

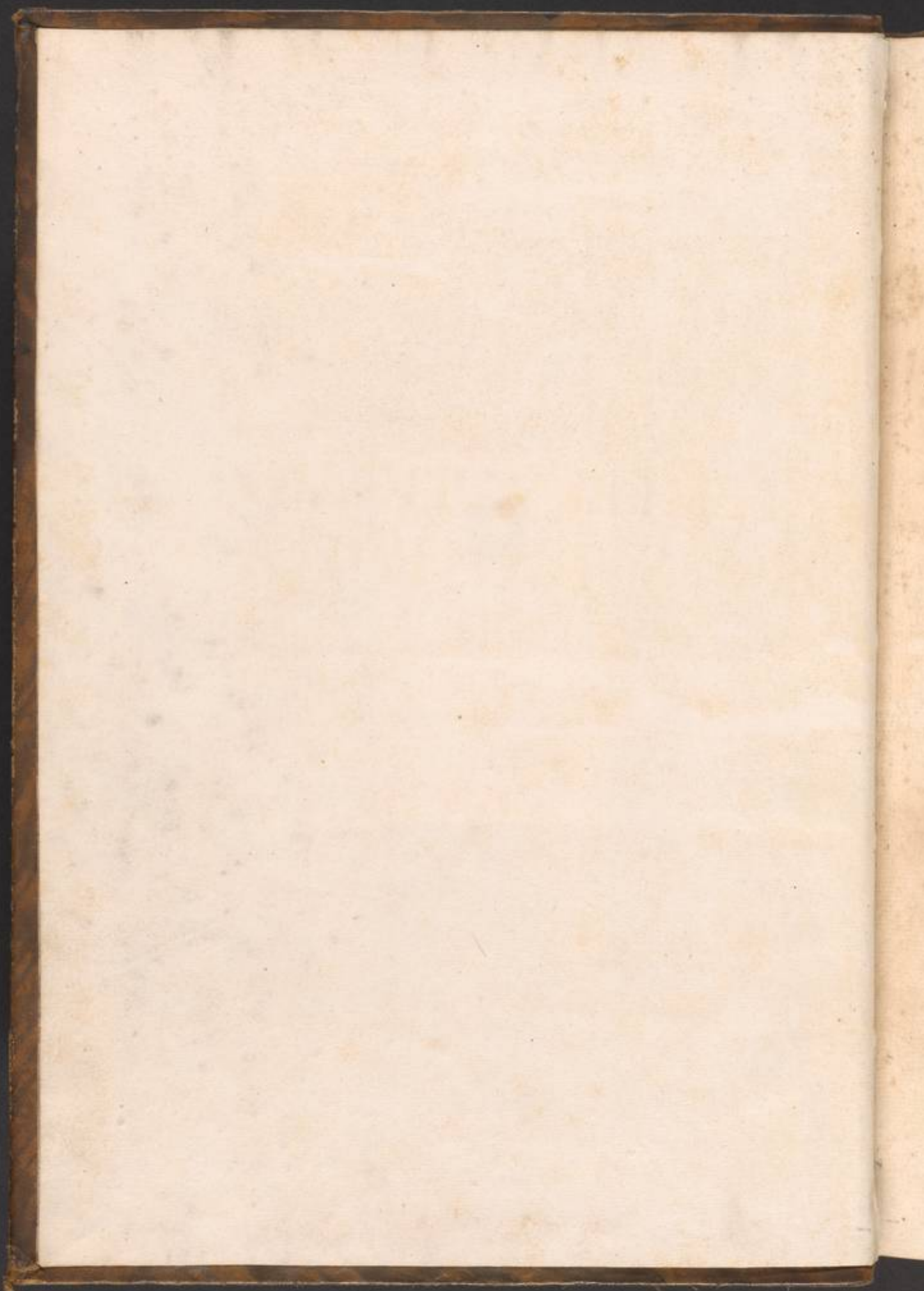
NEW YORK
UNIVERSITY
LIBRARIES

INSTITUTE OF FINE ARTS

FROM THE LIBRARY OF
WALTER F. FRIEDLAENDER

JK 3172

Friedländer

TEMPLI VATICANI
HISTORIA.

HISTORIA
TEMPLE VATICANI

NUMISMATA
SUMMORUM PONTIFICUM
TEMPLI VATICANI FABRICAM
INDICANTIA,

Chronologica ejusdem Fabricæ narratione, ac multiplici
eruditione explicata,

*Atque uberiori Numismatum omnium Pontificiorum Lucubrationi
veluti Prodromus præmissa*

A PATRE PHILIPPO BONANNI
SOCIETATIS JESU.

ROMÆ, MDCXCVI.

Sumptibus FELICIS CAESARETTI, & PARIBENI, sub signo Reginz.
Typis Dominici Antonii Herculis.
CUM FACULTATE SUPERIORVM;

NUMISMATA
SUMMORUM PONTIFICUM
TEMPLI VATICANI FABRICAM
INDICANTIA.

Chronologicæ et typicæ Fabricæ vaticanae, ac numismatis
conditionibus explicata.

Auctore Nicolao Martinione, omnium Pontificum Librariano
et Antiquario Pontifici.

A PATRE PHILIPPO BONANNI
SOCIETATIS IESU.

ROMÆ, MDCXCVI.

Superioribus PELLICIS CAESARETTI, & PARISIIENSIS, sub signo Regiæ.
Typis Domini Antonii Henrici.
FOR. LEONARDI & FRATRIORUM.

THYRSUS GONZALEZ

PRAEPOSITUS GENERALIS SOCIETATIS JESU.

UM Librum, cui titulus: *Numismata Summorum Pontificum Templi Vaticani Fabricam indicantia, &c.* à Patre Philippo Bonanno Societatis nostræ Sacerdote compositum, aliquot ejusdem Societatis Theologi recognoverint, & in lucem edi posse probaverint facultatem facimus, ut typis mandetur, si iis, ad quos pertinet ità videbitur; cujus rei gratia has literas manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus.
Romæ 7. Martii 1696.

Thyrus Gonzalez.

Loco ✠ Sigilli.

L E C T O R I .

EN Tibi ornatissime Lector
Ornatissimum opus,
Aeternitati destinatum, ac Famæ.
Si teneris eruditionis studio,
Explebis animum.
Si Historicæ veritatis, venustatisque
Amans, & cultor es,
Plaude, ac proba.
Citrâ Religionis incuriam,
In Sacrorum Curiam, Veneres omnes
Author induxit.
Tuum hinc obsequium
Ergâ Basilicam verè Basilicam,
Orbisque Principem,
Hac lectione augeatur oportet
Summorum Pontificum magnificentiam;
Pietatem, Historiam, & Numismata
Illustrat ritè PHILIPPUS,
LAMPAS scribentium BONA, imò optima.
Fatendum sanè,
Dignissimum tantæ Ecclesiæ Scriptorem,
Tantoque Scriptore dignam Ecclesiam
Esse.
Seculis omnibus
Admiranda erit hujus Templi Descriptio,
Absoluta, ac perfectâ,
Qualia sunt omnia
A PHILIPPI profecta Calamo,
^{Qui}
Ad RECREANDUM Mortalium MENTES,
Et OCULOS.
Videtur jugiter factus.

Scribebat Eques Prosper Mandosius.

PER L'ISTORIA
DEL
TEMPIO VATICANO

DAL REVERENDO PADRE FILIPPO BONANNI
Della Compagnia di GIESV' ;

Dalle Medaglie de' Sommi Pontefici dedotta

SONETTO

Dell' Abbate Giacomo Badiale trà Pellegrini Lindamoro del Sebeto .

*O L Ferro edace il Vecchio Dio degli Anni
Del Tempio VATICAN strugger la Gloria
Volca, con isvenar d' oblio ne' danni
La mai sempre immortal nobil memoria .*

*E già di debil Fama à i foschi inganni
Erger credea l' infauſta, empia Vittoria,
Quando in sueller FILIPPO da ſuoi vanni
Arguta Penna, ne formò l' Iſtoria .*

*Da cui gonfia la Tromba à FAMA altera,
L' Ara di PIERO acquiſò tal ſplendore,
Ch' Eterna in Carte non vedrà mai ſera .*

*Coſi d' alto Scrittor ſaggio valore,
Cangiando in Stral la Penna, à Invidia fera
Dà Morte, al Tempio Vita, à Se dà Onore .*

INDEX CAPITUM.

DEDICATIO Operis.

pagina 1.

CAPUT I.

Præfatio, qua occasione, quoque consilio scriptus hic Liber, ejus argumentum, & Auctoris intentio. 5.

CAPUT II.

De Vaticano Colle, ac Basilica à Constantino Imperatore primùm in eo excitata. 10.

CAPUT III.

De mensuris antiquæ Basilicæ. 14.

CAPUT IV.

De Atrio, ejusque mensuris, Januis, & Scalis. 16.

CAPUT V.

De Partibus Basilicæ interioribus. 17.

CAPUT VI.

De Circo Neroniano sub Basilica latente. 22.

CAPUT VII.

De Fabricis exterioribus Basilicæ additis. 28.

CAPUT VIII.

De Sacris Altaribus Basilicæ. 33.

CAPUT IX.

De Apfide, Picturis, Fenestris, ac Tecto. 43.

CAPUT X.

De Porticu, & Fronte Basilicæ. 50.

CAPUT XI.

De novæ Basilicæ constructione sub Nicolao V. Summo Pontifice. 60.

CAPUT XII.

Acta Julii II. in nova Basilicæ Fabrica. 64.

CAPUT XIII.

Acta sub Leone X. 70.

CAPUT XIV.

Acta sub Adriano VI. Clemente VII. & Paulo III. 72.

CAPUT XV.

Acta sub Julio III. 79.

CAPUT XVI.

De Tholi Idea à Bramante delineata. 86.

CAPUT XVII.

Acta sub Pio IV. & Gregorio XIII. 88.

CAPUT XVIII.

Acta sub Sixto V. & præsertim in Tholi constructione. 93.

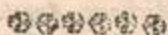
CAPUT XIX.

Acta sub Urbano VII. Gregorio XIV. Innocentio IX. & Clemente VIII. 95.

	CAPUT XX.	
Acta sub Paulo V.		99.
	CAPUT XXI.	
De Sacellis, & Altaribus Basilicæ.		108.
	CAPUT XXII.	
De Cathedra B. Petri ab Alexandro VII. exornata.		131.
	CAPUT XXIII.	
De ultimo Sacello ubi S. Baptismatis Fons asservatur.		119.
	CAPUT XXIV.	
De sacra B. Petri Confessione à variis Pontificibus, præcipuè ab Urbano VIII. exornata.		137.
	CAPUT XXV.	
De aliis Basilicæ ornamentis ab Urbano VIII. & Innocentio X. additis.		161.
	CAPUT XXVI.	
De Porticu à Paulo V. excitata.		167.
	CAPUT XXVII.	
De Templi Januis.		170.
	CAPUT XXVIII.	
De Porticu superiori, & Mœniansis.		173.
	CAPUT XXIX.	
De Turribus Campanariis.		176.
	CAPUT XXX.	
De Scalis ante Basilicam.		184.
	CAPUT XXXI.	
De Porticibus ab Alexandro VII. extructis.		187.
	CAPUT XXXII.	
De Fontibus in Foro collocatis.		192.
	CAPUT XXXIII.	
De Obelisco à Sixto V. in medio Foro erecto.		196.
	CAPUT XXXIV.	
De Parte Basilicæ exteriori, & minoribus Tholis.		208.
	CAPUT XXXV.	
De Porta Palatii Vaticani, & Scalis Regiis ab Alexandro VII. extructis.		211.
	CAPUT XXXVI.	
Palatii Vaticani Ichnographia, ejusque Chronologica descriptio.		
	CAPUT XXXVII.	
Ichnographiæ Palatii Vaticani uberior explicatio.		

TABULARUM ÆNEARUM E L E N C H U S.

T A B U L A I.

PONTIFICUM Romanorum Numismata Templi Vaticani
Fabricam Chronologicam indicantia.

pag. 10.

T A B. I I.

Ichnographia Basilicæ Vaticanæ à Constantino Magno Im-
peratore edificatæ cum atrio quadriportico.

p. 13.

T A B. I I I.

Ichnographia Basilicæ Vaticanæ cum mensuris variorum Authorum.

p. 15.

T A B. I V.

Ichnographia Atrii Quadriportici cum mensuris variorum Authorum.

p. 16.

T A B. V.

Fig. 1. Scenographia Basilicæ. Fig. 2. Frons Basilicæ. Fig. 3. Scenographia Ba-
silicæ per longum dissectæ.

p. 17.

T A B. V I.

Ichnographia Basilicæ Antiquæ, & novæ simul cum Circo Neroniano.

p. 24.

T A B. V I I.

Ichnographia Basilicæ cum sacellis exterioribus Basilicæ additis.

p. 28.

T A B. V I I I.

Ichnographia Basilicæ antiquæ cum Altaribus.

p. 33.

T A B. I X.

Trabium compositio sub tecto antiquæ Basilicæ, & regularum icones.
Et trabium compositio pro fornicibus edificandis.

p. 68.

T A B. X.

Ichnographia Basilicæ à Bramante delineatæ.

p. 69.

T A B. X I.

Delinatio Tboli Basilicæ Vaticanæ iuxta Typum Bramantis.

p. 69.n. 2.

T A B. X I I.

Ichnographia ejusdem Tboli à Bramante delineati.

p. 69.n. 3.

T A B. X I I I.

Ichnographia Basilicæ sub Leone X. à Balthassare Peruzio excogitatæ.

p. 71.

T A B. X I V.

Ichnographia Basilicæ ab Antonio Sangallo excogitatæ.

p. 74.n. 1.

T A B. X V.

Frons Basilicæ Vaticanæ ab Antonio Sangallo delinata.

p. 74.n. 2.

T A B. X V I.

Latus Basilicæ, partes ejusdem interiores, & exteriores ostendens.

p. 74.n. 3.

T A B. X V I I.

Ichnographia novæ Basilicæ à Michaele Angelo Bonarota delineatæ.

p. 76.

	T A B. X V I I I.	
<i>Descriptio Scenographica ejusdem Basilicæ à Michaele Angelo Bonarota delineata.</i>		p.77.
	T A B. X I X.	
<i>Forma ejusdem novæ Basilicæ à Michaele Angelo Bonarota delineata.</i>		p.86.n.1.
	T A B. X X.	
<i>Forma Basilicæ, quam cum porticu itidem aperta excogitavit Eques Dominicus Fontana sub Sixto V.</i>		p.86.n.2.
	T A B. X X I.	
<i>Ichnographia Maximi Tboli Basilicæ Vaticanæ à Sixto V. edificati.</i>		p.86.n.3.
	T A B. X X I I.	
<i>Textura lignorum, ac trabium ad sustinendum Tboli Fabricam.</i>		p.94.
	T A B. X X I I I.	
<i>Ichnographia maximi Tboli, in qua quatuor veluti contignationes ejusdem indicantur.</i>		p.94.
	T A B. X X I V.	
<i>Laternæ Tbolo impostæ scenographica delineatio.</i>		p.96.
	T A B. X X V.	
<i>Tboli maximi Scenographia, partes interiores, & exteriores ostendens.</i>		p.87.
	T A B. X X V I.	
<i>Ichnographia Laternæ maximo Tbolo impostæ.</i>		p.98.
	T A B. X X V I I.	
<i>Ichnographia Templi à Bonarota delineati cum additamento incepto sub Paulo V.</i>		p.103.
	T A B. X X V I I I.	
<i>Ichnographia Basilicæ cum additamento Caroli Maderni sub Paulo V.</i>		p.104.
	T A B. X X I X.	
<i>Scenographica delineatio Basilicæ cum additamento Pauli V.</i>		p.107.
	T A B. X X X.	
<i>Ichnographia Basilicæ ejusdem, in qua indicantur Altaria.</i>		p.108.
	T A B. X X X I.	
<i>Tumulus, quem Urbanus VIII. edificari jussit Comitissa Mathildi.</i>		p.109.
	T A B. X X X I I.	
<i>Sepulchrum Gregorii XIII. Pont. Max.</i>		p.110.
	T A B. X X X I I I.	
<i>Sepulchrum Clementi X. erectum ab Eminentiss. & Reverendiss. Cardinali Palutio de Alteriis S. R. E. Camerario.</i>		p.112.
	T A B. X X X I V.	
<i>Sepulchrum Urbani VIII. ab Equite Laurentio Bernino extructum.</i>		p.112.
	T A B. X X X V.	
<i>Sepulchrum Pauli III. Sum. Pont.</i>		p.112.
	T A B. X X X V I.	
<i>Sepulchrum Alexandri VII.</i>		p.113.
	T A B. X X X I X.	
<i>Quæ nulla deficiente, tali numero notata ex incuria Sculptoris, exhibet Sepulchrum Leonis XI. P. Max.</i>		p.117.
	T A.	

	T A B. X L.	
	<i>Sepulchrum aeneum Innocentii VIII. Pont. Max.</i>	p.117.
77.	T A B. X L I.	
	<i>Idea Fontis pro Baptismate ab Equite Carolo Fontana concepta.</i>	p.126.n.1.
n.1.	T A B. X L I I.	
	<i>Alia Fontis delineatio ejusdem Auctoris.</i>	p.126.n.2.
n.2.	T A B. X L I I I.	
	<i>Vas porphireticum aeneis, aureisque ornamentis ditatum pro sacro Baptismate.</i>	p.126.n.3.
n.3.	T A B. X L I V.	
	<i>Cathedra Sancti Petri ab Equite Jo: Laurentio Bernino exornata sub Alexandro VII.</i>	p.136.
94.	T A B. X L V.	
	<i>Confessio D. Petri à Martino Ferrabosco delineata.</i>	p.150.
94.	T A B. X L V I.	
	<i>Eadem Sacra Confessio marmoribus, & picturis exornata sub Paulo V.</i>	p.150.
96.	T A B. X L V I I.	
	<i>Ichnographia Cryptarum sub Pavimento Basilicae.</i>	p.152.
87.	T A B. X L V I I I.	
	<i>Ornamentum impositum D. Petri Confessioni sub Paulo V.</i>	p.155.
98.	T A B. X L I X.	
	<i>Aenea moles qua D. Petri Aram Urbanus VIII. exornavit.</i>	p.158.n.1.
03.	T A B. L.	
	<i>Aenea moles, quam Eques Berninus imponere meditabatur Altari Divi Petri.</i>	p.158.n.2.
104.	T A B. L I.	
	<i>Aliud Ornamentum marmoreum, cum columnis vitineis antiquae Basilicae.</i>	p.158.n.3.
107.	T A B. L I I.	
	<i>Simulacrum Sanctae Veronice à Francisco Mocho exculptum.</i>	p.163.n.1.
108.	T A B. L I I I.	
	<i>Simulacrum Sancti Longini Martyris ab Equite Laurentio Bernino exculptum.</i>	p.163.n.2.
109.	T A B. L I V.	
	<i>Simulacrum S. Elenae ab Andrea Bolgio exculptae.</i>	p.163.n.3.
110.	T A B. L V.	
	<i>Simulacrum S. Andreae Apostoli à Francisco du Quesnoy vulgò il Fiamingo exculptum.</i>	p.163.n.4.
112.	T A B. L V I.	
	<i>Ichnographia, & Scenographia locumentorum, in quibus supradictae Statuae sunt collocatae.</i>	p.165.
112.	T A B. L V I I.	
	<i>Facies interior Basilicae Vaticanae, in qua januae patent cum ornatu ab Innocentio X. addito.</i>	p.167.
113.	T A B. L V I I I.	
	<i>TABULAE TRES. Sub eodem numero signatae, quae Infantes marmoreos ostentant, in parastatis anaglyphico opere expressos jussu Innocentii X.</i>	p.167.
117.	T A-	

	T A B. L V I I I.	
<i>Ichnographia Porticus à Paulo V. edificatæ.</i>		p.168.
	T A B. L I X.	
<i>Porticus à Paulo V. extructa, tum inferioris, tum superioris Scenographica delineatio.</i>		p.168.n.2.
	T A B. L X.	
<i>Ejusdem porticus extremitas.</i>		p.168.n.3.
	T A B. L X I.	
<i>Frons Templi, & Palatii Vaticani sub Sixto V. delineata.</i>		p.174.
	T A B. L X I I.	
<i>Frons Basilicæ Vaticane à Paulo V. edificata.</i>		p.176.
	T A B. L X I I I.	
<i>In qua exprimitur Turris Campanaria à Carolo Maderno delineatæ, & alia duplex Turris à Martino Ferrabosco excogitata.</i>		p.178.
	T A B. L X I V.	
<i>Turris Campanaria ab Equite Jo: Laurentio Bernino sub Urbano VIII. excitata, & sub Innocentio X. destructa.</i>		p.182.
	T A B. L X V.	
<i>Alia Turris Campanaria ab Equite Francisco Rainaldo delineata.</i>		p.184.
	T A B. L X V I.	
<i>Frons Basilicæ Vaticane cum Turri campanaria ab Equite Rainaldo delineata. Itidem alia à Cesare Braccio excogitata.</i>		p.184.n.2.
	T A B. L X V I I.	
<i>Ichnographia Areæ Vaticane cum Porticibus duplici inflexione dispositis ab Equite Francisco Rainaldo.</i>		p.188.
	T A B. L X V I I I.	
<i>Idea Porticus, quam Eques Berninus moliri meditabatur in arca Vaticane.</i>		p.188.n.2.
	T A B. L X I X.	
<i>Delineatio Porticus, ab Equite Bernino inventa.</i>		p.189.n.1.
	T A B. L X X.	
<i>Alia ejusdem Bernini Porticus Idea.</i>		p.189.n.2.
	T A B. L X X I.	
<i>Ichnographia Porticus ante Basilicam Vaticanam ab Equite Bernino extructa.</i>		p.189.n.3.
	T A B. L X X I I.	
<i>Partes ejusdem Porticus cum mensuris.</i>		p.191.
	T A B. L X X I I I.	
<i>Fons à Paulo V. extructus in Area Vaticana, & ejusdem fontis Ichnographia.</i>		p.195.
	T A B. L X X I V.	
<i>Prospectus lateralis antiquæ Basilicæ, & locus ubi erat Obeliscus ante Pontificatum Sixti V.</i>		p.197.
	T A B. L X X V.	
<i>Obeliscus Vaticanus à Sixto V. erectus in area Vaticana cum mensuris ejusdem.</i>		p.206.
	T A B.	

E L E N C H U S.

XV

58.	T A B. L X X V I.	
	<i>Orthographia lateris externi Basilicæ Vaticanæ.</i>	p.208.n.1.
	T A B. L X X V I I.	
1.2.	<i>Pars lateris exterioris Basilicæ, cum ornatu, eiusque mensuris.</i>	p.208.n.2.
	T A B. L X X V I I I.	
1.3.	<i>Imago duplicis Tboli, cui Basilicæ Sacella in navibus minoribus sub-</i>	
	<i>jacent.</i>	p.209.
	T A B. L X X I X.	
74.	<i>Porta Palatii Vaticanani à Martino Ferrabosco delineata.</i>	p.212.n.1.
	T A B. L X X X.	
76.	<i>Alia Palatii Vaticanani Porta ab eodem Ferrabosco delineata.</i>	p.212.n.2.
	T A B. L X X X I.	
	<i>Porta Palatii Vaticanani sub Paulo V. extructa.</i>	p.212.n.3.
78.	T A B. L X X X I I.	
	<i>Transversa Scalarum delineatio cum Ichnographia earundem.</i>	p.214.n.1.
	T A B. L X X X I I I.	
82.	<i>Prospectus Scale Regiæ ab Equite Bernino extructæ sub Alexandro VII.</i>	p.214.n.2.
	T A B. L X X X I V.	
84.	<i>Constantini Magni Imperatoris equo insidentis simulacrum ab Equite-</i>	
	<i>Bernino exculptum.</i>	p.214.n.3.
	T A B. L X X X V.	
n.2.	<i>Ichnographia Palatii Vaticanani sub Sixto V. delineata.</i>	p.215.
	T A B. L X X X V I.	
188.	<i>Alia ejusdem Palatii Ichnographia sub Paulo V. delineata.</i>	p.225.

B E A T I S S I M O

P E T R O

APOSTOLORUM PRINCIPI,

⁽¹⁾ Primo in Orbe Sacerdoti, ⁽²⁾ Venerabili ApostolicæSedis Antistiti, ⁽³⁾ Totius Fidei Capiti⁽⁴⁾ Claviculario ostii, quod Christus est, ⁽⁵⁾ Christianæ
Religionis Fundamento, ⁽⁶⁾ Christianorum Consiliario⁽⁷⁾ Ovium Christi Curatori Vicario⁽⁸⁾ Majestatis Apostolicæ Fastigio, ⁽⁹⁾ Orbis TerrarumSupremo Doctore, ⁽¹⁰⁾ Sancto, Beato, Prædicabili,

Et Adorando Apostolico Patri

Omni veneratione dignissimo

⁽¹¹⁾ Fundamento magno Ecclesiæ, & Petræ solidissimæ,

Supra quam Christus fundavit Ecclesiam,

⁽¹²⁾ Ac Ædificii Ecclesiastici altitudo confurgit,

TEMPLI VATICANI

Chronologicam enarrationem

Humillimus Cliens offert, ac dicat.

UIDQUID vel in Vaticanæ Basilicæ
molitione artifex manus operata est sa-
pienter, vel in eroganda argenti, aurique
copia Pietas Pontificia longa annorum fe-
rie liberaliter effecit, compendioſo in vo-
lumine enarratum, rudique ſtylo licet expreſſum,
BEATISSIME APOSTOLORUM PRINCEPS,
tuis pedibus advolutus, in infimo Pontificii Solii

⁽¹⁾ Rabanus
ad Paſcha-
lem Pap.⁽²⁾ Auguſt.
ep. 157.⁽³⁾ Philip.
Legatus
Cœleſtini
P. in Conc.
Ephēſino.⁽⁴⁾ Ivo ſer-
mon. de
Cath. S.
Petri.⁽⁵⁾ Chry-
ſoſt. hom. 3.
in act.⁽⁶⁾ Idem
in Encom.
SS. P. & P.⁽⁷⁾ S. Ful-
gent. ſer-
m. 57.⁽⁸⁾ Arnul-
phus Lexo-
vicen. ep. 21.⁽⁹⁾ S. Da-
maſcen. in
hilt. Bar-
laam c. 11.⁽¹⁰⁾ Theo-
doretus ad
Hormiſdā.⁽¹¹⁾ Orig.
hom. 5. in
exod.⁽¹²⁾ S. Aug.
ſer. 15. de
Sanctis.

gradu deponere non dubitavi. Opus quidem aggredior Sanctorum Patrum, Oratorum, ac Poëtarum, encomiis clarum, trophæis augustum, vetustate venerabile, ac religione inclitum, ut ipsi vidimus, ut ex fida relatione Seniorum accepimus.

Opus, inquam, quo multorum Auctorum præeuntium arcana monumenta complecti conabor, ut Templi tui admirabilem majestatem omnium oculi intueri aliquo modo possint, remota quamvis regione ab eo diffiti. Vehementer enim verendum erat, ne præclarissimarum memoria rerum penitus intercideret, & unâ cum everfa veteris Basilicæ mole, sermonibusque mortalium paulatim evanescens, nisi qualicumque stylo revivisceret. Nec ab ullo illud quærere sibi debuerat patrocinium, quam à Te ⁽¹³⁾ *omnium Arbitro*, ⁽¹⁴⁾ *ac Orbis Terrarum Magistro*. Quærant illud ab aliis, quorum valde valere dignitatem credunt; Æquum est Te bonorum multorum largitorem à me agnosci, qui tuæ gloriæ argumenta desumpsi, ac propterea tuum opus, tuumque munus tibi acceptum referre, meaque ibi vota litare, vbi fixas primùm habui cogitationes. Dum igitur ad pedes tuos me totum depono BEATISSIME PATER, ac Pontificiæ tuæ sublimitatis argumentum; non quidem de meo censu, sed de ipsa Basilica depromo, in aliquibus Pontificiis Numismatibus indicata; liceat illud usurpare, quod in nummo à se cuso Leo X. enunciauit, Templum Tibi offerens Vaticanum. *Petre, ecce Templum tuum*. Hanc enuncians epigraphem, nulla audaciæ nota videri possum reus, ac si tenuitatis meæ munus exile, totius Orbis, omniumque Ecclesiarum Capiti supremo voluerim offerre, & proprio veluti in disco alienas opes depromere.

Tuæ sunt diuitiæ quas produco, tua uniuersa hæc gloria, quam in Basilica Vaticana splendidissimè micantem gratulamur, & tribuendum cuique suum Iura omnia clamant. Tua, inquam, Vaticani Templi gloria, eo quòd Tibi à Constantino piissimo Imperatore

pri-

(13) Anast. in Praefat. ad vitam S. Jo. Elcemol.

(14) Chrysost. hom. de Petro & Elia.

primùm dicatum, cæteri deinde Romani Antistites consecrarunt, Tua insuper, quia in solo erectum, quod antea Pontificiæ jurisdictionis exercitio propriam in ditionem redegeras, sanguine deinde coëmeras, ac venerabili demum in sepulchro depositus, pacifica possessione illud retinere declarasti. Tua resummo, cum ad tuæ sacrosanctæ Basilicæ descriptionem, ob obsequium erga te, meum calamum impulisti, ac tuis munitus auspiciis, studium in ea exponenda collocavi.

Feci id ego pro viribus, ut *Apostolica hæc Aula* etiam absentibus panderetur, quam admirabilem dixit Seraphicus Doctor Sanctus Bonaventura, Orbis miraculum & cæleste refugium divinitus præscriptum eruditissimus Baronius. Quod si Pontificio aliquo nomine inscriptam intueri par erat, tuo profecto justius insignitam, qui omnium Pontificum Primus, tanquam in Regia aula jura dicis Orbi Terrarum universo, & Vicaria Dei potestate tanquam *Deus in Terris* meritò dominaris.

Dum igitur Basilicam, toti Orbi Terrarum venerabilem refero, quam sanctissimo tuo nomini excitatam, ingens quotidie multitudo veneratur, in qua gloriæ tuæ temporale additamentum accedit, dum potentissimi, ac nobilissimi Reges, inò Imperii *Romani eminentissimum culmen* (ut cum S. Augustino loquar) *ad Sepulchrum Piscatoris submisso diademate supplicat, tuisque pedibus rebellium, etiam cervices diademate decorata, sese subiiciunt, tuam bonitatem precor Regni Cælorum Fanitor clementissime, ut fidam æternæ vitæ stationem pandas, & sicut tu doces hominem scientiam tanquam luminare majus, quod illuminat terram, latentem lucem manifestare digneris, qua ex Divino Agno Beatorum Regio præfulget.*

Tu ab humana captivitate me libera, qui *Peregrinantium Dux* omnibus viam salutis ostendis. Gloriæ tuæ solium adivi, in mentem revocans, quod de Te facer historicus narrat, *Et ponebant infirmos suos, ut umbra saltem transeuntis Petri obumbraret eos.* Ibiq; nulla dubitatione agitatus spem erigo, cum S. Augustino inquiring.

Anast. in
Leone IV.

In Vita S.
Francisci
In Martyr.
18. Novem-
bris.

Glossa in
Procem.
Clement.
& alii apud
Rainaud.

Ep. 4. ad
Medauren-
ses.

Petr. Dam.
serm. 26.

Nicolaus
Monachus
Ep. 7.

Jo. Ale-
xand. ad
Eug. 10.

Si tunc opem ferre poterat umbra corporis, quantò magis nunc plenitudo virtutis, si tunc supplicantibus proderat aura quadam pertranseuntis, quantò magis gratia nunc permanentis. Si ad prasidia supplicantium, tam potens fuit ante Martyrium, quantò magis efficax post Triumphum?

Dum igitur hisce in paginis de Vaticana Basilica acturus, triumphalem veluti Sedem exponam, in qua Tibi mortalium obsequia deferuntur, meos qualescunque labores dico, & humillimi Clientis preces ne despicias demississime postulo.

ILLUSTRISSIMO PRAESULI
 JOANNI CIAMPINO
 ROMANO
 PRÆFATIO, ET CAPUT I.

*Qua occasione, quoque consilio scriptus hic Liber.
 Ejus Argumentum, & Auctoris intentio.*

PRÆCIS me præfari oportet, & Tibi Illustrissime Præsul, suscepti operis rationem reddere. Postquam Pontificiorum Numismatum accuratam indaginem, præsertim, quæ à Martini V. tempore ad nostram usque ætatem prodire, tuo consilio, seu potius dicam jussu incæperam, ea occupatus, ejus generis multa recognovi, quibus Vaticanæ Basilicæ moles diversis temporibus extructa exprimebatur (sunt enim Numismata expressæ historiæ, longè meliores, quàm quæ calamo describuntur). Hæc dum peculiari observatione adnotarem, prout singula monebant, ut ea publici juris facerem, iisque sacræ antiquitatis studiosis pabulum non ingratum offerrem, animadverti, si ea sola, & dispersa prodissent, futurum, ut tanquam mutila, & detruncata membra, è solido corpore abstracta, viderentur.

Quamobrem ejusdem fabricæ quodammodo ætatem veluti in chronologicis tabulis indicatam advertens, cupido incessit singula quæque ad eam spectantia intimè perlustrandi, omnesque magni nominis viros, qui operam suam in ea potissimum extruenda collocarunt; opes insuper erogatas, lapidum, argenti, aurique ornamenta, quibus obsequium suum erga Apostolorum Principem Sanctissimi Romani Pontifices conati sunt universo terrarum Orbi significare. Itaque, quod ædificantibus solet accidere, ut destinati sumptus majori structuræ accessione augeantur, sic mihi, amplificato rerum cumulo, factum est prolixioris operæ incrementum.

Deterrebat animum variæ molis opus, arcebat ingentis operis labor, & ob id maximè, quòd scirem, ejusmodi laborem me subiturum, in quo doctissimos Viros eximia cum laude desudasse cognoveram. Scripserunt enim de Vaticana Basilica Auctores permulti: quorum præcipui Romanus Canonicus, seu veriùs dicam Petrus Mallius, Massæus Veggius, Onuphrius Panvinus, & Tyberius Alpharanus; at non omnia horum scripta sunt typis excusa. Edidit Romæ anno 1646. Paulus de Angelis descriptionem veteris Basilicæ, à supradictò Romano Canonico exaratam, cui suas annotationes addidit, & brevissimam novi Templi enarrationem, cum utriusque Ichnographia. Qui Auctor in epistola ad Lectorem ait [Semper in animo suo desiderium

6 TEMPLI VATICANI HISTORIA.

derium habuisse nonnulla de Principis Apostolorum Divi PETRI in Vaticano Basilica tradere, non ut alii quidam, qui sine ullo ordine de eadem locuti sunt, sed nec rerum, & temporum ordine diligenter servato, & veritatis fide sanctissimè custodita. Et quia cum de hac re cogitaret Messana incidit in descriptionem hujus Basilicæ, editam tempore Eugenii IV. ab Romano ejusdem Basilicæ Canonico, illum se esse sequutum affirmat; diligentiore rerum, ad eandem Basilicam pertinentium, collectione illi libenter relicta, quem in eam curam jamdiù incumbere in hac Urbe pro certo habebat.] Quisnam ille fuerit adeò accuratus scriptor omninò tacet, nec mea possum assequi conjectura.

Postquam, disiecta vetus Basilica, quæ adhuc superstes erat sub Paulo V. nobilissimum novi Templi additamentum fecerat magnanimus Pontifex, molis præstantiam admiratus Martinus Ferraboscus, ab eodem Pontifice Vaticanis Quirinalibusque Fontibus Præfectus, singula vasti illius corporis membra accuratè delineata, ære diligenter exprimenda curavit, auctore consilii præcipuè, & suis opibus rem juvante Illustris. D. Joanne Baptista Costaguto seniore, Pontificæ Domus Præfecto, viro ad benè merendum de bonarum Artium studiis, naturæ bonitate, & diuturna exercitatione formato, totumque opus, & partes singulas est ea ratione complexus. Cum verò Ferraboschi typos incomptos prodire, Pontifici neutiquam probaretur, ejus nutu Ferdinandus Carolus Parmensis cognomine dictus *Gianfattore*, in Vaticanum accitus, ex insigni Vaticana Bibliotheca suppellectilem haud exigam ex plurimorum Auctorum observatione diu, noctuque sollicitè augebat, ut illos explicaret eruditè, atque opus in hominum ora ea specie produceretur, quæ augustam Templi majestatem haud omninò dedecret. Imprimebat ille anno 1622. primum ex tribus voluminibus, quæ scripserat sacra eruditione plena, at morte è vivis sublatus opus non absolvit, simulque cum illo ejus scripta periere. Superfunt tamen aliqua fragmenta ad veterem Basilicam spectantia summo studio ab Equite Carolo de Puteo collecta, quorum pauca suis locis inferemus.

Leo Allacius de Vaticanis illustr. pag. 93.

Multa edidit Joannes Severanus agens de septem Urbis Ecclesijs, multa Franciscus Maria Turrigius, & Pompeus Ugonius: quamplurima etiam de eadem eruditissimo tuo calamo Illustris. Præsul exarasti in opere de sacris ædificiis, à Constantino Magno constructis; & nuperrimè Eques Carolus Fontana deputatus ejusdem Templi Architectus opus edidit, in quo illud tabulis æneis oculis subjecit eleganter expressum; verum quia non omnia, quæ ad Basilicæ fabricam spectant, quisque eorum complexus est, servato ætatum ordine (ut desideravit suprascriptus Paulus de Angelis) sed, aut breviter indicata, cum plerisque aliis permixta, quæ vel ad diversi generis historias, vel ad Architecturæ operationes pertinent, animum induxi, ut accuratè (licet postremus, & in eorum numerum, qui eruditione præditi hanc ætatem condecorant, minimè enumerandus) pervestigatis, designatisque singillatim ejus Basilicæ partibus, ac servata in singulis temporum omnium periodo, prout assequi possem, separato volumine multa comprehenderem, ex quibus Templum Vaticanum à prima origine ad nostra usque tempora deductum, inspicere posset; & quamvis Romanæ Ecclesiæ hostes infestissimi illud

illud devastato pluries studuerint, firmitus è vulneribus, ex ignibus illustrius, nobilius è ruinis idem surrexisse videretur.

Humanas quippè vices frequentissimè illud perpeffum esse pro comperito habemus, at nunc pulchrius se, qua multa antè sæcula splendescere. Romani enim Pontifices post Ethnicorum everfiones, atque incendia, plurimi numerantur, qui de restituenda, excolendaque hac Basilica contendunt, & nulla interrupta eorum serie, splendorem illi, ac majestatem adjicere conati sunt, quàm marmoreis, quàm picturatis, quàm inauratis ex metallo ornamentis, ut jam non Roma tantum suspiciat, sed Orbis admirabundus hujus excelsæ molis excellentiam, & illud aptari possit præconium, quod olim de ipso Hierosolymæ Templo ab Aggæo Propheta prolatum est, videlicet: **MAGNA ERIT GLORIA DOMUS ISTIUS NOVISSIMAE.**

Nec à solis Viris Architectonicæ Artis peritissimis agendum esse de fabricis sum arbitratus, ut in suis paginis peritus Auctor affirmavit, exemplo enim prævivere duo illa nostræ Societatis lumina Pradus, & Villalpandus, quorum calamo Templum Hierosolymitanum ex tot sæculorum caligine, clarum in lucem est fœlici contentione productum; meumque calamum incitaverunt, ut in Beatissimi Cœlorum Janitoris venerationem, Opusculum conficerem, quo ea tantum comprehenderem monumenta, quæ ad solam ejus fabricam spectantia, & penè omninò deperdita, meo conatui licuit episcari, ut si minus pro dignitate expressa, laevi saltem descriptione adumbrata, species Basilicæ toto quondam Orbe terrarum inclytæ transmittatur ad posteros.

Fonran.
pag. 3.

Hac de causa, & veteris aream Basilicæ, ejus figuram, partes præcipuas, Architecturæ modum, Auctores, per quos erecta, & restituta, tempora, per quæ stetit, aut esse deluit, illius prospectus varios, & quæcunque memoratu digna, vel interiere, vel superfunt, complectar, illa tamen veriùs attingam, quam penè innumera numerabo. Historiam enim nimis prolixam contexere opus esset (inquit Joannes Severanus) *Si omnia, & singula describenda essent, quæ ad Vaticanæ Basilicæ structuram spectant, servata temporum omnium exacta periodo.* Qua de causa ea tantum delibavit Auctor iste præclarus, quæ in suis scriptis recensuerat Alpharanus.

Pag. 47.

Quis autem omnia antiquitatis monumenta perscrutari valet, seu marmoreis in tabulis illa fuerint, seu M. S. codicibus consignata? Miramur enim rerum humanarum vicissitudinem, & rerum quantumvis egregiarum jacturam, ac fluxarum ætatum damna, quibus vel ipsi æternitati quodammodò excitata ab Antiquis fabricæ, nomen etiam perdidere, ut proindè Poetæ Epiphonema conveniat, relatum ab eruditissimo Fabretto ejusdem Basilicæ Canonico, videlicet:

De Aquis
num. 5.

*Così se bene un tempo al Tempo guerra.
Fanno l'opre famose, a passo lento
E l'opre, e i nomi insieme il Tempo atterra.*

Quamobrem in eisdem *justissimo casu obliteratos fuisse tantæ vanitatis Auctores*, exclamat Plinius; sed indignius multarum rerum fama silentio Scriptorum prorsus evanuit. Et ne ab ipsa Vaticana mole discedamus, conquiri cum Maffeo Veggio merito possumus, qui dixit, *se multa non potuisse*

Hil. lib. 36.
cap. 7.

Lib. 4.

inve-

8   TEMPLI VATICANI HISTORIA.

invenire, nam tot ex iis, quæ ad Basilicam pertinebant, deperierunt, ut dolendum sit, quantum vel negligentia, vel malignitas hominum omnia consumat, omnia deleat, & conficiat.

Cum ergò ejus Basilicæ ætatem, qua in hoc usque tempus magnificentissimè adolevit, Pontificum Numismata proponant, illa hisce in paginis proferam, in unam seriem collectis lineamentis, quæ dispersa, & separata profusiori in Opere de Numismatibus Pontificiis proferre debuissim, simul cum locis è probatorum Scriptorum monumentis acceptis, quorum ope omnia exarata, meisque insuper oculis, vel in manuscriptis fide dignis, vel in marmoribus recognita fuerunt, cum licuit; ut nihil vel adderem, vel minuerem, quod non veritate constaret, aut pravo affectu ductus, aut negligentia reus, quemadmodum scimus ab aliquibus factitari.

MS. lib. 5.   [Inter omnes enim artes (ait Maffeus Veggius) duas tantùm ab imperitissimis, vilissimisque quibusque, quasi violenter injecta manu, nescio qua infelicitate usurpari, quotidie conspicimus, Medicinam scilicet, & Historiam, ut sicut neminem non Rusticum, aut Stabularium, aut Circulatorum, aut vilissimam etiam quamvis Mulierculam videmus medendi aliqua præcepta, quibus omnem bonam valetudinem polliceatur, semper in promptu habere; ita qui de re aliqua gesta sunt, sacra, seu prophana loqui præsumat, audaciter id affirmat, ac si oculis conspexerit, ut nec ullus sit jam Nauta, nec Caupo, nec Tonfor, nec Scurra, nec balbutiens ulla jam anicula, cui narrandæ magnæ alicujus rei gestæ ingens animus desit. Peccat enim graviter quisquis ea, quæ nunquam gesta fuerint non erubescit litteris mandare]. Hactenus Veggius.

Itaque Numismata, quæ ad Vaticanam Basilicam spectant, fidelissimè declaraturus (Præfati Illustrissime) methodum, qua labores meos comprehendam Tibi breviter indico, ut si me in aliquibus defecisse animadverteris, Tua, qua præditus es humanitate, errores meæ voluntati non tribuas, sed vastæ Operis moli, in brevissimam Epitomen, quinque tantummodò mensium spatio, & horis quidem successivis coarctatæ; noticiarum insuper inopiæ, quæ ad perfectum Opus conferre potuissent, aut è publicis monumentis abrase, aut imperviis Archivorum latebris penitus confepultæ. Quod, ut Tua gratificandi percupida indole libentius peragere valeas, paucis Te monitum cupio.

Epit. ann. epist. ad Leon.   Et primò, me alienis opibus divitem nullo profus modò cenferi velle, si quæ ab aliis relata, necessè fuerit adducere; aut æneis in tabulis delineata, iterum à me exarata proferre. Utar enim verbis eruditissimi Spondani, videlicet: *Quæ excerpimus, è libris publicis habuimus. Quæ publica sunt, nullius sunt, sed sunt occupantium, nec ad aliud, qui pecuniam spargit in vulgus, id agit, quam, ut fiat arripientis.* Qui partes agit Historici, ea, quæ fuerunt oculis legentium exponit; secus Pictor, & Poeta ea sæpè, quæ possunt esse, conantur exprimere. Dum in meis Chronologicis enarrationibus Templi Vaticani partes delineatas depromere necessè erit, eas, prout vel existunt, vel extiterint, repræsentabo, è publicis prototypis acceptas, ut consideranti patebit.

Secundò, in recensendis Pontificum operibus, qui Basilicam illustrarunt, ubi

ubi de tempore dubitavero, quo ea peracta sint, annos adducam; quibus quisque eorum Ecclesie regimini præerat.

Tertiò, Numismata indicabo, quæ fabricæ Vaticanæ argumentum suppeditabunt, multis rejectis, quibus Numismata ipsa clariùs possent illustrari, videlicet eorum forma, magnitudine, anno, quo cusa fuerunt, à quibus insuper delineata, quæ omnia (Deo dante) in uberiori, quam paro, tractatione Numismatum, quæ ad Pontifices Romanos spectant, iterùm resumam, ne quid desit, ad omnimodam eorundem Historiam exponendam.

Quartò, in adducendis fabricæ mensuris aliorum sententias referam, qui illas accuratè à se deprehensas in suis paginis asseruerunt; quamvis enim Romæ degens Basilicam adire pro libito valuerim, totam ejus vastissimam molem ulnis, seu decempeda ad amussim recognoscere, temporis angustia, improbusque labor, non unico perficiendus adjutore, vetarunt. Quorum omnium ordinem, atque rationes, ità exequar, ut in alienis dictis confutandis, quando id nonnunquam accidet, parcus neminem lædam, in firmandis propriis, gravissimos Auctores sequar, nihilque prætermittam, ut veras, certasque origines, tempora, & eventus proferam, & Sanctissimo Templo aliquid venerationis ob veritatem apud venturas ætates accedat.

Quod si scribendi stylum in aliquibus claudicare, & à latini sermonis puritate defectere animadverteris, scias me alienis potiùs verbis multoties usurum, quàm propriis, ut sine fucis nuda veritas eluceat, nihilque depravatas stylo elegantiori, aliorum Auctorum enarrationes oculis legentium fideliter subiiciam; sicque tessellata quodammodò compositione, ex diversis veluti discoloribus lapillis, elegantissimum opus emanaturum putavi, quo Vaticana Basilica ad vivum exprimeretur.

Illud demùm Tibi expono, me consiliis Tuis libenter paruisse, in hac dissertatione publico juri tradenda, nempe ut veluti Prodrumus luculentiori Numismatum tractationi præiret, ad quæ illustranda multiplici eruditione anno superiori animum adjeci, ejusdemque defectibus recognitis, futuros errores vitare possem, quibus mortales subiiciuntur, quos inter, licet invitus, *quandoque bonus dormitat Homerus*.

Cæterùm in Chronologica narratione texenda à verbis abstinebo supervacaneis, nec oratorium stylum prosequutus, planam comparabo lectionem, ut sine temporis pretiosi jactura, maturos potius fructus, quàm frondium inutilem apparatus oculus inspiciat, interjectis, ubi opus erit, æneis tabulis, in quibus Basilicæ delineamenta exprimantur per orthographiam, vel ex scio-graphia ostendatur prospectus exterior, vel interior scenographiæ beneficio aperiatur. Post enim multa volumina evoluta, ex iis diligenter excerptere cœpi, quæcunque dispersa latebant, in diversarum rerum congerie, & ad propositum argumentum spectare visa sunt, ut iis, quasi lapidibus ejus, è ruderibus simul compactis, ac in primævo situ collocatis, antiqua iterùm exurgeret Vaticanæ Basilicæ fabrica, & novam cum veteri, longè magnificentiorem oculis compararet.

In hoc peragendo meam erga Te observantiam aliquomodo significari posse existimavi, qua Te non solum illiterati, sed eruditissimi Viri, toto

penè Orbe Româ diffiti, ac Religione remoti, arcanis modis attracti profequuntur. Harum magneticarum Virium causas, quibus polles, hic exponere si vellem, deficeret calamus, ac Tua modestia vetaret. Satis illas indicant volumina, à Te bonarum Artium Promotore præclaro per totam Europam dispersa, satis liberales Facultates, quæ Tibi in dies gratulantur, quòd splendidam sedem obtinuerint, non in Musæo tantùm ædium tuarum, sed quod rarum est, ac pretiosius, in mente Tua, recentium, veterumque Auctorum doctrinam feliciter hauriendo retinente in publicam utilitatem; & quamvis negotijs publicis assidue detentus, ab eruditissimis studiis nunquam animum abstrahis, ex quibus omnes intelligunt ejus levamen in litterario labore; quietem in eruditis vigiliis, solatium in bonis artibus Te semper invenire. Satis denique volumen illud in Urbe Firmana hoc anno impressum, cui titulus est: *Il merito applaudito, e gli applausi premiati*, quo Doctor Ferdinandus Fabianus laudes Tuas comprehendit, quibus Scriptores hujus ætatis quamplurimi, ac Viri varia eruditione præclari suas paginas cumularunt. Quamobrem dum de Te à se edito Roma gratulatur, nil ultrà addam, sed Vaticanæ Basilicæ descriptionem exordior. Et primò in hac sequenti Tabula Numismata expono, quæ ad eandem pertinent, servata Pontificum serie, quorum auctoritate, seu auspiciis prodierunt in lucem, singula deindè luculenter explicaturus, quæ in eisdem brevissima epigraphe, ac rerum expressione suboscure inditantur.

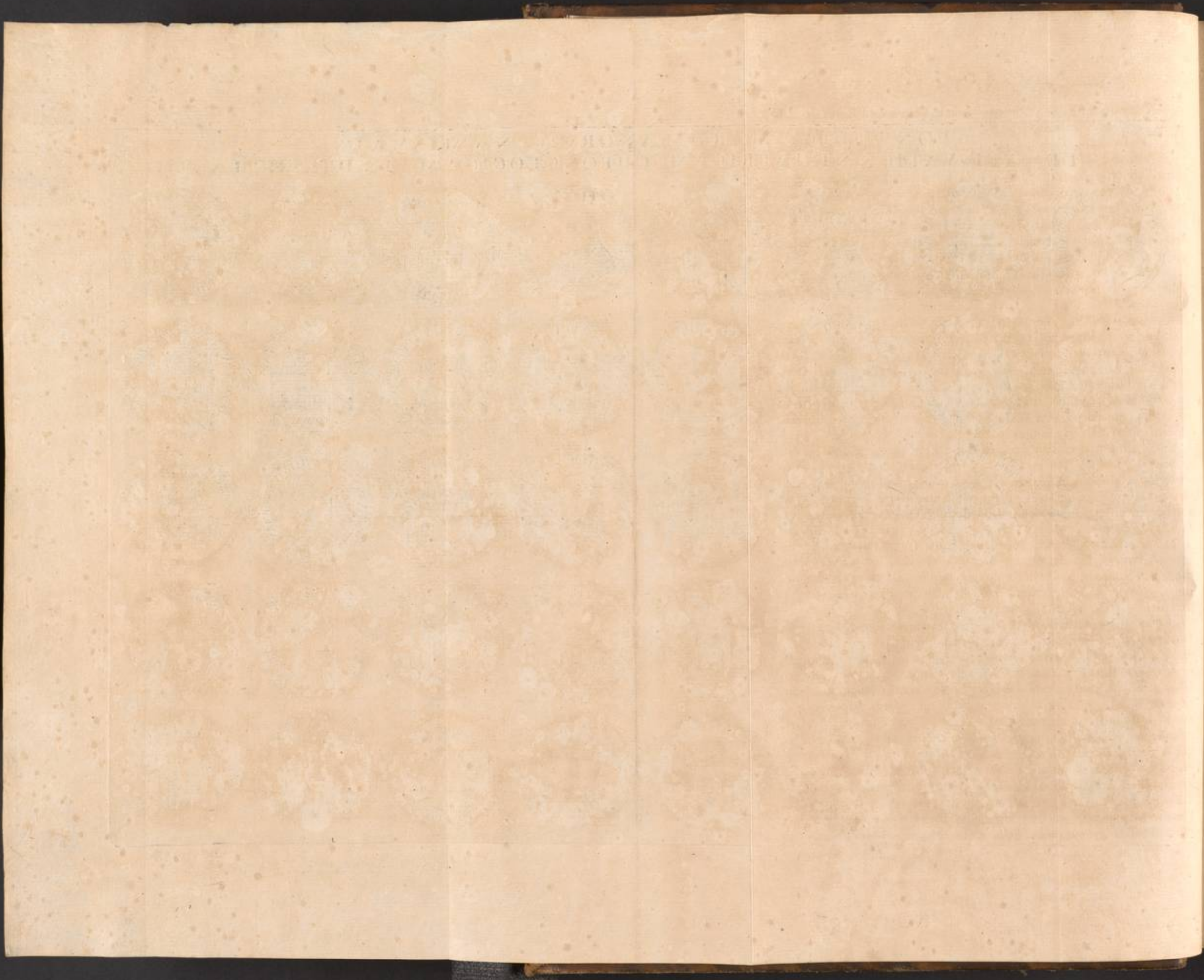
Fig. 1.

C A P U T   I I.

*De Vaticano Collo, seu Basilica à Constantino Imperatore
primùm in eo excitata.*

PRIMO igitur, ut gradatim, claraque cum methodo procedamus, ab antiquo Templo exordiamur necesse est, quod in Divi PETRI Apostolorum Principis honorem Constantinus Imperator in Vaticano Campo excitavit. Erat hic olim, quamvis triumphalis viæ terminus existeret, Incolis, præsertim pauperibus, aeris infalubritate odibilis, ut pluribus in locis Martialis innuit, cui Ammianus quoque Marcellinus subscribit de Lampridio Urbis Præfecto loquens. Quapropter Tacitus de quodam Vitellii Milite sermonem instituens, infamem Vaticanum appellat. Verùm perantiquo adhuc retento nomine, omine tamen in melius commutato, Venerabilis dicendus est Collis Vaticanus, ac Populorum omnium laudibus celebrandus, qui non solum Ethnicorum turpitudinibus excussit, sed prophanum solum in Principis Apostolorum obsequium præbuit, ut reliquorum Urbis Collium famam nobiliori titulo, & singulari gloriæ decore superavit. Ubi enim aer insuavis procul Romanos Cives arcebat, ibi PETRI Successores Sedem firmarunt, & sacris veræ Religionis functionibus expiatus, admodum salubris incolentibus evasit. Ibi loco triumphalium Curruum, qui in Regiis ludis ab ipsis Romanis Imperatoribus per eum agrum ducebantur, potentissimi nunc Reges, invictissimique Cæsares

Cæsares aurea sceptrâ, & diademata ab ipsis Pontificibus Romanis accipiunt, & ex omni Terrarum Orbis plaga adventantes, suppliciter humi strati, osculis sacrum PETRI tumulum lambunt, seque suaque Regna venerabundi Vaticanæ Sedî offerunt, cæterique omnes nullo labori parcentes è remotissimis regionibus accedunt, sacra limina veneraturi. Hic loco veteris superstitionis, ob quam inanes Dii Vaticanâ proferebant, Suprema Apostolica Sedes locata est, ex qua veri Dei Vicarius infallibilia universi Orbis Fidelibus promulgat oracula. Hic demùm pro Circensibus ludis, in quibus infani populi clamores constrepebant, suavissimis canticis Deum laudantes personant, non in Apollinis, seu Martis Fano, non in Caij circo, seu Neronis theatro, sed in sacra Divi PETRI Basilica, in qua accedentium auribus illud reor posse repeti effatum, quod olim Moyfi: *Locus enim, in quo stas, Terra Sancta est.* Vel quod Jacob Israelitarum Patriarcha pronunciauit: *Non est hic aliud, nisi Domus Dei, & Porta Coeli.*

Exod. 3.

Gen. 28.

His perbreuiter adnotatis, ad Basilicam perlustrandam properemus. Itaque postquam Constantinus Imperator sacro Fontis latice à lepra, culparumque fordibus mundatus fuerat, Templâ vero Numini erigendi facultatem Christi-fidelibus indulxit, atque, ut ipse omnibus præiret exemplo, celeberrimum spectaculis Circum demolitus (ut ubi falsa Apollinis vaticinia resonabant, infallibilia Divi PETRI oracula enunciarentur) spectabilem Molem excitavit eo in loco, in quo ejusdem Apostoli Corpus fuerat sepultum à Sancto Anacleto Pontifice, de quo scripsit Sanctus Damasus: *Hic memoriam Beati PETRI construxit, & composuit, cum Presbyter ordinatus fuisset, à Beato PETRO, ubi Episcoporum corpora in sepultura recondentur.* Eamque Cœmeterii partem conclusit piissimus Imperator, quæ cæteris dignitate præstabat. Fuerat hæc Beati PETRI Confessio, sive Orationarium, Sedes prima Pontificis, ad quam Fideles conveniebant, ut narrat Tyberius Alpharanus Sixti V. cœvus, antiquæ Vaticanæ Basilicæ accuratissimus Scriptor, deindè ejusdem Beatissimi Apostoli sepulchrum, quod omnium Pontificum Sanctitate conspicuorum, ac Martyrum invictissimorum Corpora juxta Apostolorum Principem recondita, veluti Ecclesiæ Romanæ thesaurus continebat.

Die octava post susceptum Baptisma circa annum 324. supplex ad Beati PETRI Confessionem accedens, ibidem Imperiali deposito diademate, Regia exutus clamyde, persolutis Deo votis, fabricæ inchoandæ omnium primus manus admovit, siquidem sceptri vice ligone desumpto solum effodit, & in Sanctorum duodecim Apostolorum honorem, duodecim terræ cophinos augustis humeris asportavit. Longè quidem Vespasiano gloriosior, qui, ut ex Svetonio accepimus, restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manus primus admovit, ac suo collo quædam extulit, quæ omnia Sancti Silvestri acta MS. Vaticana testantur apud Baronium, & cum Baronio quamplurimi. Testantur insuper hanc Fundationem contra Romanæ Ecclesiæ invidiosos detractores, aenea Numismata, quæ sub Paulo V. anno 1607. in area antiqui Templi reperta fuerat, cum Imagine Salvatoris, & in opposita parte cum imaginibus Constantini, ac Helenæ signum crucis manibus stringentium. Alia itidem Numismata confirmant, sub

Anno 324

Urbano VIII. inventa circa annum 1628. cum effigie Magni Constantini, & Crucis Dominicæ signo, quando jacta fuerunt fundamenta ad collocandas supra Confessionem quatuor columnas æreas, quas suo loco referemus, ut narrat Turrigius. Testantur insuper duo illa carmina litteris ex musivo expressa in veteri Tribuna, ex qua, antequam penitus destrueretur, posteritati tradidit Andreas Fulvius lib. 2. Antiquitatum cap. 10. sic:

*Quod duce Te mundus surrexit in astra triumphans,
Hanc Constantinus Victor tibi condidit Aulam.*

Testantur denique magni lateres in antiquorum parietum demolitione occasione novæ fabricæ inventi, visique à Baronio, ut idem scribit in appendice tom. 3. & refert Turrigius in cryptis Vaticanis, in quibus Constantini nomen impressum erat, juxtà morem antiquum obsignandi lateres, ac tegulas, de quibus agit Illustris. Ciampinus cap. 4. De sac. ædif. Flavius Blondus lib. 2. cap. 12. De Roma instaurata, Octavius Falconerius in Epist. ad Carolum Dati impressa in appendice Operis, quod Italicè De Roma veteri vulgavit Favianus Nardinus.

Verùm festinato, vastoque operi pro majestate firmitas haud inerat adversus ævi sequentis injurias; cum rudis illo sæculo ars ædificandi haud quaquam par fuerit soliditati operis in sæcula perennaturi. Ipsa quin etiam cæmenta ex Circi, aliarumque adjacentium ædificationum ruinis fortuito festinantibus oblata, dum Basilicæ opus urgeretur, apsidis laterum, & frontis structuram minùs arcto nexu cohærentem, infirmam reddidere. Celeri autem, & rudi opere ædificationem illam esse perfectam ipsæ columnarum, basès, & capitula partim imperfecta, partim ab ipsis columnis proportione, & ordine discrepantia, Zophori etiam ipsi, & Coronices, ac Epistylia doctant, undique accepta nullo, aut parvo defectu.

Hujus Vaticanæ Basilicæ à Constantino erectæ Ichnographia extat in Archivo ejusdem ab Alpharano primùm circa annum 1590. delineata, & à pluribus Auctoribus suis in operibus, sed non ab omnibus juxtà prototypum exactè expressa, fortassè Pictorum incuria. Vulgavit illam anno 1620. Severanus in libro De Septem Urbis Ecclesiis, vulgavit anno 1677. Augustinus Oldoinus Societatis Jesu in tomo 1. suarum additionum ad res gestas Pontificum Romanorum; extat à Martino Ferrabosco anno 1620. exculpta in Opere typis dato ab Illustris. Præsule Joanne Baptista Costaguto seniore Camerae Pontificiæ Præsfecto sub Paulo V., deindè anno 1693. Illustris. Ciampinus retulit in cap. 4. Operis De sacris ædificiis. Demùm anno superiori Eques Carolus Fontana lib. 2. cap. 10. de Templo Vaticano cum suis additionibus delineavit.

Non tamen supervacaneum putò illam in nostris paginis iterùm adducere, quandoquidem diversa methodo à supracitatis præclarissimis Auctoribus in hac Templi Vaticani Chronologia conscribenda procedam. Non enim omnia, quæ ad talem Ichnographiam spectant simul exponam, veluti lautissimæ mensæ copiosa edulia, quæ potiùs fastidio sunt assidentibus, sed gradatim, omnes ejus partes indigitando, ut evitetur confusio, & legentium curiositati abundè satisfiat. Illam è prototypo mutuatam huc afferò, in qua fabricæ partes, & quidem internas à piissimo Imperatore primùm extractæ

expri-

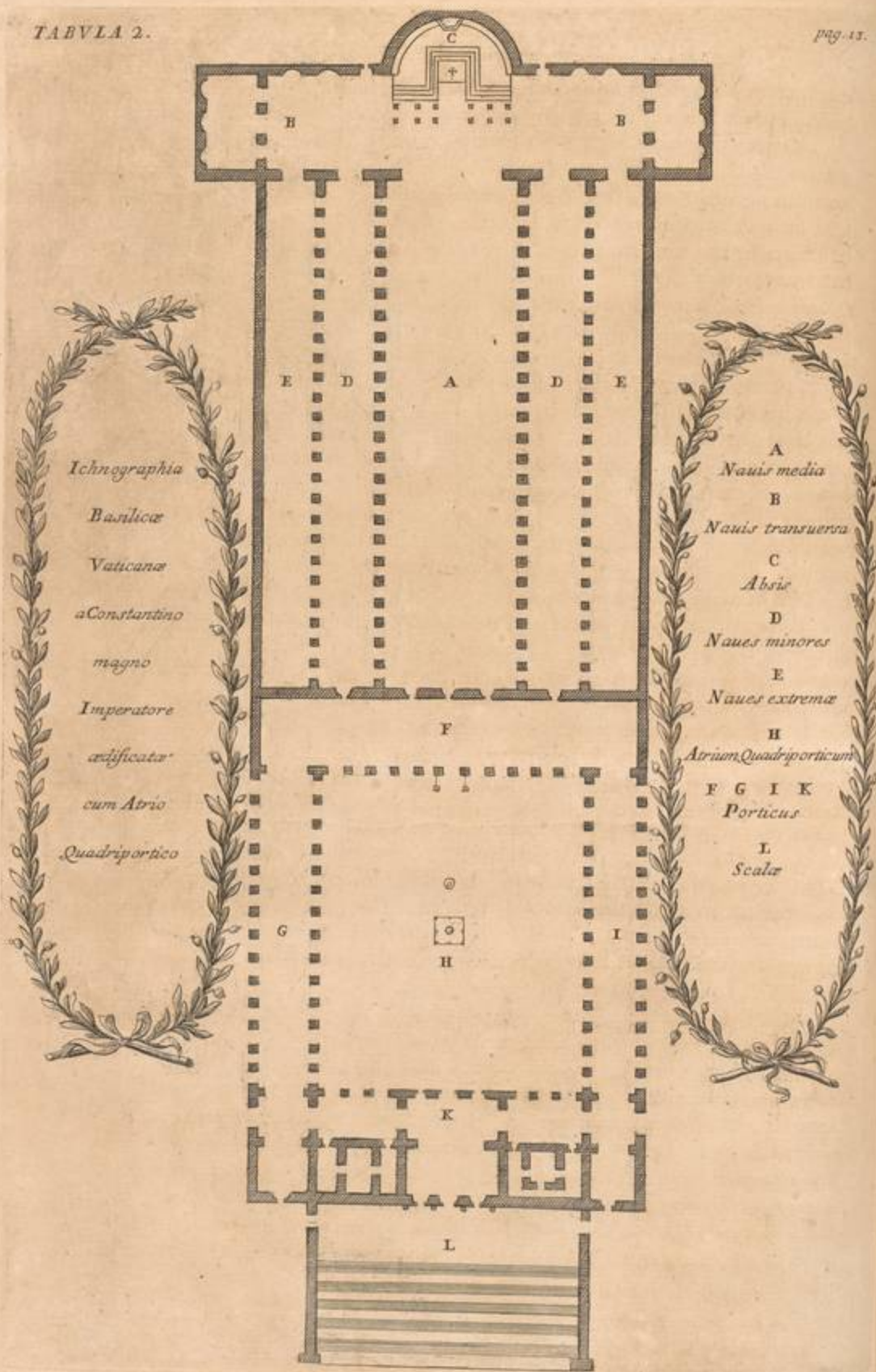
antini,
ocandas
us, ut
ivo ex-
lteritati

ae occa-
pendice
nomen
las, de
is lib. 2.
am Dati
avit Fa-

d inerat
di haud
in etiam
fortuitò
& frontis
Celeri au-
annarum,
ortione,
ta docla-

extat in
ata, & à
totypum
e.o. Seve-
ugustinus
as Ponti-
culpta in
o seniore
Illustris.
ano supe-
cum suis

m addu-
s Aucto-
m. Non
n, veluti
ibus, sed
gentium
o, in qua
extructæ
expri-

exprimuntur, eamque iterum adducam, ut quidquid Constantinianæ Basilicæ Summi Pontifices Romani successivè addiderunt, dilucidè appareat.

Constabat igitur Basilica à Constantino extructa, sex navibus in formam crucis dispositis, & ut ait Maffeus Veggius lib. 1. centum marmoreis, nobilibusque columnis sublimis, & quidem earum media A omnium amplissima in longum producta veluti crucis hastam efformabat; brachia verò alia transversa B, in cujus medio caput exprimebat Apsis C semicycli formam habens. Quatuor aliæ DE mediæ navi hincindè dispositæ conjungebantur. Pedem insuper crucis Atrium quadriporticum H adumbrabat. Vocabatur autem ob hanc structuræ formam Basilica, quæ vox etsi à Gentilibus accepta videatur, non abhorret tamen à sacrarum litterarum phrasi, cum legamus lib. 2. Paralip. 4. num. 9. atrium illud majus Templi Salomonis Basilicam nominari. Apud Romanos tamen non fuit Templorum porticus, sed domus ampla columnis subnixæ, in qua teste Plutarco, Jus dicebant, eratque in foro (ut apparet ex lib. 4. act. in ver. Cic.) Fiebant item in ea concilia privata, judicia, arbitria, interdium etiam convivium, saltationes, & ludi. Quod verò pertinet ad Basilicæ structuram, cum non una esset, sed plures, simul jungebantur in longum porticibus, quæ columnis incumbabant, æquo inter se intervallo distantibus, ut constat ex Vitruvio. Nec verò in uno tantum erant foro, sed in multis, & hyeme potissimum publicæ in ipsis habebantur conciones, & negotiatorum conventus; & quidem in superiori parte judicia, in inferiori negotia exercebantur. Judicia in eis exerceri solita duo insignes ostendunt Auctores Seneca, & Plinius, ille lib. 3. De ira cap. 33. hic autem lib. epist. 5. epist. postrema; & hæc de Basilicis publicis dicta sint, quas constat loca fuisse ampla, & publicis usibus accommodatæ.

Cum autem Christi Religio propagaretur Basilicæ illæ Gentilium in Ecclesias, & ad sacros usus convertebantur, nomine retento, licet Valfridus Strabo cap. 6. de rebus Ecclesiasticis dicat quod Basilicæ prius vocarentur Regum habitacula, nunc Divina Tempia dicantur, quia tunc regi omnium Deo cultus, & sacrificia offeruntur, nisi malimus dicere cum Aufonio Gallo, Basilicas olim negotiis plenas, nunc votis, & Christi-fideles in his negotiari de his, quæ ad animi salutem spectant, quæ vera sunt, ac solida negotia. Erant etiam & privatorum Basilicæ ad inambulandum exædificatæ, & magno sumpto ornate, quarum meminit S. Hieronymus epist. ad Marcell. de his plura apud Lælium Biscolam.

Itaque Constantinus, juxta morem ejus temporis, Basilicam suam erexit in eam formam dispositam, non servatis ad amissim regulis, quibus juxta morem antiquum Basilicas erigendas esse postea docuit Leo Baptista Albertus de re ædificatoria: *Basilicas enim, ait ille, arcem habere oportet ita comparatam, ut sit earum longitudo ad latitudinem dupla. Latitudo arcæ dividetur in partes novem, ex quibus dabuntur quinque ambulationi mediæ, singulis autem porticibus binæ. Tum & longitudo itidem in partes dividetur novem, ex his una dabitur sinui tribunali, amplitudini verò tribunalis in faucibus dabuntur duæ, &c.* His regulis neglectis (quas tamen apud antiquos in usu fuisse incertum est) Constantinus Basilicam ædificavit in modum crucis, ut indicatum est; non sine arcano Christianæ pietatis documento,

ait

Fig. 2.

In Cat. Vricen.

Lib. 5. cap. 3.

Hor. Subseciu. lib. 12 cap. 10.

Lib. 7. c. 14.

De septem Eccl. p. 28. 37.

ait Joannes Severanus; quandoquidem piissimus Imperator, salutifero Crucis signo auspicante, Victoriâ e Maxentio retulit, sicuti in patibulo, ad crucis formam composito, tamquam in curru triumphali Apostolorum Princeps Romanos immò totius Orbis Infideles profligavit.

Apud
Nardium
lib. 7. cap.
23.

Jacobus Grimaldus in suis MS. hæc addidit: Antiquæ Vaticanæ Basilicæ à Constantino Maximo fabricatæ facies exterior apsis, & muri extremi, ac illi super columnis surgentes, qui tecta gravi pondere sustinebant è laterum tophorumque fragmentis Circo, adjacentibus ædificiis acceptis, celeri opera, rudique arte ædificati fuerant, Basilicam ipsam brevi tempore acceleratam fuisse fides oculata testatur, capitella partim absoluta, partim imperfecta, bases multæ columnis absimiles, fenestrellæ arcuatæ lateritiæ primum, postea germanico opere marmoreæ effectæ. Limina ex magnis marmoribus, quæ ablata esse ex Circo, vel alterius ædificii ruinis, pars inferior terra, obruta indicabat, cum sub uno ex his modicè arcuato rosæ sculptæ erant, in altero litteræ legebantur, *Cum Speculator*, quas judicatum est arcum, seu locum speculatorium ipsius forsitan Circi significasse. Huc usque Grimaldus.

C A P U T III.

De mensuris antiquæ Basilicæ.

MENSURAS autem ejusdem Basilicæ indicatas huc affero ab eodem Severano ex italico in latinum idioma translatas. Sic enim ille refert lib. De Septem Ecclesiis pag. 37. & seq. Apsis longitudine occidentem versus protensa palmis 44. lata 80. Inter Apsidem, & Basilicæ corpus transversa navis excurrebat, à meridie ad Boream palmis 390., habebatque latitudinem palmorum 70. Naves illi conjunctæ ab oriente ad occidentem protranebantur 406. palmis in longitudine; earum media omnium amplissima 106. palmis, in latitudinem excurrebat, reliquæ hinc indè naves minoris latitudinis erant, illæ namque duæ, quæ à dextero latere ad meridiem, & à sinistro ad Boream mediæ adjacentes, in latitudine 38. palmis constabant, posteriores antè dictis contiguæ ex utraque parte Basilicæ muro adjacentes palmos 39. latitudinis scorsim habebant: tota demùm area Basilicæ in latitudine à meridie ad Boream palmis 280. comprehendebatur.

Hæ sunt Basilicæ mensuræ à Severano relatæ: undè nam ille eas accepit omninò ignotum mihi est; at æquè perspicuum eas nimis immature è calamo effluxisse, neque mensuris ab aliis Auctoribus relatis cœquari; quod ex ipsa numerorum supputatione clarissimè sic ostenditur. Tota Basilicæ area à meridie ad Boream, juxta Severani sententiam, est palmorum 285.

s
s
s
-
,
-
ri
-
-
,
,
-
,
u
.

b
ic
is
,
e
li
i-
L
te
l-
i-
-
n
-
è
s
a
-

ICHOGRAPHIA BASILICAE VATICANAE CVM MENSVRIS VARIORVM AVTHORVM

Alphar.	88
Seueran.	80
Ferrab.	84
Oldoin.	86
Fontana	74

Alpharansus	400
Seueranus	389
Ferraboscus	373
Oldoinus	400
Fontana	370

Alpharansus	54
Seueranus	44
Ferraboscus	48
Oldoinus	54
Fontana	48

Alpharansus	80
Seueranus	89
Ferraboscus	80
Oldoinus	82
Fontana	77

Alpharansus	44	40	45	114	44	50	48
Seueranus	44	39	38	105	38	39	44
Ferraboscus	42	37	37	99	37	37	42
Oldoinus	42	40	47	116	47	50	44
Fontana	40	37	50	104	40	37	40

Basilicae Veteris altitudines ex Seuerano

Abris palm.	100
Nauis transuersa	170
Media	170
Nauis proximae	82
Nauis extremae	82

Alpharansus	410
Seueranus	495
Ferraboscus	375
Oldoinus	420
Fontana	380

Alpharansus	287
Seueranus	283
Ferraboscus	267
Oldoinus	290
Fontana	260

Navis media palmorum	106.	
	38.	
Duæ proxima	38.	Hi numeri si in unam
	39.	
Aliæ binæ extremae	39.	

Summam colligantur, erit sum. pal. 260. Hic numerus si auferatur à summa palmorum 285. quibus dicebatur tota area commensurari, supererunt palmi 25. Igitur aut falso asseritur totam aream palmis 285. commensurari, aut aliàs naves mensuris suprapositis respondere. Insuper adnotavi falso dici posteriores naves muro Basilicæ adjacentes palmos 39. seorsim habere in latitudine, quandoquidem scimus eas angustiores fuisse navibus, quæ mediæ adiacebant, quibus tamen palmos 38. Severanus attribuit.

Cupidus itaque veritatem è latebris expiscandi, ad Ichnographicam tabulam me contuli, quam in primo tomo de Actis Pontificum vulgavit Oldoinus, easque itidem perlustravi, quæ studio Martini Ferrabosci, & Equitis Caroli Fontanæ in lucem prodierunt; at illas diligenter perscrutatus, adhibitis palmorum scalis, quas iidem suis tabulis addidere, valde inter se varias inveni, licet singulis numerorum summæ exactissimè expositæ omninò respondeant; adivi propterea Ichnographicam tabulam in Archivo Vaticanæ Basilicæ collocatam, quam Alpharanus tempore Sixti V. delineavit, relatu quondam Jacobi Herculani Romani: *Qui* (ut scribit Jacobus Grimaldus in suo tract. MS. de Lanca) à *Paulo IV. Canonicus Sancti Petri, antea Beneficiatus, & adituus animarum Parochus, & Summi Pontificis Eleemosynarius, vita, & conversationis sanctissime, obiit anno 1573. & veterem Basilicam, antequam Julius II. deturbaret descriperat, optimè viderat, & multa notatu digna observaverat*; atque in ea dissimiles mensuras inveni. Quisnam horum Auctorum veram antiqui Templi aream descriperit, cum mihi omninò impossibile sit dijudicare, singulorum Ichnographias in sequenti tabula numerorum beneficio exponam, ut, quandoquidem veritatem indigitare non possum, relatoris saltem partes adimpleam utilitati curiosorum, adhibita palmorum mensura, quam mihi eadem Alpharani tabula suppeditavit.

Pag. 154.

Fig. 3.

CAPUT IV.

De Atrio, ejusque mensuris, Januis, & Scalis.

IN Basilicam aditus per multiplices januas patebat; in mediana enim majore navi tres æquales erant altæ palmis 29. latæ 16. In pariete, ortum Solis respiciente, aperta. In duabus navibus medianæ proximis janua una inerat palmis 28. alta, lata verò 14. In pariete transversæ navis occidentem versus duæ aderant, & ad meridiem unica, singulæ in altitudinem 18. palmorum, & latitudinem 10. patefactæ, quas mensuras ab Illustris. Ciampino inveni relatas, ex Archivo Vaticano, ut idem affirmat, acceptas. In utroque insuper latere Basilicæ aliæ quinque januæ à diversis Pontificibus temporis progressu fuerunt apertæ, ut ingressus daretur ad quasdam Ecclesias, seu Oratoria ab iisdem extructa, additaque Constantinianæ Basilicæ, ut infra patebit.

Amplum addidit Constantinus Atrium, cujus Ichnographiam in superiori tabula exposui, quod quadriporticum denominabatur, à quatuor porticibus, & F G I K indicatis. Porticus, quæ Basilicæ hærebat ejus latitudinem sua longitudine æquabat, latæ palmis 53. alta verò 55. Decem fulciebatur columnis cum binis Parastatis. Binis porticibus G I in dextera, & sinistra parte atrii excurrentibus, longitudo erat palmorum 256. latitudo 47. tredecim columnis singulis adjectis, quibus tectum fulciebatur. Quarta denique porticus K alteri è diametro oppositæ omninò respondebat sua longitudine, in latitudine verò explebat palmum unum supra octoginta.

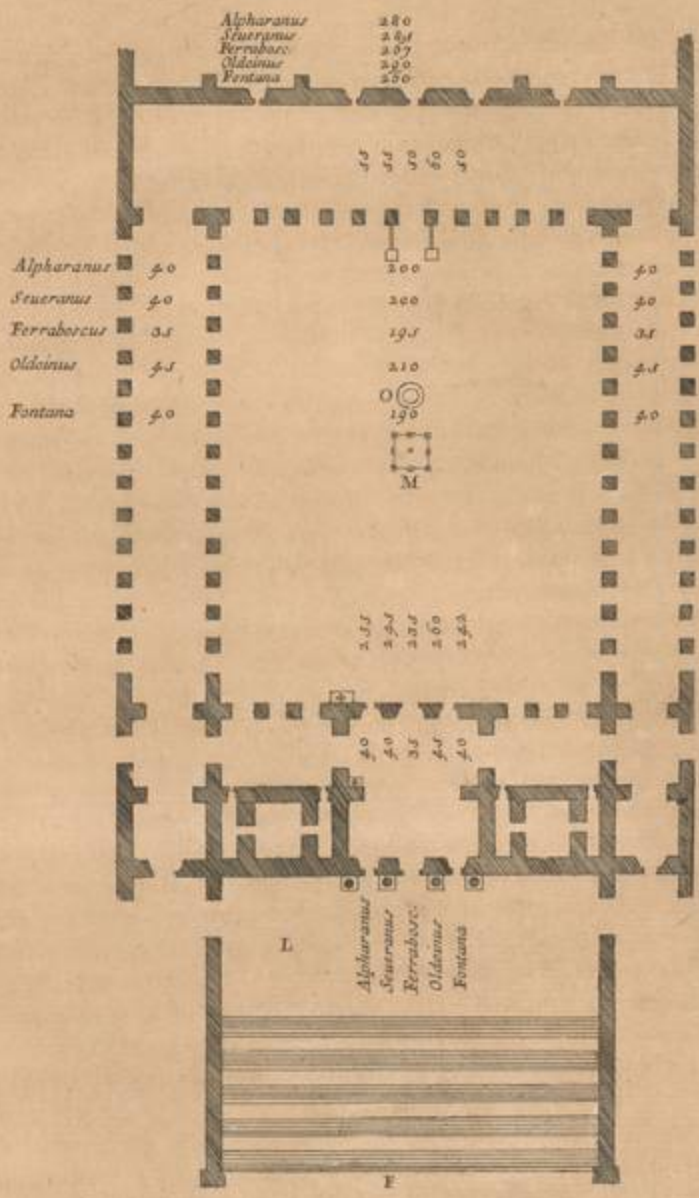
Fig. 4. Harum mensuras accepi ex eodem cap. 4. Illustris. Ciampini; cæterum in tabulis aliorum Auctorum omninò varias deprehendi, sicuti in superiori Basilicæ Ichnographia, prout in subjecta atrii tabula expressi. Inde nam hæc mensurarum varietas orta sit incertum prorsus mihi fuit. Temporis dicam injuriam fuisse, cujus edacitate pereunt cum Artis tum Naturæ opera, & area quamvis existant, dente nimis invidioso in pulverem redacta ventis ludibrio sunt, ac prorsus evanescent. Illud pro comperto habuimus in hanc porticum per tres januas aditum patuisse, quæ gradus Basilicæ, & Solis ortum spectabant, Illæ enim marmoreis postibus, valvis æneis, & quatuor columnis ornatæ tempore Pauli V. adhuc videbantur ea forma, quam in nostra tabula suo loco indicabimus, fideliter delineatam in Vaticana Bibliotheca, ubi in latere dextero parietis propè januam, jussu Sixti V. dictæ januæ fuerunt coloribus expressæ.

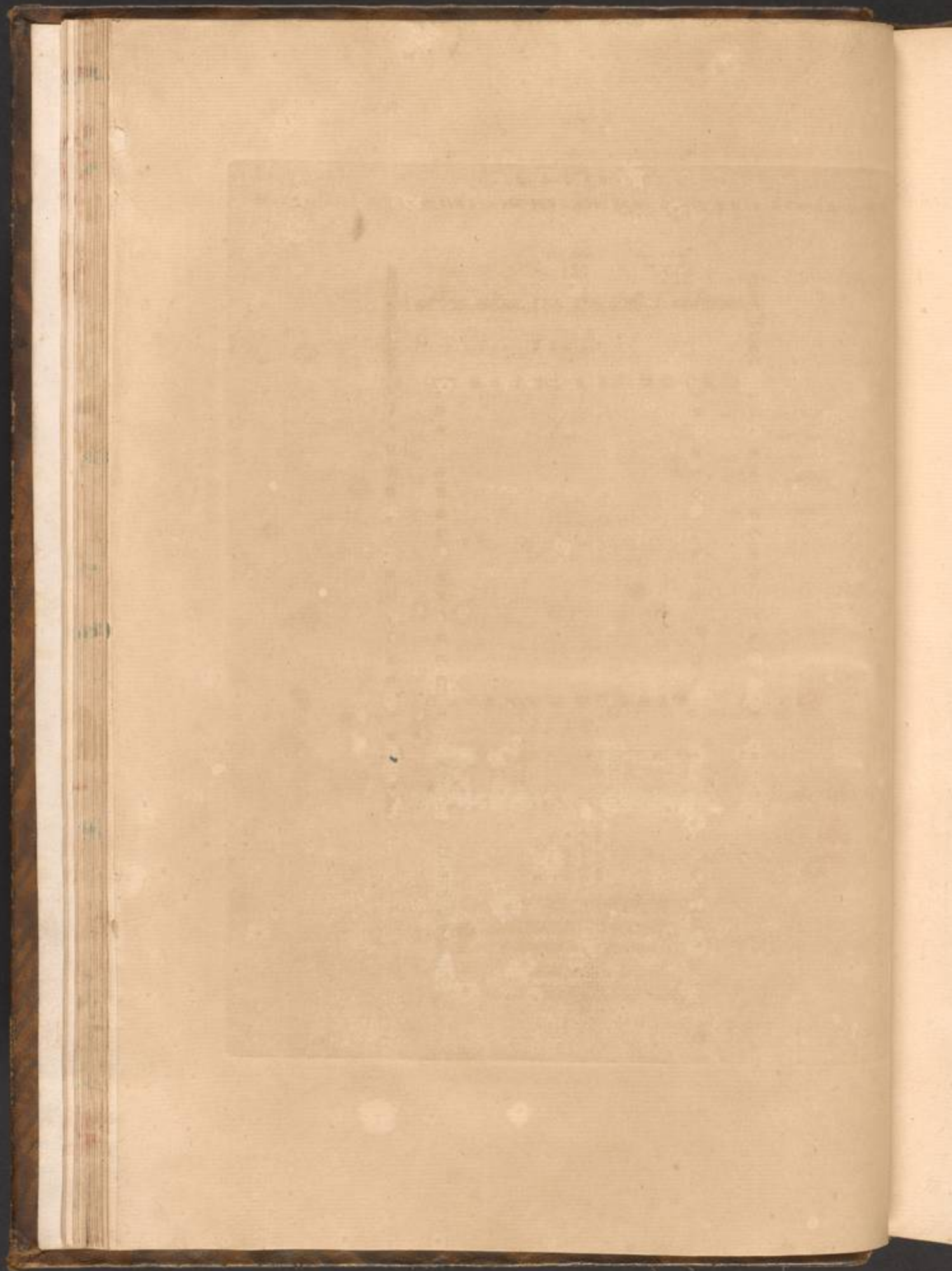
Antè has portas supra gradus area magna L jacebat quadris strata marmoribus, habebatque in longitudine palmos 200., ut refert Illustris. Ciampinus, in latitudine verò 76. At juxtà tabulam Ferrabosci palm. 185. longit. latitudinis verò 65. Juxtà delineationem Oldoini longitudinem palmorum 200. latitudinem palmorum 75. Juxtà Fontanæ Ichnographiam. longitudinem palmorum 185. latitudinem palmorum 70. Ad eam marmorei gradus

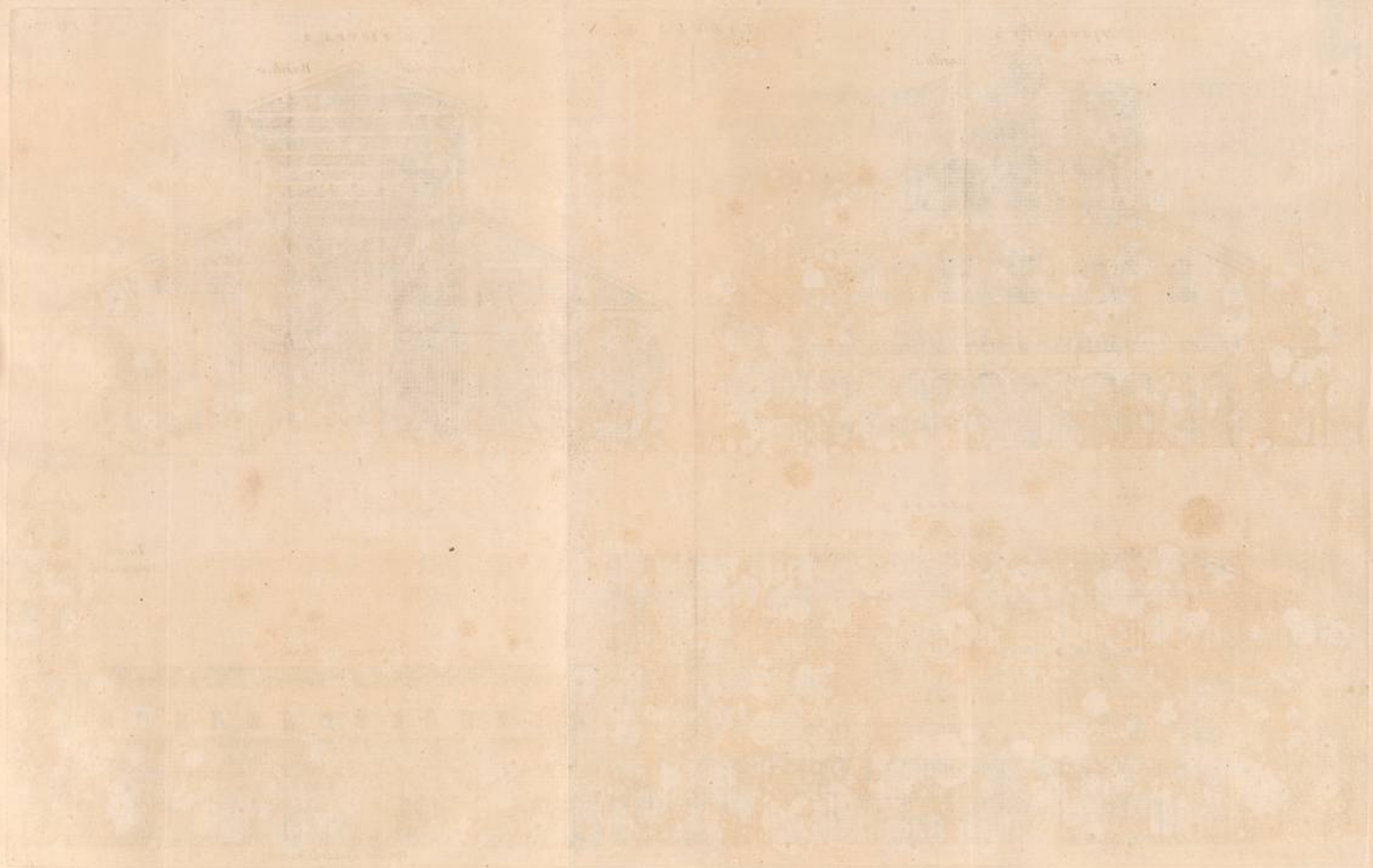
TABVLA 4

pag. 15.

ICHTNOGRAPHIA ATRII QVADRIPORTICI CVM MENSVRIS VARIORVM AVTHORVM

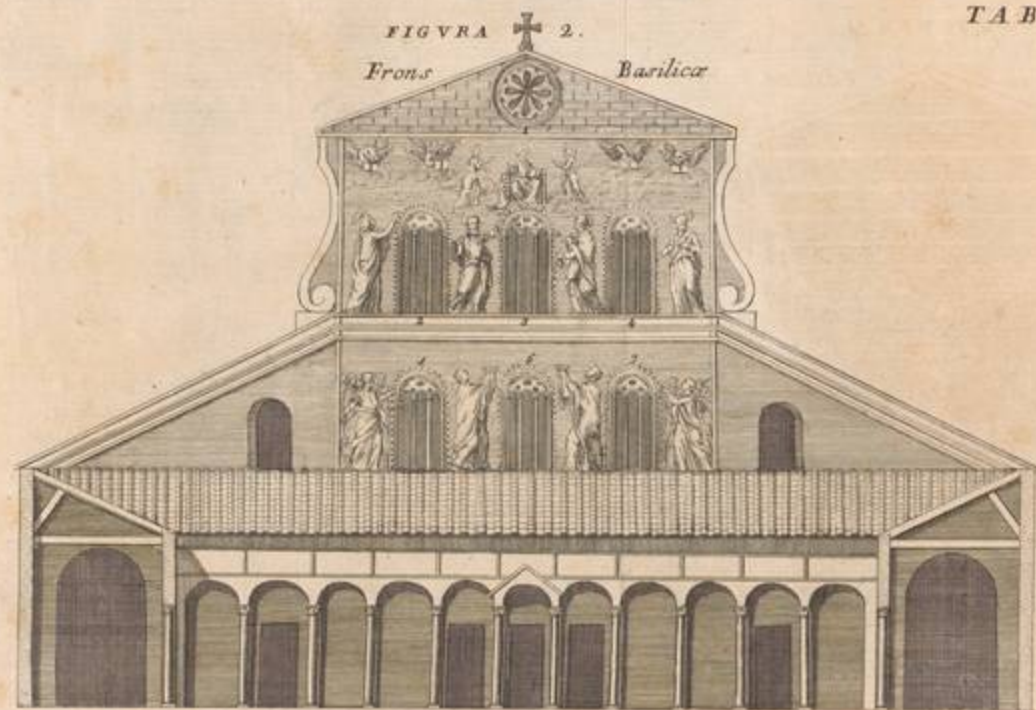

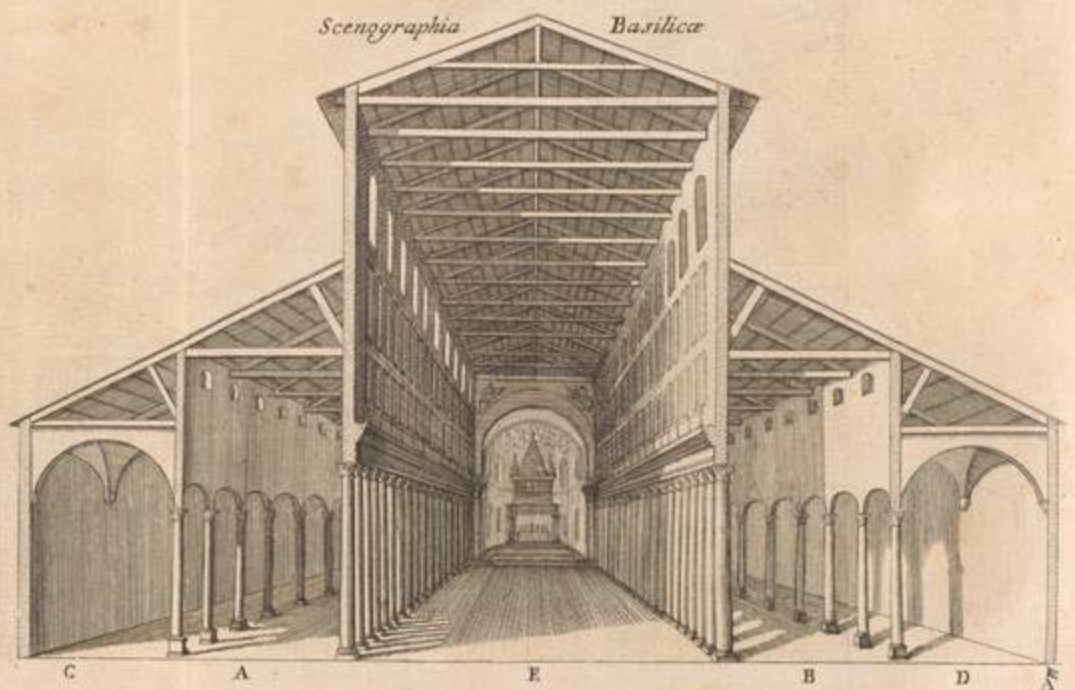

TABVLA 5.

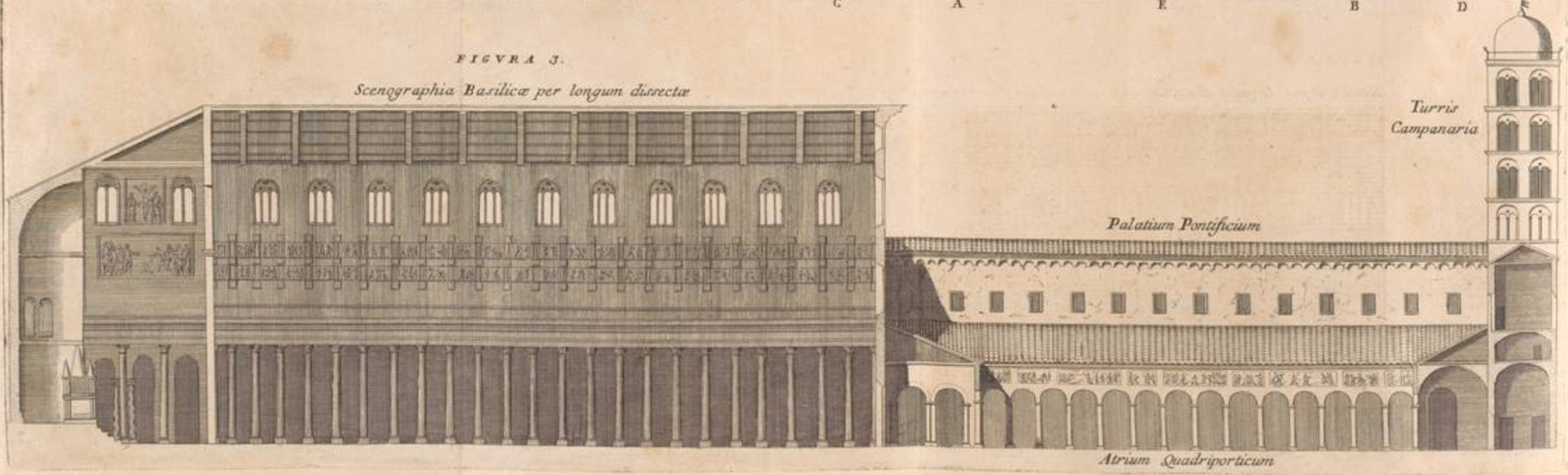
FIGVRA 2.
Frons Basilicae

FIGVRA 1.
Scenographia Basilicae

FIGVRA 3.
Scenographia Basilicae per longum dissecta

gradus 35. ascensum dabant littera F expressi, qui omnes in quinque ordines ita distribuebantur, ut quilibet ordo septem gradus contineret, exiguoque area spatio quique ordo distingueretur, qui gradus, & arearum spatiola palmorum 95. latitudinem æquabant, longitudine verò areae magnæ omnino respondebant.

CAPUT V.

De Partibus Basilicæ Interioribus.

IXPOSITO Basilicæ Vaticanæ Ichnographico veluti fundamento, reliqua sunt adnotanda, quæ ad ejusdem integram molem attinent. Tabulam proinde Quintam Scenographicam expono, in qua partem interiorem Basilicæ ab imo pavimento usque ad apicem tecti comprehendit. Illam delineavi juxta Archetypum, qui est in cryptis Vaticanis, de quo Turrigius pag. 153. licet etiam à Ferrabosco, Illustris. Ciampino, atque Fontana suis in tabulis ostendatur, ut propius à fonte notitiam haurirem. Ille enim jussu Pauli V. antequam destrueretur, ibi fuit coloribus expressus, ne ob aliorum incisorum vel incuriam, vel importunam delineandi elegantiam ab antiqua veritate aberrarem.

Fig. 5.

Assurgebant itaque prædictæ quinque naves non pari altitudine, ut patet. Binæ enim AB mediæ navi propinquæ palmos 82. explebant extremæ CD 62. mediæ E 170. totidemque transversa, in qua Apsis erat centum alta palmorum.

Quatuor ordinibus columnarum distinguebantur Naves, hac tamen cum varietate, quod majoris navis columnæ 40. palmos in longitudine, in crassitie sex continerent; columnæ verò minorum navium palmos 26. altitudinis, quatuor crassitie juxta Illustris. Ciampini relationem, vigintifex cum dimidio juxta Severanum.

Quoad verò columnarum numerum non omnium Auctorum par est relatio. Martinus Ferrabosco, Joannes Severanus, Illustris. Ciampinus, & Eques Carolus Fontana in suis tabulis Ichnographicis tribuunt singulis ordinibus, juxta Alphanani delineationem columnas 22. quatuorque indicant in navi transversa, quæ simul numeratæ numerum explent 92. Oldoinus verò ponit vigintitres, quæ cum aliis quatuor transversæ navis compleat numerum 96.

Undè nam Tyberius Alphananus deduxerit singulis ordinibus columnas 22. inhæsisse haud scio. Ille quidem primus omnium expressit suam ichnographiam, nempe anno 1589. sub Sixto V. ne (ut ipsemet scripsit Eminentiss. Cardinali Evangelistæ Pallotto Sixti V. Prodatario, & Basilicæ Archipresbytero, novique Templi Protectori) sacræ, ac vetustissimæ ædis devotio periret, & ideò magno labore, studioque, & fidis mensuris se delineasse affirmat; verum cum eo tempore antiqua Basilica integra non extaret, sed tantum pars ejusdem, ab undecima videlicet columna atrium versus extensa, facillè reor illum decipi potuisse exprimendo 22. tantum

columnas. Hanc suspicionem in meam mentem iniecit Maffeus Veggus in cap. 1. cum diceret: *Constantinum excitasse Basilicam centum marmoreis nobilibusque columnis sublimem*. Eam auxit S. Gregorii Turonensis relatio. Hic enim Vir sanctissimus, & Scriptor egregius Basilicam Vaticanam describens, sic ait: *Quatuor ordines columnarum valde admirabilium numero 96. habens; habet etiam quatuor in Altare, quæ sunt simul centum*. Ex hac relatione, quæ pro certa habenda profecto est. (Ille enim tempore Gregorii Magni limina Apostolorum visitavit è Gallia) inferendum putò singulis ordinibus columnarum columnas 23. fuisse collocatas, & in navi transversa alias quatuor, quibus si totidem addantur columnæ Altaris, efficietur numerus centenarius ab eodem Turonensi relatus.

Lib. 1. c. 28.
de glor.
Mart.

In vita
Tom. Bibl.
PP.

Pag. 58.

Pag. 198.

Pag. 96.

Pag. 41.

Præter hunc columnarum numerum Joannes Severanus De Septem Ecclesiis, aliàs duas refert, quibus arcus major in capite navis mediæ incumbabat, qui Arcus triumphalis dicebatur, ob rationes ablatas ab Illustris. Ciampino De Veter. Monim. cap. 22. Verùm, quia nullum antiquum citat Auctorem, & à Sancto Gregorio Turonensi numeratæ non fuerunt, illas ultrà centum extitisse affirmare non audeo. De his columnis scribens Pompejus Ugonius affirmat non omnia earum epystilia perfecta fuisse, sicuti nec bases, quod accidisse putat ob vehemens desiderium, quo flagrabat Imperator Basilicæ molem, brevi temporis intervallo absolutam, contemplandi. Quamobrem Joannes Severanus refert Inscriptionem cuidam epystilio incisam sic: *DIVO TITO DIVI VESPASIANI F. VESPASIANO AUG. IMP. CAESAR D. NERVAE F. NERVA TRAJANUS GERMANICUS DACICUS PONT. MAX. TRIB. POT. COS. PP. FECIT*.

Columnis medianæ navis epystilia imposita parietem sustinebant, singulis verò minorum navium supra capitula, loco epystiliorum arcus imponebantur parietes sustinentes. Per multiplices fenestras lux Basilicam irradiabat, nam frons ejusdem in mediana navi, orientem Solem respiciente, sex patebant in duplici ordine dispositæ 22. palmis altæ, 14. latæ; supra has unica alia rotunda, cujus diameter palmis 14. erat æqualis. Repræsentantur hæ fenestræ in Tab. 5. Figurâ 2. sub num. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. sicuti pariter Figura 3. ejusdem Tabulæ Scenographica indicantur fenestræ, quæ in utroque latere medianæ navis inerant numero undecim, sese è regione spectantes, ejusdem amplitudinis, palmis scilicet septemdecim in altitudine, duodecim verò cum semisse in latitudine. Posteriorum, ac minorum navium parietibus totidem etiam inerant fenestræ.

Navis insuper transversa sexdecim fenestras ostentabat, quæ fenestris majoris navis omninò pares ita erant dispositæ, ut partem meridionalem binæ, & binæ Borealem respicerent, orientali verò sex, totidemque occidentali opponerentur. In apsidem quoque per quinque fenestras, palmis tredecim altas, & undecim latas, lux ingrediebatur. Inerant insuper aliæ duæ minores fenestræ in facie Basilicæ, quarum beneficio naves hinc indè mediæ proximæ illuminabantur; quæ omnes numerum explent septuagesimum-quartum. Has numeratas inveni apud Illustris. Ciampinum. Quamobrem nescio, quo fundamento ductus præclarus quidam nostræ ætatis Scriptor affirmare possit fuisse octoginta octo, nisi fortasè addendæ sint extremis navium parie-

C. 4. pag.
34

parie-

parietibus alia vigintidua, sicuti de aliis navibus dictum est, quarum numerus, si superiori addatur, efficit summam nonagintafex fenestrarum. At apud nullum Auctorem inveni has postremas fenestras indicari, nec in ulla Ichnographica delineatione exprimuntur. Puto tamen aliquas inibi fuisse, sicuti in Basilica Divo Paulo in via Hostiensi dicata videmus, quam scimus à Magno Constantino constructam, Vaticanæ parùm dissimilem.

Basilicæ demùm muri ex lateribus coctis ædificati crassitie sex palmos superabant, verùm octo non excedebant. Pavimentum rotundis, quadratis, & discoloribus compactum erat marmoribus. Tectum magnis quadratis trabibus compositum, supra navim majorem, & transversam tegulis sexquipedalibus ex ære corinthio deaurato imbricatum, supra cæteras verò naves lateritiis, quarum aliquas suo tempore superesse tradit idem Alpharanus. Cap. 2. Refert Jacobus Grimaldus, qui aderat, cum vetus Basilica sub Paulo V. diructa fuit, quòd Tectum navis ejusdem majoris opertum erat tegulis æneis, quas Anastasius scribit in vita Honorii Papæ I. ex consensu Eraclii Imperat. ex Templo Romuli ad hanc Basilicam transtulit, antea inauratas. In aliquibus tegulis plumbeis legebatur Alex. PP. III. Innocent. PP. II. Innocent. PP. III. Cœlestinus PP. III. Benedictus PP. XII. Frater Romanus, quæ nomina indicant restitutum ab iis Pontificibus. Romanus nomen erat Artificis sigillæ, & tegulæ vetustissima, ibi sunt ante Constantini tempora, quarum duæ sunt in Archivo, alia in tecto Alexandri VI. Pii V. Gregorii XIII. Tegulas non multas à Theodorico Astiano Rege fortasse oblatas fuisse, ipsæmet tegulæ testantur, quarum duæ sunt in Archivo cum his litteris. Regnante D. N. Theodorico. Felix Roma, & regnante D. N. Theodorico bonæ Romæ.

His placet adnectere quædam fragmenta MS. à Ferdinando Carolo, quæ post Auctoris mortem magno studio collecta, Eques Carolus à Puteo in suo Museo servavit. Sic enim ille scripsit de antiqua Basilica pag. 124.

» Illius longitudinem in palmis septingentis & quinquaginta, latitudinem
 » in ducentis trigintaquinque produxit (Constantinus) ut vastissimam
 » Cajani Circi aream utriusque dimensio superaret. Longitudinem univer-
 » sam duas secuit in partes, quarum alteram trecentos quinquagintaquinque
 » palmos atrio destinabat, Basilicæ alteram. Spatium Basilicæ duas item in
 » partes distribuit, alteram navem appellayerant, vel corpus Basilicæ, Basi-
 » licamve ipsam, vel ambulationem calcidicam, vel caufidicam, reliquam
 » partem appellavere, quæ in capite Basilicæ in latitudinem Basilicæ ita
 » extendebatur, ut utrinque extenderet brachia extra latitudinem Basilicæ
 » per palmos 40. undè T litteræ figuram videretur exprimere, è longitu-
 » dine media caufidicæ caput exstat, in semicirculum desinens, cujus pro-
 » funditas palmorum 40. ut excessus brachiorum supra latera idem esset in
 » excessu apsidis, supra calcidicam, latitudo verò eadem cum altitudine calci-
 » dici, scilicet palmorum 70. Basilicæ longitudo tres in partes dividebatur,
 » quarum media utrinque 44. eolumnis sepiebatur, reliquæ partes duæ duobus
 » columnarum paulò minorum ordinibus duas item in partes secabantur,
 » quapropter cum quatuor columnarum ordines longitudinem Basilicæ desig-
 » narent, ambulationes quinque videbantur, quarum media maxima.

Perpetuus murus latitudine palmorum decem universam arcam ambiabat, nunquam interruptus, nisi quam in utroque apsidis latere spatium duorum ostiorum ad occidentem præferebat, in fine verò orientem Solem spectante quinque spatia vacua relicta sunt tria in ambulatione media, in proximis lateribus duo, singula scilicet in singulis. Cuspis apsidis, illiusque summa, testudo centenos in palmos assurgit. Septuagenis tamen palmis à culmine calcidici superatur. Maxima porticus, quæ & media, majorque navis etiam appellatur, reliquas utrinque sitas minores porticus pari celsitudine supergreditur, Basilicæ corpus jam antea quinque porticibus distingui, perficere docuimus, quæ mediam, maximamque utrinque claudunt, duplo celsitudinis proportionem superantur à maxima, minimas verò, & extremas quarta altitudinis parte præstant, maxima namque in altitudinem centesimi septuagesimique palmorum erecta confurgens medijs longè supereminet ad octuagintaquinque palmorum sublimitatem, vix assurgentibus, postremas verò ad latera Basilicæ converfas sublimi vertice despicit ægrè ad sexagenos palmos egressas.

Frontis parietem nunc in cacumen elatum, nunc demissum ad minores porticus, & in infimas dejectum, pluribusque luminibus apertum varia quoque altitudo determinat. Hactenus supradictus Auctor, qui in pag. 196. & 198. hæc alia subdit de fenestris, & portis loquens.

Nunc quot, quantisque luminibus pateret, expediam; ab ipsis orientalis oræ portis, Basilicæ facies primò quinque januis ingentibus aperiebatur. Tres mediæ pari lumine in fenos, & denos pedes latitudine extensa, altitudine undetricenos attingente. Duæ etiam portæ in occidentem patentes, quibus altitudo palmorum duodeviginti, latitudo verò decem. Septem luminibus Sol exoriens septemplex Divini spiritus radium, quo Fidelium mentes instruuntur clarè designant, ex orientali pariete mediam Basilicæ porticum perlustrans, ingenti luce totam demùm replebat hoc ordine, ut ad summum fastigii culmen paries in orbem excisus, quindecim palmorum diametrum vacuum radiis permeantibus relinqueret, inferne verò paribus inter se intervallis ~~distantes~~ tres fenestras, ~~totidemque~~ sub istis aperiret altitudine vicenum duorum palmorum latitudine ferè quindecim, cujus etiam magnitudinis, & formæ fenestris duabus & viginti in utroque latere patentibus præclara diurni syderis lucè eadem media porticus perfundebatur parietum fenestris, ità per intervalla distributis, ut cuique tertiæ columnæ parietem ferenti fenestræ responderent, seseque è regione respicientes, non minùs dici claritate, quàm ordinis pulchritudine Basilicam illustrarent, minores porticus utrinque ad mediam sitæ pari quoque numero fenestrarum claro lumine perfundebatur, iisdem intervallis dispositis, sed paulò minore amplitudine, cum altitudo palmos septenos & denos non excederet, nec latitudo ternos & denos attingeret. Transversa porticus, quàm calcidicum appellavere, per fenestrarum sexdecim lumina aperto die perfruebatur, ad luminum mediæ porticus amplitudinem, & ordinem prorsus conformata. Eam ordinis dispositionem, ut dextrum crucis brachium octonis luminibus, totidem sinistrum aperiretur, & in ipso dextro duo ad meridiem, ad orientem tria, totidem ad occidentem excisa, è regione se invicem respicientia; in sinistra
ad

ad Boream duo, tria ibidem ad orientem, totidemque ad occidentem pari prorsus collocatione paterent. Apsis ipsa quinque fenestrarum luminibus in illius circuitu per æqua intervalla radiantibus ditescerebat. Luminum altitudo fenis & denis, latitudo undenis palmis continebatur, ut crucis, per quam utraque facta sunt, unum caput, pæque pari prorsus luminum fulgore niteret.

Antiquæ Basilicæ summam adiiciemus, si parietibus tectum imposuerimus. Nemo dubitabit lacunaria laquearibus abiectis miræ longitudinis contexta, cum mediæ porticus latitudo aream centesimum ac senum palmorum occuparet. Superiori anno hujus sæculi sexto ipsi vidimus die, quæ anniversaria dies est obitus Julii II. Pontificis Templi fundatoris, die 21. Februarii hora 21. cum dimitteretur tecti trabs illa, quæ porticus mediæ tectum fulciret, prima fronti Basilicæ orientali proxima, eamque humi jacentem centenos & terdenos palmos egressam, longitudine solida, & crassitie, non sine Urbis admiratione sumus dimensi, quo tempore superstitem Basilicam deponebant. Ingentibus trabibus, ingentesque abiectæ tabulæ fuerant impositæ, quod non exiguum decus, nec infirmum lacunaribus robur adiecit. Trabes ipsæ tecti universi contignationi transtra præstiterant. Transtris capita cantariorum quoque, vel tignorum ingentium super imposita, quæ utrinque deducta ad culmen ipsum convenientia simul jungebantur, & firmissimis binis capreolis connectebantur, quorum alter à summo culmine ad medium transtri, alter in modum crucis priorem capreolum, secans ad cantarios pertingebat. Canteriis Tempora modicis intervallo disposita, Templis asseres impositæ, asseribus lateritii imbrices magni superstructi, sicque amplissimi tecti moles adversus sævientis cœli tempestates firmissima contignatione solidata diutissimè perseveravit.

Pavimentum collucentibus lapillis in exiguam magnitudinem sectis, varioque colore micantibus nitens, innumeras rerum formas per laborem plurimum ex ipsorum lapillorum multiplici genere coagmentatas, & circumvertentium sese spirarum nexu distinctas referebat, auro etiam interlito, non sine incredibile divitiarum contemptu in Vaticanæ Basilicæ decus effusarum, inter ingentes marmorum tabulas, maculisque præstantes, à rotunditate rotas appellatas, quæ mortalium pedibus terebantur. Hucusque citatus Auctor, cujus enarrationem cum supra à nobis expositis conferre poterit Lector inspiciendo Tabulam 5. Ichnographicam, quæ Basilicam per longum divisam exhibet.

Illam suo calamo delineavit Florentiæ Eques Carolus Fontana in Bibliotheca MS. Medicea, ubi Auctographum mihi retulit à se visum esse, tempore Georgii Vasari Romæ exaratum, eamque exponit in lib. 2. cap. 10. de Templo Vaticano; ubi tamen adverte aliquos errores irrepsisse, fortasè Incisoris incuria; nam numero 7. falsò indicantur domicilia Sacerdotum, & aliorum Basilicæ administrantium, cum certum sit in ea parte fuisse Palatium Pontificium ab Innocentio VIII. extructum, ut refert Oldoinus cum aliis tom. 3. his verbis: Innocentius VIII. ædificandi studiosus insignes in Palatio Vaticano in primo atrio habitationes, inter quas unum amplum, & verè regium habitaculum extruxit. Indicatur hoc Palatium caracteribus expref-

expressis in pariete ejusdem Palatii, quod jussu Pauli VI in cryptis Vaticanis depictum fuit, sic: *Palatium Innocentii VIII*. Secundò, in facie Basilicæ non indicantur fenestræ in primo ordine dispositæ. Tertiò, affirmatur sub numero 10. indicante januas Basilicæ, fuisse ipsis impositam Naviculam. Divi PETRI à Jotto extructam; cum manifestè constet dictam navem extitisse in parte opposita occidentali plagæ obversam, ut suo loco dicemus. Illud etiam advertendum hanc meam scenographicam tabulam in eo dissentire, quod 23. columnas in longum dispositas demonstrat, non verò 22. ut præclarus Architectus delineavit in sua.

CAPUT VI.

De Circo Neroniano sub Basilica latente.

Lib. 1.

NTEQUAM ad ulteriora procedamus non incongruum erit indicare Neronianum Circum, supra quem Basilicæ fundamenta Constantinus extruxit, quandoquidem dubitatio circa illum exoritur, quam ad trutinam revocare jucundum æque, ac utile fore arbitror erudito Lectori. In eo (scripsit Maffeus Veggius) non satis summam Dei bonitatem, ac sapientiam admirari, atque laudare possumus, qui locum, ubi omnium libidinum irritamenta, omnia scelera, omniaque mala, & atrocia facinora exercebantur, mutatis contra longe contrariis conditionibus omnium virtutum portum, omnisque Religionis, & Sanctitatis columen esse voluerit.

Lib. 7. c. 23.

Præmitto igitur relationem, quam ex MS. Jacobi Grimaldi se accepisse narrat Famianus Nardinus his verbis: Anno 1616. dum Scalæ Sancti Petri amoverentur, apparuerunt muri antiqui reticulati crassi, qui videbantur fuisse è ruinis turrium Circi, ibi repertus fuit æreus nummus Agrippinæ Aug. Dum fundaretur hæc altera Vaticani Templi pars sub Paulo V. inspectum est Circi longitudinem fuisse palmorum 720. Romanorum, latitudinem 400. Area, ubi ludi edebantur, lata palmorum 230. Incipiebat ab infimis gradibus Basilicæ, desinebat ubi nunc est Ecclesia Sanctæ Marthæ retrò apsidam ad occasum. Obeliscus erat in medio, qui locus nunc est retrò Sacellum Chori. Extremus Basilicæ paries, & duplex columnatum. Sanctis. Crucifixi, & S. Andreae fundatum erat supra tres magnos parietes Circi Cæii, & Neronis suprascripti. Similis erat Circo Caracallæ, qui hodiè pro majori parte extat, altis utrinque parietibus cinctus erat ternis ab una parte, super quibus extabant dictæ naves Sanctis. Crucifixi, & S. Andreae, & ternis ab altera, ubi nunc est Cœmeterium Campi Sancti, qui se in longum trahentes lateritii sustinebant olim arcuatos fornices, in quibus sedilia extabant pro spectatoribus. Inter utrumque parietem spatium latum palmorum 42. & semis erat. A capite ad pedes nullum impedimentum, sed tanquam tabulationes, & curritoria è ruinis ipsis conspiciantur. Horum parietum postremum in Circum respicientem, dum terra fundamenti Chori egereretur, mensurandum curavi. Altus erat paries ipse ab
area

area palmis 35. semis, latus palm. 14. fundatus palmi. 30. Hactenus Grimaldum scripsisse refert Nardinus loco citato.

Hæc etiam omnia affirmat Severanus, citatque librum quartum Maffei Veggii, addens hæc verba: *Il che tutto si è osservato nel gittare à terra la Chiesa vecchia di San Pietro*; sed errorem (ex Scriptoris fortasè incuria, vel Impressoris) irrepsisse arbitror, cum Veggius in lib. 4. nullum prorsus verbum scripserit de Circo Neronis, sed tantum in lib. 1. ubi hæc habet: *Ubi nunc Basilica Sancti Petri est, Circus antè Caii, et Neronis erat, cujus adhuc reliquie magna ex parte extant.*

Pag. 8. de
Sept. Eccl.

Quamobrem ne aliorum relationibus in aliquem errorem induceret in Archivo Vaticanæ Basilicæ Grimaldi Autographum recognovi, & quamplurima verba inveni à Nardino mutata. Hæc enim scripsit Grimaldus in libro Instrumentorum Authenticorum pag. 116. [Dùm fundaretur hæc
 „ altera pars Templi, inspectum est Circi longitudinem fuisse pedum 540.
 „ qui sunt palmi 720. latitudinem pedum 300. qui sunt palmi 400.
 „ Area, ubi ludi edebantur erat altitudinis pedum 372. semis, qui sunt
 „ palmi 230. Incipiebat ab infimis gradibus Basilicæ, desinebat ubi nunc
 „ est Ecclesia Sanctæ Marthæ retrò novam apsidam ad occasum, Viam
 „ Triumphalem, nunc Sancti Spiritus appellatam respiciebat. Obeliscus erat
 „ in medio, qui locus nunc est retrò Sacellum Sixti IV. brevi demoliendum
 „ pro novo ibidem Choro ædificando. Basilicæ, ejusque atrii pars illa,
 „ quæ ad meridiem vergit cum Palatio Archipresbyteri in summo graduum
 „ posito fundata erat supra tres memoratos parietes. Ad aedes ipsas Archipresbyteri circa finem, vel caput fuisse docet hodiè murus ex quadratis lapidibus fabricatus ab ea parte in semicirculum vergens. Altis utrinque parietibus cinctus erat, ternis ab una parte, super quibus extabant naves Sanctissimi Crucifixi, & Sancti Andreæ, & ternis ab altera in loco, ubi nunc est Cæmeterium Campi Sancti. Hi se in longum trahentes lateritii, sustinebant olim arcuatos fornices, in quibus dicta sedilia extabant pro Spectatoribus. Inter utrumque parietem spatium latum pedum 32. semis, qui sunt palmi 42. semis. A capite ad pedes nullum impedimentum, sed ambulationes, & curritoria è ruinis ipsis hactenus conspicitur. Horum siquidem parietum postremum in Circum respicientem, dùm terra fundamenti Chori egeretur, mensurandum curavi. Altus erat paries ipse ab area pedes 31. qui sunt palmi 41. semis, latus palmis 44. fundatus pal. 30. Hactenus Grimaldus.

Huic narrationi averfatur Eques Carolus Fontana duplici quidem titulo. Collocat enim primò Circum diverso in situ; secundò, illum longiorem fuisse putat eo, quem Grimaldus affirmat. Placet hæc duo examinare, & primò de longitudine. Hanc asserit præfatus Auctor, dicendam fuisse à Grimaldo palmorum 1400. *Cum à Divæ Marthæ partibus ad veteris Basilicæ gradus, ab ipso Grimaldo tanquam limites Circi designatas 1400. palmi intercedant.* Errorem derivasse putat ex æquivocatione, supponendo totam Circi longitudinem comprehendi in distantia, quæ inerat inter Carceres, & priorem metam, sexcentos & octoginta palmos continente: spinam verò (videlicet lineam, quæ inter duas metas intercedebat,

Lib. 1. c. 6.

fic

fic ab antiquis vocatam) ait fuisse palmorum 1200. aream inter secundam metam, & muros, ubi sedilia pro Spectatoribus erant, habuisse pal. 160. muros palmos 85. qui palmi 85. duplicati & cum aliis in unam summam collecti, efficiunt pal. 2210. Itaque area Circi juxta Fontanæ documenta erat palm. 2210. quamvis ipse post mensuras supra indicatas concludat areæ Circi longitudinem se reperisse 2040. palmos adæquare. Subscribit tamen Grimaldo, asserenti latitudinem areæ interioris fuisse palmorum 230. & latitudinem murorum illam concludentium palmos explorare singulis in partibus 85. qui in unam summam collecti efficiunt totius areæ latitudinem palmorum 400.

Ibid.

Pag. 87.

Fig. 6.

Qui nam ex his Auctoribus veritati propius accesserit, ex iis, quæ addam faciliè deprehendi à Lectoribus poterit. Grimaldus enim testis oculatus asserit extremum Basilicæ parietem, & duplicem columnarum ordinem Sanctissimi Crucifixi, & S. Andree fundatum fuisse supra tres magnos parietes Circi Neronis. Hoc idem Grimaldus confirmat in suo MS. de Sanctissimo Sudario, ubi ait, quòd die Mercurii 9. Maii 1607. in media nave veteris Vaticanæ Basilicæ juxta magnos sepultos parietes Circi Caii, & Neronis, columnatum majus sinistrum à Templi ingressu sustinentes non longè à loco, ubi erat Sacellum Sanctissimi Sacramenti, dum egerentur nova fundamenta subtus terram palmis 30. inventus est humi sepultus æneus nummus quadrata forma habens in una parte claves decussatas, in altera Vultum Sanctum. Hoc pariter demonstrat Iconismus ab ipso Fontana compositus lib. 1. cap. 5. pag. 27. similis illi, quem in majore proportione delineatum ad majorem claritatem hic addimus Tabula 6. sub num. 1. In eo paries A extremus Basilicæ muro Circi B incumbit. Muro C primus columnarum ordo D. Altera verò columnarum series E in muro F. Quibus positis supponi necessariò debet Circi aream talem locum sub Basilica occupasse, qualem in nostra tabula Ichnographica assignavimus. In ea partes transversas, & spissis lineolis obumbratæ parietes Circi indicant, lineæ nigerrimæ aream Basilicæ à Constantino extructæ, partes verò, quæ punctis frequentibus exprimuntur sub notis XX. novæ Basilicæ ambitum à Summis Pontificibus ædificatæ.

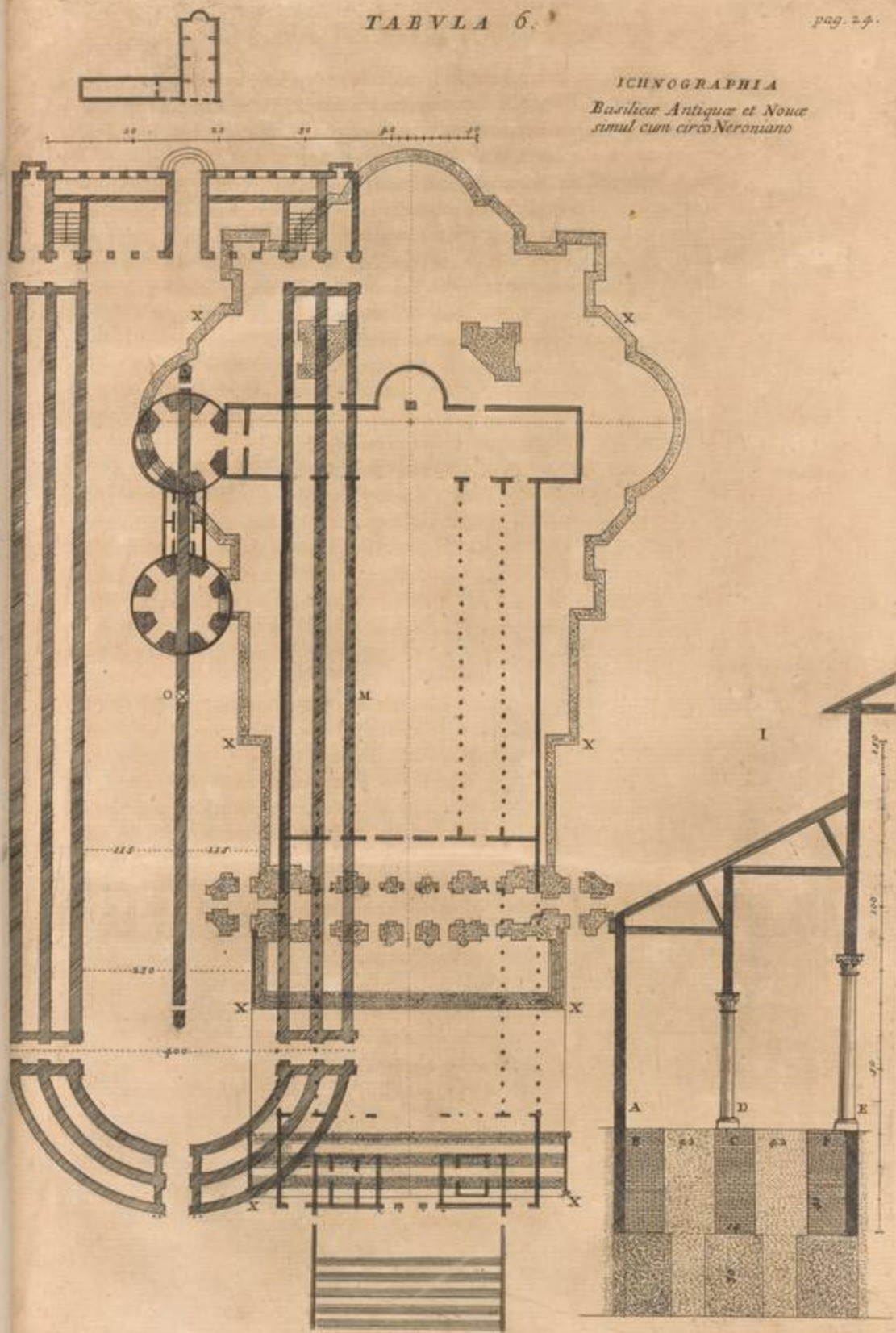
Si enim distantia accipiatur ab obelisco O ad columnas secundi ordinis M beneficio scæla palmorum, quam addidimus, inveniatur palm. 200. illam adæquare, qui mensuræ à Grimaldo, & Fontana relatæ omninò respondent; respondent itidem Basilicæ mensuris, quas in sua tabula Ichnographica Alpharanus assignavit, ut consideranti patebit. Si autem aliter Circo præscribatur locus, falso asseruisset Grimaldus supra ejus muros duplicem columnarum ordinem Basilicæ fundatum, & magis obeliscus distare debuisset à Basilicæ parietibus, quam distabat tempore Sixti V. antequam ab antiqua basi dimoveretur.

Lib. 1. c. 6.

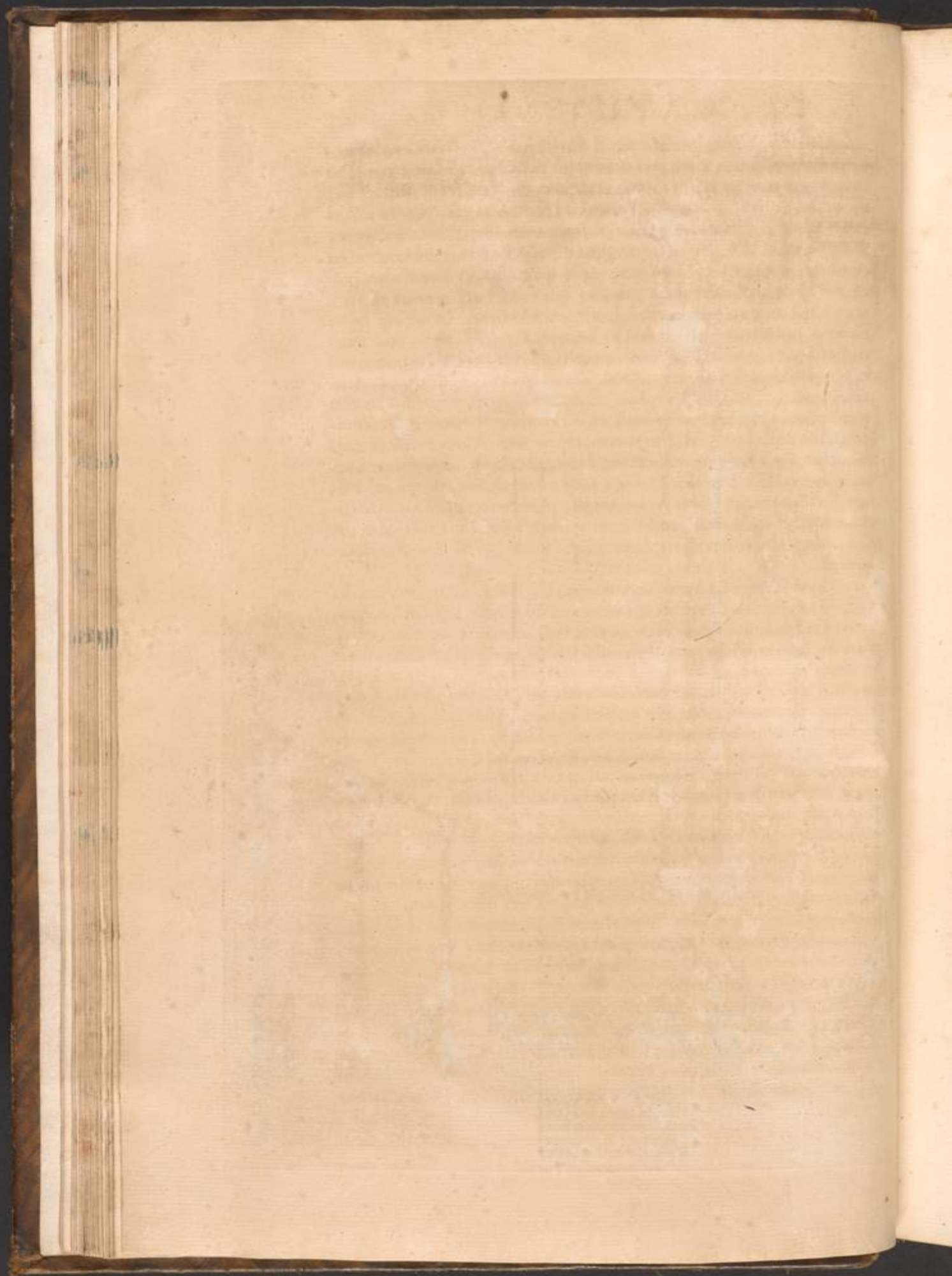
Nullo itidem pacto mihi suadere potui, quod laudatus Fontana exponit, designando Carceres in parte orientali, in occidentali verò partem Circi circularem; nec Circi longitudinem fuisse protensam, usque ad Rusticucciana domicilia; (sunt ejus verba) ubi jam ad extructum recens theatrum patet accessus, quoniam ab eo ultra Divam Martham equum capit intervallum ad necessariam ludorum in eodem Circo dispositionem.

Inni-

ICHTNOGRAPHIA
 Basilicæ Antiquæ et Novæ
 simul cum circo Neroniano

cundam
 o-muros
 cti, effi-
 . 2210.
 ngitudi-
 o, affe-
 m mu-
 qui in
 a 400,
 s, que
 s ocula-
 rdinem
 nos pa-
 de San-
 ia nave
 & Ne-
 a longè
 nova.
 a neus
 altera
 a com-
 e deli-
 . In co-
 colum-
 positis
 palle.,
 transf-
 errima
 frequen-
 Ponti-
 i ordi-
 i. 200.
 nò ref-
 lchno-
 aliter
 os du-
 distare
 quam,
 na ex-
 rtem.
 Rusti-
 thea-
 capit
 ni-

Innititur ille quidem auctoritati Pirri Ligorii, qui folio 3. loquens de tali Circo, affirmat illum pervenisse usque ad locum, ubi nunc Templum Divæ Mariæ dicatum, vulgò dictæ Transpontinæ; verùm tali Auctori non esse tutum credere animadvertit Pompejus Ugonius in notis MS. *cum litterarum plane rudis ille fuerit, licet antiquitatum curiosissimus indagator.* Si enim obeliscus in medio Circi collocatus erat (ut omnibus monumentis clarissimè probatur) nullo profectò modo ipsius longitudinem adeò productam fuisse persuadere nobis licet, ut à meta ad carceres palmi interfuerint 680. à meta verò ad circularem partem palmi 160. sed æquali spatio utrasque partes extendi. Idipsum ex multiplici capite confirmatur. Putat eruditissimus Favianus Nardinus in sua Roma cap. 13. Circi extremitatem in parte occidentali non pervenisse ad locum, ubi Divi Petri Corpus Anacletus humavit, quod si à veritate hic Auctor aberrat, negari saltèm non potest ulterius extendi non potuisse ob imminentis Vaticani collis impedimentum (erat enim, ut idem Nardinus notat ibid.) *Circo chiuso in Orti privati, e perciò non grande.* Si autem à meta ad carceres palmi inerant 680. cuius longitudinis Fontana ait *fuisse necessitatem ob vehiculorum exitum, ingressumque in curriculum commodiorem,* palmi verò 160. à meta ad circularem partem, profectò obeliscus non fuisset in medio Circi, & totius Circi longitudo adæquasset palmos 2040. juxtà Equitis Fontanæ documentum.

De Antiq.
Rom.Extrait in
Biblioth.
Barbarina.Fontana
pag. 34.

Pag. 477.

Quod si propè Rusticuccianam domum, vel ad ædem Beatæ Virginis, vulgò Transpontinæ, aliquod Circi vestigium recognovit Ligorius, ac propterea Circi Gajani finem inibi extare iudicavit, eum fuisse deceptum ostendunt documenta eruditissimi Ferdinandi Caroli, qui cap. 9. sect. 2. notat *in agro Vaticano duos Circos à se fuisse repertos, quorum alterum à Gajo inceptum, Nero vel perfecit, vel exornavit,* seu potius frequentibus ludis, & cæteris Circensibus spectaculis celebravit, quem lateri collis innixum ad meridiem ponè triumphalem viam reposuerunt Auctores, ex vestigiis repertæ rei, & veterum monumentorum fide, supra quem Constantinus Basilicam excitavit; alterum verò inveniunt ad boreales montis radices in Domitiæ Neronis amite hortis, qui Principis scelere quæsi cognomentum à Domino duxere; Gajani autem Circi situs, ita fuit, ut illius carceres ad occasum diei spectarent, meta verò intueretur ortum. Neroniani verò carceres ad ortum, meta ad occasum verteretur; ea loci propinquitate, ac dispositione, ut inter utrumque Circum triumphalis ager extenderetur, ad flumen usque productus, & utraque utriusque Circi meta invicem ita sese respicerent, ut linea recta in longitudinem stadii inter utramque deducta delineret in utramque. Hactenus præclarus hic Auctor. Verùm cum alii Auctores referant Circum Neronis fuisse in hortis Domitiæ in pratis Romæ proximis, ejus indaginem ommitto, illudque prosequor, quod de Gajano Circo constat ex rationibus indicatis. Non igitur potuit ad talem longitudinem Circus ille protrahi, tum quia triumphalem viam occupasset, quæ ad latus Circi ad pontem usque Vaticanum rectè protendebatur, ut notum est Romanarum antiquitatum Peritis.

Apud Se-
veran. pag.
287.

Habemus iufuper ex narratione Grimaldi Circi caput hoc est partem

D

illam,

illam, quæ in semicirculum erat inflexa, fuisse in parte orientali; nempe, ut ille ait, ad ædes Archipresbyteri; quod potest primò confirmari ex descriptione allata à Michaelè Angelo Rubeo in suo libro, cui titulus *Ritratto di Roma moderna*, in quo loquens de Templo Divæ Marthæ, ait: *Da questa parte si entrava nel Cerchio di Cajo Nerone*. Confirmatur secundò ex antiquæ Urbis imagine delineata ab Onuphrio Panvinio, in qua pars Circi, ubi erant Carceres, occidentalem plagam respicit. Quæ omnia luculentius explicat Relatio Ferdinandi Caroli, qui Templum Vaticanum Martini Ferrabosci cælo expressum illustravit. Hæc ille habet cap. 11. sect. 2. scribens de Circo Cæii: Trans ipsius Circi inter Janiculi radices, dextrumque Vaticanum latus ad Solis occasum vertitur, Carceres, & oppidum ad ipsam Divæ Marthæ aram pertingunt. Magnus obeliscus in media parte Circi, atque ad eò in ipsius centro locatus, ad apsidem novi Templi, quæ in meridiem surgit, attollebatur. Longitudo Circi fuit palmorum vicenum super septingentos, latitudo quadringentorum. Arenæ spatium in latitudine ducentorum triginta palmorum extensum; Circi latera ita constituta, ut lævo triumphalis via, dextro triumphalis ager attingeretur. Basilicæque postea conditæ dextera pars dextero Circi latere superincumberet, finis verò Basilicæ, quas naves vocant Apostoli Andrea, & Christi crucifixi titulis insignes, tribus lateris ejusdem parietibus imponderentur; Ternis utriusque lateris parietibus fornices superjecti, fornicibus cavæ gradus impositi; Tres igitur lateris cujuscunque parietes spatia duo penitus vacua fornicata, fornicibus medio intergerino parieti superstructis, perpetuam in laterum longitudinem ductu, latitudinis palmorum duum & quadragenum, cujuscunque spatii celsitudo pro cavæ superstructæ modo, interiori depressior, erectior autem exteriori. Cavæ gradus, & Circi latera ad Carceres non in circulum flexa visabantur, ut in Circo Maximo, qui ad ovi figuram fuerat detornatus, sed in oppidi turres, & carcerem parietes pinnis conspicuos, in rectumque consistentes incurrentia; in summo autem Circo ad gradus Basilicæ, gradus cavæ, & Circus ipse in semicirculum flectebatur. Id paries in orbem circumactus testatur è quadrato lapide in dirutarum ædium solo repertus, cui pars Basilicæ, & ædes ipsæ impositæ fuerant. Summa circulationis extremæ curvatum ibi definebat, ubi nunc imi gradus marmorei in aream Templi demittuntur è regione Turris angularis in austrum surgentis. Huc usque præcitatus Auctor, de quo Matthæus Raderus epist. ad Leonem Allatum scripsit: *Ferdinandi Caroli Typus Templi Vaticani, usque ad eò placuit, ut judicatum nihil posse fieri illustrius.*

Pag. 40.

Lib. de
Iud. Circ.
pag. 7.Apud Se-
veran. pag.
271.

Pag. 8.

— Illi adde Joannem Baptistam Severanum, qui de Septem Ecclesiis
agens, eundem Circum describit his verbis: Cominciava questo Cerchio
dal luogo, ove era la Chiesa di Santa Marta, d'onde aveva ancora l'en-
trata, ed arrivava agli ultimi scalini delle scale antiche di San Pietro,
come si è visto nella demolizione del Palazzo dell' Archipresbiterato,
che era già sopra di dette scale, dove si sono trovati i muri in forma
di semicircolo; e si vide ancora nel muoversi le dette scale, quando
Paolo Quinto di felice memoria l'anno del Signore 1616. le fece riti-
rare più vicino alla Chiesa, trovandosi i vestigi di esso Cerchio, ed alcuni
muri

„muri antichi reticolati, e grossi, li quali erano delle torri, che aveva-
 „intorno il medesimo.

Quamobrem ab his magni nominis Auctoribus edoctus, Ichnogra-
 phiam Circi exposui omninò diversam ab ea, quam mente conceperam,
 percurrrens librum Equitis Caroli Fontanæ, antequam eorum narrationes mihi
 innotescerent. Porrò illum delineavi rejecta mensura palmorum 680. ab
 eo assignata spatio, quod inerat inter carceres, & priorem metam, instrum-
 ctus à Bartholomæo Marliano, qui cap. 17. Urbis Typographiæ ait: *In
 curriculo Circi duas metas pari intervallo utrinque positas fuisse, circum
 quas equi, & quadrigæ currebant.*

Vidimus hæc metarum æqualia intervalla in Numismate Augusti apud
 Hubertum Golzium. Vidimus in Numismate Antonii Caracallæ, & Ale-
 xandri Imperatoris apud Augustinum. Vidimus in Nummis, quos pag. 50.
 libri de ludis Circensibus refert Panvinius. Vidimus demùm in Circis à
 Jacobo Lauro ære incisus Romæ anno 1612. ex antiquis monumentis, in
 quibus metæ æquè distant à turribus, & carceribus. Quod si in Circo Ca-
 racallæ ab Equite Fontana citato, & ab Onuphrio Panvino pag. 56. ex-
 presso, metæ, carceres respiciens, magis ab eis distat, quàm alia ab extrema,
 & opposita Circi parte, vix illa demonstrat distantiam unica vice duplica-
 tam, non verò sexies, quàm Fontana in Circo Caii fuisse vulgavit; nec
 unius Circi forma, in quo fortasè metæ non æquè distabant, similem
 statuere cæteris debet, quorum diversam fuisse plurima tùm paginarum,
 tùm Nummorum, ac Lapidum monumenta clarissimè contestantur. Dixi
fortasè, nàm Famianus Nardinus accuratissimus Romæ antiquæ Scriptor,
 in Icone, quàm affert pag. 412. metas ejus describit æquali spatio distantes
 à Carceribus, & muris oppositis.

Tab. 71.
 num. 4. & 6.

Tab. 54.
 num. 14.

Itaque ut Grimaldo testi oculato fidem præstemus, asserenti Circum
 Caii principium habuisse circa finem ædium Archipresbyteri, in has ratio-
 nables mensuras ejusdem aream divisimus, videlicet:

Ab obelisco ad caput spinæ, hoc est mensuram spinæ medietatem comprehendentem	palm.	300.
Spatium à metæ occupatum	palm.	30.
Spatium pro cursu æquale spatio latitudinis mediæ areæ	palm.	115.
Muros, ubi sedilia pro Spectatoribus	palm.	85.
In altera parte medietatem spinæ	palm.	360.
Spatium pro metæ	palm.	30.
Spatium pro cursu	palm.	115.
Spatium occupatum à Turribus, sub quibus Carceres	palm.	110.
<hr/>		
Qui in unam summam collecti, efficiunt	palm.	1195.
His si addantur	palm.	45.
<hr/>		
Erit numerus	palm.	1240.

Qui numerus in Tabulis Ichnographicis tum à Martino Ferrabosco, tum à Fontana, & Alphanano delineatis, repertus est effici à duabus distantis, videlicet à fine ædium Archipresbyteri, ubi Circi principium, juxtà relationem Grimaldi:

Ad obeliscum distantia	palm.	540.
Ab obelisco ad Templum Sanctæ Marthæ	palm.	700.

Qui efficiunt summam supradictam	palm.	1240.
----------------------------------	-------	-------

Quod verò supersint palmi 45. non idèò Grimaldi relatio claudicat, dicentis Circum definire, ubi nunc est Ecclesia Sanctæ Marthæ; potest enim intelligi ea in parte finem habuisse, ubi propè inerat talis Ecclesia. Quod si Templum Sanctæ Marthæ tanquam terminum Circi rigorosè putandum esse non nemo judicet, tribui possunt pro libito palmi 45. qui superfuerunt, spatio quadrigis assignato, & carceribus proximo, pro cubiculis, de quo nihil ambigendum puto. Hæc de Circo dicta sint satis. Ad Basilicam igitur, quo jam pridem fertur animus, styllum, oculosque vertamus.

C A P U T VII.

De Fabricis Exterioribus Basilicæ additis.

CONSTAT ex tomo 1. Ughellii pag. 108. quinque Monasteria extructa fuisse circa Vaticanam Basilicam, videlicet primum Sancti Stephani, secundum Sanctorum Joannis & Pauli, tertium Sancti Martini, quartum Sanctæ Theclæ, quintum Monasterium in Hierusalem dictum, apud Bibliothecarium in vita Leonis III. aitque Ughellius hoc constare ex duabus concessionibus, altera Joannis XIX. qui floruit anno 1014. & altera Benedicti IX. qui vixit anno 1034. in favorem Petri Episcopi Sylvæ candidæ factis. Maffæus verò Veggius lib. 4. asserit nunquam invenire se potuisse fundatorem Monasterii Sancti Stephani, neque apud *Historicos*, neque apud *Privilegia Pontificum*, in quibus *magnorum habetur notitia*. De his Monasteriis agit Illustriss. Ciampinus lib. 4. sect. 14. qui prudenter coniecit ea Monasteria ibi ædificata fuisse à Pontificibus, ut Monasticam vitam veluti in solitudine Monaci ducerent (erat enim Vaticana Basilica extrà Urbem posita) & Romanos Cives ad ejusdem vitæ studium excitarent, postquam circa annum 340. Anastasius Alexandrinorum Episcopus ab Arrianis sua è Sede pulsus, Romam venerat, ibique Monachorum institutionem promulgaverat; utcunque hæc se habeant, illud certum est quamplurima circa Basilicam tum Monasteria, tum Tempora, ædificataque fuisse extructa, quæ breviter singillatim indicabo, & præfertim, quæ Basilicæ parietibus conjungebantur, iis relictis, quæ ab eadem aliquo spatio disjuncta assurgebant.

Fig. 7.

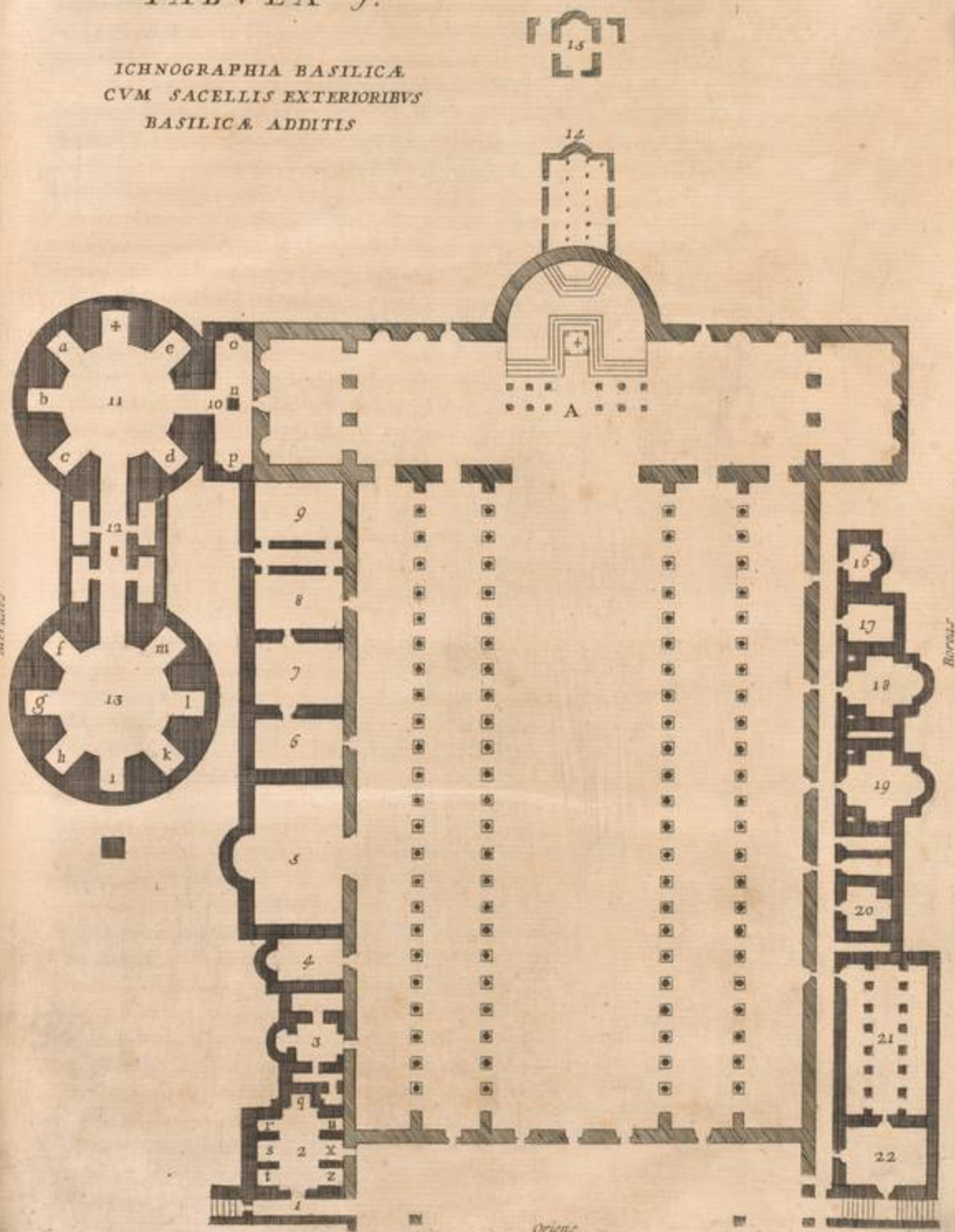
Adeamus igitur Tabulam 7. in qua gradatim discurremus, ut evitetur

TABVLA J.

Occidens

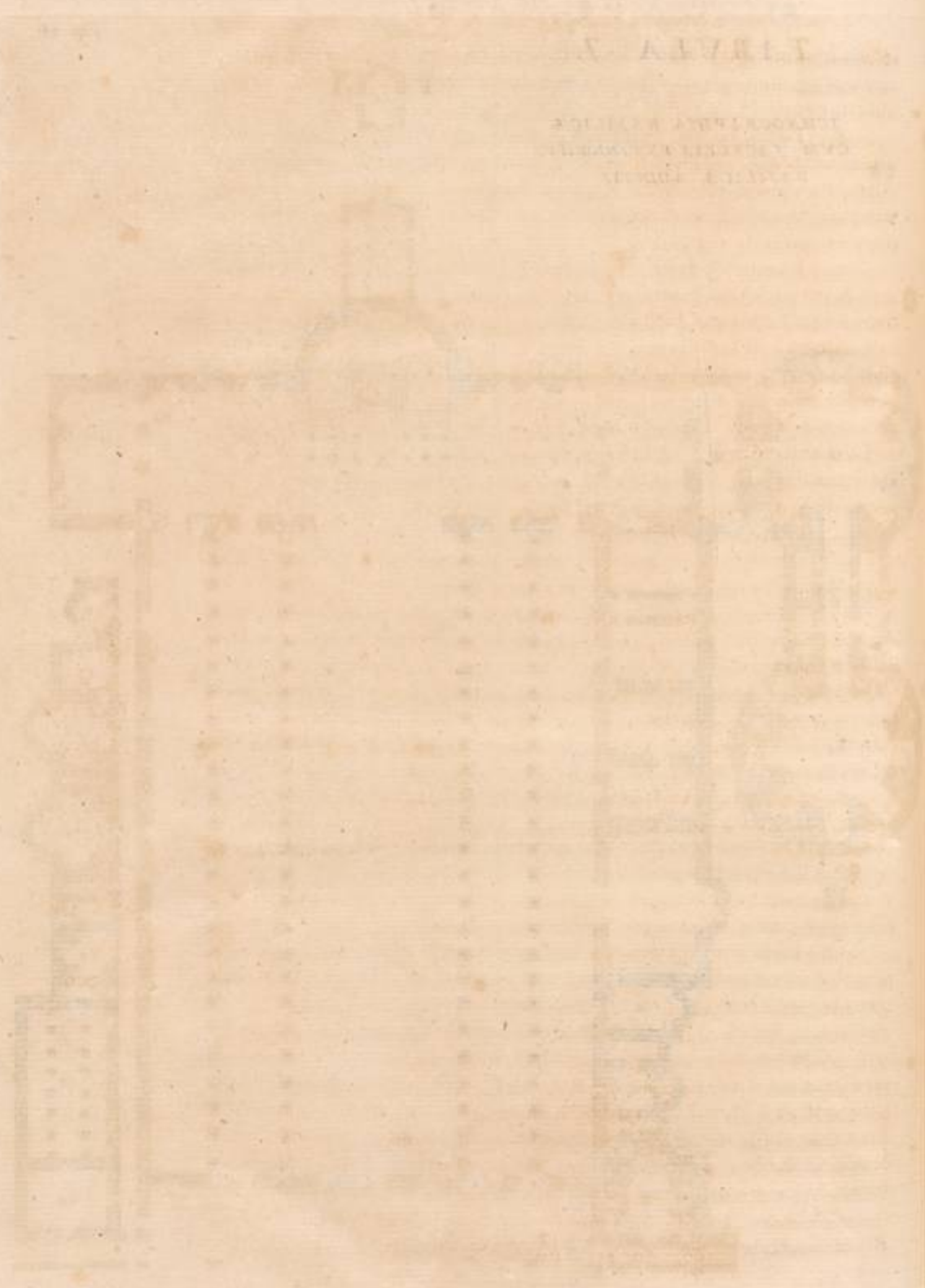
pag. 28.

ICHTNOGRAPHIA BASILICAE
CVM SACELLIS EXTERIORIBVS
BASILICAE ADDITIS

THE NEW YORK

LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
475 FIFTH AVENUE
NEW YORK

tetur confusio, quæ ex inordinata rerum serie legentibus stomachum excitat, ac tædium laboris. Incipiendo à latere sinistro sub numero primo indicatur.

1. Locus, in quo, ut affirmat Fontana, Pontifices *sacris indumentis amiciebantur*. At vestibulum Secretarii illum vocat Illustris. Costagutus cum Alpharano, quod probabilius videtur; indecorum enim fuisset Pontificem Summum induere sacris indumentis in loco aperto, & omnibus obvio, ut patet ex ipsius delineatione.

2. Innuitur Secretarium, in quo Pontificum sacra supellex servabatur, & in eo Pontifices vestibus sacris induebantur, cum è Laterano ad sacra conficienda Divi Petri Basilicam peterent. In hoc Secretario aliqua existebant Altaria. In loco q. erat Sacellum præcipuum, in quo Deiparæ Virginis Imago, quæ de Febribus nuncupabatur, collocata fuerat, translata de Templo antiquo, nunc Sacratio Basilicæ. r. indicat Altare S. Jo. Baptistæ translatum de Familia Ursinorum. f. Altare Sancti Sebastiani à Christophoro de Jacobatis erectum. t. Aliud sine nomine. u. Altare demonstrat, ad quod fuit translata Imago Beatæ Mariæ ex columnis porticus. In loco X erat janua. In Z extabat Altare sine nomine.

3. Oratorium antiquum.

4. Oratorium, cui Sanctus Thomas Apostolus nomen dederat; illic à Symmaco Pontifice circa anno 500. extractum.

5. Sacellum, quod Sixtus IV. ædificavit ornamentis insuper additis. Ibi erant disposita sedilia in triplicem ordinem pro triplici Clericorum ordine Basilicæ inservientium. Addita hac inscriptione: *Edictum. Sedere in his subselliis nemo audeat, nisi Sacerdos, initiatusve sacris. Prophane quisquis es, procul esto.* Huic Sacello aditus erat per amplius sub magno arcu. Patroni ejusdem, ab eodem Sixto electi, erant Beata Virgo, Sanctus Franciscus, & Sanctus Antonius.

Turrigius
MS. cap. 6.

6. Sacellum indicat cum Altari, quod Zenus Cardinalis Venetus Sanctæ Mariæ in Porticu ædificavit.

7. Oratorium antiquum, ab ANTONIO Cardinali Cordano restitutum, sed sine ullo Patroni nomine.

8. Sacrarium vetus ad sacram supellestem servandam destinatum, supra illud erant cubicula pro Basilicæ Custodibus.

9. Bibliotheca Pontificia, ubi perantiquæ Pontificum, & Basilicæ scripturæ servabantur. Hanc fuisse supra Sacrarium affirmat Severanus, ubi cubicula pro Custodibus extitisse ex Alpharano retulimus.

Pag. 105.

10. Templum Sancti Andrea à Symmaco Papa erectum, ut affirmat Anastasius Bibliothecarius. Hic fecit Basilicam Sancti Andrea Apost. apud Beatum Petrum Apostolum, ubi fecit Cyborium ex argento, & Confessionem pens. libras 120. Romanus verò Canonicus inquit, Symmachus Papa fecit Basilicam Sancti Andrea Apostoli ad Sanctum Petrum, in qua & Altaria statuit, ubi plura Sanctorum Corpora, sicut carmina indicant, statuit. Altaria indicavimus primo littera n, quod erat Sancti Andrea dicatum, ubi Summi Pontifices solemnia quædam peragebant. O ostendit Altare Sancti Angeli dictum. p. aliud sine nomine.

Alphar.

11. Templum Sanctæ Petronillæ sacrum, formam orbicularem in muris exterioribus habens, intus verò octangularem, à Paulo I factum ait Alpharanus littera D Tabulæ Ichnographicæ cum Anastasio. De hoc luculenter differit Illustriss. Ciampinus sub num. 153. cap. 4. sect. 12. asseritque extructum ab Honorio I. Sex ibidem erecta fuisse Altaria denotat Anastasius, octo ait Alpharanus, sed falso, nam duo spatia erant aditus. Idem Alpharanus addit talia Sacella fuisse lata, & longa palmis 20. Templi verò diametrum palm. 75. ejus altitudinem palm. 55. Littera e denotat Altare Salvatoris dictum de Abundantia, à Thoma de Urfinis Cardinali, & Neapolione Comite Manupelli dicatum. Crux signat Altare Beatæ Mariæ Annunciationis, à Maria de Comitibus erectum. Signum verò a aliud, sine cultu, & nomine. b. hæc nota suggerit Altare, quod Sanctæ Petronillæ, Ludovicus Rex Francorum dotavit. Proxima c notat Altare sine nomine, sub quo ossa è diversis sepulchris eruta, collocata fuere. Aliud itidem sine nomine denotat signum d.

Cap. 3.

Apud Severan. pag. 95.

12. Transitus, per quem petebatur Templum Sanctæ Mariæ de Febribus, ibi extabat Altare Z Divo Joanni Chrysostomo erectum, cui Cyborium imminabat à columnis porphireticis sustentatum, sub eo jacebat Corpus ejusdem Sanctæ Ecclesiæ Doctoris. Hinc inde erant cubicula Sanctimonialium, vulgò *le Murate di San Pietro*.

13. Templum Sanctæ Mariæ de Febribus, ob quamdam Imaginem Beatæ Virginis sic vocatam, & ibi populi venerationi expositam, postea verò in Sacello, quod Christo in cruce affixo dicatum est, devotè servatam: nunc est Sacrarium Templi, simile superiori S. Petronillæ dicato. Hæc Templum nonnulli dixerunt Apollini, & Marti sacra, at quam à veritate aberrarint, evincit Eques Carolus Fontana solidis argumentis adductis in cap. 8. lib. 2. Templi Vaticani, asseritque hæc duo Templum, Apollinis, & Martis, quæ dum vana Gentilium superstitione vigeat insignia erant, ipsomet sita loco fuisse, ubi nunc Beati Petri Basilica magnificentissimo ambitu exædificata confurgit. In eo similiter Templo non deerant Sacella. septemque numerabantur, videlicet sub littera f Altare erat incognitum. Sub g Sacellum SS. Lamberti, & servatu à Georgio de Cæsarinis Canonico excitatum, ad quod fuit translatum Corpus S. Jo. Chrysostomi. In h erat Sacellum cum Cathedra Divi Petri, & Culcitra Sanctorum Martyrum sanguine resperfa. I ostendit Sacellum, & sepulchrum Calixti III. K innuit Altare Beatæ Mariæ de Febribus dicatum. L Sacellum sine nomine, ut ait Alpharanus; Fontana verò lib. 2. cap. 10. asserit Jesu Christi illud appellatum fuisse, ubi erat sepulchrum Hugonis Angli, Regni Cypri Quæstoris. M designat Sanctissimæ Trinitatis Sacellum, & Sanctorum Cosmi, & Damiani, ubi sepulchrum Clericorum Basilicæ ministrantium. Narrat Severanus, sub his detecta fuisse à quodam Cementario Cosmo Florentino totidem familia Sacella, quando jacta fuere novæ Basilicæ fundamenta.

Pag. 97.

14. Indicatur ædificium juxtà majorem Basilicæ apsidem eleganter ædificatum, marmoreis aliquot columnis suffultum, quod in honorem Probi Anicii Præfecti Prætoriani à clarissima femina Proba ejus uxore erectum fuerat, ubi illa virum suum, quem unicè diligebat deposuerat, ibique & ipsa post

post mortem viri, tumulo confociari voluit, de quo *Maffæus Veggius*. Lib. 4.
 Altari majori, capitique Basilicæ connexum, atque extrâ porrectum erat
 Templum magis, præ magnitudine ejus, quàm Oratorium, quod nostris
 temporibus vidimus, nunc autem dirutum (tempore videlicet, quo scribe-
 bat) nam quoniam *Nicolaus V.* cujus summa in ædificando præ omnibus
 Pontificibus laus fuit, novum, & ingens ad caput Basilicæ, quod morte
 præventus imperfectum reliquit, ædificium fabricare cœpisset; hoc in primis
 Templum demolitus est; erat porrò nobile, magnum, multisque marmoreis
 columnis erectum, sed negligentius habitum, nullique jam accessum, quod
 ignarum vulgus Confessionem Beati Petri, ac viventis ejus etiam habitacu-
 lum, nescio, quo insomnio fuisse jactabat. At verò fuerat ipsum Templum
 extructum in memoriam Probi ab uxore ejus Proba, qui vir fuit summus,
 ætate sua, multis functus in vita magnis, excelsisque dignitatibus (de quo
 loquitur *Divus Paulinus Nolæ Episcopus*, vivebat ille tempore *S. Athanasii*)
 & propter graves, dirasque, quas sustinendæ fidei causa passus est, ac longas
 persecutiones, Sanctis merito Martyribus comparandus videatur. In hoc
 ergò Templum antè sex fortè menses, quam dirueretur, nescio quo spiritu
 agente introivi. Videram enim characteres litterarum inscriptos marmori-
 bus, quæ columnis in fronte, atque utroque ex latere superposita erant,
 quos magno cum labore (nam nato ibi musco, undique penè obscurati erant)
 excepi, & nisi tunc excepiissem, inscriptio eorum penitus deperiisset; quo-
 niam paulò post marmora illa propter magnitudinem, & pulchritudinem,
 eorum in magnos usus operum fabrilium conversa sunt. Hactenus *Maf-
 fæus Veggius*.

15. Cœmeterium Vaticanum, sive Fontem Sancti Petri designat;
 post Templum enim Probi (loquor cum eodem *Veggio* lib. 4.) erat altum
 quoddam, & vetustum Christianorum Cœmeterium colli ipsi, quem vide-
 mus conjunctum cum Oratorio utique semiruto superposito, subtus autem
 postquam dirutum fuit, repertus est insignis locus sepulturæ Gentilium causa
 fabricatus, continens etiam urnulas more eorum cineribus plenas. Sed quod
 ad Cœmeterium Christianorum pertinet, reperti sunt in eo plurimi nobiles
 marmorei tumuli, inter quos unus dicatus *Leoni Papæ* &c. Hæc omnia se
 vidisse affirmat *Veggius* missus à *Nicolao V.* cupiente quid id esset certiùs
 ab eo intelligere. Circa quod Cœmeterium (licet difficillimum, & penè
 impossibile sit uniuscujusque Cœmeterii originem assequi) nihilominus haud
 temere de hoc Vaticano affirmari certò potest sub *Nerone* initia illud sum-
 pisse circa annum à Christo nato sexagesimum sextum. Seviante igitur illo
 in Christi assecas, præsertim in campo Vaticano: sanctissimi illi Religionis
 Christianæ sectatores secretam quandam propinqui montis partem elegerunt,
 in qua sacrum Cœmeterium aperiendum curarunt, ut ibi occisorum
 pro Christo Corpora humarentur. Immò ad eundem locum cum Christi-
 fidelibus tunc viventibus ipsi Apostolorum Principes, Petrum præcipuè ad
 sacra obeunda sæpiùs convenisse, non à ratione absonum esse putant Scri-
 ptos Ecclesiastici, præcipuè *Arringus*, qui lib. 2. cap. 4. num. 4. pro sua
 sententia Sancti *Martialis* acta ab *Aurelio Lemovicensi Episcopo* conscripta
 allegat. Hoc itaque Cœmeterio à *Petro* Apostolorum Principe nobilitato

Anacletus exornavit, ampliavitque, ut ibi Petri Successores, teste Divo Damaso, post mortem deponerentur.

16. Oratorium antiquum, sine nomine.

17. & 18. Duo Tempa, quorum nomina ignorantur, Illustrissimus tamen Ciampinus cap. 4. litt. T. & V. arbitratur illa fuisse duo Monasteria, nempe Sancti Sossii, & Sancti Apollinaris, quæ à Symmacho extructa Panvinius narrat; at quo loco ea fuerint incertum est.

19. Antiquissimum ædificium Sancti Ambrosii denominatum.

20. Antiquum Oratorium, cujus memoria perierat.

21. Templum Sancto Vincentio dicatum, in tres naves divisum. Vocabatur olim Monasterium in Hierusalem, sed Sancti Vincentii sub Alexandro III. vocitatum ait Grimaldus à Martinello citatus. Anno dein-
dè 1561. novi Templi causa detectum est, in quo decem & octo erant columnæ integræ marmoris glareati 20. ferè palmorum. Plura de hoc Templo scribit Severanus de Septem Ecclesiis.

22. Oratorium Sancti Gregorii de Palatio appellatum, ad quod Corpus ejusdem translatum fuit.

Erat præterea propè scalas Basilicæ Ecclesia Sancti Apollinaris ab Honorio I. ædificata. De ea Canonicus Romanus. Hic fecit Ecclesiam in honorem Sancti Apollinaris Martyris in Urbe Româ in porticu Beati Petri Apostoli, quæ appellatur Palmata. Hic fecit constitutum in Ecclesia, & decrevit, ut omni Sabbato exeat Letania ab Ecclesia Sancti Apollinaris ad Sanctum Petrum, nisi festum interveniat &c. Illi suberant Circi Neroniani parietes indicati in nostra Tabula Ichnographica 6. Onuphrius Panvinius lib. 3. cap. 20. putat talem Ecclesiam à Symmacho fundatam, prout affirmat Anastasius. Severanus verò pag. 74. ponit in latere opposito propè Templum Divi Ambrosii.

Hæc sunt sacra ædificia propè Basilicam diversis temporibus ædificata; quamobrem, ut aditus ad ipsa pateret, in muris, totam Basilicæ aream comprehendentibus, undecim ianuarum fuerunt apertæ, ut in eadem nostra Tabula apparet. Nec ab unico Religionis voto, seu pietate, vel commodo, sed ad ipsammet Basilicam firmius stabilendam.

Lib. 1. de
Archit. c. 8.
num. 15.

Leo Albertus affirmat ab ædibus illis, quæ Basilicæ, sub colle adjacent, ipsum collem fulciri, ne suo pondere semper ingravescente, Templum opprimeretur, & aquis impedimento fuisse, ne rapido incurfu in eandem impetum facerent, sed aliò præterfluerent, saxeo repagulo objecto, sicuti cæteræ lateri meridiem spectanti adnexæ, suis arcuatis substructionibus collis declivitatem, cui Basilica imminabat, ne corrueret, sustentabant.

Divo Da-

triffimus
onasteria,
ncta Pan-
tum.

divisum.
i sub Ale-
ano dein-
cto erant
a de hoc

ad quod

ris ab Ho-
esiam in
Beati Petri
clefia, &
llinaris ad
Neroniani
Panvinius
rout affir-
fite propè

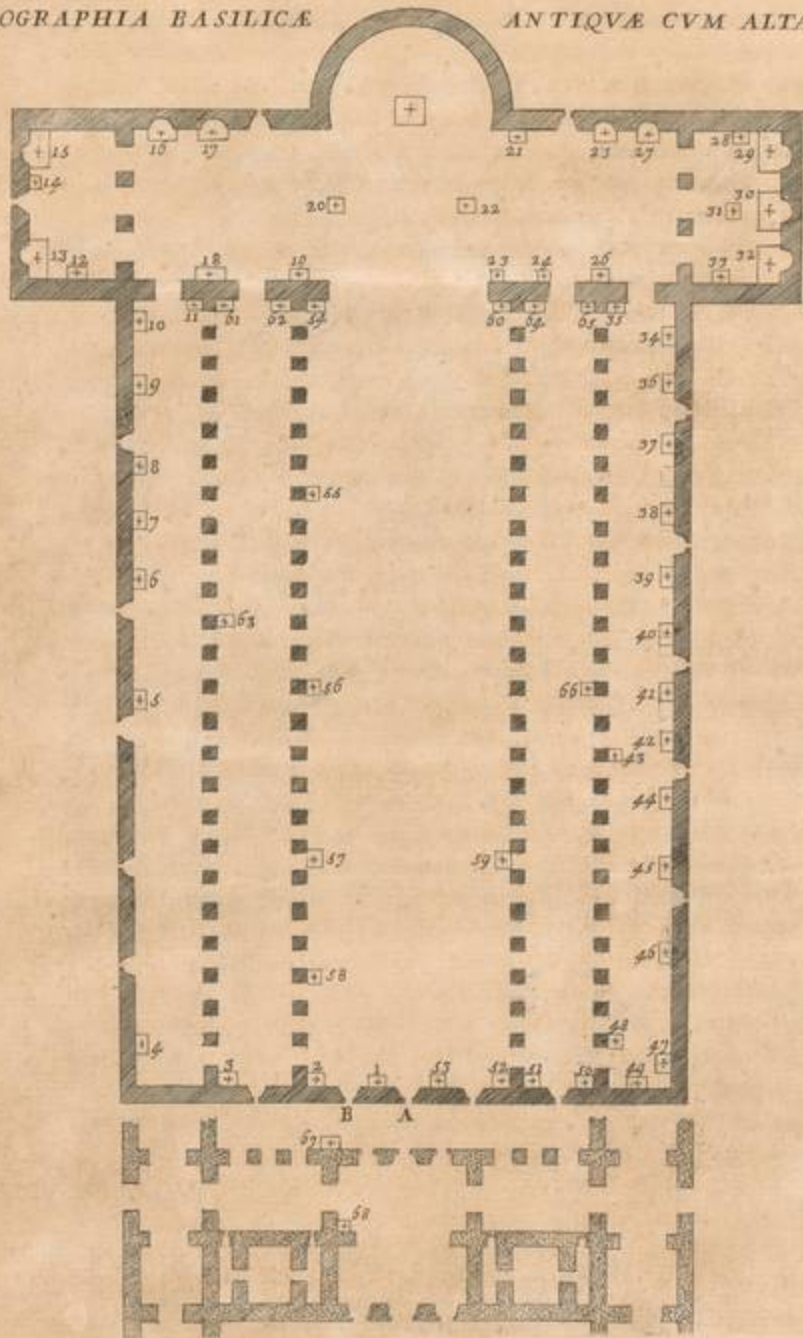
ædificata;
ream com-
tra Tabula
odo, sed ad

olle adiace-
Templum
in eandem
cto, sicuti
nibus collis
.

APUT

ICHNOGRAPHIA BASILICÆ

ANTIQUÆ CVM ALTARIBVS

CAPUT VIII.

De Sacris Altaribus Basilicæ.

IS breviter indicatis, Tabulam iterum Ichnographicam 8. ejusdem Basilicæ perlustremus, ut in ipsa sacras Aediculas, seu Altaria, temporis decursu in Dei honorem, & Sanctorum cultum excitata recognoscamus. Fig. 8.

Fateor me non levem expertum esse laborem in eorum catalogo conficiendo. Quamplurimi enim Auctores illa recensentes ordinem valde diversum servant, nec apud omnes idem eorum numerus reperitur. Petrus Mallius, qui scripsit anno 1160. in sua historia ad Alexandrum III. Pontificem Maximum, loquens de Sanctis, qui in Beati Petri Basilica requiescunt, vigintiseptem tantum numeravit. Massæus autem Veggius Canonicus Sancti Petri, qui floruit tempore Eugenii IV. & obiit anno 1447. in suo opere MS. de rebus antiquis memorabilibus Basilicæ Sancti Petri, quod in Archivo ejusdem Basilicæ custoditur, in lib. 4. describens Altaria, vigintiocto recenset. Onuphrius Panvinus, qui vixit anno 1558. pag. 41. De Septem Urbis Ecclesiis, præter Altare majus Sancti Petri in antiqua Basilica viginti alia Altaria (inquit) partim Sacellis, vel Oratoriis inclusa, partim sine Aediculis ipsius fuere, quorum brevem epilogum addit, sed hunc sine ullo ordine fuisse affirmat Pompeus Ugonius. Eundem Alpharanus in lib. De antiquitate, & præstantia Basilicæ Vaticanæ modestè refellit, excusatque. Scriptorem alioqui eruditissimum his verbis [Onuphrius Panvinus Ordinis Eremitarum, in libro, quem scripsit De Antiquitatibus Basilicæ Vaticanæ, valde quidem præ cæteris hujusmodi Scriptoribus laudandus, & extolendus, quamvis omnia benè interpretatus fuerit, tamen situs aliquorum Sacellorum, Altarium, & nonnullorum locorum non benè intellexit. Nam sub organo Corpus Sanctæ Petronillæ Virginis translatum fuisse scripsit, & Altaria Sanctorum Philippi & Jacobi, Simonis & Judæ, Abundii hujus Basilicæ Mansionarii, & portam, quæ mittebat ad Ecclesiam Sancti Vincentii alibi fuisse docet, quod quidem non est ita. Corpora SS. Processi, & Martiniani Martyrum, sub organum, Corpus verò Sanctæ Petronillæ in Altare Sanctis. Crucifixi, & Lancea, qua Christi latus perforatum fuit, ad Cyborium Vultus Sancti translata fuere, ita & de aliis, & quidem ei parcendum est, nam de hujusmodi locorum spatiis, & translationibus non habuit antiquiorem, quem consulere posset, sicut ego Jacobum Herculanium Canonicum, & Altaristam ejusdem Basilicæ antiquissimum, qui hujusmodi rerum, & actionum doctissimus erat. Hæc de Panvinio Alpharanus.

Ugonius item, qui scripsit sub Sixto V. circa annum 1588. ea tantum recensuit, quæ in Templi veteris parte, vel inibi primùm erecta, vel ex alia jam diruta illuc translata sexdecim numerabantur. Joannes Severanus in lib. De Septem Urbis Ecclesiis impresso anno 1630. pag. 70. & seq. vigintiquinque partim Oratoria, partim Altaria descripsit. Tyberius

E

verò

Apud Illustrissimum
Clampinum
pag. 63.

verò Alpharanus, quem nuper citavimus de Panvinio loquentem, antequam tota Basilicæ veteris moles penitus solo æquaretur, ut Sixtus V. meditabatur, ejus delineationem aggressus peraccuratè absolvit, eidem adjectis cum exterioribus interioribus Sacellis, quæ Summorum Pontificum, aliorumque Virorum pietas excitaverat. Servatur ipsa delineatio in Archivo Basilicæ, & in Vaticana itidem Bibliotheca ejus auctographum duobus magnis foliis compactum, in quo Altaria omnia recenset numero sexagintanovem, quæ tamen diversis temporibus in eadem Basilica extiterunt. Porrò ille plenam Templi notitiam, ut ipsemet asseruit, à Jacobo Herculano Canonico habuit *ejusmodi rerum doctissimo*. Nos eundem sequuti ea breviter indicamus in Tabula simili Ichnographica, singulis eo in loco collocatis, in quibus fuisse, tum ex Alpharani, tum ex aliorum relationibus rationabili conjectura deprehendi potuit. Cæterum non id mihi præsumo, quod præclaris Scriptoribus tribuendum postulat ratio: quamvis ab eorum methodo longè aberrem, ea ratione ducar, qua faciliori, ac breviori via, partes omnes Basilicæ perlustrans, minùs gravetur oculus, inordinate discurrendo, & numerorum evitetur confusio, quibus singula indicantur. Quamobrem Altaria tantùm, seu sacra Sacella hic exponam, relictis consultò Sepulchris, ab Alpharano, cæterisque Scriptoribus enumeratis. An ex hac scribendi ratione utilitatem aliquam, seu claritatem Lectori attulerim, Lector ipse diudicabit.

Ingrediamur igitur Templi januam A, quæ olim appellabatur mediana, oculos dirigendo ad Apsidem sub signo ☩ indicabitur Altare majus Divi Petri, sub quo ejusdem Confessio, de qua alibi fusiùs tractandum erit. Ad sinistram flectendo, Altaria propè parietes collocata numeremus sub numero

1. Scè offert Altare, quod dicebatur Mortuorum, de quo Alpharanus cap. 4. Sic appellatum, eoquòd suffragia pro mortuis illic à Deo sæpiùs flagitabantur. In augustiorem formam fuisse illud erectum à Gregorio XIII. scripsit Illustriss. Ciampinus sub num. 48. & in honorem Sanctorum Philippi, & Jacobi, necnon Sancti Hieronymi consecratum.
2. Extabat hoc in loco propè portam B. Judicii dictam, Altare Sancti Bonifacii, ut Severanus affirmat, Illustriss. tamen Ciampinus illud posuit propè januam Ravennatem num. 47. in angulo mediæ navis, & restitutum fuisse ait, à Bonifacio VIII. & columnis ornatum, dirigente fabrica quodam Viro nomine Arnulpho.
3. Altare, de Pereriis appellatum, ubi sepulchrum Raymundoz Hierosolymitanorum Equitum Magistri.
4. Sancti Gregorii Magni, Oratorium à Gregorio IV. erectum, sub quo idem Pontifex ejus Corpus condidit. Hoc Altare argenteis tabulis undique ornatum fuisse ab eodem Pontifice à Bibliothecario accepimus. Idem Sacellum Pius II. reparavit, posuitque in eo Sancti Andreae Caput. Maffæus autem Veggius addidit eundem Gregorium IV. in eodem Oratorio collocasse Corpora Divorum Sebastiani, & Tyburtii, quibus singulis sua Altaria extruxit.
5. Propè illud extant Sacella antiquissima cum aris. Alterum Sancto

Altare
S. Bonifa-
cii.

S. Grego-
rii Magni.

In Vita
Greg. IV.

SS. Seba-
stiani, &
Tyburtii.

Sancto Eustachio; Sancto Georgio alterum dicatum, ut colligitur ex vetustissimo Vaticanæ Basilicæ Martyrologio.

SS. Eustachii, & Georgii.

6. Deinde Sacellum Annunciationis Beatissimæ Virginis, in quo Beata Margaritæ imago colebatur. Illustris Ciampinus pag. 68.

B. Mariæ Annunc.

7. Proximum huic Oratorium Sancti Blasii excitavit Poncellus de Urfinis. Ciamp. pag. 68.

S. Blasii.

8. Illud sequebatur Divi Nicolai Episcopi, & Confessoris Altare.

S. Nicolai.

9. Altare dicatum Divo Marco Evangelistæ à Marco Barbo Patriarcha Aquilejensi. Extabat ubi olim fuerat ara Sanctæ Mariæ de Misericordia, refecta à Nardo Catino Basilicæ Beneficiario, ubi Paulus II. ejus affinis tumulum posuit.

S. Marci.

10. Beatæ Mariæ Sacellum ab Eugenio IV. extractum, à Petro Cardinali Barbo refectum, ut Alpharanus affirmat sub num. 58.

S. Mariæ.

11. Altare sine nomine.

12. Sacellum Divæ Catharinæ sacrum, dicatum ab Aegydio Laurentio de Gerla, qui cum suis consanguineis ibi quiescebat. Ciampinus num. 21.

S. Catharinæ.

13. Dicavit hoc Sacellum Symmachus Sanctis Processio, & Martiniano. Paschalis autem I. illud refecit anno 817. ex Alpharano cap. 3. Hujus Iconem exposuit ex Archivo Vaticano in tabula XVI. sub littera C. Illustris Ciampinus, qui ait cap. 4. num. 20. illud à fundamentis fuisse erectum à Paschale, & musivis emblematis illustratum. Inter multos, qui huic Altari nitorem contulere, fuere Jacobus de Mutis Episcopus Spoletanus, & Gregorii XI. in Urbe Vicarius, Simeon Romanus, Riccardus Oliverius de Angiò Episcopus Portuensis Sanctæ Rom. Ecclesiæ Cardinalis. Huic imminerat organum ab Alexandro VI. factum, & à Musca præstantissimo artifice cælatum, quod hodiè extat propè Cappellam Sancti Gregorii.

SS. Processii, & Martiniani.

14. Altari huic Beatæ Mariæ dicato peculiaria beneficia prægnantibus Fœminis præstita, de Prægnantibus nomen fecere; erectum fuit à Joanne Cajetanò Urfino Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diacono Cardinali. Deinde restitutum, ac dotatum à Jordano itidem Urfino, ex Severano de Sept. Eccl.

S. Mariæ de Prægnant.

15. In angulo navis transversæ ad occidentem fuit Sacellum Beatæ Mariæ de Cancellis nuncupatum, ob ænea cancella, quibus illud cinxerat Paulus I. anno 757. ibique Deiparæ Imaginem ex argento libras centum pensantem collocavit. Hæc ænea Septa laicos arcebant, & præcipuè fœminas. Alpharanus MS. cap. 3. Appellabatur etiam Sacellum Sanctæ Mariæ in Oratorio, teste Massæo Veggio, & Petro Mallio, qui addit Paulum Pontificem ejus parietes optimo mosivo ex diversis metallis depinxisse.

S. Mariæ de Cancell.

16. Juxtà illud erat Oratorium Sancti Adriani Papæ I. cujus epitaphium refert Mallius. Illud Massæus Veggius suo tempore penitus evanuisse, ait, nec apparere aliud, nisi tantum affixum lateri Basilicæ insigne quoddam marmor quadratum, cum insculptis ei versibus, qui ostendunt ipsum ibi, curante Carolo Magno, sepultum esse. In ipso autem Altari Sancti Adriani tunc factum fuisse locum egregiè ornatum, ubi

S. Adriani.

collocata fuit Cathedra, supra quam federe Beatus Petrus dùm solemniam ageret, consueverat.

S. Leonis. 17. Juxtà Altare majus Sancti Petri erat Oratorium S. Leonis, in quo Paschalis II. recondidit Corpora Sanctorum Leonum II. III. & IV. Hanc relationem sæpè accepisse à suis Majoribus, præsertim Presbytero Cencio priore, ait Petrus Mallius.

S. Mauri-
tii. 18. In parte opposita dicto Altari erat Altare Sancto Mauritio Martyri dicatum. Ejus illam singularem fuisse dignitatem, ait Veggius, & Mallius, quòd Imperator antequam ad Altare Sancti Petri à Romano Pontifice Coronam Imperii, ac gladium defendendæ Ecclesiæ causa susciperet, ibi primùm ab Episcopis Cardinalibus benedicebatur, & ungebatur.

S. Silve-
stri. 19. Propè hoc aliud erat Sancto Silvestro sacrum, in quo fuisse reconditum Bracchium ejus retulit Mallius.

S. Sixti. 20. In medio navis transversæ, ubi erat suggestum pro Evangelio cantando, erectum fuisse Oratorium Sancti Sixti refert Veggius, ibique positum fuisse, post deprædationem Cœmeterii Calixti, ejus B. Martyris Corpus. Idem ornatum fuisse lapidibus, & *mosaico mirifico* à Paschale I. narrat Mallius. Alphanus verò cap. 3. affirmat illud à Paschale II. extructum, sed falsò, nam Bibliothecarius in Vita Paschalis I. sic ait. *In B. Petri Basilica antè aditum, qui ducit ad Corpus, in loco ferrato Altare constituit, in quo & venerandum Beati Sixti Martyris, atque Pontificis Corpus honestissimè collocavit. Ubi & desuper arcum musivo exornatum decenter instruxit.*

21. Duo Altaria (magnæ antiquitatis ait Veggius) sine ullo prorsus nomine neglecta, itaut semper obserata nemo ea unquam adiret.

S. Bartho-
lomæi. 22. In media navi antè supradicta Altaria extabat aliud Divo Bartholomæo extructum, magnæ olim devotionis.

Alt. de Of-
fibus. 23. In hoc loco fuisse Altare de Ossibus Apostolorum dictum, refert Alphanus cap. 7. ubi erat lapis porphireticus, supra quem ex Majorum traditione habetur divisa fuisse Corpora Sanctorum Petri, & Pauli, antequam in Altari majori Basilicæ collocarentur.

S. Anto-
ni. 24. Propè dictum Altare aliud extabat Sancto Antonio dicatum ab Antoniotto de Pallavicinis Cardinali Episcopo Prænestino.

S. Crucis. 25. In parte adversa huic Altari propè murum Basilicæ occidentem versus erat Oratorium magnum Sanctæ Crucis *magnæ habitum devotioni*, ut Veggius ait, fœminisque inaccessum, quod Papa Symmachus eximio cum cultu extruxit, *ejusque apsidam columnis porphireticis ex optimo mosaico decorasse*, addit Mallius, & Bibliothecarius scripsit fecisse *Oratorium Sanctæ Crucis ex argento, Confessionem, & Crucem ex auro cum gemmis, ubi inclusit Lignum Sanctissime Crucis.*

S. Lucie. 26. Illi opponebatur Sanctæ Lucie Ara, quàm Beatus Gregorius Papa consecravit (Veggius, & Mallius). Illam numeravit etiam Ugonius, aitque fuisse è ruinis Basilicæ ereptam, & ad murum collocatam, quem Paulus III. extruxit, ut vetus Basilica à nova divideretur.

S. Annæ. 27. Numero hoc indicatur Altare sub invocatione Sanctæ Annæ, de

de quo Alpharanus cap. 3. quod Matthias Paparonius Canonicus reddidit. Ad illud statis diebus S. R. E. Cardinalium Famuli, vulgo Parafrenarii conveniebant, ad sacras preces recitandas, ejus Iconem exprimi curavit Illustrissimus Ciampinus in Tab. XIX. litt. H.

28. Propè illud erat Altare Beatæ Virgini dicatum.

B. Virgo
Mar.

29. Juxtà angulum navis extabat Oratorium S. Joanni Evangelistæ sacrum, indicatum ab Alpharano num. 32. Illud erexit Symmachus, ac mirificè exornavit, & in Confessione ejusdem arcum argenteum posuisse pens. libras triginta narrat Anastasius.

S. Joan.
Evang.

30. Aliud propinquum Oratorium cum ornamentis similibus extruxit idem Symmachus (ex Anastasio) in honorem S. Jo. Baptistæ, quod deindè à duobus Cardinalibus Urfinis fuit restitutum.

S. Joan.
Bapt.

31. Antè illud Oratorium Fons excavat pro sacro baptisinate conferendo, à Sancto Damaso extructo, ad quem subterranei meatus per multa milliaria aquam ducebant magna arte, ac impensa fabricati; sed de hoc alibi agendum erit.

Fons pro
Baptismo.

32. Proximum Oratorio S. Joannis in angulo navis erat Sacellum, quod ex tabula trium Regum Magorum nomen suum vindicavit, vetustate venerabile.

SS. Trium
Regum.

33. Ulteriùs progrediendo apparebat Altare pro Mortuis privilegio dotatum.

Mortuo-
rum.

34. Descendenti in navim extremam, quæ Boream respiciebat, occurrebat Altare Sancto Aegydio sacrum, num. 48. ab Alpharano expositum. Illud erexit Joannes Tomacellus Bonifacii IX. germanus, qui vixit anno 1400.

S. Aegy-
dii.

35. E regione istius extabat Altare sine nomine.

36. Propè parietem ejusdem navis juxtà Altare Sancti Aegydi erat Ara Divi Nicolai Episcopo, & Confess. extructa.

S. Nicolai.

37. Sequebatur Altare Sancto Jacobo Apostolo dicatum, ab Antonio de Calvis S. R. E. Cardin. restitutum.

S. Jacobi.

38. Deinde Sancti Hieronymi, erectum ab Achironio de Bo-

S. Hiero-
nymy.

venis. Postè Altare Sancti Augustini, quod Altarusium Canonicum restaurasse affirmat Illustris. Ciampinus.

S. Augu-
stini.

40. Huic proximam erat Altare Sancti Ambrosii.

S. Ambro-
sii.

41. Sub hoc numero indicatur Altare S. Martini, à Joanne Gallo S. R. E. Card. Vivariensi Ostien. Episc. extructum.

S. Martini.

42. In eadem linea parum distabat Altare in honorem Beatæ Agathæ erectum, & ab Aegydio de Roffredis restitutum.

S. Agathæ.

43. Oppositum huic erat alterum dictum Sanctæ Lucie ex antiquiori loco huc translatum, ut dictum est num. 26.

S. Lucie.

44. Altare Sancti Marci, quod translatum huc fuit ab alio loco, ubi erat, prout innuimus num. 9.

S. Marci.

45. Propinqua huic extitit Ara Sancti Abundii Basilicæ Mansionarii, cujus meminit Sanctus Gregorius lib. 3. Dial. cap. 25.

S. Abun-
dii.

46. Fucrat hoc in loco aditus ad Ecclesiam Sancti Vincentii, postè Sacel-

B. Mariae.

Sacellum Beatæ Mariæ Virginis ab Innocentio VIII. ædificatum, & ad hunc locum translatum, plenum Sanctorum Reliquiis, quod Alpharanus sub num. 108. indicavit.

SS. Lau-
rentii, &
Georgii.

47. Ultimum in hac linea fuit Altare Sancto Laurentio, & S. Georgio extractum, dotatumque à Jacobo Gajetano de Stephaneis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali.

Vultus
Sancti.

48. Erat Altare coopertum desuper nobilissimo, elaboratissimoque tegmine, in area ejusdem navis propè columnas, ubi summa cum veneratione servabatur Sanctiss. Sudarium Christi, quod Altare vocabatur Veronica. Describitur à Grimaldo in tractatu MS. de Sanctissimo Sudario pag. 31. his
» verbis [Imminebat Cyborium marmorei, vermiculatique operis, seu co-
» lumis innixum, quarum striatae duæ ex lapide rubro maculis sanguineis
» inserto, Chienfis insule, quem ignari lapidicinæ ab hujusmodi lapide,
» quo Porta Sancta Basilicæ Vaticanæ est ornata, Portam Sanctam vocant,
» dictum Sacrum Sudarium continens, situm erat in ultima laterali nave
» statim dexterâ ingrediendo Basilicam, versus Palatium Apostolicum, ac
» in Oratorio Joannis VII. Sum. Pont. qui sedit anno Domini 705. Hic
» Beatissimus Pontifex hoc Oratorium cum Cyborio, ad continendum Sa-
» crofanctum JESU Christi Sudarium, primo sui Pontificatus anno, qui
» fuit à natali Domini 705. variis historiis Salvatoris nostri, & Beati Petri
» musivo opere, necnon marmoreis incrustationibus, cum pavimento rotis
» porphireticis rotundis, & ovatis, ac serpentinis lapidibus eleganter con-
» struxit, ut Anastasius Bibliothecarius in ejus vita, aliique Auctores optimè
» testantur, & anno sequenti 706. quarta currente indictione, Dei Genitrici
» Virgini Mariæ dicavit.

Hoc Oratorium, antequam Fabri demolirentur, exemplandum dili-
» genter curavi, ne tam singularis memoria periret, non sine labore, cum hi-
» storix Beati Petri versus Palatium Apostolicum ob madentem locum offus-
» catæ satis cernerentur]. Id cum historiis, & Cyborio præfato in fine ejus
» opusculi delineatum apponit. Conspicitur etiam expressum in cryptis Vati-
» canis, juxta Aram Deiparæ Virginis Prægnantium in ambitu Sacræ Confes-
» sionis Beati Petri, illudque luculenter describit idem Grimaldus.

S. Mariæ
de Præsepe
Pæ.

49. In parte extrema hujus navis insigne Oratorium extabat dictum de Præsepe Domini, ædificatum à Joanne VII. anno 705. ex relatione Bibliothecarii. *Hic fecit Oratorium Dei Genitricis intrâ Ecclesiam Beati Petri Apostoli, cujus parietes musivo depinxit, illicque auri, & argenti quantitatem multam expendit, & venerabilium Patrum dextrâ, levâque vultus erexit.* Columnis vitineis, musivo, & pario marmore ornatum ait, sæpè laudatus Illustriss. Ciampinus pag. 75. num. 114.

50. In pariete autem, qui claudit navem dexteram propè medium, videbatur Altare Sancto Antonino Martyri sacrum.

S. Triden-
ti.
S. Vencef-
lai.
S. Antonii
Abbas.

51. Huic adjacebat aliud Sancti Tridenti Martyris.

52. Ara Sancto Venceslao sacra.

53. In hoc loco numeravit Alpharanus Altare Sancti Antonii Ab-
batis, suffectum alteri vetustiori, de quo num. 24. à Nicolao de Astallis
Basilicæ Canonico anno 1343. demùm dictum Sanctæ Annæ; postquam
ejus

ejus Imaginem Parafrenarii è veteri Basilica ad illud transfulerunt.

54. His Altaribus recognitis medianam, & majorem navim ingrediamur, ubi num. 54. indicatur Altare, vel potius Oratorium Beatæ Mariæ, in quo (inquit Petrus Mallius) beatæ recordationis Gregorius III. recondidit in honorem Salvatoris, Sanctæque ejus Genitricis reliquias Sanctorum, inter quas, ut à majoribus nostris accepimus, recondidit Corpus S. Gabini Presbyteri, cujus Altare mansit ibi usque ad tempora nostra (videlicet ad annum 1160.) nam tempore Divi Eugenii Papæ III. quando ejus præcepto ereximus ibi istud Altare duo Altaria ibi erant, Altare videlicet S. Gabini Presbyteri, & Altare Beatæ Mariæ semper Virginis, quod prænominatus Dominus Gregorius III. fecerat, & consecraverat. In quo etiam Oratorio Imaginem Beatæ Mariæ semper Virginis Filium amplexantis posuit. Alpharanus addidit idem Altare fuisse ornatum ab Innocentio VIII. sed ut veritas clariùs elucescat, sciendum est, non ab Innocentio VIII. sed à Laurentio Cybo nepote Innocentii VIII. post obitum dicti Pontificis Sacellum hoc fuisse extructum, & dotatum, ut scilicet in eo sacræ Lanceæ ferrum conservaretur. Totam rei seriem narrat Jacobus Grimaldus in tractatu MS. de sacra Lancea pag. 172. cujus hæc summa est.

S. Gabini.

» Acceperat Innocentius VIII. anno Domini 1492. sacrosanctum ferrum
 » Lanceæ, qua nostræ salutis Reparatori latus transfixum fuit, à Magno
 » Turcarum Imperatore, illudque die 31. Maii festo Ascensionis Domini
 » solemnè pompa pedester detulit à Porta Flaminia ad Basilicam S. Petri,
 » ibique è mœniano eodem sacro Ferro signum crucis super populum pro-
 » duxit, & data populo benedictione, in Aedes Pontificias illud secum
 » detulit, apud se servaturus, donec Sacellum in eadem Vaticana Ba-
 » silica cum Cyborio ad id continendum magnifico sumptu ædificaret.
 » Verùm vix elapso mense incidit in gravem morbum. Antequam
 » ad æternam migraret requiem, accito ad se Laurentio Cardinali Bene-
 » ventano suo ex fratre nepote, Ferrum ipsum in eadem Basilica perpetuò
 » asservandum reliquit, Sacellumque præfatum perficiendum mandavit.
 » Antequam Innocentius VIII. clidaret animam, ut notat liber Diatiorum
 » Magistræ Cœremoniarum, cujus verba relata sunt à Jacobo Bosio in libro
 » de Cruce RR. S. R. E. Cardinales devotè è cubiculo Pontificis in Vati-
 » canam Basilicam detulerunt, atque in Cyborio Sacratissimi Vultus Sancti,
 » ut notat etiam Demetrius Guafellus Beneficiatus Sancti Petri libro Instru-
 » mentorum ejusdem fol. 410. Piam igitur Sanctissimi Innocentii VIII.
 » voluntatem Laurentius Cybo ejus nepos diligenter executus, Sacellum
 » Dei Genitrici Mariæ Virgini sumptuose construxit, & priuilegiis dotavit
 » anno 1493. Situm erat in loco veteris Basilicæ ubi erat sepulchrum
 » Pauli III. sub Julio II. anno 1507. demolitum. Hoc Sacellum, ut dictum
 » est, à Gregorio III. ædificatum primum fuerat, ut refert Anastasius.
 » Deindè Innocentius VIII. vel devotione motus Sancti ejusdem Sacelli,
 » vel ob memoriam ipsius Gregorii III. ejus Sacelli fundatoris, statuit illud
 » magnificentius instaurandum, in eoque sacrum ferrum Lanceæ pulcher-
 » rimo in Cyborio reponendum, quod Cardinalis construxit ipso demortuo.
 » Absolutum illud fuit anno 1495. & picturis, marmoribus, nobilissimo-
 que

que è pàrio lapide albo pulcherrimè cælato tegmine, in quo Sacratissima
 Cuspis asservaretur exornavit. In ara ejus Sacelli, cui supernè Cyborium
 imminebat, hanc marmore incisam posuit inscriptionem, quæ in demo-
 litione sub Paulo V. Pontifice Maximo veteris Templi, servata legitur
 hodiè muro affixa sub fornice novi pavimenti antè Aram Deiparæ Vir-
 ginis Prægnantium his verbis:

*Genetr. Dei Mariæ à Gregorio III. P. M. antè positum, & dedic.
 Innocentius VIII. Cybo Genuen. P. M. Laurentio Nep. S. Cæcilia Presb.
 Card. Benevent. à fundam. renovan. supr. q. Ferrum, quo patuit latus
 Salvatoris sanctis. Sæ Majest. Byzantio missum, à Max. Turcar. ad
 servand. reliquit A. D. MCDXCV.*

In Zophoro Cyborii hæc legebantur:

*B. Mariæ Virg. Dei Genit. Innoc. VIII Cybo Genuen. Pont. Max.
 Laurentio Card. S. Cæcilia Benevent. à fundam. renovand. reliquit.*

Ad tale Cyborium anno Jubilæi 1500. Dom. 2. Januarii sacrum
 Lanceæ ferrum ex Cyborio Vultus Sancti delatum fuit. Ex Diariis Cap-
 pellæ Pontificiæ Alexandri Papæ VI. in Bibliotheca Vaticana anno 1507.
 pro fundanda magna parastata, ubi postea fuit Pauli III. sepulchrum, solo
 æquatum fuit dictum Cyborium, & in Tabernaculum Vultus Sancti
 sacrum Ferrum iterum delatum est, ut notat Demetrius Guasellus lib.
 Instrument. pag. 410. die 22. mensis Novembris apud eundem Grimal-
 dum pag. 162.

55. Post illud fuisse Chorum Cantorum affirmant varii. Et Mas-
 feus Veggius Sancti Petri Canonicus in lib. 4. refert illum fuisse supra Ora-
 torium Beatæ Mariæ, ubi sic ait [Erat quoque in pariete ipsius Oratorii
 depicta Imago Beatæ Mariæ Filium amplexantis, supra quam est locus,
 factus, in] quo, conveniente omnique pfallente Clero Romano, reponi
 mandaverat dextrum armum Beati Petri Protomartyris.

SS. Pro-
 cessi, &
 Martinia-
 ni.

56. Altare Sanctorum Processi, & Martiniani sub Paulo III. ex alio
 loco translatum, ubi erat, de quo num. 13. diximus. Addendum autem hic
 est, cum eo translatum fuisse simulacrum æneum Divi Petri throno infiden-
 tis, quod cernimus in nova Basilica cum pede ad Fidelium oscula porrecto.
 Simulacrum istud ex ære omnium votis antiquissimum esse affirmat Turri-
 gius de sacris Divi Petri trophæis, haud tamen nobis nota ejus origo.
 Nonnulli apud Ciacconium pag. 82. auctorem faciunt Riccardum Olive-
 rium Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, ac Vaticanæ Basilicæ Archi-
 presbyterum, eoquod in basi hujusce Principis insignia recognoscunt.
 Riccardo tamen antiquiorem effigiem hanc Divi Petri judicat Ciacconius
 ibid. cum apud plerosque ex antiquis Scriptoribus similis statuæ ex ære me-
 moriam invenerit. Fatetur tamen Riccardum illam supra basim collocasse,
 ideoque in ea propria insignia posuisse. Illam constatam fuisse ex ære statuæ
 Jovis Capitolini ex jussu Leonis Magni tradunt Turrigius de Cryptis Vatic.
 pag. 126. Phœbeus de Identit. Cathedræ pag. 38. ex MS. Arch. Basil. Vatic.
 additque Turrigius ex eo factam, quod Sancti Petri auxilio ab Attilæ furiis
 liberata fuerit Roma. Nec quidquam falsi Numinis, cui olim dictum AEs
 tale fuerat, nomen, & memoriam officere (notat sapienter Phœbeus) quo
 minus

minus Petro Pontifici jam sacrum à Fidelibus vero ritu colatur, Ennodio innuente in lib. Apol. ad Impug. 4. Synodi: *Ecce jam Christo propitio ad novas fornaces simulacra redierunt, ecce jam de obsoleta superstitione usus vester accipit, quod letetur, dum de veteri Tonante nova merito vascula preparantur.*

57. Hoc in loco erat collocatum Altare Sanctorum Simonis, & Juda. Illud à Pelagio Papa I. incaptum fuisse, quod postea Joannes III. complevit, accepimus à Petro Mallio. Propè decimamoctavam columnam in parte australi medianæ navis hoc fuisse Alpharanus narrat. In codice MS. Archivi Vaticanæ Basilicæ denominatur Altare Sanctissimi Crucifixi, & ad Crucifixos, à duplici Christi crucifixi imagine, quarum altera erat in pariete depicta, altera in ligno exculpta. Hanc fuisse translata ad parietem, Ecclesiam dividentem, Severanus refert De Sept. Eccles. pag. 101. Pompejus Ugonius, qui tempore Sixti V. scripsit de sacris Stationibus pag. 100. refert tunc temporis extitisse in veteris Ecclesiæ, quæ superferat parte, ac in eo jussu Pauli III. Sacrosanctam Eucharistiam asservari. Idem affirmat Vasarus par. 3. pag. 370. in vita Perini del Vago vulgò dicti, ex quo accepimus. Jussu ejusdem Pauli III. ut erga Sacrosanctam Eucharistiam cultus magis augetur extructum fuisse Sacellum ab Antonio à Sancto Gallo nuncupato, ex variis veterum ædificiorum fragmentis; in eo insuper collocatum Cyborium à Donato Florentino exculptum (qui Sculptor egregius antonomasticè Donatellus vocabatur). Perinum etiam coloribus expressisse in fornice sacras Testamenti veteris historias, quæ Divinum Numen sub pane celatum significarunt, quibus Dominicam Cœnam addidit Marcellus Venuustus Perini discipulus, ut narrat Balconus pag. 20. Hoc autem Sacellum excitatum, & exornatum fuisse, cum annus flueret à Christo Servatore 1540. refert Fanuccius lib. 1. cap. 24. deindè sodalitatem institutam sub Eucharistiæ titulo, quæ Sacello cultum procuraret. Paulus deindè V. quòd Vaticanæ frontis ædificationem impediret, illud diruit anno 1607. aliam Sodalitati ædem, attribuens Divæ Catharinæ sacram in via, quæ dicitur ab Italis *Borgo nuovo*. Ejusdem ornamenta in demolitione partim ad Cardinalem Farnesium, partim ad Cardinalem Burghesium ex Vaticanæ Basilicæ Capituli concessione devenisse affirmat Illustriſs. Ciampinus de sac. ædific. cap. 4. num. 44.

58. Sequebatur Concha marmorea propè columnam collocata, sicuti pariter in parte adverſa alia similis Concha, quæ Iustiales Undas continebat, ut ea per vetusto Ecclesiæ more Fideles ingredientibus aspergerentur, ut docet Cardinalis Baronius ad annum 57. num. 109. In dextera autem columna supra Concham erat Deiparæ Imago, cui Gregorius XIII. Altare crexit.

59. Post Concham supradictam, quæ in parte sinistra ad meridiem collocabatur in parte Boreali aliud Altare fuit Sanctis Philippo, & Jacobo Apostolis dicatum; à quo autem fuerit erectum apud nullum Auctorem inveni, de eo agit Innocentius III. in epistola Octaviano Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali Ostiensi, & Panvinius de antiquitate Basilicæ Sancti Petri lib. 3. cap. 3.

60. Ultimum in hac navi medianâ propè Arcum, qui dicebatur *S. Pastoris*.

SS. Simonis, & Jude.

Vas. pag. 235.

De Operibus Pii Romæ.

S. Mariæ de Concha.

SS. Philippo, & Jacobo.

triumphalis erat aliud Altare perantiquum Sancti Pastoris, Alpharanus cap. 4. Juxtà hoc erat organum, quod Calistus III. fecerat, sustentatum fenis columnis porphireticis, nunc verò in Sacello Sancti Gregorii servatum. Illud expressit Illustris. Ciampinus in Tab. 16. litt. A.

61. E navi media proximam ingrediamur, quæ meridiem respicit num. 61. indicabitur Altare, sed sine nomine, & cultu.

S. Martialis

62. Ex adverso aliud apparet sub numero 62. Sancti Martialis dictum, quod antiquum fuisse, & magna veneratione habitum affirmat Veggius, idem à Neapoleone de Filiis Urbi Cardinalis semel restauratum, Urina de Urfinis iterum reparavit.

SS. Crucifixi.

63. Altare Sanctissimi Crucifixi, ubi extabat Corpus Sanctæ Petronillæ.

SS. Laurentii, & Georgii.

64. Ab hac navi aliam similem in parte Boreali percurramus, ut ibi alia tria Altaria numeremus. Primum est sub numero 64. dicatum Sanctis Laurentio, & Georgio, à Jacobo Cajetano de Stephaneſcis S. Rom. E. Cardinali, dotatum verò à Lello de Milglis.

65. Huic opponeretur aliud Altare valdè antiquum, sine nomine.

B. Mariæ.

66. Ultimum denique sub invocatione Beatæ Mariæ erectum fuerat. Illud sub numero 90. Alpharanus indicavit, Veggius tamen nullam de eo mentionem fecit.

67. Duæ aliæ Aediculæ superfunt indicandæ, quæ in porticu collocatæ fuerunt. Prima in ejusdem porticus ichnographia notatur num. 67. eratque parvula, continens multas Sanctorum Reliquias.

S. Mariæ in Turri.

68. Secunda verò num. 68. vocabaturque Sancta Maria in Turri, seu ad Turres, ubi electus Imperator in Cæterum Canonicorum Basilicæ adscribatur. De hoc Sacello scripsit Floravantus Martinellus in tractatu de origine Imaginis Beatæ Mariæ Monasterii Sanctorum Sixti, & Domini Observatione prima.

Hæc sunt Altaria omnia, quæ in veteri Divi Petri Basilica extitisse ex Scriptoribus variis colligere potui accurata perquisitione, qua eorum scripta non semel examinaui, ne ob inordinatam antiquorum consecrationem confuse scriberem, & veridici Scriptoris partes non adimplerem. Illa tamen eodem tempore simul extitisse haud quidem credendum est, sed diverso. Cum enim post fundatam à Constantino Imperatore Basilicam varii Pontifices, ac Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Purpurati, Procereſque alii ea omnia excitarint, vario temporum decursu fuere consecrata, & vario ætatum intervallo vel diruta, vel reſecta, nomen mutarunt, ac situm.

Operæ hic pretium eſſet, ſingula non tantum calamo describere, sed ob oculos ponere affabre ſcalpro delineata; sed cum longa annorum ſeris temporis edacitate conſumpta omnino fuerint (impoſſibile proſus eſt. Præter Sacella hæcenus numerata, quamplurima extiterunt Sepulchra, in quibus Summi Pontifices, Eccleſiæ aliquot Purpurati, Procereſque Viri fuerunt conditi. Quadraginta indicavit in ſua Tabula Ichnographica Alpharanus, ex quo cæteri Scriptores, inter quos Paulus Aringus in ſua Roma Subterranea, qui lib. 2. cap. 8. egit de Summis Pontificibus in Vaticano quieſcentibus, cap. 9. de Imperatoribus, ac Regibus, cap. 10. de Viris illuſtribus ibidem

ibidem existentibus, exponiturque affabre delineatos triginta sarcophagos, & sepulchrales inscriptiones quamplurimas, nec omnittendum hic est, quod Turrigius in MS. refert: idest jussu Pii II. omnium Pontificum monumenta, quæ dissipata per Basilicam extabant, ordinatim in girum disposita fuisse, totamque ipsius Basilicæ aream repurgatam, Ea consultò ommisi de sola Templi fabrica tractaturus.

CAPUT IX.

De Apfide, Picturis, Fenestris, & Tecto.

REORDIENDO modò est à Basilicæ Apfide, quam Tribusnam majorem dixerunt aliqui. Illa emycicli formam præferens ad centum palmos assurgebat ex Severani, & Ferrantis Caroli relatione, ut innuimus. Ejus autem latitudo, & longitudo ignoratur, cum varia referatur ab Auctoribus, ut superius observatum est, in singulorum Tabulis ad calculum revocatis. At fornicem illi impositum, fuisse picturis è musivo exornatum, certissimum. Asservatur ejus exemplum in ejusdem Basilicæ Archivo coloribus delineatum, antequam à Sixto V. musivum illud dirueretur. Idem in suis paginis fidelissimè expressum perhibuit Illustriss. Ciampinus Tab. 13. ejusque luculentam pariter, & eruditam explicationem à pag. 42. usque ad 47. apposuit, addiditque Instrumentum Quintiliani Gargaris Notarii Capitolini, qui rogatus collationem cum originali fecit, eique perfectè illud respondere suo falsus est juramento.

Apfidem hanc à Constantino primùm extructam, atque operæ vermicultato exornatam temporis diuturnitate collabentem Severinus Summus Pontifex anno 639. referente Anastasio *renovavit ex musivo, quod dirutum erat.* Innocentius deindè III. non VIII. ut affirmat Franciscus Maria Vailardus circa anno 1200. simile opus musivum restauravit, quod indicabant subjecti versus à *Paulino De Sept. Off. Eccl. excerpti.*

Baron. 20. 8.
Annal.

Innocentius III. PP.

*Summa Petri Sedes, hæc est Sacra Principis Aedes,
Mater cunctarum, & decor, & decus Ecclesiarum.
Devotus Christo, qui Templo servit in isto,
Flores virtutis capiet, fructusque salutis.*

Idem postmodum Benedictum XI. dictum XII. circa annum 1340. in pristinam formam redegisse narrat Turrigius pag. 62. Jotto celebri Pictore, Florentiâ ad tale opus consiciendum evocato. Verùm an Turrigio fides in hoc præstanda sit valdè dubito, cum ex actis Benedicti XII. solum constet illum Basilicæ Vaticanæ tectum restituisse, ut suo loco fusiùs exponetur. Constat quidem Jottum fuisse Romam vocatum à Benedicto, postquam hic Summus Pontifex vidit circulum in carta rubeum, unico ductu, sine ope circini, ab ipso perfectissimè delineatum, ex quo eximia artis, qua Jottus pollebat,

lebat, argumentum desumpsit, ut Vafarus refert par. 1. pag. 41. In qua notandum est errorem irreplisse, fortasè ex Typographi incuria, nam loco Benedicti XII. scriptus est Benedictus IX. sed quamvis ejusdem jussu in Apfide pariete quinque Christi Domini historias depinxit, sicuti etiam Tabulam pro Templi Sacratio, ut ipsemet Vafarus ibidem enarrat, nullam prorsus operam in fornice posuit.

Ea demùm Apfis jussu Sixti V. anno 1587. diruta omninò fuit, & lateres reperti fuere quamplurimi octangulares, in quibus legebatur *Constantinus Augustus D. N.* de quibus Baronius Annal. to. 3. ad anno 324.

Alphar. c. 1. In medio Ara Princeps erecta erat, quæ tantæ semper venerationis fuit, ut nullus unquam Pontificum illam remove autus sit; sed de ea fusè dicendum erit, cum Urbani VIII. ornamenta referemus, indicata ab ejus Numismate, in quo hæc brevis inscriptio legitur: *Sacra Divi Petri Confessio exornata.*

Propè Apfide parietem locus erat pro Solio Pontificio, fedesque Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, in girum hinc indè collocatæ. Gradus porphyretici descensum præbebant in transversam navim, erantque ii, qui in nova nunc extant Basilica sub Apfide, ubi Cathedram Divi Petri Alexander VII. collocavit.

In ea navi transversa, præter Sacella superiùs enarrata, erat suggestum marmoreum pro Evangelio decantando. Illud indicatur in nostra tabula ichnographica num. 20. erat etiam Candelabrum eximium pro Cereo paschali, & num. 22. extabat etiam Fons pro Baptismo, de quo fusiùs tractandum est, cum agemus de Sacello in novâ Basilicâ à Patulo V. ædificata.

Cap. 3. In transversæ navis parte ad caput mediæ imminet Arcus, qui olim dicebatur Triumphalis, de quo vide Illustris. Ciampinum de Vet. Monument. cap. 22. utramque parastatam sub Arcu olim conjungebat immodicæ crassitiei trabs quædam, supra quam Crux magna extabat, cum clavibus, ferreis annulis compactis, ait Alpharanus, hinc indè pendentibus, quibus noctu feria quinta majoris hebdomadæ lampades aptantur. Eas expressit idem Illustris. Ciampinus De Sacris Aedificiis Tab. XV. lit. D. ex eadem etiam trabe certis anni diebus pendebat Culcitra, sanguine Martyrum aspersa, quorum Corpora velabat cum ad Cæmeteria deferrentur.

Ciac. in vita. Sub tali Arcu constitutis, ac totum Basilicæ ambitum oculis percurrentibus Picturæ sese offerebant, quas fieri mandavit Formosus Summ. Pont. qui floruit anno 890. Ab illis salutatum cadaver ejusdem Summ. Pontificis, cum ad sepulchrum deferretur, referunt inter multos Vincentius Historicus lib. 22. cap. 8. Sigebertus, Pandolphus Ostiarius in vita, Majolus centur. 10 cap. 2. Platina, & Baronius anno 897. in Stephano Papa his verbis: Quantæ autem auctoritatis, quantæque fuerit Religionis Papa Formosus hinc colligere possumus, quoniam dum ad Beati Petri Apostolorum Principis Ecclesiam deportatus, Sanctorum quoque imagines hunc in loculo positum venerabiliter salutarunt. Hoc à Religiosissimis Romanæ Urbis Viris persæpè se audisse, ait Luitprandus lib. 1. cap. 8. Non tamen dixerim Formosum primùm decorasse picturis Basilicæ parietes; Anastasius enim in vita Gregorii IV. qui vixit anno 827. sic ait: *Hæc denique postquam omnia,*

omnia, Deo favente, à sepe dicto Pontifice decenter expleta sunt, ea quæ in Ecclesia Beati Petri Apostoli foris muros longo jam senio cassata videbantur, ad pristinum statum cultumque perduxit. Ubi notandum est falsò dici ab Ugonio pag. 96. Picturas, quæ suo tempore videbantur in muris Basilicæ, anno scilicet 1588. quo scripsit, Formosi jussu factas olim fuisse. Quadringentis enim circiter annis post Formosum elapsis, anno 1277. Nicolaus III. ad Petri Sedem evehctus, ejus Basilicam temporis injuria deformem, & inclinatham renovavit, & picturâ Romanorum Pontificum in zophoris exornavit, quod in Basilica Sancti Pauli præstitisse narrat Ciacconius pag. 217. additque Veggius illum Basilicam totam renovasse cum depictis etiam supra columnas omnium Summorum Pontificum imaginibus. Anno deinde 1303. Benedictus XI. dictus XII. quem Jotti in pingendo peritiam mirum in modum delectabat, post sexcentos Nummos aureos illi donatos in præmium picturæ in apside Templi expressæ: eundem jussit omnes Basilicæ parietes picturis exornare, quæ in parte Boream respiciente veteris Testamenti sacras historias referrent, in oppositâ verò Novi, ut in vita Jotti narrat Vasarus, qui etiam affirmat Gaddum Gaddi pictorem Florentinum, ea ætate celebrem, musivo opere aliàs expressisse circa annum 1310. sub Clemente, hujus nominis Pontifice V. sicuti etiam Stephanus Florentinus celebris etiam pictor Jotti discipulus à Clemente VI. circa annum 1346. Romam accersitus. Et deinde Petrus Cavallinus Romanus etiam Jotti discipulus pietate celebris anno 1364. jussu Præfectorum Fabricæ depinxit quatuor Evangelistas cum imaginibus Divorum Petri & Pauli, aliorumque in navi morantium in interna Basilicæ facie, & quidem prægrandi forma, quam nullus antea unquam viderat. Dies suos clausisse hinc dicitur post octoginta annorum curriculum: in Basilica Divi Pauli, sepulchrum obtinuit, hæc posita inscriptione:

*Quantum Romanæ Petrus decus attulit Urbi:
Picturâ, tantum dat decus ipsè Polo.*

Illas omnes indicavit Tab. X. & XI. De sacris Aedificiis Illustris. Ciampinus, & coloribus expressis habet codex in Archivo Vaticanæ Templi servatus.

His picturis decorati parietes Laqueare sustinebant trabibus, ac tigillis affabre compactum, & lateritiis imbricibus sub Constantino coopertum. Illis Cæli inclementia, ac temporis edacitate perfractis, novos fuisse impositos seculo quinto à Theodorico Gotorum Rege tradunt Historici, quorum aliquos superfuisse suo tempore narrat Alphanus, quatuor digitos crassos illos fuisse affirmat Turrigius. His notis obsignatos Regnante Theodorico Domino nostro. Felix Roma. Theodorico Bono Romæ, juxta antiquum morem togulas obsignandi, de quo agit Illustris. Ciampinus cap. 9. De sacris Aedificiis, & Octavius Falconerius æquè nobilis, ac eruditus Vir, exponens in epistola ad Carolum Dati Laterculi fragmentum cum antiqua inscriptione inventum anno 1661. quando porticus Templi Pantheonis ab Alexan. VII. restaurabatur. Extat hæc epistola addita volumini, quod edidit Famianus Nardinus De Roma Vetere anno 1665. Jacobus etiam Grimaldus in tractatu de Sanctissimo Sudario MS. pag. 91. scribens de hoc tecto, hæc retulit: Dùm

tecta

Part. 1.
pag. 29.

Turrig. MS.
cap. 6.

Apud Tur-
rigium in
crypt. pag.
153.

Cap. 10

,, vetus Basilica Almi Principis Apostolorum anno 1606. dissolveretur, ejus
 ,, tecta vivendi gratia conscendi. Majoris navis totum aeneum erat; latera-
 ,, lium partim aeneis, partim figulinis tegulis tecta operiebantur. Supra-
 ,, navem Sanctissimi Sudarii, & Sancti Andreae erant aliquae tegulae magnae
 ,, figulinae cum nomine Theodorici Gotorum Regis. Duas ex his servandas
 ,, curavi in Archivo ejus sacri Templi, & servantur haecenus, quarum-
 ,, exemplum infra subiicitur. Estque illud in nostra Tabula expressum sub
 ,, litteris C. & B.

Hoc laqueare temporis decursu paulatim carie consumptum, & plu-
 ribus in partibus fatiscens Romani Pontifices refecere. Anno 602. Divum
 Gregorium trabes illi procurasse, ipsius Epistola 24. 25. 26. & 27. lib. 10.
 ,, indicatur, Baronio sic scribente: Inter multiplicium negotiorum labores,
 ,, & afflictiones, quibus jugiter tenebatur curam suscepit hoc anno Gre-
 ,, gorius Basilicae Petri, ut collabentia ejus tecta instauraret, cujus rei gratia
 ,, Sabino Subdiacono injunxit, ut praegraves trabes incidendas curaret,
 ,, atque ad Mare deferendas, quo navigio Romam perducere possent; scripsit
 ,, de his pariter, & ad Arogem Ducem, extant ad eos datae Epistolae, sed
 ,, vitiatum scias codicem, ubi perperam legitur de *Partibus Britannorum*
 ,, esse mittendas. Quomodo enim tam longè petendae trabes fuere, cum
 ,, propinquiores essent in diversis Italiae oris sylvae ceduae earundem tra-
 ,, bium fertiles? sed si qua in Provincia Sabinus degeret, & negotia Ecclesiae
 ,, ageret, intelligemus, planè sciemus non ex Britannia, esse petitas trabes,
 ,, sed è Brutina Provincia. Etenim ex diversis Epistolis ad eundem Sabinum
 ,, Subdiaconum superius datis lib. 2. Epist. 48. in quibus de Rhegitanæ Ec-
 ,, clesiae negotiis agitur, apparet ipsum curasse Sedis Apostolicae negotio in
 ,, Brutinorum Provincia, ubi Rhegium est; sicque quod in litteris Gregorii
 ,, dicitur de Partibus Britannorum esse petendas trabes, restituendum est,
 ,, ut dicere velit de Partibus Brutiorum, quae Provincia hodiè Calabria
 ,, dicitur. Confirmat haec omnia auctoritas Anastasii, qui in Gregorio II.
 ,, testatur, trabes pro Basilica Sancti Pauli è Calabria esse petitas, ubi ait:
 ,, Hic maximam partem Basilicae Beati Pauli Apostoli, quae ceciderat, alla-
 ,, tis de Calabria trabibus cooperuit.

Circa annum 630. Honorio I. presidente (ait Anastasius) levatae sunt
 trabes in Ecclesia Beati Petri Apostoli, numero sexdecim, quas putò ablatas,
 ut novas, ac validiores collocaret ad tecti pondus immanè sustinendum,
 referente eodem Anastasio, & Canonico Romano, illum cooperuisse tectum
 totum ex tabulis aeneis, quas levavit (verba sunt Anastasii) de Templo,
 quod appellatur Romuli ex consensu piissimi Heraclii Imperatoris. Non
 tamen totum cooperuisse tradit Illustris Ciampinus, ubi scribit: *Mediane*
navis, & transversae crucis laquearium magnis aeneis tegulis sesquipedali-
bus ex aere Corinthio deaurato coopertum mirificabatur. Aliarum verò na-
 vium minorum tectum lateritiis imbricibus praetectum erat. Ab eodem
 Anastasio memoriae proditum est. Hadrianum I. Ecclesiam Beatorum Prin-
 cipum Petri, & Pauli renovasse, in qua & mutasse trabes majores numero
 quindecim, regnabat Hadrianus anno 780.

Anno autem 800. Leo III. eadem Vaticana tecta restituit, ut refert
 Jacobus

Jacobus Grimaldus, quæ postea *Benedictus III.* anno circiter 855. abiegnis trabibus renovavit. Scribente Anastasio *Benedictus III.* facta tecta *Ecclesie Beati Petri Apostoli nutritoris sui, idest navem majorem, & aliam navem, quæ super corpus ejus est, magnis trabibus impositis numero septem, procacique artificio elevatis luciflue renovavit.* Post *Benedictum III.* non defuere Pontifices, quorum cura plures tecti partes jam collabentes renovate fuerunt. Annis præcipuè 1135. sub *Innocentio II.* anno 1160. sub *Alexandro III.* anno 1195. sub *Cœlestino III.* anno 1200. sub *Innocentio III.* Quorum omnium nomina inscripta in tegulis visa fuisse sub *Paulo V.* veterem Basilicam destruentem, affirmat *Severanus.* Pag. 127.

Benedictus postea *XII.* anno 1341. in Romana Sede collocatus, eadem tecta iterum restituisse memorie proditum est in sacris *Cryptis Vaticanis*, ubi supra ejus effigiem, quæ olim erat in facie interiori supra *Altare Mortuorum*, hæc verba leguntur: *Benedictus Papa XII. qui tecta veteris Basilicæ restituit.* Magnis trabibus advectis *Calabriam*, & aliundè. Constat etiam ex inscriptione, quæ legebatur in parastate in tabula marmorea: *Benedictus Papa XII. Tholosanus fecit fieri de novo tecta hujus Basilicæ anno ab Incarnatione Domini MCCCXLI. Magister Paulus de Senis me fecit.* Annal. Græc. con. pag. 422.

Lectori non injucundam fore puto enarrationem, quam in sua historia universali *MS.* anno circiter 1339. texuit *Rutilius Alberinus Romanus*, & ex patrio idiomate repurgatam politioem reddidit *Annibal Scardova Bononiensis.* Extat hæc *Historia MS.* apud *Illustres Ciampinum To. VIII.* pag. 130. habita ex *Bibliotheca Congregationis Sancti Mauri Romæ*, e jusque meminit *Turrigius in Cryptis Vaticanis* pag. 128.

Fù creato (inquit prædictus *Alberinus*) *Benedetto XII.* che poi fece rinovare tutto il tetto di *San Pietro* di una bella opera nobile, e pulita, che costò ottantamila fiorini d'oro, ed il *Capo-mastro* di tal' opera ebbe nome *Mastro Ballo de Colonna* eccellentissimo *Falegname*, il quale fù di tanta eccellenza, che prima cominciassè quel lavoro, soppe dire per l'appunto il giorno, l'ora, e i minuti, del quale quel tetto fù finito; e per il suo gran sapere posava li travi vecchi, e tirava in alto li nuovi più prestamente, che se fosse stato un cielo. Un'huomo stava à cavallo da un capo, ed un'altro dall'altro. Jo non vorrei essere stato per bene assai uno di quelli. Quando il tetto vecchio si dismetteva fù trovato uno smisuratissimo trave, e di mirabil grossezza. Jo lo viddi, che dieci piedi era grosso, e tutto fasciato di funi per la molta sua antichità, e per la sua grande grossezza era tanto durato. Questo trave era di arbore, come gli altri, e vi fù trovato scritto con lettere incavate in questo senso: Questo è uno di quelli travi, i quali posè in questo tetto il buon *Constantino*, e vi era scritte queste tre lettere *CON.* Era antico quanto, che l'*Alleluja.* Questo trave dunque essendo stato levato, dentro di quello vi furono trovate caverne, e canali fattivi dall'antichità, ed anche dagli animali, che l'avevano roficato, e dentro vi avevano fatte le loro abitazioni, poiche vi furono trovati dentro *Sorci* smisuratissimi con nidate, e vi furono sin trovate delle *Martore*, e *Volpi* con i nidi, chi lo vidde non lo poteva credere. Questo nobil trave fù

fù spezzato, e di esso furono fatte tavole necessarie per la nuova opera, e molti Gentilhuomini di Roma n' ebbero tavole da magnarvi sopra. Una maraviglia voglio raccontare, che successe in far questo Tetto: Furono radunati tutti i savii Maestri, i quali avere si potero dentro Roma, e fuori ancora, fra' quali fù uno delli buoni del Mondo, il quale ebbe nome Nicola degli Agneletti da Vetralla, questo stava sopra un' architrave à lavorare, ed il trave era confitto sù alto nel muro, con una seure in mano lavorava questo Maestro, e bisognava, che stesse in piedi; e perche lo trave non stava forse eguale, anzi stava pendente, ed il peso era grande, lo trave svinchiò fuori, e nello sfuggire si rivoltò, di modo che nel rivoltarsi poco mancò, che il Maestro non cadesse à terra, e di tant'alto facesse un salto, pure rimase in piedi; ma ebbe ben gran paura di non calcare con l'istesso trave; e questa sua paura non la potè nascondere, che subitamente mezza la barba gli diventò canuta: perliche spesse volte usò poi farfela radere; e spesse volte diceva, che quella canutezza fù per quella paura, che ebbe di venir giù co'l trave, che gli si rivoltò sotto.

Martinus postea V. anno 1420. cum ad exornandam patriam, Basilicasque Romanas ab hostibus quietus animum adiecisset, idem tectum pluribus in partibus fatiscens stabilivit, quo in opere quinquaginta mille florenos insumpsisse narrat in suis Annalibus Albertus Argentinensis.

A Nicolao etiam V. circa anno 1450. quamplurimas tegulas additas fuisse indicat una ex illis gentilitio ejus stemmate insignita, quam Eques Carolus Fontana expressit in pag. 99. eo modo, quo in nostra Tabula 9. littera D. depinximus.

Anno demum 1482. Ludovicus XI. Galliarum piissimus Rex, & Caroli VII. filius in honorem Principis Apostolorum magnam pecuniam in eo renovando insumpsit. Eiusdem pecuniae summam notantur in codice Archivi ejusdem Basilicæ à Turrigio relato pag. 128. ubi sic habetur:
 „ Anno 1482. sequuntur pecuniae solutæ per R. P. D. Antonium de Forolivio Apostolicæ Camerae Clericum, ac Beati Petri Apostoli de Urbe Canonicum, & Altaristam per manus mei Christophori Sancti Beneficiati pro tectis reformandis, & restaurandis ejusdem Basilicæ, de pecuniis Serenissimi Regis Franciæ missis, & deputatis pro dicto opere tectorum.
 „ Et alio in loco. Anno 1483. & mense Septembris die verò 28. infrascriptæ sunt pecuniae solutæ per R. P. D. Antonium de Forolivio per manus mei Christophori supradicti pro fabrica lignorum tecti ejusdem Basilicæ, videlicet de navi curatori supra Altari majori, die 24. mensis Decembris à præfato D. Antonio, & pro eo ad Banchum de Spinellis ducat. 25. &c.

Ejus tecti contignatio ex duplici trabium ordine composita in Cryptis Vaticanis coloribus expressa habetur, & suo calamo illam delineavit Eques Carolus Fontana in pag. 99. qui pag. 97. fatetur eam cantheriorum, hoc est tignorum à culmine tecti ad extremum subgrundium positorum formam, sibi impertitam fuisse à quodam Viro, quem tacet, eamque vulgare voluisse eo quòd valde sibi arriferit trabium compingendarum methodus, ad publicum

cum beneficium; nosque illum imitati indicamus iconismo R in tabula 9. in minorem formam redactam.

Tecto proximæ erant fenestræ eo modo dispositæ, quo in Figura 3. Tabulæ 5. scenographicæ delineatæ fuerunt. In Basilicis enim excitandis Christi-fideles Vitruvii præcepta servantes, etiam fenestrarum numerum, & amplitudinem in illis collocarunt, à quo dignitas quædam, & elegantia non sine utilitate proveniebat. Nam copia lucis præterquamquod animi parit hilaritatem, legendis sacris codicibus, ac reliquis Clericorum ministeriis obeundis opitulatur, quemadmodum in Basilicis Ethnicorum juri dicendo extractis, lumen uberrimum quærebatur, ut possent facilius tabulæ litigantium recitari, aut transcribi, docente Leone Alberto lib. 7. cap. 14. [Basilicam propter frequentiam tumultuantium litigiosorum, & propter usum litterarum recogoscendarum, subscribendarumque esse oportere itionibus, per quam expeditam, & apertionibus vehementer illustrem, probarique, si ita erit parata, ut qui patronos clientefve suos quæsitum advenerint, ubi sunt primo aspectu compertum habeant].

Earum fenestrarum mensuram indicavimus supra palmorum scilicet 22. in altitudine, in latitudine verò 14. quæ quidem mensura longè distat à præceptis antiquitus servatis in construendis Basilicis. Leo enim Albertus sic fenestras aperiendas in Basilicis docet, ut earum latitudo non sit arcior, quam *ut tres capiat quartas totius intervalli, quod inter columnas sit; altitudo verò percommode duas capiat istiusmodi latitudines*; quamobrem, ut consideranti patebit juxtà hanc normam, earum altitudo octo supra viginti palmos debuisset explere. Ejusmodi fenestris repagula fuisse aptata metallo, additis deindè vitreis laminis, quæ pervia luci ventorum flatus simul excluderent, docet Anastasius in Leone III. ubi scribit [Et fenestras ipsius Ecclesiæ ex metallo cyprino decoravit, & alias fenestras de vitro diversis coloribus decoravit]. Quamobrem si conjecturis uti fas est, faciliè mihi suadeo eas laminas primùm habuisse, quales in suis præceptis de re ædificatoria præscripsit idem Albertus: *videlicet ex ore plumbeo crebris, & minutis foraminibus exactas, per quas lux penetraret, & spiritus mota aura repuresceret.*

Anno verò 1471. à Sixto IV. Pontifice Summo Basilicam antè repurgatam marmoreis, & vitreis fenestris Templo accomodatis dilucidiorè redditam esse narrat Ciacconius [Circa annum 1500. Petrus Medicus Cosmi I. filius Magnus Etruriæ Dux easdem vitreis laminis iterùm opplevit gentilitio Mediceorum stemmate appposito, quas iterùm tempestatum inclementia perfractas Paulus III. refecit Liliis Farnesiorum decoratas]. Earundem Iconismus extat in codice Archivii Basilicæ, & in sacris Cryptis: expressæ itidem videntur in Vaticana Bibliotheca, quarum exemplar publicis paginis tradidit Fontana pag. 99. littera I. à duplici columna in tria parallelogrammata distinctum.

Sub fenestris medianæ navis depictæ fuerant sacre historię, ut enarratum jam fuit. At supra epistyliorum coronam per girum proferebatur podium latitudinis palmorum trium, in quo repagula lignea palmorum quinque alta, ne in terram caderent circumcuntes. Testatur Alphar. cap. 1.

ejus podii vestigia à se visa fuisse, eademque hoc anno vidi in Archivo Vaticano coloribus expressa jussu Pauli V. ea ratione, qua in sua tabula quinta Martinus Ferraboscus delineavit. Hoc podium in MS. Turrigii voce *Sinino* indicatum inveni (Imbulum mallem dicere ab ambulando cum Isidoro) referentis codicem servatum in Archivo Vaticano Basilicæ, ubi tempore Alexandri III. anno scilicet 1160. hæc verba fuerunt exarata: *Et nos Canonici Sancti Petri habemus licentiam ligandi funes in eo Sinino, in festivitate Sancti Petri ad pendendas candelas.* Additque Turrigius in præcipuis Sanctorum festis diebus augeri à Fidelibus lampades, quæ funium ope in diversis Basilicæ partibus appendebantur. Hunc pietatis antiquæ morem, indicavit Bibliothecarius in vita Gregorii III. qui Ecclesiæ moderabatur anno 725. scribens: *Fecit (Gregorius) in Ecclesia Sanctæ Mariæ ad Præsepe per circuitum regulam candelaborum ad instar Sancti Petri.* Quòd etiam narrat Ugonius in statione octava pag. 66.

C A P U T X.

De Fronte, & Porticu Basilicæ.

HIS perlustratis Basilicæ partibus, ex ea egredientes, quæ Orientem versus quinque patebant Januæ, Porticus excipiebat, quæ ad quatuor Mundi plagas in quadratam formam extensa atrium cingebat, ab ipsis porticibus Quadriporticum appellatum. Causam cur porticus prophanis Basilicis addebatur innuit Leo Albertus, ubi inquit [Sicuti Basilicæ antiqui addidere secundum tribunal transversam ambulationem, quam quidem Causidicam nuncupabant, quia illic Rectorum turmæ Causidicæ versarentur; tum & Servorum gratia additas fuisse porticus interpretantur extrinsecus]. De sacris Porticibus alibi habebitur sermo; earum mensuras accuratius supra. Hic solum aliqua adnotamus, videlicet: Tectum hujus quadripartitæ porticus ligneum fuisse magnis imbricibus lateritiis coopertum, & à Solo palmis 55. elevatum. Pars Basilicæ proxima decem fulciebatur columnis, ac binis parastatis, sicuti & altera illi opposita Orientem versus collocata. Laterales verò tredecim columnas numerabant. Antè arcum januam Basilicæ respicientem æneæ valvæ aperiebantur, quas è Templo Salomonis allatas, ibique à Constantino collocatas fuisse retulit in sua historia MS. sub Sixto V. exarata Franciscus del Sodo, Canonicus in Templo Beatæ Mariæ, quod dicitur Schola Græca. Binis parastatis adnectebantur, supra quas Cyborium imminebat æneum cum marmoreo Divi Petri simulacro inter columnas porphyreticas collocato, ut narrat Ugonius stat. 11. quod simulacrum servatur in sacris Cryptis Vaticanis cum inscriptione: *Sancti Petri Apostolorum Principis statua marmorea antiquissima, quæ erat inter columnas porticus veteris Basilicæ supra valvas æneas, huc translata à Paulo V. Pont. Max.*

Dictæ porticus ab ipso Constantino primum extructæ circa ann. 330. cum post centum & triginta annorum curriculum jam penè totæ dissolverentur,

De re ædific. lib. 7. cap. 14.

Ill. Ciampin. pag. 17.

Ugonius stat. 11.

Pag. 269.

rentur, à Simplicio Pontifice ann. 468. pristinae formae restituta fuere, ut patebat ex inscriptione, quae olim in eodem atrio extabat, à Severano relata, ut sequitur:

*Cum subitis peragi fallax clementia veris,
Et sacer addendo festa vetaret aquis,
Simplicius Praesul sacraria celsa perentem
Porticibus jactis texit ab imbre diem.*

Eas deinde anno 500. tabulis marmoreis stratas, & musivis signis ornatas à Symmacho Pontifice refert Panvinius his verbis: *Quadriporticum marmoribus ornavit, & ex musivo agnos & cruces, & palmas ornavit, ipsum verò atrium omne compaginavit*, aitque anno 1558. quo scribebat, adhuc extare reliquias. Constantinus autem hujus nominis I. anno 710. eodem Panvino docente, picturam sex sanctorum Synodorum generalium in illis exprimi jussit, de quo Ciacconius in Constantino haec retulit [Post
» occisum Justinianum juniorem Imperatorem anno Christi 712. Philip-
» picus Bardanes Imperium occupavit. Hic sextam Synodum adversus
» Monothelitas habitam impugnare ausus, Cyrum Patriarcham in Pontum
» relegavit, quod bene cum Pontifice Romano sentiret, in cujus locum
» Joannem Monachum Haeresiarcham suffecit, cujus quidem dogmata
» statim Romam misit, mandavitque, ut omnium consensu approbarentur.
» At Constantinus Pontifex habita Synodo non modò Philippici Impera-
» toris, & Joannis Monachi opiniones improbat, verum etiam decernit,
» ut Sanctorum Patrum imagines, qui sex Conciliis ab omnibus probatis
» interfuerant, in porticu Beati Petri depingerentur, cum intellexisset eas
» à Philippico à parietibus Sanctae Sophiae ignominiae causa abrasas fuisse.

Anastasius verò in Constantino earum imaginum picturam Populo Romano tribuit, non Constantino, ubi ait [Hujusque rei causa zelo fidei
» accensus omnis Coetus Romanae Urbis, imaginem, quam Graeci *Votarem*,
» *ream*; vel, ut alii legunt, *Pancaream* vocant, sex continentes sanctas,
» & universales Synodos in Ecclesia Beati Petri crexerunt]. Quibus verbis
» Antonius Dandinus Alteferra in suis notis ad Anastas: haec addidit [Imago
» sex universalium Conciliorum, quam Graeci *Votarem*, vel *Pancaream*
» vocant, à Romana Plebe crecta in Ecclesia Beati Petri. Hae imago à
» Philippico Imper. haeretico deposita, à Theodosio restituta Constantino-
» poli, ut ait Anastas. in Gregorio II. Protinus etiam, ut ingressus est Theo-
» dosius Regiam Urbem, imaginem illam venerandam, in qua sanctae erant
» sex Synodi depictae, & à Philippico fuerat deposita, in pristino crexit
» loco].

Adrianum deinde anno 780. has porticus in utriusque lateribus, in quibus confractae trabes inerant, & tectum ruinae vicinum positum erat, positis novis trabibus ipsum tectum noviter restaurasse, expressis verbis idem Bibliothecarius affirmat.

Rursus anno 827. Gregorius IV. penè totam porticum, quae mediana dicitur, noviter ex trabibus, ceterisque lignis ob decorem Basilicae decoravit. Immò & etiam similiter porticum antè valvas argenteas novo opere, cultuque praecipuo perfecit.

Anastasius
in vita.

Sub Urbano IV. Pictor quidam egregius patria Aretinus, nomine Margaritonus, multa suo penicillo expressit, Græcorum quidem more in iis porticibus anno 1622. ut refert Vasarus; & anno 1334. Benedicto XII. regnante Simcon Memmus, Jotto Pictore ejus Magistro è vivis crepto, exteriores arcus picturis ornavit, ex Vasaro.

Parte 1.
pag. 33.

Parte 1.
pag. 90.

Stat. 11.
pag. 95.

Anno demùm sacri Jubilei recurrente 1575. Gregorius XIII. lineam earum contignationem novam construi mandavit, parietesque dealbari, additis colorum ornamentis, quæ à se visas Ugonius scripsit, & Turrigius MS. cap. 6. narrat sub eodem Pontifice Casarem Urbevetanum, & Raphaellem Aretinum Pictores supra quinque januas historias Divi Petri, ex Actis Apostolorum acceptas, expressisse.

Lib. 4. c. 9.

Nec silentio præterire fas est Martinum V. qui expositis à nobis Numismatibus, Vaticanum Templum exprimentibus, fecit initium, hujusque de ipsius fabrica tractatus chronologici non ignobile rudimentum. Scribit Platina in vita Martini V. citatus à Donato, verba, quæ subiicio [Et Martinus V. celli generis Columna tandem reversus Romam, adeò disruptam, & vastam invenit, ut nulla Civitatis facies in ea videretur. Collabentes vidisses Domos, collapsa Tempia; desertos vicos, cœnosam, & oblitam Urbem]. Quare permotus Pontifex optimus animum ad exornandam Civitatem adjecit, & pecuniis ad dignitatem Pontificis conservandam destinatis (ut affirmat in ejusdem vita Contelorius Archivii Vaticani Præfectus) Porticum Sancti Petri collabentem restituit, rationes deducente Laurentio Pauli Omniafancti Cive Romano. Vide Bullam 5. idus Februarii anno X. & lib. Thesaurarii 1429. Immo inter leges, quas anno 1424. Martinus imposuit, exordiendo à Cardinalibus curæ reformationem, erat hæc: *Procurant reparationem Ecclesiarum suorum titularum; additque Platina: Hujus autem studia Cardinales secuti, titulos suos ita certatim restitunt, ut jam aliqua facies rediisse Urbi Romæ videretur.* Romanus tamen Canonicus Basilicæ Vaticanæ in descriptione illius tum veteris, tum novæ Romæ impressa anno 1675. ubi dicitur Pontifices, qui in eadem aliquid ædificarunt, nullam mentionem fecit de Martino V. Attamen dubitationem omnem adimunt ejus Pontificis gentilitia stemmata in iis porticibus appicta, quæ à se ipso visa testatus est Ugonius, additque Martini V. decreto picturas quamplurimas fuisse refectas. Fateor in Martini Numismate porticum Ecclesiæ Vaticanæ non exprimi, tres enim portæ, non quinque, quales erant in porticu Vaticana, in eo indicantur; attamen incuriæ tribuendum non esse judico, sed studio Sculptoris; quippè qui ad indicandas multiplices fabricas à Martino V. extractas in Templis, porticum exsculpsit arbitrariam.

Stat. 12.
pag. 95.

Quandoquidem in porticu versamur, de januis Basilicæ aliqua delibabimus, fufius de illis tractaturi in descriptione porticus à Paulo V. magnificentissimè constructæ. Quinque igitur illas olim fuisse indubitatum est; easque ad annum 1300. quo sæcularem Jubilæi annum Bonifacius VIII. celebrans (seu institutor, seu restitutor ille fuerit) Portam Sanctam, seu Auream addi jussit, juxtà aliquorum sententiam, de qua re Pontificia Numismata copiosam dicendi segetem suo loco suppeditabunt; earumque singulæ proprio nomine distin-

distinguebantur. Quæ medium locum occupabat, Mediana dicebatur, seu Argentea; quæ in parte Templi dextera, Ravenniana, ea de causa, quam docet Mallius, sic dicta, videlicet: quoniam antiquitus Ravennates, & omnes Longobardi, & Tusci de consuetudine per eam intrabant; vel quia Transyberini per eam intrare solebant, cum Transyberina Civitas Ravennatum vocaretur. Huic proxima dicebatur Judicii, per quam Defuncti inferrebantur. Alia in sinistra, Romana dicta, quoniam, teste Mallio, *Romane Mulieres antiquitus per eam intrabant*. Ultima demùm in eadem parte appellabatur Guidonea, quoniam Guidones (ait idem Mallius in descript. Basil. Vatic. num. 44.) *qui ducebant Oratores venientes per porticale, quod est juxta Nolarium majus frequenter per eam intrabant, undè usque ad nostra tempora facule, & cerei ibi vendebantur*. Ex quibus Mallii verbis conjicit Illustriss. Ciampinus, quòd Peregrini, voce *Oratores* indicati, faces emebant, seu candelas, quas postea Beati Petri sepulchro offerebant accensas.

Pag. 79.

Supra portam Ravennianam fuerant appensa insignia, & catena portus Smirnenlis sub Sixto IV. Pont. teste Alpharano in tabula ichnographica. Supra Romanam erant appensi vectes portarum Tunesi, cum decem vexillis, à Carolo V. Imperatore ad Paulum III. missis. Inter Romanam, & mediam tabula marmorea fuit collocata, in qua Bulla anni Jubilæi à Bonifacio VIII. emanata *Antiquorum habet fida relatio &c.* Inter mediam, & Ravennianam aliæ erant tabulæ lapideæ, in quibus scalpro exaratae fuerant donationes S. Gregorii Magni Basilicæ factæ, quarum unicam, cæteris temporis decursu deperditis, refert Illustriss. Ciampinus.

Num. 132.

Pag. 81.

Claudebant hæ porticus, quæ etiam Palmatæ dicebantur, ob Palmas æneas fonti additas à Symmacho, atrium, cujus mensuras superiùs indicavimus. Magis quidem longum, quàm latum. In loco palmis 95. distante à columnis, quæ medianæ portæ opponerentur, ut indicatur in tabula 4. Fons erat O à Symmacho circa ann. 500. Peregrinorum commodo erectus. In medio autem Atrii Pineæ ænea M ab eodem Symmacho ibidem collocata, de quibus alibi dicendum erit.

Hoc atrium Constantinus primùm minutis lapillis musivo artificio decoravit, cujus fragmenta reperta fuisse sub Paulo V. refert Grimaldus MS. fol. 156. apud Severanum. Anno postea 678. magnis marmoribus stravit Pontifex Domnus, ut affirmat Bibliothecarius; aliique Pontifices alia ornamenta addidere, prout indicabat antiquissima ibi apposita inscriptio, à Grutero relata:

In vita.

Pag. 1166.

*Quamvis clara fides multum de luminis aula,
Plusque loci meritis nobilitatur opus;
Est tamen his pulchris specialis gratia rebus,
Spectantumque oculos, ars pretiosa rapit.*

Narrat Ugonius stat. 11. se vidisse sub porticu superstite tempore Sixti V. coloribus expressam inventionem Corporum Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli, quæ accidit anno 251. sub Beato Cornelio, cui dubitanti, quæ nam essent Petri, quæ nam Pauli ossa, precesque Christi-fidelibus effundentibus, vox Cælo divinitus emissa dubitationem omnem ademit, cum dixit:

Majora

Majora Offa sunt Predicatoris, minora verò Piscatoris. Ob quæ ornamenta, scripserunt Paulus Diaconus, Anastasius, & alii, tale Atrium Paradisi nomine antiquitus appellatum fuisse.

In hoc atrio rete æneum extendebatur, cui ligabantur lucernæ, quarum lumen Peregrinis inferviret noctu Divi Petri Sepulchrum visitantibus, additque Turrigius in Archivo Vaticano Bullas servari Pontificias, quibus facultas datur valvas habendi apertas noctis tempore in commodum Peregrinorum. Quem morem etiam Petrus Mallius memorat, ubi ait [Rete
 „ magnum, quod est in atrio Ecclesiæ antè portam argenteam in festo San-
 „ cti Petri, & octavâ tantum accendatur, præterea quatuor funes de antiqua
 „ consuetudine extenduntur in atrio ejusdem Ecclesiæ in Paradiso in mo-
 „ dum crucis, ligantur de Porticibus ad Pineam æneam, quæ est in Pa-
 „ radiso; & utroque fune sex candelæ suspenduntur.

Antequam ex atrio discedamus Basilicæ Frontem perlustremus. Assurgebat hæc ad altitudinem palmorum 170. ex relatione Severani, ea ratione acuminata, qua expressimus in tabula 5. figura 2. atque in Cryptis Vaticanis depicta fuit cum sequenti inscriptione: *Exemplum atrii porticus, cum anteriori facie Basilicæ veteris à Gregorio Papa IX. musaico ornatu in demolitione anni MDCVI. Pauli V. Pont. Max. jussu asservatum.* Musivo opere illam exornatam fuisse anno 827. à Gregorio IV. narrat Turrigius. At ex verbis Anastasii deducitur ab eo Pontifice tale opus resectum tantum fuisse, dicentis: *In fronte Paradisi jam facta Ecclesiæ (Beati Petri) principali musivo cuncta, quæ à Præcis temporibus in eodem pariete erant diruta, velocitate nimia pingere, ac restaurare decrevit.*

De fact.
Crypt. pag.
154.

Pag. 408.

Anno deindè 1230. Gregorius IX. eandem Basilicæ frontem novo opere musivo texisse affirmat idem Turrigius ibidem: Severanus pag. 65. Raynaldus tom. 13. Annal. his verbis: *Tunc (idest anno Pontificis 4.) in Basilica Duodecim Apostolorum Principis in majoris portæ vestibulo parietem altitudine prægrandi rectum vestivit lapide deaurato nobilissimam imaginem decore distinctum.* Verùm quia Raynaldus addit, *ut affirmat ejus Scriptor Anastasius;* de narrationis veritate dubitatio suboritur, cum gesta Gregorii IX. ab Anastasio nunquam scripta fuerint, sed IV. Anastasius enim texuit historiam Romanorum Pontificum à Beato Petro Apostolo, usque ad sua tempora tantum, nempe ad Nicolaum I. qui anno à Deipare partu 867. è vivis excessit, Gregorius verò IX. anno 1241. Utcunque hæc sint, pro comperto habemus talem frontem resectam fuisse ab Eugenio IV. anno 1431. cum Beati Petri Basilicam reparavit, ut notat Oldoinus pag. 876. Insuper & à Nicolao V. circa ann. 1447. prout indicabant utriusque Pontificis gentilitia stemmata in eadem fronte depicta, ut præfert ejus frontis exemplar in Cryptis Vaticanis delineatum.

In eo etiam videntur figuræ, quæ fuerant musivo expressæ; videlicet in medio frontis erat Christus sedens, & manu clata benedictionem imperiens. Ad Christi pedes imago Pontificis genuflexi, putà Gregorii IV. offerentis aureum Numisma, in dextera parte Beata Virgo, in sinistra Divus Petrus stans. Bos, Homo, Aquila, & Leo eo ordine, quo delineavimus; prout vidimus in Cryptis Vaticanis. Tabulæ autem aliquorum Auctorum diver-

diversimodè illas repræsentant. In quatuor spatiis à tribus fenestris relictis, quatuor erant Evangelistæ stantes, librumque singuli manu perferebant. Sub his quatuor carmina legebantur vetustatem redolentia, ab Onuphrio Panvinio De Sept. Eccles. ab Alpharano cap. 2. & Ugonio paginâ 65. relata :

*Ceu Sol fervescit sydus, super omne nitescit,
Et velut est aurum rutilians super omne metallum,
Doctrina, quæ fide calet, & sic pollet ubique,
Ista Domus, super fabricata quieta.*

In linea inferiori hinc indè mediæ fenestræ adjacebant duo Senes, manibus pallio tectis Christo Servatori coronas offerentes. In partibus extremis quinque alii Senes stantes similique habitu circumtecti exprimebantur. Propè binas fenestras, per quas lumen naves minores irradiabat, nescio qua de causa non expressas in tabula Equitis Caroli Fontanæ, grandioribus characteribus duo verba exarata fuere, videlicet *Hierusalem* in dextera, in sinistra verò *Betleem*.

In apice ejusdem frontis Crucem collocaverat Sanctus Silvester ex albo marmore ad Græcæ Crucis formam exculptam, altam decem, octo palmis latam, quæ adhuc extat in Cryptis Vaticanis cum hac inscriptione: *Hæc Crux erat in summitate exterioris faciei veteris Basilicæ MDCVI.* Illam fideliter exprimi curavimus in nostra tabula 5. ne Incisoris arbitrium, ut alibi factum recognovimus, ab historiæ veritate aberraret. Non enim erat radiata, nec eo modo exculpta, ut in pag. 99. Equitis Fontanæ Sculptor effinxit. In ejusdem Crucis marmorea basi nomen Agrippinæ græcis characteribus erat insculptum, ut nempe indicaretur (ait Turrigius) Ethnicorum impietatem salutifero Crucis signo subiici, ac penitus conculcari. De hac Cruce loquens Grimaldus, ait [Die 8. Februarii, cum cæpisset
» tectum discooperiri, Reverendis. Vicarius mandavit, ut dmitterent
» Crucem marmoream octangularem antiquissimam, quæ extabat in fa-
» stigio frontis Basilicæ, ubi ~~musivum~~ *Cross* ~~de~~ *cernitur*, quam die 16.
» Februarii deposuerunt, & ex præcepto sub fornibus novi pavimenti
» reposuerunt. Socculum tenens Crucem sculptum erat litteris Græcis
» Gentilium: *Sepulchrum Flavie Agrippinæ* partim mutilatis.

Pag. 112.

In parte frontis Basilicæ opposita supra porticum paries alter elevabatur, in quo Petri navicula videbatur à Jotto Pictore Florentino musivo opere expressa, cujus sacras Apostolorum imagines populus venerari solebat. De illa in præsentiarum nihil addimus, fufius tractaturi, cum de Porticu à Paulo V. extructa agendum erit, sub cujus fornice servatur ab Alexandro VII. collocata.

Ab indicato pariete Palatium claudebatur, quod ab Archipresbytero Basilicæ ædificatum fuerat, imminebatque Porticui subjectæ, pal. 81. lata, juxtâ relationem Severani, quæ Porticus in tres januas laxabatur quatuor parastatis divisas. His januis totidem aliæ opponebantur respicientes Solis ortum, & gradus Basilicæ, ut alibi innuimus, ea divisæ ratione, qua in tab. 4. indicantur. Eas valvæ claudebant æneæ, quæ anno 1160. quo vixit Petrus Mallius insculpta proferebant nomina Urbium, & Provinciarum, quæ in

Pag. 42.

Ecclesiæ

Ecclesiæ Romanæ ditionem evenerunt ex donatione Caroli Magni tempore Adriani I. circa ann. 755. de quibus januis æneis sic Anastasius refert:
 „ [Adrianus I. sacratissimus Præsul portas æneas majores miræ magnitudinis decoratas à Civitate Perusina deducens in Basilicam Beati Petri Apostoli, ad Turrem comptè erexit]. Petrus verò Mallius scripsit:
 „ [Putamus in memoriam tam magnificæ donationis, ut legitur in vita Adriani I. 774. nomina Civitatum, quæ prænominatus Rom. Imper. (Carolus) huic Sacrosanctæ Ecclesiæ contulit, in portis æneis, quæ super gradus Beati Petri fuerant, videlicet in introitu Ecclesiæ Sanctæ Mariæ in Turre, argenteis litteris, sicut nos vidimus, & cum fratribus nostris sæpissimè legimus adnotata fuerunt]. Eam narrationem ferè narrat Baronius ad ann. 774 ubi hæc habet [Carolus Magnus, Romæ cum esset, cum promissionem, quæ in Francia facta est, sibi legi fecisset, complacuit illi, & ejus Ducibus, omnia, quæ ibi erant adnexa confirmare, & propria voluntate bono, ac libenti animo aliam donationis promissionem ad instar anterioris, ipse antedictus, & revera Christianissimus Carolus Francorum Rex conscribi jussit per Etherium Religiosum, ac prudentissimum Cappellanum, & Notarium suum, ubi concessit easdem Civitates, & Territoria Divo Petro, atque Pontifici Adriano &c.

Tom. 9.

Eadem januæ quatuor columnis ornabantur ex marmore Sienite, quæ deindè jussu Pauli V. ad Fontem aquæ ab ejus nomine Paulæ nuncupatæ translatae sunt, illumque mirificè condecorant. [At æneæ valvæ modò indicatæ combustæ fuere à Friderico Imperatore, qui (ut narrat Baronius) anno 1167. sub Alexandro III. furore commotus Ecclesiam Apostolorum, quæ à Fidelibus Ecclesiæ tenebatur in custodia, cum Balistis, & Sagitariis violenter aggressus est. Sed cum eam expugnare non posset, postposita reverentia Dei, & ejusdem Regni Cælorum Clavigeri, tanquam sacrilegus, & prophanus ignem fecit apponi. Custodes verò Basilicæ formidantes ne tota fabrica incendio solveretur, post combustam Sanctæ Mariæ in Turri Ecclesiam, cum æneis portis, & vicinis porticibus B. Petri, Basilicam in manu, & potestate sævientis Principis tradiderunt. Huc usque Baronius, ex cujus narratione confirmatur fuisse sub hac extrema porticu in parte dextera Sacellum dicatum Sanctæ Mariæ, in Turri dictum à Turri campanaria illi proxima. Illud Alpharanus in sua tabula ostendit num. 149. nos verò num. 68. Easdem januas à Nicolao V. fuisse deindè restitutas affirmat nostri Aevi Scriptor insignis, ac in earum æneis valvis nomina Civitatum Apostolicæ Sedi donatarum insculpta fuisse, argenteis characteribus, *quas se vidisse, & legisse testatur Petrus Mallius* (ait hic Auctor) At bona ejus venia notandum hic est, hæc nomina non fuisse à Nicolao V. insculpta. Nam Petrus Mallius vixit anno 1160. Nicolaus verò V. anno 1450. hoc est annis circiter 290. antè Nicolaum. Potuit quidem Nicolaus restituere valvas, iterumque in illis nomina Civitatum inscribere, sed an hoc ab eo sit factum, nullus quem sciam antiquus Auctor enarrat, non tamen potuit nomine illa Mallius legere sub Nicolao V. insculpta.

Antè

Antè Basilicæ ingressum Area videbatur palmorum 95. longitudinem adæquans, latitudinem verò 200. juxtà atrii latitudinem ex calculo Alpharani. Ad illam ascensum præbebant quinque graduum ordines, quorum singulos septem gradus implebant, ab alia parva area interdistingtos. Multa dicenda essent de his gradibus à Constantino primùm antè Basilicæ fores collocatis, sed alibi de illis differendi locus erit opportunior, ac etiã alibi de Turri campanaria uberiori dissertatione agemus. Ità pariter de Mœnians, quæ in parte læva areæ antè Turrim campanariam extabant, ab Innocentio VIII. inchoata, ab Alexandro VI. postea absoluta, ut populis ad sacra limina accedentibus possent Romani Pontifices magnificentius sacras benedictiones impartiri. Multa enim notatu digna de similibus Mœnians erunt referenda.

Hæc sunt veteris Basilicæ Vaticanæ monumenta, ac veluti (ut itã dicam) ejus augustæ molis reliquiæ, quas aut ignis, aut temporis ingluvie penitus non absumptas, huc illucque dispersas colligere potui, ut servata temporum serie, earum memoriam Annalibus consecrarem. Pauca illa quidem, ut ad eò augustam molem testandam, iterumque ad publicam lucem revocandam idonea existimarem. Attamen non audaciæ crimini hoc tribuendum judico, sed legibus necessitatis. Quot enim vicibus Divi Petri Basilicam perditorum hominum insania nudavit ornamentis, quot flammæ ab impiis Barbarorum manibus admotæ penè totam absumpserunt, quot annorum decursu spontè sua ejus ædificii membra humi prostrata jacuerunt, carie penitus consumpta! Quanta demùm vel Scriptorum incuria, vel hominum scelestorum invidia silentio prætereantes, Annalibus suis monumenta non tradiderunt? ut non difficilè tantùm, sed impossibile sit opus recensere, quæ Summorum Pontificum, magnorumque Principum devotio in obsequium Divi Petri *Altaria erexerunt* (loquor cum Mallio lib. 1.) *Templa, Sepulchra, Domos, Palatia, Balnea, Formas; quibusve exornaverint pavimentis, tectis, picturis, calaturis, incrustationibus, quæ debinc insuper dona ei sive serica, sive aenea, sive argentea, aureaque contulerint.*

Præterita tempora si huc revocemus, quibus in Vaticanam Basilicam suos conatus exercere ausa fuit hominum impietas, nobis annus 739. primùm occurret, decimus Gregorii III. Pontificatus, quo Luitprandus Longobardorum Rex, ut refert Baronius his verbis [Nulla habita ratione sacrorum, omni penitus Divini judicii abrepto timore, Divinis legibus penitus proculcatis, in Romanam Ecclesiam immisit exercitum, qui primùm omnium in Sacrosanctam Sancti Petri Basilicam extrà muros Urbis positam, impetum fecere]. Qua de re Sanctus Pontifex Caroli Martelli Gallorum Ducis opem imploravit, de tali calamitate conquestus [Omnia luminaria Ecclesiæ ad honorem ipsius Pontificis Apostolorum, & quæ à vestris parentibus, vel à nobis oblata sunt, ipsi abstulerunt &c.] Et paulò post [Undè Ecclesia Sancti Petri denudata, & in nimiam desolationem redacta.

Anno deindè recurrente 773. sub Adriano [Cùm Desiderius Rex Longobardorum Ecclesiasticam ditionem invaderet, Pontifex munivit Civitatem Romanam, & Ecclesias BB. Petri, & Pauli fecit exornare hoc

Tom. 2.

Apud Baron.

est ornamentis nudare, & cuncta earum cimelia, & ornatus, in hanc Civitatem Romanam introduci, claudi faciens omnes januas Ecclesie Beati Petri, & deintus ferris supponi, & muniri jussit, ut si ipse protervus Rex sine licentia, & permisso Pontificis advenisset, minime ad dictam Ecclesiam facultatem introeundi haberet, nisi brachio ad suae animae interitum ipsas confringeret januas.

Tom. 20. Rursus anno 846. Saraceni ex Affrica, instructa classe, venientes, improvise agmine (scripsit Baronius) sub anno secundo Sergii II. Suburbia Transyberim posita deprædati sunt, & ipsas Sacrosanctas Basilicas Principum Apostolorum Petri, & Pauli auro, argento, gemmisque locupletes spoliarunt. Quibus impijs ausis permotus Leo IV. muros ædificavit circa annum 850. quibus novam Civitatem Transyberinam constitueret, in qua sacra Divi Petri Aedes tutaretur, eamque à suo nomine Urbem Leoninam nuncupavit.

Apud Ba- Romam aggressus sub Joanne Papa VIII. anno 878. Albertus Bonifacii filius, & Lambertus Dux Spoleti, cum cum manu valida ingressi sunt, & Joanne Pontifice sub custodia retento, optimates Romanorum fidelitatem Carolo Manno Sacramento firmare coegerunt. Quibus inde discedentibus, idem Pontifex Domum Sancti Petri ingressus, omnes thesauros, quos ibi reperit, ad Lateranos transtulit, & Altare Sancti Petri cilicio cooperuit, & cuncta ostia ejusdem Ecclesie clausit, nullumque ibi officium ad Dei cultum pertinens per plures dies celebratum est.

Sub Innocentio II. anno ejus primo, qui fuit 1130. in ejus odium, & æmulationem elevatur in thronum à Fatis Petrus Leonis filius Cardinalis, atque Anacletus II. nominatur; ex quo factiones obortæ, rixæ, atque contentiones. Tunc enim plebs classico excitata potentium, eò properat, quò furens vocat ambitio, & provocat spes avida lucri. Hoc statu miserando collocata erat tunc temporis Romana Ecclesia, in Templo Sancti Petri abominatione sedente. Tunc Anacletus cum sectatoribus suis ad Sanctum Petrum cum indignatione maxima cum multitudine equitavit, & ipsam quam cepit Ecclesiam per violentiam introivit, & per Sanctuarium, & aureum Crucifixum pendentes coronas, cum toto thesauro argenti, & auri, & pretiosis lapidibus, sive gemmis, quas Romani Pontifices, orthodoxique Imperatores in Ecclesia ipsa cum devotione obtulerunt, tanquam sacrilegas auferre, & Cyborium, quod super Altare B. Leo construxerat detruncare præsumpsit]. Hæc Baronius affirmat se accepisse à Scriptore Anonimo ejus temporis ex codice Vaticano to. 12. anno 1130,

Quæ satis sint dicta de prædis è Basilica Vaticana raptis à nefariorum hominum avaritia. Ad incuriam verò significandam, cujus causa Vaticanæ Basilicæ fasti penitus perierunt, satis superque sit huc adducere, quòd narrat in suis MS. Jacobus Grimaldus [Tempore Clementis VIII. (inquit ille) ego Jacobus Grimaldus habui hanc notam Benefactorum Basilicæ mihi traditam à R. P. D. Constantino Gaetano Abbate S. Barontii Cassinen. Congregat. qui vitæ suæ spatio omnia ferè tabularia Italiæ perlustratus est, hancque notam, ut ipse asseruit, acceperat ex quodam pervetusto libro

„ libro Benefactorum Basilicæ Sancti Petri in pergameno MS. affervato in
 „ Bibliotheca Cathedralis Reatinæ. Sub Paulo V. Presbyteri illi, quibus
 „ cura imminebat dictæ Bibliothecæ vendiderunt plures libros illis, qui
 „ tympana Fœminarum conficiunt, & inter alios, ex mala fortuna, dicti
 „ libri Sancti Petri contigit etiam numerari, vendi, distrahi, & in usum
 „ tympanorum verti, obliterarique memoriæ in eo descriptæ, id omne
 „ vitio, & inscitia, & malignitate Presbyterorum supradictorum. Ità mihi
 „ dixit dictus Pater Constantinus J. Has temporum vices plusquam centum
 „ annorum spatio instar ejusdem Naviculæ, quasi fluctibus agitata Vaticanâ
 „ Basilicâ, haud facilè relatu est, quantum auri, quantum laboris, & vigilia-
 „ rum Romani Pontifices exhausserint, ut præclaram illam molem diutissimè
 „ tuerentur.

Quibus addè Benedictum XII. qui anno tertio, videlicet à Christi nati-
 vitate 1337. jussit Thesaurarium Patrimonii labentem Basilicam quantociùs
 reficere. Clementem VI. qui circa annum 1350. cælestes Ecclesiæ Thesau-
 ros liberaliter fuit elargitus omnibus ejusdem Basilicæ ruinis quoquomodo
 occurrentibus. Innocentium VI. qui anno 1352. sui Pontificatus primo,
 Vicarium suum ad idem opus epistolis excitavit. Verùm cæteros suo erga
 Divum Apostolorum Principem amore superavit Leo hujus nominis IX.
 Hic enim Summus Pontifex (ut affirmat Leo Ostiensis) inter innumera suæ
 bonitatis insignia, quamdiu Romæ remoratus est omni tempore tribus per
 hebdomadam diebus à Lateranensi Ecclesia usque ad Sanctum Petrum pri-
 vato habitu, nudisque pedibus, cum duobus, aut tribus Clericis noctu psal-
 lendo, & orando pergebat. Hic in ejusdem Ecclesiæ emolumentum (addit
 Baronius) concessit, ut decima pars oblationum cederet Basilicæ utilitati,
 quod ejusmodi decreto omnibus voluit fieri manifestum. Accepimus id ex
 Archivo ejusdem Basilicæ Vaticanæ his verbis conscriptum:

„ Beate Petre Apostole ego Leo Episcopus servus tuus, & omnium
 „ Servorum Dei, de tuis donis aliquam tibi offero particulam, quàm mihi
 „ fuit visum dignum, & justum curia, quibus circumdor auferre, & tibi
 „ offerre quasi meam, cum sit tua. Quidquid enim est, quod in nostris
 „ juribus sit, licèt sit parùm ad conferentiam præteritorum, quæ nostri
 „ Antecessores habuerunt, id tamen, quantumcunque sit dignum, tecum
 „ judicavi fortiendum. Ecce enim de oblationibus Fidelium, quæ tibi offe-
 „ runtur in Altari tuo, sub quo sacrum, & venerabile Corpus requiescit,
 „ & etiam in Confessione ipsius Altaris, decimam partem tibi, quamvis
 „ tuum totum sit, humili devotione, & tota cordis prosternatione offeri-
 „ mus, donamus, concedimus, & etiam corroboramus, atque confirma-
 „ mus ad constructionem, & refarcitionem ipsius tui sacri Templi, in ædi-
 „ ficandis parietibus, picturis, tignis, tectis, imbricibus, & præterea lumi-
 „ nariarum concinnationibus assiduis olei, & ceræ, necnon lampadibus
 „ vitreis, & acindulis, atque thimiamate, caterisque omnibus utensilibus,
 „ quæ ad usum, & necessitatem, atque decorem totius ipsius Ecclesiæ per-
 „ tinent. Decimam verò ipsam semper volumus esse decimam diem, ut
 „ oblatio, quæ tibi debetur, separata sit à cæteris oblationibus, & nullum
 „ aliqua confusione patiatur errorem.

Lib. 2. c. 28.

Ad ann.
1049.

Ex qua donatione fatis elucet ejus Pontificis ergà Divum Petrum pietas, ac præclarus in ejusdem Basilicam amor, dignus profectò inscriptione, quam Wibertus refert in ejus sepulchro fuisse appositam, his verbis:

Apud Ol.
doim. pag.
791.

*Victrix Roma dolet nono viduata Leone,
Ex multis talem non habitura Patrem.*

C A P U T   X I.

*De nova Basilica constructione sub Nicolao V.
Summo Pontifice.*

LAPSO circiter mille ac viginti annorum spatio post primam Basilicæ constructionem à Magno Constantino factam, Nicolaus V. videns eandem, periculosam comminantem ruinam, novam delineationem meditatus est, adeò magnificam, amplam, & ornatu divitem, ut consultiùs sit *eam silentio præterire, quàm loqui*, inquit Vasarus. Sanctus Antoninus lib. 22. cap. 12. sic de Nicolao scripsit: *In amplificando autem ædificia, & Ecclesia Sancti Petri videtur Nicolaus nimis animum, & opus impensarum apposuisse secundum sermonem omnium.* Ejusdem Pontificis excelsum animum, ac cogitationum amplitudinem luculenta enarratione Posteris exposuit Jannozzus Manettus equè nobilis, ac eruditus Florentiæ Civis; de quo inquit Bocchus, si vitam Viri
 ,, clarissimi totam excutias, & toties magna negotia, toties Legationem
 ,, obeuntem inspicias, nullum, quòd scribendis lucubrationibus daret, habuisse spatium reliqui temporis dices; contraque cum tam multa legas,
 ,, quæ scripsit in otio, nunquam otioso, nihil eum egisse aliud tota vita affirmares]. Hùc igitur affero ejus narrationem ex tom. MS. miscell. XXIV. signato littera M. quem in suo Museo habet Illustriss. Ciampinus ex Auctographo habitam, quòd extat Florentiæ in Bibliotheca Medicea, videlicet:

To. 1. par. 2.
pag. 721.

Pag. 25.

Nicolaus V. inter singularia, & præcipua fabricandi, & condendi opera, ac profectò memorata, laudibusque digna intrà Urbem partim ad munitionem, partim ad ornamentum, partim ad aeris salubritatem, partim ad devotionem, vel maximè pertinentia efficere, & consummare cupiebat, ac si in mente sua penitus & animo proposuerat. Quintum erat, ut sacra Beati Petri Aedem à fundamentis nuper reædificaret. Antè primum igitur hujus sacrae Aedis vestibulum super scalas prominens maxima quædam area quingentorum in longitudine, centum in latitudine cubitorum pulcherrimè apparebat. A formosis namque prædicti vestibuli gradibus, quos partim marmoreos, partim porphyreos, partim smaragdinos diversorum colorum decoris gratia interferebat, incipiens usque ad egregia, & nobilitata intercolumnia per quingentos, ut diximus, passus, in longum, extendebatur, super quibus tres commemorati Vici porticus, spatiosorum omnium spectaculorum visu pulcherrimum specimen, sustentabantur. Inter prædictas scalas, & hoc prædictum vestibulum magnum quoddam, & amplum

plum superficiiei solum interjacebat, quòd maximæ hominum multitudinis longitudine, ac latitudine sua capacissimum videbatur. In superiori hujus ampli soli parte oblongum vestibulum reperiebatur, quod quinque egregiis portis æquis inter se portionibus distinguebatur, & à primo scalarum gradu, usque ad prædictas primi vestibuli portas 75. cubitorum latitudo, longitudo verò ultrà 120. passus protendebatur, atque in utraque hujus vestibuli extremitate singulæ turres è pulchris marmoribus in altum ultrà centum cubitos erigebantur, quæ quidem & ad munitionem Templi, & ad opportunam Canoniarum Horarum pulsationem simul famulabantur. Ab his duobus campanilibus, sic enim commemoratæ turres vulgatò, & tritò verbo appellantur, duo longissimi, & amplissimi muri, utrinque quisque à latere suo usque ad primum cujusdam magnæ crucis principium extendebatur; à dextris namque unus inter Palatium, & Templum dividens cum exteriori curte, à sinistris verò alter intercedebat, à quo retrorsum via publica sternebatur. Ab hoc primo vestibulo in alterum simile per quinque egregias portas transibatur, & à secundo in magnam curtem antè tertium vestibulum astantem per totidem aditus vadebatur, quorum tres patentes portæ cum extremis utrinque porticibus apparebant. Sed antequàm ad Templi januas applicaretur, curtis illa ampla interjacebat, in cujus meditullio vivum fontem à vertice montis per abstrusos cuniculos derivandum, una cum ingenti pino æreo designabat, à lateribus verò utriusque porticus duo intercolumnia se invicem spectantia decoris, & utilitatis causa figebantur. A sinistra enim porticu plures commodæ, & opportuna: pro regularibus Presbyteris mansiones construebantur, cum ad dexteram murus divisor astitet, ex transverso verò horum duorum intercolumniorum tertium intercolumnium inter duas prædictas porticus porrigebatur, supra quod ingentes fornices ad tertium Templi vestibulumolvebantur, quod quinque pulcherrimis portis peregregiè fabricatis, mirisque sculpturis adornatis illustrabatur, undè in Templum ipsum transmittebatur. In hoc longo, & amplo Templi spatio, quod usque ad primam crucem magnam 160. in longitudine, in latitudine verò 120. cubitorum extendebatur. A dextris commemorata curtis, quo omnes & Templi, & Palatii aquæ pluvie à prædictis locis arcebantur, & per cloacas subterraneas emittebantur, à sinistris autem commodæ, & oportuna: regularium Presbyterorum, Templo ipsi in Divinis cultibus continuè servientium, mansiones construebantur, quæ usque ad illas paulò antè commemoratas contigua: ducebantur, nisi quòd à parte superiori Sacrarium quoddam amplum, & ingens, pulchrum, ac devotum oportuna: admodum ædificabatur. In reliquo verò soli spatio, seu pulchra, & speciosa intercolumnia ad lineam sese pariter intuentia, tria à singulis lateribus conspicebantur, quæ quidem ea quinque latera in formam navis redigebant. Idcirco quinque naves vulgò nuncupabantur, quarum medium intercolumnium ideò cæteris lateralibus latius ostendebatur, tum quia ambulatorium amplius erat, tum etiam quia exindè mirum quoddam totius Templi spectaculum liberiùs apparebat. A dextris in extremitate prædictæ curtis plurimæ, ac speciosæ Cappellæ, à sinistris verò totidem per totam longitudinem illis dexterioribus pariter correspondentes designabantur. Reliquæ
duæ

duæ naves tribus commemoratis spatiosæ admodum suis ordinibus respondebant. Ultimo magnæ crucis intercolumnium octo à dextris versus curtem, ac totidem à sinistris columnis versus publicam stratam, idè paulùm utrinque extendebatur, ut majorem quandam, & ampliorem plurium inter se fornicum crucem efficeret. Septem enim cruces inter se invicem involutas, fornicatasque in longum 185. cubitorum spatia (tantùm enim per longitudinem portendebantur) pulcherrimè, speciosissimèque reddebant, quarum intermedia cæterarum maxima in 40. seu verò alia in 24. cubitos pariter porrigebantur. Super maximam 40. cubitorum crucem altissima 100. cubitorum testudo prominebat, supra quam altera similis 25. cubitorum cum pluribus diversarum formarum cornicibus adjungebatur. Hæc parva testudo in summitate sua idcirco patens, & aperta relinquebatur, ac in modum laterne aptabatur, ut lumen undique clariùs, & apertius per totum spatium diffunderetur. Juxtâ commemoratam crucem à parte superiori ingens Cappella in latitudinem 40. circiter, in longitudinem verò 75. cubitorum portendebatur. Hanc magnam Cappellam, vulgo Tribunam vocant, utraque hujus Tribunæ latera ob majorem personarum capacitatem, sedilium gratia hinc indè extendebantur, ac utrinque pluribus fenestris, in magnorum oculorum formas redactis, egregiè admodum ornabantur, atque in ejus meditullio ingens, ac pulcherrimum, & omnium ornamentorum generibus refertum Altare ab extremitate prædictæ magnæ crucis astat. In summitate verò Tribunæ folium Pontificale altiùsculè eminebat, ut & ipse ab omnibus circumstantibus videretur, ac pariter omnes astantes, sedentesque videret. Utraque hujus Templi latera ab ingentibus fenestris, sese mutuo respicientibus ornata, singula quæque ampli, & longi spatii loca in cruce illa magna inferiora suis splendoribus illustrabant. At verò universum ambitum superiorem rotundæ quædam fenestræ in magnorum oculorum formas egregiè, ut diximus redactæ, velut formosa quædam fenestrarum corona spatiosissimè ambiabant, per quas quidem Solares radii ita ingrediebantur, ut non modò singula testudinis loca luce sua collustrarent; sed divinæ quoque gloriæ specimen quoddam cunctis devotis conspèctoribus demonstrarent. In vertice verò testudinis rotunda quædam, & ingens fenestra cæteris altiùs prominens, in laterne formam ceu supra commemoravimus redacta, mirum in modum condecorabat.

Cæterum universum totius spatii pavementum eisdem variis partim marmoreis, partim porphyreis, partim smaragdinis coloribus ornabatur, quibus scalarum gradus condecoratos superiùs esse diximus, & ne tantum tam pulchrum, tam devotum, tam admirabile, ac denique tam divinum potiùs, quàm humanum Templum aliquibus defunctorum Prælatorum, vel Pontificum humationibus ullatenùs pollueretur, hujusmodi sepulchra à sinistro latere extrâ Templum è regione ad folium Pontificale construi, condique volebat. Verùm cum multa de mira hujus Templi fabricatione hætenùs dixisse videar, reliquum est ut de dimensionibus suis pauca quædam brevissimè adjungamus. Area quingentorum in longitudine in latitudine verò centum cubitorum antè ornatissimas scalas sternebatur. A primo ascensionis gradu usque ad folium Pontificale longitudo ultrà quingentos

ros cubitos porrigebatur, in latitudinem verò ad centum viginti per totum penè spatium extendebatur, nisi ubi à duobus magnæ illius crucis lateribus brachia utrinque dilatabantur. Ibi enim usque adedò amplificabatur, ut ad centum octuaginta mensuraretur, altitudo verò omnium fornicum ultrà octuaginta passus ascendebat, cum maximæ testudinis sublimitas ad centum supra vigintiquinque cubitos attingere videretur. A Palatio in hoc Templum per plures pulcherrimos aditus à Summo Pontifice magna Prælatorum comitante caterva incedebatur. Ab uno verò cæteris eminentiori per cochleam quandam speciosissimam vadebatur. Et ne huic tam admirabili, & tam digno ædificio ullum ornamentorum genus deesse videretur, univèrsum superioris spatii ambitum plumbeis laminis speciosissimè simul, atque utilissimè adornabat. Verùm ut hæc ingentia maximæ molis ædificia faciliùs extruere valeret, Anienis fluvii alveum, quo à Tyburtino Oppido versus Romam navigari consueverat, ità mundari, atque ità purgari fecit, ut ea, quæ ad ædificandum necessaria erant, aptiùs à Tybure transmitti, ac transferri possent &c.

Deindè si Hiram quoque Tyrensem famosissimi Templi Salomonis non architectum, sed singularem æris magistrum, opificemque ærarium, de sapientia, intelligentia, ac doctrina, & de sculpendi arte statuariaque sacris libris apprimè laudatum fuisse novimus, quanto nos majores Nicolao nostro laudes largiri, præbereque impellimur? qui suapte ingenio, suaque industria multos quotidianorum operum, variosque Præfectos constituit, atque illis omnibus Bernardum nostrum Florentinum peregrinum Latomorum magistrum, ac professorem, ut illi juxtà Pontificias dumtaxat designationes ad unguem obtemperarent, nam cum eo solo omnia ad prædictam fabricam pertinentia communicabat. Huc usque Manelli descriptio.

Bernardus hic, de quo Manellus loquitur, fuit Rossellinus, quem Martinus Ferrabosco pag. 10. nominat Hieronymum, Eques autem Fontana appellavit *Antonium*, à quo (ait) *Nicolaus V. cum Vaticana Basilica jam dudum ruinam comminaretur, nec ullam ejus cobibenda viam patere cognovisset, alterius molis extruenda, novam jussu delineationem exarari*, citatque Vasarum. Sed bona cum ejus venia dixerim, non ab *Antonio*, sed à *Bernardo* Basilicæ delineationem exaratam fuisse. *Antonium* enim narrat Vasarus fuisse Sculptorem, qui Florentiæ vita functus antè Nicolaum Pontificem superstitem reliquit suum fratrem *Bernardum* Architectum insignem, cui Nicolaus V. ut habuimus ex Manello, ejusdem ætatis Scriptore, novi Templi delineationem commisit, quæ deindè fortuito periit. Nec solo Rossellino mentem suam exposuit Pontifex, verùm etiam Leonis Baptistæ Alberto Florentino è clarissima Albertorum Familia, *Viro* (ut de illo scripsit Angelus Politianus Laurentio Mediceo patrono suo) *ingenii elegantis, acerrimi judicii, exquisitissimeque doctrine, qui cum complura alia egregia monumenta Posteris reliquisset, tum libros decem elucubravisset de Architectura*; quippè Romam profectus intimam familiaritatem industria Blondi Forolivienfis contraxit cum Pontifice, qui, ut opere mentem suam expleret, inchoavit ad caput Beati Petri amplam testudinem, quam vulgò Tribunam vocant, qua Templum ipsum à Constantino ædificatum aug-

stius,

Lib 5. cap. 2

Tom. 1.
Pag. 320.

Vasar. 217. 2
Pag. 274.

Claecon.
Pag. 954.

fius, & magis capax esset. Quam ob causam, ut retulit Massæus Veggius, qui tempore ejusdem Nicolai vixit, *cum tale ingens edificium fabricare cepisset*, Probi Templum in primis demolitus est, quod morte præventus imperfectum reliquit. Crevisse tamen supra Templi pavementum ad altitudinem trium cubitorum, refert Ascanius Condivus in vita Michaelis Angeli Bonarotæ pag. 16.

CAPUT XII.

Acta Julii II. in nova Basilicæ fabrica.

ED in ipso conatu pulcherrimi operis Pontificis mors cum evenisset, Templum iisdem vestigiis hæsit, quibus inchoatum. Julius verò Pontifex Secundus nomine, sed celsitudine animi haud inferior Primo illo domitore Orbis Julio, quem olim Romana plebs additum Cælo inter sua Numina falsò credidit, jam ruentis Aedis Constantinianæ periculo actus, operi manum admovit, & coactis undique Viris præstantibus, de nova erigenda mole cum Juliano præsertim, vulgò à Sancto Gallo nuncupato, ejus ætatis insigni Architecto seriò egit, illamque ejusdem curæ duxit committendam; sed cum eo tempore Lazarus Bramans in Urbem advenerit, in qua Balthassar Perutius, Raphael Urbinas, alique Architecturæ artis Periti simul florebant, cum his diù disceptatum de fabrica fuit, ac demùm Bramanti ejus cura commissa, cujus vivido ingenio Serlius affirmat, Architectonicam artem penitus deperditam, Orbi fuisse restitutam.

Vasar. par. 2
vol. 1. pag.
67.

Lib. 3.

Aegrè hoc tulit Julianus, qui Julii Pontificis benevolentiam antè Pontificiam dignitatem fuerat expertus; quamobrem bile commotus Româ discessit, & Bramans anno 1503. Provinciam sibi impositam impigrè suscipiens, communicatis cum Principe suis rationibus de re tota deliberans, nihil humilè cogitare, nihil usitatum moliri. ardua omnia aggredi, quæ magnis etiam Viris admirationi essent futura, æquè ac terrori. Artifici animos addidere Pontificæ majestatis amplitudo, ac liberalitas, nullis Terrarum, Marisve limitibus circumseptæ. Varias pro nova fabrica ideas Pontifici Bramans exposuit, quarum una futuræ molis amplitudinem eximiam præferens, præ cæteris Pontifici magis arrisit. Exprimitur illa in Nummis, quos à Carradosso in are cælando peritissimo cum Julii II. & Leonis X. effigie cufos fuisse Vasarus affirmat. Exhibent illi tholum excelsum columnis sustulturn, ac frontem amplæ Basilicæ cum duabus turribus hinc indè collocatis, sub qua inscripta sunt verba: *Vaticanus Mons*, & in gyrum hæc alia disposita: *Templi Divi Petri Instauratio*. Ut in nostra prima Tabula indicavimus pag. 10.

Parte 3.
pag. 35.

Condivus
in vita pag.
24.

Ut igitur quantociùs fabrica assurgeret, illique locus esset expeditissimus, jussu Pontificis veteris Basilicæ mediæta disiecta omninò fuit. Hanc Basilicæ ruinam egerimè tulit Michael Angelus Bonarota, quem adhuc juvenem Julius Romam accersiverat, ut sibi magnificentum excitaret sepulchrum, & zelo inductus Bramantis audaciam accusavit, qui, ut citiùs novam Basilicam

Basilicam juxta suam delineationem erigeret; pretiosas columnas à Constantino erectas, temerè prosterneret, in plures partes diffractas, cum eas novis Aedibus servare posset incolumes. Præter veterem Basilicam fuit etiam pars collis imminenti solo æquata, quo tempore, cum ferè omnes proximi Cœmeterii aditus præcluderent, & quæ supererant subterraneorum Atriarum, & cubiculorum vestigia penitus deleverent Artifices, Julius Pontifex locum adeò venerabilem, ac religiosum, haud ruinis opprimi, ejusdemque cultum obliterari sustinuit; sed nefas id esse ratus, ut sacræ, ac venerandæ antiquitati uno, eodemque tempore prospiceret, eundem intrà novi designati Templi terminos complecti voluit. Hoc etiam asserit Tyberius Alpharanus his verbis [Unum inter reliqua mirabile, & maxima omnium
 ,, exultatione dignum accepi, quod referre exulto, & omnibus patefacere
 ,, conor, loca sacræ, atque sepulchra sub antiquæ Basilicæ pavimento,
 ,, propriis in locis integra, & intacta Julii II. Pont. Max. jussu permanere;
 ,, quin etiam ipsum pavementum integrum, nullibi defossum, præter
 ,, quam ubi novæ Basilicæ fundamenta jacta fuerunt, & hoc non imme-
 ,, ritò, nam pius Pontifex audierat ipsius Basilicæ medianam navem, atque
 ,, transversam, quam crucem vocant, Sanctorum Oratoriis, atque sepul-
 ,, chris refertas à cunctis Fidelibus magna veneratione coli. Idcirco illas
 ,, præcipuè partes illibatas reservandas, & Basilicæ novæ parietibus cir-
 ,, cumstruendas Bramanti Architecto districtè mandaverat. Id sine cuncta-
 ,, tione illum executum fuisse experimento comperimus. Præterea sepul-
 ,, chrorum cadavera in effossione reperta, omnia communi sepulchro, ad
 ,, hoc specialiter elaborato, semper cum honore fuisse reposita &c.] Hæc ille, ex quibus constat quantum debeant devotionis inferre, & venerationem accedentibus ingerere.

His ritè peractis vastam, ac portentosam augustissimi Templi molem ad Bramantis exemplar ædificare aggressus est Julius Sabbato in Albis, decimo octava Aprilis anni 1506. quo die, addit Oldoinus pag. 246. litt. B. primum lapidem suis manibus ipsemet posuit, in cujus prima facie hæc legebantur: *Aedes Principis Apostolorum in Vaticano, vetustate, & situ squallentem, à fundamentis restituit, Julius II. Ligur Pont. Max. anno MDVI.* In altera verò: *Julius II. Ligur Pont. Max. anno sui Pontificatus tertio MDVI.* In tertia: *Instauratio Basilicæ Apostolorum Petri, & Pauli per Julium II. Pont. Max. Vaticanum.*

Alexander Donatus de Roma vetere pag. 372. aliam asserit primi lapidis inscriptionem, quam putavi in quarta ejus parte fuisse insculptam, ab Oldoino omissam, videlicet: *Julius II. Pont. Max. Aedem D. Petro dicatam, vetustate collabentem, in digniorem, ampliori que formam ut erigat, fundamenta jecit anno Christi MDVI.* Inscriptiones hujusmodi narrat Turrigius, compositas fuisse à Dominico Antonio de Chiarellis, sed unicam fuisse, non quadruplicem, notat Grimaldus, ut inferiùs patebit.

Talem lapidem fuisse positum à Julio Pontificali amictu induto post Sacrum, solemnè pompa celebratum à Cardinali Volaterano in Altari Divi Petri coram universo Purpuratorum cœtu, ac Ecclesiæ Administris eo in loco, ubi nunc Altare extat Divæ Veronicæ, erectum ab Urbano VIII.

Aringus
lib. II. c. 4.
pag. 219.

Ciaccon.
pag. 234.
litt. D.

MS. delle
grandezze
della Chie-
sa Vaticana

MS. cap. 7.
& de sacris
Crypt. pag.
12.

affirmat Turrigius, additaque illi fuisse duodecim aera Numismata in vase fictili recondita, fortasè in honorem Duodecim Apostolorum, quorum Principes Petrus, & Paulus indicabantur in duobus aureis, viginti scutorum pretium habentibus. Imaginem ipsius Julii præferebant Numismata cum verbis: *Julius II. Ligur Pont. Max. anno sui Pontificatus III. 1506.* In averfa verò fronte exprimebatur Basilica, adjecta epigraphe: *Instauratio Basilicæ Apostolorum Petri, & Pauli per Julium II. Pont. Max. Vaticanus.*

Turrig. de
Basil. Vatic.
cap. 6.

Cap. 1.

Idem Auctor narrat Julium II. post Missam solemnè ritu celebratam à Francisco Soderino Cardinali in honorem Spiritus Sancti (ut scribit Franciscus Albertinus, qui adfuit) primum lapidem posuisse, descendentem ad ima fundamenta, quamvis septuagenarium, à duobus Cardinalibus sociatum, cum aliis triginta tribus præsentibus, multis Episcopis, Proceribus, & Clero Basilicæ die 15. Aprilis.

Apud Ca-
nonic.
Cappellam
ex Biblioth.
Illustris.
Phœbei.

Hæc omnia etiam narrat Jacobus Grimaldus in suo opere MS. de Sacrosancto Sudario pag. 97. his verbis [Julius II. Pont. Max. die 18. Aprilis] Sabbato in Albis anno 1506. primum lapidem ab se benedictum post habita Missarum solemnè, in fundamento dexteræ parastatis, in qua hodiè Sacrosanctum asservatur Sudarium, Divino Numine invocato, ad æternam Omnipotentis gloriam, & Principis Apostolorum honorem, Sacro astante Cardinalium Collegio, & tota Curia, ritu maximè solemnè collocavit. Franciscus Cardinalis Soderinus, Volateranus nuncupatus, supra Altare majus Missam cantavit, Summo Pontifice, Sacro Cardinalium, & Episcoporum Coetu astante. Qua finita Processionem habuit ab Ara maxima per Cappellam Sanctæ Petronillæ, quæ erat in loco, ubi nunc Sacellum Sanctorum Apostolorum Simonis, & Judæ, ad Aegyptum, hic locus est Platea Lapidarum, & Ecclesia Sancti Stephani majoris retro Apfidam Basilicæ, quàm incolunt Mauri Abyssini, ex concessione Capitali, fortè Aegyptus ob Mauros ipsos, vel Aegyptios ibi habitantes. In ambitu enim Basilicæ ejusdem diversæ advenarum nationes ultramarinæ morabantur. Postea ad fundamentum: ubi tabulis, & trabibus scala fuit disposita, qua per clementes gradus Julius Pontifex Maximus descenderet. Magna erat fundamenti profunditas, magna latitudo, ob quæ à pluribus, & præsertim à Papa dubitabatur de ruina, præcipuè propter populum, qui maximus circumstabat, propterea ipsemet Papa adversus eos, qui in ripa ædificii erant, clamabat, ut indè recederent. In imo etiam fundamenti multæ surgebant aquæ, ubi plures evacuatores æqualiter ministrantes erant. Res profecto admirabilis! videre Summum Pontificem Julium senem, in ipsum descendere fundamentum; illum non accersit magna profunditas, quem nec bella pro Ecclesiastica ditione tuenda, & vindicanda suscepta, ad quæ intrepidus accessit, minime averterant, nec ab illis magnanimum ejus cor recesserat retrò, non terruit ruina, de qua ob populi pressuram dubitabatur, non terruit in descendendo periculum ob vertigines, quæ in homine, præsertim senes, poterant evenire, sed Divino fretus auxilio, immensoque ergà Beatum Apostolum Principem ductus amore, cujus nomini vastissimum Templum, Orbis miraculum futurum, magno animo aggrediebatur; descendit
Julius

„ Julius II. in ipsum fundamentum cum duobus Cardinalibus Diaconibus
 „ assistentibus dumtaxat, nullusque alius Cardinalis, vel Episcopus, aut
 „ Prælatum cum Papa descendit, ibi juxta Pontificalis libri cæremoniam,
 „ primarium lapidem posuit, non ut jaceret, sed quasi staret adhærens pa-
 „ rieti, antè quem fuit positum vas testaceum cum duodecim Numismati-
 „ bus infra scriptis, quæ duodenarium numerum Apostolorum XII. honori
 „ à Julio sapienter factum fuisse credendum est, imitatus in hoc gloriosæ
 „ memoriæ Constantinum Maximum Augustum, qui veteris Templi San-
 „ cti Petri fundamenta inchoando XII. terræ cophinos in honorem XII.
 „ Apostolorum propriis humeris egefferat. Descenderunt pariter Magistri
 „ Cæremoniarum, Muratores aliqui, & quidam Faber Argentarius, qui
 „ attulit XII. Monetas novas, sive Metallias, latas sicuti est una hostia
 „ Missæ communis. In una parte erat imago Papæ Julii II. cum his lit-
 „ teris, videlicet: *Julius Ligur II. P. M. anno sui Pont. III. MDVI.*
 „ & ab alia parte erat forma Templi, sive ædificii, quod ibi volebat eri-
 „ gere, cum litteris, videlicet: *Instauratio Basilicæ Apostolorum Petri, &
 „ Pauli per Julium II. Pont. Max. & inferius erat hoc verbum Vaticanus.*
 „ Harum autem Monetarum XII. duæ erant aureæ, quæ, ut Magister
 „ Cæremoniarum scribit, ponderis erant quælibet viginti ducatorum, &
 „ aliæ duæ erant ex auricalcho, quæ omnes fuerunt positæ in uno vasculo
 „ vili luteo testaceo singulari. Lapis quoque, qui fuit positus primarius,
 „ erat de albo marmore latus duorum palmorum communium, & longus
 „ quatuor, grossus verò digitorum quasi quinque, ab una parte hæc inscri-
 „ ptio erat incisa:

†
 AEDem PRINCIPIS APOSTOLORUM
 IN VATICANO VETUSTATE, ET SITU
 SQUALENTEM A FUNDAMENTIS
 RESTITUIT JULIUS LIGUR
 PONT. MAX. AN. MDVI.

„ In alia parte ejus lapidis nihil penitus erat scriptum. Hæc notavit
 „ Paris de Grassis ejus Summi Pontificis Cæremoniarum Magister in suo
 „ Diario asservato in Vaticana Bibliotheca pag. 206. Huc usque Grimal-
 „ dus, ex quibus verbis à Paride scriptis debet inferri Oldoinum errasse, cum
 „ lapidem retulit tribus in faciebus inscriptum.

„ Anno deindè subsequente 1507. die 16. Aprilis hora 21. Hierony-
 „ mus Archiepiscopus Tarentinus ejusdem Pontificis Theaurarius alias duas
 „ Parastatas è regione, in quibus fuit columna vitinea, & Pauli III. sepul-
 „ chrum, fundavit, narrante Demetrio Guafello in libro Visitationis Eccle-
 „ siarum fol. 165. in Arch. Sancti Petri, in quibus Parastatis sequentem inscri-
 „ ptionem marmore incisam posuit, privatè tamen, nulloque Cæremoniarum
 „ ordine adhibito, & fortassè incio Pontifice, quæ inscriptio in errorem in-
 „ duxit illos, qui primarij lapidis memoriã typis mandaverunt. Erat autem
 „ hæc: *Julius II. Pont. Max. Aedem Divo Petro dicatam, vetustate colla-
 „ bentem in digniorem, amplioremque formam, ut erigat, fundamenta jecit
 „ anno Christi MDVII.*

Apud Gri-
 mald. pag.
 162.

Post verò sex mensium curriculum Julianus à Sancto Gallo à Bartholomæo à Ruere Pontificis nepote Romam redire hortatus est: haud tamen Principis benevoli verbis inductus; quippè qui injuriæ loco duceret, se à Pontifice fuisse Bramanti postpositum, precibus tandem Petri Soderini fretus Urbem petiit, ibique Julii beneficentiam, & amorem expertus est, noluit tamen Romæ diù vitam traducere, sed bona cum Julii venia Florentiam iterùm repetiit cum munero quingentorum nummorum à Pontifice dato. Quandoquidem de tali Juliano sermo incidit, placet hic aliqua circa illum præmittere ad æquivocationes evitandas, historiæ veritati omninò aduersantes. Vixerunt igitur, ut affirmat, Vasarus sub Alexandro VI. Pio III. & Julio II. duo filii cujusdam Francisci Giamberti, quorum alter Julianus vocabatur, non Julius (ut scripsit Fontana pag. 249.) Alter verò Antonius, & quidem uterque in Etruria ortus, & à Sancto Gallo communiter appellatus ob Monasterium, à Juliano ædificatum Religiosis Sancti Augustini jussu Laurentii Medicei propè Urbis portam, Sancti Galli dictam; quo nomine deindè, omnibus ejusdem Juliani Familiæ Posteris tributo, vocatus etiam fuit alter Antonius, à Bartholomæo Piccono Juliani nepote natus, qui Antonius vixit tempore Julii II. Leonis X. Adriani VI. Clementis VIII. & Pauli III. à Bramante Architectonicam facultatem edoctus.

Vasarus
par. 3. vol. 1.
pag. 67.

Idem pag.
68.

Volum. 3.
distinct. 1.
pag. 4.

Pag. 249.

Cluver. in-
troduct. geo-
graph. lib. 2.
cap. 27.

Ex quibus patet narrationem Equitis Fontanæ Italicam non benè fuisse Latino idiomati consignatam, scribente ejus traductore *Julium Rhetensem*, & *Antonium Rhetum*; eoquòd neque Julius, seu veriùs dicam Julianus, neque Antonius fuerint Rheti, seu Rhetenses; non enim patriam habuerunt Oppidum Sancti Galli, quod linificio maximè nobile extat in Helvetiorum Agro; quamobrem neque Rheti, aut Rhetenses appellari possunt; Rheti enim vulgò Grifones ex eodem Cluverio lib. 3. cap. 35. *Rheni, Oeni, Atbesi, ac Addux fontes accolunt, sub quibus est Vallis Tellina, & Comitatus Clavennensis.*

His adnotatis ad ultionem præparatus. Itaque Bramantis industria supra jacta fundamenta moles feliciter assurgebat, & brevi temporis spatio ad coronicem usque quatuor majores Parastatæ perductæ sunt, illisque arcus superimpositi, ad excelsiorem testudinem suffulciendam. In eo opere construendo artem excogitavit Bramans, ita fornices efformandi, ut, remotis ligneis fulcris, ornatum ostentarent, illis à subjectis modulis impressum, vulgò dicuntur à *cassetta*. Hæc Vasarus affirmat; qui etiam addit in eadem parte 3. pag. 149. fulcimenta ad fornices construendos, haud fuisse primùm à Bramante excogitata, sed illum ea didicisse à Michaeli Angelo Bonarota: cum enim Bramans in Sacello Sixti IV. pensile tabulatum compe-gisset, ut Bonarota adhuc juvenis ejus fornix jussu Julii II. picturis condecoraret, illud improbavit Michael, eoquòd post absolutum opus nullo pacto claudi potuissent foramina, per quæ funes iramissi lineam contignationem sustentabant, aliamque subnexit, à nemine antea excogitam, quàm (nullo nec in fornice, nec in pariete pingendo, foramine aperto) erecta ad libellam fulcimenta, & transversis fulcris munita sustentabant. Atque ex ea nova trabium compagine ipse Bramans, cæterique Artifices normam didicerunt trabes colligandi ad fornices extruendos. Eques Carolus

Vasar. par. 3.
pag. 35.

Idem
pag. 39.

Lib. 5. c. 35.

Fontana

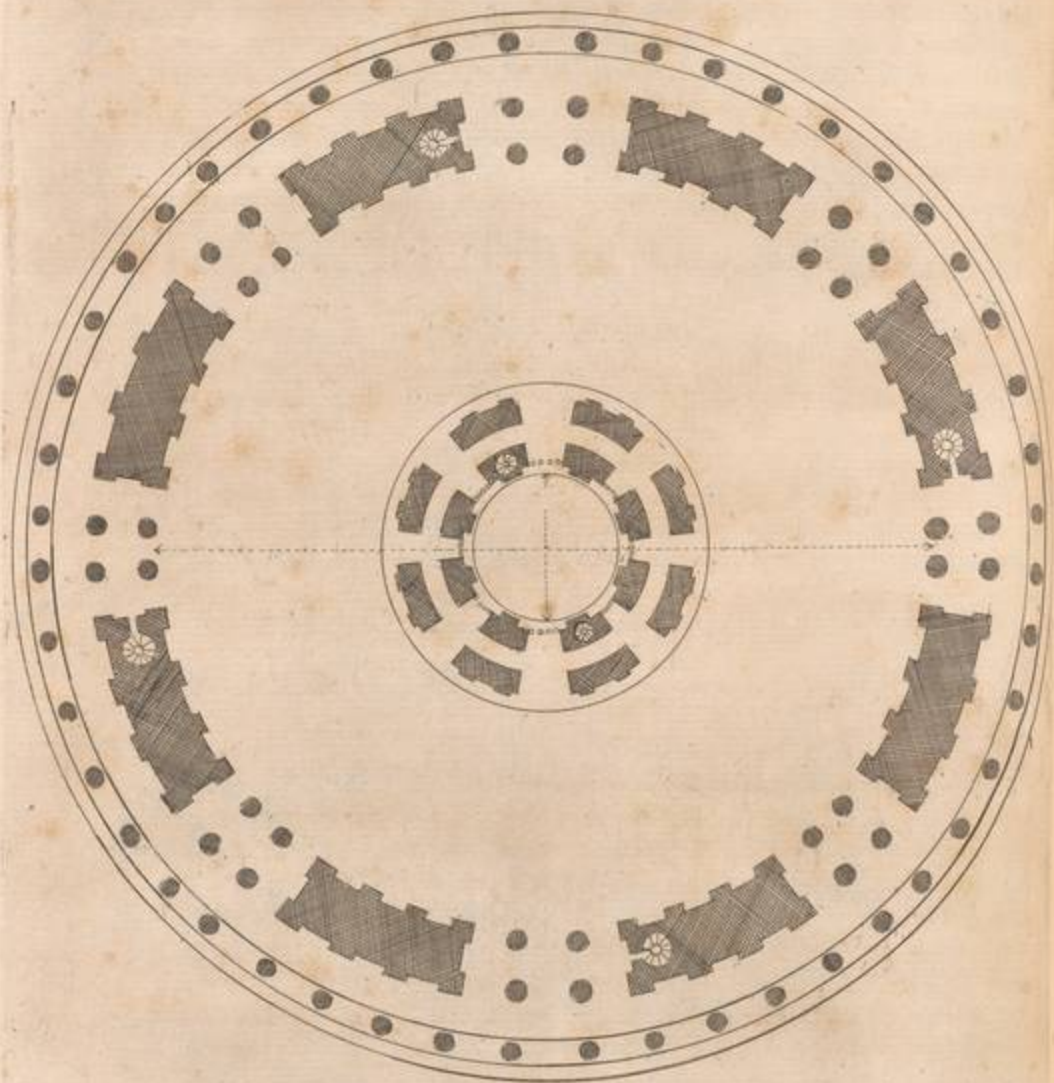

Bartho-
l tamen
et, se à
rini fre-
est, no-
Florent-
ontifice,
qua circa
omnino
VI. Pio
alter Ju-
ter verò
commu-
ncti Au-
dictam;
uto, vo-
epote na-
Clemen-
tus.

enè fuisse
betensem,
Julianus,
habuerent
lvetiorum
nt; Rbeti
ni, Atbe-
Comi-

andstria
oris spatio
sque arcus
ppere con-
t, remotis
pressum,
t in eadem
se primum
elo Bona-
m compe-
uris conde-
opus nullo
contigna-
ogitatum,
ne aperto)
tentabant.
e Artifices
ues Carolus
Fontana

ICHTNOGRAPHIA EIVSDEM THOLI A BRAMANTE DELINEATI

0 50 100
Scala palmorum

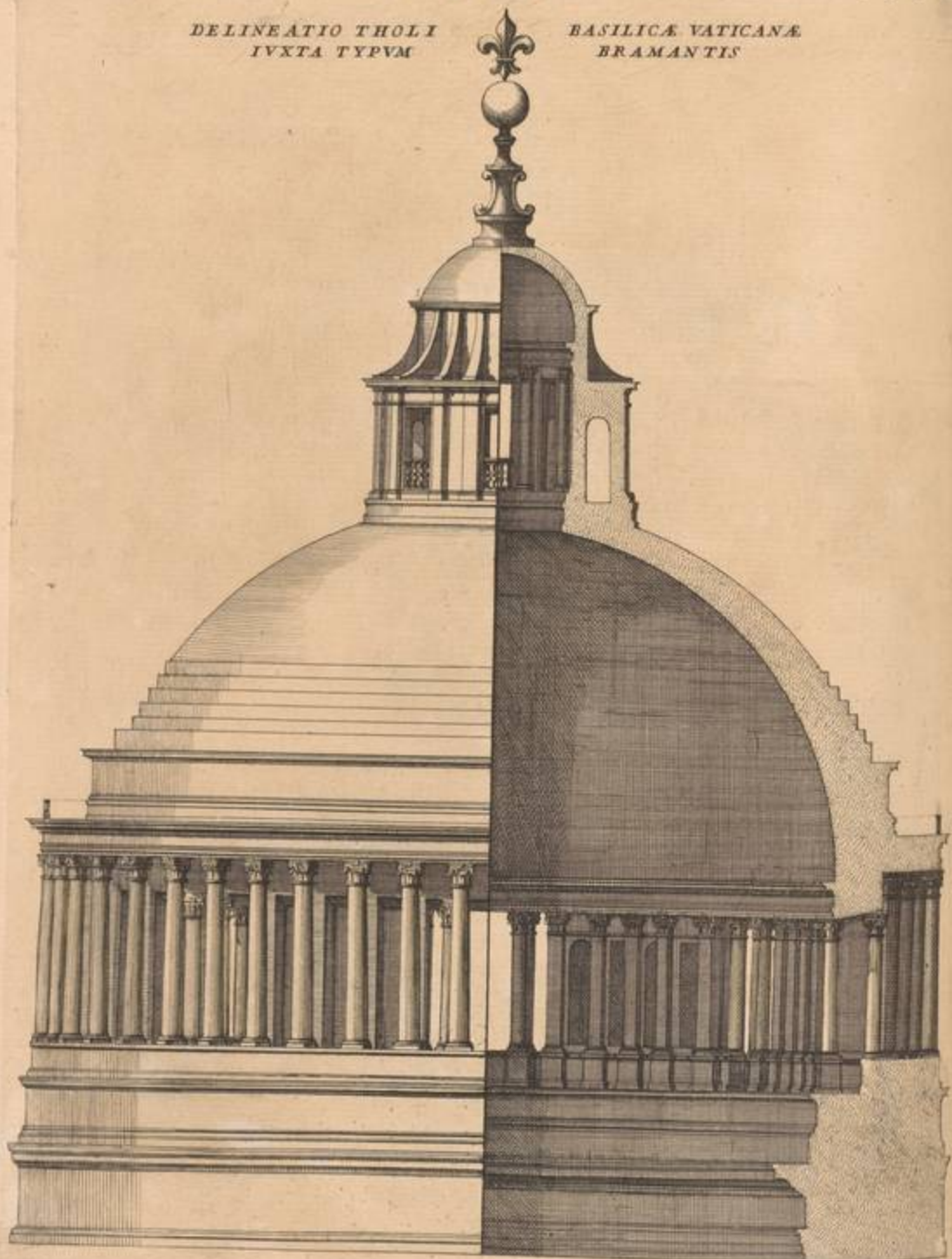
pag. 69.

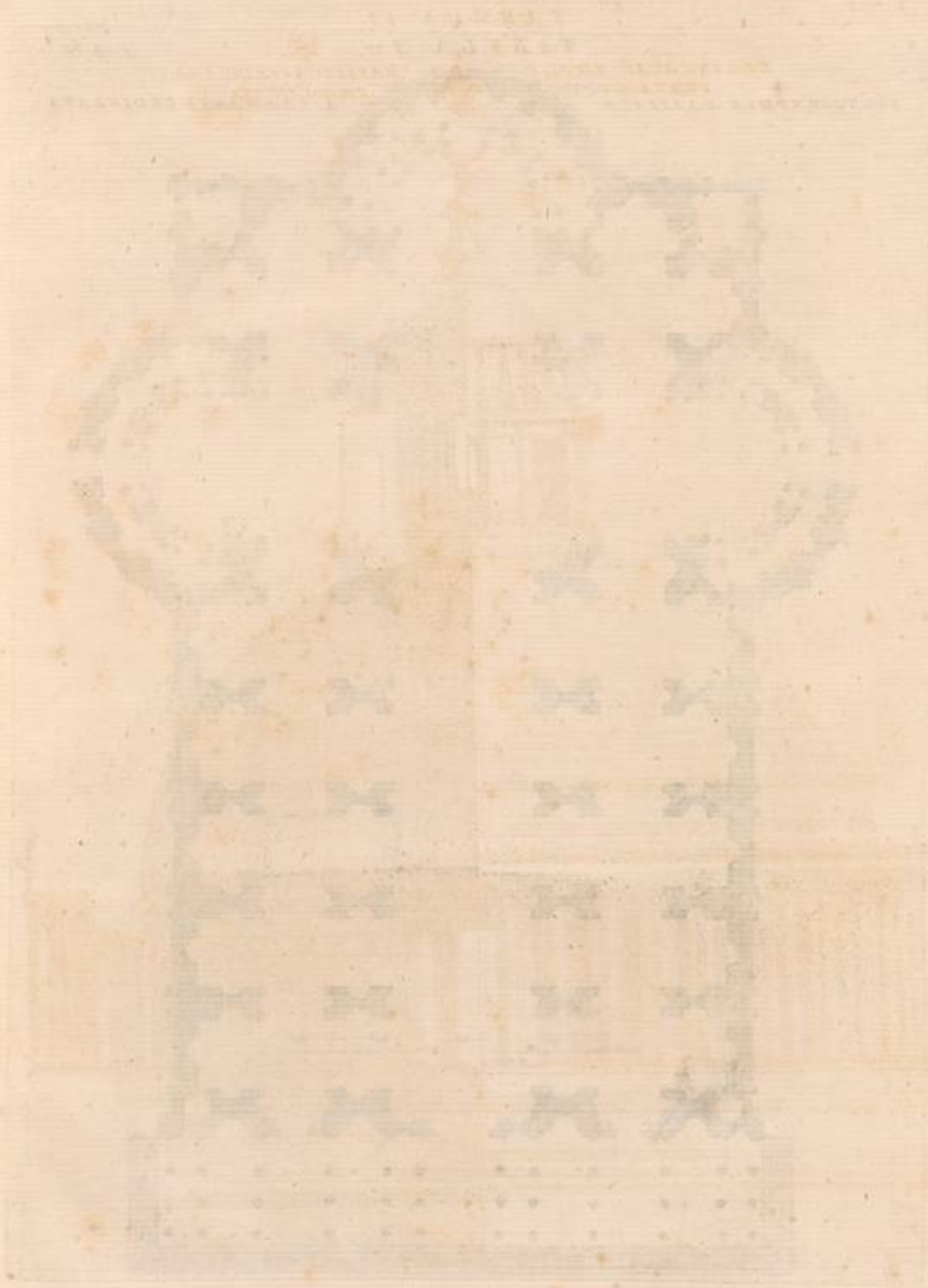
54

DELINEATIO THOLI
IVXTA TYPVM

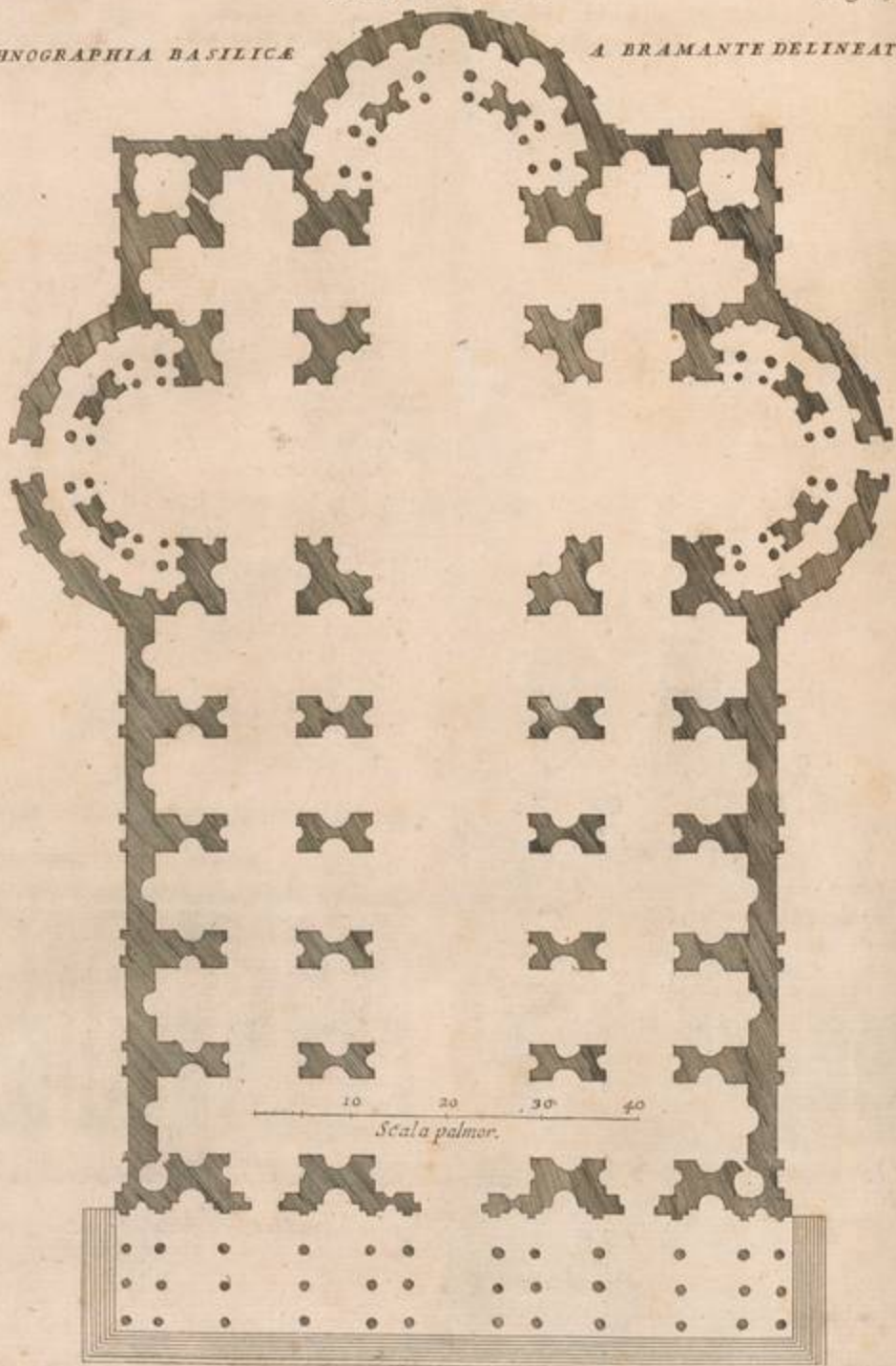
BASILICÆ VATICANÆ
BRAMANTIS

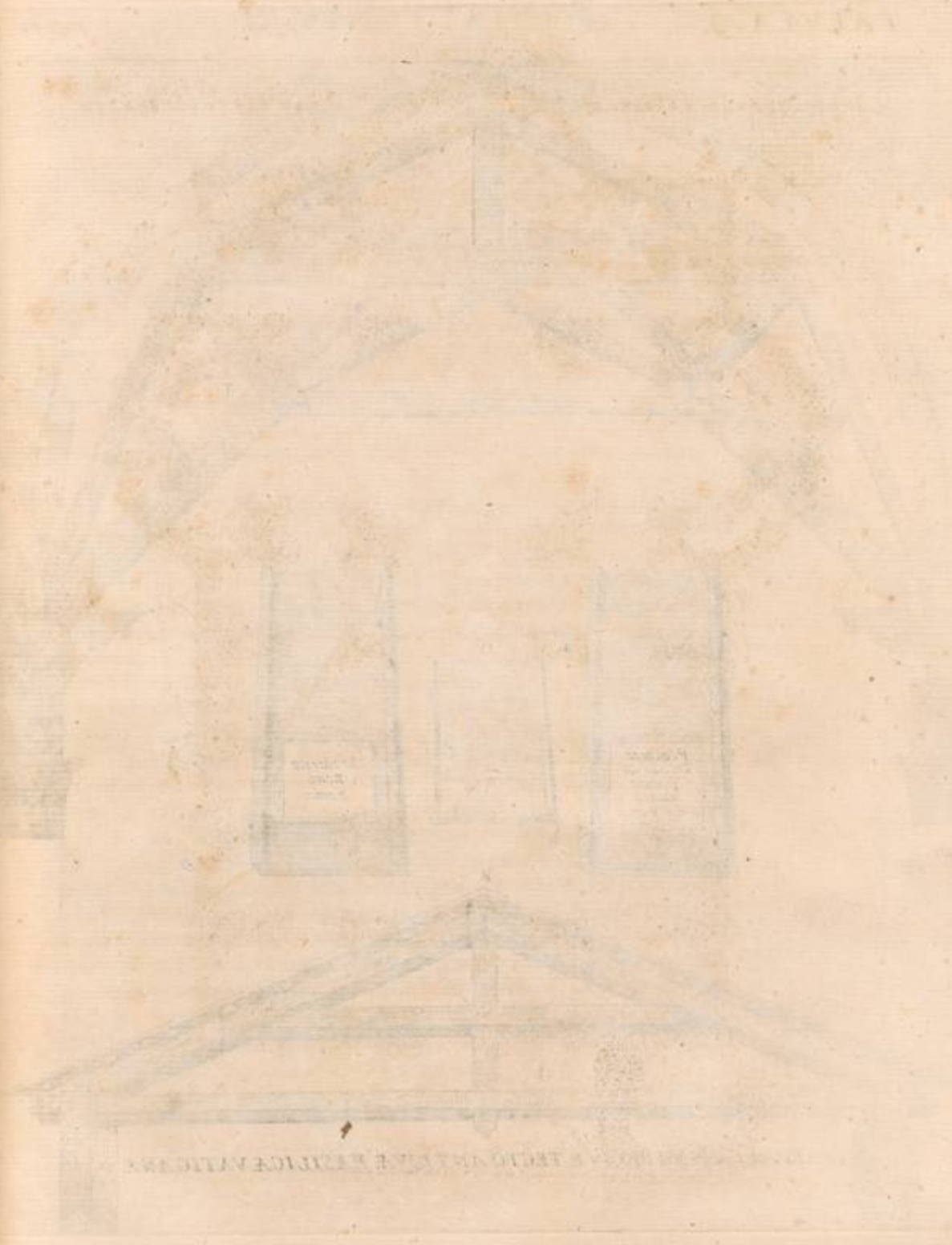

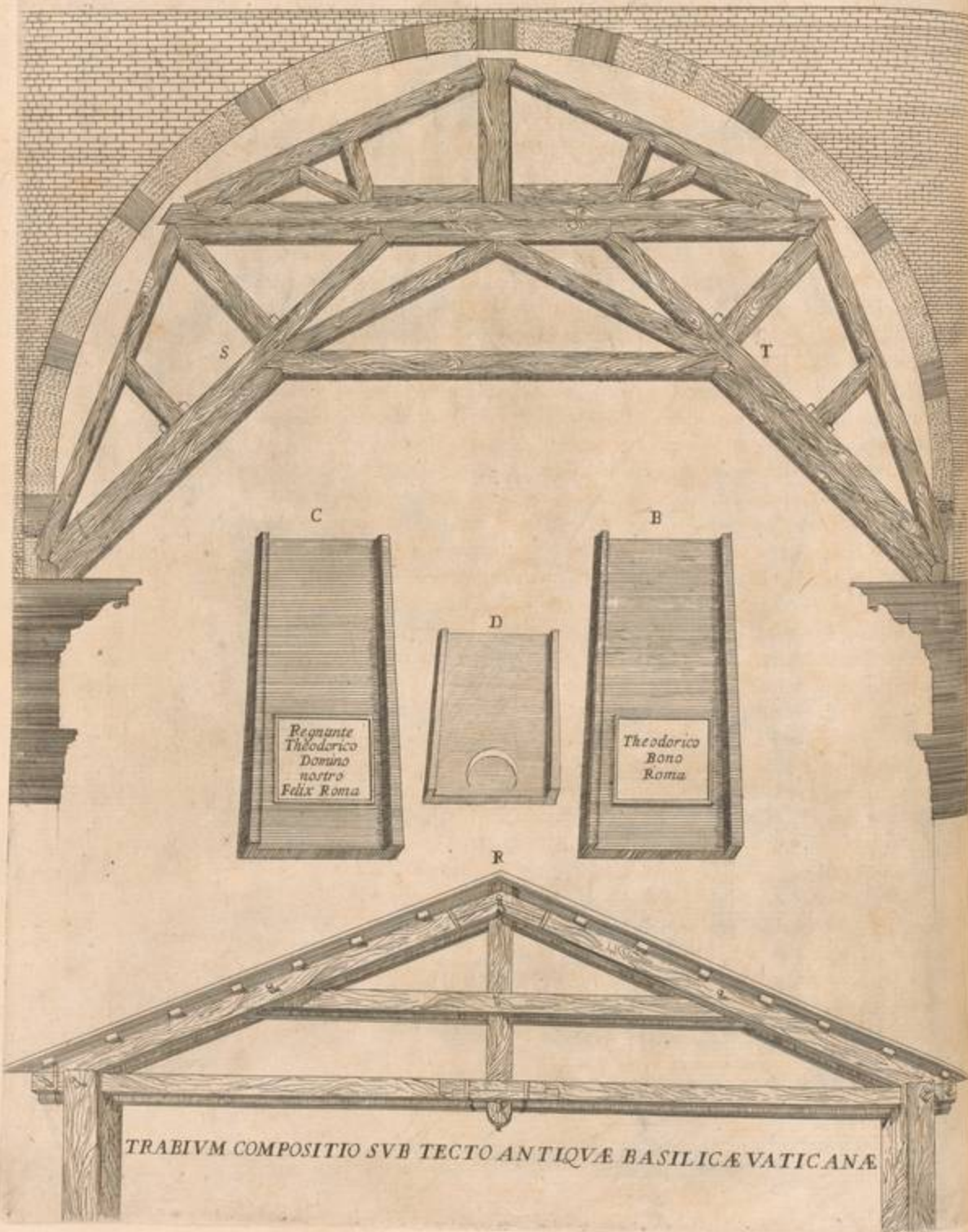
ICHNOGRAPHIA BASILICAE

A BRAMANTE DELINEATA

... ..

Fontana lib. 5. cap. 35. afferuit anno 1561. apparuisse textam lignorum machinam, supra quam extructi fuerunt Templi fornices, & cum ejusdem icone regulam exponit, qua componi possunt cujusvis mensuræ similes lignorum machinæ, juxta opportunitates, quæ in re ædificatoria se possunt offerre. Verùm an hæc fuerit à Bramante excogitata pro comperto non habui; certum tamen est, hanc eandem trabium compaginationem à Fontana delineatam fuisse ære incisam à Jacobo Bosio Belga anno 1560. ac è typis Romæ emanasse cum addita inscriptione, in qua affirmatur eam fuisse compositam ab Antonio à Sancto Gallo; eaque usum Michaellem Angelum Bonarotam in fornicibus Basilicæ compingendis. E prototypo Bosii illam accepimus, & in minorem formam redactam in adjecta Tabula 9. exponimus litteris S. & T.

Fig. 9.

Coronidem operi adeò excelsio imposuisset præclarus Artifex, nisi anno elabente 1514. nimis propere mors illum non eripuisset è vivis, ingenti cum Julii II. dolore, cujus Pontificia Familia, omnisque Architectorum, Sculptorum, ac Pictorum Cœtus illius cadaver ad sepulchrum comitati, in ipsa nova Basilica, piis parentalibus celebratis, tumularunt.

Vasar. lib. d.

Bramante demortuo perierat simul integræ novæ Basilicæ idea; & ne opus adeò præclarum omninò deficeret, illam absolvere conatus est Raphael Sanctius Urbinas, quam è libro 3. Sebastiani Serlii delineatam accepi, prout in Tabula 10. apposita expono cum scala palmorum, quæ mensuras ejus indicabit. Affirmat Serlius spatium majoris navis 92. palmis comprehendi, sex verò supra quadraginta navium minorum intervallum. Addit Serlius Iconem Tholi, qui quatuor majoribus Parastatis imponendus erat, juxta mentem Bramantis, & quidem triplici columnarum ordine exornatus. Eam huc adduxi in Tabula 11. ne Lectoris curiositati aliquid defit, quod Vaticani Templi fabricam possit explicare. Tholi ejusdem ichnographiam addidi in Tabula 12. in qua locus indicatur parastatum, & columnarum, ex quibus exteriores quinque palmorum diametrum habebant, interiores trium & unciarum novem, quatuor verò mediæ.

Fig. 10.

Fig. 11.

Fig. 12.

Ex hac Tholi idea arguit Serlius minùs prudens fuisse, quàm audax Bramantis ingenium, quippè qui nimis vastam, excelsamque Tholi molem posuisset debilibus innixam fulcimentis, quæ vix exædificata à fornicum pondere rimulas contraxit, futuram ruinam minitantes. Culpa Bramantis familiaris extiterat etiam à Vasaro relata, fabricas nimis velociter extruere, arduaque opera semper moliri, quæ ab ingenio excogitata quoquomodo possibilia opinabatur, rationibus nullatenus agitatis. Quam etiam ob causam cum veteris Basilicæ parietes ab Artificibus dissolverentur, quamplurimæ picturæ, musiva opera, Pontificum, Virorumque insignium imagines evanuerunt.

Parte 3.
pag. 36.

CAPUT XIII.

Acta sub Leone X.

N hoc rerum statu anno 1513. Julio II. è vivis erepto, Pontificem Romani salutarunt lætis populi vocibus Leonem X. cui placuit hoc nomine appellari, ait Ciacconius, *ut instam animo magnitudinem, clementiamque appellatione ipsa, & factis exprimeret.*

Vasar. to. 3.
par. 1. pag.
69.

Idem par. 3.
pag. 37. &
70.

Ep. 13. lib. 9

Inito Pontificatu Vaticanæ fabricæ à Julio II. inceptæ tres Viros præficere decrevit, quorum peritia optimum ejus exitum sibi spondere posse, visa est. Primùm itaque Romam accersivit Julianum à Sancto Gallo tunc Florentiæ degentem, quem amore existimationi non impari prosequabatur. Elegit secundo Fratrem Jucundum Veronensem, Virum è Familia Patrum Dominicanorum, non minùs eruditione, quàm arte Architectonica celeberrimum. His addidit juvenem, videlicet Raphaelem Sanctium Urbinate, tertium supra vigesimum annum adhuc non experientem, sed præceptis Architecturæ à Lazaro Bramante optimè imbutum, eique sanguine affinem, & ob insignes picturas in Palatio Vaticano efformatas maximè de Pontifice benemerentem. Extat epistola, qua Petrus Bembo Cardinalis Leonis nomine Romam ad eam Provinciam suscipiendam anno 1515. illum invitat. In ea sic loquitur:

Raphaeli Urbinati.

Cum præter picturæ artem, qua in arte Te excellere omnes intelligunt, is à Bramante Architecto etiàm in construendis ædibus, es habitus, ut tibi ille rectè Principis Apostolorum Templi Romani à se inchoati ædificationem committi posse moriens existimaverit, idque tu Nobis, forma ejus Templi confecta, quæ desiderabatur, totiusque operis ratione tradita docte, atque abundè probaveris. Hoc quibus nihil est propè antiquius, quam ut Phantum id, quam magnificentissimè quamque celerrimè construat, te Magistrum ejus operis facimus, cum stipendio numum aureorum trecentorum tibi annis singulis curandorum à nostris, pecuniarum, quæ ad ejus Phani ædificationem erogantur, ad nosque perferuntur, magistris, à quibus id stipendium æquis pro tempore portionibus dari Tibi cum petieris, sine mora etiam mensibus singulis jubeo. Te verò hortor, ut hujus muneris curam ita suscipias, ut in eo exercendo cum existimationis tuæ, ac nominis quorum quidem in juvenili ætate bona fundamenta jacere Te oportet, tam qui de te nostræ, paternæque in te benevolentæ, demùm etiam Phani, quòd in toto Orbe Terrarum longè omnium maximum, atque sanctissimum semper fuit, dignitatis, & celebritatis, & in ipsum Principem Apostolorum debitæ à nobis pietatis rationem habuisse videre. Dat. Kalen. Augusti anno secundo.

Tribus

Ponti-
X. cui
am ani-
factis

ros pra-
posse
lo tunc
iebatur.
Patrum
ca cele-
Urbina-
receptis
ffinem,
Pontifice
onis no-
invitat.

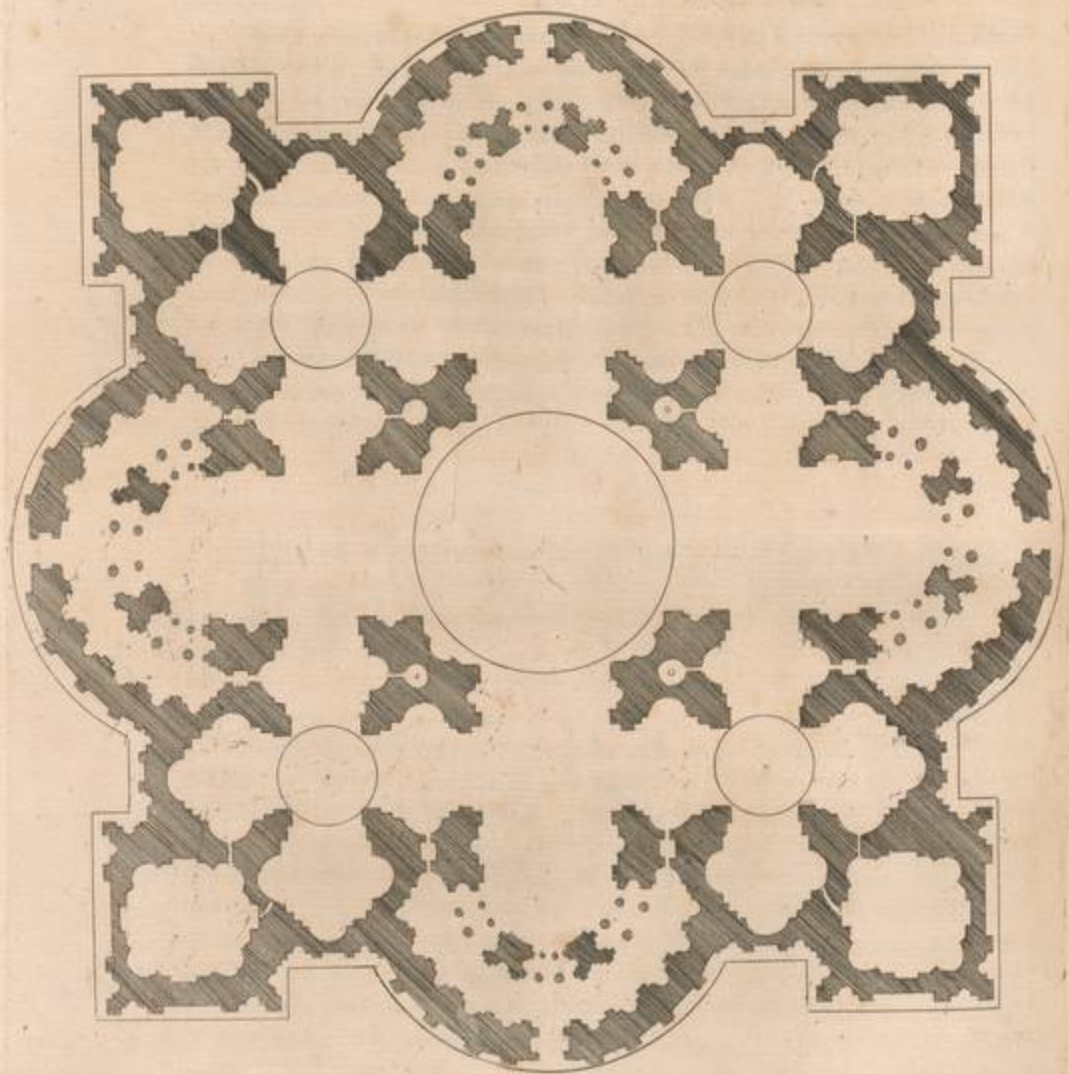
elligunt,
ut tibi
ationem
Templi
, atque
Phanum
agistrum
tibi an-
edifica-
oendum
am men-
uscipias,
uidem in
nostra,
o Orbe
t, digni-
à nobis
ndo.

Tribus

TABVLA 13.

pag. 71.

ICHTNOGRAPHIA BASILICÆ SVB LEONEX. A BALTHASSARE PERVZIO EXCOGITATA

Tribus his Viris Templi cura demandata à Pontifice, omnes ejus partes, à Bramante constructas, perquam diligenter examinatas, eas impares fore decreverunt, ad nova faxorum pondera sine metu ruinæ sustinenda, eamque ob causam novis, & profundioribus fundamentis illas indigere. Georgio Vasaro (ut ipsemet scribit) retulerunt quamplurimi, qui novo operi adfuerunt, puteos æquè capaces, ac profundos inter Parastatas majores primum ab illis apertos fuisse, quos deindè benè compactis cum calce lapidibus oppleverunt, ad multos arcus sustinendos aptissimos, quorum nisu Parastatæ Bramantis suffulciebantur.

Parte 3.
pag. 252.

His peractis, Julianus ætate jam gravis, lapidibus insuper excruciatu, quos in intestinis gerebat, brevi tempore Romæ commoratus, post pedum Pontificiorum oscula, Florentiam reversus est, ubi anno 1517. ætatis 74. piè mortem occubuit. Anno deindè 1520. postquam Româ discesserat etiam Frater Jucundus, extremum diem clausit Raphael, non sine Pontificis lachrymis, ob talis Viri apprimè sibi chari jacturam, ejusque tumulo Petrus Bembo, referente Vasaro, hoc elogium insculpsit:

Vasar to. 3.
pag. 63.

Vas pag 94

D. O. M.

Raphaeli Sanctio Joan. F. Urbinat. Pictori eminentiss. veterumque æmulo, cujus spirantes propè imagines si contemplere, Naturæ, atque Artis fœdus inspexeris. Julii II. & Leonis X. Pont. Max. Picturæ, & Architecturæ operibus gloriam auxit, Anno XXXVII. Integer integros, quo die natus est, eo esse defuit VII. Id. April. MDXX.

Franciscus verò Maria Turrigius in Cryptis Vaticanis pag. 278. hanc inscriptionem compositam fuisse affirmat ab Episcopo Beneventano Joanne de Casa Florentino, sub qua, ait, Petrum Berabum duo carmina addidisse:

*Hic ille est Raphael, metuit, quo sospite vinci,
Rerum magna parens, & moriente mori.*

His orbatam Tutoribus veluti puerili ætate inadultam Vaticani Basilicam ad perfectam Bramantis molem perducere posse desperavit Leo; quamobrem, eo jubente, Balthassar Peruzius (non Perusinus, ut scripsit Fontanæ traductor) fuerat enim cognomine Peruzius, patria verò Senensis; aliam Basilicæ ideam excogitavit, quam in hac Tabula 13. exponimus à Serlio delineatam. In ea à Bramantis, & Raphaelis inventis multa detorsit, quòd putaret immenso ædificio solidiorem compagem opus esse. Itaque longiorem formam in quadratam vertit, Sacellis & Apfidibus quatuor, totidemque portis, sibi mutuo respondentibus. In quatuor angulis quatuor erant spatia, pro Sacrariis, ad turres campanarias sustinendas disposita, in quorum medio Tholus assurgebat, quem supra descripsimus, columnis exornatus. Mensuras ejus indicat Serlius, videlicet palmos 188. pro majoris tholi diametro, pro minoribus 65. centum pro arcibus subjectis, 104. pro linea parastatas

Serlius lib.
3. & Vasar.
par. 3. pag.
143.

Fig. 13.

stas conjungente; arcus verò ipsis impositi ad altitudinem 220. elevabantur. Hoc exemplar Peruzius tamquam facem operi faciendo præmisit, undè posteri curatores lumen acciperent. Hoc idem in nummo Leonis exprimitur in Museo Illustris. Ciampini asservato, sub eo jacet Lupa, & in girum disposita sunt hæc verba: *Leo X. Pont. Max.* In averfa verò parte ipse Leo X. extat genusexus antè Divi Petri imaginem, cui manu Templum offert, appolito lemmate, *Petre ecce Templum tuum.*

Incongrua nostræ ætatis Pictoribus videretur similis exprimendi ratio, at Veteribus usitata. In antiqua enim Divi Petri Basilica propè Portam Guidoneam Sacellum extabat à Joanne VII. hujus nominis Pontifice anno 705. ædificatum, in quo musivo opere ipsius Pontificis imago expressa fuerat, manu Sacellum gestantis, ac Deiparæ offerentis, cum hac inscriptione ab Alpharano relata in cap. 8. *Joannes indignus Episcopus fecit, B. Dei Genitricis Servus.*

Apud Severan. pag. 70.

Ciaccon. pag. 313.

Dùm igitur Basilicam eo modo perficiendam magno animo curabat, ægrotare Leo Pontifex cæpit, qui priusquam cœnaret, obriguit, sensumque exorta est febris lenta, & lenis principiò, sed quæ demùm ita vehementer incubuit, ut penè priusquam mori dignosceretur, turbata ratione animam emisit, anno à Virginis partu 1521. & ætatis suæ 47. eodemque tempore Ecclesiæ Romanæ navis extitit viduata optimo Nauclero, & Petri Basilica magnanimo Promotore.

C A P U T XIV.

Acta sub Adriano VI. Clemente VII. & Paulo III.

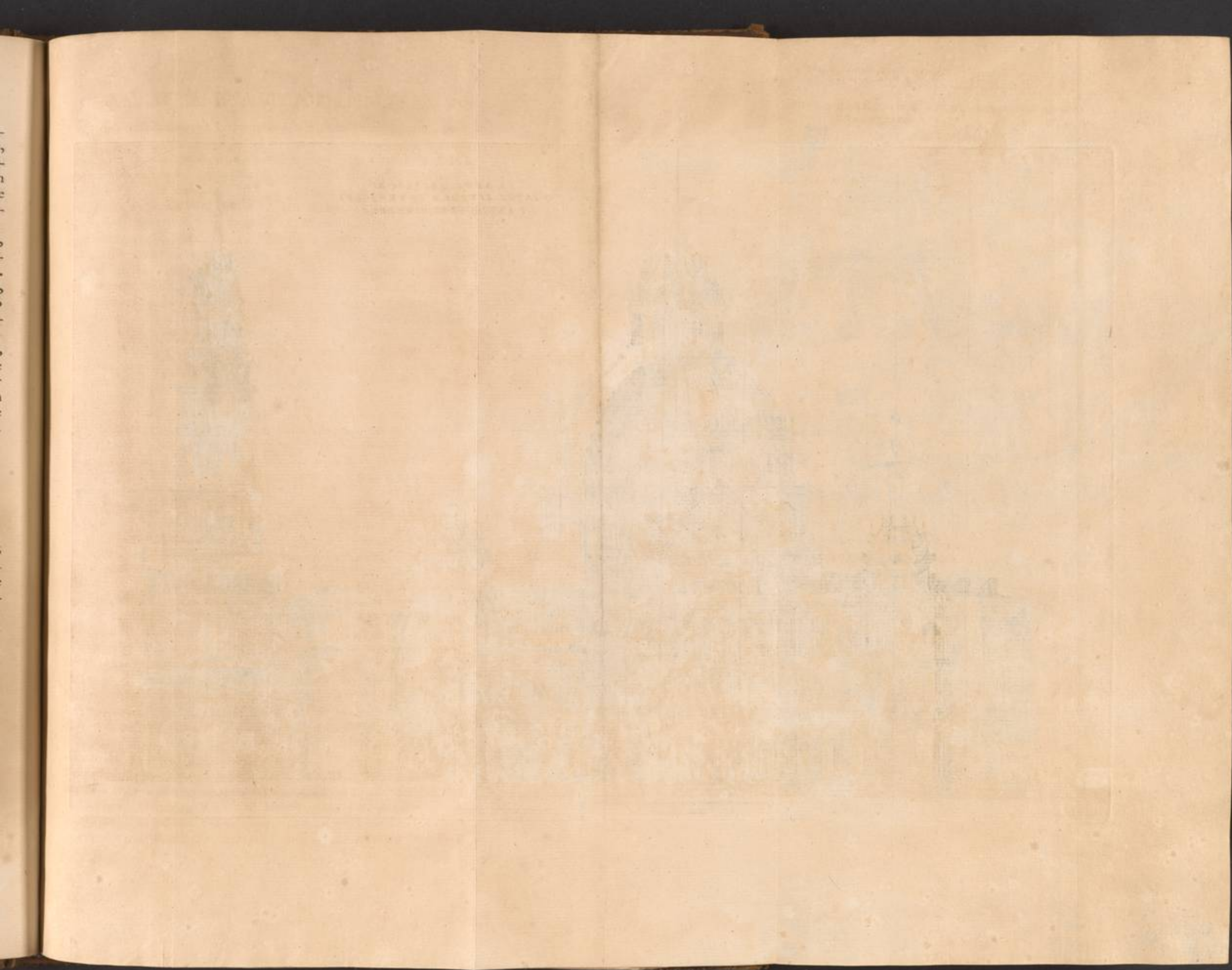

QUAMOBREM duodecim annorum sublequentium spatio non solum ab opere cessarunt Artifices; sed detrimento illi fuisse miseræ temporum conditiones. Adrianus enim VI. qui Leone mortuo, Summus Pontifex creatus est, brevi novendecim mensium curriculo, quibus vixit, prodesse illi non potuit. Clemens verò VII. post Adrianum in Petri Solio collocatus, ingentes passus est calamitates integro sui Pontificatus novennio, tunc præsertim, cum Urbem invaserunt Germaniæ Legiones tres, Hispanorum sex millia, aliquæ Italæ Cohortes, veterani Equites aliquot, & magna lævis armaturæ manus, ex diversis coacta Nationibus, quæ ad 40. millia hominum ascendebant; & ad eò sævitum est in turba inermi, ut nec in Templo, nec ipsis adytis latitantes, aut ad Sacrosanctam Aram confugientes vitam tuerentur; quare Vaticanis Aedibus, Templo, & Suburbio cruentatis, septemque millibus hominum trucidatis, perterritus Clemens in Adriani Arcem se recepit, ex qua deindè, postquam, ut militibus satisfaceret, omnia sacra ornamenta, argenteaque vasa in pecuniam verti imperaverit, mutato habitu, Ludovico Gonzaga comitante, Urbem veterem, Tusciæ Oppidum, properavit. Ejus tamen tempore Balthassar Peruzius hemicyclum perfecit, in Basilicæ capite (quam Tribunam vocarunt Antiqui) cui initium fecerat Bramans.

Oldoinus pag. 47.

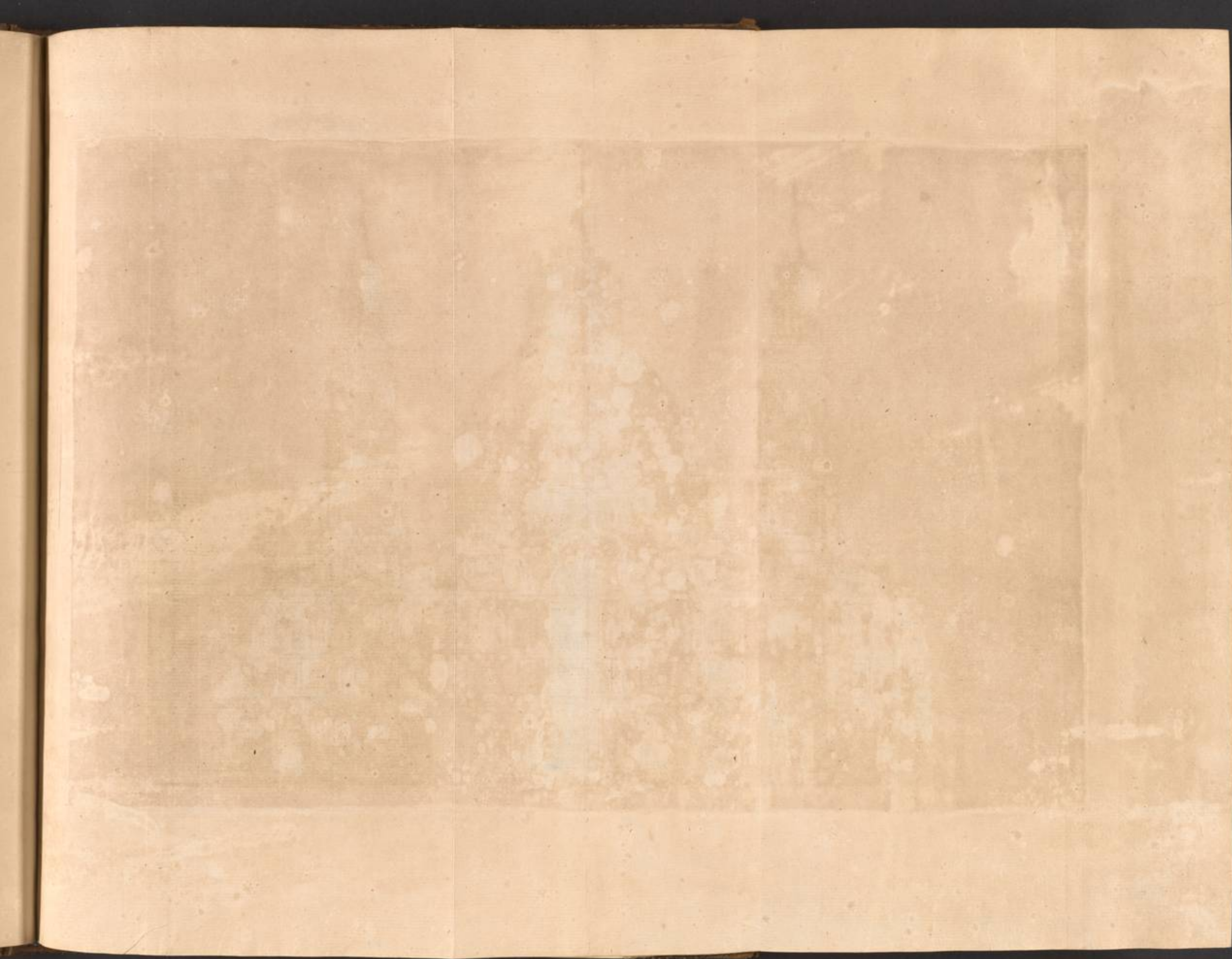
Vasar. par. 3 pag. 147.

Sedatis

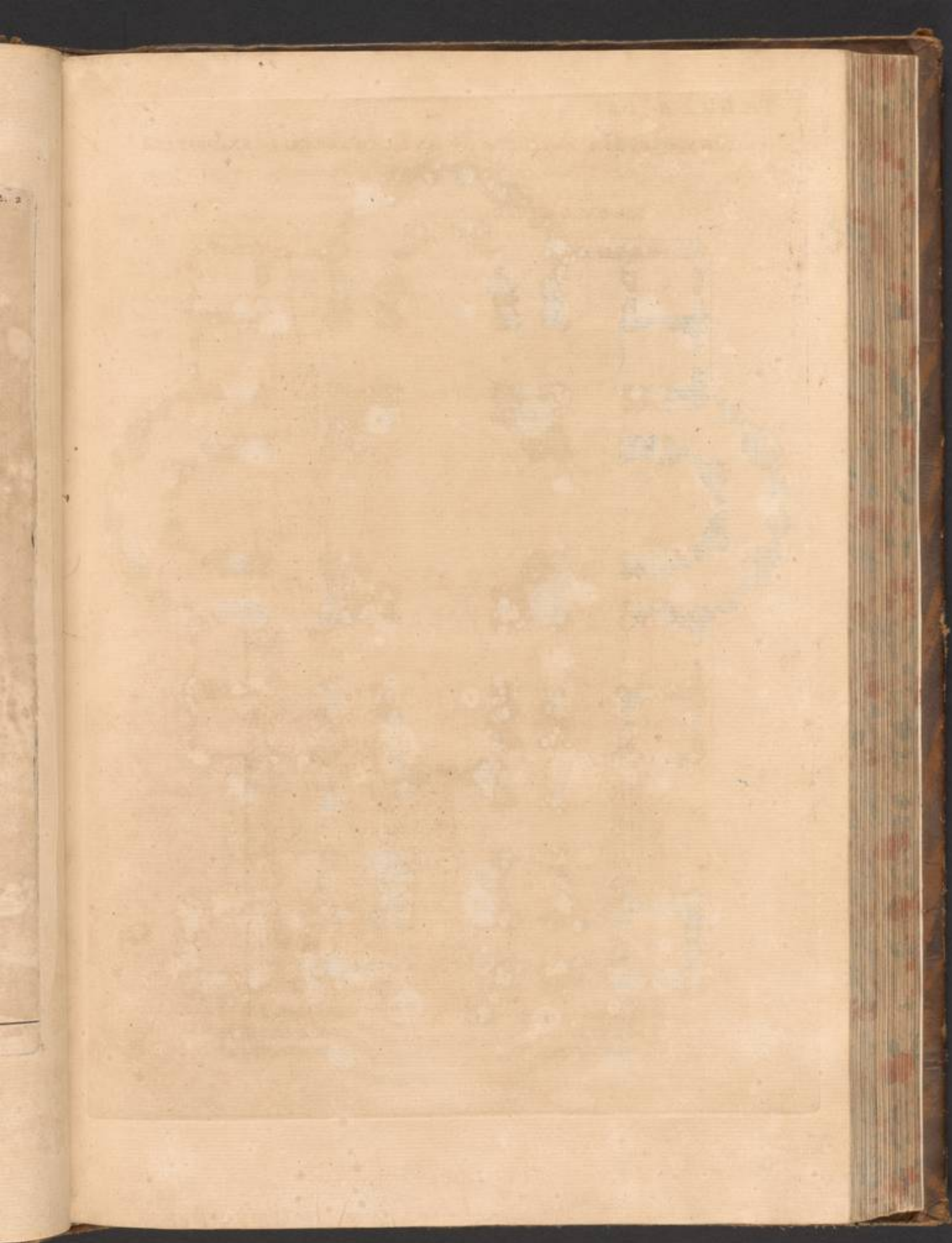

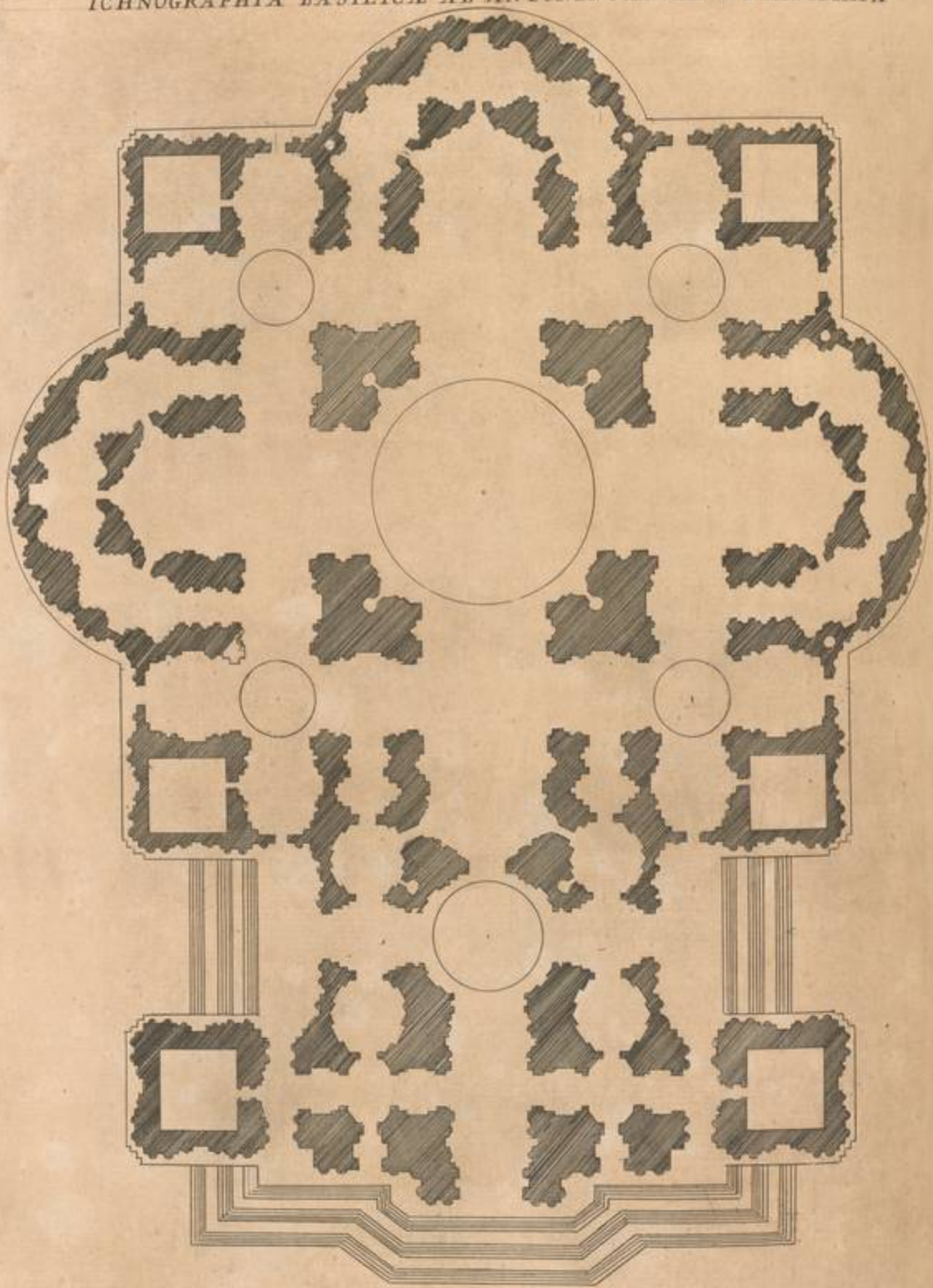

ICHTNOGRAPHIA BASILICAE AB ANTONIO SANGALLO EXCOGITATA

Sedatis denique tumultibus, & Clementis cum Cæsare amicitia renovata, Pontifex Massilia, quò se contulerat, Romam adnavigans, non multò post longo, varioque morbo conflictatus, anno 1534. mortuus est, & in Basilica Sancti Petri sepultus.

Oldoinus
pag. 445.

Post ejus obitum tanta fuit in Alexandrum Farnesium, omnium ferè Patrum consensus, ut antequàm mortuo Pontifici justa solverentur, nullo habitu Comitiorum cœtu, cum Summum Ecclesiæ Pastorem salutare decreverint, sed renitente tunc Alexandro, ne insolita contra majorum consuetudinem videretur electio, novendialibus perfolutis, Farnesii pedibus obvoluti cum Cardinales Pontificem adorant, qui ob gratam Pauli II. memoriam voluit Paulus III. appellari.

In Romanas Basilicas, ac præsertim Vaticanam, Pauli munificentia, maximè enituit. Eam ille quantociùs non solum absolvere decreverat, sed ex lateritia marmoream reddere, ac Tyburtino lapide mirificè exornare, eo quòd Peperinum lapidem, quo parietes exterius compingere incæpit Bramans, temporis injuriis non obstiturum judicarent Periti, quorum Antesignanus erat Antonius à Sancto Gallo, quem Leo X. suffecerat in locum Juliani ejus patris Romæ discedentis, precibus ejusdem Pauli III. eo tempore Cardinalis, qui Leonem Pontificem coronaverat.

Antequàm operi Artificum manus imponerentur; aliam Basilicæ ideam, & quidem ideam Peruzii longè ampliorem excogitavit Antonius. Narrat Vasarus in ejus vita, eam ex ligno compactam fuisse ab Antonio Labacco ejus discipulo, & publicæ censuræ expositam, diù permanisse sub majori fornice Basilicæ, habentem longitudinem palmorum 35. latitudinem 26. altitudinem verò dimidii ultra viginti. Ex appictis illi modulis deducebant novam Basilicam in longitudinem protrahendam forè palmorum 1040. latitudinem verò habituram 360. additque Vasarus hanc ideam scut. 4084. expensis fuisse ex ligno compactam, Labacco insuper ejus artificii munus scut. 1500. additum, postquàm ille æreis in laminis ab Antonio Salamanca expressam, & Pontificis nomine decoratam, eidem Pontifici obtulerat.

Pag. 225.

Turrig. MS.
cap. 20.

Pag. 3.

Pag. 174.

Illam indicat Numisma sub Paulo III. cufum cum apposita epigraphe: *Anno Jubileo MDL. Petro Apostolorum Principi*: non tamen eodem anno 1550. formatum. Paulus enim postquàm Constitutionem emiserat de anno Jubilæo, & Numismata in eo distribuenda paraverat, è vivis sublatus est die 10. Novembris anno 1549. prout in Vaticana Basilica inscriptio sepulchralis affirmabat, antè primam translationem, relata à Suvertio apud Ciacconium, non verò anno 1548. ut affirmant Bollandiani in Indice Pontificali ordine alphabetico digesto ad totum conatum Chronicohistoricum.

Pag. 553.

Verùm cum in angusto Numismatis giro omnes ejus partes haud potuerit Sculptor exprimere, & Labaci laminas omninò consumpserit temporis edacitas, in triplici Tabula exactè delineari curavimus, his paginis adjuncta, appositaque palmorum scalâ, cujus ope omnes Templi mensuræ inquirentibus innotescerent. Tabula 14. ostentat Basilicæ ichnographiam. Tabula 15. frontem, in qua supra majorem portam patet Mæ-

Fig. 14.
15. & 16.

K

nianum;

nianum, undè Pontifices sacras benedictiones poterant Populo elargiri. Imminet Basilicæ Tholus, & quidem excelsus, duplici arcuum, & columnarum serie suffultus, supra quem aliis exornata columnis, & pyramidibus assurgit laterna, ad globum æreum cum cruce sustinendum accommodata. Hinc indè ad Tholum binæ elevantur pari altitudine Turres, pro campanis extractæ, columnis itidem, ac aliis Architecturæ ornamentis condecoratæ. In tertia Tabula, hoc est 16. ipsius Basilicæ partes laterales tam interior, quàm exterior ostenduntur, omnibus Architecturæ membris miro artificio absolutæ. Eas facilius poterit oculus deprehendere, quàm calamus singillatim proponere.

Ut igitur adeò excelsam, gravemque molem, à Pontifice probatam, Antonius à Sancto Gallo posset sine metu ruinæ in tutò stabilire, fundamenta primùm jacta novis saxorum molibus obfirmavit, & arcuatis circumquaque operibus admovit falcimenta, quibus extruendis circa annum 1540. Laurentius Florentinus, vulgò *Lorenzetto* appellatus, præerat, Architectus eo tempore, ac Sculptor peritissimus, ut narrat Vasarus.

Parte 3.
pag. 141.

Dùm hæc agerentur anno 1541. ultimum diem clausit Laurentius, eique in eadem Basilica Fabricæ Præfecti tumulum statuerunt, hac inscriptione insignitum:

SCULPTORI LAURENTIO FLORENTINO.
ROMA MIHI TRIBUIT TUMULUM,
FLORENTIA VITAM.
NEMO ALIO VELLE NASCI, ET OBIRE LOCO.
M D XLI.
VIXIT AN. XLVII. MEN. II. D. XV.

Pie etiam obiit Antonius anno insequente 1546. qui pariter in eadem Basilica sepultus, lapide condebatur his verbis signato:

*Antonio Sancti Galli Florentino Urbe munienda, ac pub. operibus,
præcipueque Divi Petri Templo ornan. Architectorum facile Principi,
dùm Velini lacus emissionem parat, Paulo Pont. Max. Auctore,
Interamne intempestivè extincto,
Isabella Deta vxor mœstiss. posuit 1546.
III. Kal. Octobris.*

Interim Paulus III. dùm novæ Basilicæ perficiendæ quamplurimi lapides ponerentur, in veteri, quæ supererat parte, prout legebatur in ejusdem monumentis: *A sinistro latere ad Aquilonem transferri fecit Organum, ex priori loco sex porphyreticis columnis suffultum, sub quo transferri cepit, & Corpora SS. Processi, & Martiniani, simul cum Altari, & statua Beati Petri in throno sedentis, ex priori Oratorio, ubi olim erant, necnon Imaginem Deiparæ Virginis, quæ erat in parietibus supra Oratorium S. Leonis Papæ. Ibidem Sanctissimi Sacramenti, ac SS. Simeonis, & Jude Altare ornamentis plurimis auxit. Ibi enim legebatur: Altare Sanctiss. Sacramenti,*

Vasar. pag.
327.

Ciaccon.
pag. 557.

SS. *Simonis, et Jude à Paulo III. ornatum*. De hoc Altari fusè suo loco dicendum erit, cum de Altari Sanctiss. Sacramenti agemus.

Et ne, Antonio, ac Laurentio deficientibus, novum etiam deficeret opus, Michaeli Angelo Bonarotæ Florentiâ accersito, anno eodem ejus Templi cura fuit imposita. Pontificis jussa ægrè tulit Bonarota (ideam enim Antonii improbaverat) coactus tamen post repulsas oneri succumbere, Basilicam petiit, ideam Antonii accuratius inspecturus. Quotquot ibi aderant, Michaeli gratulantes affirmabant, illam amplum campum esse, quo ingeniosi Artificis mens uberrimè pasceretur. Annuit primò illis Bonarota; sed ad pecudes alendas, Architectonicæ artis omninò imperitas, demissa voce amico sibi adstanti, subjunxit.

Venustam quidem ideam illam judicavit, sed optimis Architecturæ præceptis omninò adversantem; supervacaneam ideò columnarum seriem, exprobravit; tot pyramidarum improbavit segetem; Gotorum ingenio (hoc est nullo servato simetriæ decore) omnia dixit fuisse disposita, & lumine præsertim, multiplicibus parietibus extructis, orbari Basilicam, cujus beneficio ejus forma dubio procul redderetur augustior. Pulchriorem extrui posse addebat, & quidem longè minori annorum intervallo, lucro insuper factò plusquam trecentorum mille aureorum, sine quorum ope Basilicam ab Antonio conceptam nullatenùs fieri posse, nec spatio annorum 50. ad finem perducendam, seriò existimabat.

Servant ejus Hæredes epistolam, amico inscriptam, qua Bramantis delineationem commendat, & novam damnat à Sangallo excogitatam, quæ est hujusmodi:

Messer Bartolomeo amico caro.

E non si può negare, che Bramante non fosse valente nell'Architettura, quanto ogn'altro, che sia stato degli Antichi in quà. Lui pose la prima pietra di San Pietro, non piena di confusione, ma chiara, e schietta, luminosa, ed isolata attorno, in modo che non noceva à cosa nessuna del Palazzo, e fù tenuta cosa bella, come ancora è manifesto, in modo che chiunque si è discostato da detto ordine di Bramante, come hà fatto il Sangallo, si è discostato dalla verità; e se così è, chi hà occhi non appassionati nel suo modello lo può vedere. Lui, con quel circolo, che fà di fuori, la prima cosa toglie tutti i lumi alla pianta di Bramante, e non solo questo, ma per se non hà ancora lume nessuno à tanti nascondigli frà di sopra, e di sotto i cori, che fanno commodità grande ad infinite ribalderie, con tener segretamente Banditi, far monete false &c. in modo che la sera, quando detta Chiesa si serrasse, bisognerebbe venticinque à cercare chi vi restasse nascosi dentro, e con fatica si troverebbero. Ancora ci sarebbe quest'altro inconveniente, che nel circuire con l'aggiunta, che il modello fà di fuori detta composizione di Bramante, faria forza di mandare in terra la Cappella di Pavolo, le stanze del Piombo, la Ruota, e molte altre; nè la Cappella di Sisto credo, che riuscirebbe netta. Circa la parte fatta del circolo di fuori, che dicono, che costa cento mila scudi,

questo non è vero, perchè con sedici mila si farebbe, e rovinandolo poca cosa si perderebbe, perchè le pietre fattevi, e i fondamenti non potrebbero venire più à proposito, e migliorerebbersi la fabrica ducento mila scudi, e 300. anni di tempo; questo è quanto à me pare, e senza passione, perchè il vincere, mi sarebbe grandissima perdita; e se potete fare intendere questo al Papa, mi farete piacere, che non mi sento bene.

Vostro Michel Agniolo &c.

Ut opera verbis non dissentirent, quindecim dierum spatio aliam ideam composuit viginti quinque nummis tantum expensis, qua novam Basilicam representabat, minorem quidem mole, sed augustiorem formâ, & pulcherrimo ornatu splendidiorem. Quadrangulam ille figuram in Templo retinendam censuit, nonnulla tamen in extremis mutanda. Nam superiores Magistri, hoc est Bramans, & Peruzius, Templi apsidem, transversamque ambulationem duplici flexerant hemicyclo, ut in Tabula nostra 10. indicatur. Alterum quâ columnis, quâ muro interstante distinguebant, alterum non intermissum extimi parietis flexu claudere. Hos ille semicirculos duplices ad simplices redegit, ut omnia liberiore utroque visu oculi metirentur, & immodicis sumptibus parceretur. Hemispherium in medio latissimum, & alium tanquam cæli fornicem triplici ordine columnarum niti voluerant, quorum exterior perpetuis columnis circumibat, interiores duo parietum interstitio octo per intervalla seungebant. Ille subjectos arcus, è quibus eminet immanis tholus, haud pari tam vastum pondus (quod alii quoque viderant) animadvertit, utque minori mole incumberet, extenuavit; duplicem tamen fecit, ut tholus exterior alterum includeret spatio intercurrente discretum: Quippè majestati Basilicæ consulebat, quæ externi verticis sublimitate fit augustior. Intus autem propinquiora depresso ambitu ad oculos jucundius accidunt. Porticus Templi Panthei porticum, dispositis columnis, referebat. Quæ omnia in subjectis Tabulis Peritorum oculi deprehendent. Altera continet Ichnographiam Templi ab exemplari Bonarotæ acceptam, in Archivo ejusdem Templi asservatò, quàm etiam typis vulgavit anno 1559. accuratè excusam Henricus Vanschoel. Altera verò Scenographicam descriptionem representat.

Fig. 17.
& 18.

Mentem Pauli III. adeò pellexit oblata Michaelis delineatio, ut statim illum fabricæ præferret, ac centum nummos aureos singulis mensibus eidem erogandos sanciverit. Illos tamen respuit Michael sibi oblatos à Joanne Pontificis tunc familiari, deindè Episcopo Foroliviensi. Verùm Pontifex litteras exaravit in forma Brevis, quas motu proprio (ut dicitur) emanatas fuisse Vasarus affirmat, & Ascanius Condivus in ejus vita. Illarum vi fabricæ præficatur Michael, eidemque facultas conceditur, ut pro suo arbitratu omnia possit quæcunque velit, vel extracta destruere, vel nova excitare, Operariorum numerum vel minuere, vel augere, nis omninò exclusis, vel admittis, quos ad opus perficiendum aptiores existimaret. Ejus Brevis exemplar diù conquestum nullibi Romæ reperiri potui.

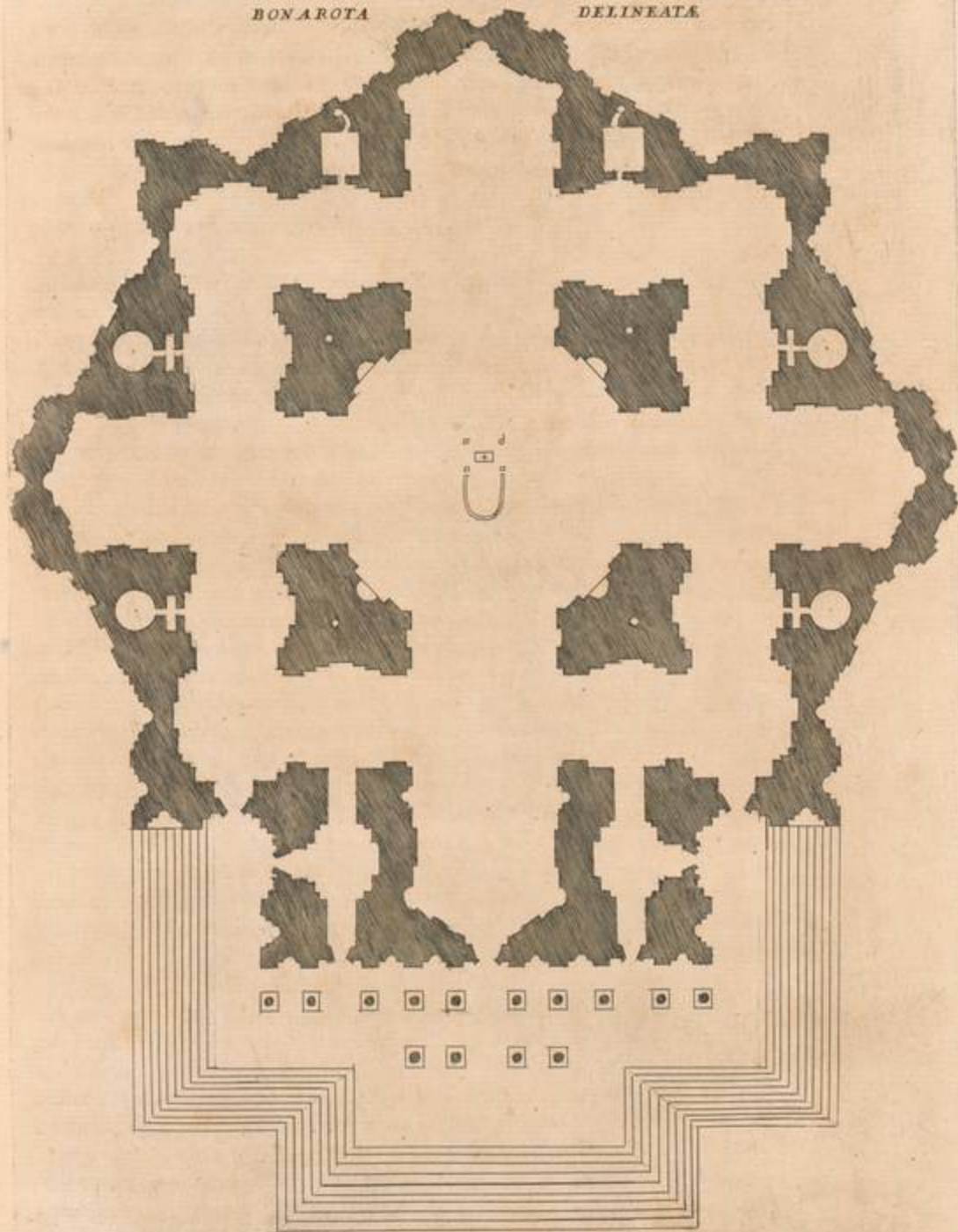
Repertus

Parte 3.
pag. 163.

Pag. 37.

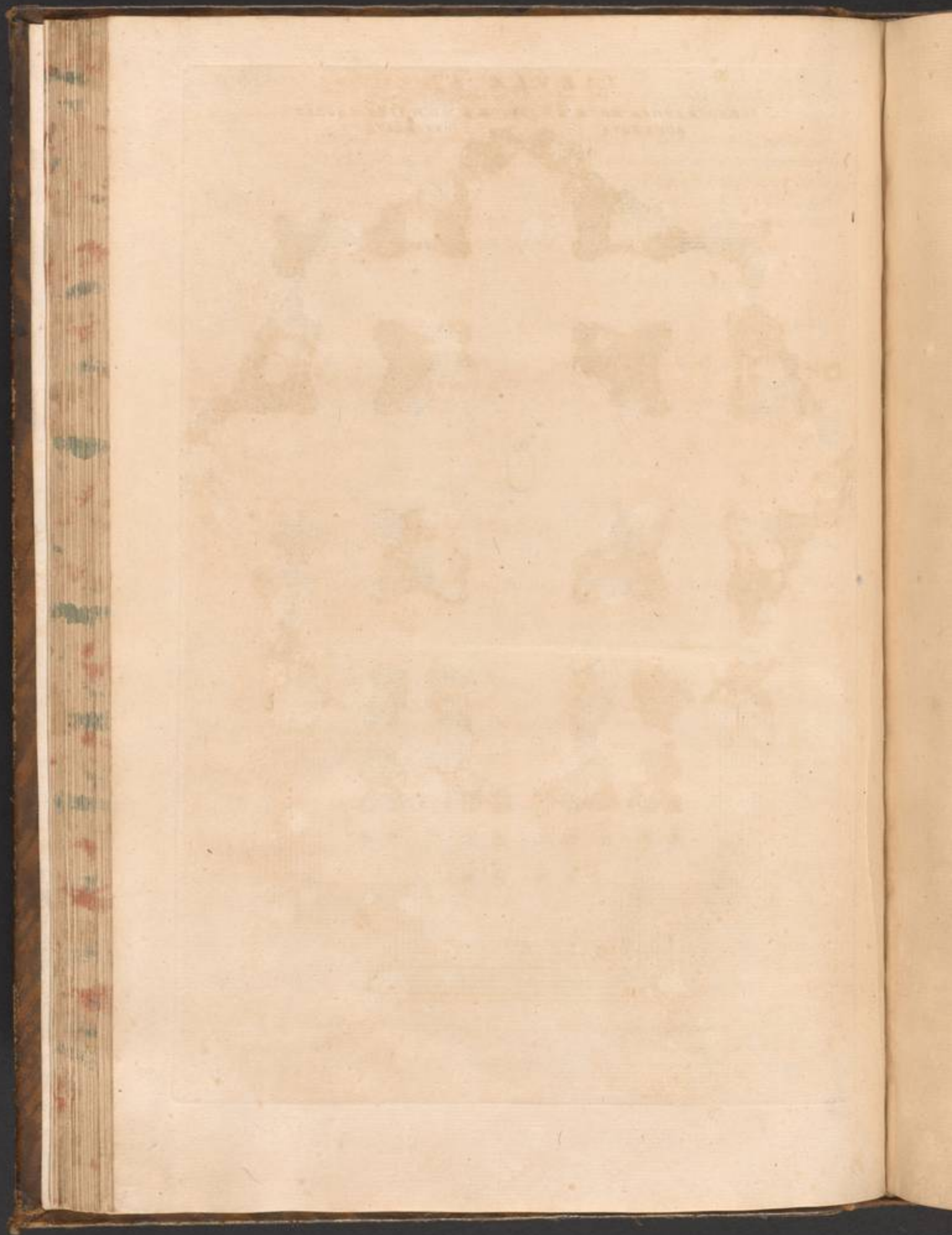
ICHTNOGRAPHIA NOVAE BASILICAE A MICHAELE ANGELO
BONAROTA DELINEATA

poca
ebbero
scudi,
per-
endere

liam
ovam
ormâ,
m in
da.
apfi
at in
rtante
ere.
riore
Hemif
triplici
umnis
junge-
ati tam
inori
rior al
Basilice
m pro
Templi
ubjectis
obiam
Templi
cusam
repra-

ut sta-
ensibus
atos à
erim
icitur)
vita.
ur, ut
truce,
ere, ñs
existi-
potui.
rtus

Repertus est tamen Florentiæ ejusdem Pontificis Chyrogaphus Italico sermone exaratus, quem servabant nobiles Michaelis Angeli Hæredes, quorum natu major Michaelis Angeli nomen sortitus est, illumque mihi præclaro, & erudito ejus fratre Abbate Philippo Bonarota, Michaelis pronepote communicatum, & fideliter transcriptum hinc infero :

PAULUS PAPA III.

Motu proprio &c.

Conciosia cosa che il diletto Filio nostro Michel' Angelo Bonarotto Cittadino Fiorentino, familiare, e continuo commensale nostro habbia innovato il modello, e forma della Fabrica della Basilica del Prencipe degli Apostoli di Roma, per altri Architetti, e Periti formato, la qual fabrica, ò forma, senza premio, ò mercede, da noi à lui spesse volte offerta, accettata, ma di sua mera carità, e singolar divozione, che lui porta à detta Basilica l'habbia a miglior forma ridotto; e per esser fatte le predette cose con nostra volontà, ed espresso mandato, come per la presente lo attestamo, e ne facemo piena, ed indubitata fede, come cose, che tendono al decoro, ed ornato di detta Basilica. E volendo noi per tutti i tempi advenire, che si osservino, e seguitino, havendo dette cose rate, e grate, della reductione, ed innovazione, e tutte, e ciaschedune ruine, e strutture, ed ogni altra cosa per il detto Michel' Angelo, ò di suo mandato in detta fabrica come si voglia fatta, ancorche dette cose sieno fatte con gran spese, jattura, e danno di detta fabrica, ò circa dette fabrica fatta; e data, à tal che immutare, nè reformare, ò alterare non si possa per tempi à venire, ma seguire, ed osservare se habbia, il detto Michel' Angelo, ò li suoi deputati Artesfici, ò Ministri, e li loro heredi, e successori à danni, e spese per detto conto fatte, o proveniente, nè da quelle, nè da altri per loro amministrate circa dette cose à renderne conto, nè ragione, ò prova alcuna, nè verificatione, non siano obligati, nè tenuti, nè à ciò si possino costringere; e così nelle predette, ed infrascritte tutte, e ciaschedune cose per tutti, ed ogni Giudice si habbia à giudicare, togliendoli la facultà di interpretare altramente. Discernendo, e dichiarando irrito, ed invalido tutto quello, che in contrario si facesse; nondimeno confidando noi nella fede, isperienza, e sollecitudine nel Senor Dio, di detto Michel' Angelo nostro, e della Sedia Apostolica, nella costruzione, e fabrica di detta Basilica, Commissario, Prefetto, Operario, ed Architetto in vita sua, lo costituimo, e deputamo, con facultà di mutare il modello, forma, e struttura di detta Basilica, come li piacerà, ampliando, reformando, e restringendo tutti gli Operarii, Ministri, e Prefetti, ed altre persone per detta fabrica, con salarii, ed emolumenti debiti, e consueti, eleggere, e deputare, e li detti, ed altri per prima eletti, e deputati à suo beneplacito lasciare, licenziare, ed amovere, e di altri, come meglio li parerà, provvedere, ed ogni altra cosa per le sopradette cose necessarie fare, dire, e moderare, senza licenza delli medemi, ò advenire deputati della Fabrica, ò di qual si voglia altro piena, libera, ed ognimoda facultà, e potestà concedendoli. Et acciòche detto Michel' Angelo più liberamente possa attendere

dere à detta Fabrica, lui, e li suoi Ministri, e deputati de la superiorità; giurisdizione, ed autorità delli Deputati in tutti, e per tutto liberamo, & affrancamo. Non obstante premisse, e qual si voglia costituzioni, e ordinazioni Apostoliche, statuti &c. co'l giuramento confirmati, privilegi, indulti, e lettere Apostoliche concesse alli Deputati di detta Basilica, al Capitolo, ed ad ogni altra cosa di qual si voglia tenore, ancorche motu proprio siano concesse, e da concedersi, ancorche sia necessario di farne menzione, al tenore della quale, e ad ogni altra derogamo con le clausule necessarie.

E con assoluzione da censure à questo effetto, ancora nelli casi della regola, con la derogazione di essa; e che il modo, e forma delli modelli, fabrica, e della immutazione, e quantità delle spese per detta causa fatte, e danni seguiti, siano per espressi, & latissimè de parola in parola se possono esprimere; e dell'attestazione, confirmazione, approvazione, licenza, concessione, facoltà, decreto, derogazione, ed altre cose premisse, che per ciascheduna sia per repetita, & espressa à parte latissimè estesa. E che la sola signatura di queste lettere basti, & in ogni luogo faccia fede. Non obstante la regola in contrario, ovvero se parerà per nostro Breve di sopra, con deputazione de Essecutori, che facciano assisten. &c. E con potestà di citare, ed inhibire, ancora sotto censure, e pene Ecclesiastiche, ancora pecuniarie, con derogazione della costituzione di una, e due giornate, purchè non sia oltre trè, amplamente estendendo nomi, cognomi, qualità, ed altre cose, circa le premisse cose da esprimere con maggiore, e più vera espressione per Breve nostro insieme, ò da parte si possono expedire.

His tandem munitis præfidiis præclarum opus aggressus Michael, ab eo properata ædificatio est. Exteriora Templi ~~circum~~ tecta sunt magnis Tyburtini lapidis glebis, affabrè in Antas, Capitula, Epystilia, Coronas, Loculamenta, aliasque formas elaboratis. Nova cæmentitia jecit fundamenta, binas scalas cochlydes in utroque latere extimorum parietum extruxit, quarum ascensu ad altiora Templi tecta perferri possent cæmenta. Supra quatuor majores arcus à Bramante extructos, Tyburtinos lapides in formam pulcherrimæ coronidis collocavit. Duo Basilicæ brachia, veluti in crucem extensa, hinc indè excitavit, quarum extrema hemicyclo claudebantur, apsidibus superimpositis, sub quibus, rejeçtis octo loculamentis, quæ typi Bramantis, Peruzii, ac Antonii Sancti Galli præferebant, tria tantum construxit ad Altaria excipienda capacissima, quarum singulis binæ fenestræ imminebant; omnique conatu omnia studuit stabilire, quibus positis Vaticanum Templum brevi annorum curriculo, juxtà sapientissimi Pontificis mentem perfici omninò deberet, invariata prorsus ejusdem Templi scenographica delineatione.

Vasar. pag.
158.

Ciaccon.
pag. 514.

Hæc omnia triennio non adhuc integro perfecerat Michael, cum Pontifex Paulus gravi animi ægitudine consternatus ob Placentiam à Caesarianis occupatam, febris violentiâ post 5. diem anno 1549. Ecclesiæ Sacramentis integris adhuc sensibus piè susceptis ex hominum Cœtu demigravit.

CAPUT XV.

Acta sub Julio III.

ED deficiente Paulo; Michaelis operibus adversantes non desuere: Quamplurimi enim, aut nimis Antonio à Sancto Gallo addiçti, aut à fabricæ opere exclusi à Bonarota, maligno dente frequenter illum carpebant, livido oculo ejus opera despicientes.

Porro (ajebant) augustissimam à Bramante excogitatam Basilicam, venustissimam ab Antonio exornatam, probatamque à Viris, quos omnium consensus peritissimos judicaverat, à Michaele penitus deletam, eorumque Virorum præclara nomina cum excisis lapidibus oblitterata; ingentes auri expensas inutiliter dissipatas, deperditos tot annorum labores, tot Pontificum sapientissimorum mentes frustratas, Apostolorum Principi honorem minoris Basilicæ fabricâ fuisse imminutum; omnia denique unius Viri arbitrato contra communem Urbis sententiam penitus perturbata. Hæc omnia & his majora invidi æmulatores anno 1551. exposuerunt Joanni Mariæ de Monte, qui paulò antè communibus Cardinalium suffragiis Paulo III. subrogatus, ob gratam maximi Pontificis Julii II. memoriam Julii III. nomen assumpserat.

Vasar. pag. 174

Ciacconi pag. 741.

Importunis adeò precibus mentem Pontificis adeò divexant, ut tædio affectum illum induxerint ad trutinam revocanda, quæcunque Michael in fabrica peragebat. Eodem igitur evocato coram ipsius Fabricæ Præfidi- bus (quorum præcipui Joannes Cardinalis Salvatus, & Marcellus Cervinus, qui postea ad Beati Petri sedem evehctus fuit) illud in primis objectum est, quod Templum contrueret parum Solis irradiatione conspicuum, inditabantque tres fenestras, quas in hemicyclo partis dexteræ tantummodò aperuerat. At objecta faciliè diluit Bonarota; subjunxit enim, alias tres & quidem amplissimas, futuras esse in fornice, quem è Tyburtino lapide arcuato parieti mox erat impositurus; deindè Pontificis æquitatem exoravit, ut detrahentium Inquisitorum dicta reprimere, seque simul labore consumptum fabricæ curâ dignaretur exonerare. Quippè, ajebat, se oleum, & operam perdere; cum enim sine spe lucri, gratisque in fabricæ præfectura omni studio se totum exerceret, contrariorum invidiâ ad iram sæpè excitatus animæ jacturam periclitari formidabat.

Vasar. pag. 168.

His vocibus ad miserationem jure meritò commotus justissimus Pontifex, manibus humero illius admotis, animum addidit Michaeli, invadamque concionem avocavit; & ne in posterum novis calumniis concitatus, Fabricæ curam Artifex adeò peritus abjiceret, immò ejus animi integritas eximia, nec in Urbe tantum, sed Orbe toto pateret, Pauli III. diploma renovavit, atque in Præfectura Fabricæ novo Pontificio diplomate stabilivit. Illud hisce paginis inserere volui, mihi communicatum à supradictò D. Abbate Philippo Bonarota, & ab Autographo rescriptum, quod Florentiæ in Domo Hæredum ejusdem Michaelis servatur, estque ut sequitur:

Vasar. pag. 174

Foris:

80   TEMPLI VATICANI HISTORIA.

Foris: Dilecto Filio Michaeli Angelo Bonaroto Civi Florentino.

Intus: J U L I U S P A P A I I I .

Dilecte Fili salutem, & Apostolicam benedictionem.

Accepimus nuper, quod dudum postquam Tu modellum, sive formam Fabricæ Basilicæ Principis Apostolorum de Urbe per alios Architectos, & Peritos formatum, nulla parte acceptata, licet Tibi sæpius à fel. rec. Paulo Papa III. Prædecessore nostro oblata mercede, sed ex mera tua charitate, & singulari, quàm erga dictam Basilicam gerebas devotionem, de ipsius Prædecessoris voluntate, & expresso mandato innovaveras, & ad meliorem formam reduxeras; idem Prædecessor præmissa rata, & grata, habens, innovationem, & reductionem hujusmodi, ac omnes, & singulas ruinas, & structuras, & alia quæcunque, per Te, vel de Tuo mandato, in dicta Fabrica quomodocunque facta, etiamsi cum magnis expensis, & jactura, & damno dictæ Fabricæ facta fuissent, & certa sua scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine approbavit, & confirmavit, ac modellum, sive formam per Te factam hujusmodi immutari, reformari, vel alterari nullo unquam tempore posse, sed prosequi, & observari debere, Teque, vel à Te deputedos Artifices, & Ministros, eorumque hæredes, & successores ad damna, & expensas ea occasione factas, & provenientes, sive de illis, aut etiam de aliis, per eos circa præmissa administratis, computum, vel rationem, ac probationem, seu verificationem aliquam faciendam non teneri, nec ad id cogi posse, & sic per quoscunque tam ordinaria, quàm delegata, & in ista auctoritate fungentes, Judices, & personas etiam Caesarum Palatii Apostolici Auditores, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales, judicari, & decidi debere. Irritum quoque, & inane quidquid secus super iis à quoque quavis auctoritate scienter, vel ignoranter contingeret, attemptari, decrevit, & deindè de tuis fide, experientia, & sollicitudine plurimum in Domino confidens, Te, Tua vita durante, suum, & Apostolicæ Sedis in constructione, & fabrica dictæ Basilicæ Commissarium Præfectum Operarum, & Architectorum constituit, & deputavit, & Tibi modellum, & formam, ac structuram dictæ Basilicæ mutandi, ac ad Tui libitum ampliandi, reformandi, vel restringendi, ac omnes Operarios, Ministros, & Præfectos, ac alias personas pro dicta Fabrica, cum salariis, & emolumentis debitis, & consuetis eligendi, & deputandi, illosque, & alios antea electos, & deputedos ad Tui beneplacitum cassandi, licentiandi, & amovendi, & de aliis, prout Tibi meliùs videretur, providendi, aliaque circa præmissa necessaria faciendi, dicendi, & moderandi, tunc, & pro tempore deputedorum ejusdem Fabricæ, aut cujusvis alterius licentiâ, minimè requisita, plenam, liberam, & omnimodam facultatem, & potestatem concessit, & ad id, ut liberiùs dictæ Fabricæ attendere posses, Te, ac Tuos Ministros, & Deputedos à superioritate, jurisdictione, & auctoritate eorundem Deputedorum penitus, & omninò exemit, prout in supplicatione manu ipsius Prædecessoris signata, cujus solam signaturam ad id sufficere voluit, seu
litteris

litteris in forma Brevis desuper forsan confectis plenius continetur: Nos autem, qui fidem, legalitatem, sollicitudinem, ac in rebus agendis industriam, Tuas non minus, quam idem Prædecessor, perspectas habemus, volentes animi Tui tranquillitati, ut liberius circa dictam Fabricam ingenii Tui vires dirigere possis, consulere, ac dispendiis, & molestiis obviare; supplicationis, seu litterarum desuper confectarum prædictarum veriores tenores præsentibus pro sufficienter expressis, & insertis habentes, motu proprio, non ad Tuam, vel alterius pro Te Nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed de Nostra mera liberalitate, ac de Apostolica potestatis plenitudine approbationem, confirmationem, decretum, constitutionem, deputationem, licentiam, facultatem, liberationem, & exemptionem Prædecessoris hujusmodi, & prout illa concernunt omnia, & singula in supplicatione, & litteris hujusmodi quomodolibet contenta, approbamus, confirmamus, & innovamus, & perpetua roboris firmitate subsistere, Tuosque plenarios effectus sortiri, & per quoscunque, quos quomodolibet concernunt, & concernent in futurum, inviolabiliter observari debere decernimus, omnesque, & singulos tam juris, quam facti defectus, si qui forsan in illis intervenierint, supplemus. Et nihilominus pro potiori cautela omnes, & singulas ruinas, & structuras, & alia quæcunque, per Te, vel de Tuo mandato, circa dictam Fabricam quovis modo hæcenus facta, & in posterum facienda, etiamsi cum quantumvis excessivis expensis, & quantumvis notabilius jacturâ, & damno dictæ Fabricæ facta fuerint, & fiat in posterum, approbamus, & confirmamus, ac rata, & grata habemus; necnon Modellum, & Formam per Te factam hujusmodi immutari, reformari, vel alterari per alium, quam Te, nullo unquam tempore posse, sed persistere, & observari debere, sublata eis, & eorum cuilibet quavis aliter judicandi, cognoscendi, decidendi, & interpretandi facultate, & auctoritate, necnon irritum, & inane quidquid secus super iis à quoquam quavis auctoritate, scienter, vel ignoranter contigerit, decernimus. Teque vita Tua durante in Nostrum, & dictæ Sedis in constructione, & fabrica Basilicæ hujusmodi Commissarium, Præfectum Operarum, & Architectuum, cum licentia, facultate, & potestate, ac concessione supradictis, ac aliis quomodolibet necessariis, & opportunis, & prout per dictum Prædecessorem constitutus; deputatus, & exemptus fuisti, de novo constituimus, deputamus, & eximimus. Qua circa Venefabilibus Fratribus Patriarchæ Hierosolymitano, & Episcopo Liparen. ac Dilecto Filio Curie Casarum Camere Apostolicæ Auditori per præsentis, motu, & scientia similibus, committimus, & mandamus, quatenus ipsi, vel duo, aut unus eorum per se, vel alium, seu alios Tibi in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes faciant, præsentis litteras, & in eis contenta quæcumque plenum effectum sortiri, Teque illis, ac omnibus, & singulis in eis quomodolibet contentis, pacificè frui, & gaudere. Non permittentes Te contra præsentium tenorem modo aliquo molestari, impediri, aut inquietari. Contradictores quoslibet, & rebelles etiam per quascunque, de quibus eis placuerit censuras, & pœnas, etiam pecuniarias, eorum arbitrio ponendas, & moderandas, ac alia opportuna juris remedia appellatione postposita comescendo. Invocato etiam ad hoc, si

opus fuerit, auxilio brachii secularis, non obstantibus præmissis, ac quibusvis Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, ac dictæ Basilicæ statutis, & consuetudinibus, etiam juramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque, indultis, & litteris Apostolicis eidem Basilicæ, & illius Capitulo, ac ab eis pro tempore deputatis per quoscunque Romanos Pontifices Prædecessores Nostros, & Nos, ac Sedem Apostolicam etiam motu proprio, & de certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, ac cum quibusvis etiam derogationum derogatoriis, aliisque fortioribus, & insolitis clausulis, irritantibusque, & aliis decretis quomodolibet etiam pluries concessis, confirmatis, & innovatis. Quibus omnibus, etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque totis tenoribus specialis individua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales, iidem Importatores mentio, seu quævis alia expressio habenda, aut exquisita forma servanda foret, & in eis caveatur expressè, quod illis nullatenus derogari possit, illorum omnium tenores præsentibus pro sufficienter expressis, ac de verbo ad verbum insertis, necnon modus, & forma ad id servandas, pro individuo servatis habentes, hac vice dumtaxat illis aliis in suo robore permanfuris, harum serie specialiter, & expressè derogamus. Cæterisque contrariis quibuscunque, aut si aliquibus communiter, vel divisim ab Apostolica sit Sede indultum, qui interdicti, suspendi, vel excommunicari non possint, per litteras Apostolicas non facientes plenam, & expressam, ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum sub Anulo Piscatoris die vigesima tertia Januarii MDLII. Pontificatus Nostri Anno II.

S. Cervien.

Foris: V. Macharanus.

Amplissimo hoc diplomate ab invidorum detractationibus Julius III. munierat Bonarotam, qui tamen novis eorum molestiis affectus, novos animi angores experiebatur. Mortuo enim Julio III. paucisque elapsis diebus, quos vixit Marcellus II. Julio successus, ad Petri Solum ascendit Paulus IV. quo vivente, quosdam annuos proventus ex Urbe Ariminensi Michaeli Angelo addictos Pontificius Poccillator (infcio Pontifice) sibi usurpavit, decernens, centum nummos singulis mensibus eidem erogandos. Eos tamen Vir magnanimus recusavit, despexitque dicitur Pirri Ligorii Architecti, qui eum repuerascentem senem vocitabat. Florentiam idcirco, redire meditabatur, ut ibi supremum clauderet diem; verum senectâ, quotidie magis ingravescente, itineri se committere timuit (erat enim octogenario major) ingenio tamen vegeto, & integris sensibus virens. Timebat insuper (ut ipsemet in sua epistola Georgio Vasaro inscripta exposuit) se reum magni criminis apud Divinum Judicem fore, si Vaticani Templi curâ se penitus abdicaret, addito insuper apud homines infamie dedecore. Extat epistola in ejus vita à Vasaro conscripta his verbis die 19. Septembris 1554.

Page 179

Sappiate

Sappiate per tosa certa, che io harei caro di riporre queste mie debole offa acanto à quelle di mio padre, come mi pregate; ma partendo di quà farei causa di una gran ruina della Fabrica di San Pietro, di una gran vergogna, e di un grandissimo peccato: ma come sia stabilita, che non possa esser mutata, spero far quanto mi scrivete, se già non è peccato à tenere à disaggio parecchi ghiotti, che aspettano mi parta presto.

Neque verò illum voces vulgi, Artificum æmulatio, calumniæ obtræctantium, vel Principum contumeliæ adeò perculere, ut de firma statione mentis, consiliivæ sui depelleretur unquam, quin magis in dies ille animo æstuarè, & eniti monitis, scriptisque, & perpetuo labore, vigiliisque præstare, ne in cujusquam potestate foret amplius rectè facta, aut consulta perfringere, idque unum præcipuè conari, ut moles, æternitati parum concessura, optatum aliquando finem attingeret. Cujus quidem Viri ea fuit auctoritas apud illos claros Artifices, qui eodem in munere deinceps illi succedere, ut ejusdem sapienter excogitatis, atque decretis mordicus, plerique omnes hæserint, neque terminos ædificationis, semèl ab illo fixos, temerè transire fas esse duxerint. Generoso igitur amore erga Divum Apostolorum Principem, cui sine ullo pecuniæ lucro serviebat, omnia despiciens, fabricam promovere conabatur. Ejus animi pietatem Posteritati tradiderunt ipsius epistola diversis amicis scriptæ, quarum aliquas recensere existimavi eodem patrio sermone, quo Auctor exaravit, apud hæredes servatas. Ullarum prima Georgio Vasaro missa die 11. Maii 1555. ità se habet:

Ferdinand.
Carolus se-
tion. 1. c. 2.

Io fui messo à forza nella Fabrica di San Pietro, & hò servito circa otto anni, non solamente in dono, ma con grandissimo mio danno, e dispiacere, e hora che l'è avviata, e che ci è denari da spendere, e che io sono per voltare presto la cuppola, se io mi partissi, sarebbe la rovina di detta Fabrica, farebbemi grandissima vergogna in tutta la Christianità, e nell'anima grandissimo peccato: però Messer Giorgio mio caro io vi prego, che da mia parte voi ringraziate il Duca delle sue grandissime offerte, che voi mi scrivete; e che voi preghiate Sua Signoria, che con sua licenza, e grazia io possa seguitare quà, tanro che io me ne possa partire con buona fama, con honore, e senza peccato.

In alia ad eundem epistola die 22. Junii ejusdem anni hæc itidem habet:

Pregate Sua Signoria, che con sua licenza io seguitassi quà la fabrica di San Pietro, finche fossi à termine, che la non potesse esser mutata, per dargli altra forma; perche, partendomi prima, farei causa di una gran rovina, di una gran vergogna, e di un gran peccato: e di questo vi prego per l'amor di Dio, e di San Pietro.

Die postea 1. Julii anni 1557. scribens Leonardo Bonarotæ nepoti, sic ait:

Io vorrei più presto la morte, che essere in disgrazia del Duca; io in tutte le mie cose m'ingegno di andare in verità; e se io hò tardato di venir costà, come hò promesso, io hò sempre inteso con questa condizione, di non partir di quà, se prima non conduco la fabrica di San Pietro à termine, che la non possa esser guasta, nè mutata dalla mia composizione; e di non dare occasione di ritornarvi à rubbare, come solevano, e come ancora aspettano i ladri; e questa diligenza hò sempre ufata, e uso, perche come molti credono, e io ancora, esservi stato messo da Dio; ma il venire à detto termine di detta fabrica non mi è ancora, per esser mancati i denari, e gli huomini, riuscito; & io, perche son vecchio, e non havendo à lasciar altro di me, non l'hò voluta abbandonare; e perche fervo per l'amore di Dio, e in lui hò tutta la mia speranza.

Rursus in alia epistola ad Georgium Vasarum sic loquitur:

Messer Giorgio amico caro.

Io chiamo Iddio in testimonio, come io fui contro à mia voglia con grandissima forza messo da Papa Pavolo nella fabrica di San Pietro di Roma dieci anni sono, e se si fussi infino à hoggi seguitato di lavorare in detta fabrica, come si faceva allora, io farei hora à quello di detta fabrica, che io hò desiderato per tornarmi costà, ma per mancamento di denari la si è molto allentata, e allentasi, quando ella è giunta in più faticose, e difficili parti, in modo che abandonandola hora non farebbe altro, che con grandissima vergogna perder tutto il premio delle fatiche, che io ci hò durate in detti dieci anni per l'amore di Dio &c.

Ultima demùm 13. Septembris 1560. fuit missa ad Cardinalem Carpentem his verbis:

Messer Francesco Dandini mi hà detto hieri, che V. S. Illustrissima, e Reverendissima gli disse, che la fabrica di San Pietro non poteva andar peggio di quello, che andava, cosa che veramente mi è molto doluta, sì perche ella non è stata informata del vero, come ancora che io (come debbo) desidero più di tutti gli altri huomini, che ella vadi bene. E credo (se io non mi gabbo) poterla con verità assicurare, che per quanto in essa hora si lavora la non potrebbe meglio passare. Ma perciòche forse il proprio interesse, e la mia grave vecchiezza, mi possono facilmente ingannare; e così contro l'intenzione mia far danno, ò pregiudizio alla prefata fabrica io intendo (come prima potrò) dimandar licenza alla Santità di Nostro Signore; anzi per avvanzar tempo, voglio supplicare, come fò, V. S. Illustrissima, e Reverendissima, che sia contenta liberarmi da questa molestia, nella quale per li commandamenti de' Papi, come Ella sà, volentieri sono stato

stato gratis già 17. anni, nel qual tempo si può manifestamente vedere quanto per opera mia sia stato fatto nella sudetta fabrica; tornandola efficacemente à pregare di darmi licenza, che per una volta non mi potrebbe fare la più singolare grazia; e con ogni riverenza humilmente bacio le mani di V.S. Illustrissima, e Reverendissima.

Sed ut ad seriem fabricæ redeamus, expertus erat Michael, quàm noxia futura ei fuisset ipsius absentia, cum non semel error irrepserit in constructione fornicis in brachio dextero, quod Regium appellabant, ob imperitiam cœmentarii, à quo in ejus molitione cæteri dirigebantur Artifices. Adeout non modica ejusdem pars omninò everti necesse fuerit, iterumque ædificari, quamvis omnes ejus mensuræ exactissimè deprehendi possent in lignea forma à Bonarota proposita.

Talem fornicem haud cœmentis compegit Michael, ut mos fuerat apud antiquos communis, sed tantum Tyburtino lapide affabrè exciso, & scalpris adeò egregiè aptato, ut omnibus lapideis fragmentis, singulis in partibus adamussim invicem consentientibus, fornix esset immutabilis, ac veluti unico in lapide excavatus videretur.

Annus interim quinquagesimus septimus ultrà millesimum quingentesimum vertebatur, quo adhuc in Petri Solio sedebat Paulus IV. Jamque supra quatuor majores arcus coronam imposuerat Michael ad tholum sustinendum aptissimam, eamque duplicato columnarum additamento exornaverat. Verum cum ejus Tholi constructio semper in dies magis, ac magis protraheretur, ejusdemque idea esset in sola Michaelis Angeli mente; Cardinalis Carpenfis, & præclari viri Donatus Jannozius, Franciscus Bandinus, ac Thomas de Cavaleriis plurimum fabricæ addiçti, verentes, ne, deficiente Bonarota, etiam illa omninò deficeret, cum induxerunt ad ideam ex aliqua materia compingendam, ex qua omnes Tholi partes, ac mensuræ à quovis facilè deprehenderentur. Annuit Bonarota, & opus commisit cuidam Gallo nomine Joanni, qui illud primùm ex argilla, deindè ex ligno juxtà mentem Michaelis exactissimè unius anni spatio perfecit.

Vasar. pag.
151.

CAPUT XVI.

*De Tholi Idea à Bonarota delineata.*Fig. 19.
20.To. 3. par. 2.
pag. 181.

Fig. 21.

NTEQUAM ad ulteriora progrediamur satis erit talem prototypum contemplari in duplici Tabula, quarum prima exhibet exteriorem partem tum Basilicæ, tum Tholi, quam curavimus delineari, prout extat in Bibliotheca Vaticana coloribus expressa, de qua mentionem fecit Mutius Panfa in descript. Vatic. Biblioth. pag. 116. Desunt tamen in ejus loculamentis signa marmorea; quibus exornari illa jusserrat Bonarota; secunda exhibet diversam ejusdem Tholi formam cum porticu ibidem aperta, quam excogitavit Eques Dominicus Fontana sub Sixto V. Ejusdem declarationem addo latino idiomate redditam, quam italico exaravit Vasarus. Utque Vasari descriptio clariùs innotescat, aliam Tabulam addere visum est, in qua partes ichnographiæ ejusdem Tholi demonstrantur additis caractèribus, quorum beneficio singulæ à Vasaro descriptæ clara methodo deprehendi possunt.

Animadverti (ait Vasarus) diametrum circuli, quo timpanum tholi subjectum perficitur, palmos centum & octoginta sex continere. Ejus basim quatuor majoribus arcibus E, & pilis, nempe ABCD impositam è lapidibus Tyburtinis in gyrum efformari, cujus crassities palmis triginta tribus $\frac{11}{16}$ expletur, altitudo verò palmis undecim & $\frac{10}{16}$ illique insuper inesse coronam palmis octo altam, sex verò cum dimidio antè muri libellam prominentem. Hæc basis triplices dividitur in partes, quarum interior 15 palmis expletur, undecim exterior, media verò septem & $\frac{11}{16}$ vacua spatium habet fornicatum. in gyrum palmorum 806. circumductum, altumque palmis 16. In illud patet ingressus per quatuor januas, inter se palmis 201. distantes, totidemque insunt in spatii ambulacri intermediis, in quarum singulis gradus collocati, ascensum offerunt hinc ad exterioris coronæ ambulacrum I latum palmis sex cum dimidio, indè verò ad interiorem coronidem K, cujus latitudo palmos octo & $\frac{1}{4}$ circumeuntibus præbet. Ex his aditibus per scalas, in tertia, quam diximus, basis parte solida collocatas, quatuorque palmis & $\frac{1}{16}$ amplas, ascensus hinc indè datur palmorum quatuordecim & $\frac{1}{16}$ ad aliam coronidis, seu basis contignationem, quæ decem unciis unius palmi prominet in vertice.

Supra eam collocantur sexdecim validissimæ pilæ M binis singulæ exornatæ in parte interiori parastatis N, in exteriori verò binis columnis O munitæ. Harum pilarum lineæ centrales longæ palmis triginta sex in magni circuli centro concurrunt. Hæ binæ columnæ basim præmunt latam quinque, & unciis octo, altam undecim, sub qua plinthus jacet palmo cum dimidio altus, latus verò octo & $\frac{1}{4}$. Earum columnarum scapus altitudinem explet palmorum 43. cum dimidio. Ejus verticis diameter palmos 4. implet & uncias novem, pedis verò quinque cum dimidio. Capitulus, quem habent corinthium, palmos sex cum dimidio in altitudine ostentat, in cimasio autem novem,

TABVLA 19.

pag. 86.

FORMA EIVSDEM NOVAE BASILICAE A MICHAELE ANGELO
BONAROTA DELINEATA

m pro-
exhibet
avimus
prefa,
g. 116.
ari illa
am por-
ixto V.
exara-
oulam.
trantur
ara me-

m tholi
s basim
a è lapi-
nta tri-
neffe.
am pro-
ior 15.
spatium
mque.
is 201.
quorum
na am-
n coro-
Ex his
ocatas,
n qua-
decem

ingula
mnis O
a magni
n quin-
um di-
udinem
implet
habent
o autem
em.

FORMA BASILICÆ QVAM CVM PORTICV ITIDEM APERTA

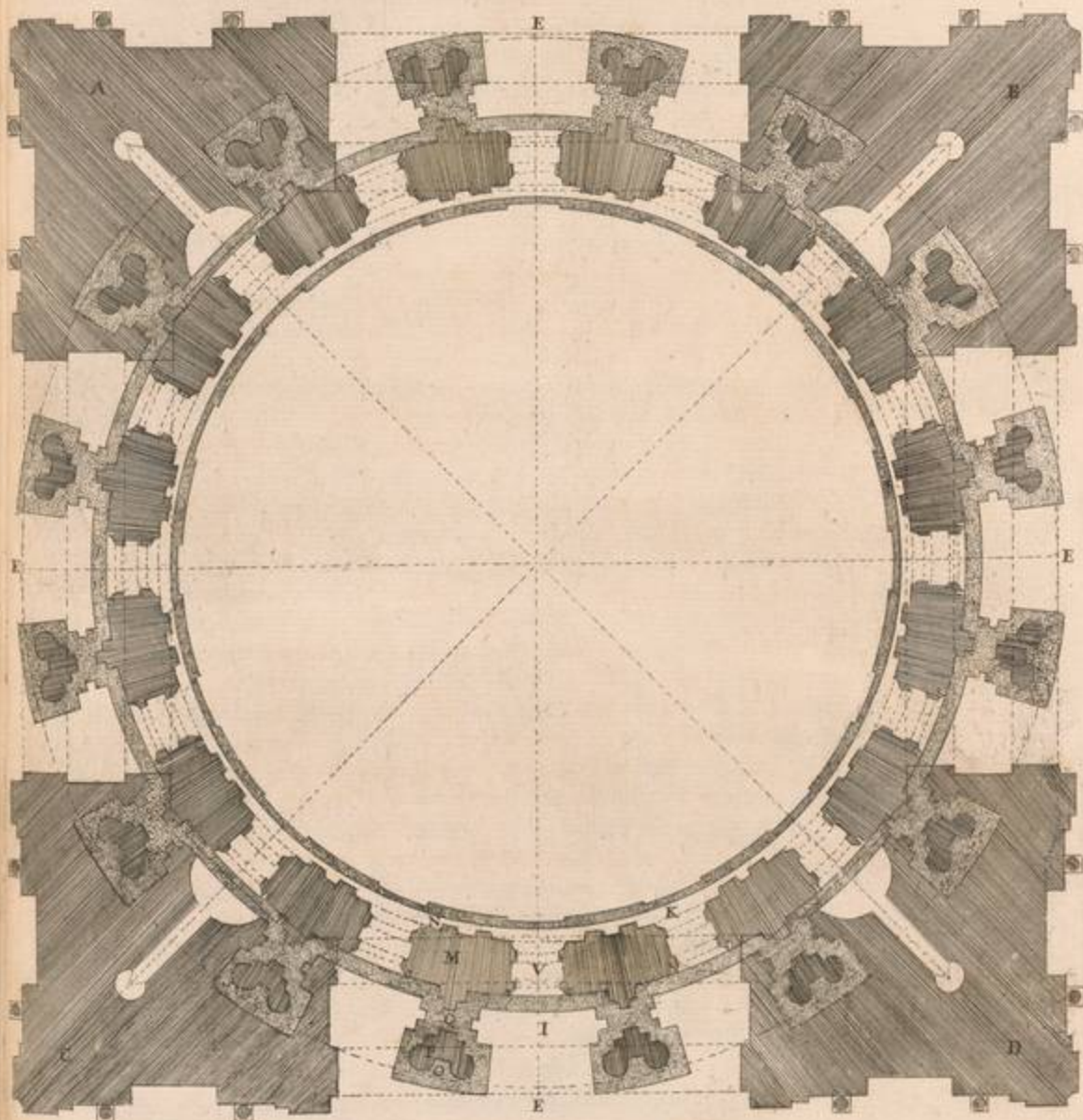
EXCOGITAVIT EQVES DOMINICVS FONTANA SVB SIXTO V.

ICH.

ICHTNOGRAPHIA MAGNI THOLI BASILICÆ VATICANÆ
A SIXTO V. ADIFICATI

nover
enim
arcu
tent
maoru
exteri
& Pa
altum
tuor
octo,
tibus
quaru
impor
ris fe
plicati
lita in
In pa
rior,
Post il
ad late
pariete
Extrem
nendas
rietes
let rec
tur, fe
ter col
plecten
illis pa
adhuc
midum
& in p
corem
S
25. pa
nide e
totider
mus A
illumin
ornavi
striges
ad afo

novem. Earundem columnarum tres tantum partes ostenduntur. Quartam enim pilis junguntur, ut apparet in P, in quibus singulis janua Q patet arcuata, lata palmis quinque, alta tridecim & $\frac{1}{4}$.

Inter supradictas pilas columnis exornatas totidem fenestram V patent, lata palmis 12. $\frac{1}{4}$. altae circiter 22. cornicibus in utraque parte palmorum 2. & $\frac{1}{4}$. exornatae, & quidem ampliores in parte interiori, quam exteriori, ad lucem majorem Basilicae communicandam. Columnis simul & Parastatis ad eandem prorsus altitudinem erectis epistylum imminet altum palmis quatuor & $\frac{1}{4}$. Epistylis Zophorus jungitur palmorum quatuor cum dimidio. Zophoro vero corona palmorum quatuor & unciarum octo, quinque vero in latum protensa cum marmoris repagulis circumeuntibus opportuna.

Quatuor oppositis sibi invicem pilis quatuor scalae insunt cochlites, quarum beneficio ad eam partem ascenditur, cui opus tholi fornicatum imponitur.

Huc usque Basilicae fabricam produxerat, tholique extruendi mensuras sequentes in prototypo praescripserat Bonarota. Quas ad clariorem explicationem in subjecta ejusdem tholi delineatione in Tabula 18. posita inspicimus. Tria primum assignavit puncta in triangulum disposita A B
In puncto C inferiori centrum habet circumferentia parietis tholi interior, cui parieti crassitiem assignavit palmorum quatuor cum dimidio. C
Post illum reliquit spatium quatuor palmorum pro scalis, quae iter praebent ad laternam. Facto deinde centro in puncto B, circulum duxit pro secundo pariete arcuato, cujus initio assignavit palmos quatuor cum dimidio. Extremitati vero superiori tres cum dimidio, ad quas mensuras facile obtinendas lineam duxit e centro A circulem, sicque spatium inter duos parietes aperuit octo palmis altum, ut per gradus fornici additos, quilibet posset rectus ascendere.

Ad hos binos parietes perfecte stabiliendos, quibus tholus componitur, sexdecim anteridibus illos conjunxit, veluti costis, quibus simul firmiter colligantur, totidemque sunt inter eos spatia, ad scalas supradictas complectendas, quae scalae in octo tantum sibi oppositis spatiis collocatae, binis illis parietibus primum comprehenduntur, deinde fornici interiori tantum adherent, caetera autem octo spatia sunt vacua. Haec autem costae, pyramidum instar duodecim palmis primum latae, gradatim acuminantur, & in parte cum interiori, tum exteriori prominentes robur augent & decorem.

Superficies tholi exterior in arcuatum parietem flectitur, supra basim 25. palmis cum dimidio altam, soleam duorum palmorum, & simili coronide exornatam. Dividitur insuper a sexdecim supradictis anteridibus in totidem aequalia spatia. In singulis eorum binas fenestras aperuit sagacissimus Artifex, ut eorum beneficio spatia a duobus fornicibus comprehensa illuminarentur. Eas mutilis encarpis, denticulisque prominentibus ita exornavit, ut imbrem arcerent. Anteridibus vero, palmis quinque latis, striges inerant, quae in spatio unius palmi cum dimidio gradus continebant, ad ascensum accomodatos.

Tholo laternam imposuit exornatam columnis similibus aliis, quæ ipsi tholo fulcimento erant & ornatui. Laternam demùm absolvit pyramide, ad æreum globum cum cruce sustinendum aptissima. In parte verò interiori spatia intermedia sexdecim habent areas in elypsim efformatas, quorum altitudo ad palmos extenditur 29. His imminent totidem quadrata 24 palmis oblonga, & fornix acumini obsecundantia, demùm in spatiis super extantibus sexdecim alii circuli, totum arcuatum parietem mirum in modum exornant. Hæc omnia in suo prototypo præscripserat Bonarota. Quomodo autem tria illa puncta A B C inveniri possent ex documento ipsius, Vasarus non retulit.

Probata maximè fuit apud omnes futuri tholi delineatio; verùm ejus constructionem distulit Summi Pontificis mors, ob quam anno 1559. è vivis erepto, Templi fabrica caruit Promotore.

CAPUT XVII.

Acta sub Pio IV. & Gregorio XIII.

PIUS deindè hujus nominis IV. anno eodem ad Vaticanam Sedem evectus, cum satis perspectas haberet egregias Bonarotæ virtutes, illi mirificè blanditus est, & diplomata Pontificum Pauli III. Julii III. & Pauli IV. renovavit; quibus in fabricæ Præfecturâ idem confirmaretur. Septemdecim jam annos in eadem insumptos Michael numerabat, cum novis iterùm molestiis affectus est ab invidis æmulatoribus, quorum cupiditas illum exauctorare studebat. Cùm enim Fabricæ Præsidentem Aloysium Cajetam cuidam Cæsari e Castrodurante defuncto substituisset Bonarota, eum excludi conati sunt, ejusque loco Virum sibi acceptum, sed imperitum præfecere, cui nomen erat Nannus, vulgò dictus *di Baccio Bigio*, affirmantes insuper fabricæ curam à Michaelè fuisse ob gravem senectutem penitus abdicatam, immò ejus ruinæ periculum imminere, quod certè ab alio peritissimo Architecto remedium expectabat. Harum vocum famâ percrebescente æquissimus Pontifex nobilem Virum Gabrium Sorbellonum jussit inquirere, an vera essent, quæ dicebantur, statimque sibi referre, quæ diligenti præmissis examine deprehendisset. Detecta statim fuere mendacia, & obliterantium hominum calumniæ, quarum causa Nannus probrosis verbis à Vaticano exulare jussus ob Pontificium decretum, gloriæ loco retulit ignominiam.

Vasar. pag.
188.

Hæc inter Bonarotæ laboribus mors finem imposuit die 17. Februarii anni 1564. qua Divino Conditori animam suam commendans piissimè illam efflavit. Post funebrem pompam, qua primùm in Templo Sanctorum Apostolorum Romæ, deindè Florentiam translatus, in Templo Sanctæ Crucis sepultus requievit, apposita hac sequenti inscriptione in honorario tumulo, quem ingeniosa pietas Pictorum; & Sculptorum crexerat, videlicet;

Collegium

Collegium Pictorum, Statuvariorum, Architectorum auspicio, opeque sibi prompta Cosmi Ducis, auctoris suorum commodorum suspiciens singularem virtutem Michaelis Angeli Bonarotæ, intelligensque, quanto sibi auxilio semper fuerint præclara ipsius opera, studuit se gratum erga illum ostendere, summum omnium, qui unquam fuerint P. S. A. idèoque monumentum hoc suis manibus extructum magno animi ardore ipsius memoria dedicavit.

Bonarota defuncto, fabricam perficiendam curavit Pius IV. cui jam Paulus IV. Pirrum Ligorium præposuerat, eique Pius socium addidit Jacobum Barozzium: dumque inchoatam substructionem quantocius absolvendam hic urgeret Pontifex plurimam pecuniam suppeditavit; scribente Panvinio: *Templum Sancti Petri Vaticanum totum Terrarum Orbe celebre, additis mensuris salariis perficiendum curavit.* Illis districtè præcipiens, ne quidem unguem discederent ab exemplari, quod Bonarota è ligno compactum reliquerat; interdictumquo fuit quidquam addere, vel adimere: Quam quidem legem acrius, severiusque firmavit anno 1566. Summus Pontifex Pius V. instante apud ipsum Vasaro, qui ejusdem Pontificis mandata cum Guilielmo Sangallego Romanæ Ecclesiæ Thesaurario indixit Episcopo Ferrantino Vaticanæ Fabricæ Præsidi; Immò advertens Pius, Pirrum Ligorium à Bonarotæ vestigiis discedere, illum coegit ab incepto desistere, & solo Jacobo Barozzio opus Bonarotæ commisit absolvendum.

Fuerat Jacobus Barozzius, Vignola vulgò dictus, ab Oppido Bononiensis Territorii, ubi patre Clemente Mediolanensi, matre verò Germana anno 1507. natus fuit. In primis juventutis annis Bononiæ arti pingendi addiscendæ navavit operam; in qua cum, Magistro satis perito destitutus, parum proficeret, & ad Architecturam addiscendam toto se ferri animo perferiret, omnes curas, cogitationesque suas ad illam convertit, augurio quasi factò ex efformationibus ædificiorum, quas multorum cum plausu perfecerat. Quoniam verò intelligebat optimè sola delineandi arte, aut lectione Vitruvii non posse perveniri ad illud fastigium, quo enitebatur, Romam concessit, ut antiqua ejus inspiceret monumenta, ex iisque regulis optimas depermeret. Ubi quidem illi in primis hoc commodum evenit, quòd ab Academia Architectonica, cujus tùm Principes erant Marcellus Cervinus, Maffæus, & Mazzolus, adscitus fuit eum in finem, ut quæ mente illa conceperat, pennicillo designaret, & ædificia antiqua metiretur, & efformaret. Qui labor illi tantum profuit, ut genuinam ædificandi rationem, familiarissimam sibi redderet, ac plurima deindè ædificia Romæ, Bononiæ &c. arte peritissima extrueret, tantumque sibi compararet nominis famam, ut ab Hispaniarum Rege ad Excuriale ædificandum evocaretur, quam tamen Provinciam, sibi delatam, ætate jam provectus suscipere noluit, præcipuè cum post Michaelis Angeli Bonarotæ obitum, Basilicæ Sancti Petri Architectus à Pontifice Maximo fuisset constitutus. Jacobum igitur suos labores omni studio impendisse circa fabricam novennio integro, quo vitam traduxit, Dantes affirmat in ejus vità, verum opera ab ipso patrata non enumerat, nec ab aliis Auctoribus indicata reperio, nisi ab unico Balleono, qui pag. 8. affir-

Apud Pa-
latium pag.
283.

Vasar. pag.
289.

Ex actis
Eruditor.
Januarii
1694. pag.
25.

mat, exteriores Templi parietes Tyburtino lapide exornatos ab ipso fuisse, juxtà delineationem à Bonarota decretam. Certum autem est Pium V minori studio, quàm Pius IV. fabricam promovisse; sexennio enim, quo Sanctissimus ille Pontifex Romanam Ecclesiam gubernavit, ingentem pecuniæ vim erogare studuit, ut ipsam ab infensis hostibus defenderet, & Selineum Turcarum Tyrannum, multis insolentem victoriis, ingenti parata classe extrema Romæ minitantem, precibus, & armis devinceret.

Barozzio demùm defuncto sub Gregorio XIII. qui post Pium V. magna omnium lætitia, & ingenti suarum virtutum expectatione Pontif. Max. renunciatus fuit, ejus discipulus Jacobus patria Romanus, à Porta dictus, fabricæ præficitur, ut iisdem vestigiis insiltens, eam omni studio prosequeretur. Hujus directione, & Thomæ de Cavalieriis consilio, multa mirificè molitus Gregorius tectum imposuit Aræ Divo Petro sacræ, magnis binis columnis suffultum, contra imbrium eluviones, Cellam postea magnificentissimam, quàm Gregorianam vocant, maculosis marmorum incrustationibus camerato, inauratoque ambitu, ac tholo, columnis, picturis speciosis, organi tubis, musivis, aliisque clarissimis operibus vix imitabilem fecit. In ejus Sacelli constructione, ultrà centum millia ducatorum impendit, & annuis proventibus ad Sacerdotum alimoniam dotavit. Picturas in eo suo pennicillo expressit Hieronymus Mutianus anno 1580. cujus elogium è tumulo acceptum, in Basilica Liberiana locato, sic legitur:

Donatus de
Roma lib. 4

Balleonus
pag. 5.

Hieronymo Mutiano Brixienti Rom. non pingendi magis arte, quàm vitæ probitate clarissimo. Idem enim Gregorio XIII. Pontif. Max. cujus Sacellum in Vaticana Basilica musivo princeps opere exornarat charissimus fuit, & S. P. Q. R. ob insignem morum integritatem Romana Civitate donatus est. Obiit Rom. 27. m. Apr. an. 1592. & Ortensia Urbe ejus uxori, & Victoria filie, socio socru, & uxori charis. Thomas Tertius mœrens posuit anno MDC.

Turrigius
de Crypt.
Vatic.

Balleonus
pag. 323.

Pag. 167.

Altare ejus Sacelli ornant columnæ, quæ in Templo Romolo dicato in Foro Boario extabant. Quamplurimæ etiam Angelorum imagines, quas ex ære formavit Sebastianus Torrisanus. In eo Gregorius antiquissimam Deiparæ imaginem, de Auxilio appellatam, die 12. Februarii anno 1578. solemnè pompa collocavit, quàm antea Julius II. è veteri Sacello S. Leonis I. ad aliud transfulerat. Refert Turrigius in Cryptis Vaticanis, illam præcessisse cum facibus ardentibus Basilicæ Vaticanæ Clerum, Sodalitates S. Jacobi, vulgò dicti *Scossa Cavalli*, & Sanctissimi Sacramenti, Religiosos etiam Carmelitas Sanctæ Mariæ, quam vocant *Transpontinam*, quibus accesserunt sex Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Purpurati, Alexander Farnesius Archipresbyter Basilicæ, Varmiensis Summus Pœnitentiarius, Siretus, Albanus, à S. Sixto, & Austriacus.

Decreverat Gregorius sub Ara hujus Sacelli Divi Gregorii Ossâ collocare, quæ in Aede Sanctæ Mariæ Campi Martii jacebant. Quamobrem solemnem pompam indixit, ut refert Mucantius in Diariis his verbis.

Die 16. Martii anno 1578. fuit ordinata Processio pro Corpore
 Beati Gregorii Nazianzeni transportando ad Basilicam Sancti Petri, ta-
 men ob Cæli intemperiem fuit ad aliud tempus translata]. Et alio in loco
 [Die 20. Aprilis 1580. fuit decreta pompa pro translatione Divi Gregorii
 in Congregatione Cardinalium num. 8. deputata pro reformatione cære-
 moniarum &c.] Indieta igitur sacra pompa die 11. Junii ejusdem anni
 in Vaticanum Sacellum Sanctissimi Viri Ossa transtulit. Eam Joannes Paulus
 Mucantius tom. 2. Diariorum Francisci fratris fusè, & diligenter expressit.
 Processionem sex horis absolutam fuisse affirmat, in qua, refert Turrigius,
 adfuisse ex piis Sodalitatibus Socios 3768. Religiosos 905. ex Curia Romana
 Administros 576. & Parochos 69. Totum agmen claudebat Jacobus Bon-
 compagnus, qui Sanctæ Romanæ Ecclesiæ armis præerat, umbellam, sub
 qua sacra Ossa deferebantur in theca argentea, vicissim garebant Populi Ro-
 mani Senator, Conservatores, Regionum Urbis Duces, ac SS. Petri, & Pauli
 Equites aurati. Via tota à Sanctæ Mariæ Campi Martii Templo ad Vati-
 canum variis ornamentis (apud Collegium Germanicum etiam carminibus)
 culta erat. Gregorius adventanti sacro Corpori Pontificia supplicatione,
 cum Cardinalibus obviam processit in sede delatus ad scalas usque Basilicæ,
 deindè pedes occurrit, & in media platea sacrum Thesaurum adoravit.
 Iterumque postea in Basilica incenso thure veneratus, illud in loco ad id
 parato suis manibus collocavit. Sacram Aram Cardinalis Sanctæ Severinæ
 in Dei Matris Virginis, & Sancti Gregorii Nazianzeni honorem, jubente
 Pontifice, eadem die consecravit. Cum capsâ Nazianzeni Lipsana continente
 collocata fuit argentea lamina, in qua hæc legebantur:

Pag. 168.

Ciaccon.
Pag. 10.

Anno Sal. MDXXX. III. Idus Junii.

Sanctissimus Dominus Noster Gregorius XIII. Pont. Max. anno sui
 Pontificatus IX. Beati Gregorii Nazianzeni Episcopi, & Confessori,
 cognomento Theologi Corpus, ab Ecclesia Monasterii Monialium Sanctæ
 Mariæ Campi Martii de Urbe, ubi positum erat antiquitè, comi-
 tante processionaliter totius Urbis Clero, cum S. P. Q. R. cæterisque Ro-
 manæ Curie Ordinibus, incredibili aliundè hominum concursu, ac fre-
 quentia, in hunc locum transtulit. Ibi etiam appositum fuit de reli-
 quiis Veli Beatæ Mariæ Virginis, de Capite Sancti Joannis Papæ,
 & Martyris, de Humero ipsius Sancti Gregorii Nazianzeni, de Mento
 Sancti Hieronymi Presbyteri, & Confess. de Capite S. Hippolyti Mart.
 de Bracchio S. Gregorii PP. I. de Bracchio S. Basilii Episcopi, & Confess.
 Item de ligno Sanctissimæ Crucis Domini Nostri Jesu Christi, de reli-
 quiis Sancti Bartholomæi Apostoli, de Offibus Sancti Justini Martyris,
 & Sancti Christophori Martyris, de Reliquiis Sanctæ Lucie Virg. & Mart.
 S. Sabinæ Mart. de Capite S. Sebastiani Mart. & S. Martinæ Mart.

Turrigius
Pag. 168.

Circumferebatur etiam tum ejusdem Sancti Gregorii epitaphium.

” D. O. M.

” Divo Gregorio Cappadoci Rhetorum Philosophorumque Studiis
 ” eruditissimo, cognomento Theologo, primo Sasimorum, deinde Na-
 ” zianzenſi Episcopo, Hæresum expugnatōri, Constantinopolis Præfidi:
 ” qua dignitate deposita, pristinaque Sede tandem relicta, ruri Monachi
 ” vitam religione, & studio coluit: compluribus sapientiæ, & eloquentiæ
 ” editis monumentis, sub Theodosio Principe decessit, cujus Corpore hu-
 ” mili loco jacente, Romam delato in Campo Martio sub sacrarum Virgi-
 ” num Græcarum custodia condito, Gregorius XIII. Pont. Max. in ope-
 ” rosum Vaticani Templi Sacellum Gregorianum, à se ditissimè extractum
 ” amplissima Pop. Rom. omniumque Sacrorum Ordinum supplicatione,
 ” venerationeque translato, honoris, nominis, & pietatis causa, ipse ho-
 ” norificentissimè posuit, dedicavitque Anno Salutis MDLXXX. III. Idus
 ” Junii.

Sacellum hoc, quo Gregorius Pontifex splendidissimè Vaticanum
 Templum nobilitavit, indicatur in Numismate ejusdem Gregorii, in quo
 Templi facies apparet cum majori tholo, aliisque minoribus hinc indè col-
 locatis, adjecta epigraphe SUPRA HANC PETRAM. Circa quod obser-
 vandum est, omnes tholos expressos fuisse non ut ædificatos, sed ut ædifi-
 candos (non enim adhuc erant sub Gregorio) sed tantum ille, quem Sacello,
 ab eodem Gregorio exornato, Jacobus à Porta imposuerat, antequam maxi-
 mus tholus extrueretur. Ejus incisuras, & ichnographiam apponemus,
 cum de minoribus tholis Basilicæ agendum erit. Nunc ad Sixti V. gesta
 perlustranda ejus invitant Numismata.

CAPUT XVIII.

*Acta sub Sixto V. et præsertim de maximi
Tholi constructione.*

PRIMO loco sese illud offert, quod similem faciem præfert, ac aliud Gregorii XIII. à nobis nuper descriptum, cum simili inscriptione, SUPRA HANC PETRAM. Quibus adde, *excelsam Sixtum V. Vaticanæ Basilicæ molem, magnitudinis structure admirandæ, nobili fastigio absolvi*; sive mavis dicere: supra Divi Petri Ossa, quem firmissimum Ecclesiæ fundamentum Cælestis Opifex fecit, Tholum imposuisse, quem, si inspicias, dices cum Bargeo

Old. pag.
121.

*Ingentes si facta decent, ingentia Reges
Te Regum Regem Xiste quis esse neget?*

Romanorum enim Pontificum, necnon Cæsarum magnificentiam solo quinque ann. spatio Sixtus superavit. Vix ille die 12. Aprilis anni 1583. Cardinalibus 41. suffragantibus, Pontifex Maximus renunciatus fuerat, cum ad excelsa quæque animum intendens, animadvertit Basilicæ Vaticanæ Timpanum à Bonarota absolutum insigniorem Tholi ornatum expectare, visumque illi (inquit Pater Forestus nostræ Societatis eruditus Scriptor) pulchrum quidem Corpus, sed Capite truncatum apparere. Quod opus tantquam moles operosior, tum ob ingentes expensas, summosque labores pernecessarios ab aliis Pontificibus fuerat desperatum. At Sixtus ad res sanè arduas, ac præclaras producendas natus, illud molitus est, Urbe tota admirante, quod tempore antea non nisi quinque decies centenis nummorum aureorum millibus, decemque annorum spatio erigi posse omninò affirmabant.

Old. pag.
126.

Nel Map-
pamonde
istorico.

Aliquot igitur magnæ existimationis Architectos accersivit, & Provinciam, illo jubente, suscepit Jacobus à Porta, ingenii excellentia præditus, cum quo, ingruente molesta senectute, Eques Dominicus Fontana utilem navavit operam, ejus consilia nunquam Jacobo respuente, utroque tamen Michaelis Bonarotæ legente vestigia.

Moles extrui cæpit anno 1588. die 15. Julii hora decima sexta. Sexcenti noctu diuque, Pontifice extimulante, collaborabant Operarii, qui illud intrà duorum ac viginti mensium spatium centum millibus aureorum singulo quoque anno consumptis. Anno 1590. die 14. Maii perfecerunt, exceptis laminis plumbeis, quibus Tholus contegitur, & bracteis aureis, quibus costæ mirificè ornantur, necnon laterna columnis extructa, pilâ, & cruce inauratis supra Tholum collocatis, quæ omnia septem deindè mensibus confecta sunt; mensibus autem triginta omnibus numeris cuncta fuerunt absoluta, non quidem sub Sixto, ut inferiùs patebit.

Grimaldus
in MS.

Mabilon.
tom. 1. pag.
52.

Rocca in
Append.
Biblioth.
Var. pag.
418.

Ut autem adèò stupendam molem peritus Artifex tutò excitaret, ligneam contignationem, qua sustineretur admirabilem excogitavit. Ejus ichno-

Fig. 22. ichnographiam exposuit Eques Carolus Fontana pag. 321. ut hic etiam exprimitur, & ut firmissima partium compages redderetur, onerique sufficiens subvehendo, ferreis cingulis interiorem Tholum communivit mense Aprili anno 1591. De his, quæ ad tantam molem fuerunt necessaria longum est recensere. Dicam tamen cum eruditissimo Præfule Angelo Rocca ex rudentibus 500. librarum millia fuisse consumpta, ad cæmenta, aquam, tigna, & alia id genus sursum trahenda, & in duobus Tholi fornicibus connectendis 30. librarum millia ferri insumpta. Armatura, ut ajunt, interior, quæ in ultima ex tribus Tholi partibus fuit adhibita, constabat centum supra mille trabibus, inter se connexis, quorum centum ita erant crassæ, ut duo homines amplecti eas non possent. Armaturæ verò forinfecæ, sive ferula, ut ajunt, supra quæ operam suam exercebant Operarii, fuerunt innumera. Compactio autem armaturæ interioris erat ita ingeniosè facta ut supra se fundata in aere pendens videretur. Hactenus Rocca.

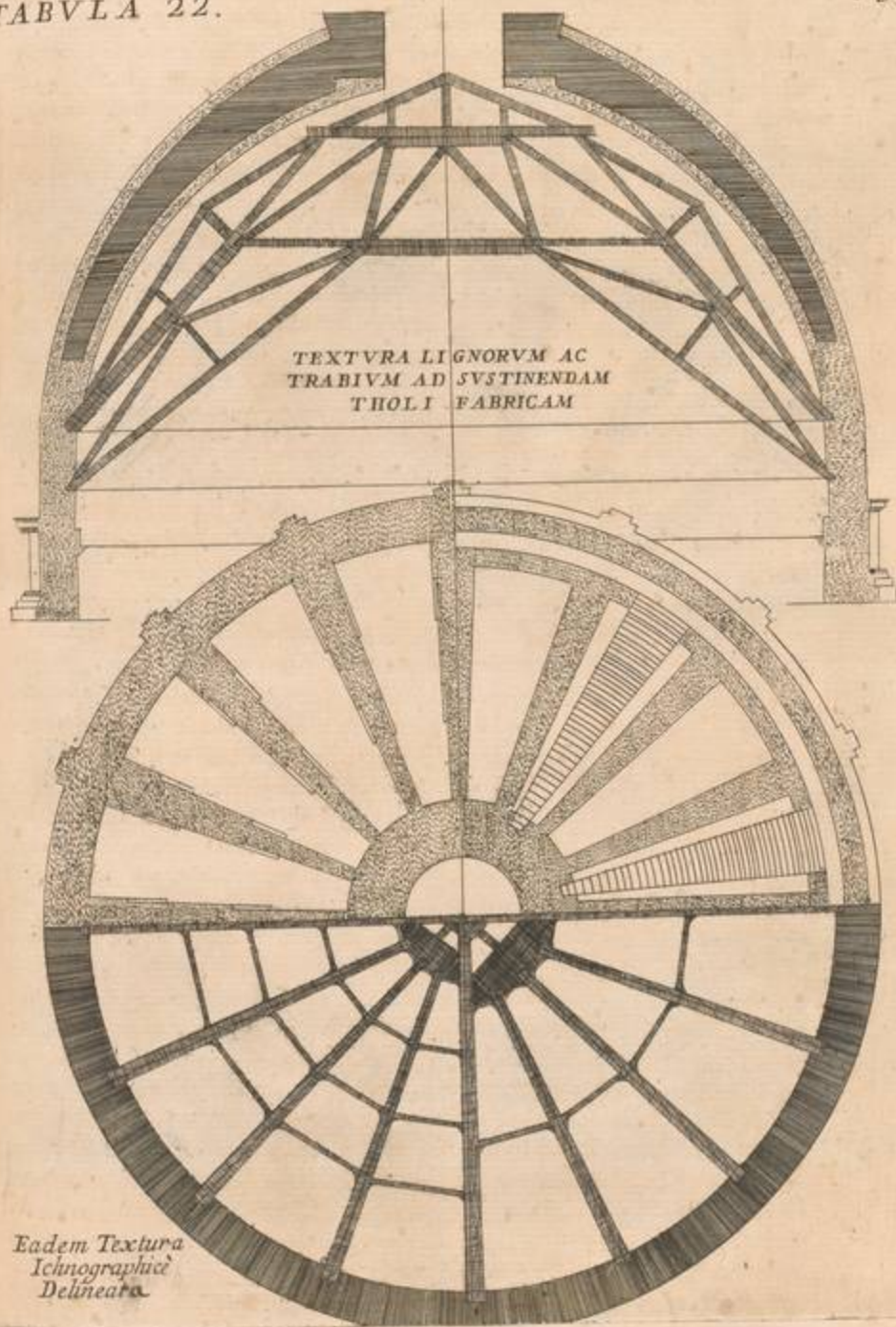
Ut autem ejus ambitus flexuras meliùs stabilirent ortographiam insculpere in pavimento Basilicæ Sancti Pauli in via Ostiensi, eo quod nullus ad opus adeò vastum opportunior locus inveniretur. Eam Eques Fontana affirmat magna sedulitate exploratam, & cum ipsa mole substructa collatam, *ab ipsa nullatenus evagari se comperisse.* Ejusdem ichnographiam nos expressimus in duplici Tabula, & primò, ut vidimus in Tabula 21. litteris ABCD indicantur magnæ parastatæ. Littera E spatia, quæ magni arcus parastatis impositi occupant, ad totam molem sustinendam substructi. Corona deindè superimposita veluti fundamentum timpani adumbrat, in quo sexdecim patent fenestræ, totidemque interjacent muri, intus parastatis

Fig. 23. ornati, extrà verò columnis. In Tabula autem 23. ejusdem ichnographia distinctiùs exprimitur; ejus enim quatuor veluti contignationes inspicuntur, in quibus partes singulas paulatim ascendendo, potest oculus deprehendere. C indicat parastatas. D arcus maximos, supra quos timpani moles assurgit. E scalas è diametro sibi respondentes, supra parastatas collocatas, per quas ad primam basim datur ascensus. Illa est in octo latera, totidemque angulos divisa, præbetque veluti plateam, in qua Tholi timpanum collocatur. FF sunt aditus ad aliam basim, seu soleam eidem timpano suppositam, & duplici pariete constatam, inter quos ambulacrum G. K verò demonstrat transitum interiorem, & exteriorem ad planitiem ejusdem soleæ. I scalas, quæ ad stylobatæ planitiem exteriorem L progrediuntur. MM alæ sunt, seu crismæ columnarum cum columnis duplicatis, sub quibus patet transitus N. O indicat scalam choeclydem, per quam ascensus datur ad coronam columnis impositam. P fenestras inter columnas, per quas lumen magnum timpanum irradiat. QQ demonstrat crismatum, sive columnarum apicem, quibus capitula, & corona sunt imposita. R scalam circularem, quæ inter binos fornices, quibus Tholus componitur, progreditur usque ad alias scalas rectas S inter parietes T, arcuatos fornices colligantes. V sulcos effingit, qui partem Tholi exteriorem protuberantes simul ornant, & muniunt. Inter eos fenestræ patent, per quas spatium fornicibus interjacens illuminatur, ita bellè extructæ, ut imbres simul respuant parietibus noxios. X hypetrum manifestat cum ferreis cancellis, supra quod latera Tholi confurgit, de qua

Basilicæ
eius in vita
Bernini
pag. 94.

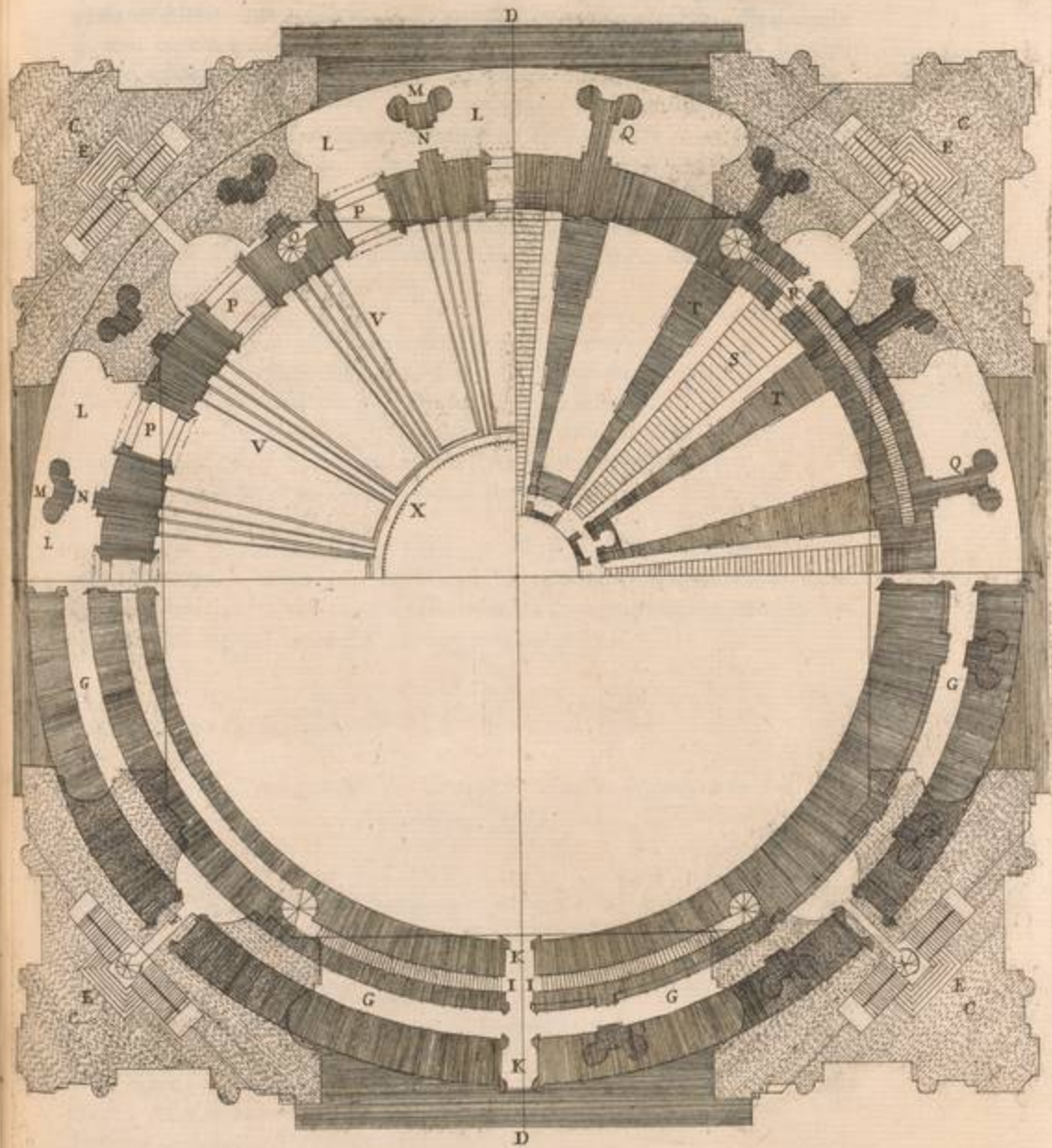
Ibidem.

Libr. 5.
cap. 16.

EIVSDEM THOLI CONTIGNATIONES DIVERSA ICHNOGRAPHIA INDICATA.

qua inferius agendum est. Ad historiam redeamus.

Jam dies advenerat, quo ultimus Tholo lapis imponendus erat: hunc Sixtus sacris benedictionibus, ac precibus jussit primum expiari, qua de causa in Altare antè sepulchrum Principis Apostolorum erecto, Episcopale sacrum coram universo Clero celebratum est, deindè lapis in suo loculamento collocatus, bellico interim ære lætitiæ signa ignitis vocibus efformante. *Itaque Sixtus hujus Tholi structurâ* (ait Laurentius Scharderus) Lib. II.
vicit Ephesinum illud Templum, unum in septem Orbis miraculis ab Herostrato incensum, ut hoc flagitio nomen ad Posteris, obscurum aliqui transmitteret.

Placet hic addere encomium, quo Sixtum celebravit insignis ejus ætatis Scriptor, qui carmina apposuit sub eodem Tholo, in Bibliotheca Vaticana coloribus expresso, videlicet:

*Pontifices olim quem fundavere priores,
Præcipuè Sixtus perficit arte Tholum,
Et tantum Sixti se gloria tollit in altum,
Quantum se Sixti nobile tollit opus.
Magnus bonos magni fundamina ponere Templi,
Sed finem captis addere, major bonos.*

Deerat tamen fastigium (Laternam illud vocant) quod certè Sixtus addidisset, nisi morte peremptus mense Augusti ejusdem anni 1590. non tantum Urbi, sed Orbi, quem vasta mente, & cogitationibus excelsis fovebat, cum ingenti omnium mænore non defuisset.

CAPUT XIX.

*Acta sub Urbano VII. Gregorio XIV. Innocentio IX.
& Clemente VIII.*

PATIO deindè biennii tres Pontifices, nempe Urbanus VII. Gregorius XIV. & Innocentius IX. Petri Sedem occuparunt, sed temporis angustiis, & curarum segete, quibus fuerunt distraçti Sixti opus absolvere non potuerunt. Jusserat tamen Urbanus illud perfici, & plumbeis laminis circumvestiri, cum inchoato vix Pontificatu decessit Vir Summus, antequàm Maximus diceretur. Gregorii XIV. tempora fabricis caruerunt, quippè morbosa fames ademit potestatem fabricandi. At Clemens deindè VIII. Innocentio IX. ad Superos evocato eas laminas imposuit, septemque erismata ad orientem collocata æneis bracteis inauratis circumtexit, labore Horatii Censoris Romani Artis fuforiæ periti, quibus postmodum ad alios Templi usus adhibitis, consimilia plumbea suffeceret. Idem Pontifex, postquàm adeò nificam molem ab imbribus, glaciæque plumbo, & metallo tutavit, laternam eidem imposuit, quàm (inquit Equos

Donat. in
Rom. vet.

Lib. 5. c. 17. Eques Fontana) *Jacobus Barocius Opifex peritissimus affabre omnino exci-*
tavit, uti ab eodem elaborata, & coronicem ambientes apertius manife-
stant celatura. Sed bona tanti Auctoris venia hoc mihi suadere non possum:

Pag. 8. *Jacobus enim Barocius, referente Baleone in ejus vita, ut supra adnotavi-*
mus, sub Gregorio XIII. die 7. Julii anno 1573. animam efflavit, annum
agens 66. fuitque sepultus in magnifico Divæ Mariæ Templo, quod à ro-
tunditate nomen habet, Tholum autem imposuit Basilicæ sub Sixto V. annis
videlicet 18. elapsis, ut vidimus Jacobus à Porta Barozzii discipulus, &
sub Clemente VIII. laternam à Bonarota delineatam, aliquibus tamen par-
tibus variatis, extruxit. Eam in Tabula sequenti 24. expressimus, qualem

Fig. 24. *Martinus Ferrabosco delineavit.*

In vertice igitur Tholi, ubi bini fornices laxamentum præbent duplicis
 parietis, extat corona in plano horizontali circumducta, qua ipsi Tholi pa-
 rietes arcuati terminantur. Hæ duæ lapideæ coronæ muro conjunguntur
 ad libellam extructo, in quo sexdecim patent fenestræ. In circulo superiori
 amplum spatium dilatatur, in quo laterna exurgit, sexdecim alias fenestras
 in gyrum dispositas ostentans, ad sanum illuminandum, & ad ambulationem
 commodum jacet subdiale, ferreis cancellis munitum. Pteromata sex-
 decim alarum specie assurgunt jonicis insignita columnis, totidem subjectis
 aliis minoribus fulcimentis, mutilorum instar inflexis. Singulis intercolumni-
 nis insunt januæ, quæ præter hypetram, ambulationem præbent commo-
 diorem. Columnis imponitur Epistylum, Zophorus, & Coronix, ubi na-
 scitur laternæ testudo, quæ in perfectum circulum incurvatur. Illam Ante-
 ridum instar Mutili sexdecim fulciunt inflexi, & singulis candelabra impo-
 sita pulchram coronam efformant. Inter hæc pyramis attollitur rotunda,
 & vacua cum costis extrinsecus eminentibus, & obliquatis. In vertice fora-
 men, per quod in pilam æneam auro oblitam patet ingressus. Huic impo-
 nitur Crux deaurata, cujus altitudo 25. palmis comprehenditur; utramque
 ex ære conflavit Sebastianus Torrifanus patria Bononiensis in Arte fusoria
 peritissimus.

Balcon.
 pag. 324.

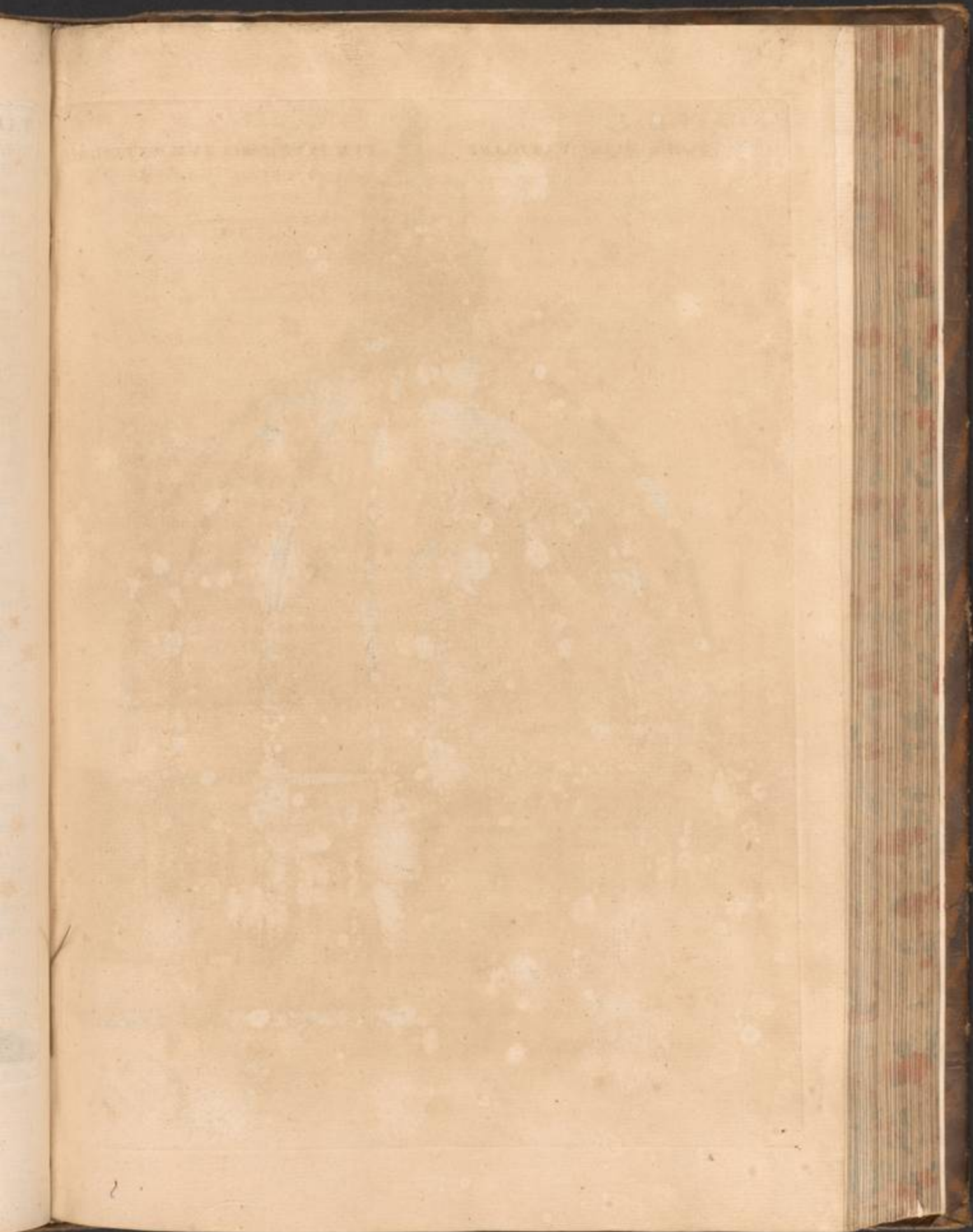
Fig. 24. Adeamus jam Tabulam 24. quæ partem exhibet exteriorem Tholi à
 Jacobo à Porta ædificati, prototypo quidem, ut diximus, similis, quem
 Bonarota delineavit, at aliquibus partibus parum variatis ad venustiore
 apparentiam, & testudinis flexura aliquantulum altius elevata, ut elegantior
 ejus facies redderetur.

Omnes universæ structuræ mensuras, tum ornatus singula membra
 describam ex relationibus Auctorum, & primo ex Vasaro, qui tom. 3.
 pag. 181. affirmat diametrum tympani, cui Tholus imponitur, palmos ex-
 plere 186. Tympani verò crassitiem palmos 34. Circulum exteriorem pal-
 mos 806.

Secundo loco affero relationem, quam Angelus Rocca in sua Appen-
 dice ad Biblioth. Vatic. posuit, ubi sic loquitur [Tholus à suo pavimento
 ,, ad fastigium usque laternæ initium 500. palmis Romanis constat, lati-
 ,, tudine verò diametrali 200. sustentatur quatuor parastatis, quæ pilæ
 ,, vocantur, quarum singulæ facies latæ sunt 80. palmorum in singulis fa-
 ,, ciebus, supra pilas quatuor fornices sunt, quorum quilibet centum pal-
 mos

TABVLA 25.
SCENOGRAPHIA THOLI VATICANI

FIG. 55.
TVM INTERIORIS TVM EXTERIORIS

mos habet vacuitatis. Supra Tholi fastigium, quod oculus dicitur, 32. columnæ supra bases locatæ sunt, quarum singulæ 20. palmis constant, supra illas alterius Tholi forma erigitur, quam Laternam vulgò vocant. Supra Laternam locatur pila inaurata, cujus diameter est 12. palmorum. A pavimento autem Laternæ ad cacumen usque pilæ est altitudo palmorum 100., supra pilam est Crux altitudinis palmorum 25.

A quatuor fenestrarum ordinibus Tholus excipit lumen, quarum quisque sexdecim fenestris constat, præbetque lucem ambulacris, quæ totum Tholum circumeunt intrâ duos fornices, ubi scalæ, per quas inter unam, atque alteram Tholi costam ad ejus culmen ascenditur. Supra primum fenestrarum ordinem faxis Tyburtinis constructum, incumbit moles arcuata, quæ in parte exteriori laminis plumbeis contegitur, in interiori verò opere musivo exornatur &c. Huc usque Angelus Rocca.

Similem relationem fecit eruditissimus Abbas Mabillon scribens: Tota moles quatuor Parastatis fulcita à pavimento ad laternam quingentis palmis Romanis constat, latitudine verò diametrali 200. à laterna ad cacumen usque pilæ, seu globi, cui Crux infixæ est, palmis centum. Pila ipsa ex ære inaurato in diametro habet duodecim palmos, denique Crux supereminens ænea item, & aurata, palmos quinque ac viginti. Tota quanta quanta est fabricæ ad globum usque altitudo pedum 372.

Tom. 7.
pag. 52.

Ex Tabulis verò Martini Ferraboschi eas mensuras deprehendimus esse, quas in Tabula appositi numeri indicant.

Eques autem Fontana has recenset, videlicet: Maximum Hemispherii laxamentum esse palm. 190. $\frac{1}{4}$.

Lib. 5. c. 100.
& 26.

Timpani murum, in quo ambulacrum pro scalis, amplitudinem sibi vindicare palm. 38. $\frac{1}{4}$. Ejusdem ambitum exteriorem pal. 836. Planitiem Laternæ à Coronide, ubi Timpanum Tholi nascitur, distare pal. 215. $\frac{1}{4}$.

Ab eadem Coronidis planitie ad Crucis usque cacumen palm. 140. Hoc demùm distare ab ima Templi planitie palm. 593.

Verùm, quia hæc ratio mensuras omnes recensendi tædio est, & labori, fatius erit Tabulas contemplari, in quibus Tholo, & Laternæ appositi numeri clarissimè illas indignant, prout recensuit supraddictus Eques Fontana Templi Vaticani Minister, atque Architectus, affirmans omnia se fuisset manibus fuisse dimensum.

Mensuris Tholi perlustratis numerorum beneficio, non inutile erit aliquarum partium mensuras ab aliis Auctoribus relatas in sequenti Tabula recensere, ut discrepantia inter eos conferatur, de cujus causa nihil certi possum affirmare.

	Ex Vasaro.	Rocca.	Ferrabosco.	Fontana.
Timpani diameter pal.	186.	200.	—	190. $\frac{1}{2}$.
Laternæ	—	—	—	32.
Magnæ Coronæ latitudo	34.	—	—	38. $\frac{1}{4}$.
Altitudo à pavimento Basilicæ usque ad Crucis apicem	—	625.	—	593.
A Pavimento ad Laternam	—	500.	—	453.
A Coronide, cui Timpanum incumbit ad Laternam	—	—	—	215. $\frac{1}{4}$.
Globi ærei diameter	—	12.	11.	12.
A Laterna ad Pilæ verticem	—	100.	—	140.
Crucis altitudo	—	25.	15.	15.
Exterior Timpani periphæria	806.	—	—	—

Scenographica descriptioni in Tabula superiori exposita, placet Ich-nographicam adnectere ejusdem Laternæ, quam Martinus Ferrabosco in suis Tabulis nostræ narrationi suppeditavit.

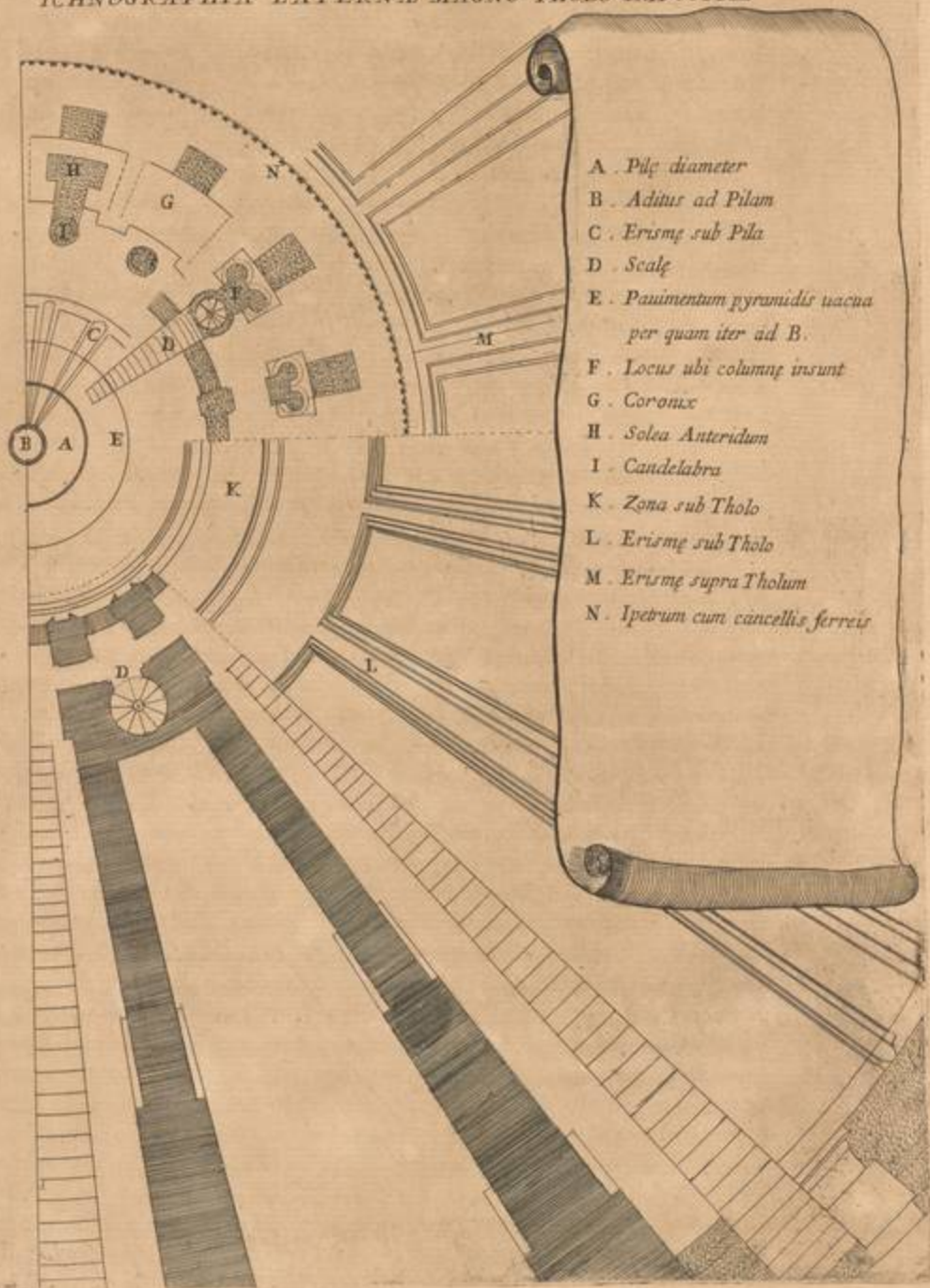
Laternâ sic absoluta, & Tholo circumtecto, facies ejus interior sex-decim, ut diximus, costis erat interdistingta; sed lateritia, rudisque asperitas omnibus in partibus apparebat. Quamobrem musivo opere totam exornari jussit magnanimus Pontifex Clemens VIII. atque in primis in laternæ fornice Patris Aeterni effigiem exprimi ab Equite Josepho Arpinate: In laternæ Zophoro characteres in gyrum dispositos efformari, quibus Sixtus V. decessor suus ejus operis Auctor diceretur, videlicet: S. PETRI GLORIAE SIXTUS PP. V. A. M D X C. PONTIF. V. Sub ejusdem Epistyllo, ubi arcuatus Tholi paries definit, Cherubim facies inter binas alas plastico opere fuerunt compactæ: picturis deindè musivo opere expressis, & inter costas collocatis totum Tholi fornicem tali ordine exornavit. Primò Angeli repræsentantur versicolori habitu induti. Secundò aliorum Cherubinorum capita senis alis circumdata. Tertiò Angeli varia instrumenta in manibus habentes, quæ in patibulati Numinis passione Habræorum adhibuit infania. Quartò Redemptor ipse, Deipara, S. Joannes Baptista, & Apostolorum Chorus. Quintò Pontifices varii, ac Sanctissimi Ecclesiæ Antistites, quorum sacra Corpora in Basilica Vaticana requiescunt. In costas aurea sydera in campo cyaneo micant, sub quibus Leonum capita gentilitium Sixti stemma indicantia. In ampla Zona Tholo subjecta nigerimis, maximisque characteribus composita in campo aureo hæc verba leguntur: TU ES PETRUS, ET SUPER HANC PETRAM AEDIFICABO ECCLESIAM MEAM, ET TIBI DABO CLAVES REGNI CAELORUM; quos characteres efformavit sub Clemente VIII. Bonaventura Sarafellinus. Triangularibus demùm spatiis, quæ Tholum inter, & majores arcus subjectos læviter inflectuntur, quatuor insunt Evangelistæ, octo pueris adjectis, à quibus palmæ, floresque, ludibundo gestu pertractantur.

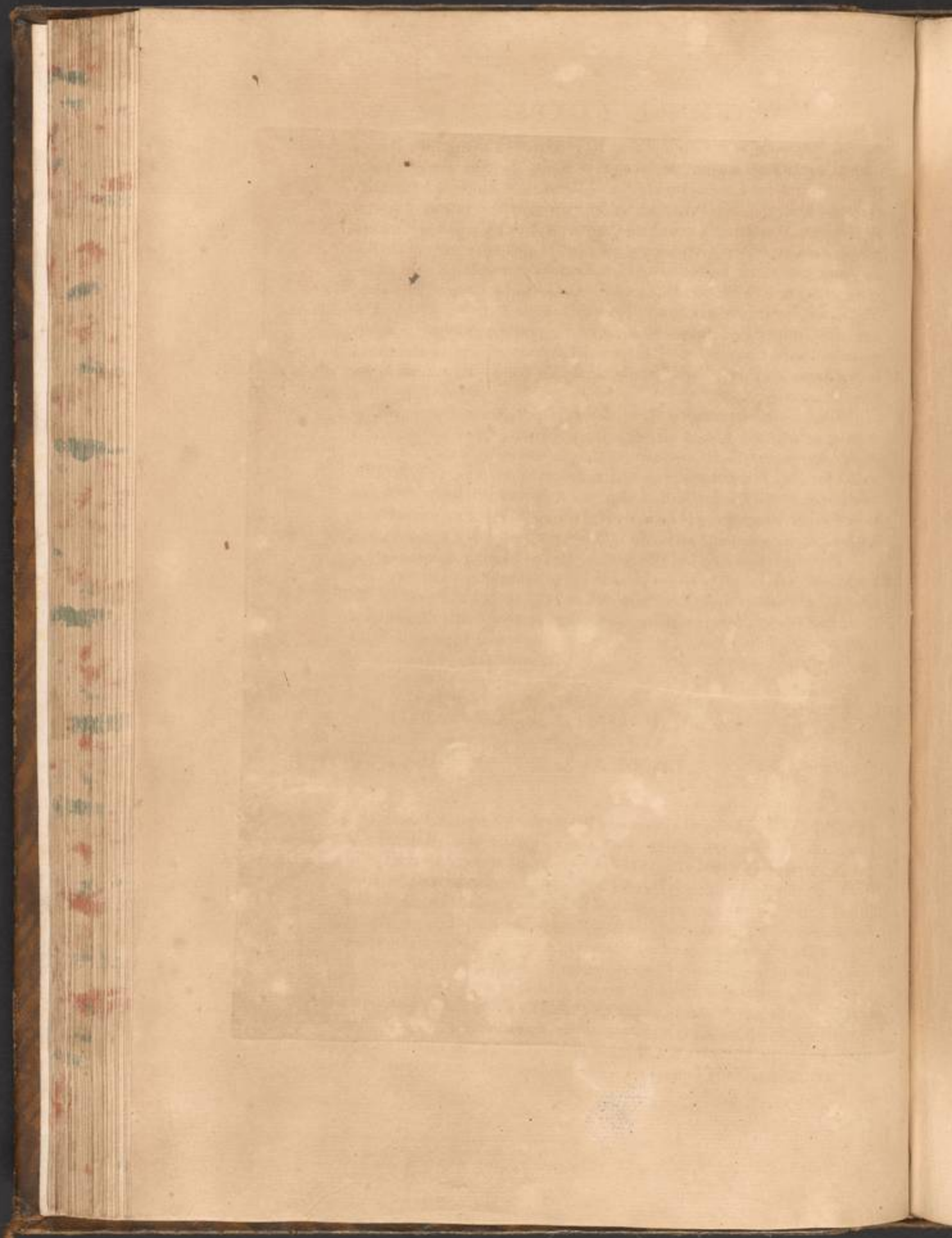
TABVLA 26.

ICHOGRAPHIA LATERNÆ MAGNO THOLO IMPOSITÆ

pag. 98.

- A. Pilę diameter
- B. Aditus ad Pilam
- C. Erismę sub Pila
- D. Scalę
- E. Pavimentum pyramidis uacua
per quam iter ad B.
- F. Locus ubi columnę insunt
- G. Coronę
- H. Solea Anteridum
- I. Candelabra
- K. Zona sub Tholo
- L. Erismę sub Tholo
- M. Erismę supra Tholum
- N. Ipebrum cum cancellis ferreis

stantur. Hos delineavit Christophorus Roncallus. Ex Evangelistis binos, videlicet Sanctum Joannem, & Sanctum Lucam, Joannes de Vecchiis è Burgo Sancti Sepulchri. Alios Sanctum Marcum, & Sanctum Matthæum Cæsar Nebbia Urbevetanus. Cæterarum verò figurarum picturas Christophoro Roncallo primum commissas à Curatoribus Fabricæ, ipsius Clementis jussu Eques Cæsar Arpinas perfecit; quas deinde musivo opere collato studio efformarunt Angelus Sabatinus Urbevetanus, Ambrosius Giofius Florentinus, Ginnasius Vitalis Massensis, Petrus Lambertus Cortonâ oriundus, Matthæus Crucianus Maceratenfis, Joannes Baptista Cataneus è Podio Catino, & Cinthius Bernasconus Romanus. Evangelistarum verò imagines quaternis arcibus comprehensas Marcellus Provenzalis, Paulus Rossettus, & Franciscus Zucchius, quibus addidit Philippus Titi in suo picturæ studio Cæsarem Torellum.

Idem pag. 123.

Idem pag. 127.

Idem pag. 8.

Fontan. a. lib. 5. c. 32.

Balleonus pag. 81.

His ornamentis insignem Tholi fabricam præclarissimè perfecit Clementis circa annum 1603. Sacellum insuper alterum, quod Clementinum dicitur, Gregoriano Sacello oppositum, non minori magnificentia condidit, eodem Jacobo à Porta opus totum Architectante, fornicesque in multiplices areolas eleganter distinctas plasticis floribus, foliisque aureis bracteis circumtectis mirificè decoravit, sub quibus pavementum variegato marmore stravit divisioni fornices omninò respondente.

Cæc. 363.

Plura peragendi animus Clementi inerat, at in morte penitus defecit anno 1605. coque è vivis erepto, eodem anno Divino Spiritu afflante, Leonem XI. multorum votis expetitur, ad Apostolicæ Sedis apicem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Purpurati provexerunt; sed exaruit vix nata Rosa, nam ex hominum oculis ablati Leo est, nihilque sua mente dignum in Vaticanæ Basilicæ fabricâ pergit.

CAPUT XX.

Acta sub Paulo V.

POST Leonis obitum idem Purpuratorum Cætus Pontificem declaravit Cardinalem Burghesium, qui dictus est Paulus hujus nominis V. A cultu Divino Pontificatum auspicatus Paulus, Basilicam Principis Apostolorum toto Orbe venerandam, in votis habuit perfectam aspicere. Quippè adhuc pars deerat, à Michaeli Angelo Bonarota delineata, ut vidimus in Tab. 17. & 18. quæ crucis figuram perfectè exprimeret, cum porticu insuper columnis exornata juxtà veterem morem, quo Basilicam excitabant [Cum autem tot annorum spatio post ædificationem Constantini parietes ipsi vetusta carie consumpti ruinam minitarentur, quia ad meridiem fundata erat Basilica (inquit Grimaldus) supra tres magnos parietes Circi Caii, & Neronis, non valentes tecti, & columnarum pondus sustinere; & addendum, parietes ipsos Circi fundatos supra terram motam, non supra veram, & solidam argillam, & quia Circi

Cæc. 375.

Architectus hoc fortasè animadverterat, in imo fundamentorum tabulas
 castaneas posuit, ad majorem stabilitatem, at sufficiebant fundamenta
 ipsa ad Circi fabricam, non autem ad ingentem Basilicam erigendam.
 & columnarum pondus sustinendum, quàm multò antè lapsuram fuisse
 affirmare non verentur earum rerum Periti, nisi tignis ingentibus con-
 nexi parietes diutissimè constitissent, & latera illius magnarum Aedium
 lateribus tanquàm munimentis firmissimis hæsisent.

Leo Bapt.
 Albertus
 lib. 1. c. 10.

Pag. 194.

Confirmat Grimaldi relationem Ferdinandus Carolus in suis frag-
 mentis MS. ubi scripsit [Fundamenta Basilicæ nulla certa lege sunt à Con-
 ditore locata, solum ipsum non exploratum, non directæ, non com-
 planatæ fossæ, & quod maximè vetitum ædificaturis, semirutis Circi
 Gajani muris impositi parietes, nequaquàm tentata profunditate funda-
 mentorum, quæ singula, incredibile dictu est, quantopere obfuerint æter-
 nitati Basilicæ. Circus enim in infimo fundamento, soloque minimè fido
 erectus, Basilicæ paries Circi lateribus partim superstructus, partim soli-
 diore fundamento à Constantino in profundiorum altitudinem ritè de-
 missis creditus &c. membrorum imbecillitate in interitum pronior.
 Columnarum quoque dispositi ordines interstitiis cum epistylis, quibus
 innixi parietes in arduam summitatem ad ferendum tecti pondus suspensi
 cernebantur, & adversus ventorum impetus viderentur in ruinam elati,
 laterum fragminibus, & marmorum frustulis ruderibusque, ut fors ob-
 tulerat, haud rectè, scitèque coagmentatis]. Hactenus dictus Auctor.

Ferdin. Ca-
 rolus de
 Templ. Va-
 tic. cap. 11.

Idem ibid.

Quamobrem de reliqua Basilica evertenda consilium ex necessitate
 sumptum, ea de re in Quirinali Apostolico Senatu, die 27. Septembris
 anni 1605. agitatum, qua tempestate de parmensis turris celeberrimæ præ-
 cipitio rumor percrebuerat; multaque in Vaticana Basilica evenisse fereban-
 tur, quæ haud absimilem casum minitarentur. Qua potissimum cogitatione
 permotum accepimus Paulum V. Pont. Max. tandem tota de re magno ani-
 mo sibi statuendum decrevisse. Cum præcipue excelsi illi parietes, quibus
 tectum Basilicæ gremio imminens incumberet, magnis columnis, utrinque
 suffulti, obductis undique rimis ingentibus hiarent, atque in enormi extrâ
 centrum inclinatione quinque palmorum, præcipites agerentur, tectumque
 ipsum corruptis longo ævo abiegnis trabibus miræ longitudinis, & crassi-
 tici, quibus fulciebatur, jam dehisceret: quæ magnorum artificum scriptis
 probata in Sacro Senatu sunt exposita. Senatum namque coegerat Pontifex
 in Quirinali, Patrum sententias in re tanta exploraturus, nec quicquam illis
 inconsultis, aut abnuentibus, decreturus. Quo in Senatu retulit etiam ver-
 bis gravissimis Evangelista Pallottus, ejusdem Basilicæ Archipresbyter Car-
 dinalis diebus paulo antè præteritis ex inæquali valdè inclinati parietis pon-
 dere, marmoreum magnum stipitem fenestræ celsissimæ disruptum in Al-
 tare dicatum Deiparenti Virgini, cognomento à Columna, cui imminebat,
 delapsum, dum ibidem Sacerdos in magna Fidelium frequentia facris ope-
 raretur, & in tria frustra contractum dissiluisse in terram, nemine læso, aut
 percusso, universis autem ex ingenti fragore magno metu percussis, singu-
 lariumque Dei Genitricis benignitate nos innoxio pavore consternatos admo-
 nitos esse, ut fugiamus à facie arcus, antequàm segnes totius molis jam
 ruentis

ruentis opprimat casus. Itum itaque in Pontificis sententiam frequentibus Patribus, conscriptumque de novo Templo perficiendo Senatus Consultum.

Sed antequam vetus, quæ adhuc extabat Basilica, humo æquaretur. Prudentissimus Pontifex decreto nunquam satis laudando, eam jussit accurato calamo delinearî in paginis, ex quibus deinde in Cryptis Vaticanis, ab ipso exornatis, coloribus fuit expressa. Talia delineamenta vidi in Archivo ejusdem Basilicæ, favente ejus Præfeco Illustris. Præfule de Casaliis Advocato Consistoriali, ac ejusdem Basilicæ Canorico meritissimo. Illa ex eodem Archivo se desumpsisse scribit Illustris. Ciampinus, permittente Eminentiss. & Reverendiss. D. Carolo Cardinali Barberino ejusdem Basilicæ Archipresbytero, cum cæteris Tabulis, in quibus exposuit Altaria numero sexdecim. Suntque illa, quæ Pompejus Ugonius Statione 2. numeravit anno 1588. incipiendo à janua mediana, & ad dexteram profequendo, quorum aliqua ex diruta jam Basilicæ parte fuerant translata sub Julio II.

Cap. 4.
pag. 31.

Supererat enim adhuc Basilicæ pars orientem versus collocata, à recenti divisa pariete, quem Paulus III. à fundamentis ad tectum usque perduxit, post undecimam columnam in majori navi collocatam, efficiebanturque veluti duo Tempia, quorum alterum Constantinianam pietatem, alterum verò venustiore Pontificum majestatem præferebant. Illa curiosus Lector inveniet expressa percurrendo Opus De Sacris Aedificiis Illustrissimi Ciampini, videlicet in Tabula 19. littera H. Altare Sanctæ Annæ. In Tabula 19. littera I. & Tabula 21. littera A. Sancti Erasmi, antea S. Vencillao dicatum. In Tabula 21. littera D. Sanctæ Veronicæ. In Tabula 17. littera G. & Tabula 18. littera F. Beatæ Virginis, ubi sacra Lancea servabatur. In Tabula 17. littera C. Sancti Marci. In Tabula 15. littera P. Sanctæ Lucie. In Tabula 16. littera C. SS. Processi, & Martiniani. In Tabula 15. litt. G. Sanctæ Mariæ de Prægnantibus. In Tabula 17. litt. F. & Tabula 16. litt. A. Altare dictum ad Crucifixos. In Tabula 22. Beatæ Virginis, SS. Francisci, & Antonii. In Tabula 22. littera G. Altare Sancti Thomæ. In Tabula 20. littera A. Sancti Andree. In Tabula 19. littera O. Sancti Petri, & Pauli, littera F. Sanctæ Mariæ ad columnam. In Tabula 19. litt. M. & Tabula 20. littera C. Sancti Bonifacii. Demum in Tabula 18. littera C. & Tabula 19. littera L. Altare Mortuorum.

Ultrâ hæc Altaria, affirmat Ugonius, tunc temporis extitisse Altare Sanctis Apostolis Simoni, & Judæ dicatum, ubi Divina Eucharistia servabatur.

Hanc veteris Basilicæ demolitionem Posterorum memoriæ tradidit Jacobus Grimaldus in Codice, qui servatur in Archivo sub numero 13. & littera G. cum sequenti titulo: *Instrumenta authentica translationum Sanctorum Corporum, & Sanctarum Reliquiarum è veteri in novam Principis Apostolorum almam Basilicam.* In eo autem hæc scripsit:

» Diè 21. Februarii 1606.

» Fabricatores, binis trabibus contignationis, seu incaballaturæ tecti
» majoris navis, diè Lunæ 20. præcedenti hora 23. sublatis, sequenti diè
Martis

„ Martiſ 21. hora 19. trabem longam integram abiernam palmorum 133.
 „ quæ prima eſt ſtatim ingrediendo Baſilicam, in terram demiferunt. Et ſic
 „ memorabili quodam eventu factum eſt, ut anniverſario obitus Julii II.
 „ ſub quo altera Baſilicæ pars ſolo æquata, fuit ſæculo recurrente ſub Pau-
 „ lo V. Pont. Max. qui ſupremam tantæ moli manum imponere aggreſſus
 „ eſt, alteri ſuperſtiti à tignorum demiffione ſit inceſptum, ſuper quibus
 „ &c.

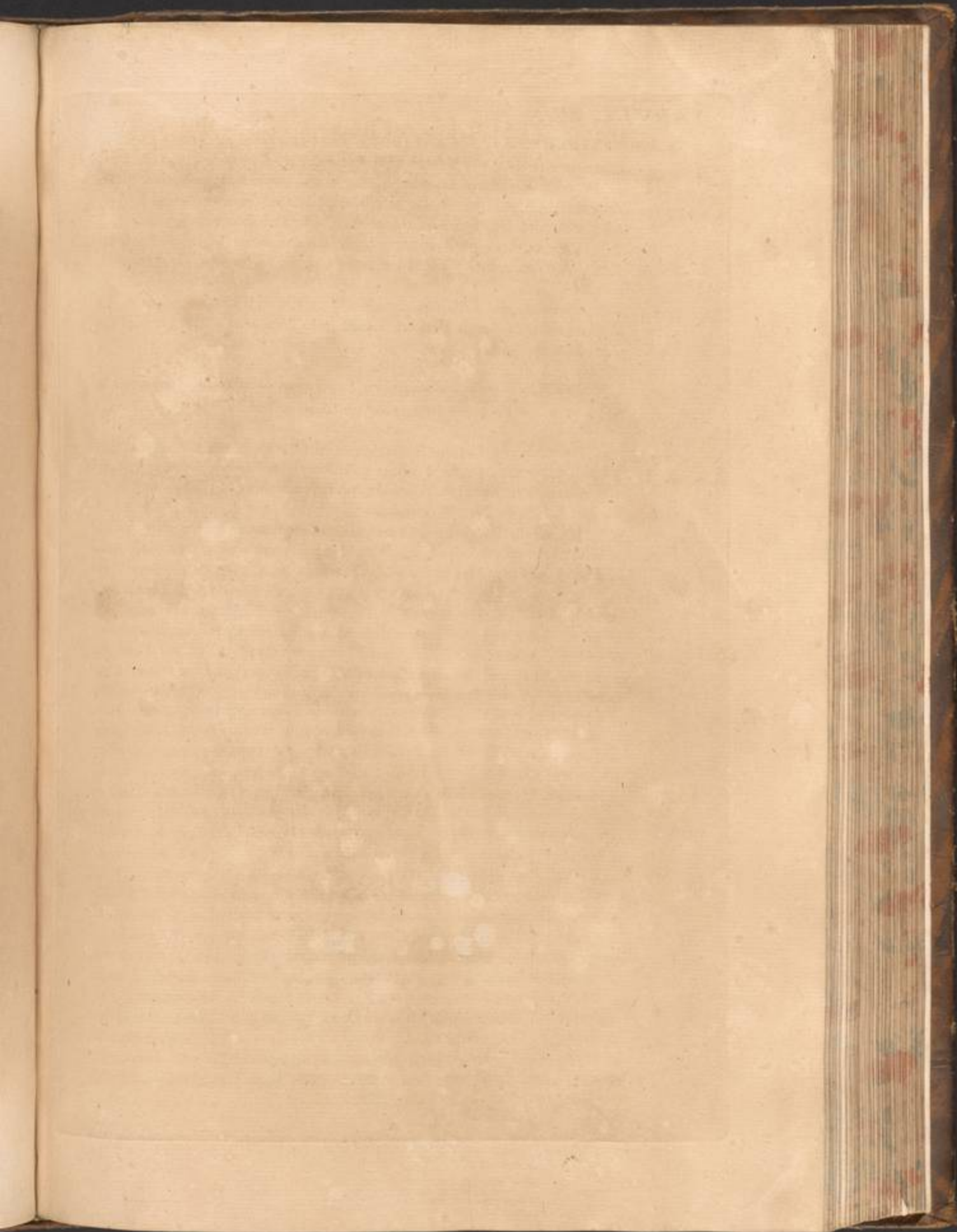
„ Actum in dicta Baſilica, præſentibus RR. DD. Alexandro Scotto
 „ Narnienſe, & Paride Pallotto à Caldarola Canonicis dictæ Baſilicæ te-
 „ ſtibus &c. rogatis.

„ Ego Jacobus Grimaldus Notarius publicus de præmiſſis rogatus, in
 „ fidem manu propria ſcripſi, ſubſcripſi, & ſignavi.

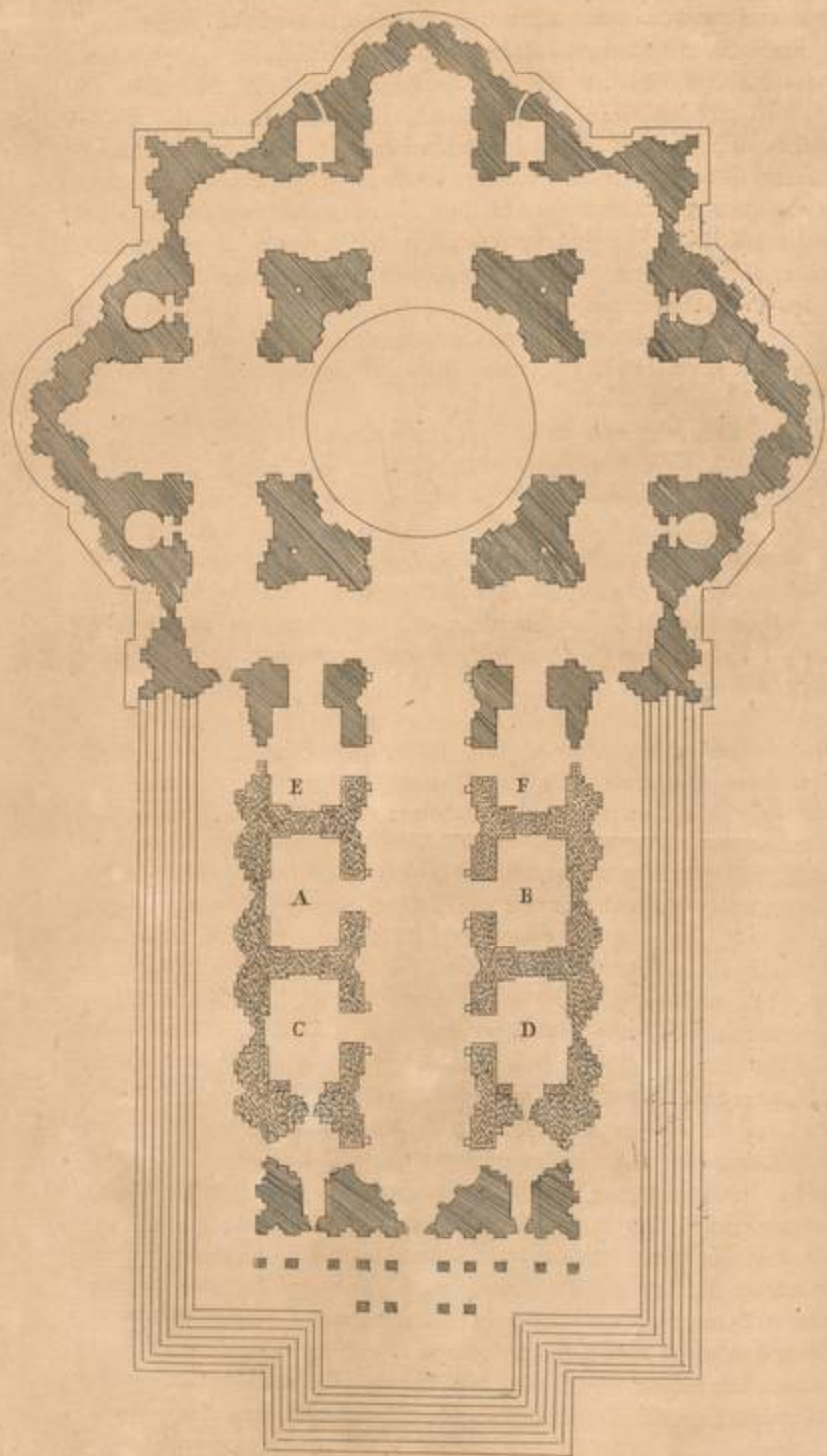
Lib. 2. c. 11. Refert Eques Carolus Fontana ejus Baſilicæ Canterios tam affabrè elab-
 oratos perſtitiffe, adedque firmum fuiſſe ejuſdem teſti fulcimentum, ut
 illos mirandis in Urbe Farneforum Aedibus adhibuerint obtegendis.

Pag. 119. De hac fabrica ſcribens Grimaldus ait:

„ Ut autem hæc inſignis ædificatio perſiceretur, accerſiti ſunt Archi-
 „ teſti præſtantiores Flaminius Pontius, Joannes Fontana, Carolus Ma-
 „ dernus, Hieronymus Rainaldus, Nicolaus Branconius, Octavius Tur-
 „ rianus, extrâ Urbem verò Dominicus Fontana Neapoli, Joannes An-
 „ tonius Doſia, & Ludovicus Cigolius Florentiæ degentes, & alii nonnulli,
 „ qui omnes typos ſuos, plantæque delineatas ſecundum cujuſque inven-
 „ tionem, & judicium Sanctiſſimo Domino Noſtro Paulo V. exhibuerunt.
 „ Inter quos electus fuit idem Carolus Madernus, qui juxta typum, & plan-
 „ tam à ſe factam, *Templum perſiceret*. & ut defectus, ſi qui eſſent, meliùs
 „ agnoſci poſſent, typus ligneus ſumptuoſo opere a Joſepho Blanco Nar-
 „ nienſe Fabrolignario, Summi Pontificis juſſu factus fuit. Cunctis igitur
 „ maturè perpenſis die 5. Novembris 1607. Cæmentarii initium dederunt
 „ fundandi faciem Templi, cum magnifica porticu, primumque funda-
 „ mentum cæptum eſt in dicta facie à parte dextera ad meridiem. Sanctiſ-
 „ ſimus Dominus Noſter ſtatuit, ut in fundamento lapis à ſe ritu ſacro be-
 „ nedictus collocaretur ad æternam Divini Numinis gloriam, & Apoſto-
 „ lorum Principis honorem. Anno igitur 1608. Dominica Sexageſimæ
 „ die 10. Februarii Rever. D. Jacobus Antonius Nomachus Oeconomus
 „ Fabricæ Sancti Petri, cum Cosmo Ghetto Supraſtante, detulit lapidem
 „ marmoreum immittendum in fundamentum ad Sanctiſſimum Dominum
 „ Noſtrum Paulum V. qui in Cappella Palatii Montis Quirinalis, poſt cele-
 „ bratam ab ſe Miſſam ipſum lapidem benedixit. (hic Grimaldus recenſet
 „ ſacras Preces dictas à Pontifice cum benediceret) Lapis deindè ad Baſi-
 „ licam delatus fuit, quem horâ 22. Illuſtriſſimus, & Reverendiſſ. Frater
 „ Angelus Rocca Pontificii Sacrarii Præfectus, & RR. DD. Tyberio Ric-
 „ ciardello, Germanico Fidele, Angelo Damasceno, Paride Pallotto, &
 „ Ugone Ubaldino Canonicis præſentibus, demisit in dictum fundamentum
 „ profundum palmis 67. latum palmos 48. quod Cæmentarii calce, &
 lateribus

ICHTNOGRAPHIA TEMPLI A BONAROTA DELINEATI CVM ADDITAMENTO
 INCËPTO SVB PAVLO V.

„ lateribus operuerunt, pulsatis in lætitiæ signum campanis Ecclesiæ. Lapis
 „ longus erat palm. 2. latus palm. 1. cum tribus quartis, cum gentilitiis
 „ insigniis S. D. N. sculptus, & inscriptione: PAULUS V. PONTIF.
 „ MAX. ANTERIOREM HANC TEMPLI FACIEM FUNDAVIT
 „ MDCVIII. DOMINICA SEXAGESIMAE X. FEBR. SUI PON-
 „ TIFICATUS III.] Et alibi idem Grimaldus loquens de eadem fabricâ
 „ hæc habet [Anno 1607. die 8. Martii hora 17. fundamenta effodi cœp-
 „ ta è regione ostii ducentis in Sacellum Gregorianum in navi olim San-
 „ ctissimi Sudarii. Et die Lunæ 7. Maii hora 11. immissio lapidis in fun-
 „ damenta pro ædificando Sacratio (nunc est Sacellum Sanctiss. Sacramenti)
 „ per eundem Cardinalem (intellige Pallotam) fundamenta Basilicæ effossa
 „ palm. 60. Hoc fundamentum est illud, super quo erectus est arcus nixus
 „ quatuor columnis Tyburtinis, juxta Sacrarium ingressus dextrâ.

INSCRIPTIO FUNDAMENTI.

Pauli V. Pont. Max. jussu.

*Evangelista Pallotus Tit. S. Laurentii in Lucina Cardin. Cusentinus
 hujus Basilicæ Archipresbyter hæc fundamenta jecit die 7. Maii 1607.
 Pontific. ejusdem S. D. N. anno secundo. Lapis à Pontifice in Quirinali
 benedictò, à Pallotta in fundamenta demissus, cum Numismatis æreis,
 argenteis, aureisque.*

Jamque ab humo extare paries cœperat, & compositis Stereomatis
 Antarum Bases locabantur, & quadripartitum Templum ex præscripto
 Michaelis Angeli paribus modulis, angulisque finiebant, sed ab ejus fronte
 ædes altera, quam ille non junerat, longe minor condebatur. Ex ea majo-
 rem in Basilicam per arcuatum parietis transitum patebat ingressus. Minorem
 hanc ædem porticus exterior excipiebat. Extat in Archivo Vaticanæ Basilicæ
 Tabula ichnographica, & in officinâ Basilicæ proxima typus ligneus, in
 quibus hujusmodi Templi additamentum ostenditur, sicuti præbet similis
 Tab. 27. hic exposita, in qua ternæ hinc indè indicantur cellæ, quarum prima
 littera A notata Sacrarium pro Canonicis, Beneficiatis, & Clericis conti-
 nebat, B Sacellum Sanctissimæ Eucharistiæ, C Sacellum Fontis Baptismatis,
 D Sacellum pro Pœnitentiariis, Odæum præterea E, contra Sacellum F
 ejusdem magnitudinis, & magnificentæ. Hunc locum Secretarium destina-
 verant; verum postea suspensa deliberatione manendum in vetusto Sacratio,
 nec facilè ex eo discedendum censuerunt. Secunda enim, & meliora consilia,
 cum hæc agerentur, intervenere, ob quæ quatuor præsertim in Patrum Cœtu
 accuratè discussa, talem ædificationem interturbarunt. Unum, quòd spa-
 tium quadratæ Basilicæ per se amplissimum, exiguum tamen censebatur
 capiendæ multitudini, quæ confluit ad inaugurationem novi Pontificis, de-
 clarationes Sanctorum, & solemnis Jubilæi expiationes. Quo sanè tempore
 tanta laxitas suis arctata finibus exundantem populum vix capit, quæ vide-
 tur posse capere gentes Terrarum. Alterum, quòd ad obeundam Psalmo-
 diam,

Fig. 27.

*Donatus
 lib. 4. c. 10.*

diam, vel Secretario ad sacram supellestem conservandam in Templo maximo locus non erat. Tertium, quod diruta porticu, in qua Romani Pontifices triplici diademate coronari solent, & acclamanti Civitati salutari crucis signo designare salutem, necesse erat alteram tantis parare ceremoniis. Quippe à porticu Michaelis Angeli, id haberi non posset, quæ fastigio columnis imposito superstrui secundam non sinebat, sicuti cernitur in Tab. 19. orthographica ejusdem posita in pag. 86. Postremum, quod recentem Basilicam ambitum Constantinianæ veteris universum complecti volebant, à Sancto Silvestro Pontifice consecratum. Quamobrem cum Templi vestibulum jam conderetur capax superioris porticus, placuit Pontifici, & Patribus inchoatæ structuræ, sublato interjectu, Basilicam produci, atque in eam spatium transferri, quod minor ædes complectebatur. Ità medium Templi corpus transversa brachia, crucis instar, quod prisca Basilicis usitatum, longitudine excessit.

Fig. 28.

Quamobrem aliam ichnographiam Madernus exhibuit, in nostra Tabula hic expressam, supra quam additamentum Pauli V. omnium semper oculi admirabuntur. Opus profectò, quod nostro ævo invident sæcula, mox sequutura. Ardua Templi fons stetit ad 18. Julii anni 1612. inclinato ad vesperam die, magnus verò fornix, magni sinus, ejusdem ad 10. Kalen. Augusti, ambulationis verò, quam porticum dicunt, pridè idus Decembris anno 1614. contextus, atque perfectus, sonoro, & lato æris campani pulsu, tormentisque majoribus æncis, undique flamma, festoque tonitru Cælum, ac terras exhilarantibus.

Ferd. Carolus, cap. 2.

Nicol. IV. sub dat. idus Apr. ann. 3. in Archiv. Basil. Jo. XXII. epist. 4. nu. 647. Bibl. Pont. Vatic. apud Grimald. pag. 118.

Nullam prorsus in ea pavimenti partem, quæ veteri Basilicæ inserviebat, in prophanæ usum aræ excludi passus est piissimus Pontifex, in qua (ut Nicolai IV. & Joannis XXII. Summ. Pontif. verbis utar) *Innumerabilium Martyrum, aliorum Sanctorum Reliquias Divina Clementia collocavit.* Sed hac una potissimum ratione permotus, sic spatium protendi voluit, ut fatis liquet ex ichnographica delineatione, quam ipse Carolus Madernus exculptam obtulit Summo Pontifici Paulo V. cum hac sequenti epistolâ, eidem Pontifici inscripta:

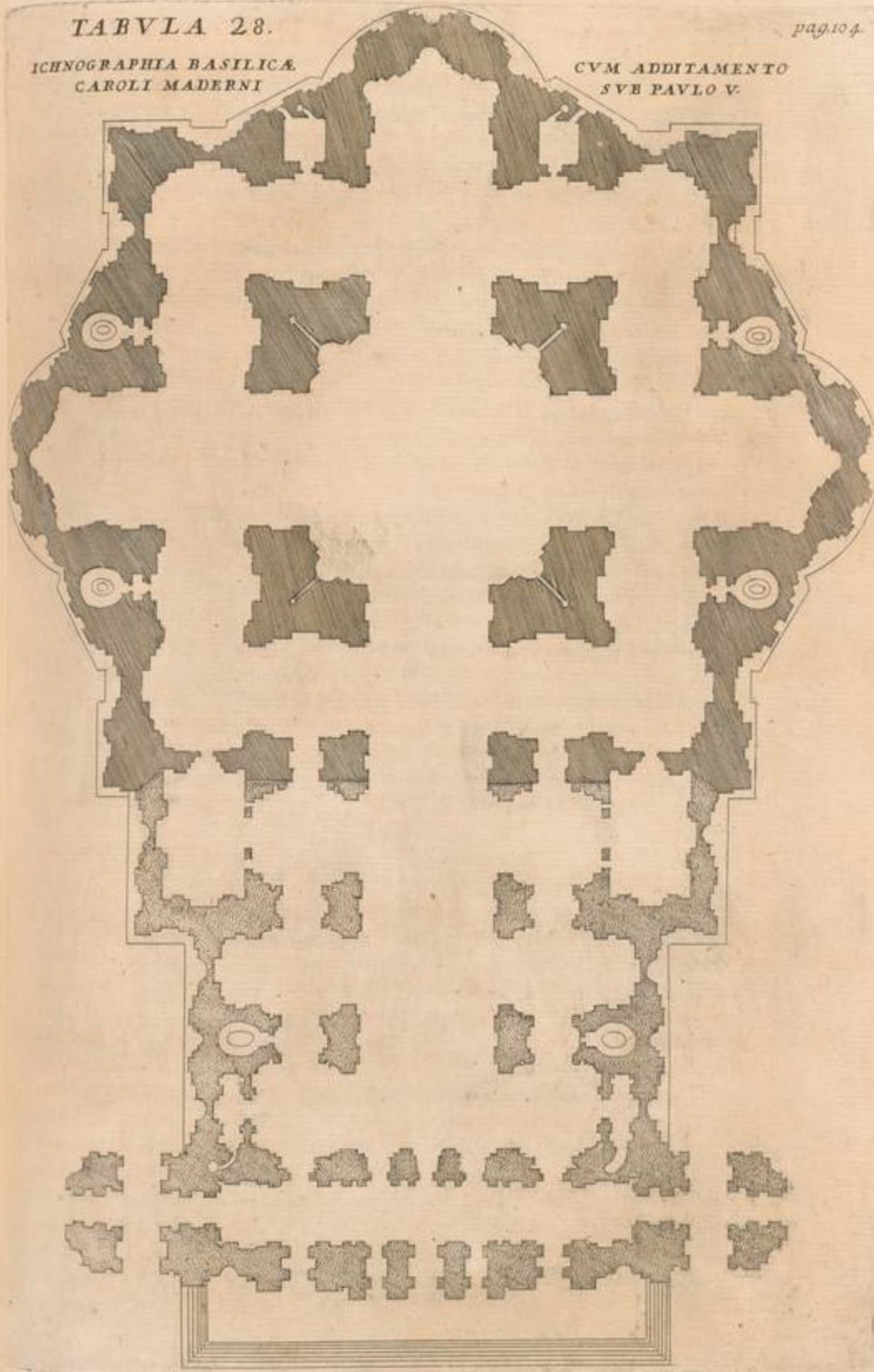
Cento e più anni sono, Beatissimo Padre, che l'antico Tempio in Vaticano, fabricato dal Magno Costantino, e dal Beato Silvestro in honore del Sommo Dio, e del Prencipe degli Apostoli stava pendente; perciò la santa memoria di Giulio Papa II. ne gettò parte, e nel medesimo sito cominciò l'altro famosissimo Tempio, secondo l'Architettura di Bramante, seguitandola Antonio Sangallo, & altri, e dopo questi dal famosissimo Michel'Angelo Bonarota rimodernato, & abbellito nella forma, che si vede; stava il nuovo Tempio non finito, e l'antico pendente, e pericoloso d'irreparabile ruina, come per relazione di più eccellenti Architetti fu riferito alla Santità Vostra, la quale mossa dall'ingenita Sua Pietà per evitare qualche lacrimosa strage del popolo Fedele, che ivi concorrevva, diede ordine, che si gettasse à terra, dispiacendogli non poterli più sostenere in piedi quelle tante mura. Ma poiche à questa resolutione si dovea pur una volta venire, per dar compimento, come era necessario, al famosissimo Tempio, già comin-

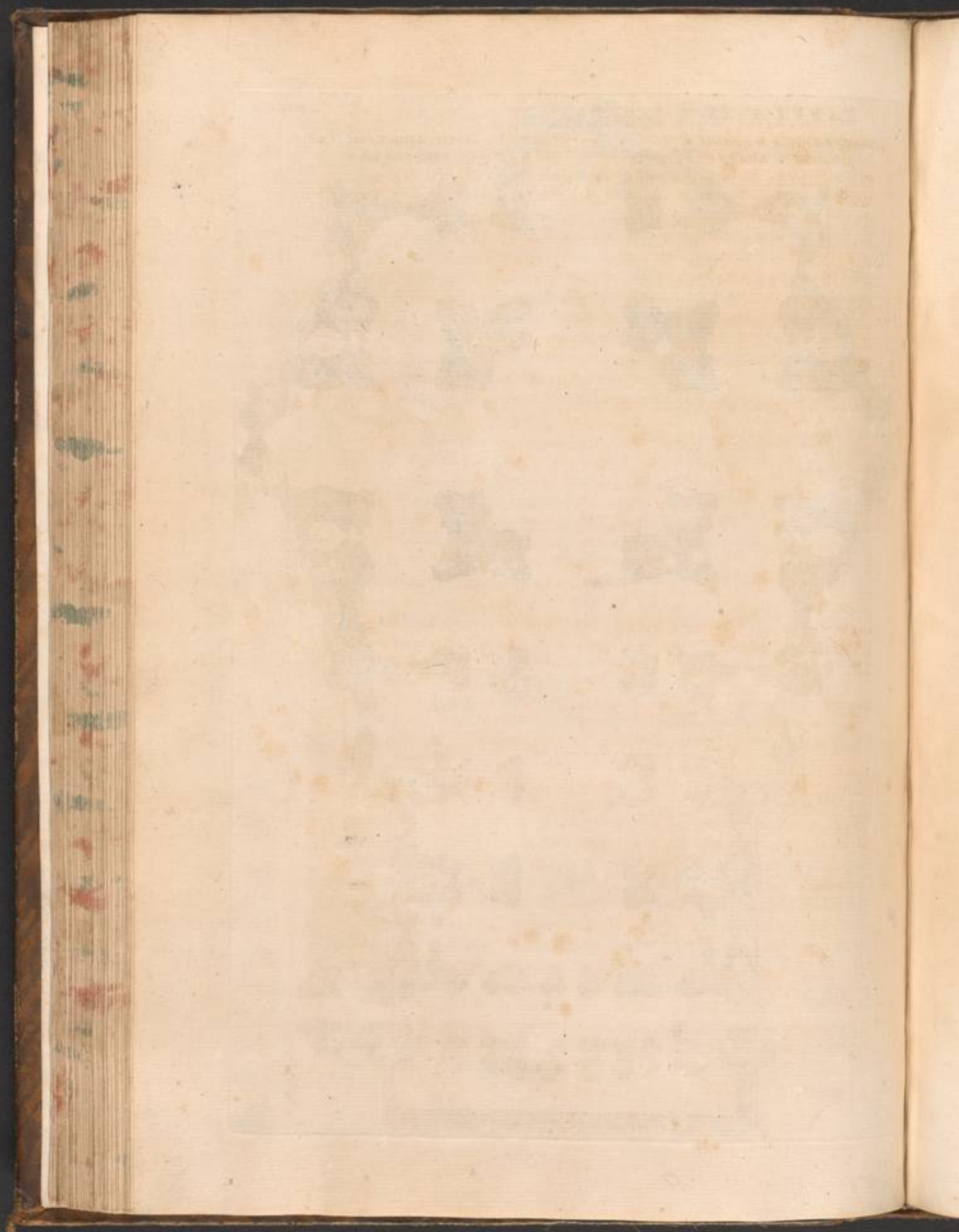
TABVLA 28.

pag. 104

ICHTNOGRAPHIA BASILICAE
CAROLI MADERNI

CVM ADDITAMENTO
SVB PAVLO V.

cominciato per la devozione, & affetto, che haveva al sagro luogo, acciò in profano ufo quello non si contaminasse, per essere stato ricetto di tanti Corpi di Santi, e Martiri di Christo, con salvare i vestigii delle sante Reliquie, la memoria del Beato Silvestro, e la riverenza di Costantino, comandò, che con l'edifizio della nuova Chiesa si circondasse, e ricoprissi appunto il rimanente della vecchia. Et acciò questo si havesse à fare più esattamente, e con maggior diligenza, la Santità Vostra deputò una Congregazione de Cardinali, con ampla potestà di soprintendere, & ordinare quanto à loro parebbe opportuno. I quali adunati insieme, come conveniva, la prima risoluzione fù, che si dovessero fare alcune commodità per il Culto Divino, che mancavano nel già fatto, come il Coro per il Clero; Sacristia, Battisterio, un'amplo Portico, Loggia della Benedizione, e la facciata, che doveva abbracciate tutto lo spazio della Chiesa vecchia. Essendo dunque a gli Architetti, che in questa età di alcun nome sono, tanto in Roma, come fuori, con promettere agl'Ingegni loro honorato premio, fatto intendere, che all'invenzione loro accommodassero le sopradette commodità, havendo ciascun presentato ad essa Congregazione l'invenzione; e disegno loro, piacque di comun consenso à quelli Illustrissimi Signori, che di ciò il carico havevano, benignamente approvare il presente, che da me gli fù offerto, e proposto. Il che certo non tanto à maggior sapere, che in me sia, quanto à grazia singolare del Sommo Dio attribuisco, il quale si è compiaciuto concedermi, quantunque minimo degli altri, habbia potuto con l'industria del mio debole ingegno servir la Santità Vostra. Hò procurato far diligentemente intagliar in rame l'unione delle due piante, delle quali la punteggiata è il già fatto, secondo l'ordine di Michel'Angelo; il delineato è la parte fatta da me, acciò si publichi al Mondo la Pianta della Chiesa, del Portico, della Loggia Pontificia, della Facciata, e degli altissimi Campanili, de' quali al presente si fanno li fondamenti. Questi mi è parso bene, Beatissimo Padre, far stampare in rame per sodisfare à quelli, che desiderano vedere l'unione delle dette Pianta, & anche à quelli, a' quali non è permesso il venire di presenza à vedere opera così egregia della nostra unica, e vera Religione. La dedico, come per tutti i rispetti debbo, alla Santità Vostra, supplicandola humilmente degnarsi di gradirla, per minimo segno della grandissima devozione, & obligatissima servitù mia verso Lei, alla quale prostrato bacio li santissimi Piedi, pregando Sua Divina Maestà, che à beneficio della Christiana Republica, e contento univervale lunghissimi anni la conservi sana, e felicissima sempre.

Di Roma alli 30. di Maggio 1613.

Devotissimo, & Obligatissimo Servitore

Carlo Maderni.

Verùm magis comprobatur ejusdem Summi Pontificis voluntas ex inscriptione, quam tanquàm perenne Apostolorum gloriæ monumentum, hisce insculptis marmoris notis, ex Basilica exeunti objectis, appendit, videlicet:

Paulus V. Pont. Max.

Vaticanum Templum à Julio II. inchoatum, & usque ad Gregorii, & Clementis Sacella, assiduo centum annorum opificio productum, tante molis accessione universum Constantinianæ Basilicæ ambitum includens confecit, Confessionem Beati Petri exornavit, Frontem orientalem, & Porticum extruxit.

Rursum patet ex alia, in parte Templi interiori insculpta his verbis:

Paulus V. Pont. Max.

Sacrosanctam Beati Petri Principis Apostolorum Basilicam, quàm Julius II. Pont. Max. inchoaverat, aliique Pontifices Maximi profecuti fuerant, ut universam Constantinianæ Basilicæ ambitum Religione venerabilem includeret, Chorum, Sacrarium, ac Porticum benedicendo Populo exedificaret, grandi accessione adjuncta opus amplissimum, ac magnificentissimum absolvit anno M DC XV. Pontif. X.

Has inscriptiones delevit Urbanus VIII. & die 5. Aprilis anno 1631: novas collocavit breviores, ab ipsomet Pontifice compositas, characteribus verò efformatas à Fabritio Badefio Scriptore Pontificio, quarum altera sic legitur:

Paulus V. Pont. Max.

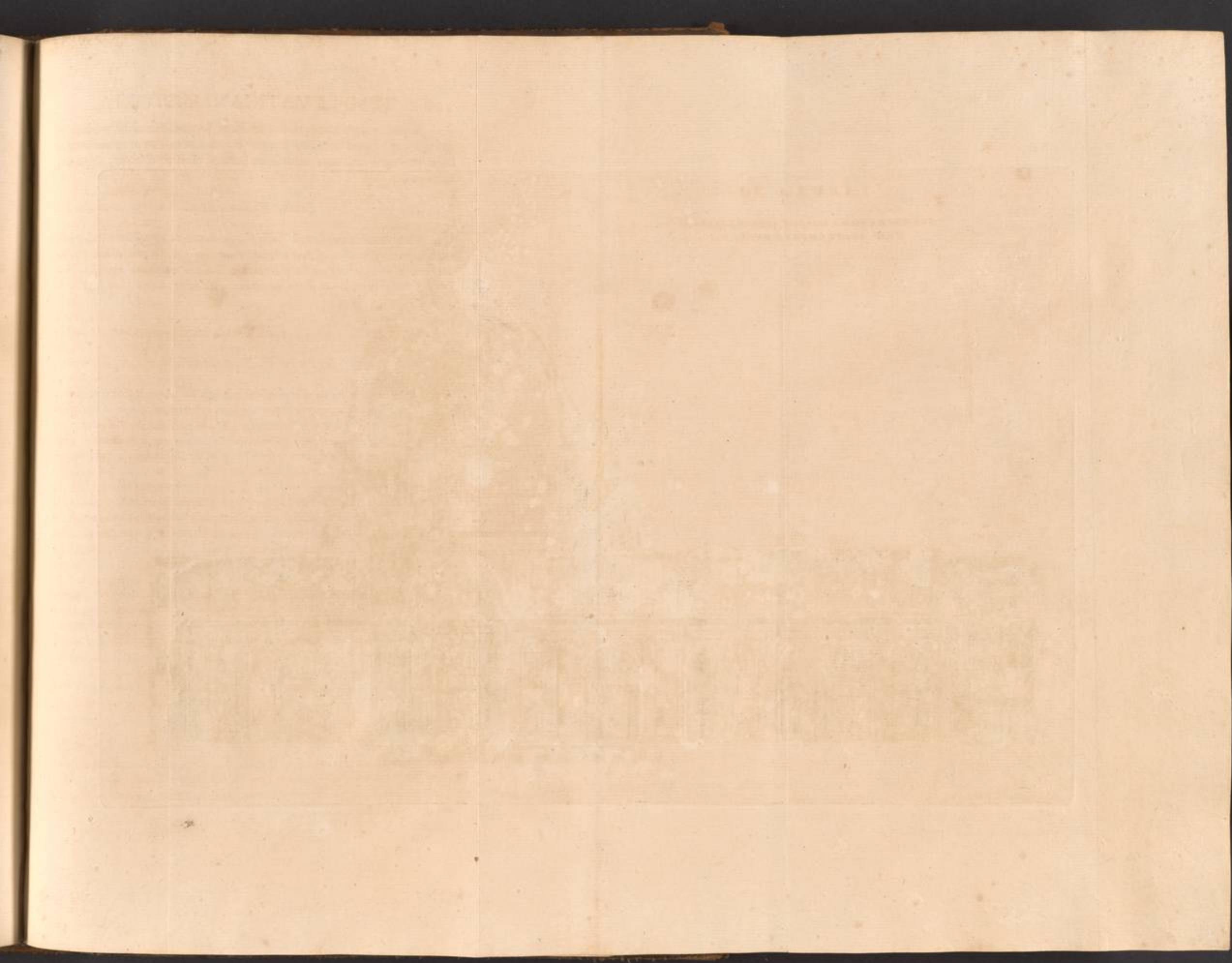
Vaticanum Templum à Julio II. inchoatum, & usque ad Gregorii, & Clementis Sacella assiduo centum annorum opificio productum tante molis accessione universum Constantinianæ Basilicæ ambitum includens confecit, Confessionem Beati Petri exornavit, Frontem orientalem, & Porticum extruxit.

Altera verò est hujusmodi:

Urbanus VIII. Pont. Max.

Vaticanam Basilicam à Constantino Magno extructam, à Beato Silvestro dedicatam, in amplissimi Templi formam, non minori multorum Pontificum pietate, quàm magnificentia redactam, solemniter consecravit, Sepulchrum Apostolorum decoravit, Odæum, Aras, & Sacella Statuis, ac multiplicibus operibus ornavit.

His

TABVLA 29.

SCENOGRAPHICA DELINEATIO BASILICÆ
CVM ADDITAMENTO PAVLI V.

pag. 107.

His inscriptionibus in tabulis marmoreis exaratis die 10. Octobris
eiusdem anni, coronices pariter marmoreas idem Pontifex Urbanus ad-
junxit.

Turrigius
MS.

Antequàm ab ichnographica delineatione Basilicæ discedamus, duo
sunt in eo adnotanda. Primò, mensuræ beneficio numerorum indicatæ,
quas è pagina 283. Equitis Fontanæ accepimus; secundò obscuriores lineæ,
quæ partem denotant excitatam à Julio II. usque ad Paulum V. minùs verò
obscuræ indicant Templi aream positam à Carolo Maderno. Sed ad ulte-
riora properemus.

Et primò pavementum inspiciamus marmore multicolore distinctum;
in quo Parastatæ assurgunt duplicatæ, inter quas bina loculamenta pro sta-
tuis. Arcuati insuper magni hiatus amplum præbent ingressum ad Sacella.
Gremio Templi Camera imminens plasticis modulis discriminata est in de-
vexas, surgentesque secturas, ubi per lacunas fornicis erumpentes flores su-
perbiæ candoris, ut reliqua opera, auri fulgore commiscent. In medio for-
nicis, qui die 15. Julii 1608. inceptus fuit, fulget stemma Burghesium
vermiculatum illustriori emblemate, quòd musivo opere Marcellus Pro-
vençalis expressit. Nec Templi pars ulla conspicitur, quam marmoribus
omnium ferè generum, colorumque pretiosis Paulus V. non exornarit.
Spectantur minoribus aris proximæ ingentes columnæ, quæ eo in loco in-
ventæ fuerunt, ubi olim Templum erat Sancti Venantii, cum anno 1611.
pro nova Templi fabrica Aula Pontificia destrueretur, à Paulo III. excitata.
Antè singulas Aras minorum ambulationum fornices Tholo subiiciuntur,
non quidem circularem, sed ellipticam figuram habenti. Rotundus tamen
imminet Sacellis Gregoriano, Clementino, aliisque duobus in Basilicæ verti-
ce ex opposito collocatis, & in crucem dispositis. Sed de his alibi sermo
erit. Interim, ut hæc omnia oculus recognoscat, Tabulam ponimus sce-
nographicam, in qua Basilica bifaria dissecta representatur, cui mensuras
singularum partium adnectimus, indicatas ab Equite Fontana, aliisque Au-
ctoribus. A pavimento ad fornicem additum à Paulo V. insunt pal. 207. $\frac{1}{4}$.
Altitudo Parastadum basis est pal. 6. Altitudo stipitis Parastatæ pal. 92. $\frac{1}{4}$.
Capitulum altum pal. 14. Epystilii altitudo palmi 8. $\frac{1}{4}$. Zophori palmi 8.
Coronice palmi 9. $\frac{1}{4}$. A Pavimento ad verticem Capituli pal. 112. $\frac{1}{4}$. A
Capitulo ad summam Coronice pal. 26. Ab ejus initio ad summam he-
mispherii arcus insunt pal. 61. $\frac{1}{4}$. A summitate eorum ad fastigium Coro-
nicis Timpani pal. 37. $\frac{1}{4}$. Ab eodem Capitulo ad Basim stilobatæ Coronice
pal. 17. $\frac{1}{4}$. Ab ea ad summam Coronice Timpani pal. 66. $\frac{1}{4}$. A Coronice
ad principium Tholi pal. 15. A Stereobate ad hiatum laterne palmi 116. $\frac{1}{4}$.
A Hiato ad Mænianum pal. 22. A Mæniano ab summitatem fornicis La-
terne pal. 52. $\frac{1}{4}$. A fornicis summitate ad culmen Globi ærei pal. 47. Inter
Globum æreum, & Crucem interponuntur pal. 19. Pavimentum inter ac
infimum Tholi laxamentum pal. 452. $\frac{1}{4}$. Et à Pavimento ad summitatem
Crucis pal. 593. Quæ verò ad latitudinem, & longitudinem spectant men-
suræ, sunt hæc. A limine Januæ mediæ ad extremitatem parietis, ubi Ca-
thedra Divi Petri manet longitudo est palm. 829. $\frac{1}{4}$; Latitudo verò navis
mediæ

Grimald.
pag. 122.

Sever. de
Sept. Eccl.
pag. 3.

Fig. 29.

mediæ à Paulo V. extractæ extenditur ad pal. 123. Transversa ambulatio ad pal. 615. Latitudo verò inter Parastatas Tholo subjectas comprehendit pal. 103. Laxamentum Tholi constituitur palm. 190. $\frac{1}{2}$. Universa Templi Area cum muris, fronte, & vestibulis occupat exapedas 4420. pal. 80. quæ superficies septem terræ jugera excedit.

Propolita Tabulæ aliam adnectimus ichnographicam, in qua numeri appiçti omnia indicant Altaria, quæ in toto Basilicæ ambitu collocata, modò extant pretiosis marmorum, ac picturarum ornamentis decorata.

C A P U T   X X I.

De Sacellis, & Altaribus Vaticana Basilicæ.

Fig. 30.

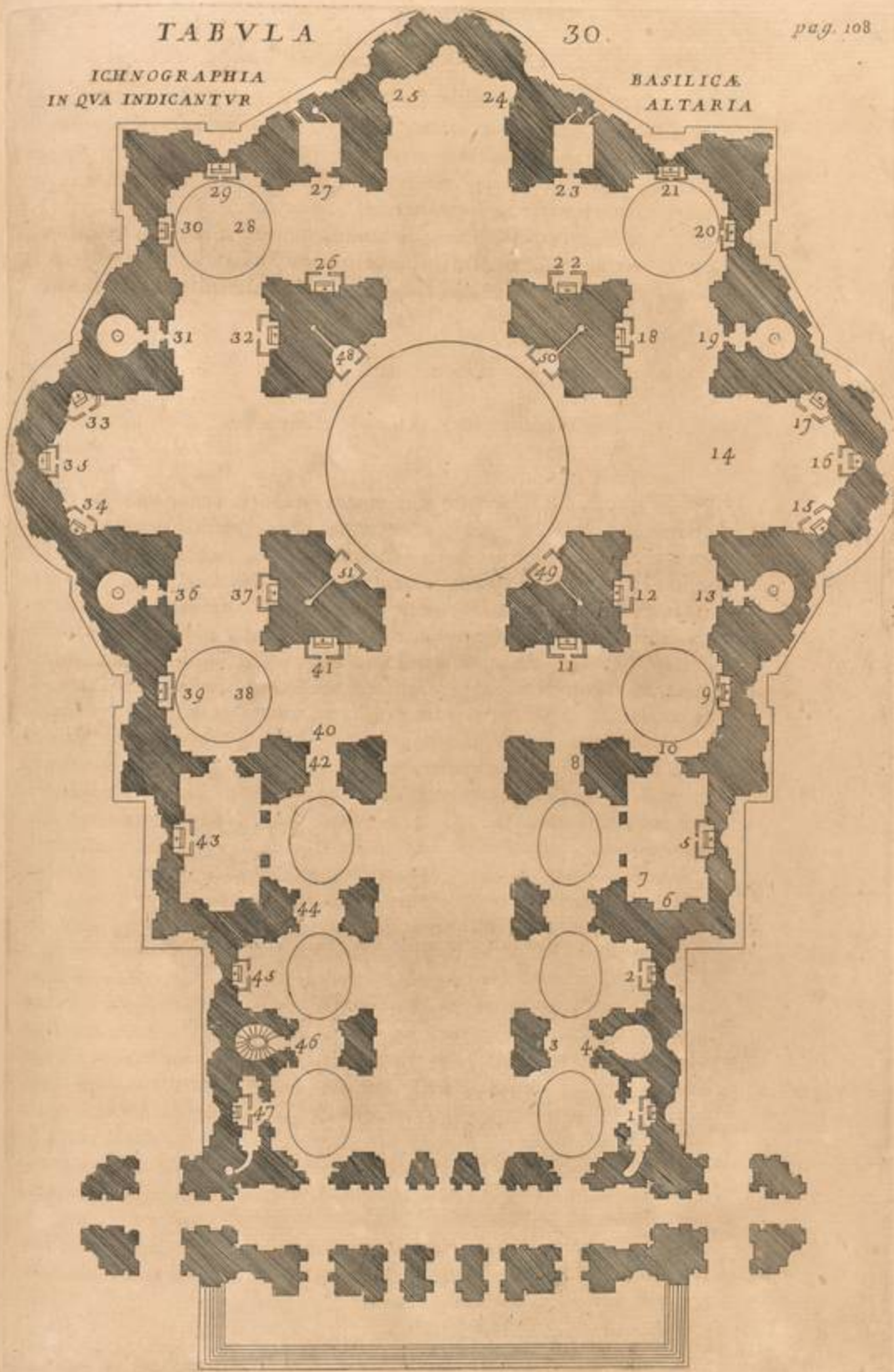

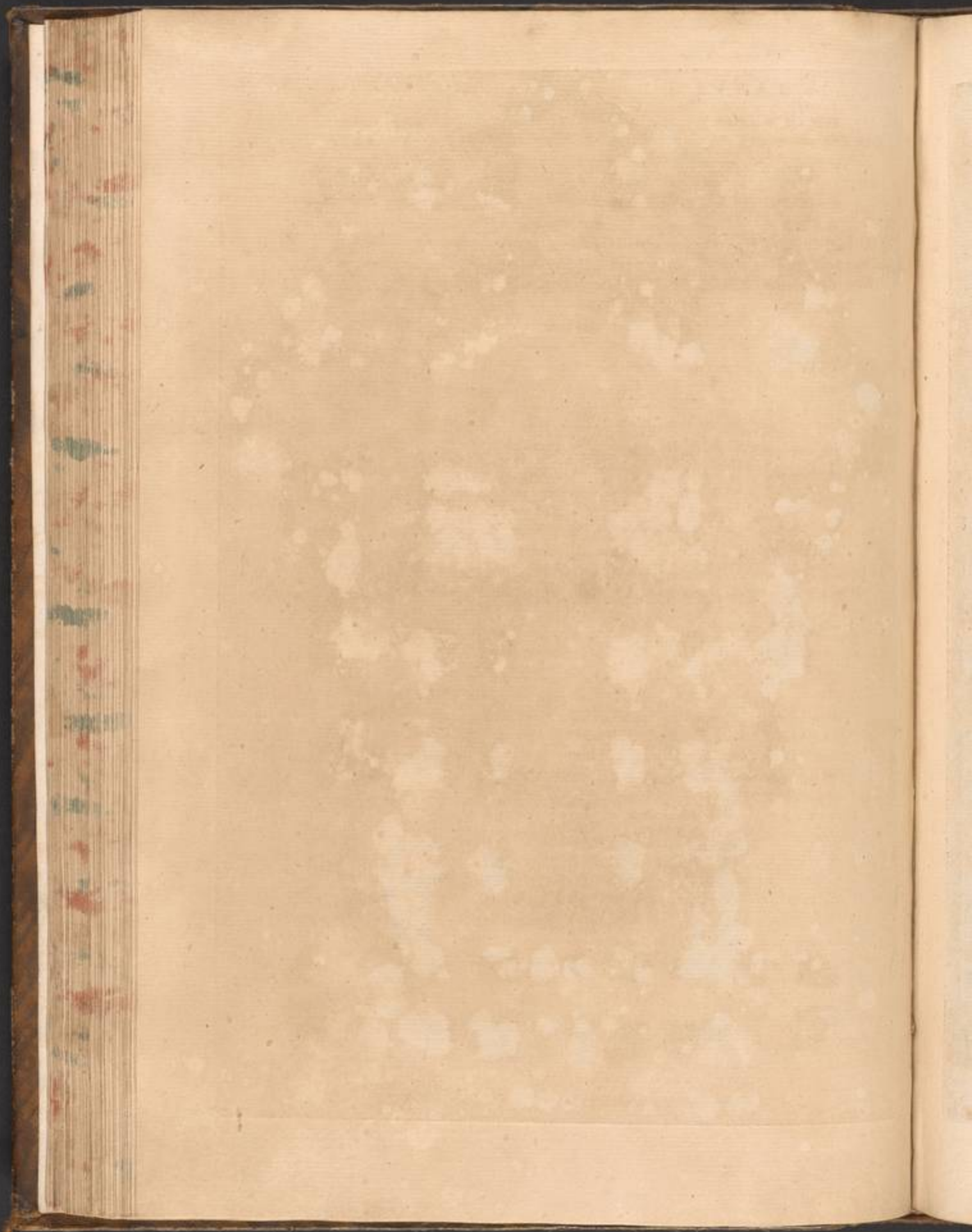
Gaspar Ce-
lius pag. 73.

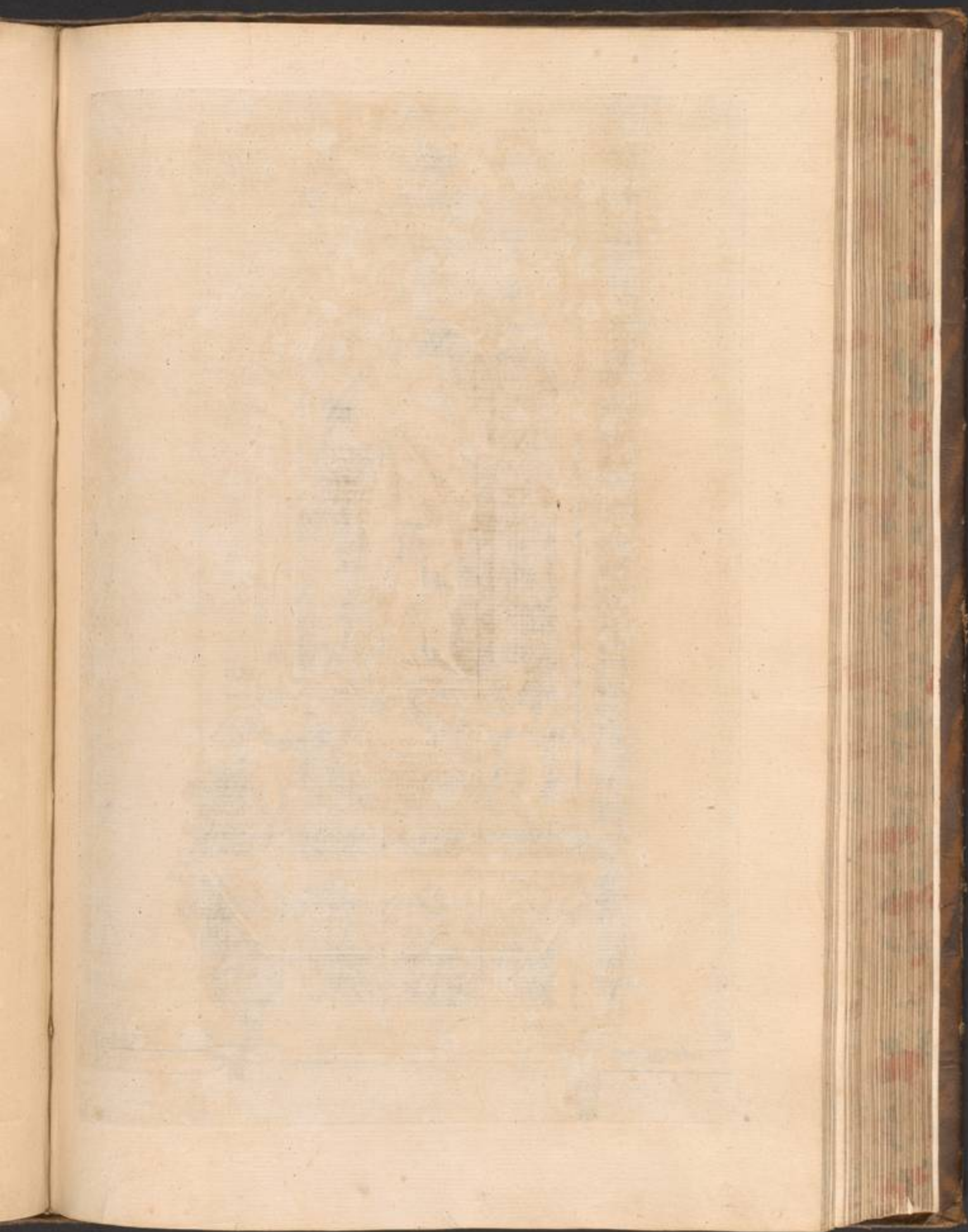
INGREDIENTI minorem Ambulationem, quæ in parte dextera est, primum sese offert Sacellum Sanctiis. Crucifixi dictum, ob imaginem Christi Servatoris è cruce pendentis, tali in loco collocatam, juxtà antiquum Christi-fidelium morem, de quo Laurentius Firmianus mentionem fecit, quique in Liberiana Basilicâ ostenditur. Talem imaginem fuisse exsculptam à Petro Cavallino Romano Sculptore referunt historiæ. Eam huc transtulit Paulus V. ex Sacello SS. Simonis, & Judæ, in antiqua Basilicâ extante tempore Sixti V. ut supra narravimus. Sacelli forniciem picturis decoravit Eques Joannes Lanfrancus Parmensis. In Sacelli latere adjacet aliud parvulum Sacellum Divo Nicolao Bariensi erectum à Bernino, ejus tamen imaginem Fabius Christophorus confecit. In sinistro latere parvulum patet cubiculum, in quo Columna Vitinea, ferreis cancellis munita reconditur, cui fama est Christum Dominum adhæsisse, cum in Templo Salomonis concionaretur, eique virtutem indidisse Demones fugandi ab Energumenis. Hanc Columnam sanctam olim appellabant, eamque Fideles in magna habuerunt veneratione, quapropter Cardinalis Ursinus anno 1438. eam crate ferrea circumdedit, addita sequenti inscriptione: *Hæc est illa Columna, in qua Dominus Noster Jesus Christus appodatus, dum populo predicabat, & Deo Patri preces in Templo effundebat, adherendo stabat, quæ unà cum aliis undecim his circumstantibus (videlicet eo tempore, quo vivebat Cardinalis) de Salomonis Templo in triumphum hujus Basilicæ hic locata fuit, Demones expellit, ab imundis Spiritibus vexatos liberos reddit, & multa miracula quotidie facit. per Reverendiss. Patrem, & Dominum D. Cardinalem de Ursinis ornata anno Domini MCCCCXXXVIII.* De eadem loquens Panvinius in libro De Septem Urbis Ecclesiis, ait: *Altare XI. Sancti Bartholomei vetustum, & magne devotionis, cui proxima erat Columna marmorea intorta, vitibus ornata, quæ adhuc in Ecclesia nova, ibidem propè extat, cui tantam Deus virtutem prestavit, ut qui à Demonibus arrepti sunt, apud eam Divinis habitis supplicationibus liberarentur, quod multis jam certis, magnisque exemplis compertum habemus.*

ICINOGRAPHIA
IN QVA INDICANTVR

BASILICA
ALTARIA

2. Ara Divo Sebastiano sacra. Ejus imaginem Dominicus Sampierus Bononiensis, vulgò *Domenichino*, coloribus egregiè temperatis an. 1629. effinxit. In Tholo musiva composuisse Guidum Ubaldum Abbatinum, delineante Petro Berettino Cortonensi, refert Titus, cui Fontana pag. 402. contradicit, affirmans Tholum, Aræque trigonos à Petro Cortonensi chartis antea commissos Fabium Christophorum, & Matthæum Piccionum, binos verò aduersos, Columbum, ejusdem Berettini penicillo adjutum, & sub fenestrarum arcibus intervalla Piccionum cum Vanni junioris delineatione, duoque alia Aræ superflexa Fabium Christophorum, Berettino delineatore, sectilibus, & vermiculatis apprime lapidibus variegasse.

Turrigius MS.

Pag. 14.

3. Tumulus, quem Urbanus VIII. erexit celebri Comitissæ Mathildi, quæ Patrimonii, Liguriæque Provincias, & Ditionem Ferrariensem Romanæ Ecclesiæ donavit. In illum Ossa ejusdem intulit Pontifex apposita sequenti inscriptione:

Fig. 31.

Urbanus VIII. P. M.

Comitissæ Mathildi virilis animi Fœminæ Sedis Apostolicæ Propugnatrici, pietate insigni, liberalitate celeberrimæ, hinc ex Mantuano Sancti Benedicti Cœnobio translatis Ossibus, gratus æternæ laudis promeritum Mon. Pof. anno 1635.

Illud Eques Laurentius Berninus delineavit, Stephanus Speranza exculpfit ea tantum in parte, ubi opus dimidii anaglyphi in marmore prominet, quod repræsentat Gregorium Pontificem hujus nominis VII. relaxato Anathematis vinculo, absolutionem impartientem Henrico Regi, precibus ejusdem Mathildis, coram Abbate Cluniacense, Mathilde, Adelajæ Comitissæ, aliisque Principibus, Episcopis, & Laicis: quam absolutionem Dominico Presbyter in Mathilde citatus à Baronio tom. II. ad ann. 1077. his verbis descripsit:

*Antè dies septem, quam fines Janus haberet,
Antè suam faciem concessit Papa venire
Regem cum plantis nudis à frigore captis,
In cruce se jactans Pape sepissimè clamans;
Parce Beate Pater &c.*

Andreas autem Bolgius puellum sepulchro insidentem formavit, alium in parte dextera Aloysius Berninus, qui etiam Comitissæ simulacrum perfecit, excepto capite, exculpfit à Joanno Laurentio Bernino, duos alios supra Urbani stemma gentilitium collocatos Matthæus Bonarellus.

Baldinucci. in vita Bernini. pag. 16.

4. Janua, per quam itur ad scalas choelides.

5. Sese offert Sacellum Sanctissimæ Trinitati erectum anno 1629. absolutum anno 1631. In eo Sanctissimæ Triadis Personas Petrus Cortonensis suo pennicillo eleganter expressit. Nicolaus Torniolus Senensis, & Joannes Antonius Spadarinus delineamenta præbuere pro Tholo, quæ musivo

sivo opere composuit Guido Ubaldus Abbatius. Emispherii verò Trigonos, & arcuata fenestrarum laxamenta ab Horatio Manente, & Raphaelo Vanno Senensi exarata fuisse affirmat Fontana. In hoc Sacello Ciborium erat, ubi Sacrosancta Eucharistia servabatur, quod Balthassar Pertuzzius sub Clemente VII. anno circiter 1524. delineavit. Ejus loco aliud æreum auro tectum, & lapillis pretiosis exornatum magnificentius excogitavit Eques Berninus ex mandato Alexandri VII. quod deinde perfici jussit Clemens X. In fornice marmoratum opus composuit anno 1622. Jacobus Perusinus.

Vasar. pag. 147.

Turrigius MS.

6. In parte læva hujus Sacelli Ara Divo Mauritio erecta fuit cum ejusdem imagine, non à Carolo Peregrino expressa ex delineamentis Equitis Bernini, ut putant aliqui, sed ab ipso Bernino, ut affirmat Balducci in ejus vita, qui etiam Pavimentum marmoribus decoravit. Ipsumque Altare duabus columnis vitineis, de quibus alibi dictum est.

Pag. 57.

7. Antè illam humo jacet aliquantulum elevatus Tumulus Sixti IV. quam Antonius Pollajolus Florentinus ex ære conflavit, sub Urbano VIII. eo in loco repositus.

Fig. 32.

Oldoinus pag. 30.

8. Gregorii XIII. Tumulus, in quo extenteratum ejus corpus jacet (referente Mucantio in Diariis) balsamo, & aromatibus conditum, Pontificalibus rubei coloris indutum cum Phanone, Pallio, & Mitra aurea. Illum plastico opere efformavit Prosper Brixienfis, ut nostra Tabula 32. repræsentat, jussu Eminentissimi Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Hieronymi Boncompagni Archiepisc. Bononiensis in exhibitionem grati animi erga tantum Avunculum, summis honoribus in omnes Posteris extolendum.

Marcionellus De Sept. Ecclef. pag. 26.

9. Post Sacrosanctæ Eucharistiæ Sacellum aliud magis amplum patet à Gregorio XIII. extractum, ut alibi dictum est, Jacobo à Porta dirigente. Ejus Tholi fornitem musivo, ac foliatis pigmentis exornatum fuisse à Bonarota narrat Eques Fontana pag. 401. Cæteros verò angulos, & arcibus subjecta fenestrarum spatia incisis pariter lapillis Hieronymum Mutianum, & Marcellum Provenzalem nobilitasse. Anno autem 1631. musivo opere à Calandra expressas fuisse quatuor Ecclesiæ Doctorum imagines affirmat Turrigius ex delineamentis Hieronymi Mutiani, qui modum excogitavit musiva opera firmius construendi cæmentis oleo, gypsoque commixtis. Gaspar tamen Cælius in suo opusculo de Picturis Romæ extantibus pag. 74. refert imagines DD. Doctorum Græcorum à Cæsare Nebbia fuisse absolutas. In eo Sacello extat Altare Beatæ Virginis, & Divo Gregorio sacrum, quod duo magna candelabra ænea exornant, ab Antonio Faventino conflata.

Donatus.

10. Parieti proximo Altaris Organum hæret, sub quo aditus patet in Sacellum Eucharistiæ dicatum, ubi Scalæ à Sixto V. extractæ, ut ab Aedibus Pontificiis in Templum Divi Petri clam populo descendere possint Pontifices.

Balleonius pag. 26.

11. In eodem Sacello Gregoriano hæret majoris Tholi Parastate Altare Divo Hieronymo sacrum, ubi Hieronymus Mutianus ejusdem Sancti effigiem coloribus expressit.

12. In ambulatione, per quam itur ad sinistrum crucis latus, propè eandem

SEPVLCHRVM GREGORII

XIII. PONT. MAX.

J
r
r
a
A
in
lo
P
la
la
B
J
ca
op
in
ci
de
Be
tin
Ca
Per
Ro

eamdem majoris Tholi parastatam est Altare Divi Basilii Magni, cujus imaginem Hieronymus Mutianus inchoavit, Cæsar Nebbia confecit.

13. Huic opponitur janua, qua itur ad scalam choclidem, supra quam imago Christi Domini, Apostolorum pedes abluentis, à Joanne Balleono anno 1630. depicta. Huic ambulacro fornicem imposuit, & pavementum marmoreum stravit Clemens VIII.

14. Ex hoc ingredimur sinistrum Basilicæ brachium Boream versus extensum, in quo tria Altaria tribus in loculamentis visuntur columnis exornata.

15. Primum est Sancti Vincislai (quem falsò Sancti Ladislai Poloniae Regis nuncupavit Martinellus) cujus iconem fecit anno 1630. Angelus Carofellus Romanus. Pag. 29.
Turrigius
MS.

16. Secundum est SS. Processi, & Martiniani, quorum imagines depinxit Valentinus Gallus. Balleonus
pag. 337.

17. Tertium Sancti Erasmi, depicti à Nicolao Pusino Gallo anno 1629. cum trecentorum scutorum pretio. Turrigius.

18. In proximo ambulacro circa Parastatam, maximo Emispherio subjectam, in parte læva Altare est, in quo Divi Petri Navicula, quam Joannes Lanfrancus coloribus oleo mistis, mira solertiâ expressit anno 1628. Antè illum aliam similem posuerat Bernardus Castellus, juxtà narrationem Martinelli pag. 32.

19. In opposita facie janua patet ad scalam choclidem, eique imminet tabula, in qua Andreas Camasseus de Mevania Divum Petrum expressit abluentem sacri Baptismatis aquâ Custodes Carceris.

20. Sub Tholo proximè imminente Ara collocatur Divi Michaelis Archangeli Daemonium arcentis, à Cæsare Arpinare delineati. Animo inerat Urbani VIII. Summi Pontif. in singulis Sacellis sacras Imagines collocare marmoreo musivo expressas, iis ablatis, quas colorum pigmentis Pictores confecerant. Illæ enim parietum, marmorumque humiditate paulatim marcescentes, tineisque corrosæ deperibant, & insignium Pictorum labores frustrabantur, cum ingenti Nummorum jactura, & indecoro tantæ Basilicæ apparatu. Quamobrem hanc sacram Imaginem musivo expressit Joannes Baptista Calandra Vercellensis tali arte peritissimus Artifex, ut ex ea pro cæteris compingendis præberetur exemplum. Verùm nimius musivi operis labor intuentium oculos perstringens, & imaginum delineamenta in superfluo nitore occultans, Pontificis mentem ab incepto deflexit. Balleonus
pag. 372.

21. Huic propinqua est Ara Divæ Petronillæ, quam Joannes Franciscus Guercinus pinxit. Tholum Bonarota superextruxit. In Trigonis ejusdem Divum Gregorium Franciscus Romanellus pennicillo expressit, Divum Bernardum Carolus Peregrinus, Divum Dionysium Guido Abbatinus, ultimam imaginem Andreas Saccus, omnes verò musivo opere efformavit Calandra Vercellensis. In vitæ
Calandre
MS. apud
Io. Bapt.
Maraldum.

22. In alio magnæ Parastatis latere hæret Ara, in qua tabula Divum Petrum exhibet, Tabidam ad vitam revocantem, depicta à Joanne Balleono Romano anno 1607. & à Josepho Montano deindè instaurata.

23. Opponitur huic Aræ Tumulus Clementis X. Equitis Matthiæ

de Rubeis curâ, erectus ab Eminentiss. Palutio Card. de Alteriis, in quo Hercules Ferrata marmoream statuam sedentem exculpfit, stantem verò aliam Josephus Mazzolus Senensis, Tertiam Lazarus Marcellus Afculanus, Urnam Leonardus Retensis (quam Titus pag. 111. ait fuisse opus Ambrosii Parisii, sed falsò). Famas demùm, & Pueros Philippus Carcanus efformavit; sub Tumulo janua patet, iter præbens ad Templi cubicula. Talem Tumulum exhibet Tabula 33.

24. Ingredivimur jam Basilicæ Apfidem in occidentali Plaga, à Bramante excitatam, à Bonarota absolutam, sub hac tria magna loculamenta, in quorum primo magnificentissimum ex ære Sepulchrum anno 1629. sibi statuit Urbanus VIII. & anno 1647. post ejus mortem Eques Berninus perfecit. In eo Colossea est Pontificis effigies ex ære, thiarâ redimita, extensâ dexterâ, sedensque benedicensi similis. Deorsum Urnæ locus supra triplicem basim, cum duobus hinc, atque hinc simulacris è marmore, quorum alterum in læva parte Iustitiam Sepulchro incumbentem, & Pontificem respicientem exprimit, alterum in dextera Charitatem, ubera infanti præbentem. Supra Tumulum æneum Mortis simulacrum jacet, quæ in aperto volumine hos aureos characteres inscribere videtur: **URBANUS VIII. BARBERINUS PONT. MAX.** Quod opus publico plausu exceptum, Eminentiss. Card. Rapacciolo hujus ingeniosi carminis argumentum præbuit, hoc est:

Baldinucci.
in vita Bernini.
pag. 16.

*Bernin sì vivo il grande Urbano hà finto,
E sì ne' duri bronzi è l'alma impressa,
Che per togli la fe, la Morte stessa
Stà su' l Sepolcro à dimostrarlo estinto.*

Fig. 34. Illud incæpit Berninus biennio antè Pontificis mortem, & mense trigesimo, eodem defuncto, absolvit, ut in adjecta Icone apparet.

Turrigius MS.
Fig. 34. 25. Alterum huic oppositum loculamentum Pauli III. Monumentum continet, huc translatum anno 1628. ab Urbano VIII. & in tabula ænea incisum, quam adjecimus. Extabat olim in dextero loculamento Pilæ, maximo Tholo suppositæ. Eminent in eo statua Pauli ænea Pontificio in habitu expressa, duæ inferiores statuæ è marmore, sedentes ad Tumulum prolixè commendant Guilielmi à Porta Mediolanensis manus, animumque Pontificis. Hæc bina loculamenta binis columnis, & arcu exornavit Urbanus ex lapidibus Templi, quod Soli dicavit Adrianus Imperator, ut affirmat Turrigius, in Monte Quirinali, ubi nunc Columnensium horti, prostravitque solo idem Urbanus anno 1630. In hortis enim Columnensibus marmorei ædificii pars exurgebat, vulgò Maesa jam diruta. Blondus Turrim Mæcenatis falso nuncupat. Alii partem Templi Solis pronunciant, quod ab Aureliano, auctore Flavio Vopisco, extractum est ad eam formam, quam viderat in Oriente, quod vestibus, & opibus in triumpho vectis instruxit; Senaculum, seu Curam Mulierum fuisse, ait Donatus, quam Elisogabalus in Quirinali Mulieribus extruxit ad Conventus habendos, quibus avia ipsius Maesa nomine, & mater Soemis præfiderent, ut Lampridius innuit

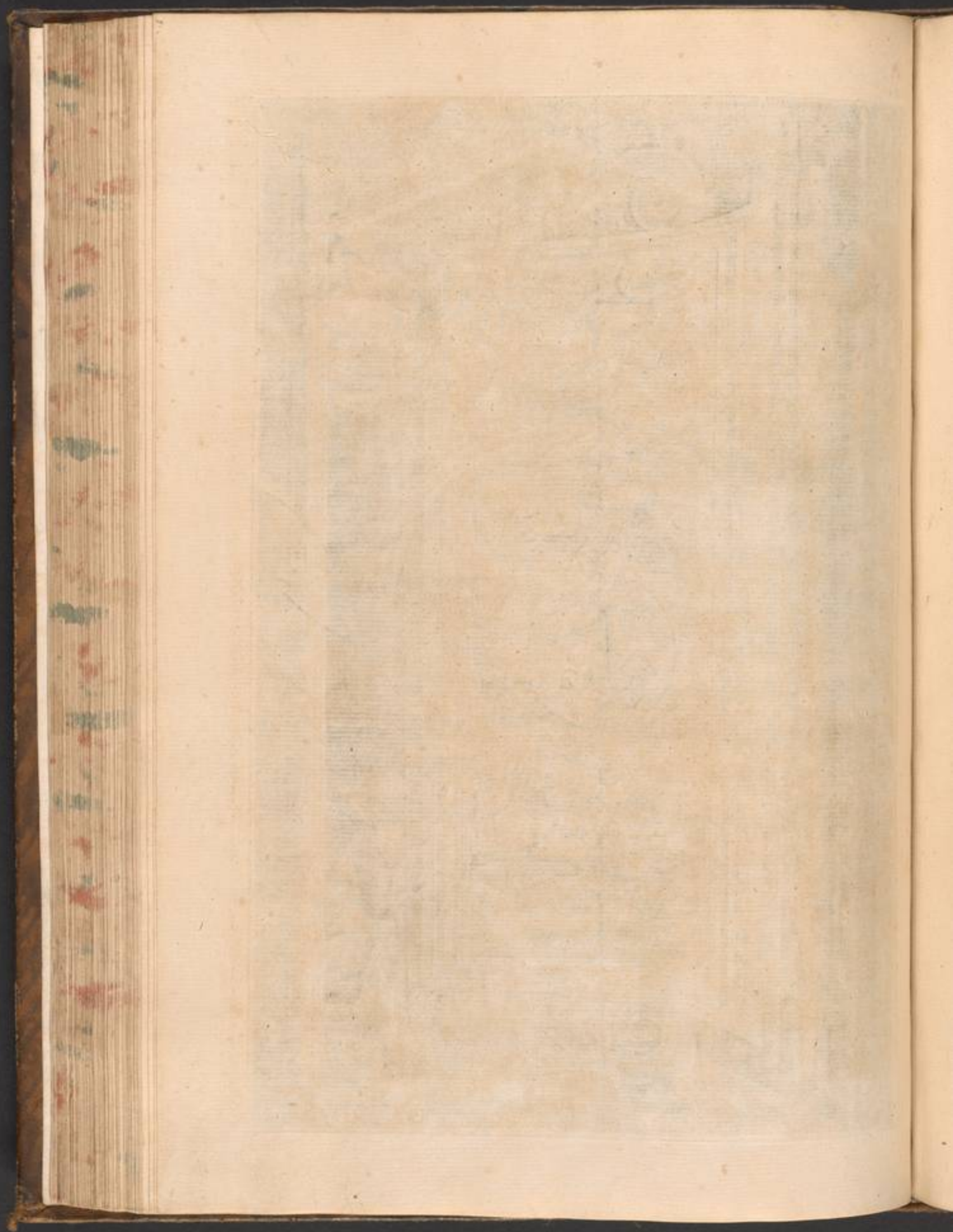
De Urbe
cap. 15. lib.
3.

VRNA SEPVLCHRALIS IN TVMVLO CLEMENTIS X. SVM. PONT.

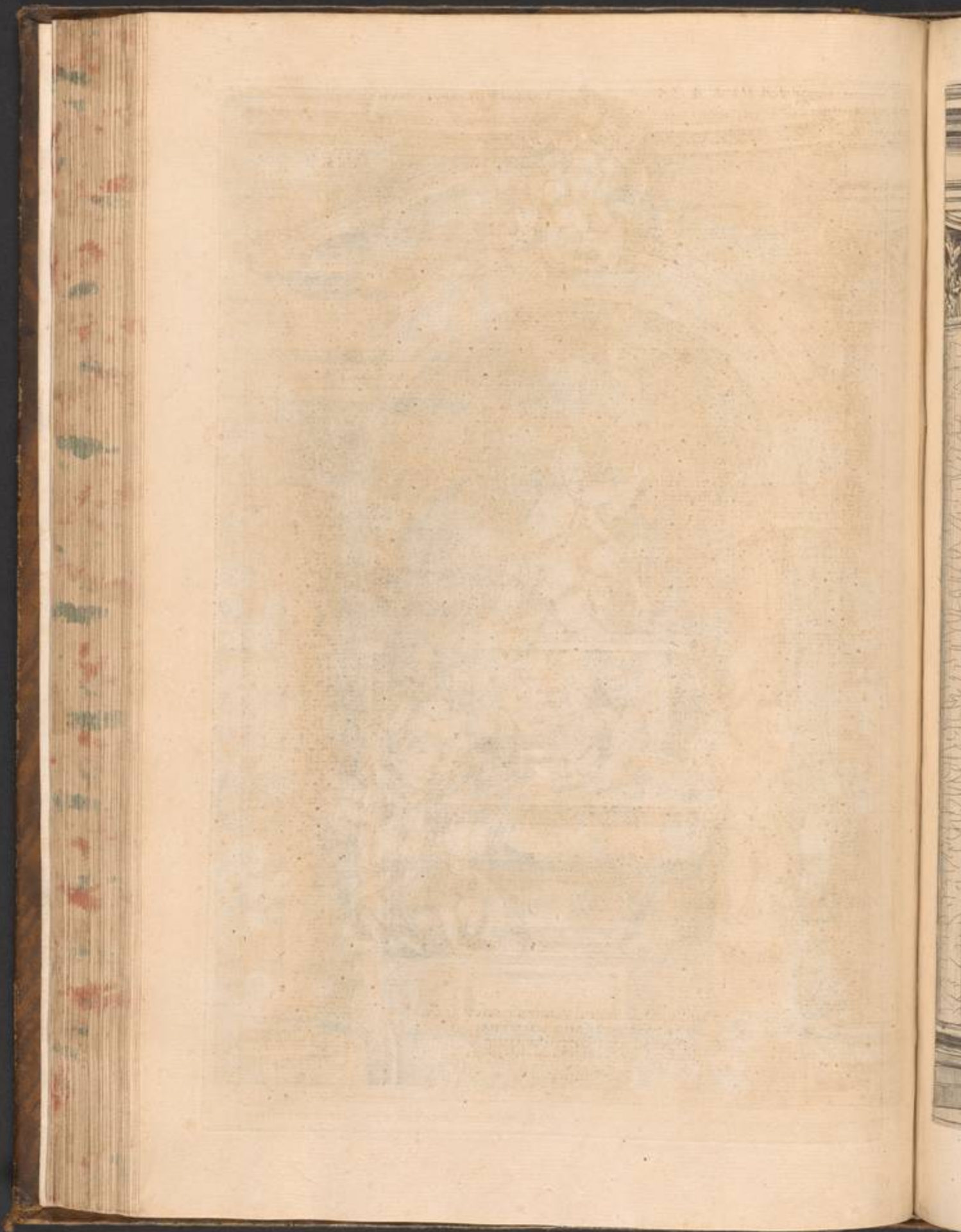

Leonardus Rhetus excuipit

Arnoldus Van Wierichent incidit

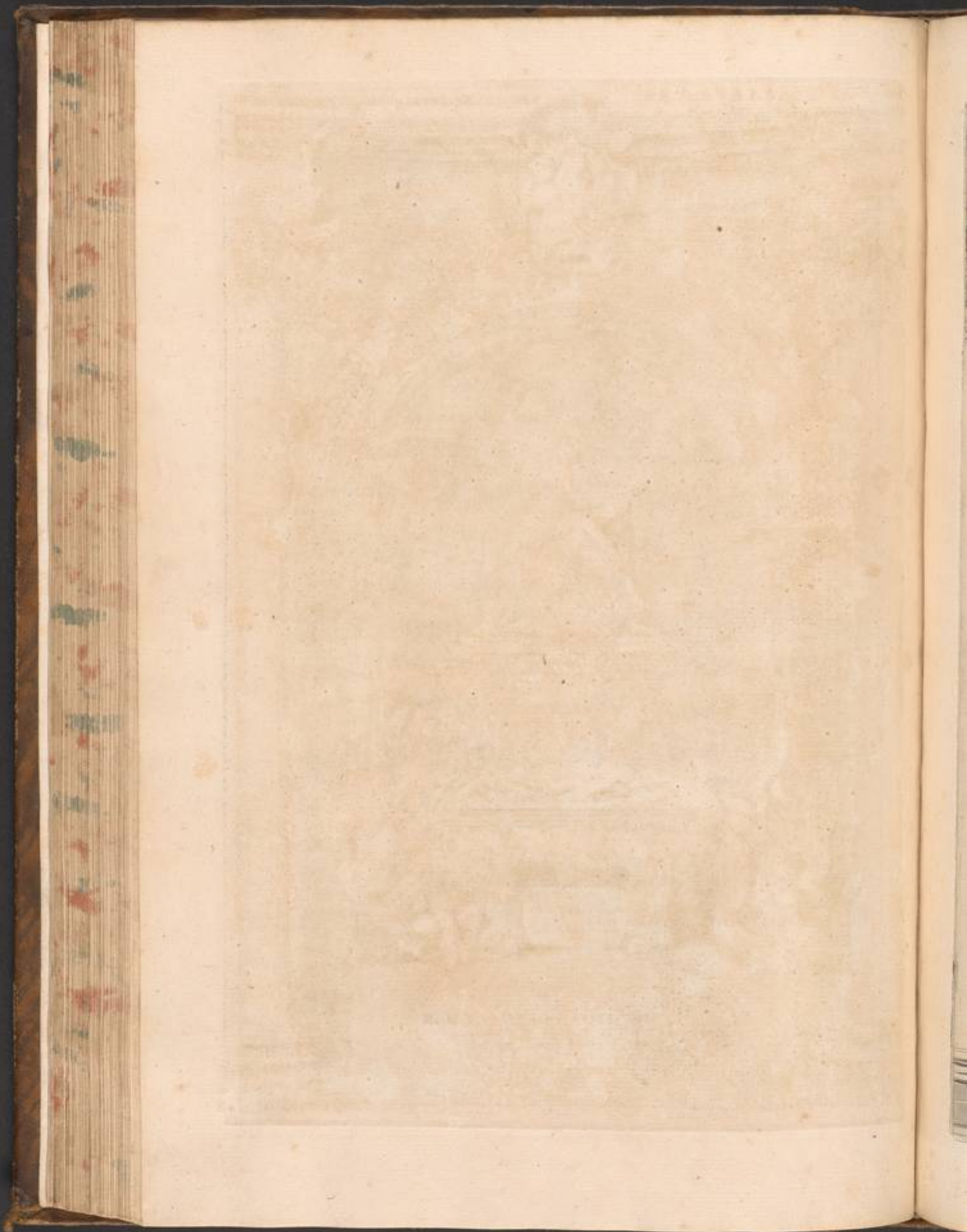

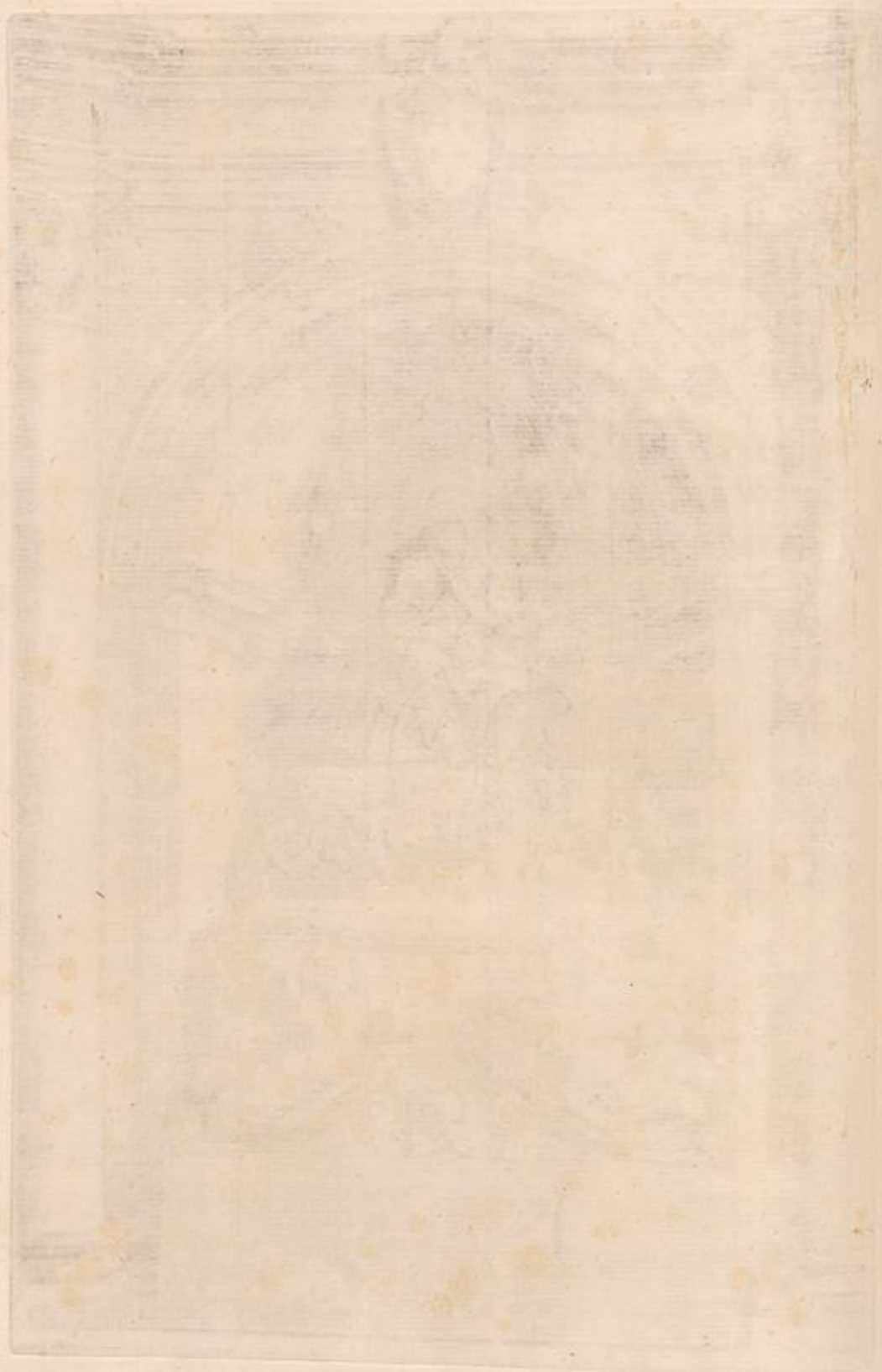

VRBANI VIII. BARBERINI FLORENT. PONT. MAX
 IN VATICANO TVMVLVM
 EXCITAVIT ET ORNAVIT
 IOANNES LAURENTIVS BERNINI EQVES

THE COMMONS OF GREAT BRITAIN IN PARLIAMENT ASSEMBLED

SEPVLCHRVM ALEXANDRI VII. AB EQVITE BERNINO EXCVLPTVM

Arnoldus Van Westerhout sculp.

innuit in Eliogabalo. Fecit & in colle Quirinali Senaculum, idest Mulierum Senatum, in quo antè fuerat Conventus Matronalis, solemnibus dumtaxat diebus, vel fortasse Solis Templum, eodem in loco ab eodem Eliogabalo extructum, cujus, quæ particula supererat, magnis lapidibus compactus paries nuperrimè dirutus est, & ingentes columnarum spinæ sub terra inventæ.

In medio horum Tumulorum extat Cathedra Divi Petri, de qua infra dicemus. Properemus jam ad dexterum Basilicæ ambulacrum.

26. Ibi sub numero 26. inveniemus Aram, in qua extat imago Divi Petri ægro sanitatem impertientis, quàm Joseph Montanus restituit. Turrius affirmat illam renovatam fuisse anno 1606. à Ludovico Ciccolino, sed falsò. Ludovicus enim Ciccolinus Pictor Florentinus egregius illam incæpit sub Clemente VIII. perfecitque sub Paulo V. ut enarrat in ejus vita Balleonus pag. 153. & Abbas Philippus Titi pag. 10.

Turrius
MS.

27. In opposita parte ostium patet ad cubicula Canonicorum duces, supra quam Tabula exhibet Salvatorem Petro claves tradentem, anno 1629. ab Antonio, dicto Pomerancio, coloribus elegantissimè expressum.

28. Huic ambulacro proximus est Tholus minor à Michaelè Angelo Bonarota constructus; in ejus partibus angularibus Joannes Calandra musivo expressit Divum Thomam Arpinatem, & Sanctum Joannem Damascenum ab Andrea Sacco delineatos, & alias duas imagines pictas ab Equite Lanfranco. Cæteras à Joanne Francisco Romanello dispositas, Guidobaldus Abbatinus, cum Calandra perfecit. Tholi verò fornix ornatum expectat.

29. Sub Tholo duo extant Altaria, alterum Sancti Leoni, alterum verò

30. Beatissimæ Virgini dicatum. In primo Eques Algardus sub Innocentio X. opere anaglypto in marmore exsculpsit Sanctum Pontificem Attilæ Gotorum Regi minitantem. In secundo est imago Deiparæ è veteri Basilicæ columna illuc adducta, & vario lapide ornata à Jacobo à Porta. sub Clemente VIII.

31. In angulari proximo ambulacro sub eodem Pontifice idem Architectus ornamenta pavimenti, & testudinis cæteris omninò similia composuit. In eo contra Parastatam magni Tholi conspicitur janua, per quam ad Templum Divæ Marthæ aditus patet. Illi imminet Sepulchrum Alexandri VII. pulcherrimis statuis ornatum sub Innocentio XI. juxtà delineationem, quam Eques Berninus fecerat, Alexandro adhuc vivente. Illud describit Balduccius, ubi refert Siparium è lapide Jaspide antè januam effictum esse; æneum Mortis simulacrum manu admota, dum illud removeret, ut ingrediatur, altera supremum vitæ diem ostendit in clepsidra Alexandro Pontifici, quatuor marmoreis signis stipato, quorum primum exprimit Justitiam, Prudentiam secundum, tertium Charitatem, ultimum Veritatem, quam omni ferè amictu exutam sacram dedecere Basilicam cum arbitrareretur Innocentius XI. ænea, & dealbata veste circumtextit Berninus, ut piissimæ Pontificis menti obscundaret. Tumulo coronidem efformat Gentilitium Ghisæ Gentis stemma, duabus marmoreis alis sustentatum, eo modo, quo in apposita Tabula 36. exprimitur.

In vitæ
pag. 54.

Fig. 36.

32. Propè verò Parastatam ex adverso Ara est Divo Petro sacra, ubi Franciscus Vanni Senensis egregiè pennicillo pinxit anno 1607. Simonem Magum precibus Divi Petri in terram decidentem.

33. Ex supradiçto ambulacro ingredimur dexterum crucis brachium, seu Templi Arcam ad meridiem positam, quam dicunt Regis Christianissimi. Hujus denominationis origo fuit à Sacello Sanctæ Petronillæ eodem in loco collocato, antequam nova Basilica extrueretur, quod Sacellum Ludovicus Galliarum Rex restauravit, dotavitque duos Sacerdotes, qui inibi quotidie sacra peragerent. In ea simili ornatu fornicem decoravit Jacobus à Porta sub Clemente VIII. Ibi visuntur tria Altaria, sicuti in opposita Templi facie. In parte læva est Altare Divi Thomæ Christi latus explorantis, à Dominico Passignano depicti.

34. In parte dextera Altare SS. Valeriæ, & Martiali dicatum, quorum imagines fuisse depictas à Eriderico Zuccaro ait Fontana. Martinellus autem ab Antonio Spadarino, & quidem veriùs; nam Joannes Balleonus, qui vitam Zuccari descripsit, hoc opus inter cætera non recenset.

35. In eorum medio Ara extat SS. Simoni, & Judæ erecta, quos depinxit Augustinus Ciampellus Florentinus anno 1629. eique trecentos nummos fuisse datos, affirmat Turrigius.

36. Ulteriùs progredienti aliud ambulacrum patet, in cujus parte dextera ad Sacrarium pergunt Sacerdotes per januam, supra quam collocata videtur imago Sancti Petri Dæmonium fugantis, quam Joannes Franciscus Romanellus in pariete depinxerat, hæc olim extabat, ubi nunc Alexandri VII. Sepulchrum, superiùs indicatum num. 36.

37. Contra illam Altare collocatum fuit, in quo à Dominico Passignano Florentino Divus Petrus cruci affixus expressus fuit anno 1607, sed ob temporis injuriam penè nunc obliterated.

38. Post ambulacrum quartus invenitur Tholus Sacello imminens, quod Clemens VIII. contra Gregorianum extruxit. Ejus arcuatus paries musivo, foliatoque ornatu decoratur; in angulis, & areolis, fenestris adjacentibus Marcellus Provenzalis cum Paulo Rossetto, ex Christophori Roncalli delineamenti tessellatum opus composuit. Imagines verò SS. Ambrosii, Augustini, Cypriani, & Joannes Chrysofomi delineavit anno 1604. Antonius Pomerancius, ut narrat Turrigius in suis MS. De hoc Sacello loquens Pater Donatus hæc habuit. Clemens VIII. Sacello Gregoriano objectum, & multa Pictorum, Plastarum, Sculptorumque præcellentium arte decoratum haud æquo splendore perfecit, eodemque tempore Angelorum, Sanctorumque lucentes effigies in Tholi interiore camera vermiculato emblemate coagmentandas curavit, tum cæclatis è marmorato interseptis aurum inducendum, tum variegato, scetilique marmore sternendum pavementum, tum reliquos cellarum parietes, lævigatis lapidum segmentis vestuendos, universamque Templi concamerationem, tectorio loricatam bracteis aureis distinguendam, atque ejusdem quadratos loculos inserto rosarum auro illuminandos.

39. Hujus Sacelli Aram Divo Gregorio Magno erexit Clemens VIII. ejusque, quæ nunc extat, imaginem è gleba Vaticani Soli sanguinem exprimentem,

ra,
no-
ac-
ari-
llae
cel-
es,
vit
po-
olo-
uo-
llus
us,
uos
antos
te.
cata
fcus
tan-
ffi-
07,
ens,
aries
dja-
on-
oro-
04
ello
ano
ium
nge-
icu-
ptis
avi-
ve-
bra-
rum
VIII.
pri-
,

mentem, ut cujusdam Legati infidelitatem evinceret; illam fuisse depictam anno 1628. ab Andrea Sacco affirmat Turrigius. Martinellus verò ait, sed immeritò, eam opus fuisse Mutiani. Hoc Sacellum Titus appellavit Gregorianum, sed falsò. Clementinum enim vocitatur ob Clementem VIII. ejusdem fundatorem. Oppositum quidem dicitur Gregorianum à Gregorio XIII.

In MS.

Pag. 26.
De Sept.
Eccles.

Pag. 16.

40. In dextero pariete post angulum Sacelli janua est, quæ ducit ad Chorum, ubi Musici Divinas laudes modulantur; eidem Organum imminet, quod olim Alexander VI. in antiqua Basilica collocavit.

41. Propè Sacellum supradictum quarta maximi Tholi Parastata ambulacrum efficit; illi adjacet Altare contra aditum minoris Basilicæ navis collocatum, in quo Christophorus Roncallus SS. Petrum, & Andream mirifica pennicilli arte delineavit anno 1607. Narrat Turrigius columnas hujus Altaris exsculptas fuisse è majori columnâ fortè inventa sub glebis vineæ cujusdam Latomi, Constantini nuncupati, cui pro pretio centum nummi soluti fuere.

In MS.

42. Ingredivimur jam in morem Basilicæ navim, juxtà meridiem protensam, totidem Altaribus, ornamentisque ditatam, quot in alia ad septentrionem numeravimus. In ejus initio sese offert Leonis XI. Monumentum, quod Alexander Algardus Bononiensis, aureo equitis torque ab Innocentio X. nobilitatus, circa an. 1650. delineavit. In eo videtur Leonis simulacrum ab ipso Algardo exsculptum. In parte dextera Regiam majestatem marmorea statuâ expressit Hercules Ferrata, in sinistra verò Liberalitatem Joseph Peronus, ambo Algardi discipuli, quæ omnia in apposita Tabula 39. representari curavimus. In adverso situ Innocentii XI. cadaver sine ullo sepulchrali ornatu requiescit.

Fig. 39.

43. Imminet proximus Tholus in elypsim concinnatus; sed nullo picturæ ornamento decoratus. In angulis subjectis Fabius Christophorus, delineamenta Caroli Marattæ musivo opere posuit. Sub eo janua maxima patet ferreis cancellis, ære exornatis, munita; aditus est in Canonicorum ædem. Cancellis imposta est effigies Divi Joannis Chrysofomi, quam Abbatius depinxit. In Ara verò imagines Divi Chrysofomi, Divi Francisci Assisiatæ, & Divi Antonii Patavini, cum Angelico Choro, Simon Uveth Gallus singulari arte expressit anno 1626. Omnium tamen opera superat statua Beatissimæ Virginis, Filium exanimem in gremio gerentis, quam Michael Angelus Bonarota, non dùm annum agens vigesimum quintum jussu Cardinalis, qui Rovanus communiter vocabatur, exculpfit. Hæc diu collocata mansit in Sacello Sanctæ Petronillæ, Regis Gallorum nuncupato, deindè in Sacello Virginis, à Febribus dictæ. Exculpfit illam Michael tanta artis peritia, ut intuentes in admirationem pariter, & pietatem inducat.

Hanc Statuam, ut celebraret Joannes Baptista Marinus, sic cecinit: Madrig. 158

*Saffo non è Costei,
 Che l'estinto Figliuolo freddo qual ghiaccio
 Sostien pietosa in braccio.
 Saffo più presto sei
 T'ù, che non piangi à la pietà di Lei;
 Anzi sei più che saffo,
 Che suole anco da' sassi il pianto uscire,
 E i sassi si spezzaro al suo morire.*

Rursus idem Auctor de Filio in sinu Matris expresso:

*Angel fu de' Celesti
 Quel, che'l buon Duce Hebreo da morte oppresso,
 Chiuse già su'l gran Monte in pietra oscura.
 Angel terreno è questi,
 C'hor vivo il rende entro il gran Tempio espresso.
 Giudice hor sia Natura
 A qual' Angel più deggia
 L'Imago, ò in carne altrove, ò quì scolpita
 Al Dator de la Tomba, o de la Vita.*

*Ascanius
 Condivus
 in vita pag.
 22.*

Artificem tamen reprehenderunt nonnulli, quod seniorem Matre. Filium, & juniorem Filio Matrem effinxerit. Causam verò ab illo inquirenti Ascanio Condivo ejus familiari, respondit Michael; non temerè, sed jure à se id factum; quandoquidem Deiparam Virginum dotes decebant, quæ Puerperii damnis non subjacent, floridam juventæ venustatem, ut plurimum deturpantis. Redemptoris verò corpus pœnis consumptum, eam ætatem indicans, à se efformatum, in qua mortem obivit.

Hæc Aedes, quæ Auctore Vitruvio latinè dici potest Cantilenarium, Gregorio XV. rerum potente, tectorio loricari ornarique cœpta; qua de re in circulo laternæ illi imminentis hæc verba scripsere: *Gregorius XV. Pont. Max. an. 1622. Pont. 2.* Concameratione deindè aspera torreumatis, & loculis sigillatis, inauratisque, succedente Urbano VIII. resplenduit. Tunc quoque indita nobilis materiæ subsellia, sed nobiliore Sculptorum. artificio elaborata, ut Divinas laudes sacrorum Ministrorum Chorus commodius posset enunciare. Illum autem componit Archipresbyter, Vicarius, Canonici num. triginta, Beneficiati triginta sex, Clerici pariter Beneficiati viginti sex, Cappellani decem, inter quos quatuor dicuntur Innocentiani, Clerici minores quatuordecim, Cantores denique triginta. Plasticum opus perfecit Joannes Baptista Riccius Novariensis anno 1622. Anno deindè 1627. tabulæ marmoreæ Parieti affixæ fuerunt, in quibus Ugo Ubaldinus Florentinus Basilicæ Canonicus hæc monumenta inscripsit, videlicet in parte Altaris dextera.

SEPVLCHRVM INNOCENTII VIII

” MDCXXVI. mense Majo die prima.

” Sub hoc Altare, facta solempni processione, repositum fuit Corpus
 ” Sancti Joannis Chrysofomi, unà cum infra scriptis Reliquiis, videlicet:
 ” De Velo Beatæ Mariæ Virginis; De Spatula Sancti Stephani Protomar-
 ” tyris; De Costa Sancti Laurentii Martyris; De Spina Sancti Sixti Papæ,
 ” & Martyris; De Sanguine, qui fluxit à latere Beati Francisci stigmatizati;
 ” De Capillis, de Cilicio, de Tunica, de Habitu ejusdem, in quo mortuus
 ” est; De Cute Capitis Sancti Antonii de Padua, sicut in instrumento cele-
 ” brato per Dominum Joannem Baptistam Nardinum publ. Notar., à
 ” quo &c.

In parte autem sinistra sic:

” MDCXIII. mense Julio die XXII.

” Illustris. & Reverendis. D. Scipio Cardin. Burghesius hujus Basilicæ
 ” Archipresbyter, olim Archiepiscopus Bononiensis, facultate sibi vigore
 ” suorum Privilegiorum competente, qua à Sanctis. Domino Nostro Ur-
 ” bano VIII. specialiter ad hoc concessa, hoc Altare continens Corpus San-
 ” cti Joannis Chrysofomi, cum Reliquiis in altero marmore in cornu
 ” Evangelii notatis, juxtà consuetum ritum consecravit, & in honorem
 ” Conceptionis Beatæ Mariæ Virginis, S. Joannis Chrysofomi, SS. Fran-
 ” cisci, & Antonii de Padua dedicavit, & Indulgentiam centum quinquaginta
 ” ginta dierum in die anniversario consecrationis visitantibus concessit.

44. Extrà Aedem dictam in parastadis intercolumnio porta aditum
 præbet ad alium chorum, quem Musici ascendunt. Illi opponitur Sepul-
 chrum Innocentii VIII. ex ære conflatum ab Antonio Pollajolo.

Fig. 40.

45. Post illud patet Beatæ Virgini dicatum, in Templo sese offe-
 renti, à Francisco Romanello coloribus egregiè depictæ ablatâ tabulâ, quam
 depinxerat Dominicus Passignanus tempore penitus consumpta. Hanc Aram
 dicatam esse Beatæ Virgini adeuntem Elisabetham falsò scripsit pag. 395.
 Eques Fontana. Imminet Tholus, qui Cyri Ferri picturâ decorandus erat,
 sed illo morte jam consumpto, alterius Artificis ornatum expectat.

Balconus
 pag. 332.

46. In proximo intercolumnio adsunt scalæ choelides, per quam ad
 omnes Bablicæ contignationes superiores ad tectum usque ascendere possunt
 etiam Jumenta cæmentis onusta.

Antequàm proximum Sacellum adeamus, notandum hic est, multas
 ex relatis huc usque picturis, temporis diuturnitate, magisque ob innatam
 humiditatem valdè corrosas fuisse, & aliquas brevi temporis decursu omninò
 obliterandas. Huic pretiosarum tabularum jacturæ occurrere studebat Illu-
 strissimus Præsul Oeconomus Fabricæ Joannes Carolus Vespinianus, cum
 fortuitò se obtulit Joseph Montanus, è patre Pisaurensi Laureti natus an-
 no 1641. Hic non minùs ad picturæ nobilem Artem, quàm ad Poësim

pro-

proclivis utriusque studiis mentem suam exercuit, atque præcipuas Italiae Urbes perlustravit, ut aliorum exemplo ingenium excoleret, tantumque profecit, ut in plures nobiles eruditorum Academias adoptari demeruerit. Cum autem, Romam profectus anno 1687. in Templo Vaticano contempleretur præclara insignium Pictorum opera penè consumpta, non tam temporis edacitate, quam humiditate parietum, & nitrosa carie corrosa, ac obliterated, mente cœpit agitare, num aliquod remedium adhibere fas esset, quo jacturæ pretiosarum tabularum occurreret, atque in posterum ab injuriis servaret incolumes. Ingeniosi hujus Artificis votis Cœlum arrisit. Utramque Provinciam obtinendi modum post varia experimenta excogitavit, paratumque sese obrulit ad eas administrandas, cum sibi à Fabricæ Vaticanæ Præsidibus facultas concederetur. At cum ob rei difficillimæ novitatem nimis ille sibi tribuere pluribus videretur, nihili ejus oblationem primum fecerunt; sed re postea consultius perpensa, tabulam illi concesserunt, palmis triginta quatuor altam, & novemdecim latam, in qua Tabidam, Eques Baleonus expresserat, penè omninò consumptam, ut in ea oblatam à se artem exerceret, præberetque argumentum, quo fidem in posterum, apud omnes lucraretur. Impositam sibi provinciam aggresso, non defuerunt, qui affirmarent à Montano iterum exprimi suo pennicillo, quæ Baleonus peritiori arte depinxerat. At quam aberrarent à veritate facile Montanus detexit, reddiditque post menses aliquot Vaticani Templi Præsidibus ipsam Baleoni picturam in pristinum statum redactam, plausumque publicum retulit, quo peritissimi Viri solertia summis laudibus efferebatur. Quamobrem eadem arte, jussu Sacræ Purpuratorum Congregationis super Fabricam deputatæ, renovavit tabulam, in qua Lanfrancus Divi Petri Naviculam expressit: Divum Petrum ægro sanitatem reddentem, à Civolo depictam: eundem Apostolum cruci affixum coloribus expressum à Passignano; Sanctum Sebastianum à Dominichino: Beatam Virginem in Templo se offerentem à Romanello: tabulam Ananiæ à Pomerancio; Sanctam Petronillam à Quercino. His usque ad præsentem diem peractis, tanti Viri peritiam non exiguo munere dignum judicaverunt Eminentissimi Patres; quamobrem solutis primum quingentis & quinquaginta nummis, alios duodecim singulis mensibus eidem erogari dum viveret, communi decreto sanxerunt; quod piissimus Pontifex Innocentius XII. probavit. Decretum autem fuit hujusmodi:

Ex Congregatione Generali Rever. Fabricæ Sancti Petri
die 16. Junii 1694.

» Josepho Montano Pictore offerenti se velle restaurare omnes picturas,
» & icones Altarium in Basilica Vaticana deteriorationem offendentes ob
» aeris humiditatem, prout jam cum experientia admirabili restauravit pi-
» cturas Lanfranchi, Equitis Baleoni, Ludovici Civoli, & Equitis Passi-
» gnani, quæ evidentissime deperditæ erant, & à tempore quasi fractæ;
» & petenti sibi assignari condignum aliquod salarium ejus vita durante,
» ne dum pro restauratione picturarum prædictarum, verum etiam pro
» illarum

illarum conservatione, & manutione, Eminentissimi Domini fuerunt in voto acceptandi oblationem dicti Montani, & assignandi scuta duodecim quolibet mense illius vita durante, cum pacis concordandis cum Domino Oeconomo Fabricæ, si Sanctissimo placuerit, cui mandarunt per Secretarium fieri plenam hujusmodi resolutionis relationem.

CAPUT XXII.

De ultimo Sacello, ubi Sacri Baptismatis Fons asservatur.

LTIMUM demùm sub simili tholo Sacellum collocatur, ubi quondam sub Urbano VIII. Divi Petri Cathedra servabatur. In eo testudinis ornatum Eques Gaspar Cælius anno 1628. composuit, pueros verò, & alia ornamenta Berninus anno 1629. collocavit. Nunc loco Cathedræ Sacrum Baptismatis Fontem continet, sub Innocentio XII. feliciter regnante ædificatum, sed antequàm illum exponamus, aliqua huc revocanda sunt, quæ in veteris Basilicæ ichnographiâ, quàm brevissimè indicavimus num. 31. ubi diximus Fontem extitisse antè Sacellum Divi Joannis Baptistæ dicatum; circa quem aliqua notanda sunt, videlicet in ipso ortu Evangelicæ Religionis certum locum Baptismo non assignari, sed in Fluviis, vel Fontibus obviis baptizari credentes. Patet ex Lucæ Act. 8. ubi sermo est de Eunuchi Reginæ Candacis petentis à Philippo Baptismum: *Et descenderunt uterque in aquam Philippus, & Eunuchus, & baptizavit eum.* Sic Petrus iussit baptizari Cornelium in ipsa domo ejus, sic Paulus in Carcere Cuitodem baptizavit; sed quia tempore persecutionum publicus locus tutus non erat, alius deputatus fuit secretus quidem, & ità commodus, ut latices ubertim puros exhiberet. Tempore enim Apostolorum trina mensio necessaria erat ad innuendam Divinæ Trinitatis confessionem, ad quam non modica aqua requirebatur. Omnia hæc innuit sermo Walsfridi sic [Initio in Fluminibus, in Fontibus, in Domibus, in Carceribus, in Viis Baptisma administrabatur, crescente verò rerum progressu, ac temporum, Religionis honore institutionum Ecclesiasticarum usque ad plenitudinera decus crevit, & mystici hujus lavacri gradatim in majus celebratio]. Itaque Cæmeterium Vaticanum, in quo Apostolorum Princeps recondebatur salutari Baptismatis Fonte decorabatur, quo Sanctissimi quondam Pontifices, ac ipsemet Apostolus Petrus (ut Arringus affirmat in Româ subterr.) ad Christi Fidem venientes sæviente persecutione abluebant. Ex quo aliqui idem Cæmeterium nomen Fontis S. Petri sortitum fuisse putant, inter quos Onuphrius Panvinius. Hujus Baptismatis Fontis, Liberio Ecclesiam regente, cum venæ aquarum, quæ ab imminente monte stillabant, fistulis perfractis in Cæmeterium dilaberentur, ne mortuorum corpora labefactarent, monte exciso, exsiccatis aquis, ac reperto Fonte, salutaris Baptismi curante Mercurio Diacono, sacrum usum in Vaticana Basilica restituit. Quem Fontem Prudentius in hymno, quem de

Aprd Sau-
ta pag. 180.

Lib. 2. c. 4.
num. 20.

Baron. ann.
tom. 4. sub
an. 384.
Romani 18.

Petri

Petri passione cecinit, clarè ostendit ad sua usque tempora in Vaticano Cœmeterio Fidelium usui perstitisse.

In tabula marmorea, quæ extat in subterraneis Cryptis Vaticanæ Basilicæ monumentum est de hoc Fonte Sancti Petri olim dilapso, ac disperso, ubi legitur:

PAULUS V. PONT. MAX.

Carmina à Sancto Damaso Papa I. antè anno MCC L. ob exsiccatam ab se humiditatem in veteri hujus Basilicæ pavimento multorum in Christo quiescentium memorias labefactantem edita, suoque jussu hoc marmore incisa ad venerandæ antiquitatis monumentum piè servatum ex Templi ejusdem ruinis hic reponi mandavit anno M DC VII.

S. Damas.
carm. 39.

Sunt insuper in iisdem Cryptis Vaticanis carmina, quæ ipse musarum cultor Damasus lapidi incidit sic:

*Cingebant latices montem, teneroque meatu,
Corpora multorum cineres, atque ossa rigabant,
Non tulit hæc Damasus communi lege sepultos
Post requiem tristes iterùm persolvere pœnas.
Protinus aggressus magnum superare laborem
Aggeris immensi dejecit culmina montis,
Intima sollicitè scrutatus viscera terræ
Siccavit totum quidquid madefecerat humor.
Invenit Fontem, præbet qui dona salutis
Hæc curavit Mercurius Læotta fidelis.*

Tom. 4. ad
ann. 384.
num. 19.

Quem Fontem ad eò insignem à Sancto Damaso restitutum, cum primò Liberius vidit absolutum, lachrymatum esse præ gaudio affirmat Baronius, citatus à Phœbeo pag. 45. & Illustris. Ciampinus pag. 59. De Sacris Aedificiis num. 31. refert initio fuisse pretiosissimam concham è marmore alabastrino, in quam cæco meatu per fistulas erumpebant aquæ, quibus Liberius Pontifex à Sabbato Pentecostis in Dominicam octo ferè mille octingentos decemque Cathecumenos baptizavit. Nec ommittendum est miraculum, quod factum vidit Benedictus Presbyter in eodem Fonte, illudque narrat in vita Sancti Damasi his verbis:

In Bibl.
PP. to. 27.
pag. 67.

„ Sabbato Paschalis festivitatis dum turbæ sese comprimerent ad Baptisimum, puerulus de manu Sacerdotis elapsus est, atque in uno Fonte demersus, & post spatium ferè unius horæ, dum sperarent omnes jam mortuum, quidam vir Mansionarius ipsius Ecclesiæ in fiduciam Sancti Damasi proiciens se in Fontem, & abstrahens cum secum salvum, & illæsum reduxit.

Ubi notandum est Fontem illum spatiosum fuisse, ac profundum, ut nempe regenerandos per trinam immersionem recipere posset, prout ritus Baptismi eo tempore ferebat.

Eundem

Eundem Fontem Leo III. qui vivebat anno 800. renovavit columnis porphyreticis, narrante Anastasio his verbis: Pag. 196.

„ Hic autem præcipuus Pontifex Divinitus inspiratus Baptisterium, ubi
 „ supra conspiciens, quia jam præ nimia vetustate ruinæ proximum inerat,
 „ & quia angustior locus populo existebat, qui ad Baptismum veniebat,
 „ idem Præsul à fundamentis ipsum Baptisterium in rotundum ampla lar-
 „ gitate construens in meliorem erexit statum, atque sacrum Fontem in
 „ medio largiori spatio fundavit, & in circuitu columnis porphyreticis de-
 „ coravit, & in medio Fontis columnam posuit, & super columnam agnum
 „ ex argento purissimo fundentem aquam, qui pens. lib. decem & octo,
 „ & uncias decem. Huc usque Anastasius.

Franciscus postea Ursinus Urbis Præfectus sub Nicolao eundem Fontem dotavit in honorem Sancti Joannis Baptistæ. Turrigius MS.

Hac autem nostra ætate eo Cœmeterio, ac Fonte omnino diruto, aliquot earum aquarum scaturigines Urbanus VIII. in Fontem corrivavit propè aræ Vaticanæ porticum, & tandem sub Innocentio X. repertæ cum antiquo aquæductu in pulcherrimum Fontem congestæ sunt, eidemque Liberium Pontificem populum abluentem in marmore exsculptum addidit, ne tantæ rei memoria aboleretur cum hac inscriptione:

AQUAM VATICANI COLLIS
 INCERTO OLIM A CAPITE DEERRANTEM
 A BEATO DAMASO INVENTA SCATURIGINE
 AD LAVACRUM NOVAE GENERATIONIS,
 IN FONTEM CORRIVATAM
 RURSUS AMISSAM
 INNOCENTIUS X. PONT. MAX.
 CONQUISITAM, REPERTAMQUE,
 AC MIRE PROBATAM
 FONTI RECENS EXTRUCTO RESTITUIT
 UT IN URBE AQUIS PEREGRINIS
 AFFLUENTE
 AEDES VATICANAE SUAM HANC HABERENT
 GEMINA SALUBRITATE GRATIUS
 HAURIENDAM
 ANNO DOMINI MDC XXXXIX.
 PONTIFICATUS SUI V.

Exstat hîc Fons in primo atrio Vaticanæ Palatii in porticu cubiculis à Gregorio XIII. extructis subjecta.

Fons itaque à Beato Damaso restitutus in Vaticanæ Basilicæ permansit usque ad tempora Nicolai V. Cùm autem Julius II. veteri Basilicæ disiecta, novam cepit extruere, sacros Baptismatis latices transtulit in Oratorium Sancti Thomæ à Pontifice Symmaco ædificatum, quod sub numero 4. indicatur in nostra Tabula ichnographica pag. 28. quæ Aediculas, & Ora-

To Rom.
subterr.
lib. 2. c. 10.

toria propè Basilicæ parietes variis temporibus excitata repræsentat. Ejus Fontis iconem Lectori inspiciendam obtulit Arringus, ubi hæc habet:

» In Oratorio Sancti Thomæ extabat sarchophagus marmoreus, sacris
» undequaque Apostolorum imaginibus insculptus, qui translatus à Tem-
» plo, quod Probi dicebatur, excitatum à Proba ejus uxore, cum à Nico-
» lao V. ad constructionem novæ Basilicæ inchoandam disiectum fuit, sacro
» Baptismatis Fonte inservivit. Hunc usum quoque nunc præstat (nempe
» anno 1645, quo Arringus scribebat) in novâ Divi Petri Basilicâ, post-
» quàm à variis dimotus locis, demùm in Sacello, quod primum ad lævam
» ingredientibus occurrit, locatus est. In eo Sacello permansit usque ad an-
» num 1694. quo ad oppositum Sacellum, ubi sacrum Redemptoris è cruce
» pendentis simulacrum Fideles venerantur, translatum fuit ob causam, quàm
» subiicio.

Salutares sacri Baptismatis latices è marmoreo Probi sepulchro hauriri ægrè ferebat Illustris. Præsul Joannes Carolus Vespinianus Vaticanæ Fabricæ Generalis Oeconomus, & à secretis Sacræ Congregationis super illa deputata. Videbat enim in Basilicâ cæterarum Principe Pontificum cadavera, pretiosis in urnis, jure quidem, condita, quas ænea, deaurataque signa condecorant. Vivificum verò Fontem, in quo lustralibus aquis infantes abluti à Divino Sanguine vitam suscipiunt, in saxo haud valdè pretioso, & humili in loco jacente reconditum. Deperdita quoque meritò deplorabat antiqui, celeberrimique Fontis vestigia, è quo in veteri Basilica magna cum solemnitate à Pontificibus ipsis suscipiebantur pueri; dedecere insuper, ajebat, sacrum Baptismatis Fontem in Laterano magnificentius extructum à Constantino Imperatore, quàm in Vaticana Basilica à Summis Pontificibus collocatum.

His, aliisque rationibus sua, qua pollet facundia Illustris. Vaticanæ magnificentia Promotor, piissimum Innocentii XII. animum induxit, ad Sacellum Baptismati deputatum exornandum, ut tanti Sacramenti Aquæ majori cum Religione in posterum servarentur, earumque labrum cæteris Basilicæ ornamentis non cederet. Ejus itaque rei curâ Illustris. Vespiniano à Pontifice demandata, solertissimus quamvis Præses, animo non parum hæsit, antequàm opus aggrediretur. Menti enim cupido inceserat magnum aliquid moliendi, quod & sacrum Fontem deceret, & omnium admirationem evinceret. Quamobrem Equitis Caroli Fontanæ Vaticani Templi Architecti ferax ingenium titillans, ab eo nobilem aliquam Fontis ideam delineari curavit. Paruit Fontana statimque formam Fontis exposuit, in qua quatuor aderant simulacra, quibus totidem flumina è Fonte Terrestris Paradisi emanantia ad quatuor terrarum Orbis plagas irrigandas (ut habetur ex Genes. 2. *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita*) jure quidem meritò exprimebantur; cum sacrum Baptismatis Fontem quadripartito veluti effluvio totum in Orbem repurgandum Divina Pietas emiserit, nullo prorsus angulo excluso, in quo homines, licèt rebelles, ac Divinæ gratiæ contemptores existant. Placuit quamplurimis ab ingenioso Architecto excogitata nobilis ejusmodi Fontis idea. Illam tamen non sacram, & venerabilem Basilicam dedecere non

non nemo existimavit; Classicum propterea canere non desit, ne ejus fabricæ constructio amplecteretur, quam in Pomariis, non in Templo aptius collocandam aiebat.

Aliqui præterea Architecto patrocinari conati sunt, ingeniosis rationibus, quas Illustriss. Vespiniانو obtulerunt, inter quos cordatissimi Viri, aiebant enim jure in Templo collocari posse simulacra, quæ Divina Mysteria, Virtutes, ac Beneficia mentibus Fidelium suggerunt: jure symbolis exprimi Cælestes Spiritus, ac Deiparam Virginem, jure Serpentem Mosaicum Redemptoris typum effingi; ita pariter flumina posse simulacris significari, à quibus sacri Baptismatis beneficium in mentes revocatur, de quibus facer Vates cæcinit: *Et flumina plaudent manibus*; quibus verbis S. Gregorius hæc ingeniosè subdit: *Flumina voces habent? manus habent? pedes habent?* Responditque cum Glossa interlineari: *Haberent occasionem exultationis si sensum haberent, & hoc impletum est, quando Christus medio sua Sanctissime Carnis sanctificavit aquas in Baptismate.* Quod si Fluminum istiusmodi signa à Templis excludamus, proscribendas etiam aiebant Columbarum, Turturum, & Agnorum icones, quas ab Ethnico repurgatas, ad sacrum usum Fideles transtulerunt.

Cum itaque hæc, aliaque permulta inter eruditos agitentur, & Illustrissimi Vespiniانو solertia veterum monumenta tum sacra, tum prophana perlustraret, ut labrum erueret, quod sacris undis continendis par esset, sese lapis porphyreticus objecit, qui in Cryptis Vaticanis penè sepultus latebat sarcophago superimpositus, in quo Othonis II. Imperatoris ossa servabantur, nempe sub pavimento novæ Basilicæ in parte sinistra propè primam parastatam, cui fornix pavimenti innititur, ut demonstrat in sua tabula ichnographica Cryptarum Vaticanarum Benedictus Dreus Fabricæ Operarius impressa anno 1635. ex qua Eques Fontana num. 60. & in nostra indicat numerus 64.

Nullum in Italia porphyreticum lapidem, huic magnitudine æquale inveniri posse affirmat Franciscus Scottus in suo itinerario. Cui tamen subscribendum puto, si de longitudine sermo fiat, non autem de tota ejus mole. Extat enim in Templo Divæ Constantiæ in via Nomentana Romæ extracto Mausoleum è porphyrite vitibus, pampinis, uvisque, ac geniis ornatum, cujus exemplar affert Illustriss. Ciampinus De Sacris Aediificiis pag. 131. additque Mausoleum hoc amplitudine ferè illi Beatæ Helenæ æquale esse, quod in Ecclesia SS. Petri, & Marcellini servatur, de quo ipsemet loquens pag. 124. ait, *esse porphyreticam arcam quadratam, cujus facies in longitudine est palmorum 12. altitudo verò palmorum 6. laterum latitudo pal. 8. operculi altitudo palm. 1. unciarum 5. $\frac{1}{4}$.* Reliquum denique operculi ipsius fastigium esse palmorum 3. Sed ad lapidem supradictum revertamur. Illum antea fuisse in Adriana Mole Ponti Aelio proxima refert Benedictus Canonicus, & Petrus Mallius in opusculo De Vaticana Basilica, in qua Mole, ut narrat Dio, Adriani sepulchrum conditum fuit, quod Procopius in primo de bello Gotico, his verbis descripsit [Adriani Romanorum Imperatoris » sepulchrum extrà Portam Aureliam extat jactu lapidis distans à Mœnibus. » Primus ejus ambitus quadrati figuram habet, constat enim totus ex mar-

» more pario, summa Artificum diligentia ædificatus. In medio verò
 » hujus quadrati rotunda moles assurgit excelsa altitudine, & tanta,
 » ut in suprema ejus parte area sit, cujus diameter vix jactu lapidis tran-
 » sigitur.

Apud Ba-
 ron. 10. 20.

Cum autem Otho II. Imperator Sanctæ Mathildis frater anno 983. rediens Romam de bello Calabro, mærore confectus, mortuus fuerit, illum terræ commendatum fuisse ad introitum Orientalis Paradisi Domus S. Petri affirmat Ditmarus lib. 3. Chronicorum, & Cæsareum Friderici I. diploma anno 1167. emanatum, quod in Templo Sancti Bartholomæi in Insula Tyberis servatur, his verbis [Nono anno Imperii sui Romæ moritur (Otho) & antè Beati Petri Ecclesiam in concha marmorea honorificè humatur anno ab Incarnatione Domini 984.] Hanc concham fuisse labrum hec porphyreticum retulit Leo Ostiensis, ubi ait: *In labro porphyretico sepultus Otho in atrio Ecclesie Beati Petri Apostoli introeuntibus in Ecclesie ipsius Paradisum ad levam.* Quod certè ab aliis falsò edoctus sibi fuisset. Othonis enim ossa tempore Pauli V. cum antiqua Basilica destrueretur anno 1609. in marmoreo sarcophago à se visa Grimaldus ejusdem Vaticanæ Basilicæ Archivi Custos affirmat his verbis, quæ Turrigius de Cryptis Vaticanis ita recenset [In demolitione atrii veteris Basilicæ Sancti Petri in Vaticano, ob

Lib. 2. c. 9.
 Chronic.
 Cassin.

Pag. 365.

» novam, & augustissimam Templi frontem à Sanctissimo Domino Nostro
 » Paulo V. à fundamentis ædificatam Othonis II. Imperat. sepulchrum,
 » & corpus ejus repertum fuit in quadam marmorea arca humi sepulta,
 » quæ tegebatur & sub labro porphyrato. Arca marmorea, ubi erat cor-
 » pus, servit hodiè ad usum fontis in primo atrio sub Coquinas Palatii
 » Quirinalis, duabus imaginibus, unius Consulis Romani, & ejus uxoris
 » sculpta. Corpus Othonis in ossa redactum erat. Fuit sepultum cum dicto
 » labro sub fornice novi pavimenti Basilicæ, ibique hodiè 1618. 23. Apri-
 » lis ita notavi ego Jacobus Grimaldus, qui omnia vidi, & ossa sepulturæ
 » tradidi.

Verùm cum in Archivo Basilicæ recognoscerem Auctographum Grimaldi hanc narrationem in aliquibus verbis diversam inveni. In pagina enim 142. sic ille sua manu exaravit.

»

Die 20. Octobris 1610.

» Hora noctis tertia cum dimidia, fuit amotum sepulchrum Othonis II.
 » Imper. in modum arcuatæ arcæ magnificè factum, laminis quadris è
 » viridi lapide ornatum cum nobilissimo tegmine porphyretico, quod olim
 » Hadriani Imperat. monumento inservisse Onuphrius Panvinius scribit.
 » Hodiè injuria temporum, & hominum ignorantia fractum cernitur, situm
 » in atrio veteris Vaticanæ Basilicæ læva statim ingrediendo. Quo sublato
 » apparuit immediatè sub eo nobilis arca marmorea humi condita, eaque
 » aperta, recepta sunt indè ossa corporis præfati Othonis II. Imperat. quæ
 » quidem ossa honorificè in pilo marmoreo sepulta sunt sub fornice pavi-
 » menti Basilicæ illuc translata, ac supra posito tegmine porphyretico præ-
 » dicto.

„ dicto. Hæc arca marmorea, in qua sculptæ sunt imagines unius Con-
 „ fulis, & uxoris à lateribus frontis, infervit hodiè fonti Palatii Apostolici
 „ Quirinalis sinistrâ ingressus inferioris atrii.

„ Ità Grimaldus.

Quæ dicta, ut clariùs innotescant, notandum est ossa Othonis in aliam
 angustiore marmoream arcam fuisse translata, in qua adhuc servabantur
 in Cryptis Vaticanis, sub eo labro porphyretico collocata.

Cæterùm Adriani sepulchrum è tali lapide porphyretico formatum
 ab ejus Mole translatum fuisse ad Basilicam Lateranensem, in eoque sepul-
 tum Innocentium II. anno circiter 1143. referunt quamplurimi. In addi-
 tione Floravantis Martinelli ad Ciacconium, ait Panvinius: *Sequebatur* Lib. de Ba:
Altare quadraginta Martyrum, propè quòd fuit sepulchrum Innocentii fil. Later.
Papæ II. in pulcherrimo labro porphyretico antiquo, quòd incendio Ecclesie
disruptum, adhuc fractum extat antè fores Basilicæ, quæ Septentrione ver-
se sunt. Sed Clariùs Ciacconius, qui tom. 1. pag. 276. loquens de ejusdem
 Innocentii obitu [Corpus ejus (inquit) in Basilica Lateranensi positum,
 „ labro porphyretico, quod in Mausoleo Adriani fuerat, quòd postea ea-
 „ dem Basilicâ incendio consumpta loco motum, antè fores Basilicæ con-
 „ fractum projectum fuit]. Hæc eadem retulit antè Ciacconium Baronius Tom. 11.
 ad ann. 1143. his verbis [Legitur in codice Archivi Lateranensis ipsum. pag. 192.
 „ Innocentium sepultum fuisse in eadem Basilica in porphyretico mausoleo,
 „ in quo olim sepultus fuerat Hadrianus Imperator]. Illud à se visum te-
 statur Petrus Mallius in opusc. de Vaticana Basilica post §. de dignitatibus
 Beati Petri Basilicæ, ubi describens sepulchrum Hadriani ait: *In medio*
gyro fuit sepulchrum porphyreticum, quòd nunc (tempore scilicèt Alexan-
dri III. cui dicavit opusculum circa an. 1160.) est Lateranis, in quo sepultus
est Innocentius Papa II. cujus coopertorium est in Paradiso Beati Petri
supra sepulchrum Præfecti.

De ejusmodi sepulchri forma nihil certi eruitur ex veterum moni-
 mentis. Operculum in Vaticano asservatum tantùm indicat sexdecim pal-
 morum longitudine fuisse extensum, octo verò latum, angulis rectis in una
 extremitate absolutum, in opposita verò arcuatum quatuor lateribus in su-
 perficie productis, parumque elevatis in speciem pyramidis. Ex hac forma
 Eques Carolus Fontana ob suam, qua pollet, peritiam, arguit ejusmodi
 sepulchrum fuisse primùm ab Aegyptiis exsculptum, Romam deindè tran-
 slatum. Aegyptii enim cum ignem pro Deo colerent, humana corpora
 illi consumenda obicere nefas censebant (ut affirmat Joannes Kirkmannus Lib. 1. c. 2.
 De Funeribus Romanorum) sepulchra proindè ampla, & spatiosa extrue-
 bant; Romani autem, ex Laertio in Pyrrhone, corpora mortuorum incen-
 dentes angusta in urna cineres claudebant, qui ritus paulatim deindè exole-
 vit, strenuè laborantibus Christi-fidelibus, ut ex scriptis Tertulliani passim
 deprehenditur. Cum ergò Hadrianus juxtà Tyberim sibi monumentum fieri
 curasset, eam arcam porphyreticam ab Aegypto translata, fortassè simul
 cum Obelyscis, tanquàm nobilissimum Regum Aegyptiorum monumen-
 tum,

tum, in excelfo, & exornato Mausoleo, sibi antè mortem excitato, collocavit. Verùm hæc probabili conjectura prolata, tanquàm certa non audeo affirmare.

Itaque repertum hujusmodi sepulchri operculum in Cryptis Vaticanis prudentissimo Præfule Vespiano idoneum visum fuit, nec alibi nobilius marmor reperiri posse, ad vas efformandum, quo sacre Baptifinatis Aquæ containerentur. Ejus sententiæ die 20. Maii anno 1693. annuit Sacra Purgatorum Congregatio, cui Vaticanæ Fabricæ cura à Pontifice commissa est, ejusdemque decreto è Cryptis Vaticanis ad Latomorum officinas translatum fuit, ut ibi in porphyreticam concham efformaretur ab Equite Fontana delineatam. Verùm quia in decem partes divisum antiquitus fuerat, & earum maxima rursus, cum amoveretur, in tres alias minores difracta fuit Operariorum incariâ, arduum opus extitit, ob summam ejusmodi lapidis duritiem, in illis simul coaptandis, & ita firmiter conjungendis, ut integer quodammodò lapis evaderet, ad validissimos malleorum ictus retundendos. At solerti Architecto ars non defuit, qua opus materiem superaret alioqui pretiosam. Trypanis enim cupreis, à se excogitatis, pertinaci labore circumactis, immistoque smiride cum oleo misto durissimum lapidem pluribus in locis profundè terebravit; quæ foramina, si simul unirentur, palmorum triginta duorum longitudinem efficerent. Cuneos deinde ferreos plumbo liquato in foraminibus obfirmatos ita belle apravit, ut partes singulæ lapidis invicem coaptarentur, nec ulla in posterum timeri posset fractura. Lapide sic ritè præparato concham efformarunt collato studio Latomi peritissimi, quorum alter vocatur Joannes Antonius Tedescus, alter verò Marcellus Pigerus, in eam formam, quàm in duabus sequentibus Tab. 41. & 42. ab ipso Fontana delineatam proferimus. Ejus onus dorso subiecto sustinent quatuor ænei Cervi, sitim indicantes, qua Divinam gratiam in Baptifmate hauriendam anhelare debent Cathecumeni, juxta illud Psalmi: *Quemadmodum desiderat Cervus ad fontem aquarum, ita desiderat Anima mea ad te Deus*; quod fortassè, ut significarent antiqui Baptifmatis ritus in Laterano, dicitur in vetusto codice rituali, relato ab Eminentiss. Raspono cap. 4. [Quòd Pontifex Sabbato Sancto cum sacris indumentis, & pallio
 ,, ad Fontem descendebat, unà cum Cardinalibus, Diaconis, Subdiaconis,
 ,, Regionariis, Litanias interim modulantibus, Primicerius verò cum
 ,, Schola Cantorum Responsorium canebat, cujus initium est: *Sicut Cervus
 ,, ad fontes etc.*] Circumstant Cælestium Aligerum simulacra, quorum aliqui ad sacra peragenda Mytheria Baptifmatis suum offerunt famulatum; alii verò Divinam pietatem ergà Genus humanum in Vitalibus undis admirantur veneradundi.

Hæc omnia ad ornatum Fontis effinxerat Fontana, verùm aliam ejusdem ideam cæteris pluribus anteposuisse Vatic. Fabricæ Præfides, quàm diligenti scalpro incisam hic exponimus in Tab. 43. Concham scilicet porphyreticam supra basim pariter porphyreticam insidentem, cui tres gradus subjacent è marmore badio, quod vulgò dicunt *Lumacella*. Eam basim quatuor ænea Cherubinatorum capita exornant, qui alas, concham versus extensas, ejus ponderi sustinendo videntur offerre. Supra concham operculum eminet æneum

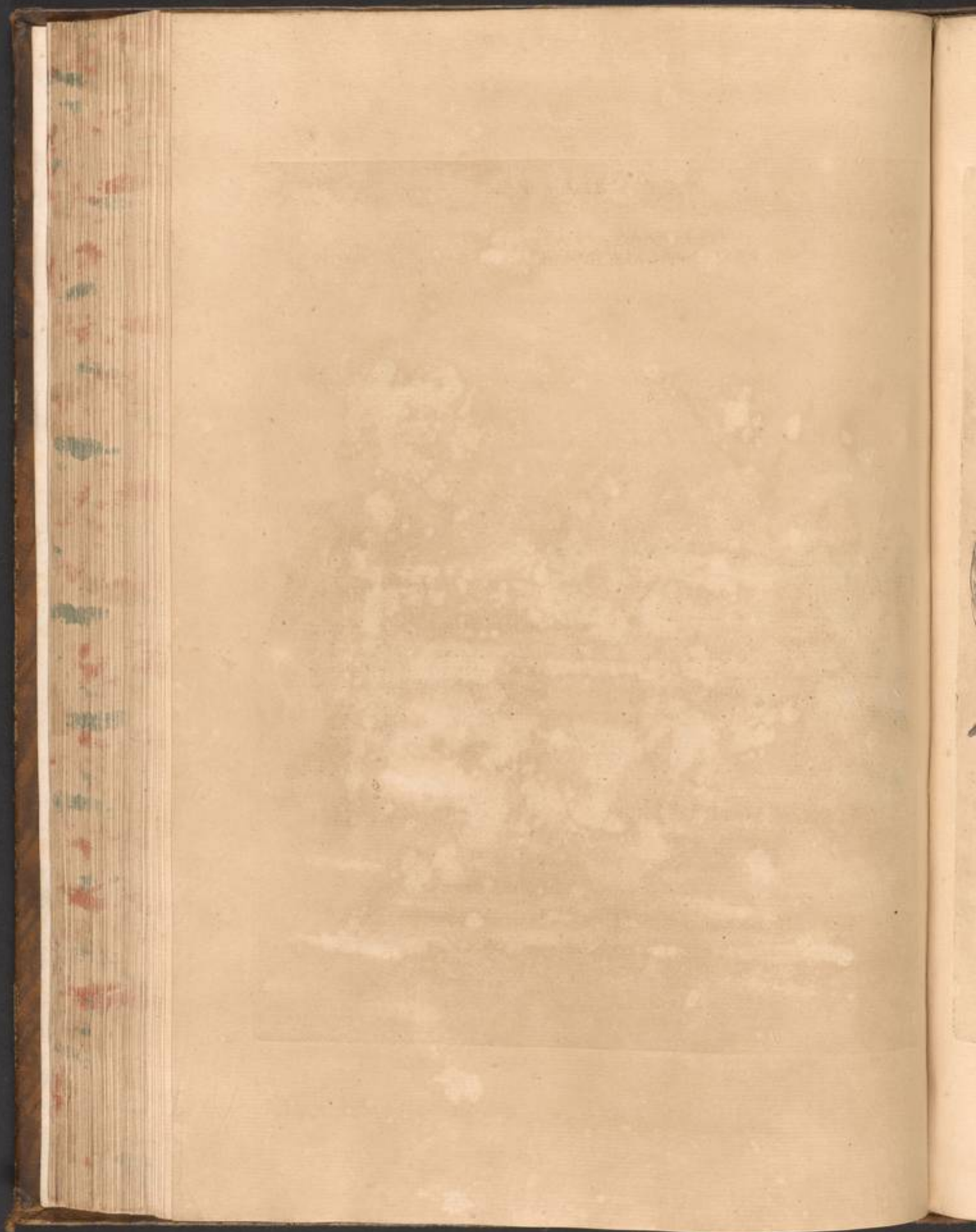

TABVLA 41.

pag. 126. 1.

IDEA FONTIS PRO BAPTISMATE
AB EQVITE CAROLO FONTANA CONCEPTA

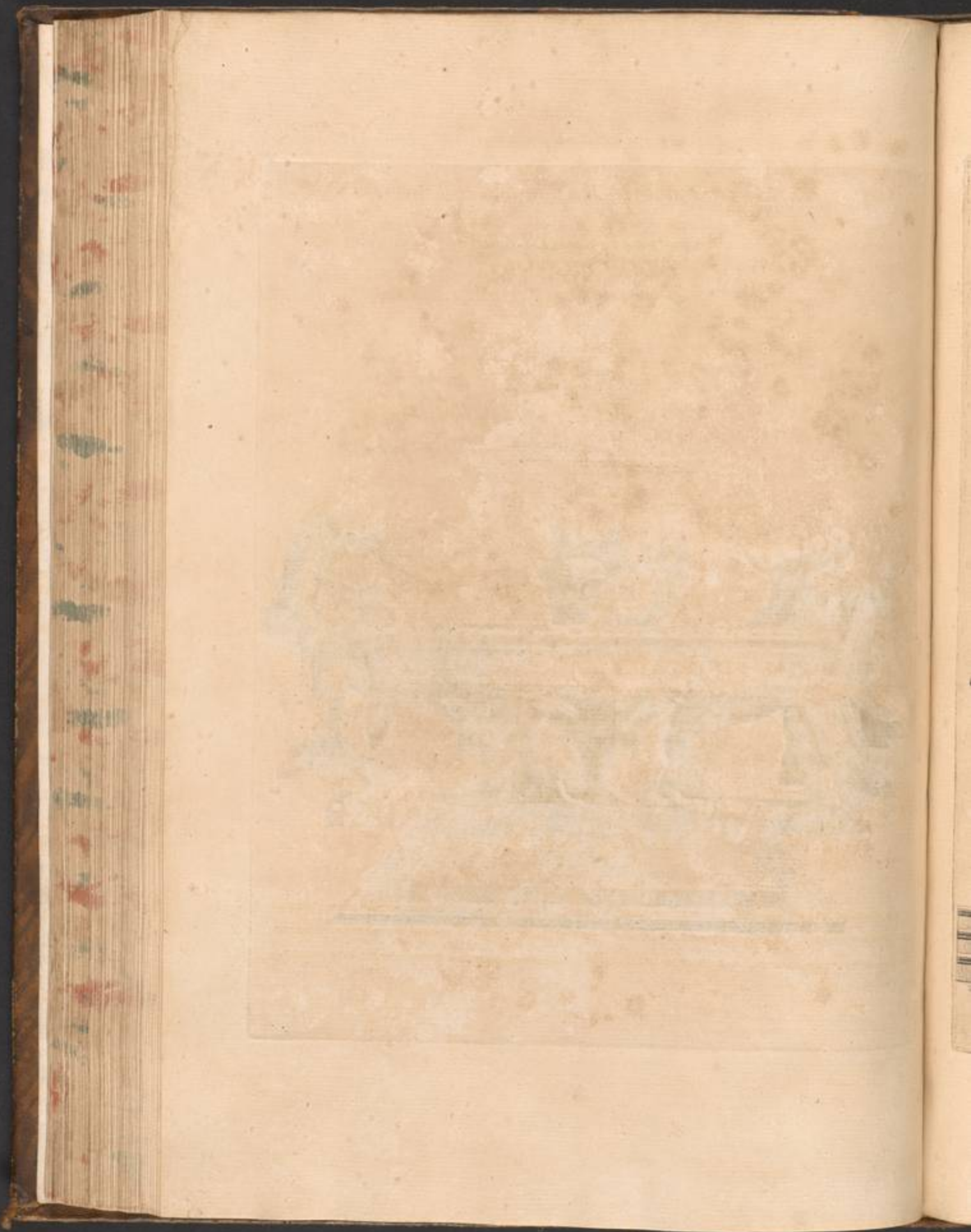

TABVLA 42.

pag. 126. 2.

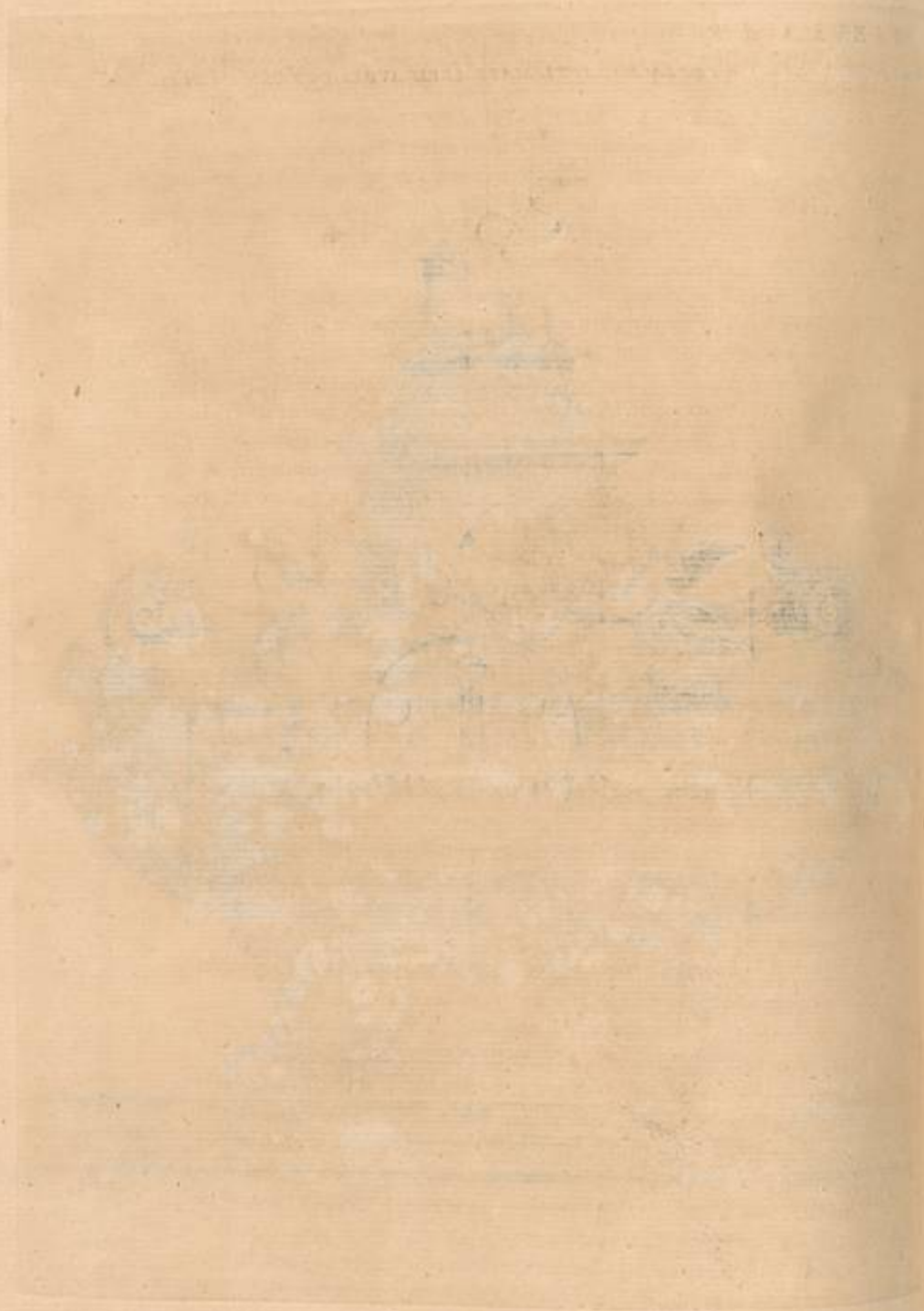
ALIA FONTIS DELINEATIO
EIVSDEM AVCTORIS

VAS PORPHYRETICVM PRO SACRO BAPTISMATE AREIS AVREISQVE ORNAMENTIS DECORATVM

æneum deauratum, illique insidet Agni simulacrum Salutis humanæ Reparatorum indicantis, è cujus pretiosis vulneribus Divinæ gratiæ fontes uberissimi in Orbem totum emanarunt. Adjecto sub eodem Agno rotundo numismate à duobus puellis sustentato, in quo Divinarum Personarum Sanctissima Trinitas exprimitur. Sudant adhuc Artifices in tam nobili concha perficienda; Sacellum verò, ubi collocabitur, pretioso, & variegato lapide exornant. In fronte ejusdem Sacelli ex musivo exprimitur JESUS in Jordane à Divo Joanne aquis ablutus, quem insignis nostri ævi Pictor Carolus Maratta modò depingit, & Deo dante, sub gloriosis Innocentii XII. auspiciis omnia feliciter perficientur.

Tholus autem antè vestibulum hujus Sacelli imminens nudum parietem habet, musivo quamprimùm decorandum ex delineamentis Joannis Baptistæ Gaulli Genuensis hujus ætatis Pictoris celeberrimi.

Inter sex ultima Sacella huc usque relata amplissima patent spatia januarum instar, iter præbentia, & binis magnis columnis hinc indè collocatis exornata. Navim maximam cum testudine magnificam rosis, aliisque plasticis ornatibus, penè totis auro obductis Carolus Madernus, & Martinus Ferrabosco condecorarunt sub eodem Paulo V. cujus gentilitium stemma in medio fornice musivo operè appinxit Marcellus Provenzalis, ut alibi indicatum est.

Martinellus
De Sept.
Eccle.
pag. 24.

Pavimentum è variis marmoribus composuerunt Hieronymus, & Nicolaus de Nagona, Augustinus Barbadosus, & alii, sicuti sub Clemente VIII. reliquam partem Templi multicolori marmore circumtexerunt alii. Hæc omnia cum pariete porticum à Templo dividente Paulus V. extruxerat; quibus Urbanus deindè VIII. & Innocentius X. ornamenta addiderunt. Eorum descriptionem consultò in præsentiarum omittimus, commodiùs alibi offerendam.

Jacobus
Laurus in
Splendore
Urbis.

Non tamen omittendum opus Jotti musivum Divi Petri Naviculam repræsentans, quod magno parieti supra Templi januas extanti Urbanus jussit apponi, apertis ex utroque latere fenestris, quæ paries intrà arcuati fornices curvaturam altissimè expanditur, de qua Navicula aliqua obiter subteximus, quæ studioso Lectori Ecclesiasticarum rerum antiquitatem perscrutanti acceptissima fore non dubitamus.

Videbatur igitur hæc Navicula in atrio quadriportico supra januas ad Orientalem plagam apertas, musivo opere adeò eleganter compacta à Jotto ævi sui Pictore celeberrimo, ut duris lapillis mirùm in modum exprimeretur humor aquæ, & immobilis alioqui Navicula fluctu, flatuque videretur agitari, Petrus in undis pedem figere, sed modica undarum fide, quippè incipientem mergi sublevabat Liberatoris manus, vento imperantis, & Mari. Jotto laboranti operam suam addidit Petrus Cavallinus Romanus, & eximius Pictor, expensis Jacobi Cajetani de Stephanescis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, & antea ejus Basilicæ Canonici, ut refertur in codice Archivi Sancti Petri, cujus verba refert Turrigius in Cryptis Vaticanis pag. 162. & Illustrissimus Ciampinus De Sacris Aedificiis pag. 77. sic: » [In Paradiso ejusdem Basilicæ de opere musaico historiam, qua Christus » Beatum Petrum Apostolum in fluctibus ambulantiem, dexterâ no merge-

Vasar. par. 1
pag. 84.

retur

» retur croxit, per manus ejusdem singularissimi Pictoris fieri fecit, pro
» quo opere duo millia, & ducentos florenos perfolvit.

De veter.
fac. Christ.
ritu cap. 3.

Refert eruditissimus Cafalius, à Cardinali Stephanesco hanc Jotti pi-
cturam positam fuisse in atrio ad avertendam omnem idololatriæ suspicio-
nem, eo quòd sibi suavit, ritum vertendi se ad Orientem fuisse observatum
in atrio Sancti Petri. In eadem sententia fuit Severanus pag. 55. ubi sic ait
italico sermone [Dicono, che fosse posta in quel luogo, perche erano soliti
» quelli, che venivano à San Pietro, quando havevano salite le scale, en-
» trando nell'atrio rivoltarsi, e fare orazione verso l'Oriente; e perche ciò
» pareva superstizione, si procurò far dipingere quella Navicella con l'ima-
» gine di Nostro Signore, acciò, voltandosi verso quella parte, se gli rap-
» presentasse il vero Oriente, che doveva essere adorato]. Quod verò an-
» tiqui Fideles, antequàm Vaticanam ingrederentur Basilicam, ad Orientis
» plagam conversi Solem adorarent (quippè Sol Oriens summo mane Vati-
» canæ Basilicæ faciem respicit) Manichæorum morem sectantes, qui hujus-
» modi prophanum ritum servabant; licèt Fideles Solem adorando, nascentem
» Christum addrare, præsertim Natalis Domini die, existimarent, indicat
» Sancto Leo his verbis [Quod nonnulli etiam Christiani aded se religiosè
» facere putarent, ut priusquàm ad Beati Petri Apostoli ad Basilicam, quæ
» Uni Deo vivo, & verò est dedicata, perveniant, superatis gradibus,
» quibus ad suggestum aræ superioris ascenditur, converso corpore ad
» nascentem se Solem reflectant, & curvatis cervicibus in honorem se-
» splendidi Orbis inclinent. Quòd fieri partim ignorantie vitio, partim
» Paganitatis spiritu, multùm tabescimus, & dolemus]. Non tamen pro-
» hibere voluit sapientissimus ille Pontifex orationem fieri à Fidelibus Orientem
» respicientibus: sciebat enim Præscorum Patrum dicta, sed voluit pra-
» vum Manichæorum ritum avertere, & idololatriæ suspensionem. Hanc ob
» eandem causam putant supradicti Auctores, Cardinalem Stephanescum
» posuisse in pariete picturam musivi operis à Jotto compactam. Verùm alia
» de causa illam inibi fuisse positam, suggerit Floravantes Martinellus, qui
» ait [Questa Navicella d'ordine del Pontefice Innocenzo IV. da Jotto
» Pittore fù fatta fare l'anno 1340. nell'atrio della Basilica Vaticana, con-
» tro il barbaro desiderio di Federico II. Imperatore, al quale scrisse il Pon-
» tefice :

Serm. 7. de
Nativitate
cap. 4.

Roma ri-
cercata,
giornata 1.
pag. 19.

*Niteris in cassum Navem submergere Petri,
Fluctuat, at nunquàm mergitur illa Ratis.*

Fol. 451. Ut Renatus Laurentius de Barre animadvertit in quadam annotatione.
Tertulliani ad Scapulam. Decipitur tamen Martinellus: vixerat enim Fri-
dericus usque ad annum 1250. quo tempore adhuc vivebat Innocentius IV.
& navem supradictam in quadriportico Jottus composuit anno 1300. sub
Ciac. 10.2.
pag. 325.
Bonifacio VIII. jussu prædicti Cardinalis Jacobi Cajetani de Stefanesco ejus-
dem Bonifacii ex fratre nepotis, appositis carminibus, vermiculato pariter
opere expressis, quæ Jacobus Grimaldus ab Archivo Divi Petri recent-
fuit:

Quem

*Quem liquido pelagi gradientem sternere fluctu
Imperitas, fidumque regis, trepidumque labantem
Erigis, & celebrem reddis virtutibus alnum,
Hoc jubeas rogitante Deus contingere portum.*

Non quidem, ut prophanum ritum Fidelium averteretur, adorantium nascentem Solem, antequam Basilicam ingrederentur, sed ut Atrio quadriportico, quod ob venustatem Paradisum nuncupabant, nova ornamenta adderentur, & Divi Petri cultus novis picturis augetur. Hanc suspicionem menti ingerit sagacissima Illustris Ciampini adnotatio, quam in fine Opusculi de Correctione vocis inveni, ubi damnat supra laudati Casalii sententiam, opinantis ritum hunc vertendi se ad Orientem à Fidelibus fuisse observatum in atrio Sancti Petri; quoniam hujusmodi ritus observabatur extra porticum in scalarum summitate, antequam porticum ipsam Fideles ingrederentur, quod manifestè patet ex verbis ipsis Divi Leonis superius allegati, ubi sic loquitur: Quod nonnulli etiam Christiani ad eò se religiosè facere putant, ut priusquam ad Divi Petri Apostoli Basilicam, quæ uni Deo vivo, & vero est dedicata, perveniant, superatis gradibus, quibus ad suggestum area superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se Solem reflectant. Si ergò superatis gradibus priusquam ad Basilicam pervenirent, ad nascentem Solem sese reflectebant, profectò in area superiori, non in atrio ubi navis apparebat. Area enim planitiem illam significat, quæ in scalarum summitate inveniebatur, à Divo Leone *area suggestum* appellatam.

Ibid, cap. 4.

Si tamen Baronio fides danda est, dicamus oportet morem illum convertendi se ad Solis ortum, observatum etiam fuisse in atrio Paradisi, ubi antequam Navicula Jotti apponeretur, ab anno scilicet 983. extabat imago Christi Domini, quam Fideles ad Orientem Solem conversi venerabantur. Illam refert Ditmarus in Chætonicorum lib. 3. relatus à Baronio ad ann. 983. his verbis, loquens de sepulchro Othonis II. Imper. [Hac luce Otho sub- tractus est, terræque commendatus ad introitum Orientalis Paradisi Domus Sancti Petri, cunctis patet Fidelibus, & imago Dominica honorabiliter formata venientes quosque stans benedicit]. Quibus addit Baronius [Perseverat adhuc (intellige anno circa 1600. quo Baronius scribebat) imago illa veneranda Salvatoris stantis & introeuntes benedicentis, habens à dextero latere imaginem Sancti Pauli à sinistris imaginem Sancti Petri, omnes ex musivo antiquitus efformatas. Perseverat adhuc usus ille antiquus, ut qui ingreditur dictum atrium, quod (ut audisti) Paradisus antea vocabatur, genuflectens Orientem versus oret, non ut Solem adoret Orientem, sed ut ab eo, qui representatur in imagine benedicente, ab ipso inquam Salvatore benedictionem accipiat].

Tom. 10.

Haec tamen Baronius.

Hanc igitur Navim Paulus V. è diruta penitus quadriporticu, à Marcello Provenzali Pictore refici jussit, & anno 1617. die 24. Augusti transferri ad parietem in parte dextera collocatum juxta Palatium Pontificium supra fontem, ubi nunc sunt fenestæ ambulacrum illuminantes, per quod ad Scalas Regias itur, cum hac inscriptione:

Balconus
pag. 349.Turrigius
pag. 161.

R

PAULUS

PAULUS V. PONT. MAX.

Navicula sacrum monumentum ex ruinis atri Vaticanae Basilicae servatum posuit, & ornavit anno Sal. MDCXXIX. Pontif. XIII.

Sed Urbanus VIII. Templo, eidemque ferè, ubi semper fuerat, loco reddi jussit die 20. Junii 1629. & supra majorem Templi januam collocari, ut docet inscriptio apposita in Templo Patrum Cappuccinorum Immaculatæ Conceptioni Beatissimæ Virginis erecto ab Antonio Barberino Card. Sancti Honuphrii Urbani VIII. germano fratre, sub exemplari ejusdem. Navis coloribus expresso, videlicet:

Hujus Picturæ exemplar, quòd antè annos 310. à Jotto Florentino celebri Pictore, opere musivo elaboratum est, Urbanus VIII. Pont. Max. ex area Vaticana in Basilicam Principis Apostolorum transtulit anno Salutis 1629.

Pag. 162.

Refert Turrigius die 31. Augusti fuisse recondita sub eadem Navicula octo numismata, sub Urbano cusa, octo insuper alia die 2. Octobris, quorum aliqua Portæ Sanctæ aperitionem referebant, aliqua Sancti Andree Canonizationem, alia demùm Arcem Adriani ab ipsomet Urbano munitam, sed rursus ex eo Templi loco in atrio, quòd antè portam Palatii Vaticanæ erat, eminenti in loco posuit; demùm ablatam ab Alexandro VII. occasione Salarum, ac penè dirutam, Eminentiss. Cardinalis Franciscus Barberinus sacrarum Antiquitatum cultor, ne penitus periret, ad antiquum exemplar construi curavit, & in porticu collocavit supra medianam portam antè faciem Basilicæ, ubi nunc extat. Et hæc de Beati Petri Navicula innuisse sufficiat.

Ciamp. de
sacr. edific.
pag. 57.

Antequàm è Basilica discedamus, sacram Beati Petri æneam Statuam inspiciamus, quàm in latere aquilonari juxtà majorem parastatam Fideles venerantur, oscula dantes ejus pedi dextero, cui etiam in obsequii argumentum capita submitunt. Hæc Statua ejusdem Apostoli festo die pluviali, mitràque aurea ornatur, ut olim apud antiquos Fideles similem aliam marmoream statuam ornandi mos erat. De illa Turrigius brevem habet narrationem in fine Opusculi, cui titulus *I Sagri Trofei Romani*, ubi affirmat eam fuisse constatam ex ænea statua Jovis Capitolini jussu Leonis Summi Pontif. postquàm Roma Sancti Petri patrocinio ab Attilæ minis incolumis evaserat. Servabatur olim in Monasterio Sancti Martini Basilicæ Vaticanae proximo, ex quo translata fuit ad Oratorium SS. Processi, & Martiniani, ut refert Maffæus Veggus, loquens de ipso Sancti Martini Monasterio his verbis: *Erat sanè Oratorium ipsum summe apud omnes devotionis, maximè, quòd esset posita in eo imago ænea Sancti Petri, transportata postmodum ad aliud Oratorium SS. Processi, & Martiniani.*

Lib. 4. de
rebi antiqua
Basil.

Tempore

Tempore deindè Pauli III. ab eo Oratorio SS. Martyrum translata iterum fuit ad Altare extructum propè parietem, quo Basilica vetus à nova dividebatur. Demum à Paulo V. propè Sacellum Gregorianum collocata. Qui plura desiderat consulat Torrigium.

Pag. 150.

CAPUT XXIII.

De Cathedra Beati Petri ab Alexandro VII. exornata.

ICENDUM modò est de lignea Beati Petri Cathedra, quàm Eques Berninus sub majori Apside, inter sepulchra Pauli III. & Urbani VIII. collocavit splendidissimo cum ornatu, cujus foliata celamenta Joannes Paulus Schor elaboravit, ex jussu Pontificis Alexandri VII. cujus Numisma, anno 1663. cufum, magnificum illud opus repræsentat, addito lemmate: PRIMA SEDES, FIDEI REGULA, ECCLESIAE FUNDAMENTUM; quo tres Divi Petri Cathedræ præcipuas prærogativas sapientissimus Pontifex indicavit, non quidem Cathedræ lignæ, sed Pontificæ Auctoritatis, & Dignitatis Apostoli Petri, transmissæ ad Successores ejus in Romana Sede, quæ tali nomine intelligitur. Copiosa enim seges titulorum Romani Pontificis, quæ suppeditatur à multis elogiis, quibus Concilia & Patres, ac probati Doctores decorant Sedem Apostolicam, vel Cathedram Beati Petri, omnia illa cadere directè, & immediatè in Pontificem, etiamsi metonymicè *Continens* pro *Contento*, & *Sedes*, ac *Cathedra* pro *Sedente* usurpentur, notat Raynaudus. Hæc porrò fuit Sedes Beati Petri, quàm, ut generalis Pastor, tenuit ad mortem usque pro Christo obitam. Quod adeò exploratum est apud Antiquos, ut effrontes plenè esse oportuerit, aut pueros, & quidem pueros stultos, ut ait Canus paucos Sectarios, qui id inficiari tentarunt, nempe Velcinum, quem Rosensis confudit, & Sebastianum Francum, ac obscuros quosdam Anglos apud Sanderum; at luculentam de his dissertationem hic ponere, ab instituto nostro alienum esset, quo magna tantum opera in ornamentum Vaticanæ Basilicæ à Pontificibus patrata, & à Numismatibus indicata recensere statui- mus, relicta Lemmatum, ac ipsorum Numismatum uberiori elucubratione, quàm in cæterorum Numismatum Serie, juxtà nostrarum virium tenuitatem, Deo favente, conabimur exponere.

Raynaudus
in prænot.
de titulis
Pontif.6. de locis
cap. ult.Lib. 3. de
clave Da-
vid cap. 2.

Hic ergò sermo est de Cathedra, seu lignea Sede, in qua primus omnium sedit Episcopus Petrus, deindè qui ei successerunt in ea ipsa, in qua Petri Successores permansisse credendum est, quæ Cathedra perpetuò fuit in Vaticana Basilica, atque in ea summa veneratione servatur, & colitur. Quæ nam fuerit origo ejus incertum est. Notat Franciscus Maria Phœbeus in luculenta dissertatione, quam scripsit de identitate, atque antiquitate Cathedræ Romanæ, Baronium, Panvinium, Ciacconium, aliosque Auctores, qui de Vaticana Cathedra accuratè scripserunt, nec verbum quidem fecisse; quapropter prudenti argumento ductus asserit eam à Pudente Sena-

Pag. 16.

Acta SS.
Prænot. &
Novat.

tore, qui Apostolum Romam venientem domi exceperit, Petro fuisse oblatam, ut in ea sedens Pontificia obiret munia, & Romanos Cives Christi Religionem doceret, Domumque in Ecclesiam consecraret, quæ procedente tempore Pastoris titulo insignita fuit. In more autem positum erat apud Antiquos, ut fidei magistri sedendo discipulos docerent, ut advertunt Sacrae Scripturae Interpretes ad illud, *supra Cathedram Moysi sederunt Scribae,* *57c.*

Quod ea sit, in qua Princeps Apostolorum sedit Cardinalis Baronius in not. ad Martyrol. 18. Januarii ex miraculis ad illam patratis, quæ irrefragabilis probatio hujus Cathedrae identitatem demonstrat, arguit, ubi ait: » [Quid mirum Apostolorum verticis Cathedram fuisse diligentia consecratam, ipsa etenim, qui supra se sederit, virtute miraculorum prædicat, » in ligno arido viridem gratiam curationum consecuta, cum per eam, » Deus divinam opem implorantibus beneficia præstare non desinat]. Narrat Petrus Mallius, & Severanus apud Turrigium, aliquando in flammis illæ fam permansisse consumpta capsâ, in qua condebatur, tempore Alexandri Papæ II. Quibus alia accedunt ab antiquitate deprompta monumenta, videlicet, illam propè Beati Petri Corpus olim conditam, indeque erutam fuisse, ut Michael Lonigus, sacrarum olim Cæremoniarum Magister, Vir Ecclesiasticæ Historiæ peritissimus in suis eruditissimis MS. testatur. Solebant enim antiquitus Episcopos cum suis simul cathedris sepelire, qui sepeliendi usus comprobatur factò Sancti Stephani Papæ, de quo Baronius ex actis Martyr. *Sepelierunt Corpus ejus cum ipsa sede sanguine ejus aspersa in eadem Crypta, in loco, ubi dicitur Cæmeterium Calisti.*

Secundò, quòd sedes lignæ, quibus Apostoli infedissent, summa diligentia custoditæ fuerint ab Antiquis in memoriam Apostolicæ prædicationis, qua ex errorum tenebris ad lucem divinam everti fuerunt. Hoc idem notat Baronius. Et sedem, cui primus Hierosolymæ Episcopus Jacobus infedit, usque ad Constantini tempora integram esse servatam Auctor est Eusebius lib. 7. cap. 17. Hæc ligni materia scrupulum injecit Calvino Hæresiaræ, qui dubitavit de Cathedrae identitate, quam putat non potuisse tanto tempore conservari, & idè quasi rem vanam, & commentitiam irridet, ac si Crux Domini lignea non esset, Cunabula insuper ejusdem, Salvatoris imago, & plurimæ antiquissimæ Sanctorum jcones in tabulis depictæ, quæ in hunc usque diem diversis in locis custodiuntur.

Alia non minoris momenti ad fidem dictis faciendam consulto omitimus, ne longius, quàm par est hæc dissertatio protrahatur. Superest ut aliquid de forma ejus attingamus. Onuphrius Panvinius sic eam descripsit: » [Ea Cathedra lignea est, emblematis, & quibusdam eburneis sigillis ornata antiquitatem ipsissimam adhuc redolens, quæ perpetuò pro » Petri Cathedra in Ecclesia illa venerata fuit, maximum supremæ dignitatis Basilicæ argumentum]. Panvinio accedit Jacobus Grimaldus, qui in Tab. Reliq. Basil. Vatic. sic inquit [Ornatur eburneis phrygiis duorum » digitorum latis, ad flores, & homines, & animalium capita elegantissime » sculptis, frons tota quadratum continet, pulchris operibus eburneis artificiosè cælatis, & auro segmentatis pariter decoratur]. Franciscus Maria

Torri-

De sacris
troph. pag.
120.

MS. affi-
runt in Bi-
blioth. Bar-
berin.

Tom. 2. ad
an. 260. n. 4.

Tom. 1. ad
an. 45. n. 11.

MS. de re-
bus memo-
rabil. Basil.
cap. 4.

Sac. troph.
pag. 122.

Torrigius de illa agens italico idiomate sic scripsit [Questa veneranda
 „ Sedia (come da me adì 5. di Marzo 1637. fu misurata, & in ogni
 „ parte osservata; e considerata) è nella forma, che qui descrivo: D'avanti
 „ è larga palmi quattro; & alta trè e mezzo. Da'lati larga poco più di
 „ due palmi e mezzo, di dietro con l'appoggio alta palmi sei; è fatta à
 „ colonnette, & archi tutta di legno: dette colonnelle sono alte un palmo
 „ e due oncie, e gli archetti due palmi e mezzo: dinanzi sonovi intagliate
 „ dididotto istorie di avorio, con finissime esquisitezze, lavorate con
 „ lavorini fortissimi di ottone; intorno sono di rilievo basso molte figu-
 „ rette di avorio; nell'appoggio è grossa quattro detta, e perchè per l'anti-
 „ chità andava mancando, fu cinta di cingolo di ferro, e di alcuni legni].
 Sed Torrigium, quamquam accuratè omnia observaverit, in ornatu Ca-
 thedræ describendo deceptum esse, ait Phœbeus; nam quidquid ex auri-
 calcho constare putavit, est ex auro purissimo, uti re ipsa, jussu Sanctissimi
 Domini Nostri Alexandri VII. veritatis, & antiquitatis indagandæ studio-
 sissimi, à viris peritis accuratè examinatum, compertum fuit.

Pag. 69.

De his eburneis ornamentis ita cecinit Ambrosius Novidius à Torri-
 gio relatus:

Pag. 168.
ad append.
ad sacras
Crypte.

*Interea patris signatur sella figuris
 Unde modo huic signis sculptile substat ebur.
 Claviger Alcides, & Petrus Claviger ipse
 Magnus uterque animo fortis, uterque manu.
 Hinc ne vana putent Patres atasque sequentum
 Sella tulit pisces, Herculis hasta tulit.
 Sed mutata vides, nec sunt conformia primis
 Singulus ad Sedem singula signa refert.
 Augeat honor cultum, semperque augebit in annos
 Signarique placet facta, sed inde manent.*

Dubitant aliqui de identitate Cathedræ hac potissimum ratione moti,
 quòd Herculis, prophani apud antiquos Numinis, & monstrorum domi-
 toris, icunculas, præferat, quas Religioni Christianæ, & Petri Sancti-
 tati alienas inquit. Verum ipsæmet falsi Numinis monstra domantis
 imagines, sive fuerint initio Cathedræ affixæ, sive deindè ornamenti cau-
 sa, divinam virtutem in Petro nobis repræsentant, qui Hercules instar fal-
 forum Deorum monstra miraculis, & doctrina felicissimè confecit. Hæc
 omnia eleganti carmine explicavit P. Honoratus Fabri Societatis Jesu Scri-
 ptor eruditissimus in extemporanea MS. gratulatione ad Alexandrum VII.
 pro collocatione in throno gloriæ ab ipso facta, quàm mihi dignatus fuit
 communicare Eminentiss. & Reverendiss. Cardinalis Nerlius, in qua sic
 loquitur, Alcidis sculpturas admirans:

Horrefcis? Petri germanam fabula Sedem

*Non decet, ajebas, & res tam sacra prophano
Ornamentorum luget, non gaudet amictu;
Siste precor, sincera placent emblemata divinis,
Atque in res sacras pulcherrima symbola quadrant,
Sic vates, sacri Calices, & Tempia loquuntur
Signorum quondam variis ornata figuris;
Hic Cervus mulcere fitim, discernitur illic
Pascit Ovis, Delphin mediis hic ludit in undis,
Et Turtur gemit, hic demùm volat alta Columba,
Symbola quæque suis veniunt aptissima rebus,
Res verè gestas doctissima fabula narrat,
Atque hæc symbolicis etas addicta figuris,
Ingeniosa Petri res & miracula finxit.*

Deindè post multa ingeniosè exarata de tali Cathedra concludit his verbis: *Quam*

*Magnus Alexander, quem solùm grandia, & ampla
Sanguine, & ingenio recreant, condigna, locavit
Nobiliore throno, quàm multò marmore, & ære,
Fulgentique auro cumulatam lumine cinxit
Arte nova, & simili forma superante metallum
Sumptibus immensis, antiqua recentia cuncta
Huic cedunt operi, res tantò Principe digna
Nomine utrinque pari Romane gloria sedis.*

Phœbeus
pag. 46. &
26.

Lib. 1. eccles.
cap. 19.

Pag. 24. &
seq.

De Sep.
Eccles. pag.
41.

Habet insuper in utroque latere duplicia manubria ferrea, hastis portatilibus immittendis apposita, ad eum usum facta, quem tradit Justus Lipsius imperante Claudio primùm in Urbem invecum: siquidem ejus tempore sella gestatoria utebantur cum ferreis manubiis, per quæ Bajuli contos immittebant, iisque consistentem humeris portabant apud Romanos Ethnicorum Pontifices Maximos, qui certè honor majori cum ratione Christianorum Pontifici Petro, ac Christi Vicario fuit delatus, ut colligitur ex Anastasio, Ciacconio, aliisque in vita Stephani II. citatis à Phœbeo.

Rationibus, & prærogativis hæcenus indicatis, maxima semper veneratione habita est hæc Divi Petri Cathedra. Ritumque vigeat vetus mittendi Neophytos recens baptizatos ad Cathedram Petri venerandam, ut colligitur ex verbis Sancti Leonis Papæ, ubi ait: *Quoniam Petrus, qui in propria Sede vivit, & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem, nempe quasi ab ea fidei veritatem quæsituros.* Eadem pietate inducti mille & quingentorum annorum curriculo Christi-fideles, eam inter Sanctorum reliquias servatam venerati sunt, ejusque solemnem diem festum Pontificia diplomata sanciverunt. *Erat antiquitus in Basilica Vaticana tertium delubrum (ut loquitur Panvinius) & Altare proximè fuit Sancti Adriani Papæ, in quo servabatur Cathedra Sancti Petri Apostoli;* pag. verò 55. eam inter reliquias

quias recenset. Jacobus Grimaldus in tabulario Reliq. Basil. Vatic. hæc adnotavit de loco, in quo suo tempore Cathedra servabatur: *In Tabernaculo, quod extat in Cappella veteris Basilicæ SS. Servatii, & Lamberti, ac sacrarum Reliquiarum ex latere Evangelii in medio parietis, suis portis recluso, intus serico panno rubro ex parte posteriori cum vexillis S. Hyacinthi tecto religiosè custoditur Cathedra, in qua Petrus Apostolorum Princeps primùm Romæ resedit, nobili tegumento ex auro, & serico ad flores magnos rubros crispante auro cum imaginibus Sixti IV. tota contegitur.*

De hoc panno aureo Raphael Volaterranus hæc habet in suis Diariis
 „ [Die 2. Februarii. Pontifex (Sixtus IV.) visitavit Basilicam S. Petri, Ann. 1484.
 „ & obtulit Sacratio Basilicæ aureum pannum ad operiendam Cathedram
 „ Apostoli Petri, quæ in eodem Templo cum summa veneracione serva-
 „ tur, ac se præsentè iussit illam operiri eo munere, & taliter ornatum
 „ in locum suum deferri mandavit à majoribus Templi Sacerdotibus incen-
 „ sis cereis præcedentibus, cantantibus quoque nonnullis ad cæremoniam
 „ pertinentibus.

Hujusmodi munus obtulit Sixtus ad operiendam Cathedram, ut anti-
 quum morem de Sedibus primorum Pontificum ornandis renovaret, de
 qua consuetudine Baronius ad ann. 45. num. 11. & Sanctus Augustinus ad
 Maximinum Episcopum Donatistarum, aliique apud Phœbeum. Paulus Tom. 1.
Ep. II. 203.
pag. 85.
 insuper IV. solemnem Romani Cleri supplicationem die 18. Januarii ad
 Cathedram Sancti Petri ligneam, tanquam ad veritatis Magistram, Divino-
 rumque Interpretem arcanorum, singulis annis faciendam instituit. Præte-
 reà iussit ab utroque Clero Officium, & Missam sub ritu duplici cum festo
 celebrari anno 1558. & Missam coram Pontifice, & Cardinalibus in Vati-
 cana Basilica annuatim solemnè ritu recitandam restituit, quem Paulum Panvin. de
præst. Basil.
lib. 5. cap. 4.
 hujus festi Restauratorem, non Institutorem fuisse advertit Petrus Galesinus Paul. IV.
Constit. 13.
5. 1.
 in Martyrologio impresso Venetiis anno 1578. die 18. Januarii.

Certis propterea diebus populo visendam fuisse expositam narrat An-
 tonius Ricciullus Archiepiscopus Cosentinus in suis lucubrationibus, ut si Lib. 1. c. 6.
 sola Petri umbra proderat ad infirmos sanandos, utique multò magis Sedes Aët. cap. 5.
 illa, quæ Cathedra fuit Apostolicæ prædicationis. Ejus expositionis sacram
 pompam, seu cæremonias luculenter enarrat Franciscus Maria Torrigius de
 lacris Cryptis parte 2. pag. 562.

Servabatur olim hæc Cathedra propè Januam, quam Sanctam voca-
 bant, indè translata ad Altare Sancto Hadriano sacrum, ex quo iterùm ad
 Altare Sanctæ Annæ in Sacratio Basilicæ, ubi illam extare sub Nicolao V.
 scripsit Tyberius Alpharanus. Anno demùm 1634. in Sacello, quod pro-
 ximum est januæ Templi ad meridiem collocatæ Urbanus VIII. Altare ex-
 truxit, ut ibi ad publicum Populorum cultum exhiberetur.

Supererat ut ad perficiendam Romanæ hujus Cathedræ solemnitatem,
 quidquid de ejus celebritate deerat Pontifex Alexander VII. instauraret,
 quòd opus certè singulari sua pietate, & animi magnitudine feliciter exegit.
 Novum ille & majestate plenum ad Basilicæ Apsidem apparatus exhibuit
 ad Urbem confluentium oculis, ut eâ, qua par est reverentiâ colerent,
 colla-

collatamque Petri Successoribus Potestatem in lignea Cathedra splendidissime exornata, debito honore prosequerentur.

Eam igitur aerea alia Cathedra superinducto auro inclusam, & manibus quatuor Ecclesiae Doctorum, quorum duo Latini sunt, totidemque Graeci, sustentatam, opere tam molis, quam artis mirando constituit. Illud exhibet Pontificium Numisma, quod anno 1663. sui Pontific. VIII. cudit Alexander; sed cum in angusto orbiculi spatii omnes ornatus partes haud potuerint distincte insculpi, nec verbis expressas oculi subicere calamus possit, illud in sequenti Tabula 44. exhibuimus, diligenter est prototypo delineatum à Hieronymo Frezza juvene pari peritia, ac solertia praedito.

Fig. 44.

Adfunt quatuor aeneae Statuae auro circumtectae palmis septemdecim altae, quarum duae Primae Sanctum Ambrosium Mediolanensem, & Sanctum Augustinum Hyponensem Antistites representant. Secundae verò Sanctum Athanasium Patriarcham Alexandrinum, & Sanctum Joannem Chrysostomum Patriarcham Constantinopolitanum, qui sacris infulis circumamicti totam Cathedrae molem porrectis manibus extollunt. Cathedrae ampla imminet fenestra vitreis laminis obducta, in quibus Spiritus Sanctus Columbae specie inter lucis radios exprimitur. Caelestium praeterea Spirituum circumstat Chorus, qui diversa manuum actione, parem erga subjectam Cathedram cultum exhibent. Totam aeneam molem substinent bases è vario marmore compositae, & gentilizio Ghisiorum stemmate aereo, hinc inde apposito, exornatae.

Ut verò ejus pretiosi operis magnificentia clarius innotescat, in quo quatuor annos Artifices consumpsere, idest ab anno 1663. ad 1667. non incongruum erit huc adducere ingentes auri impensas in eo fabricando factas, quas è recentioribus fabricae computis in unam summam redegit Eques Fontana, affirmans fuisse 171000. 150. 25. idest centum & septem millia supra unum, & quingenta quinquaginta scuta, cum vicenis & quinque assibus.

Lib. 6.
cap. 4.

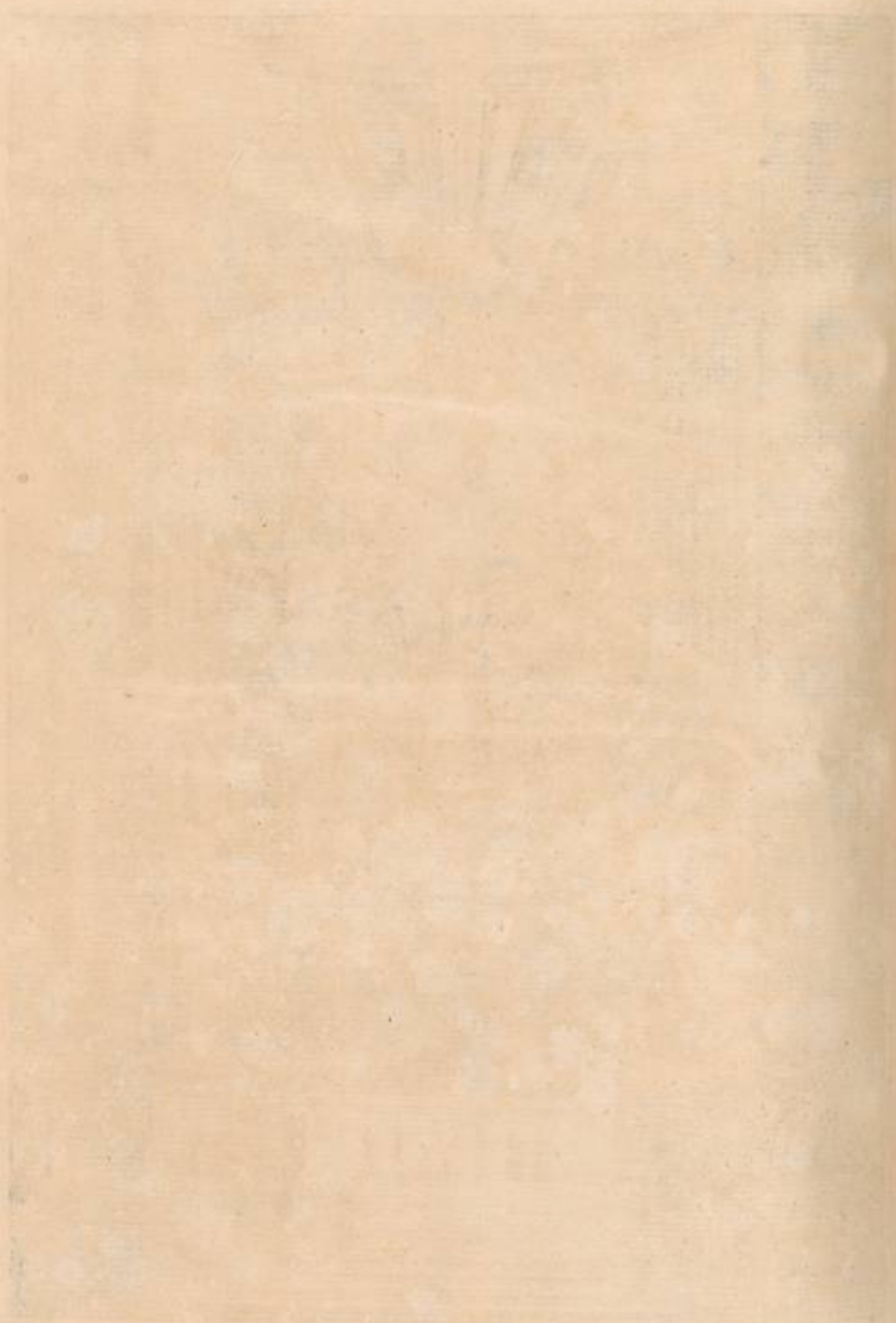
Ex hac summa Equiti Bernino in praemium delineationis fuerunt erogata	sc.	8000.
Joanni Artulio de Piscina Artifici fusoriae artis perito pro suscepto labore	sc.	28000.
Pro expoliendis Statuis	sc.	4000.
Pro auro superinducto	sc.	6000.
Pro labore, quo usi sunt Artifices in auro ipso ari superinducendo	sc.	3000.
Aeris verò pondus aequavit	lib.	219061.
Ex his Statua Divi Ambrosii habuit	lib.	34023.
Simulacrum Sancti Augustini	lib.	30791.
Sancti Athanasii	lib.	23652.
Sancti Joannis Chrysostomi	lib.	27791.
Quòd verò superfuit ex ea summa caetera ornamenta sibi vendicarunt.		

CATHEDRA S. PETRI AB EQ. IO. LAURENTIO BERNINO
EXORNATA SVB ALEXANDRO VII.

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF CHICAGO
1850

9
»
»
»
»
J
»
»
»
»
»
»
»
»
»

po

ar
Pe

po
CO
tu
ima
tam
PA

rat
fint
trec
tim

Tali exornatam æneo, aureoque apparatu Divi Petri Cathedram, quæ facti semper fuit honoris tessera, & sacre jurisdictionis symbolum, ut loquar cum Valesio Chimentellio [ab antiquo situ vindicavit Alexander, „ cultamque & communitam decentissima statione ad perpetuam venerationis securitatem reposuit, memor ille Pontificem Romanum Custodem „ Sedis Apostolorum Petri, & Pauli vocatum esse à Gabriele Archiepiscopo Nefa. compellante Rom. Pontificem in calce Synodi Chaldæorum]. Jussit posthac [ne oscula, ac manus damnosa contingant, sed corda, atque „ oculi tantum sint religiosi, solusque reverentiæ honor contrectet. Aerea „ Romanæ Ecclesiæ Doctorum Quadriga jam sacrum pondus merito in „ Cælum provehit, sed Auctor Alexander VII. suaque mens, atque consilium extitit auriga]. Sic Alexandrum ipsum allocutus est idem Chimentellius in sua dissertatione de marmore Pisano [Sic geruli illi Patres, ubi „ hac Sede Petri, quam diutissimè sis defunctus, te quoque sustollant, „ beati itineris comites, ac sempiternæ jucunditatis socium habeant in Cælis, quos tu ad tanti pignoris inclytum pondus, ac tutelam in terris con- „ jugasti.

In marmo-
re Pisano
cap. 19.

Apud Ray-
naud. pag.
35. coron.
aurea Pon-
tis.

Placet huic excelsæ moli inscriptionem addere, quæ in castro doloris post tanti Pontificis mortem ingeniosus Auctor appinxit, videlicet:

Ferream tempestatem timens sapiens Alexander, Cathedram Petri, arbitram temporum, opere aureo magnificè ornavit. Sic docuit nonnisi per Petri Sedem vigere AUREAM AETATEM.

CAPUT XXIV.

De Sacra Beati Petri Confessione, à variis Pontificibus, et præcipuè ab Urbano VIII. exornata.

UPEREST Altare Basilicæ præcipuum, sub quo Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli Sepulchrum conditur triplici Numismate à duobus Summis Pontificibus indicatum. Primum anno 1585. cum Pauli V. effigiem in antica parte ostentat, in postica verò Aram Divo Petro sacram, cum lemmate: SACRA PETRI CONFESSIO EXORNATA. Secundum verò anno 1626. in lucem editum, tertium demum anno 1633. sub Urbano VIII. cujus ambo præferunt imaginem, & simul in parte obversa eandem Aram diversimodè exornatam, sed adjectis iisdem prorsus verbis: ORNATO SS. PETRI, ET PAULI SEPULCHRO.

Hoc illud est, cujus structura non tantum omnes Basilicæ partes superat, sed ceterorum in Urbe Templorum (pretiosa quamvis, & splendida sint) ornamentis longè antecellit. Hic enim Summorum Pontificum pietas trecentorum, & amplius annorum curriculo omnia studia, ac vires certim impendere, ut universæ Ecclesiæ Princeps, & Christi Vicarius in sacra

Sepulchri pompa perennem, qua in Cælis fruitur, gloriam cunctis Fidelibus ostentaret. De hoc loco in Breviario Romano die 18. Novembris festo Consecrationis Basilicæ hæc habentur. Semper fuit insignis ea Vaticani pars, quam Sancti Petri Confessionem appellabant; nam eò Christiani ex omnibus Orbis terræ partibus tamquam ad Fidei Petram, & Ecclesiæ Fundamentum convenientes locum, Principis Apostolorum Sepulchro consecratum, summa religione, ac pietate venerabantur. Huc semper cunctarum Nationum Fideles longissimis itinerum intervallis, magno labore, superatis, properarunt, ut in obsequii signum pretiosa dona deponerent, & oscula figerent humo Petri sanguine cruentata. Huc Viri Sanctitate præclari, huc Regiis titulis insignes, huc Imperatorum diademate decorati. Quamobrem magnus Constantinopolitanus Patriarcha aureo suo calamo hæc eleganter expressit [Servorum Christi (Apostolorum) splendida sunt Sepulchra, quæ Urbem maximè Regiam occupaverunt, & dies perspicui sunt, diem festum Terrarum Orbi facientes, non ædificiorum amplitudine, & splendore, sed quòd amplius est, convenientium studio; & ipse ille purpura peregrè proficiscitur, & Sepulchra illorum complexurus, & fastu deposito contingit, Sanctos rogans, ut sibi apud Deum, patrocinentur, & Tabernaculorum Opificem, & Piscatorem patronos etiam mortuos deprecatur ille Diadema gestans]. Et alibi [Etiam Romæ, quæ Urbium est regalissima, relictiis omnibus ad Sepulchra Piscatoris, & Pellionis currunt, & Reges, & Præfides, & Milites, &c.] Dominus Abbas Carolus Bartholomæus Piazza, nunc Archipresbyter Sanctæ Mariæ in Cosmedin, inter Opuscula æquè pia, & sacra eruditione plena librum edidit, cui titulus *Effemeride Vaticana*, in quo penè innumeros refert pios Viros, qui ad sacra hæc Limina accesserunt, ubi inquit Chrysostomus, *Piscator Petrus etiam post mortem resplendet Sole clarior*. Hinc jure Carolus Magnus, ut refert Torrigius, in quodam privilegio concesso Ministris Templi Sancti Salvatoris in Laterano, illis imposuit, ut ad S. Petri Sepulchrum advenas ducerent, illique Custodes assignavit S. Leo Pontifex Magnus, referente Anastasio. Hic constituit super Sepulchra Apostolorum Custodes, qui dicuntur Cubicularii, seu Cappellanos ex Clero Romano, qui etiam vocati fuerunt Mansionarii Oratorii Sancti Petri, seu Scholæ Confessionis Beati Petri, ut legitur in quodam codice scripto sub Benedicto IX. anno 1037. servato in Archivo Vaticano. Tot itaque sunt hujus Beati Apostoli Sepulchri prærogativæ, ut meritò illud dici possit:

Hom. 6. in
epist. 2. ad
Corinth.

In demon-
strat. advet.
Gent.

Homil. in
Psal. 48.

Page 527.

Torradius
Page 527.

— — — *Quæ divisa beatos
Efficiunt, tu collecta tenes.*

Sed ut methodo aliqua breviter expediamus quamplurima, quæ de hoc Beati Petri Sepulchro dici possunt, quærendum primò est, quibus de causis Confessionis nomine à Summo Pontifice Urbano VIII. vocatum illud fuerit, à Paulo verò V. Sepulchrum.

Sciendum igitur, inquit Joannes Stephanus Durantes Consiliarius sacri Consistorii Regii, ac primus Præses Senatus Tolosani in tractatu eruditissimo,

fimo, quem scripsit de ritibus Ecclesiæ Catholicæ, quòd Confessio pro Sepulchro, vel Corpore Martyris quandoque usurpatur. Frequens est hæc vox in Pontificali Sancti Damasi *antè Confessionem Beati Petri*; de qua Petrus Urbevetanus, ut legimus in libello Ordinis Romani, *Confessio*, inquit, *est Capsa, vel Sepulchrum, vel ipsum Corpus Petri conditum sub Altari*. Idem notat aliquando nomine *Confessionis* indicari Ecclesia, quæ *Martyrium* à Græcis dicebatur, citatque Anastasium Bibliothecarium in vita Sixti III. Papæ. *Sixtus*, inquit, *fecit Confessionem Sancti Laurentii, Martyria cum columnis porphyreticis, & ornavit transcenam, fecit quoque ibi ad Confessionem Altare Sancti Laurentii*. Dicebatur etiam ædes sacra *Martyrium* à Græcis, eò quod in ea Martyrum reliquiæ jaceant, vel eorum memoria recolatur, inquit Isidorus lib. 15. de orig. cap. 4. Sic Basilicam Vaticanam *Martyrium* Apostolorum appellarunt, Sanctus Chrysostomus, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Prothonotarii, qui Græcè, Latinèque res gestas Martyrum scripserunt. *Martyr* enim Græcè *Testem*, vel *Confessorem* significat, eaque vocabula veteres confundebant. Tertullianus de Corona Militis, & libello ad Martyres. Ambrosius lib. 2. de Fide. Undè quemadmodum à *Martyre Martyrium*, ità à *Confessore Confessio* manavit. Diciturque Ecclesia, in qua Martyris, sive Confessoris memoria veneratur; sanè usus veteris Ecclesiæ dividebat Martyres à Confessoribus. *Martyres* siquidem dicebantur, qui in tormentis usque ad mortem perseverabant in professione Nominis JESU Christi; *Confessores* verò, qui in Carcere, vel tormentis citrà mortem constantes, atque parati mortem subire, confessi erant Christum, quòd ex Sancti Cypriani epist. 6. & 7. lib. 2. colligere licet. Jàm Sanctis omnibus, etiam tormenta perpeffis, Confessoris nomen tribuitur. Floravantes autem Martinellus ait se vidisse subterranea antiquissima cubicula in Cryptis Romanis præcipuè, in quibus Sepulchra Martyrum erant, quæ cubicula *Confessiones* dicebantur, nec ob aliam causam (ait Bulengerus) quia in ipsius Martyris Altaris, palliis, aut tabulis argenteis, marmoreisque Confessio Sanctorum expressa erat.

Locus, qui à nobis dicitur *Confessio*, multis nominibus apud Antiquos significabatur. Primò *Martyrium*, & à Latinis *Dormitorium* dictum fuisse edidit Joannes Castillionus Antiquit. Mediolan. parte 1. fasciculo 2. quòd in eo piorum Corpora requiescerent potius dormientia, quàm mortua, & expectantia diem illam, qua gloriosa in Cælum ascendent, cum Christo regnatura, sive quod Piorum mors somnus sit, & quies. Eas certè ob causas Germani pulcherrimo nomine *Agri Dei* Cæmeterium vocant, quòd scilicet in eo Deus suam sementem, ac segetum habeat, quàm sub finem Mundi, tanquàm messi jàm maturam demetet, & in Cæleste horreum invehet.

Vocata etiam fuerunt Beatorum Petri, & Pauli Sepulchra *Apostolorum Limina*, ut apparet in vetustissimo codice Bibliothecæ Vaticanæ sub num. 5516. relato à Floravante Martinello de Templo S. Mariæ in Via lata, qui in suis adnotationibus addit hanc latinam dictionem locum significare, in quo aliquis commoretur, juxtà illud Virgiliti:

Lib. 2. c. 1.

Historia
di S. Maria
in Via lata
pag. 120.De Tem-
plo lib. 3.
cap. 33.

Pag. 119.

--- -- -- Signoque repente
Corripiunt spatia audito, limenque relinquunt.

Quòd optimè convenit Basilicæ, in qua insunt eorum Sepulchra. Addit Martinellus eandem latinam dictionem cum Portubus Maris convenire, qui à Græcis *Limena*, à quo verbo *Limenarchæ* dicuntur eorum Gubernatores; sunt namque Sepulchra veluti corporum Portus, ubi post periculosum hujus vitæ cursum tuta requiescunt à laboribus suis.

Vestigia insuper dicta sunt, & *Memorie* ab antiquis Apostolorum Sepulchra, ut legitur in Martyrologio die 21. Augusti de Sancto Paterno Martyre, qui Alexandria Memorias Apostolorum petiit. Apud Sirmondum in vita Sancti Martini sic: *Deinde sponte sua Pyro veniente Romam ad Vestigia Beati Petri &c.* Et apud Sanctum Augustinum lib. 22. cap. 10. de Civitate Dei: *Martyribus vestris non Templum, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus, ut ibi sacra eorum Reliquie serventur.* Loquens Anastasius de Anacleto Pontifice, qui primus Beatorum Apostolorum Corpora in Sepulchro condidit, sic ait: *Anacletus Memoriam Beati Petri construxit, & composuit.* Hinc Latini *Monumenta* appellarunt *Sepulchra*, & duplici quidem de causa.

De Cæmet.
lib. 1. par. 3.
cap. 14. n. 3.

Primò, ut ait Divus Augustinus apud Spondanum, quia eos, qui viventium oculis subtrahunt, ne oblivione etiam cordibus subtrahantur, in memoriam revocant, & admonendo faciunt cogitari. Secundò, quia supra Sepulchra mortuis iusta annuatim persolvebant, juxtà illud Pauli epist. ad Roman. *memoriis Sanctorum communicantes*, & Divi Cypriani apud Baron. anno 253. num. 40. *Deinde, & dies eorum, quibus excedunt adnotate, ut commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrare possimus.* Bibliothecarius, quem supra citavimus *Loculum* appellavit hanc Beati Apostoli Confessionem, ubi loquens de Basilica à Constantino extructa ait, *cujus Loculum cum Corpore Sancti Petri recondidit, & ipsum Loculum undique ex ære Cyprio conclusit, quod est immobile.*

In Bibliot.
Pontif. lib. 2

Explicatis nominibus, quibus Sancti Petri Sepulchrum ab Antiquis significabatur, ipsam Sepulchri, seu Confessionis fabricam inquiramus. Antequàm illa nobilissimo Mausoleo ex ære exornaretur ab Urbano VIII. huic Pontifici Maximo opusculum obtulit Michael Lonigus Auctor eruditissimus, & sub Paulo V. Cæremoniarum Magister, quod MS. extat in Archivo Arcis Sancti Angeli, teste Ludovico Jacobo à Sancto Carolo, ejusque exemplar vidi in Bibliotheca Ghisiana additum libro de Præstantia Basilicæ ab Honuphrio Panvinio conscripto, & percommodè legi acceptum ex Museo præclari Viri Jo. Antonii de Moraldis bonarum Artium studiosissimi, in quo etiam asservatur. Illi hunc titulum apposuit [Breve relazione
» del sito, qualità, e forma antica della Confessione sacratissima di S. Pietro; ove si raccontano ancora molti ornamenti fatti in quella in vari
» tempi da diversi Sommi Pontefici, alla Santità di Nostro Signore Papa
» Urbano VIII.] Continet illud approbationem doctissimi Viri Fratris Nicolai Riccardi Studiorum Regentis apud Sanctam Mariam supra Minervam,
his

his verbis expressam [D'ordine del Reverendissimo Padre Maestro del Sa-
 „ gro Palazzo hò veduta, e considerata questa relazione, e la giudico non
 „ solamente piena di bellissime antichità Ecclesiastiche, e singolare erudi-
 „ zione; ma aggiustatissima al vero; e che debba essere di molta consola-
 „ zione a' Lettori, che, secondo il dovere, sono amanti di quel luogo
 „ Sagrosanto, di cui si mostra l'Autore tauto divoto, e zelante]. Plura
 in eo texuit hic Auctor. Primò, asserit *Confessionem* illam cubiculum fuisse
 sub Ara maxima apertum, ad quod per gradus marmoreos descendebant,
 & cancellis ferreis munitum; ejus testudinem columis sustentari in qua-
 tuor angulis collocatis. In medio Aram fuisse, in cujus fronte fenestra, per
 quam foramen videbatur in pavimento, sub quo locus cum argentea
 theca in majori ænea inclusa DD. Apostolorum Corpora continente. Extrà
 cubiculum supradictum, quod appellabatur *Confessio*, duodecim fuisse co-
 lumnas, è pario marmore excisas, quarum sex magis ab illo remotæ ru-
 bris lapidibus conjungebantur, quos Rugas antiquitus appellabant, deindè
 Pectoralia eo quòd à pavimento usque ad pectus hominis genuflexi
 assurgerent, spatio tamen intermedio cancellis ferreis munito.
 Hæc omnia pluribus probare conatur Lonigius ex quibus aliqua deliba-
 vimus.

Quòd fuerit reconditum, & subterraneum cubiculum, probat ex
 Anastasio in vita Hadriani I. ubi narrans Caroli Magni donationem, ait,
 „ [quam prius super Altare Beati Petri, & postmodum intus in sacra Con-
 „ fessione ponentes tam ipse Francorum Rex, quam ejus Judices, &c.]
 Et loquens de eodem Pontifice subdit [ob nimium amorem Confessionem
 „ Beati Petri intus totam ex auro purissimo in laminis, diversisque histo-
 „ riis comptè ornavit, & fecit intus in Confessione in modum Evange-
 „ liorum ex auro obrizo]. In vita autem Leonis III. [fecit intrà Confes-
 „ sionem Salvatorem stantem dextrâ, levâque ejus BB. Petri, & Pauli
 „ Apostolorum imagines]. Rursus in vita Hadriani, loquens de Carolo
 „ Magno, cum Romam primum petiisset, ait [Descendentes pariter (Pon-
 „ tificem, & Carolus) ad Corpus Beati Petri, cum Judicibus, &c.] Ità in
 vita Leonis III. [Idem verò Beatissimus Præsul idipsum deorsum, ubi Sa-
 „ cratissimum Corpus Principis Apostolorum requiescit, renovavit ima-
 „ ginem, &c. Item Cameram Beati Petri Apostolorum Principis in omni-
 „ bus destructam, atque dirutam, exemplo olitano (idest antiquo) excul-
 „ pens, diversis coloribus à novo fecit.

Confirmat hæc omnia Benedictus Canonicus, qui vixit tempore Cre-
 lestini II. circa annum 1144. in suo rituali MS. ubi legitur [Media nocte
 „ surgens audito signo D. Papa, cum omnibus Ordinibus ad S. Leonem
 „ venire debet &c. deindè incensat Altare super Sepulchrum Sancti Petri.
 „ Deindè exiens indè ascendit ad Altare majus, & incensat, &c.] Quæ
 verba abundè indicant illum Pontificem è Confessione exire, ut ad Altare
 majus ascenderet.

Petrus item Mallius loquens de vigiliis, quæ fiebant ad Pallia Ponti-
 ficia, affirmat illa fieri in Confessione, ad quam descensum præbebant scalæ
 indicatæ ab eodem Anastasio in vita Hadriani I. his verbis [Aspectum verò
 Altaris

» Altaris super eandem Confessionem, atque dexterâ, lævâque parte,
» juxtâ gradus jam dictæ Confessionis.

» Eam cancellis munitam fuisse affirmat idem Bibliothecarius [Hic
» verò egregius Sacerdos Confessionem Beati Petri totam ex auro purif-
» simo ornavit, pondera trecentarum librarum ponens, & in postem su-
» periùs ejusdem Sacræ Confessionis auri mundissimi libras tresdecim, pari
» modo & ipsius Apostoli Confessionis liminari inferiori libras viginti-
» quinque]: De his cancellis loquitur etiam Onuphrius Panvinius lib. 3.
» cap. 4. [Innocentius III. cancellum æreum antè Confessionem sub Al-
» tare S. Petri fecit, qui ab adeuntibus passim populis deosculari solet].
» Gregorius Turonensis de gloria Martyrum [Hoc enim, ait, Sepulchrum
» sub Altari collocatum valdè rarum habetur, sed qui orare desiderat refe-
» ratis cancellis, quibus locus ille ambitur, accedit super Sepulchrum, &
» sic fenestrella parvula patefacta immisso introrsum capite, quæ necessitas
» præmit, efflagitat.

» Ex quibus verbis probatur hanc *Confessionem* sub Altari majori fuisse
» collocatam, & in ea aliud Altare fuisse, sub quo Sacra Corpora servabantur.
» Hoc retulit Sanctus Petrus Damianus epist. ad Agnetem Imperatricem his
» verbis [Sub arcana quoque Beati Petri Confessione antè Sacrum Altare me
» federe fecisti, & per lugubres gemitus, & amara suspiria, &c.] Retulit
» Anastasius in vita Hadriani I. [Cancellos antè eandem Confessionem ex
» auro fuisse pensantes libras 56. fecit simul in Altari intus in Sacra ultro
» citroque Confessione imaginem in modum Evangeliorum]. Asserit Mal-
» lius in hoc Altari singulis diebus unum è septem Presbyteris Cardinalibus
» Sacrificium offerre, videlicet die Dominico Presbyterum Cardinalem tituli
» Sanctæ Mariæ Transtiberim, feria 2. Sancti Chryfologi, feria 3. Sanctæ
» Cæciliæ, feria 4. Sanctæ Anastasiæ, feria 5. Sancti Laurentii in Damaso,
» feria 6. Sancti Marci, Sabbato Sancti Martini in Montibus, quibus postea
» Episcopus substituit Stephanus Pontifex ejus nominis IV.

» Sub eo Altari BB. Apostolorum Petri, & Pauli Ossa primùm posue-
» rant aliquot Viri Sancti (quos nemo unquam viderat, nec postea videre
» potuit) ut legit Arringus in quodam codice MS. Lateranensi, vel potius
» Sanctus Anacletus Pontifex, ut refert Sanctus Damasus in Ponticali, cujus
» Sepulturæ historia extabat olim coloribus expressa in antiqua Templi por-
» ticus fronte, quæ, antequàm cum porticu ipsa aboleretur, artificum penni-
» cillo excepta fuit, & in ejusdem Basilicæ Archivo asservatur, & proponitur
» contemplanda in suis paginis ab Arringo. Ex quo loco Calistus ea transtulit
» ad catacumbas, ne perirent, cum Eliogabalus, teste Lampridio, omnia Se-
» pulchra in Campo Vaticano solo penitus æquaret, ne impedimento essent
» curribus, quos quatuor Elephantibus ipsemet in ludis agebat.

» Si tamen fides danda est Panvino, cujus opinionem refellit Baronius,
» adhereretque Sancto Gregorio, qui scribens Constantiæ Augustæ, ait [eo
» tempore, quo passi sunt Apostoli ex Oriente Fideles venisse, ut eorum
» Corpora tanquam Civium suorum repeterent, ideòque clam ea sustu-
» lisse, sed ducta usque ad secundum Urbis milliarium in loco, qui dicitur
» ad Catacumbas, collocasse, sed dum ea exindè levare omnis eorum
» multi-

Pag. 171.

Cap. 8.

Arring. lib. 2.
cap. 5.

In vita.

In addit. ad
Platm. de
Pontif.
Tom. 2.
ann. 221.
Lib. 3.
ep. 30.

„ multitudo conveniens niteretur, ità eos vim tonitruì, atque fulgoris ni-
 „ mio metu terruisse, atque dispersisse, ut talia denuò nullatenùs attentare
 „ præsumeret. Tunc autem, inquit Divus Gregorius, exeuntes Romani,
 „ eorum Corpora, qui hoc ex Domini pietate meruerunt, lævaverunt,
 „ & in locis, in quibus nunc sunt condita posuerunt.

Bibliothecarius verò in Cornelio inquit [Hic temporibus suis rogatus
 „ à quadam Matrona Lucina Corpora Apostolorum Petri, & Pauli de-
 „ Catacumbis lævavit noctu, Beatus verò Cornelius Episcopus accepit Cor-
 „ pus Beati Petri Apostoli, & posuit juxtà locum, ubi crucifixus est inter
 „ Corpora SS. Episcoporum in Templo Apollinis in montem aureum in
 „ Vaticano Palatii Neroniani 6. Kal. Julii]. Ad quæ verba Illustris. Sche-
 „ lestrates in suis notis hæc habet [Quæ in Actis Cornelii traduntur de Cor-
 „ pore Beati Petri, quòd ab eo positum fuit juxtà locum, ubi crucifixus
 „ est, in monte aureo in Vaticano, indicant etiam translationis diem ab
 „ Ecclesia Romana celebrari. Quomodò autem factum sit, quòd Corpus
 „ Beati Petri ab Anacleto adhuc Presbytero in Vaticano reconditum, rur-
 „ sùs à Cornelio huc translatum sit, duabus de causis contingere potuit,
 „ vel quia verum est, quod Gregorius Magnus tradit lib. 3. epist. 30. ad
 „ Constantiam Augustam, quod Orientales ea auferentes, dum Romani
 „ illos insequerentur, ea ad secundum Urbis milliarium in Catacumbis
 „ collocarint, indeque à Cornelio translata sint; vel quia Fideles in Cryptis
 „ Vaticanis detecti sub Calisto Papa, cum Corporibus Petri, & Pauli ad
 „ Catacumbas confugerent, ubi & Romani Pontifices à Fabiano sepeliri
 „ cæperunt; undè rogatu Lucinæ Cornelius eadem in Vaticanum transtu-
 „ lit, ut pluribus probat Onuphrius in historia MS.

Pag. 479.

Sed in re ambigua unusquisque, ut libet, ex animi sui sententia opi-
 netur. Quod certum est, affirmamus, nunquam ab eo loco dimoveri illud
 contigisse à tempore, quo à Constantino Magno Templum Vaticanum ex-
 citatum fuit [In eo enim constructo, piissimus Imperator ex rogatu Silvestri
 „ Episcopi (verba sunt Anastasii) Basilicam Beato Petro Apostolo in Tem-
 „ plo Apollinis, cujus loculum (idest capsulam, seu conditorium) cum
 „ Corpore Sancti Petri recondidit. Ipsum loculum (quem Romanus Can-
 „ onicus scripsit fuisse argenteum) undique ex ære Cyprio conclusit, quod
 „ est immobile, ad caput pedes 5. ad pedes pedes 5. ad latus dextrum pedes 5.
 „ ad latus sinistrum pedes 5. sic inclusit Corpus Beati Petri Apostoli, &
 „ recondidit.

In Silve-
stro.

Quàm amplum fuerit cubiculum, in quo Altare Beati Petri, seu me-
 moria condebatur incertum omninò est. Conjecturis tamen illud non an-
 gustum fuisse deprehendimus, affirmante Anastasio in vita Hadriani I.
 „ [quòd cum Carolus Francorum Rex in Basilica Beati Petri à Romano
 „ Pontifice exceptus, descenderunt pariter ad Corpus Beati Petri tum ipse
 „ Sanctissimus Papa quamque antefatus Excellentissimus Francorum Rex
 „ cum Judicibus Romanorum, & Francorum. A Benedicto etiam Cano-
 „ nico accepimus in ea dum Sacra peragerentur, permanisse Pontificem,
 „ Purpuratos, Cantores, Cubicularios, Subdiaconos, cæterosque Ecclesiæ
 „ Clericos, quorum quidem numerus haud erat exiguus.

Quanta

Quanta animi sui devotione hanc Sacram Petri Confessionem Pontifices venerarentur, non adeò facilè dictu est. Ejus tamen argumenta luculenter indicant munera, quibus eam certatim exornarunt. Aliqua nos indicabimus, servata temporum serie ex libro Pontificali accepta, eisdemque verbis, quibus Posterorum memoriæ mandavit Anastasius, cui liber ille tribuitur, quamvis sermone sit rudi, & penitus barbaro, *apud eum tamen magis cum simplicitate veritas, quàm cum fūco mendacia valuerunt*, ut ait Baronius; verum quia, quo anno illo sint facta non liquet; ideo annum adnotamus, quo saltèm Pontifex nominatus vivebat.

Tom. 9.
ann. 795.
num. 22.

Anast.

Post Divum Silvestrum, qui fecit Cameram Basilicæ ex trimma auri fulgentem, & super Corpus Beati Petri, quod ære conclusit, fecit crucem ex auro purissimo pensantem libras 150. in mensuram, loci, ubi scriptum est litteris puris nigellis in cruce: *Constantinus Augustus, & Helena Augusta hanc Domum Regali simili fulgore corruscantem auro circumdant*.

Anno 430. Cælestinus I. ornavit de argento Confessionem Beati Petri Apostoli, quæ habet libras quadraginta.

Anno 435. Sixtus III. ornavit de argento Confessionem Beati Petri Apostoli, quod habet libras quadringentas.

Anno 450. Leo I. Cameram, idest testudinem Beati Petri ornavit.

Severan.
pag. 112.

Anno 465. Hylarus obtulit duo vasa aurea, quorum pondus quindecim libras explebat pretiosis lapillis exornata.

Anno 483. Symplicius aliud vas aureum quinque librarum.

Anno 520. Hormisdas trabem argenteam imposuit, cujus pondus erat librarum 1400. binos insuper arcus argenteos 40. librarum ad lampades sustinendas.

Anno 560. Pelagius II. investivit Corpus Beati Petri Apostoli tabulis argenteis deauratis.

Baron.
tom. 8.

Anno 636. Honorius I. temporibus suis renovavit cymilium, vel supellectilem Beati Petri Apostoli, investivit Confessionem Beati Petri ex argento puro, quod pensat libras 187. fecit & cerosatas majores ex argento puro, duos, qui sunt antè Corpus Beati Petri Apostoli pensantes singuli libras 62.

Anno 700. Sergius donavit Timiamaterium aureum majus cum columnis, & cooperculo, in quo incensum, & odor suavitatis festis diebus, dum Missarum solemnia celebrarentur, Omnipotenti Deo opulentiùs mittebatur.

Anast.

Anno 740. Gregorius III. sex columnas onychinas volutiles statuit antè Confessionem, super quas posuit trabes, & vestivit eas argento purissimo, in quibus sunt expressæ ab uno latere effigies Salvatoris, & Apostolorum, ab alio Dei Genitricis, & Sanctarum Virginum, posuitque super eas lilia, & pharos argenteos librarum 700.

Anast.
apud Oidoin.
558.
Baron.
tom. 9.
pag. 122.

Anno 780. Adrianus I. Confessionem Beati Petri totam intus ex auro purissimo in laminis, diversisque historiis comptè ornavit, ponderans 300. librarum, ponens & cancellos in poste superiori ejusdem Sacræ Confessionis auri mundissimi libras tredecim pari modo, & in ipsius Confessionis liminari

nari libras viginti quinque, aspectum verò Altaris super eandem Confessionem, atque dextrâ, lævâque parte juxtâ gradus jam dictæ Confessionis addens in eis argenti libras centum triginta sex, curiosè renovavit, ejusque historias ex auro purissimo libras decem & octo nitidissimè deauravit, ante januas verò argenteas fecit canistros argenteos duodecim, pensantes libras quadraginta quinque. In eadem quippè Beati Petri Ecclesia per diversas coronas fecit Delphinos ex argento librarum centum. Præstantissimus idem eximius Antistes fecit in Ecclesia Beati Petri Apostoli ad Corpus imaginem, quæ dudum ex argento inerat, Salvatoris, Sanctæ Dei Genitricis, Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, atque Andreæ de auro purissimo miræ magnitudinis pensantes libras ducentas; & intus in Confessione imaginem in modum Evangeliorum ex auro obrizo pensantem libras viginti; simul & cancellos antè eandem Confessionem ex auro purissimo pensantes libras quinquaginta sex. Qui fecit simul in Altari intus in Sacra ultrò, citròque Confessione imaginem in modum Evangeliorum, nec non & in postibus inferioribus, & superioribus, atque cancellis, simul etiam & circa Corpus ex auro obrizo libras mille trecentas viginti octo. Et alibi. Hic fecit rugas in Presbyterio à parte Virorum, & Mulierum ex argento purissimo quinquaginta, librarum 130. necnon alias rugas in caput Presbyterii antè Confessionem ex argento pensantes simul libras 103. & paulò post in Altari majori Ecclesiæ Beati Petri Apostoli fecit ex auro purissimo diversas historias ponderis librarum 192. & intus in Confessione imaginem in modum Evangeliorum ex auro obrizo librarum 20. simul & cancellos antè eandem Confessionem ex auro purissimo pensantes libras 56. Quæ fiunt simul, quæ sunt in Altari intus, & in Sacra ultrò, citròque Confessione, & in ambone Evangeliorum, & in postibus inferioribus, & superioribus, atque cancellis, simul & Corpore auri obrizi libræ 1328. Et rursus fecit etiam ter Beatus ille imagines sex, laminis argenteis investitas, ex quibus tres posuit super rugas, quæ sunt in introitu Ecclesiæ Presbyterii, ubi & regularem ex argento investito, fecit & posuit super eandem regularem præfatas tres imagines in medio existentes, unam quidem pictam, habentem vultum Salvatoris, & in utriusque lateribus imagines habentes depictas unam Beati Michaelis, & aliam Beati Gabrielis Angelorum, in superiore verò ruga, idest in medio Presbyterii faciens aliam regularem ex argento investitam, constituit super eam tres reliquas imagines, in medio quidem habentes præfiguratum vultum Sanctæ Dei Genitricis, & ex duobus lateribus unam, habentem vultum depictum Sancti Andreæ Apostoli, & aliam Sancti Joannis Evangelistæ, easdem verò sex imagines, ut dictum est, ex laminis argenteis miræ pulchritudinis factas deauravit, in quibus imaginibus posuit libras centum.

Anno 800. Leo III. diversa ornamenta cum pretiosis lapillis pens. lib. 47. Tres lampades argenteas librarum 407. aureas librarum 15. Quatuor Angelos argenteos lib. 146. & duas tabulas argenteas, quarum pondus erat libr. 94. quarum altera Symbolum Apostolorum præferebat insculptum Græco idiomate, altera verò Latino, ut advenæ Fidem profiterentur.

Anno 820. Paschalis fecit in Sacro Altari Beati Petri Principis Apostolorum vestem miræ magnitudinis, pulchram, & decoratam nimis ex auro, gemmisque contextam, præfigurantem historiam qualiter idem Apostolus à vinculis per Angelum creptus est.

Anno 830. Gregorius IV. fecit in Ecclesia Beati Petri Apostoli vela cum chrysoclavo numero quatuordecim, habentia diversas historias Evangeliorum, & Passiones BB. Petri, ac Pauli, nec non Andreae Apostoli, quæ dependent inter imagines auro, argentoque fufas in trabe desuper argentata, antequàm adeas Sacram Confessionem, speciosa valdè visibus humanis, atque præcipua.

Anno 850. Leo IV. susceptus Sergio II. Pontifici quæcumque è Basilica Vaticana ablata fuerunt à Saracenis, reficere decrevit, tum præter alia quamplurima collata, Aream Altaris intus extrà deargentavit, & non tantum Sacram Beati Petri Confessionem, verum etiam frontem prædicti Altaris satis decenter, & honorificè peornavit, nam tabulam de auro, & smalto pensantem 216. lib. auri fecit, in qua Vetus, & Novum Testamentum continebatur, & posuit eam in fronte Altaris, quàm & nos etiam vidimus, ait Petrus Mallius §. De Thesauris Basilicæ, crucem quoque de auro purissimo, &c.] Anastasius autem hæc alia narrat [Leo IV. fecit in Ecclesia Beati Petri vela, quæ pendent in arcu Presbyterii ex auro, habentia historiam Beati Petri Apostoli numero decem & octo. Obtulit etiam Beato Petro Apostolo Calices de argento, qui sedent super circuitu Altaris numero sexdecim, verum etiam, & Calicem pendentem, cum catenulis, & Delphinis pensantem libras . . . . Item Sanctus, & Coangelicus præfatus Præsul post deprædationem Saracenorum istius Ecclesiæ fecit super Corpus Beati Petri Apostoli imagines argenteas, totasque numero tres, & unam quidem in medio habentem effigiem Salvatoris Domini Nostri JESU Christi cum gemmis in capite per crucem ornatam hyacinthis, & prasinis. Item aliam quamdam positam ad dexteram partem Salvatoris, & habentem vultum Beati Petri Apostoli, & Beatæ Petronillæ. Aliam quamdam positam ad partem lævam depictam, vultum habentem Beati Andreae Apostoli, simul & vultum prædicti Summi Præfulis pensantem libras centum & quatuor ex diversis gemmis, hyacinthis, & smaragdibus ornatam miræ magnitudinis, & posuit juxta venerabile Altare Beati Petri parte dexterâ pensantem mille lib. auri optimi, & permansit ibi usque ad tempora nostra. Fecit & imaginem Salvatoris nostri Christi in throno sedentis, cum duobus Angelis circa se, necnon etiam 20. alias imagines de argento circa eam, & posuit eas antè Altare super columnas vitineas, fecit quoque 40. canistra argentea, coronas argenteas, in quibus lampadæ appenderentur, à pectoralibus scilicet antè Altare usque ad Crucifixos. Hæc narrat Petrus Mallius sub nomine Canonici Romani, qui anno 1159. descripsit Basilicam Vaticanam, dicavitque Alexandro III. & in præfatione ad eundem, ait se compilasse talem libellum ex Archivo ejusdem Basilicæ.

Anno 856. Benedictus III. in Ecclesia Beati Petri Nutritori suo præ nimio amore exardescens ad cooperiendum billicum Confessionis, fecit cooperculum ex auro purissimo pensantem lib. tres.

Anno 1119. Calistus II. idem Altare, cum nimia vetustate, hominumque incuriâ quasi violatum videretur, optimus tandem Pontifex, optimis, quæ adhuc apparent marmoribus (nempe anno 1430. quo Veggius scribebat) densuò extruxit, atque ornavit, & in celebri die Annunciationis Beatæ Mariæ magno cum Episcoporum, Sacerdotumque conventu, Populorumque applausu honorificè consecravit.

Panciroli.
ref. nasc.
pag. 525.
ex Veggio.

Anno 1150. Eugenius III. (ut loquitur Petrus Mallius) quando celebravit primam Missam in Ecclesia Beati Petri, obtulit super venerabile Altare optimum sacratissimum ad Altaris ornatum, & Pastorale ornamentum, & semper cum veniebat celebrare solemniam Missarum in hanc Sacram Dei, & Beati Petri Basilicam, non vacua manu veniebat, sed satis devotè offerebat vel vestem super Altare, vel optimam calisam, vel aliud Papale donum.

Anno 1155. idem loquens de Hadriano IV. semper cum veniebat celebrare Missam ad Sanctum Petrum offerebat super venerabile Altare ejus vel optimum pallium ad ornatum Altaris, vel candelabra argentea, vel aliud Papale donum.

Hæc sunt præcipua munera, quæ à Summis antiquis Pontificibus Divo Petro oblata ejus Confessionem mirificè exornarunt. Superest ut Altare, quòd majus dicebatur exponamus.

Supra subterraneam ædiculam, quam descripsimus illud imminet. Antè ejus frontem duodecim columnæ vitineæ ex pario marmore eo ordine expositæ extabant, quo innuimus in Tabula 7. Ichnographica veteris Basilicæ pag. 28. litt. A. Eas Constantinus ipse collocaverat è Templo Salomonis evectas, ut scribit Alpharanus; sed aliqui apud Torrigium putant Romam delatas fuisse è Templo Dianæ Ephesinæ, quod extabat in Græcia. Onuphrius tamen ^{Davinus} affirmat sex tantum datas fuisse à Constantino, cæteras verò Gregorium III. concessas sibi ab Eustychio Exarco, erexisse in Ecclesia Divi Petri circa Presbyterium antè Confessionem, tres à dextris, tres à sinistris, juxtà alias antiquas sex filo pares]. De his Baronius tom. 8. anno 710.

Pag. 283.

Cap. 3.
lib. 5.

Ad Altare ascensum hinc indè præbebant gradus porphyretici, qui nunc duplici in linea distributi sub Apside Basilicæ, ubi Divi Petri Cathedralis Alexander VII. collocavit, pavementum palmis circiter duobus elevatum sustinent, sicut olim (ut mos erat in Templis) sub majore etiam Apside in loco eminentiori erant Clericorum, ac Presbyterorum subsellia pro cujusque gradu, & dignitate, & in loco editiori Sedes Episcopalis, quam Prudentius Hymno de Sancto Hippolyto sublime Tribunal vocat, & Nazianzenus in Somnio sublimem Thronum. Sedes autem altior erat, ut ex ea posset Antistes Populum monere, circumspicere, & custodire. Numquid aliud, ait Ambrosius, interpretatur Episcopus, nisi super Inspector? maxime cum in Solio in Ecclesia editiore sedeat.

Card. Bona
rer. Liturg.
lib. 1. cap.
20.

De dignit.
Sacerd. c. 6.

Hanc Aram ex ligno primò constructam Sanctus Silvester marmoream ædificari jussit: Primis enim Ecclesiæ seculis, tempore persecutionum, Altarium ligneorum usus erat, ut magis expeditus, quia facilius de loco in locum transferri poterant, ut observat Cardinalis Bona.

Rer. Liter.
lib. 1. cap. 20

MS. cap. 6. A.G. Apoll. cap. 19. Quadruplici angulo istius Aræ quatuor eximie speciei columnæ è porphyrite apposuit, quæ nobilissimum argenteum tegmen fulcirent, quod Cyborium vocant. Eas columnas suo tempore extitisse in Cryptis Vaticanis affirmat Torrigius; *Cyborium* autem erat operculum, quod imponebatur Altari ornatus causa; patet ex Joanne Chryostomo, qui in illa verba: *Faber argentarius, qui faciebat delubra argentea*, ait, & *quomodo possibile erat fieri delubra argentea? fortasie ediculas, & cooperacula, quæ cyboria vocant.*

Lib. 1. Edit. Lugd. Panvinius, qui de Septem Urbis Ecclesiis tractatum impressit anno 1570. affirmat tunc temporis adhuc extitisse tales columnas his verbis
 » [Super Altare autem, cui subjacet Corpus Sancti Petri, Sanctus Sil-
 » vester statuit nobile tegmen, sive suggestum, quod *Cyborium*, sive *Ca-*
 » *meram* vocabant argenteam deauratam, quatuor porphyreticis (quæ
 » adhuc extant) columnis erectam]. Idem affirmavit antè Panvinium
 Veggius, loquens de Constantino [Supra Altare autem, cui subjacet Cor-
 » pus Beati Petri statuit nobile tegmen auratum quatuor porphyreticis co-
 » lumnis erectum, quod postea Leo IV. (circa ann. 850.) argento puro
 » eximie ornavit]. Sanctus deinde Gregorius Magnus, antè Leonem, in-
 » quit Anastasius, fecit Beato Petro Apostolo Cyborium cum columnis suis
 » quatuor ex argento puro]. Illius meminit Gregorius Turonensis, qui
 anno 590. sacra Limina visitans à Beatissimo Pontifice, cum maxima reve-
 rentia, & charitate, ut verè Sanctus susceptus est, & amicus singularis, &
 unicus ab eo dilectus, prout legitur in ejus vitæ Breviario, quod operibus
 ejusdem præfixum habetur tom. 11. Biblioth. PP. Hic piissimus Scriptor de
 Mirac. Martyr. lib. 1. cap. 28. loquens de Sancti Petri Basilica, inquit
 » [etiam quatuor columnas in Altari, quæ sunt simul centum, præter
 » illas, quæ Cyborium Sepulchri sustentant, hoc enim Sepulchrum sub
 » Altare collocatum valde rarum habetur, sunt ibi & columnæ mirè ele-
 » gantia candore niveo, quatuor numero, quæ Cyborium Sepulchri su-
 » stinere dicuntur.

De Sept. Eccl. pag. 112. Ab hac Divi Gregorii Turonensis narratione, non obscure indica-
 tur, præter Cyborium Altaris, de quo loquimur porphyreticis columnis
 impositum, aliud Cyborium fuisse mole quidam longè minus, sed ex ar-
 gento compactum, quod Severanus affirmat, à Divo Gregorio fabricatum,
 nec pondus centum octoginta librarum excessisse.

An. 1294. num. 21. Erat igitur ultra Cyborium argenteum impositum Altari Confessio-
 nis, aliud in Altari majori magis excelsum porphyreticis columnis susten-
 tatum, quas visas à Panvino memoravimus, eandemque formam retine-
 bat anno 1294. sub Bonifacio VIII. ut narrat Cardinalis Stephanescus in
 lib. de Consecrat. & Coronat. ejusdem Pontificis, citatus à Bzovio, his
 carminibus:

— *Altare Petri de marmore casum;*
Porphyriisque gerens fulvis à cæte columnis
Quatuor argenti Calum, quod tempus in atrum
Verterat, ac subter fusi sub tegmine cupri
Corpora Sacra tenens, &c.

Illud postea anno circiter 1470. à Paulo II. refectum esse Panvinius narrat; extatque monumentum ejus fabricæ in Numismate, sub Paulo II. anno eodem cuso, quod in Tabula 1. Numismatum apparet pag. 10. hujus historiae exposita. Anno iterum 1480. Sixtus IV. iterum construxit, duodecim Sanctorum Apostolorum simulacris ornatum, quæ simulacra ait Torrigius, Matthæus Pullarius Florentinus exsculpsit, suntque in Cryptis Vaticanis apposita, cum inscriptione:

Cap. 42.

Imagines istæ marmoreæ Sanctorum duodecim Apostolorum erant ad ornatum Cyborii, quod Sixtus IV. Pont. Max. supra Altare Sacrosancto Beati Petri magnificè constituerat.

Ejusdem Cyborii reliquiæ nonnullæ ibidem servantur cum his notis:

Ornamenta Sixti Papæ IV. ad Altare Beati Petri existentia.

Julium etiam II. anno 1510. idem Cyborium affabre exsculptum renovasse affirmat Ugonius. Cujus nam formæ fuerit tale Cyborium, nullum prorsus, quod sciam, refert monumentum. Illud tantum indicatum inveni in Tabula scenographica Equitis Fontanæ, ex qua similem iconismum in nostra exhibuimus pag. 17. Sicut etiam indicat Pauli II. Numisma cum lemmate TRIBUNA SANCTI PETRI. Verum cum utraque delineatio orbaturum columnis, & parastatis impositum illud repræsentet, non juxta prototypum, sed ad libitum Sculptoris incisum credimus.

Sta. II.
pag. 101.

Lib. 2. c. 10.

Tali itaque Cyborio post Julium II. penitus ablato, narrat Torrigius, cum novi Templi Vaticani pavementum altius deduci, & æquari opus esset anno 1594. Jacobum à Porta retulisse Clementi VIII. detectum à se foramen, per quod Sancti Petri Monumentum apparebat, quo audito, Pontificem ipsum, ductis secum Eminentiss. Cardinali Bellarmino, Antoniano, & Sanctæ Cæciliæ, & admota ab Architecto ardenti face, oculis perlustrasse crucem auream Sepulchro impositam, deinde jussisse vetustissimam aram intactam eodem in loco relinqui, foramen se coram cæmentis oppleri, novumque postea desuper Altare, & quidem magnificentius erigi amplioris formæ, quod Altare absolutum die Dominico 26. Julii anni 1594. triginta octo Cardinalibus adstantibus totius Romanæ Curie interventu, innumrabilique Populi concursu, ipsemet Pontifex solemniter consecravit, & in eo Pontifex omnium primus incruentum Missæ Sacrificium obtulit, sicuti olim anno 1122. Calistus II. Altare supradictum à Beato Silvestro ædificatum in celebri die Annunciationis Beatæ Mariæ, ut supra enarratum est, consecraverat. Hæc affirmat Torrigius enarrata fuisse à Cardinali Sanctæ Cæciliæ, Aloysio Cittadino Basilicæ Canonico, & Joanni Bartetto ejusdem sacræ Confessionis Custodi.

MS.

Idem MS.
cap. 6.

Fuerat interim longo temporis intervallo Sacra Petri Confessio muris obstructa, nec ulli aditus amplius patuit ab anno 1200. quo Michael Lonigus affirmat Innocentium III. ejus januas penitus obfirmasse, ne amplius pateret Pseudo-pontificibus, à quorum impietate Sancti Petri Sepulchrum violari poterat, Sacroque pignore Romanam Urbem orbari, ut eò vel Bizantium potiretur, vel quævis alia Orbis Regio, in qua eorum fautores

vige-

vigerent, sicuti olim Græci clam subripere conati fuerunt Divi Pauli Caput, ut narrat in sua epistola ad Constantiam Augustam Divus Gregorius.

Rebus postea in tranquillissimo Ecclesie statu compositis, dum aurea ætate perfrueretur Paulus V. & Vaticanam Basilicam nobilissimo additamento absolverit, ejus magnanimitatem extimulavit pietas erga Principem Apostolorum, ut veterem, ac sacram Aedem perviam Fidelibus redderet, & Piorum accedentium cultui iterum aperiret. Extat in Archivo Basilicæ Vaticanæ idea ex ligno compacta, juxta quam novam Aediculam sub pavimento construendam Martinus Ferrabosco Pontifici indigitavit. Indè nos

Fig. 45.

acceptam in sequenti delineavimus Tab. 45. in qua apparet cubiculum A perfectè rotundum sub fornice delitescens. In illud ingressum præbent quatuor januæ BCDE è diametro sibi respondentes, quarum E loculamentum præbet pro Altare Divi Petri, aliæ tres ducunt ad ambulacrum pariter fornicatum, & juxta cubiculum A circulariter ædificatum. Ex hoc per binas scalas FG hinc indè in oppositis partibus dispositas ascensus erat ad Basilicæ pavementum, ubi quadratum Altare X latera ostentabat cum cancellis æneis deauratis, per quos lux subterraneum cubiculum posset irradiare, eratque propè illud aliud Altare $\dagger$ ad Sacra peragenda fabricatum, & utrumque marmoreis gradibus elevatum. Circa hæc Altaria quamplurima balaustra in gyrum disposita coronam O sustinebant, ad altitudinem quatuor palmorum è pavimento elevatam, & quatuor aditibus interruptam.

Tali ideæ aliam præposuit Paulus V. quæ nunc extat in formam crucis extracta, eam in medio novæ Basilicæ aperuit Carolus Madernus. Columellis auro textili, pretiosoque lapide fores circumdedit, gradus marmoreos, quibus ad intima descenderetur collocavit, quas columnas putat Martiniellus eas fuisse, quarum meminit Sanctus Gregorius Turronensis, ubi ait, sunt ibi & columnæ miræ elegantie candore niveo quatuor numero, quæ Cyborium sustinere dicuntur; parietes hinc indè stemmatibus, & aliis ornamentis, & variorum colorum lapillis incrustavit. Pavimentum ejusdem mirando opere tessellato stravit. Ostium intermedium ænea crate inaurata inter aliquot elegantes columnas conclusit die 17. Februarii 1617. Statuas eorundem Apostolorum ex metallo deauratas in loculamentis exterioribus reposuit 16. Octobris 1616. Clathris ferreis Confessionem interioribus clausit, magnam vim lapidum pretiosarum ad ejus aream, interioribus recessum ornandum reliquit, atque lampadarum argentearum multitudine locum illustravit.

Roma ricercata.
Giorn. 2.

Turrigius
MS.

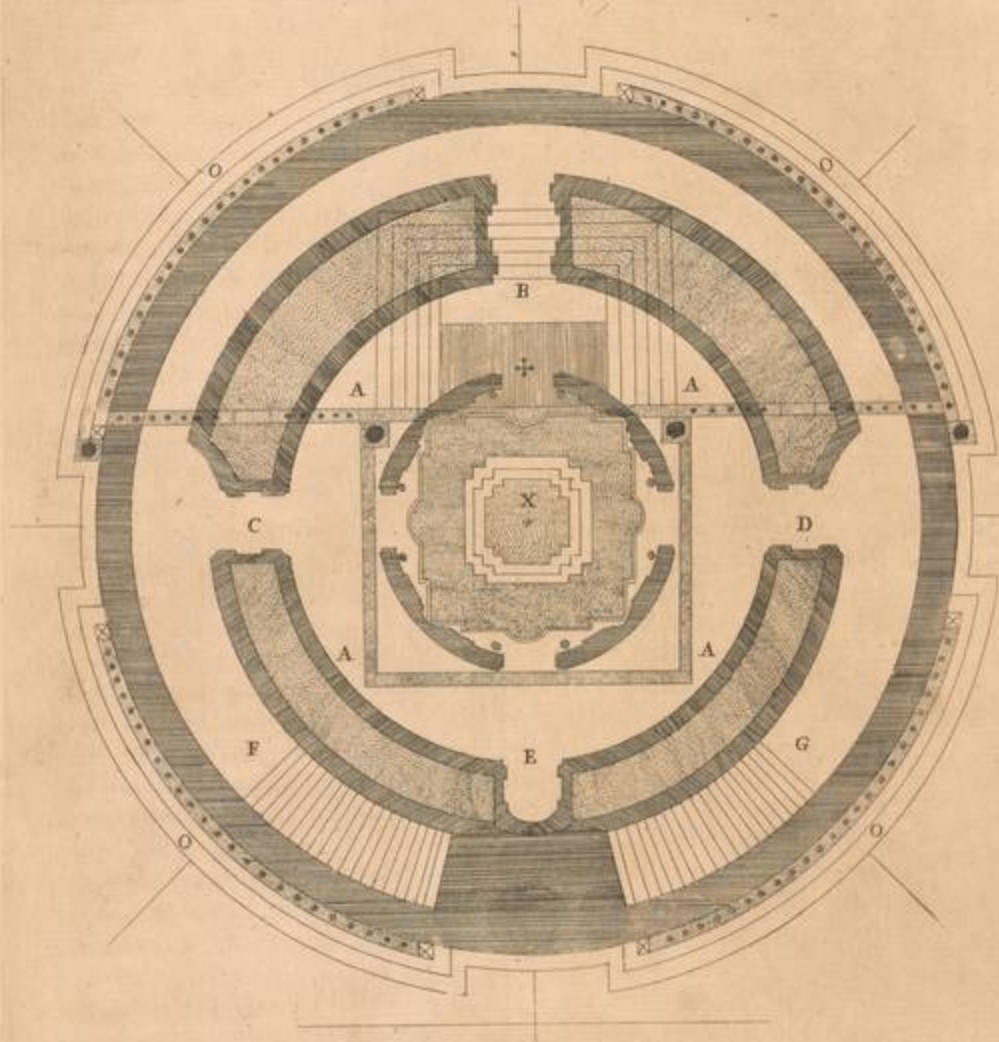
Hanc Pauli V. fabricam sequentibus verbis retulit Grimaldus [Anno
 „ Domini 1605. Sacram Beati Petri Confessionem pretiosis lapidibus orna-
 „ vit, quam in plano pavimenti Ecclesie cingit ordo coronatus columel-
 „ larum Cesaraugustani marmoris, habet descensus per duplices gradus,
 „ hinc indè habet incrustationes elegantissimas marmorum Lacedæmonio-
 „ rum viridum, laminas splendidissimas albas, & nigras, Stemmata San-
 „ ctis. D. N. gentilitia mira arte segmentata lapidibus croceis, nigris, cine-
 „ ricis, lapillazulis, in campo stemmatum pavementum venatis albis mar-
 „ moribus nota alba, & nigra. Affricanis decussatis clavibus cum thiara
 „ elegan-

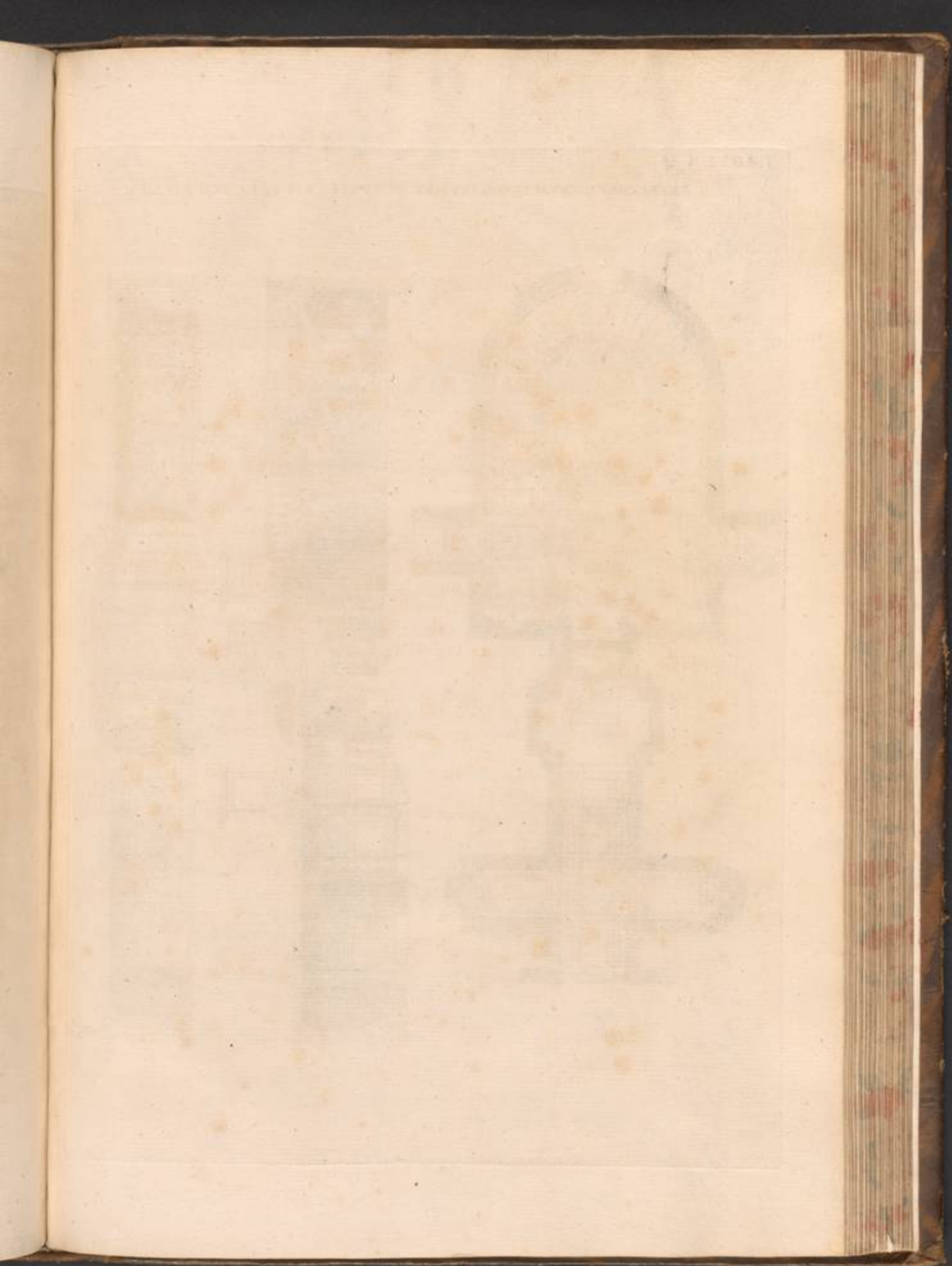
TABVLA 45.

pag. 150.

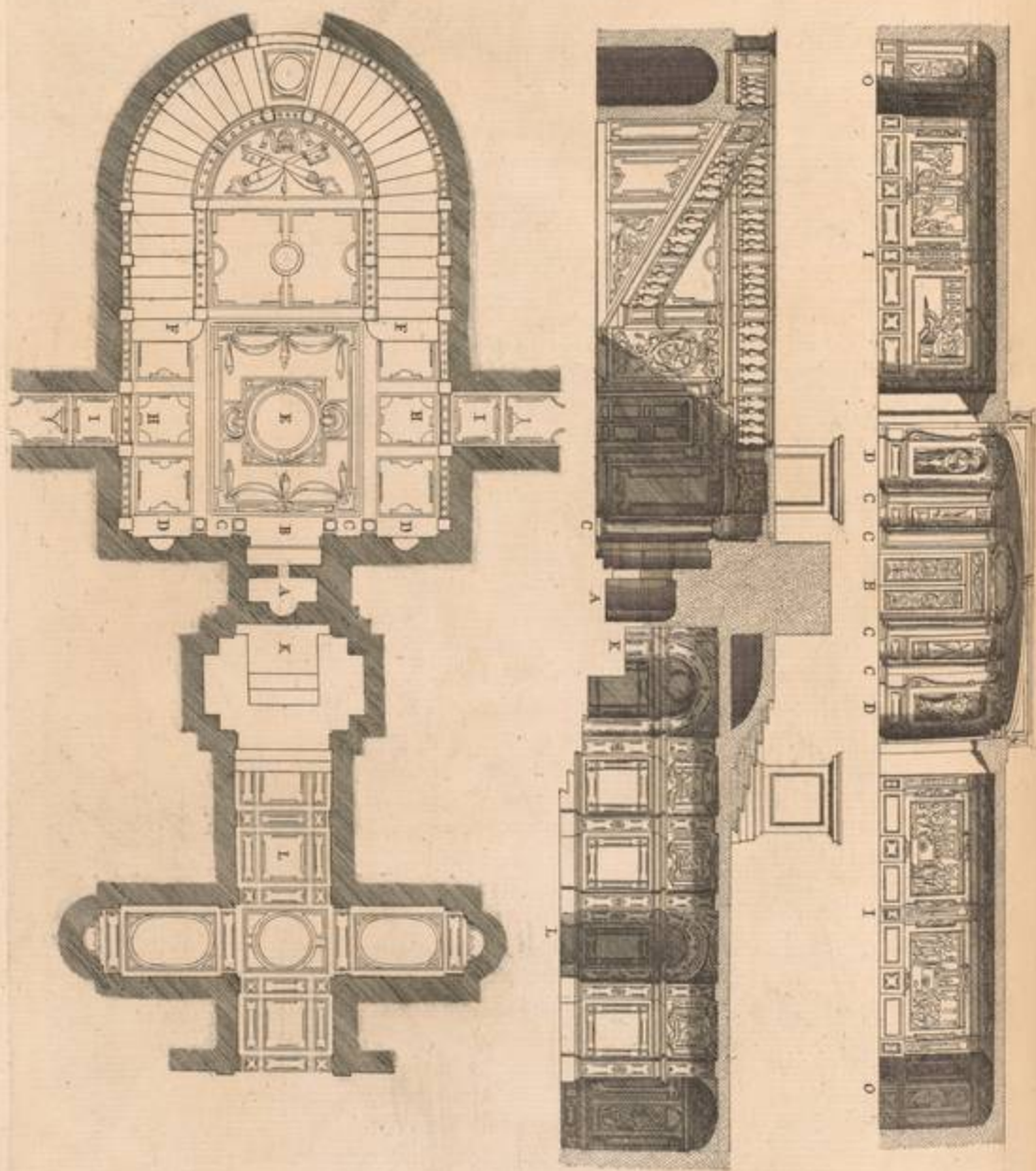
CONFESSIO D. PETRI
A MARTINO FERRABOSCO DELINEATA

D. PETRI CONFESSIO MARMORIBVS ET PICTVRIS EXORNATA SVB PAVLO V.

„elegantè segmentatis ornatur. Laminas ovatas alabaſtri Cydonii, quatuor nobiliſſimas columnas ex alabaſtro Cydonio, cum duabus Statuis æneis inauratis Petri, & Pauli Apoſtoli, atque antè oſtium Confeſſionis nobiliſſimam craterem æneam inauratam. Idem Sanctiſſimus Pater & Dominus majori devotione erga glorioliſſimum Apoſtolum Petrum, eam impenſam Fidelium omnium gaudio collocavit. Argenteam lampadam lib. 70. dono dedit. In ambitus fornice, ubi ejus leguntur inſcriptiones Numiſmata concluſit ærea, &c.]

Sequentem Tabulam expono 46. in qua totius Aediculæ ſtructura ichnographicè, & orthographicè delineata oculis ſubiicitur ex Tabulis Martini Ferrabofci accepta, quàm characteribus adjunctis enucleatiùs hic explico. Fig. 46.

A Locus Confeſſionis primùm ab Anacleto Pontifice ornatus, demùm à Paulo V. ſequentibus additamentis.

B Cancelli ænei deaurati, poſt quos crates ænea videtur ab Innocentio III. donata, eam duo Angeli lapidei cuſtodiant, ut olim ſepulchrum Bernardi Cardinalis Eruli, ſupra quam portam aurei characteres in marmore nigro hæc verba efformant: SACRA BEATI-PETRI CONFESSIO A PAULO V. EJUS SERVO EXORNATA ANNO DOMINI 1615. PONTIF. XI. Turrius.

C Locus, ubi quatuor inſunt columnæ ex marmore alabaſtrite magni pretii.

D Loculi, in quibus inſunt Statuæ æneæ SS. Petri, & Pauli.

E Pavimentum pretioſis lapidibus ſtratam, quorum aliqua extabant in Templo Sancti Vincentii Baſilicæ proximo.

F Gradus marmorei 34. è pavimento Baſilicæ ad planum Confeſſionis ducentes; centum & undecim balauſtris exornati, quorum ſingula pretio ſexdecim ſcutorum confeſta ſunt, gradus verò extruxere ex epiſtyliis, quæ veteris Baſilicæ columnis, erant impoſita.

H Binæ januæ in ſacras Cryptas aditum præbentes per ambulacra II. in quorum parietibus inſunt ſacræ hiftoriæ coloribus expreſſæ, nempe numero 1. Divus Gregorius ſacram mappam cultro feriens, ex qua ſanguis divinitus effluxit; 2. Sanctus Leo Magnus ſimile miraculum agens in tobalea Altaris; numero 3. Divus Petrus imperans confeſſionem Altarium, veteris Baſilicæ; numero 4. Paſchalis I. cui dormienti Beatæ Cœciliæ Corpus indicatum fuit, in Cæmeterio Præteſtati occultum. Propè quàm Apoſtolorum Paſſiones in ære feliciter expreſſæ à Sebaſtiano Torriſano. Picturas verò Joannes Baptiſta Riccius anno 1618. & 1619. abſolvit. Balleonus pag. 314.

K Altare ſub pavimento novi Templi.

L Ambulacrum ducens ad dictum Altare à Paulo V. ornatum marmoribus, ac picturis, & in Tabula orthographicè expreſſum. In ſummitate forniciſ craterem æneam habet, per quam lumen irradiat, eam formavit ſub Clemente VIII. Sebaſtianus Torriſanus Bononiensis Artis Fuſoriae Præfeſtus à Pontifice electus. Balleonus ibid.

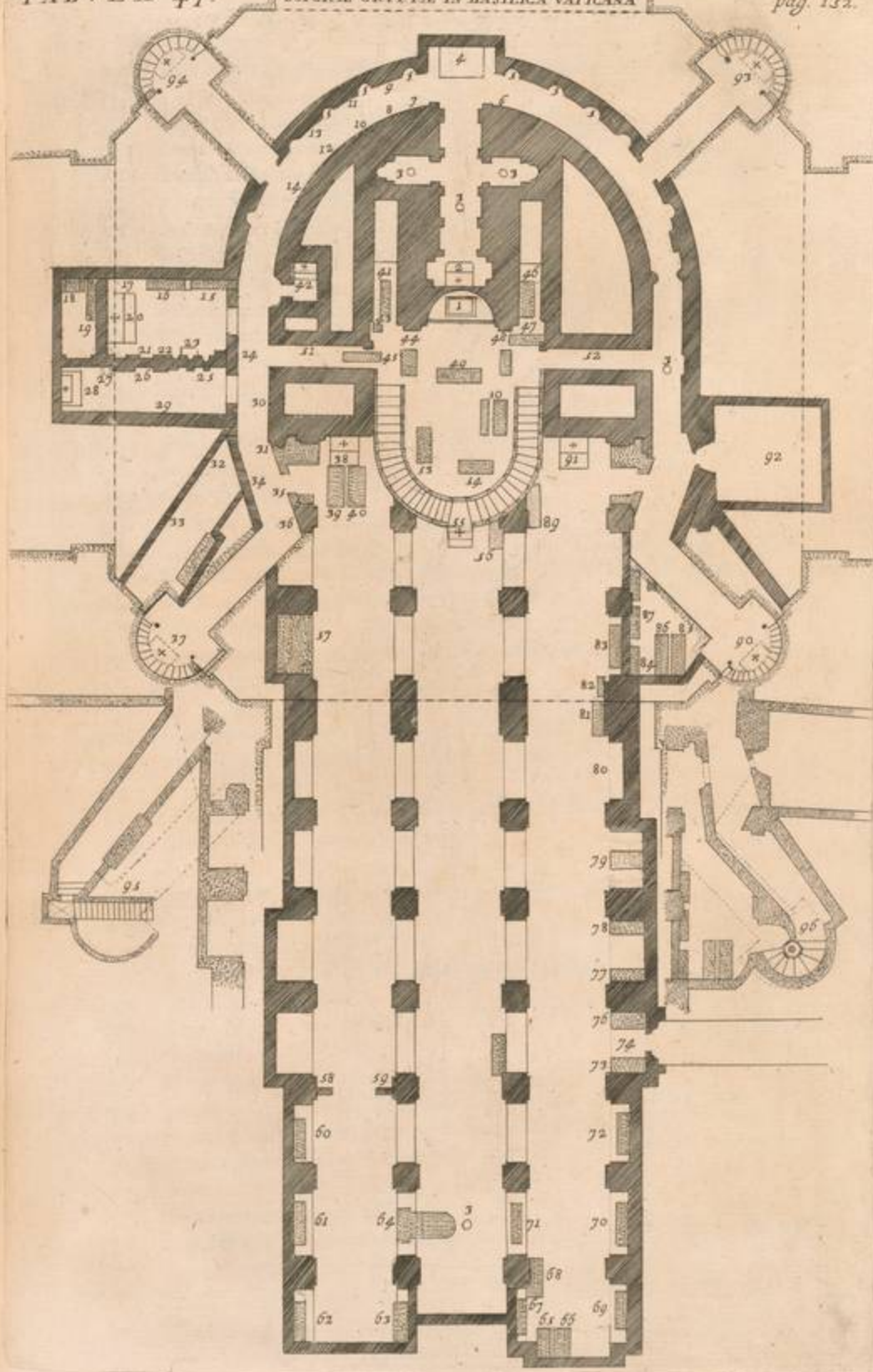
M Altare majus Baſilicæ.

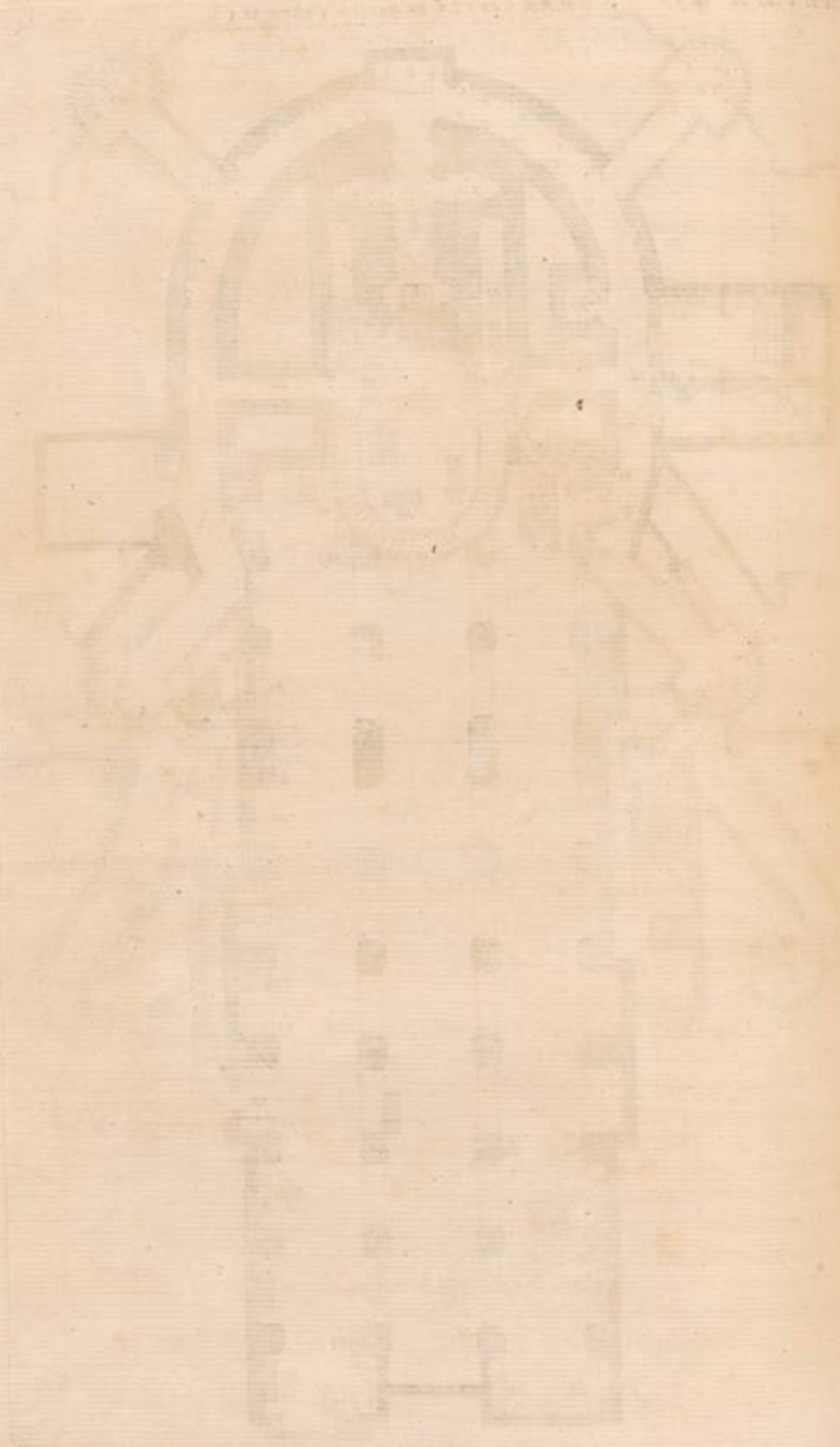
N Septem marmorei gradus, non quinque, ut Ferrabofcus delineavit.

Via

Fig. 47. O Viæ ad Sacras Cryptas, quarum Ichnographiam in Tabula 47. hic exponimus, ne aliquid desideretur, quod ad Templi fabricam spectat, ejus partes numeri adjecti explicabunt.

1. Confessio, sub qua Divi Petri Corpus reconditur.
2. Altare propè Confessionem.
3. Foramina in pavimento Basilicæ ad lumen transmittendum.
4. Sepulchrum Junii Bassi Urbis Præfecti.
5. Simulacra marmorea Sanctorum Apostolorum.
6. Tabula marmorea, in qua cælaturis eminentibus, inæqualibusque Divi Pauli exprimitur Martyrium.
7. Similis Tabula Divum Petrum cruci affixum repræsentans.
8. & 9. Imagines marmoreæ, quæ olim in Sepulchro Pauli II. & Calisti III. extabant.
10. Statuæ DD. Petri, & Pauli.
11. Imagines marmoreæ Adami, & Evæ, quæ olim erant in Sepulchro Pauli II.
12. Simulacra Beatæ Virginis, & Apostolorum Petri, & Pauli, ad quorum pedes Nicolaus III. & Cardinalis Ursinus.
13. Imago Sanctissimæ Trinitatis inæquali cælatura in marmore: exsculpta.
14. Imago Divi Pauli ex musivo compacta.
15. Sepulchrum Constantis Servi Dei.
16. Sepulchrum N.
17. Inscriptiones, & Picturæ antiquæ.
18. Locus, ubi extabant Corpora Sanctorum Leonum I. II. III. & IV.
19. Sepulchrum Cardinalis Raimundi Ursini.
20. Altare Beatæ Virginis dictæ à Porticu.
21. Statua Benedicte Papa XII.
22. Statuæ, & Picturæ.
23. Simulacrum Divi Petri sedentis.
24. Imagines Sanctiss. Salvatoris, & BB. Petri, & Pauli, quæ olim erant in Atrio Paradisi.
25. Statuæ, & Picturæ.
26. Statua Bonifacii VIII.
27. Tabula marmorea.
28. Altare Beatiss. Virginis Prægnantium dictæ.
29. Antiquæ Inscriptiones, quas refert Illustr. Ciampinus pag. 104. num. 17. 18. 19. 20. & 21.
30. Carmina Beati Damasi Papæ.
31. Fragmentum lapidis, in quo Donatio exprimitur Comitissæ Mathildis Beato Petro facta.
32. Imago Beatiss. Virginis ex musivo, olim ad Cyborium Joannis VII.
33. Simulacra Apostolorum marmorea, quæ olim ornabant Sepulchrum Nicolai V. & Calisti III.

34. Monumentum cujusdam nobilis Catelli nomine, qui obiit anno 501.
35. Lapis continens visionem factam devoto Viro.
36. Lapis continens donationem factam Basilicæ à Petro Barbo.
37. Sacellum Sancti Andreae.
38. Altare Sanctiss. Salvatoris.
39. Sepulchrum Cardinalis Stephani Nardini.
40. Sepulchrum Carolæ Reginae Cypri.
41. Sepulchrum N. N.
42. Altare Sanctiss. Salvatoris antiquum.
43. Sepulchrum Infantis.
44. Sepulchrum N. N.
45. Sepulchrum Lini Papæ.
46. Sepulchrum N. N.
47. Sepulchrum N. N.
48. Sepulchrum N. N.
49. 50. & 51. Sepulchrum N. N.
52. Miracula Beati Petri expressa in pariete.
53. & 54. Sepulchrum N. N.
55. Scalæ à pavimento Basilicæ ducentes ad Sacram Confessionem, sub quibus est Altare Sanctiss. Pietati sacrum.
56. Sepulchrum Christinæ Svecorum Reginae.
57. Terra eruta è Sacra Divi Petri Confessione.
58. Statua Sancti Pauli.
59. Statua Sancti Petri.
60. Sepulchrum Cardinalis Francisci Tebaldeschi.
61. Sepulchrum Felicis Diaconi sub Leone I.
62. Sepulchrum Gregorii Papæ V.
63. Sepulchrum Fratris Raimundi Togastæ Equit. Melit. Magistri.
64. Sepulchrum Othonis II. Imperat.
65. Sepulchrum Pii II.
66. Sepulchrum Cardinalis Benedicti Cajetani.
67. Sepulchrum Bonifacii VIII.
68. Sepulchrum Pii III.
69. Sepulchrum cujusdam è Cajetanorum Familia.
70. Sepulchrum Nicolai V.
71. Sepulchrum Hadriani IV.
72. Sepulchrum Pauli II.
73. Sepulchrum Julii III.
74. Janua à Clemente VIII. extracta, per quam è Palatio Vaticano descendere secretò poterant Pontifices ad Sacram Confessionem.
75. Sepulchrum Cardinalis Reginaldi Ursini.
76. Sepulchrum Nicolai III.
77. Sepulchrum Urbani VI.
78. Sepulchrum Innocentii VIII.
79. Sepulchrum Marcelli II.

80. Sepulchrum Innocentii IX.
81. Sepulchrum Cardinalis Petri Fonsecae.
82. Sepulchrum Cardinalis Ardicini senioris.
83. Sepulchrum Cardinalis Berardi Heruli.
84. Sepulchrum Agnetis Columnae Cajetanæ.
85. Sepulchrum nobilis Galli.
86. Sepulchrum Joannis Poggii Episc. Bononien.
87. Sepulchrum Francisci Bandini Piccolominei.
88. Sepulchrum Maffioli Episc. Polensis.
89. Sepulchrum Cardinalis Ardicini junioris.
90. Sacellum Sancti Longini Martyris.
91. Altare Sanctæ Mariæ de Febribus.
92. Ossa diversorum.
93. Sacellum Sanctæ Helenæ.
94. Sacellum Sanctæ Veronicæ.
95. & 96. Ingressus ad sacras Cryptas, prout extabat antè Paulum V.

lum V.

Has Cryptas Clemens VIII. in formam crucis extruxit anno 1594. & Paulus V. sacris veteris Basilicæ monumentis ditavit. Eorum descriptionem omittimus à Francisco Maria Torrigio luculenter editam Romæ anno 1675. & ab Illustriss. Ciampino de Sacris Aedificiis 1693. cap. 4. sect. 15.

Notandum tamen hic est delineationem Sacelli sub Altare positi à Martino Ferrabosco vulgatam, dissimilem esse ab ea, quàm Eques Carolus Fontana expressit lib. 5. cap. 34. Hæc enim illud exhibet, prout modò extat juxtà typum Jacobi à Porta. In illa autem paries arcuatus Altari subterraneo impositus magis elevatus ostenditur, quem Martinus Ferrabosco excogitavit, ut lampadarum fumus in ampliori Sacello meliùs dissiparetur; non tamen extruxit ob aliquas difficultates, quas Vaticanæ Fabricæ Præsides superari non posse existimaverunt. Extat Apologia ejusdem Martini illis oblata inter fragmenta Ferdinandi Caroli pag. 479. in Bibliotheca Equitum à Puteo servata.

Pag. 104.

Totam fabricæ structuram affirmat Torrigius expensis duodecim millium nummorum absolutam fuisse à Maderno anno 1615. ut indicat inscriptio inibi posita. Anno 1617. binas januas hinc indè aperuit, ut narratur nigris characteribus in lapide propè Confessionem collocato, sic:

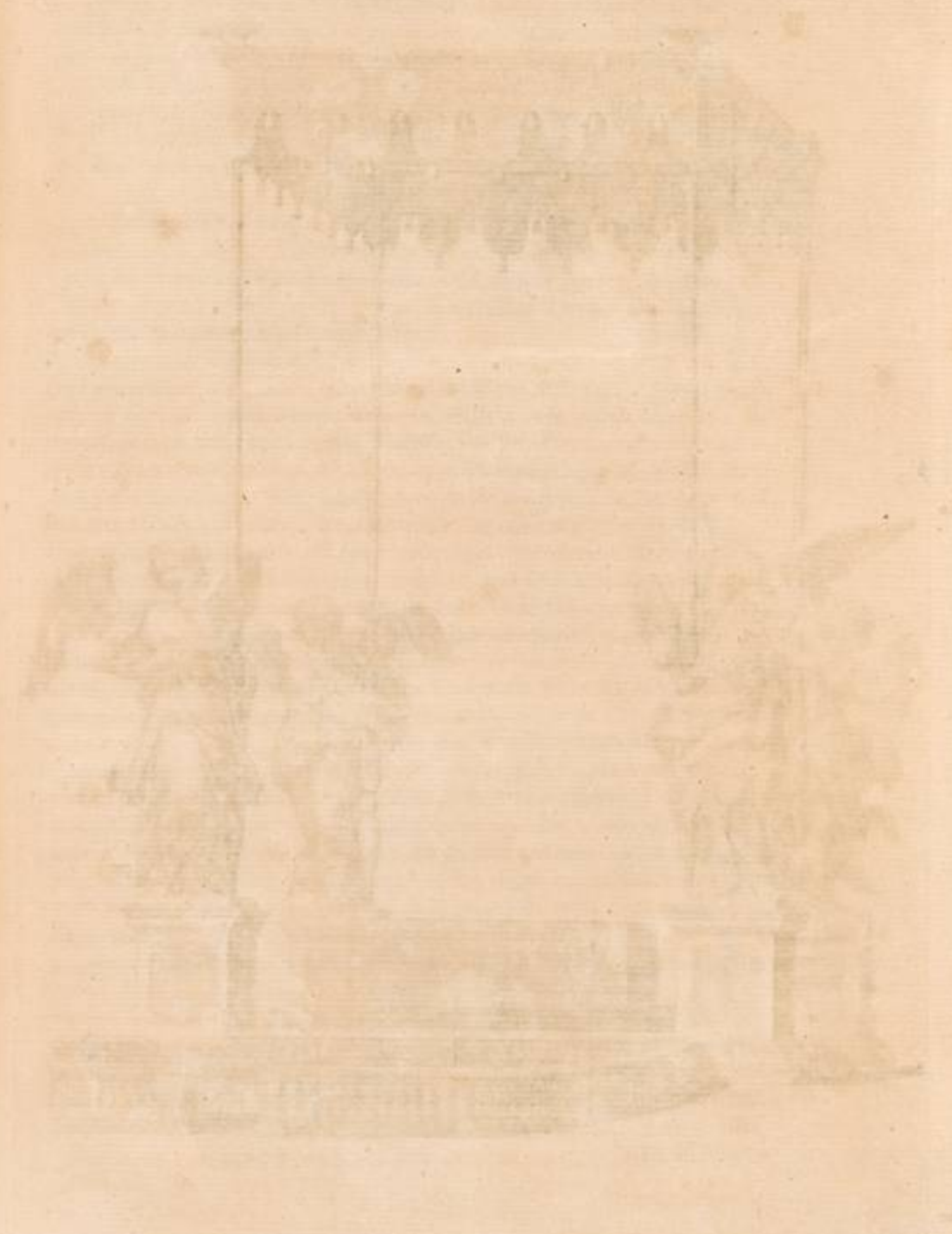
Paulus V. Pont. Max. ad commodiorem Principis Apostolorum venerationem, ac sui decorem ornavit, & portas aperuit, Pontificatus sui anno XIII. Salutis MDCXVII.

Eodem itidem anno aliam portam publicæ Piorum commoditati aperuit in parte dexterâ, juxtà parastatam, ubi nunc est Sacellum Sanctæ Helenæ dicatum. Tria ænea Numismata fuisse collocata die 20. Julii ejusdem anni, affirmat Torrigius pag. 37. ejus formæ, quàm exhibuimus in nostra Tabula Numismatum, cum lemmate: SACRA PETRI CONFESSIO EXORNATA.

Torigius
pag. 26.

Exhibe-

1784

au-
94-
rip-
me
4-
3
lus
edò
ab-
fco
ar;
fi-
lis
tis
il-
ri-
ur
e-
ii
n
a
)

ORNAMENTVM IMPOSITVM D. PETRI CONFESSIONI SVB PAVLO V.

Exhibebant illa majorem Aram cum quatuor Angelis supra stylobata in quatuor ejus angulis stantibus, & magnam umbellam auro præfulgidam subfinentibus. Tota hæc machina ex ligno compacta, subiecto Iconismo expressa ideam exhibebant futuræ molis, quam ex ære, auroque excitare animo inerat Pontificis, ut loci sanctitati par esset, ac splendidissimi ejusdem Pontificis pietatem ostenderet.

Fig. 48.

Nihil tamen Paulo regnante effectum est, sed postquam Urbanus VIII. Pontificiæ Dignitatis Thiaræ accepit anno 1623. umbellam firmis hastis sustentatam decoravit, quas Hieronymus Romanus suo scalpto foliato opere exornavit, & anno 1624. Simeon Obenaccius Florentinus auro circumtexit.

Deindè videns perfectum jam Templum quoad principes partes, & insigniora ornamenta, adeò nobile additamentum caput excogitare, ut decore suo, ac pretio æquaret reliqui operis majestatem, tam necessarium, ut singulis respondens partibus convenienti consensu Templi universi venustatem, ac magnificentiam consumaret.

Cum hæc meditaretur Urbanus antequàm fundamenta ad sustentandam molem apta jacerentur, nonnullis visum fuit opus aggredi æquè arduum, ac periculis plenum, quibus certè Pontificis mentem avertendam ab eo esse opinabantur; & quidem triplici potissimum de causa. Periclitari enim, ajebant, primò erga Principem Apostolorum venerationem, si fortè, cum terra egeretur, sacri ejus Cineres eo loco abesse deprehenderentur, sub quo Fidelium Cætus illos latere piè opinabatur, & perduelles Romanæ Ecclesiæ hostes negabant. Quantum dedecoris Pontificiæ Auctoritati inde emanaturum, si (ut olim Sixto V. accidit, cum Divi Hieronymi Corpus in extructo à se Sacello reperire non potuit) Divi Petri Sepulchrum non detegeretur? Secundò tanti Theauri jacturam imminere; cum enim eodem de loco quamplurima Sepulchra nulla inscriptione notata aliò transferenda essent, BB. Apostolorum Principis Monumentum nulla fortasse notâ insignitum cum iisdem amoveri posse, atque ibi imposterum cultum præstandum fore, ubi sacræ ejus Reliquiæ non adessent. Tertio demùm sepulchralem urnam longa annorum serie facilè consumptam posse Operariorum, incuria in effodiendo dilacerari, atque inde pretiosos cineres dilapsos, cum terræ glebis ita confundi, ut nunquam separari, nec recognosci amplius possent. Talia discrimina effugienda esse suaderi à Religione, à qua certè Sacra Divi Petri Confessio aliis quamplurimis ditari poterat ornamentis.

Verùm quàm debilia fuerint objecta, ne ab egregio, ac religioso molimine Summus Pontifex dimoveretur, ea quæ subiiciam, satis ostendunt, ac prout quidem flocci penitus faciendas esse, responsum est, Hæreticorum voces, negantes Divi Petri Sepulchrum Romæ extare, contra quas unanimi consensu militat tum antiquorum, tum recentiorum Auctorum series, eruditione non minus, quàm pietate insignium, à quibus Fidelium Orbis docetur, illud sub Sacra Confessione in Vaticano reconditum fuisse, ad quàm semper venerabundus accessit. Illam enim, postquam Beatus Silvester cum piissimo Constantino Sepulchrum exornavit, nulla Barbarorum vis, nullæ hostium insidiæ violarunt, quamvis Templi Vaticani opes fuerint multoties depre-

depredati. Neque confusionis periculum adesse, ubi Beati Petri Sepulchrum supra cætera conspicuum esse constabat ob ornamenta tum ænea, tum aurea, quibus ab eodem Imperatore fuisse ditatum narravit Anastasius, cum scripsit
 » [Constantinus Augustus ex rogatu Sancti Silvestri loculum cum Corpore
 » Sancti Petri recondidit, ipsumque loculum undique ex ære Cyprio con-
 » clusit, quod est immobile, ad caput pedes quinque, ad latus dextrum
 » pedes quinque, ad latus sinistrum pedes quinque, subtus pedes quinque
 » supra pedes quinque; sic conclusit Corpus Beati Petri Apostoli, & recon-
 » didit.

His addidere, fundamenta pro columnis sublinendis quatuor in angulis effodienda esse, decem palmis circiter à loco distantibus, sub quo Beati Petri Corpus jacebat; conditum enim fuit sub foramine, cui imminabat Salvatoris imago ex mulsivo expressa post æneum cancellum, ab Innocentio III. circa ann. 1200. refectum, de quo foramine hæc habuit S. Gregorius Turonensis: *Sepulchrum Sancti Petri sub Altari collocatum valde rarum habetur, & qui orare desiderat, referatis cancellis, quibus locus ille ambitur, accedit supra Sepulchrum, & sic fenestrella parvula patefacta, immisso introsum capite, quæ necessitas promit efflagitat.* Hoc ipsum foramen Anastasius vocavit Billicum, seu Umbilicum Confessionis, quod à multis Pontificibus exornatum scimus, præcipuè à Benedicto III. qui ad illud cooperiendum (inquit Anastasius) fecit cooperculum ex auro purissimo pensans libras tres. Quamobrem nulla ratio Sepulchrum Divi Petri è suo loco dimovendum esse suadebat; verum omnia studia adhibenda, ut illi cultus augetur pretioso ornamentorum additamento, quæ pietas Summi Pontificis excogitaverat.

Apud O-
dota. 505.

Cæteros igitur Sanctissimos Prædecessores æmulatus Urbanus VIII. nobilissimo Mausoleo ex ære Corinthio auro superinducto Sacram Beati Petri Confessionem decoravit; opere inquam glorioso, sæculorum laboribus lucem allaturo, sine gloriæ consorte, quod Joanne Laurentio Equite Bernino perfectum Pietatis Sacellum, Cæli Aerarium, & Conditorium, Aeternitatis Lælius Guidiccionius appellavit.

Balsinuc-
cius in vita
p. 25. 22.

De Roma
antiq.

Vix illud moliri cæperat Berninus, cum insipientium hominum voces contra ipsum insurgentes, laudes ei debitas minuere studuerunt. Aiebant enim, molis opificium extrui, quod nullus antea, quamvis peritissimus Artifex ausus fuerat excogitare; nimiam metalli, aurique copiam in ea consumendam, cui majestas, & decor defuisset. Ineptè tandem in centro Basilicæ machinam adeò excelsam excitari, à qua Parastatarum, Naviumque sibi mutuò respondentium prospectus occluderetur. Verum quam frustra calumnias suas invidia, & imperitia inferre studuerint peritissimo Artifici, ipsum opus detexit, quod semper Posterorum series admirabitur.

Recenset illud Donatus noster lib. 4. cap. 10. suoque stylo adeò eleganter expressum, ut ejus verba hic inferere, nullo penitus apice variato sanius duxerim, quam emendicata elocutione describere [Tota igitur moles
 » (inquit Donatus) fusili ex ære constat, auro subindè interlita, ut misceat
 » perennitati splendorem; tortiles in ea columnæ quatuor, ternis portioni-
 » bus compactiles, infima parte in spiram striatæ, tortuosis, & è folioso
 caudice

„ caudice erumpentibus canalibus, exinde arbusculis laureis scapum am-
 „ plexis identidem convestitæ, quarum ramulis ænei quamquam pueri col-
 „ ludunt, & auro guttatæ interquiescunt Apes. Nituntur columnæ spiræ
 „ æneis, hæ stylobaris è pario marmore, quibus profilientes anguli retra-
 „ ctum, ac veluti alveolatum ophytem marginant, virgatumque versico-
 „ loribus maculis, modò sparsis, & errantibus, modò se colligentibus,
 „ & convolutis. At exterioribus quadratis ex eodem marmore insertum.
 „ stemma Barberinum est, superculptis Pontificiis diadematis, & clavibus.
 „ Capitula columnarum Jonico, & Corinthio genere composita in olivæ
 „ folia se induunt, dispari altitudine è fundo subnascentia, resupinato per
 „ ambitum verticis labro, è quibus erumpentes cauliculi circumflectuntur
 „ extèrnos in flosculos. Super hos echinum spectare est sculptum ovis, &
 „ spiculis, altiorem abacum medio comantem flore (& si alicubi pro flore
 „ Sol est) introrsus sinuatum, & supra volutas angulosum. Hæ porrò inter
 „ echinum, & abacum emergentes, in angulis foliorum tenuis latiore circulo
 „ se demittunt, tum arctiores in Orbes circinatæ in medium tandem flo-
 „ rem, floreum quasi oculum, desinunt. Capitulis incumbit Epistylum,
 „ ternisque fasciis intermiscet astragalos baccis, & verticillis interfectos.
 „ Hoc sequitur Zophorus radiofo notatus Sole, quem corona superfulget
 „ superne projecta, deorsum autem oviculis, denticulisque cæлата. Super
 „ coronam, quæ quadripartita, nec ultrà, quàm pro columnarum crassi-
 „ tudine producitur, statuta quatuor cælitum juvenili specie simulacra sunt,
 „ quæ manibus laureas retinent fronde proluxa implicatione, contextuque,
 „ tanquam in encarpis advolutas, retroque pertinentes ad proximam tra-
 „ bem, & quodammodò colligantes. Trabes æneæ quatuor totidem molis
 „ angulis insertæ ab iis obversæ invicem tolluntur, anfractuque flexuosæ,
 „ tum paulatim coeuntes, supertensis palmis inauratis, nec modicè resu-
 „ pinis, nectuntur in medium supercilium, è quo emimens globus super-
 „ stante cruce inauratus effulget. Sub trabibus expansa ex ære umbella,
 „ & ære imminens, continuatoque margine summo coronæ cymatio con-
 „ juncta, toto inter columnas cælo subtenditur, aut ipsa cælum est, quòd
 „ divinæ Columbæ aurato radiorum circulo subvolantis exornat candor,
 „ & fulgor illustrat. Extremis umbellæ oris velut assuuntur æneæ in flexu-
 „ ram concisæ, auroque fimbriatæ lacinia flocco inaurato dependulo, quas
 „ ad coronæ altitudinem intercolumnium implentes, superiorum aligeræ
 „ facies, & Barberinæ apes alterno auro distinguunt. At medium umbellæ
 „ marginem tenuerunt minores duo cœlites, quorum alter insidet, alter
 „ supervolat, uterque puerili forma, & habitu. Et anteriori quidem fronte
 „ hic Pontificia corona, ille Cæli, Terrarumque clavibus oneratur.
 „ Iisdem insignibus gaudent in aversa extremitate posteriores. Qui latera
 „ tuentur hinc, atque hinc minantes Pauli gladio corruscant. Hæc est area
 „ Urbani Moles, digna quæ ad cultum Ecclesiæ Principum in augusto
 „ Templo teneat Principatum]. Huc usque supradiçtus Donatus.

Et ne absentium oculis suum desit oblectamentum, ejus iconisimum
 hic attulimus, ab Oldoino in suo primo Tomo Addit. ad Ciaconium ex-
 positum, non tamen tam affabrè delineatum. Tali iconisimo Numismate

Urbani

Fig. 49.

Urbani VIII. illustrato, reliqua ad historiam spectantia breviter expediamus. Et primò notandum est illud anno trigesimo tertio fuisse csum, quando videlicet huic magnificæ Moli coronidem Berninus imposuit. Studium ille suum, & laborem, in hac ænea Mole novem integris annis infumpserat, in quorum spatio trecentos nummos singulis mensibus illi erogari iusserat Pontifex, eaque absoluta præmium ejus virtuti non impar dùm meditabatur, variorum sententiam exploravit, quidnam præmii loco Bernino aptius conveniret: catenam auream illi tribuendam nescio quis affirmavit, cui sagaciter magnanimus Pontifex; aurum quidem meretur Berninus; catenam verò, qui talia consilia meditatur. Itaque Urbanus decem mille nummos Bernino elargitus, unum insuper ex ejus fratribus in Basilica Lateranensi Canonicum præfecit, alterum Clericis Vaticanæ Beneficiatis addidit. Merebatur quidem hæc munera Bernini peritia cum pietate conjuncta, qua Divum Apostolorum Principem venerabatur; solebat enim affirmare, ab ejusdem patrocinio actum quidquid in Vaticanæ Basilicæ fabrica molitus fuerat.

Baldinucius in vita
p. 11.

Idem p. 66.

Aliud Numisma Urbanus excudit anno 1626. quo ædem æneæ columnæ Aræ impostæ exprimentur, diversa tamen cum coronide; etenim columnæ quatuor arcus suffulciebant in crucem coeuntes, supra quos Salvatoris è sepulchro redivivi signum imminebat. Quatuor insuper Angelos stantes, eo ferè modo, quem nostra Tabula 50. indicat è Numismate acceptum. Quæ omnia ligno, & papyro compacta anno 1626. futuram æneam Molem expresserunt. Verùm cum mentem Pontificis non explerent, & nimio æris pondere subjectas columnas laxari posse timeretur, aliam formam supra à nobis expositam Berninus excogitavit.

Fig. 50.

Fuerat etiam Pontifici oblata alia ornamenti idea, in qua collocabatur columnæ vitineæ, quibus olim Divi Petri Confessio extrinsecus exornabatur, ut superius dictum est, sed cum Templi Aream nimis in longum protensa inutiliter occuparet, ineptam existimavit. Illam, ne quid de historia huc attulimus delineatam in Tabula 51. prout extat inter tabulas delineatas à Martino Ferrabosco.

Fig. 51.

Mense igitur Aprilis anni 1631. contignationem è variis trabibus ferreis retinaculis cum transverfis minoribus lignis invicem benè compaginatæ, ad altitudinem capitulorum contexuerant. Ejus prototypus extat adhuc in officina lapidicina ejusdem Vaticanæ Basilicæ. Hæc lignea compago fuit bifariam distributa; senas utrinque Antennas quadratas primùm posuere ad libellam erectas, quas pluribus hinc indè minoribus trabibus, Anteridum instar dispositis, suffulciebantur; singulis deindè conjugatas alias trabes impofuerunt, supra quas trajectis, trabeculis, tabulisque contignationem effecere, annexis insuper trochleis, quibus ænea pondera columnis imponenda facillimè extollerentur. Plusquam bis mille nummos argenteos pro hac machina solutos fuisse Torrigius affirmat, eaque perfecta die 8. Maii ejusdem anni ablata fuisse lignea ornamenta, de quibus supra diximus, & 6. Junii alia imposita, quæ die 28. ejusdem mensis à Pontifice visa, & probata unius ferè anni curriculo miro opificio Berninus ænea conflagavit.

In MS.

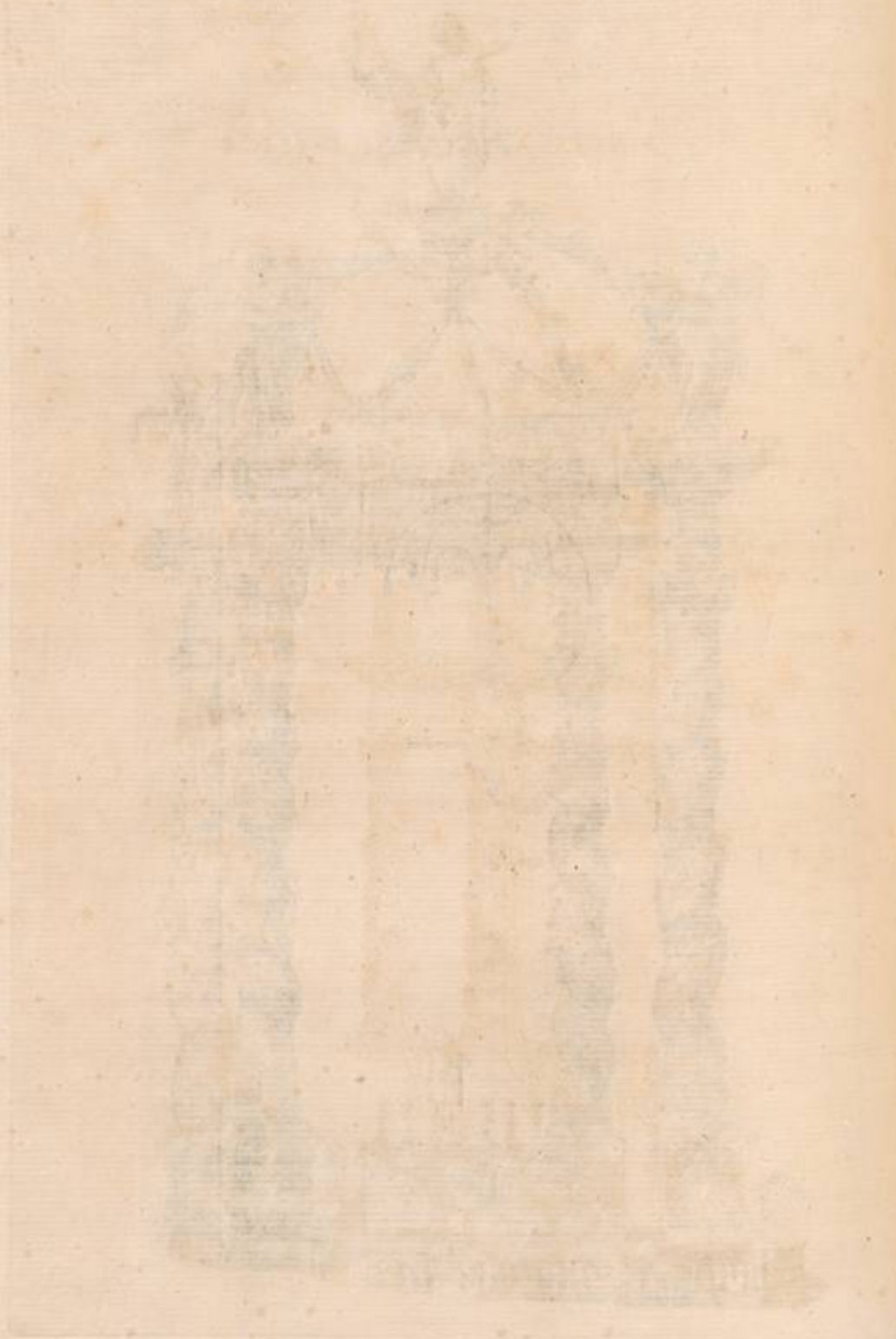
Omnibus postea ritè dispositis mense Julio 1632. in ampla Basilicæ Porticu,

ÆNEA MOLES QVAM EQ. BERNINVS IMPONERE MEDITABATVR ALTARI D. PETRI

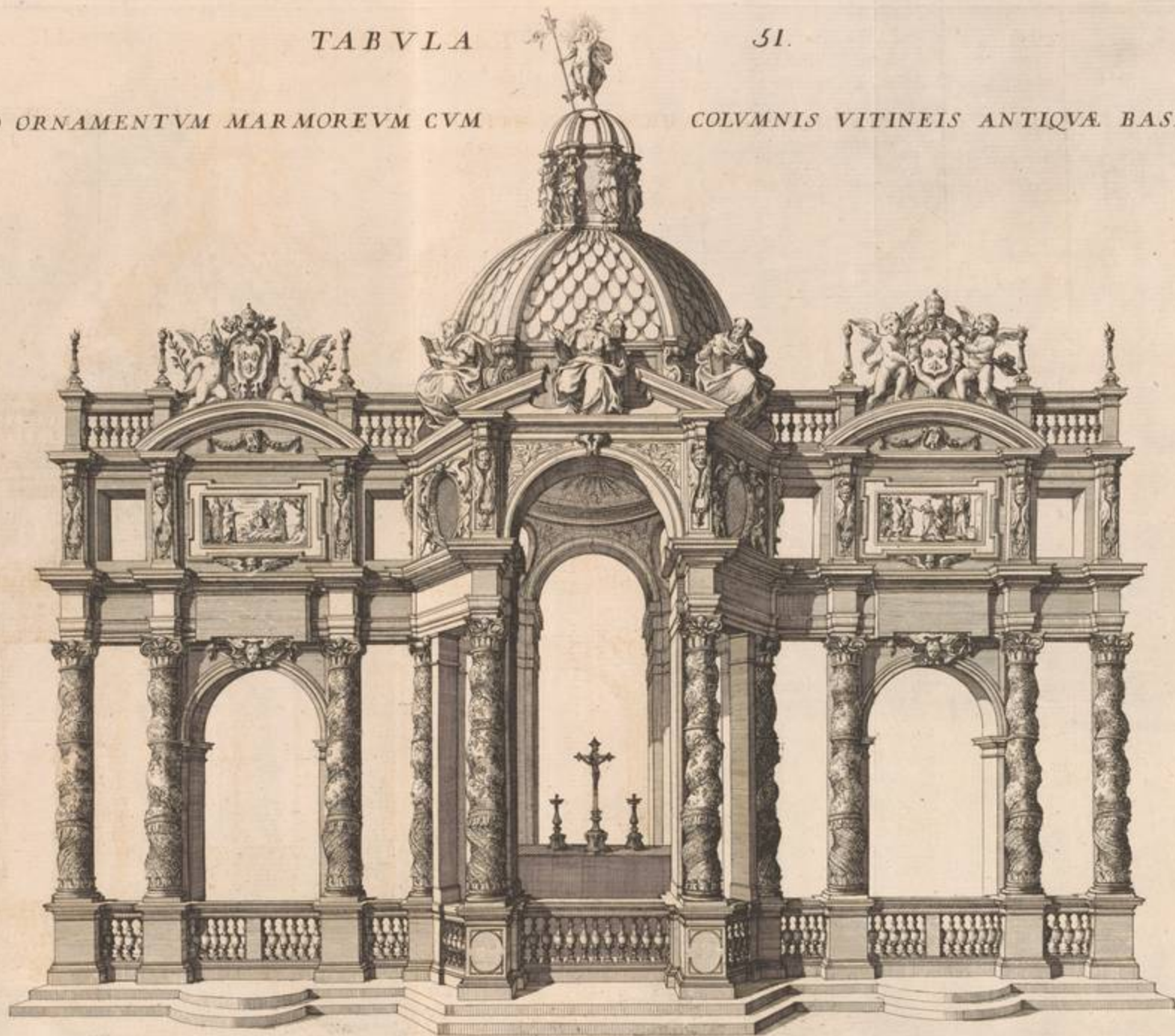

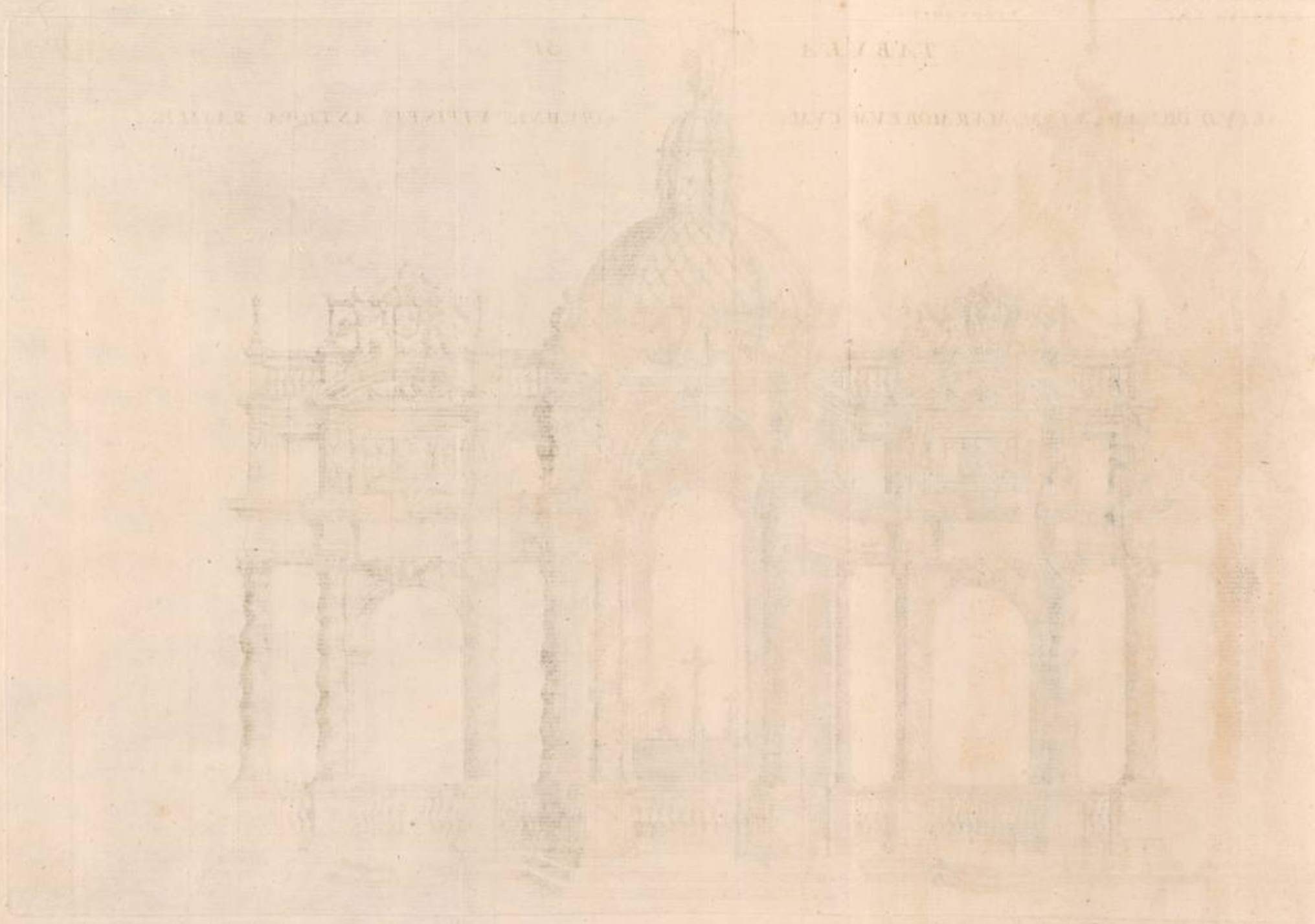
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

ALIVD ORNAMENTVM MARMOREVM CVM

COLVMNIS VITINEIS ANTIQVAE BASILICAE

TAB. I.

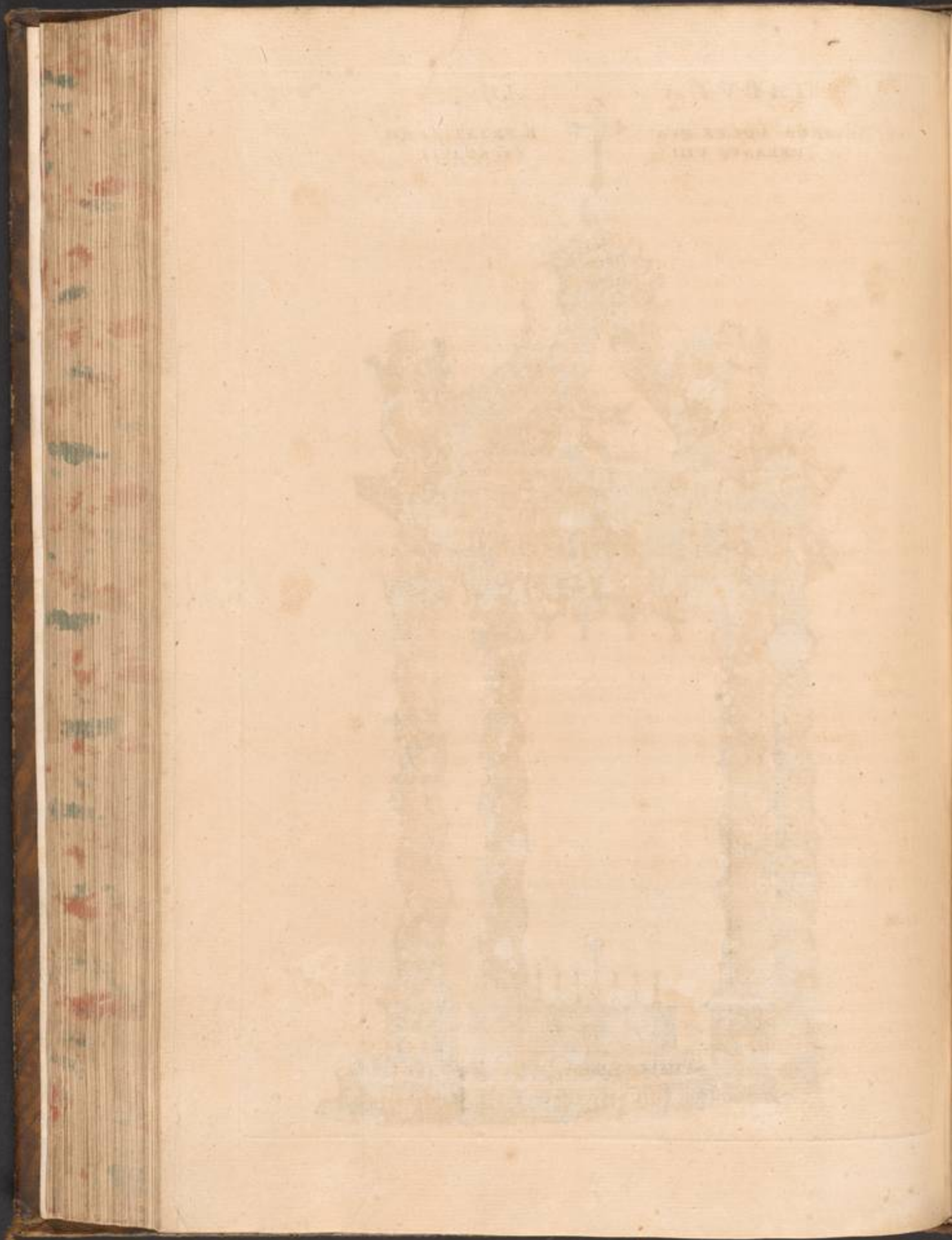
PLAN OF THE CHURCH OF ST. MARY

IN THE CITY OF BOSTON

ÆNEA MOLES QVA
VRBANVS VIII.

D. PETRI ARAM
EXORNAVIT

P
L
fi
ni
V
fi
bu
J

n
co
2
tib
tu

to
in
In
ca

T
du
cu
fe
A
In
ta
id
op
fe
ft
pl
fe
ci
co
lu
ex
ii
C
b
q
in

Porticu, die Veneris 25. Novembris æneum capitulum columnæ, statuae Longini proximæ, impositum fuit, die 3. Decembris aliud Divæ Helenæ signum respiciens, die sexta tertium propè statuam Sancti Andree; die denique undecima quartum in angulo, ubi est Divæ Veronicæ simulacrum. Vacuitates capitulorum cæmentis opplevere, quibus expletis Angelorum simulaera addiderunt, & trabes abietinas æreis laminis circumtectas, quibus epistylum, zophorus, coronix, totaque umbella componitur, & die 28. Junii 1633. totum opus omni ex parte absolutum apparuit.

In tam nobili Mausoleo aurum superinductum quadraginta mille nummos aureos æquasse refert idem Torrigius, totum autem opus plusquam centum mille nummos sibi vendicasse. Ad opus verò conficiendum trabes æneas Pontifex sustulit antiquas ex Pantheonis porticu, quæ toties irruentibus Barbaris adhuc supererant inconcussæ, cujus rei in eadem porticu legitus inscriptio his verbis exarata:

Urbanus VIII. Pontifex Maximus.

Vetustas æni lacunarum reliquias, in Vaticana columnas, & Bellica tormenta conflagavit, ut decora inutilia, & ipsi propè Fama ignota, fierent in Vaticano Templo Apostolici Sepulchri ornamenta, in Hadriana Arce. Instrumenta publice securitatis. Anno Domini MDCXXXII. Pontificatus IX.

Totum illud æs libras æquabat quinquaginta mille supra quadringentas & ducentas quinquaginta, clavorum pondus erat 9374. duas verò columnas cum basibus & capitulis quinquaginta quinque mille octingentas & nonaginta sex libras habere die 1. Martii anno 1627. cognovit Berninus cum fociis Artis Fuforiæ peritis, Angelo Rubeo, & Ambrosio Lucenti Romanis. In libris Computorum, & Expenfarum Fabricæ anni 1627. enunciatur totam hanc æneam Molem, præter aurum, quo fulget, lib. æquasse 186392. idest centum octoginta sex mille, trecentas nonaginta duas. Ex tanta igitur operis magnitudine, non modò admirabilitatem cæpit Auctoris potestas, sed Sanctorum Cinerum veneratio incrementum, & loci sublimitas majestatem. Quippè oberfatur mentibus intuentium eorum in Cælo sedes triumphalis, quorum sepulchrali splendore oculi perstringuntur.

Nec facilè dictu est, quantum Romanorum Pontificum pietas eluceat in luminibus, quæ in conspectu Aræ noctu, diuque in honorem Principis Apostolorum perseverant. Quod si moris fuit antiquissimi cereas faces, & lychnos pensiles accendere antè Sanctorum imagines, ut perpetui luminis alimento, æternæ, qua perfruuntur, gloriæ monumentum essent, ex documento Joannis Baptistæ Castilionei; profecto Divi Petri gloria in iisdem clarissimè significatur. Narrat Bibliothecarius in vita Sancti Silvestri Constantinum Imperatorem diocæsim Orientis donasse Beato Petro, à quibus oleum, & balsamum copiosè excipiebatur, pro lampadarum alimento, quæ antè Altare Beati Principis Apostolorum rutilabant appensæ, de quibus in epistola Beati Petri Damiani ad Cadaloum Pseudo-papam habetur, quòd
cam

In MS.

Torrighius
p. 143.

Antiq. Me-
diolan. pag.
141.

Apud Ba-
ron. anno
1002

» eam possessionem accepta pecuniâ quidam Pontifex diftraxit, canonem-
» que aromatis, quem accipere solebat, amisit; quare aliquanto post cum
» idem Papa prædicto Sacrosancto Altari quasi devotus assisteret & oraret,
» ecce quidam terribilis, & grandævus senex, in cujus etiam facie barbira-
» sum videbatur, elato brachio colaphum ipsi vehementer incuffit & ait.
» Tu extinxisti lucernam meam antè me, & ego extinguam lucernam tuam
» antè Dominum, moxque disparuit, ille verò protinus corruit, & paulò
» post diem clausit extremum.

Propterea certatim piissimi Pontifices Apostolorum Principi cultum lu-
minibus addidere, inter quos S. Gregorius Magnus aliqua prædia Basilicæ
» dedit pro dote lampadarum, ut intelligas (ait Spondanus) quàm abun-
» dans in eadem Ecclesia esse solet copia lampadarum incensarum, qua-
» rum dumtaxat usui tot, tantaque inservire deberent oliveta.

Scribit Maphæus Veggius Beatam Mathildem donasse prædium centum
milliariis circumscriptum, ut Basilica Sancti Petri luminibus adhibitis deco-
raretur. Idem affirmat, tempore Alexandri III. quo ipse vivebat, noctu,
diuque centum & quindecim lampades ardentes extitisse.

Anastasius refert Gregorium II. mille aureos ad eundem finem tradi-
disse, & Hadrianum I. fecisse Pharum majorem in typum crucis, qui pen-
debat antè Presbyterium, habentem 1370. candelas. Leonem III. fecisse
Polycandilum *porphyreticum* (idest æreum rubescens) pendens in pergula
antè Confessionem in catenulis aureis, quæ pensabant libram unam. Fecit
idem Pontifex Ceroftatas majores fusiles ex argento purissimo, quæ stabant
antè Confessionem pens. libras centum nonaginta octo.

Ex Ana-
staf.

Francisc.
Sodo desce.
de Eccles.
MS.

Anast.

Symmachus anno 498. Confessionem ornavit viginti lampadibus ar-
genteis, quarum singulæ quinque libras ponderabant. Ormisda trabem
posuit argenteam librarum 1400. ut lampades illi appenderentur sexdecim,
pens. singulæ libras quindecim. Hilarus addidit viginti quatuor, Simpli-
cius sexdecim. Zacharias coronam fecit argenteam centum viginti libra-
rum, & pro ejus alimento viginti libras auri donavit. Gregorius XIII. duo-
decim alias argenti eleganti structura fabricatas tradidit. Leo IV. donis
Divo Petro oblatis addidit quadraginta receptacula argentea, instar coro-
narum fabricata, in quibus lampades antè Altare appenderentur. Fecit
etiam Phara ærea, quæ sedent super vestibulum sacri Altaris, numero duo-
decim.

Nec una inerat species lampadarum, sed diversimodè extructa, ex
qua diversitate diversa etiam nomina fortiebantur, hinc Canistra, Regna,
Coronæ, Bottri, Turres, Canthari, Phari, & Delphini dicebantur; quas
omnes diligenter alere tenebantur Sacerdotes, quos Mansionarios appella-
bant, vel Cubicularios, prout affirmat Anastasius in Sancto Leone. Hic
constituit supra Sepulchra Apostolorum Custodes, qui dicuntur Cubicularii
ex Clero Romano, & clariùs in epist. 12. Zachariæ Pontificis, in qua dicitur
ex diversis candelis Ecclesiæ oleo collecto in secretiori Ecclesiæ loco ad figu-
ram interioris Tabernaculi insistente, indeficienter cum multa diligentia
inspectæ ardeant ita, ut oleum ipsum sufficere possit ad tertium diem, de
quibus candelis Sabbato Sancto sumptus ignis per Sacerdotem renovetur.

Narrat

Narrat Torrigius anno 1615. tredecim tantum lampades perpetuo arsisse, in venerationem fortasse Christi Domini, ac duodecim ejus Apostolorum. Paulus V. deinde anno 1616. aliam argenteam addidit in quatuor alias minores distinctam, cujus pondus septuaginta librarum erat, cum dote olei, hæc verba incisa præferentem:

PAULUS V. PONT. MAX.
ANNO DOMINI MDCXVI.
PONTIF. XII.

Crevit deinceps lampadarum numerus, ardentque hoc tempore ob Pontificum, aliorumque piorum Virorum obsequium erga Divum Petrum centum ac decem lumina extra Confessionem, intra verò undecim alia in argenteis thecis, æreis, auratisque copiæcornibus insertis. Quorum numero in nullo alio Templo Romæ invenitur æqualis, ea potissimum ratione (ait Petrus Mallius) quoniam hæc Divi Petri Basilica omnium Ecclesiarum est Caput & Speculum, nam à Beato Petro Fidei lumen sumpsit omnis Ecclesia. Fuit enim (ut dixit Beatus Gregorius in moralibus) Christi Resurrectionis primus Prædicator; decet namque Beatum Petrum præsentis Ecclesiæ Principem in Orbe, tanquam totius Mundi Dominum venerari, & ibi Sacrosanctæ Fundamentum Ecclesiæ esse, ubi erant mundanæ Monarchiæ Principatus, & ubi mundani erroris major excreverat numerus, ibi Christianæ Salutis potior inveniretur medicina. Et, uti dixit Theodoretus Cyrensis Episcopus in epistola ad Leonem Papam: SEPULCRA APOSTOLORUM TOTUM MUNDUM ILLUMINANT.

CAPUT XXV.

*De aliis Basilicæ Ornamentis ab Urbano VIII.
& Innocentio X. additis.*

EC in sola jam dicta ænea Mole Sepulchro Apostolorum imposita Urbani magnificentia celebratur. Plurima sunt, quæ in Basilica eam spirant argumenta. Anno enim 1630. marmoribus variis incrustavit quatuor ingentia loculamenta, quæ in Pilis maximo Emispherio suppositis vacua etant, ac in eisdem ingentes Statuas marmoreas viginti & duobus palmis alta addidit. Inspiciatur Tabula 30. in ea numerus 48. indicat loculamentum, in quo Veronica effigiem dolorum Regis, quem in Urbem portavit, spectatorum oculis exponit in linteo. Eam suo scalprio incæpit efformare Franciscus Mochus in monte Varchio natus die 24. Septembris anno 1631. die verò 29. Novembris 1632. absolvit, eidemque hæc inscriptio addita fuit:

Torrighius
pag. 206.

SALVATORIS IMAGINEM VERONICAE SUDARIO EXCEPTAM, UT LOCI MAJESTAS DECENTER CUSTODIRET, URBANUS VIII. PONTIF. MAX. MARMOREUM SIGNUM, ET ALTARE ADDIDIT, CONDITORIUM EXTRUXIT, ET ORNAVIT.

Hanc Mochi Statuam summis laudibus voce, & calamo celebrarunt quamplurimi, nonnulli tamen errori tribuendum esse affirmabant, quod currentis effigiem expresserit, non verò stantis, ut statuam decet, cujus nomen à verbo *sto*, sive *statuo* Latini derivant.

Martinell.
de Sept.
Eccles. pag.
38.

Die 26. Octobris 1633. in parte opposita, à numero 49. indicata, collocata fuit Statua Longini Centurionis, qui Lanceam præfert beata Cupide præfixam, quæ latus Domini aperuit, cum hac sequenti inscriptione:

LONGINI LANCEAM, QUAM INNOCENTIUS VIII. PONT. MAX. A BAJAZETE TURCARUM TYRANNO ACCEPIT, URBANUS VIII. STATUA APPOSITA, ET SACELLO SUBSTRUCTO IN EXORNATUM CONDITORIUM TRANSTULIT.
Eam exsculpsit Eques Laurentius Berninus.

Die 15. Aprilis 1634. in alio loculamento, à numero 50. expresso, hunc titulum posuere:

PARTEM CRUCIS, QUAM HELENA IMPERATRIX E CALVARIO IN URBEM ADVEXIT, URBANUS VIII. PONT. MAX. E SESSORIANA BASILICA DESUMPTAM, ADDITIS ARA, ET STATUA HIC IN VATICANO COLLOCAVIT.
Statuam effinxit Andreas Bolgius, Helenam, videlicet Augustam, quæ Imperii sceptrum cum vexillo Crucis commutavit.

Alia ex parte, ubi numerus 51. Simulachrum Sancti Andreae Apostoli inhiat Crucem, cui brachium iniecit, scalpro efformatum à Francisco Quercino (vulgò il Fiammengo) sub hac inscriptione:

S. ANDREAE CAPUT, QUOD PIUS II. EX AHAJA IN VATICANUM EXPORTANDUM CURAVIT URBANUS VIII. NOVIS HIC ORNAMENTIS DECORATUM, SACRISQUE STATVAE, AC SACELLI HONORIBUS COLI VOLVIT.

Antequàm marmoreum illud efformaret Franciscus, cæmentis expressum in loculamento illi statuto à Præfectis Fabricæ, in quo nunc Divæ Helenæ simulachrum adest, spectatorum oculis exposuit, quo viso, probatoque à Summo Pontifice Urbano, transferri aliò curavit, ut scalpris egregium opus perficeret; at infausto cum eventu, nam cæmentitium opus multis

E.
,
,
T

nt
d
o-

,
f
:

7.
-
-

9
-

-
-

-
-

-
-

-
-

-
-

-
-

-
-

-
-

S. ANDREAS APOSTOLVS

*a Francisco du Quesnoy vulgo il Fiamingo exculptus
a Carolo Patacchia delineatus
ab Hieronymo Frezza aere incisus an. 1696. Romę.*

Small handwritten mark or scribble on the left edge of the page.

S ELENA AVGVSTA.

*ab Andrea Bolgio exculpta
a Carolo Patacchia delineata
et ab Hieronymo Frezza aere incisa an. 1696. Romę.*

Faint, illegible text or a signature, possibly a library stamp or a collector's mark, located at the bottom of the page.

S. LONGINVS MARTIR.

*Ab Equite Laurentio Bernino exculptus
a Carolo Patacchia delineatus
et a Hieronymo Frezza arte incisus anno 1696. Romæ.*

Faint, illegible text or markings at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

S. VERONICA HIEROSOLYMITANA

*a Francisco Mocho in marmore exculpta
a Carolo Patacchia delineata
et ab Hieronymo Frezza aere incisa an. 1696. Romę*

multis in partibus laxari cepit, incuria demum, seu invidia Operariorum nobilem Artificis ideam obliteravit. Non tamen animo cecidit Franciscus, sed novam ideam molitus, ut illam in marmore exprimeret, operi se totum addixit. Quinque annorum spatium in Statua exsculpenda, futuris annorum periodis nunquam satis celebranda, consumpsit, eaque absoluta ingenti mœrore gaudii loco animum cumulavit. Statuam enim in loculamento, quod num. 51. indicavimus collocari jusserunt Fabricæ Præfecti, quippe qui Sanctissimæ Crucis imagini ab Helena ostensæ digniorem locum convenire decreverunt, oppositum verò Divi Apostoli Simulacro. His, aliisque curis exagitatus egregius Artifex, ac penitus consumptus vivere tandem desuit, immortale tamen apud Posteris nomen adeptus in faxo.

Hæc omnia viginti millia nummorum pretium superarunt. Fuerunt hæc Statuæ à Bartholomæo Tortoletto carminibus descriptæ, quæ in sua Roma ex ethnico sacra refert Martinellus. Illas nos cælo expressas exponimus quatuor in Tabulis, è prototypis fideliter delineatas, ut celeberrimorum Sculptorum certamina in iis efformandis inspicere possint, & simul pietas excitari. His Sanctorum signis jussit Urbanus Aras dedicari substructis in cellis, quibus Tabulas apposuit depictas ab Andrea Saeco, sed cum loci humiditas paulatim eas obliteraret, musivo opere eleganter expressit sub Innocentio XI. Fabius Christophorus.

Pag. 282.

Fig. 52.
53.54.55.

Statuarum loculamentis alia quatuor ejusdem magnitudinis imminet, cum pluteis marmoreis, inducæ auro, columnis cochlydibus, epistyllis & coronis cum infantibus aligeris instructa. Singulis anterioribus singula sunt repositoria, quibus Veronicæ Linteum, frustum Dominicæ Crucis, Lancea, aliæque Sanctorum Reliquiæ pio cultu servantur. Ob hæc tantaque Urbanæ magnificentiæ, & in Vaticanam Basilicam collata decora, suas partes esse duxit Illustriss. & Reverendiss. Canonorum Clerus aliquod grati animi signum indicare. Quapropter die 12. Novembris 1635. in Capitulo, ut ajunt, congregatus, omnium consensu sequens Decretum perpetuis tabulis consignavit:

„ Cum Sanctissimus Dominus Noster Urbanus Pont. Max. qua erga
 „ Beatum Petrum fulget pietate nuper ad sacram rem solemniter habendam,
 „ apud Aram maximam, quam idem Pontifex ingenti sumptu, ac
 „ superbo opere toti Orbi admirandam erexit, sacras vestes ad omnem
 „ Ministrorum, & Altaris ornatum tam albi, quam rubri coloris, auro,
 „ argentoque eximie elaboratas donaverit; Capitulum, & Canonici hujus
 „ Sacrosanctæ Basilicæ novis quotidie muneribus, & beneficiis, honestati,
 „ & aucti, gratis animi impulsu ita sanxerunt. Natalis Sanctitatis Sux festi-
 „ stivus singulis annis, quamdiu vixerit, ut lætus ab universo Basilicæ
 „ Clero votivo aliquo sacro apud eandem Aram celebretur, quo B. Petri
 „ suffragantibus meritis incolumis diu, ac beatus, hostium Ecclesiæ con-
 „ tusa superbia, tranquilla pace fruatur. Cum verò coronam gloriæ, &
 „ & diadema decoris in æternitate recipiet, tunc gaudiis Angelorum Cæ-
 „ tibus, & supernis Civibus concessis desiderium tanti Pontificis, de Basi-
 „ lica optime meriti, lugubri anniversario sacro perpetuo contestetur.

Hæc sunt, quæ de Sacra Confessione, in quo Principum Apostolici Senatus Corpora requiescunt maximis sumptibus exornata, cæterisque adjacentibus ornamentis breviter exarare calamus potuit: opus enim est hujusmodi, ut qui oculis non subjecere, mente completi vix possint, ut verbis utar Pauli de Angelis.

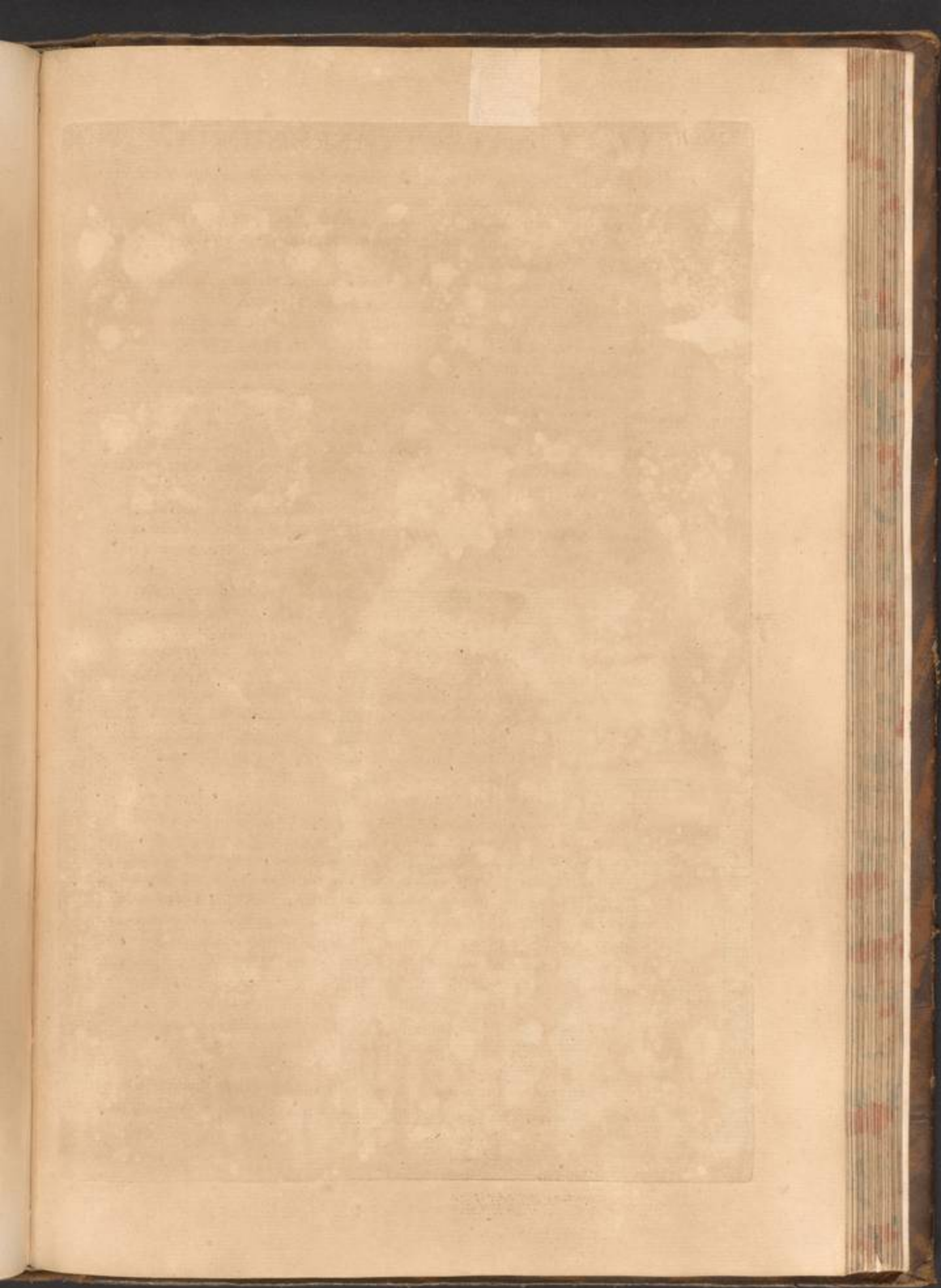
De Basil.
Vatic.

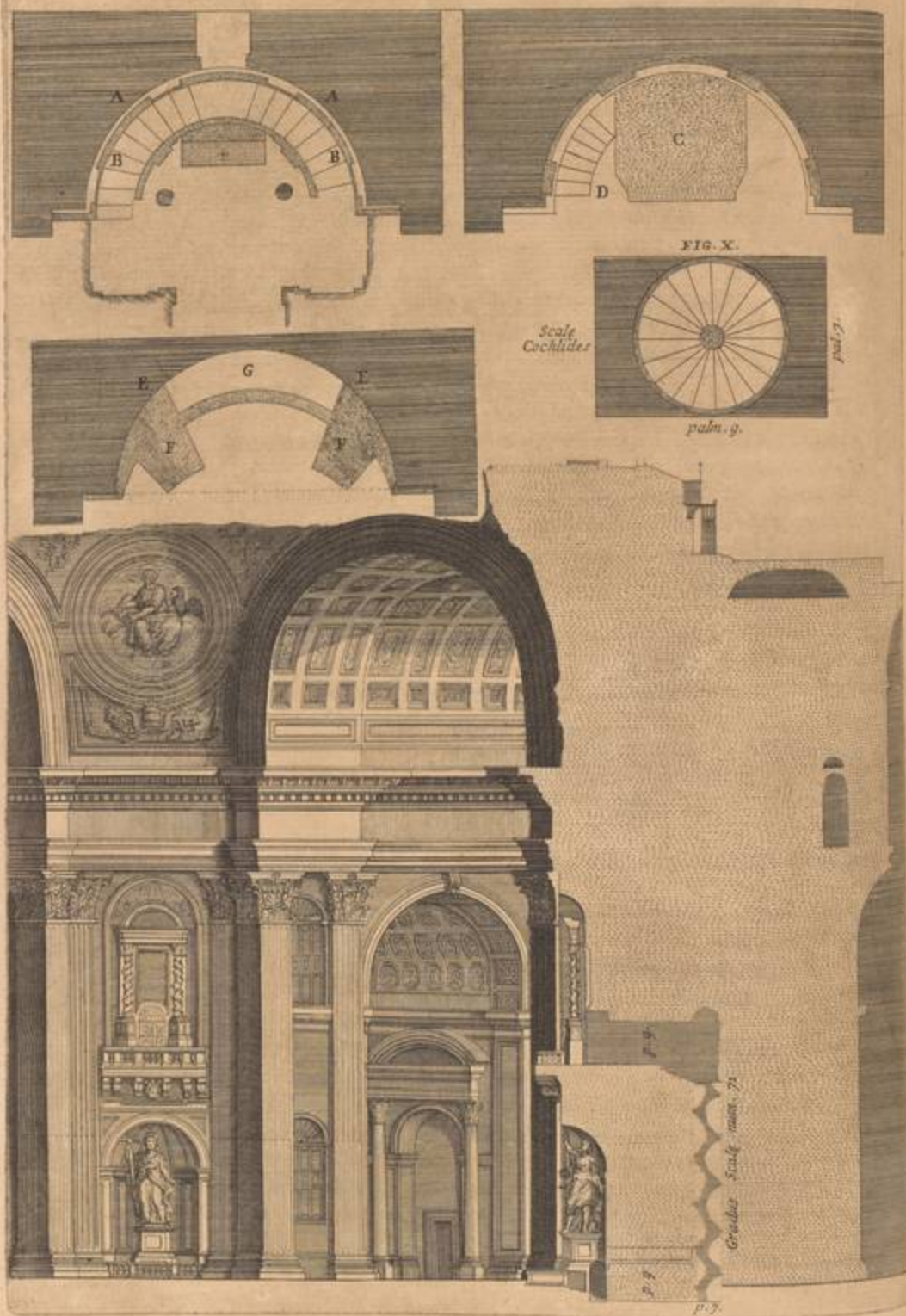
Quandoquidem sub maximo Tholo Basilicæ versamur supradicta ornamenta à Bernino extructa inspicientes, operæ pretium erit hic indicare rimulam, ferè digiti crassitiem æquantem, quæ in parte Tholi interiori producitur à coronice magni tympani ad circulum usque, quo patet Laterna Tholo imposita. Eam licet annis elapsis, sed incerto tempore sua spontè fatiscentem, cum nescio quis è vulgò imperitus recognosceret anno 1680. bellicum canere contra Berninum cæpit, suâque crebra obmuratione veluti tympano copias comparare studebat, à quibus tanti Viri fama apud Posteros minueretur. Illi enim tribuendam esse, ajebat, proximam Vaticanæ Fabricæ ruinam, quàm Tholi rimulæ indicabant, utpotè qui operam suam sub Urbano VIII. pessimè impenderit in magnis loculamentis ad sacras Reliquias custodiendas marmoribus exornandis, scalis in Parastatis Tholum, substinencibus extruendis, aditibusque aperiendis, per quos itur ad mœniana, è quibus ipsæ Reliquiæ populo certis anni diebus ostenduntur. His vocibus inter ignarum vulgum quotidie percrebescens, addita est dissertatio Summo Pontifici oblata, quæ tanto malo remedium efflagitabat, ne unius Artificis inscia temeritas, tot Pontificum expensæ, Artificumque insignium labores penitus dissiparentur. Percupidus itaque prudencissimus Pontifex Innocentius XI. veritatis explorandæ, Illustris. Præfuli Joanni Carolo Vespiniario Vaticanæ Fabricæ Præfecto præcepit, ut peritissimorum Urbis Architectorum operâ uteretur, qui Tholum, & Basilicæ partes diligenter recognoscerent, omnibusque examinatis, suam quisque sententiam de infaulto omine enunciaret. Verùm omnibus accuratissimè investigatis fallacem contra Equitem Berninum accusationem compererunt, atque fabricæ molem firmissimè permanfuram. Totam examinis seriem exposuit Philippus Balducci in vita ejusdem Equitis Bernini à pag. 82. usque ad 102. Illam adeat curiosus Lector. Nobis pauca hæc delibare sufficiat, videlicet: Parietum rimulas antiquas fuisse, ex ipsa fortassè mala fabricæ constructione provenientes. Hic adde ejusmodi scals aditusque, per quos ad mœniana-loculamentorum itur extitisse in Parastatis anterioribus, in quorum altero sacrum Veronicæ Velum custoditur, in altero verò Caput Divi Andree, antequàm Berninus eadem loculamenta marmoribus exornaret, quod evidenter patet ex relatione translationis harum Sacrarum Reliquiarum, quàm recensuit in suo tractatu de Sacro Ghristi Sudario MS. Jacobus Grimaldus, ubi hæc habet sub titulo:

Pag. 86.

Delatio Sanctissimi Sudarii, Lanceæ, & Capitis Sancti Andree Apostoli in novum Templum Sancti Petri.

Die prima Martii anno Domini 1604. absoluto opere suggesti in novo Templo Sancti Petri nobilissimis, politisque marmoribus, positis in dextera para-

parastata majoris Altaris ejusdem Principis sub maximo Tholo, undè populo celeberrima Sanctiss. Salvatoris Nostri Imago, quæ Veronicæ dicitur, ac Lancea, qua Latus ejus effossum est publicè ostenderentur, Illustrissimus, & Reverendissimus Dominus D. Evangelista Pallotta Cardinalis Cusentinus dictæ Basilicæ Archipresbyter, nolens Christianum Populum, diebus his Sanctis ad has Reliquias invisendas in maxima multitudine confluentem, spiritali solatio carere, accelerato opere, & ad finem perducto, statuit dicta feria 5. Hebdomadis Reliquias præfatas, & Sancti Andreae Apostoli Caput ex Archivo Basilicæ in dictum suggestum, & locum transferre [Igitur die
 „ Lunæ 20. Martii 1606. idem Illustrissimus Cardinalis post celebratam
 „ Missam in Sacrario, benedixit capsam cypressinam, fericis pannis vesti-
 „ tam, pro recondendis ipsis Reliquiis. Deindè se contulit ad locum, &
 „ suggestum præfatum, cumque similiter benedixit, & asperlit aqua, idem
 „ fecit in altero suggestu alterius Parastatæ, ubi hodiè servatur Caput San-
 „ cti Andreae Apostoli; deindè narrat caremonias, quibus translata sunt ex
 „ Archivo Reliquæ, & collocatæ in dextera parastata; & rursus resumit
 „ Grimaldus, Anno 1612. in Apostoli Sancti Andreae vigilia 29. Novem-
 „ bris Dominus Marcellus Phylonardus Canonicus stola indutus idem San-
 „ cti Andreae Caput à dextera Parastata ad Suggestum sinistrae excelsæ pilæ,
 „ ritu privato detulit]. Itaque si Beati Andreae Caput ad talem Suggestum
 translatum fuit à Paulo V. deputatum, ut indè Populo ostenderetur, pro-
 fecto tam in dextera, quàm in sinistra Parastata erant Loculamenta cum scalis,
 per quas Canonici debuerunt ascendere sacris vestibus induti, Sacras Reli-
 quias piè deferentes: nec potuissent ea, quæ par erat, reverentia deferre, si
 per ligneas scalas, seu funium beneficio ascendere debuissent. Erant insuper
 aditus, per quos è scalis ad Suggestus, sive Mœniana possent commodè
 transire. Licet enim eximius ille Architectus loculamenta exornaverit,
 nullam Parastatis detrimentum intulit, imò potius addidit fulcimentum.

Ut hæc omnia manifestè pateant, adæmus Tabulam 56. in qua loculamentorum ichnographiam delineavimus. AA. ostendit loculamentum inferiùs ab Antiquis Architectis in Parastata relictum. BB. indicat marmoream veluti vestem, qua loculamenti cavitatem exornavit Berninus. C. basim pro statuis collocandis. D. scalam antiquam, per quàm ad Confessionem Sancti Petri dabatur descensus. Alia figura ostendit characteribus EE. antiquum loculamentum superiùs inferiori omninò respondens. F. indicat additamentum marmoreum, quo Berninus loculamenta decoravit. G. cavitatem, seu spatium demonstrat, inter antiquum parietem, & marmoreum ornatum à Bernino prudenter relictum, ut nempe à lateritio pariete noxiam marmorum humiditatem arceret. Scalas quidem extruxit Berninus in duabus tantum inferioribus Templi parastatis è regione oppositis aliis duabus, quibus sub Paulo V. ut retulit Grimaldus jam inerant scalæ; verum puteos non aperuit, imò eos angustiores reddidit. Quatuor enim lateribus constabant, quorum latiora pal. novem, angustiora verò septem cum tribus unciis æquabant, nunc verò angulis novo pariete oppletis à Bernino circularem figuram habent, diameter septem palmis expletur, ut in subjecta Figura X. dilucidè apparet. Ex quibus patet, quàm immeritò Bernini gloriam minuere

Fig. 56.

Non in-
 tribus, ut
 supponit
 Baldmocc.
 pag. 90.

Baldmocc.
 in vita
 pag. 90.

conata

conata fuerit, seu imperitorum quorundam invidia, seu invidorum inscitia.

Constat insuper à veritate aberrasse Auctorem nostri ævi, cæteroqui præclarum, cum anno 1650. scripsit [In Vaticanæ Basilicæ structura sub Urbano Pontifice duos supervenisse errores non benè ab Architectore prævisos, ut eventus monstravit, quorum alter fuit, ut quatuor anguli Ecclesiæ, quibus tota Tholi machina innititur (contra monimenta à Bonarota relicta circa hanc Vaticanam Molem) fuerint illi omnes in medio intus perforati, ut cochleares gradus perficerentur, quibus ascensus ad superiora alia loculamenta aperiretur, ac etiam Aræ in inferiori parte, quarumlibet pilarum dedicarentur, ex hoc autem facta Tholi dissolutio, & aperitio, in media sui parte, quamvis deindè restaurata, seu occultata, quod damnum iu tanta Mole reparari impossibile vix creditur ne futuris temporibus forsan deterius contingat.

Innocentius autem X. Prædecessorum in Vaticana exornanda Basilica studiosissimus æmulator, suam tanto operi magnificentiam, liberalitatemque deesse haud passus est, in cujus constructione sæcula defudarunt, & quod sæculorum omnium miraculum est; nàm ipse secundo Pontificatus anno interiorem partem Templi ornare cepit non minore magnificentia, variis lapidibus pretiosis artificiosè commissis, ne quid posthac desiderari contingat, suprema ornamenta conquifivit, dùm excelsos hinc indè parietes, qui Sacella ambiunt, aptatis è vario colore marmoribus, miroque artis studio in unum compactis obtexit, ibique inventore Francisco Maria Torrigio, trophæorum instar venerandas Beatorum Pontificum, qui Martyrii palma præfulgent, imagines marmori insculpendas curavit, adjectis palmis, liliis, infantibusque marmoreis, quæ omnia Nicolaus Sale Gallus exculpfit. Geminas minores naves, seu ambulationes condecoravit columnis è Sabinorum saxo albo rubro, vulgò *Cotranello*, à loco, ubi effoditur, capitulis, basibus, arcubusque tholo subistentibus. Binas singulis arcubus adjecit statuas ex opere marmorato, quarum primam in parte sinistra compegit Franciscus Roscius, secundam Joannes Dominicus Roscius, seu Chivizanus; tertiam, & quartam Cosmus, & Franciscus Fancellus, quintam Lazarus Morellus, & sextam Joannes Baptista Marcellus. In parte autem dextera prima à Dominico Præstinoro confecta est, secunda à Bartholomæo Cennino; tertia, & quarta à Nicolao Menghino; quinta, & ultima ab Andrea Bolgio, & Ambrosio Bonvicino. Pavimentum demùm versicolori marmore substravit, ut uno, eodemque tempore, & exornandæ Basilicæ, & antiquitati simul prospiceret, eidem pavimento Rotam illam porphyreticam veluti nobile monumentum restituendam curavit, cujus in Cæremonialibus libris sæpè mentio recurrit, dùm de Romanorum Imperatore coronando agitur; quippè supra illam coronandus sistebatur, ubi precibus ab Episcopo Cardinali solemniter repetitis, ad sacrum Apostolicæ Confessionis locum ducebatur. Ejus Rotæ in Paschalis Papæ gestis fit mentio.

Hæc omnia Innocentius egit anno 1648. & 49. dirigente Equite Bernino, ut, recurrente Jubilæi anno quinquagesimo supra millesimum sexcentessimum, Vaticani Templi decus, & gloria, omnibus ferè numeris abfoluta,

Jo. Baptista
Casatius de
Urb. splen-
dor. cap. 22.

Baldinucius
in vita
Bernini pa-
gina 81.

Arringus
lib. 2. cap. 9.

um in-

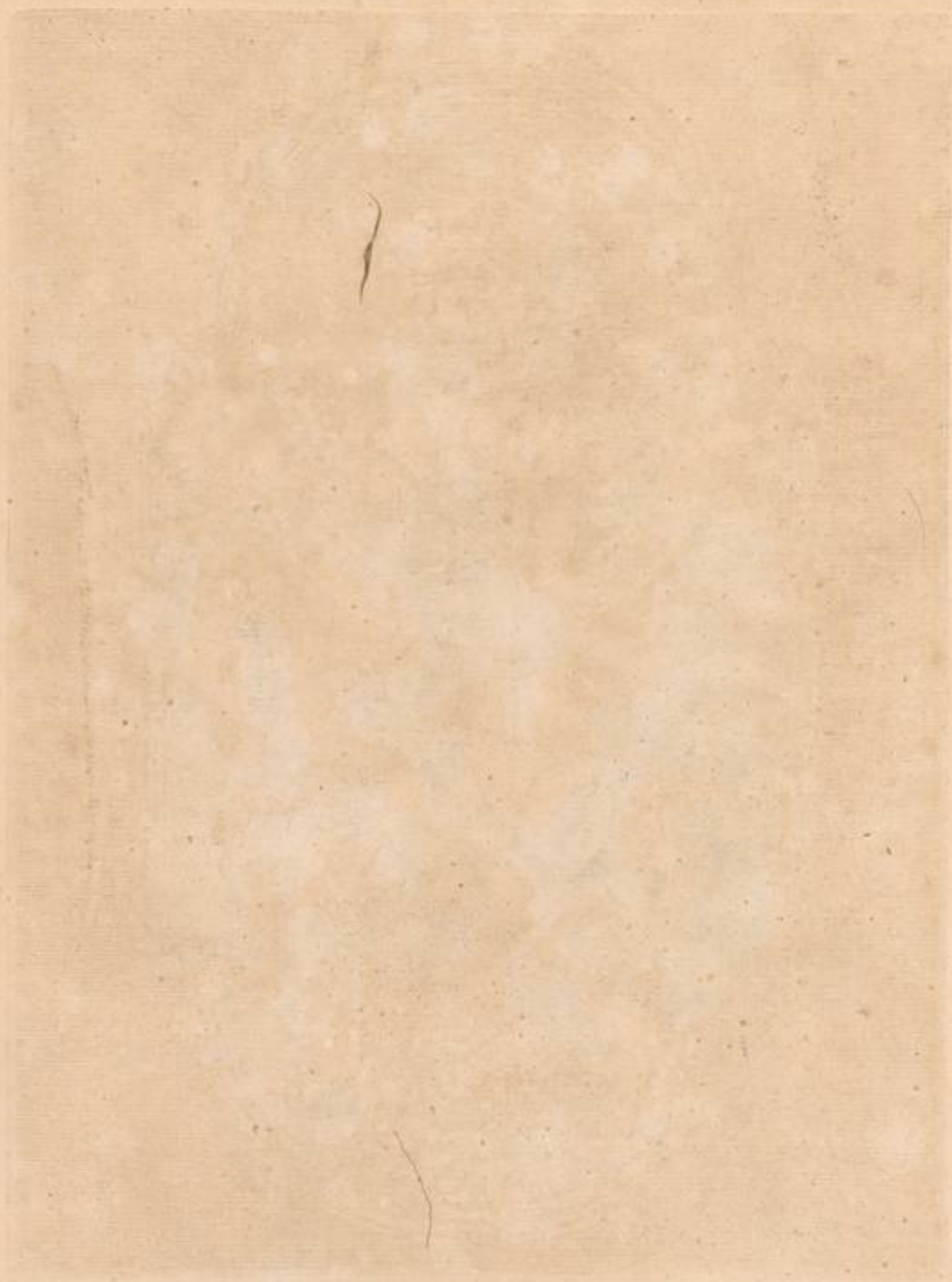
eroqui
ra sub
e pra-
ali Ec-
Bona-
medio
sus ad
parte
lutio,
ltata,
tuturis

afflica
atem-
t, &
icatus
entia,
clerari
etes,
tudio
igio,
balma
iliis,
fit.
Sabi-
tulis,
djecit
pegit
viza-
La-
dex-
mzo
ab
olori
ca,
yre-
mo-
oro-
ab
onis

Ber-
cen-
fo-

167

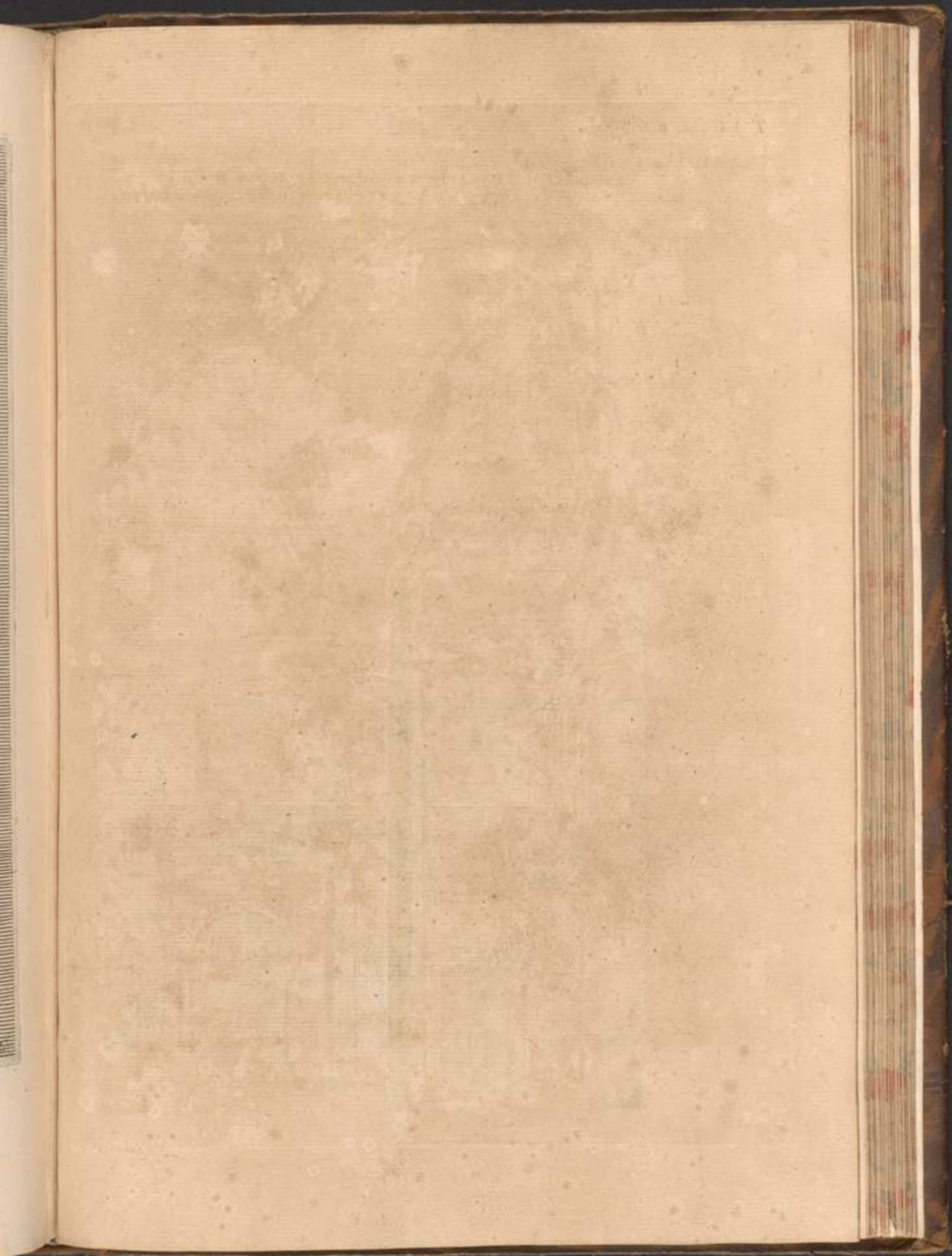

168

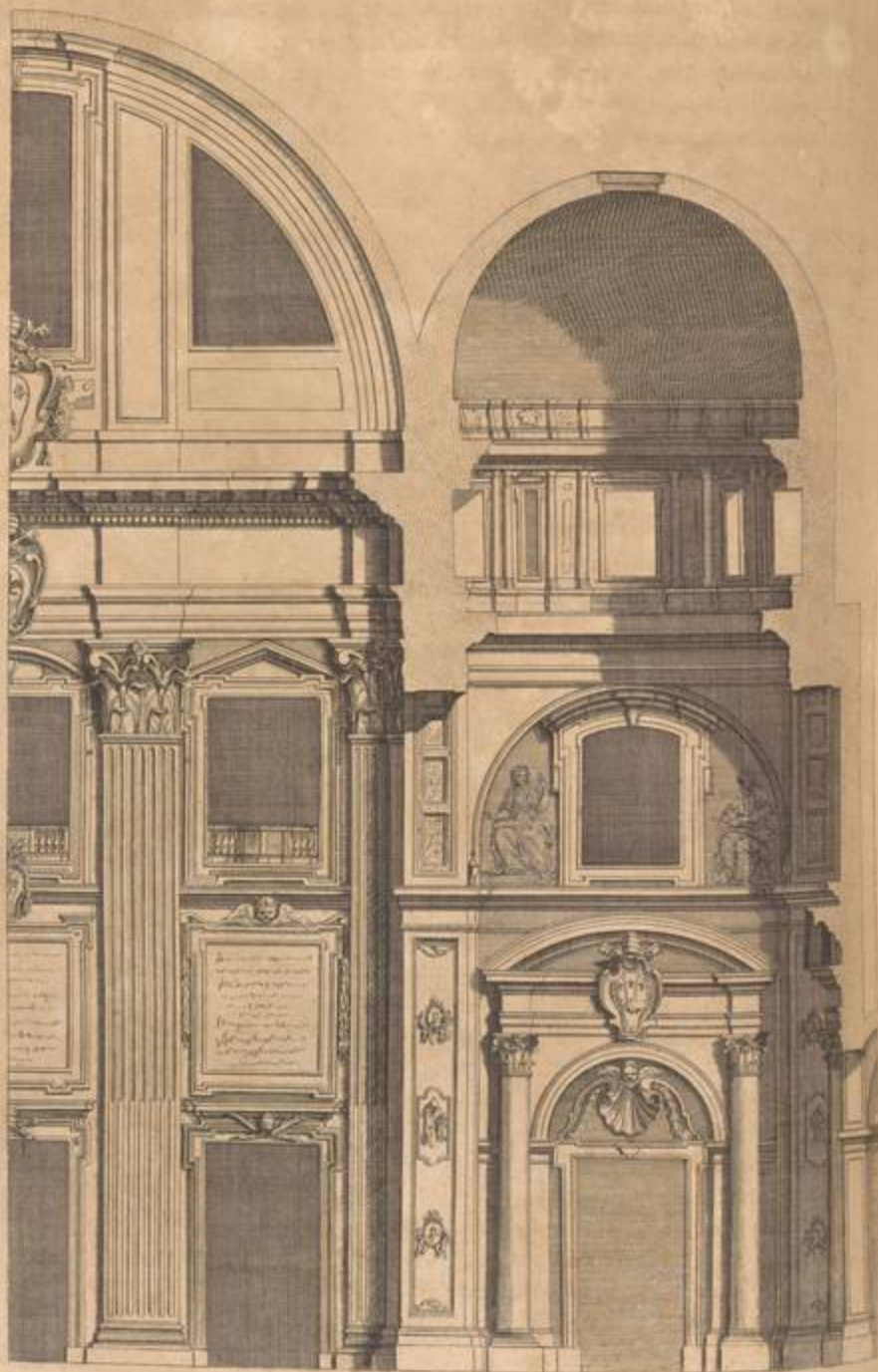

FACIES INTERIOR BASILICÆ VATICANÆ IN QVA
IANVÆ PATENT CVM ORNATV AB INNOCENTIO X. ADDITO

luta, perennes Apostolorum triumphos Nationibus, ex toto Orbe terrarum in Urbem confluentibus, inculcarent, venerationem ingereret, atque intuentium oculis incomparabilem Pontificum Romanorum munificentiam tot notis, quot monumentis perpetuò obtestaretur.

Quæ autem ista fuerint absque alia descriptione indicat Tabula subjecta, in qua ornamenta Parastatis adjecta delineari curavimus, omniaque comprehendit sequens inscriptio supra modiam majorem portam collocata, & à Patre Famiano Strada Societatis Jesu rerum scriptarum elegantia celeberrimo concinnata :

Fig. 57.

Paulus de Angelis de Eccl. Vat.

BASILICAM
PRINCIPIS APOSTOLORUM
IN HANC MOLIS AMPLITUDINEM
MULTIPLICI ROMANORUM PONTIFICUM
AEDIFICATIONE PERDUCTAM
INNOCENTIUS X. PONT. MAX.
NOVO CAELATURAE OPERE
ORNATIS SACELLIS
INTERJECTIS IN UTRAQUE TEMPLI ALA
MARMOREIS COLUMNIS
STRATO E VARIO LAPIDE
PAVIMENTO
MAGNIFICENTIUS TERMINAVIT.

In hoc columnarum ornatu quindecim millia nummorum impendit Innocentius; mille insuper nummos in singulis Parastatis exornandis.

Ex libr. Fabricæ.

CAPUT XXVI.

De Porticu à Paulo V. excitata.

SEUNDUM jam nobis est à Basilica, de qua satius fuisset filere (ut ille dixit de Carthagine) quam pauca dicere. Tot enim, ac tanta sunt ejus ornamenta, ut si singula calamo persequi velimus, paginae ipsæ ac dicendi vires deficerent. Priscorum Atheniensium mores Demosthenes suorum temporum moribus longè præferbat: Nam publica, inquiebat, aedificia, & præsertim Tempia tam multa, tam magnifica, tam ornata nobis reliquerunt, ut quibus superarentur, nullus relictus esset locus. Verum palidioniam caneret, si hanc Vaticani Templi structuram perlustraret. Pauca quidem, & tenui pennicillo descripsi, ut qui Romæ non adsunt, aliquam notitiam habeant hujus operis tam immensi, tantaque admiratione digni, in quo quadringentos ferè ultra mille integros annos Summorum Pontificum industriae immensas opes certatim insumpsere, ut Principis Apostolorum merita toti Orbi terrarum palam

Salust. de bello Jugurt. princ.

Leo Bapt. Albertus lib. 9. cap. 1.

palam ostenderent, cumque ut Cæli Custodem debito cultu in terris venerarentur.

En igitur patet antè fores Basilicæ amplissima Porticus à Paulo V. adjuncta, juxtà morem Antiquorum. Hanc Porticum Madernus non delineavit, ut Michael Angelus Bonarota præscriperat apertam, & columnis extructam, ut in Tabul. 15. 17. & 19. delineavimus, & antiquum Pantheon ostendit, sed amplis parastatis circumscriptam, inter quas quinque aditus relinquuntur in fronte, januis Basilicæ omninò respondentes, duoque alii in extremis hinc indè partibus arcuato pariete subiiciuntur. Ejus mediætem exhibet sequens Tabula 58. Ichnographica, in qua omnium partium mensuras numeris adjectis indicavimus, producitur namque tota Porticus, juxtà Fontanæ observationem palmis 318. & palmis 57. dilatatur. Aliis deindè in Tabulis 59. & 60. ejusdem Porticus per longum dissectæ Scenographiam, & utriusque extremitatis ingressum, ut Pauli V. pietas, ac magnificentia clarius elucescat singulas ejus partes litteræ appositæ sic indicabunt:

Fig. 58.

Libr. 15.
cap. 18.

Fig. 59.
& 60.

In Tabula 59.

- AA. Januæ in mediam navim Basilicæ ingressum præbentes.
- B. Janua, quæ Sancta dicitur, Anno Jubilæi solum aperta.
- CCC. Fenestræ Basilicam luce irradiantes.
- D. Ingressus in Porticum superiorem.
- E. Ingressus in Porticum inferiorem.
- F. Porticus pro Turri Campanaria substinenda.
- G. Initium scælæ ad Aulam Regiam ducentis.

In Tabula verò 60.

- A. Mœnium pro Benedictionibus.
- B. Porticus superior.
- C. Fenestræ Basilicam respicientes.
- D. Januæ Basilicæ.
- E. Porticus inferior.
- F. Primum Basilicæ Sacellum.
- G. Tectum supra Porticum.
- H. Ambulacra, & transitus ad cubicula inter muros Basilicæ.
- I. Hipetrum, cum balaustris, supra quæ Statuæ Apostolorum.

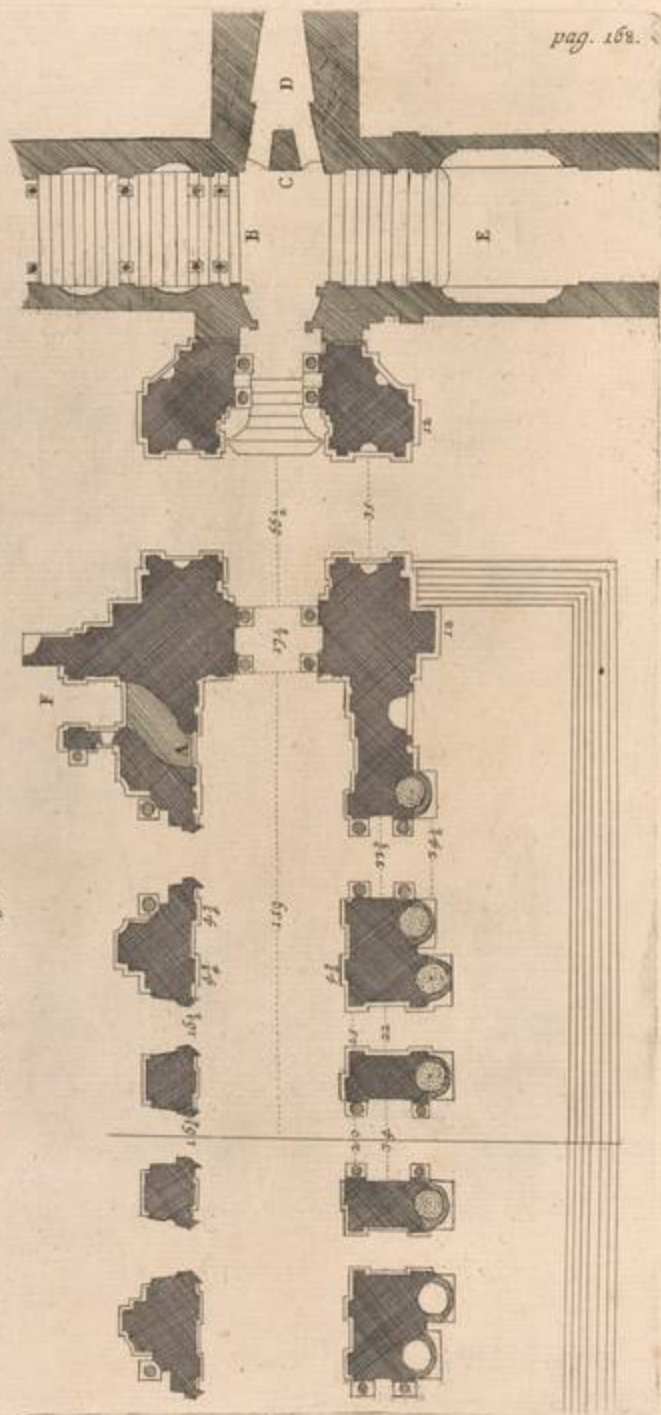
Hypæthrum ad coronam palmos continet 57. à corona ad fornicem palmos 26. totaque simul altitudo palmos 86. Latera in ea sunt commixtis marmoribus antiquis, & 20. columnis instructa, quibus sex aliæ canaliculis distinctæ addidit Madernus ad ornatum januarum, per quas ad navim medianam itur, annis 1618. & 1619. collocatis, suntque illæ, quæ olim parietes Basilicæ Constantinianæ sustinebant, Parastadibus, ac superjecto epistylis exornatæ. Marmorata testudinis opera Martinus Ferrabosco, ut refert

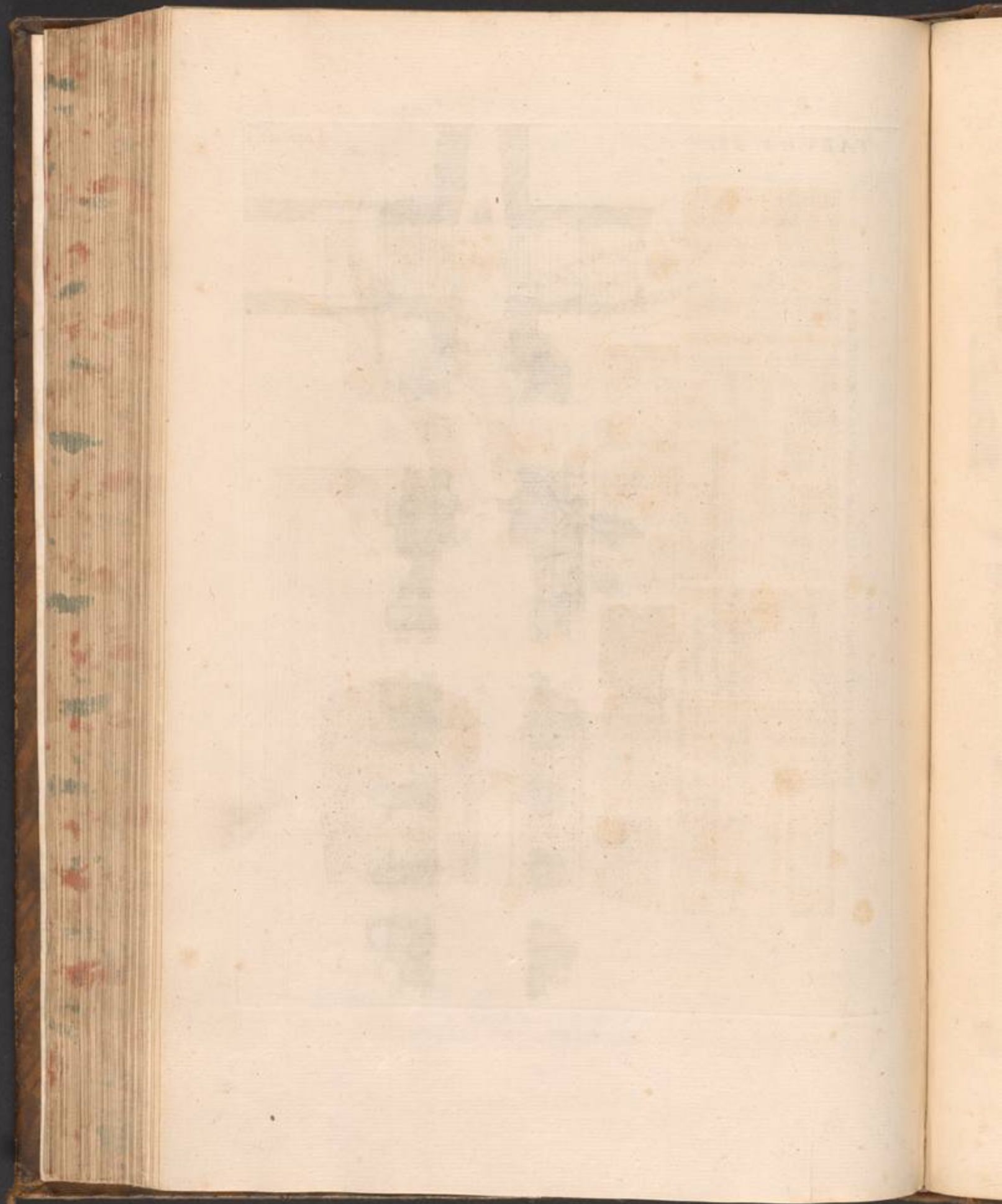
Turrigius
MS.

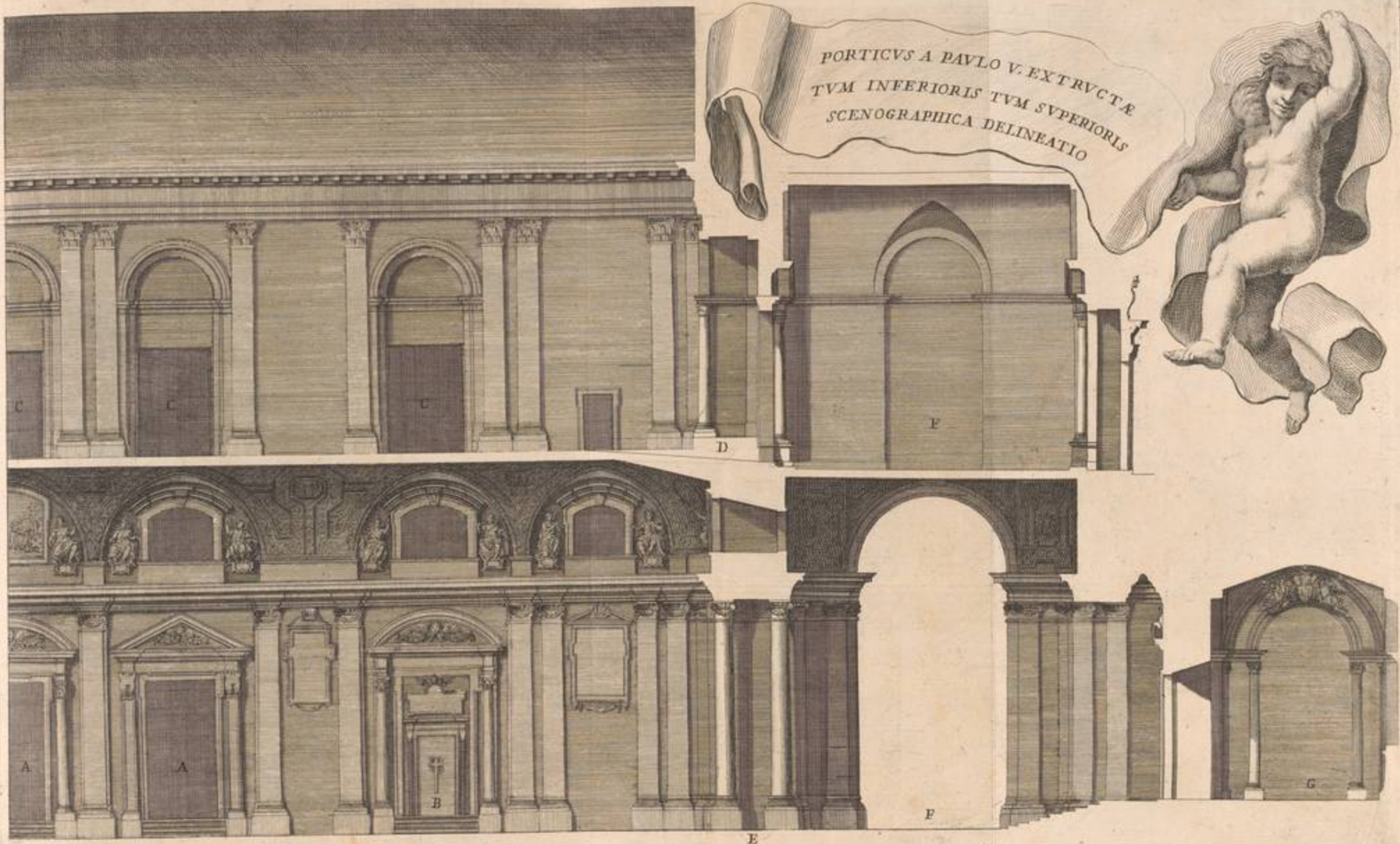
Fontana,

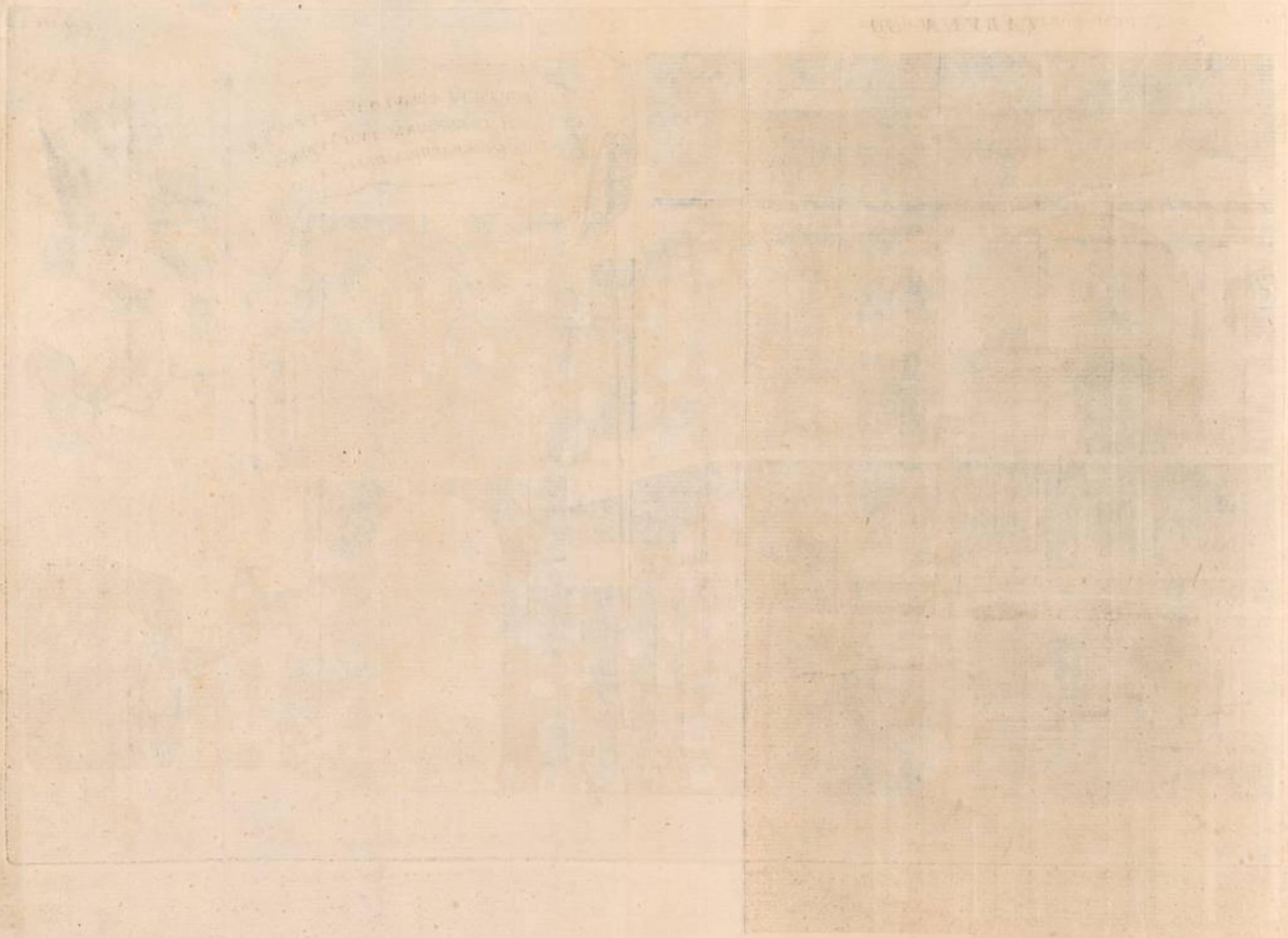
ICHTNOGRAPHIA PORTICVS BASILICÆ A PAVLO V. AEDIFICATÆ

- A. Locus destinatus portæ Sanctæ
- B. Scala Regna ab Alexandro VII. extracta
- C. Barre supra quam statua Constantini magni equo insidentis
- D. A dīna ad Palatium Pontificium
- E. Fornix Alexandri VII.
- F. Sacellum S. Cruxifixi

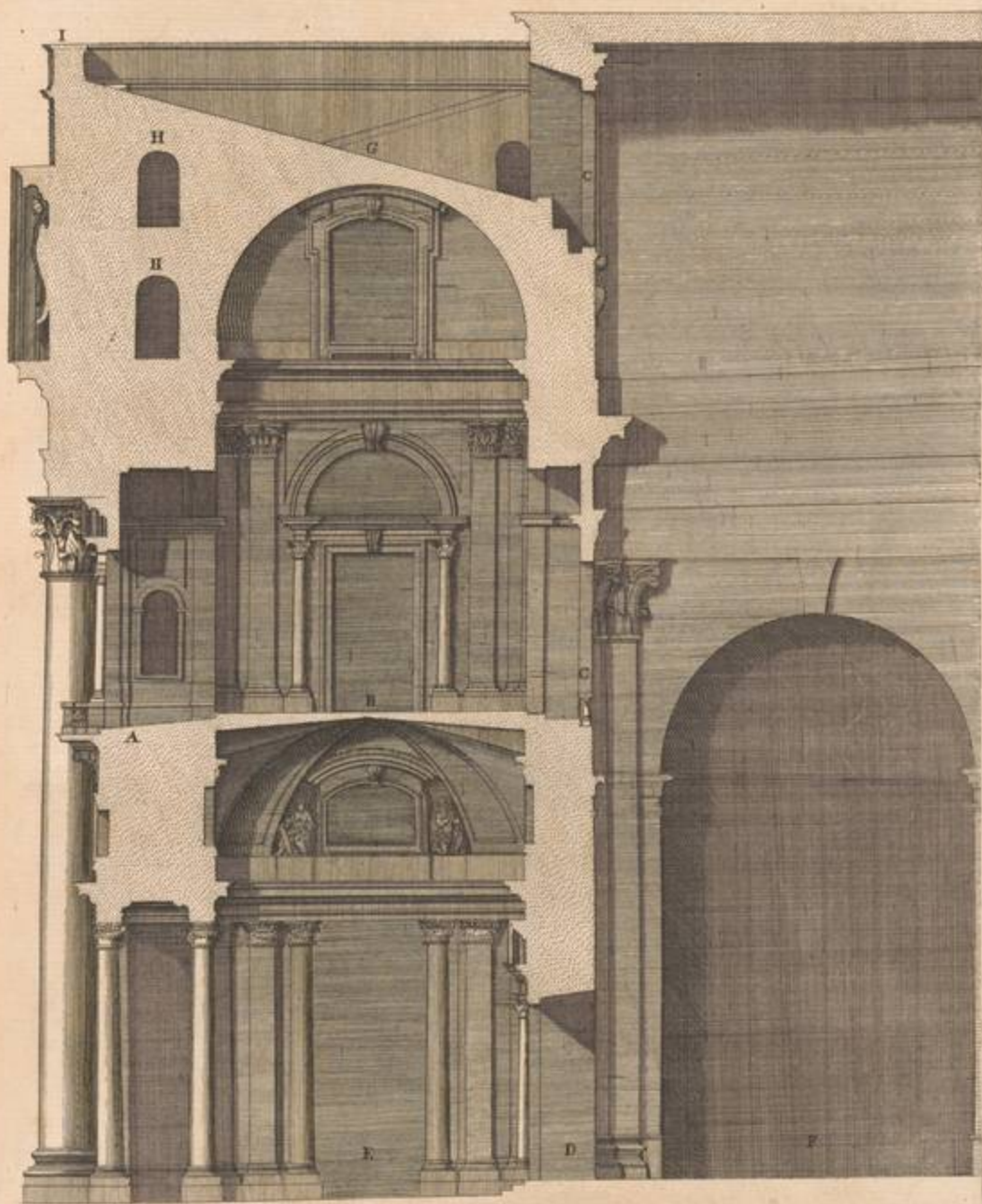

EIVSDEM PORTICVS EXTREMITAS

Fontana, cōficinnavit. Torrigius tamen affirmat eorum artificem fuisse Jacobum Perusinum, eique soluta viginti scuta pro singulis decempedis. Plasticum autem opus item inauratum, quod res gestas Principum Apostolorum admiranda majestate exprimit Joannes Baptista Riccius Novariensis composuit anno Pontificatus Pauli decimo quinto, ut Grimaldus refert, cui addidit 36. simulacra Sanctos Pontifices referentia, in laxamentis collocata, quæ inter fenestras, & fornicem interjacent circumflexa, videlicet SS. Linum, Clementem, Anacletum, Evaristum, Alexandrum, Sixtum, Telephorum, Hyginum, Pium, Anicetum, Soterum, Eleuterium, Victorem, Zephirinum, Cælestinum, Urbanum, Calistum, Pontianum, Anterum, Fabianum, Cornelium, Lucium, Stephanum II. Sixtum II. Dionysium, Felicem, Eutichianum, Cajum, Marcellinum, Marcellum, Eusebium, Miltiadem, Liberium, Julium, Marcum, & Silvestrum.

Quandoquidem de plastico, seu marmorato opere, quo Porticus exornatur nobis sermo est, non injucundum erit, hic referre quonam pacto, post antiquorum usum, restitutum nobis fuerit, quod longa temporum series, ac hominum oblivio ex officinis removerat. Ejus inventorem fuisse Lazarum Bramantem affirmat Vasarus par. 3. a. pag. 39. Donatus tamen in sua Roma Joanni Utinensi, prout in ejus vita idem Vasarus enarrat par. 3. pag. 33. hoc pulchrum inventum attribuit in luculenta, elegantique enarratione, quam iisdem ejus verbis hic infero [Julius II. inquit ille, conduxerat non ignobiles artifices, operamque strenuè liberali Principi illi locaverant. Cum lumina illius ævi supervenere Raphael Sanctius Urbinas, & Michael Angelus Bonarota, ille Pictor incomparabilis, & insignis Architectus, hic Sculptor, Pictorque, & Architectus eximius. Remotis ergò cæteris Raphael, secretiores Aulas, & Conclavia, usque ad miraculum coloravit. Bonarotæ oblatum Sixti Sacellum, in quo Pontifices sacrorum cæremonias cum Patrum Senatu obire solent, ut ejus fornicem per lunulas suspensum pictis jam parietibus appingeret. Fecitque admirabili opere. Aliquanto post, Paulo III. Pontifice, interiori fronti ejusdem Sacelli novam picturæ claritatem induxit. Iconem extremi Judicii, & Christum Dominum venientem in nube majestatis expressit. Ea tempestate ignota Romanis hypogea, & concameratas cryptoporticus in antiquo Titi Cæsaris Palatio, ac Thermis Esquiliarum effoderat, insita mortalibus pervestigandi cupido; quam latens aurum accendit, aut si quid artefactum auro pretiosius celant custodes ruinæ. Apparebant parietinæ plasticis toreumatis loricate. Hæc porro, quamvis tot antè sæculis sepulta, adhuc tamen vegeta, & integra vetustatem sub terra, quasi è tuto non senserant. Grotificæ vocantur, quòd in Cryptis repertæ sunt. Erant in comitatu, & contubernio Raphaelis plurimi picturæ candidati, quos ille spe artis addiscendæ alebat; inter eos Joannes Utinensis, juvenis promptus, & sagax, traductoque ad posteros novo plasticæ invento nobilitatus. Is in Cryptas cum Magistro frequenter ventitabat, manumque Plasterum veterum commendabat assiduè. Jamque prodigiosas illas semi-hominum, monstrorumque figuras, & habitus rubricâ retulerat in mem-

„ branas, sed materiam, qua formarentur odorari non poterat. Calci ad-
 „ dendum aliquid constabat, fabulum, pulvisque puteolanus ruber, &
 „ paulò crassior reiciebatur. Contudit lapidem Tyburtinum: livebat calci
 „ permixtus, nec figurata lævigabat. Marmoris contusi candidum, & cri-
 „ bro excretum pulverem macerata cum calce subegit, ac mollivit. Nunc
 „ verò formando, lævigandoque habilem expertus, deprehendit. Non
 „ alium intritæ usum fuisse veteribus platis. Nàm ad eam diem mixtura
 „ nescio qua è gypso, calce, pice, & cera eliquata, contritoque laterculo
 „ parietes leverant. Hoc tristi temperamento elaborabant inæquale tecto-
 „ rium, ut auri bracteolas superinducerent. Igitur receptum vetus, germa-
 „ numque marmoratum ad Leonis X. porticus primò traductum est].
 Hactenus Donatus.

Supra medium Porticus aditum Giotti Naviculam collocavit Berni-
 nus sub Alexandro VII. & in opposito arcuato intervallo, quòd Templi
 Portæ imminet lapideam Tabulam, in qua idem Berninus, jubente Inno-
 centio X. insculpsit Christum Petro Claves porrigentem.

C A P U T   X X V I I .

De Templi Januis.

QUINQUE Templi Januis palmorum 16. & unciarum 3.
 latitudinem habentibus, & 33. unc. 2. altitudinem, tres colum-
 nis ex veteri albo cæruleo marmore canaliculis friatis exornan-
 tur. Fuerunt olim æneæ hæ Basilicæ fores, deindè ab Honorio I.
 anno 630. argenteæ, qui Pontifex, ut narrat Bibliothecarius, investivit
 „ regias Januas ingressu Ecclesiæ majores, quæ appellantur medianæ ex
 „ argento, quæ pensant lib. noningentas septuaginta quinque. Eas postea
 Saraceni circa annum 846. argento nudarunt. Sed Leo IV. anno 850. ex
 „ Anastasio iterùm erexit, multisque argenteis tabulis luciflui, salutiferif-
 „ que historiis sculptis decoravit, & in meliorem speciem, quàm pridem
 „ reparavit, ut omnes, qui eandem Basilicam ingredi volunt laudes Deo
 „ Omnipotenti, Sanctoque suo Præfulatui referant, & exposcant, ut multa
 „ annorum suæ vitæ curricula ostendantur, qui tanti fulgoris opere, tan-
 „ toque pulchritudinis pondere aulam Dei argento pens. libras septuaginta
 „ ornavit]. Et Maffæus Veggius lib. 4. [Leo IV. imitatus id, quod de
 „ Templo Salomonis memoriæ proditum est, cujus portas argento utique
 „ apertas, atque à Tito Imperatore postea bella, quod contra Judæos sus-
 „ cepit, igne succensas fuisse Egesippus scribit, hanc portam tabulis ar-
 „ genteis præmunivit] quàm deinceps argenteam appellatam fuisse idem
 „ Veggius affirmat; ejusque ornamentum durasse usque ad tempora Ale-
 „ xandri III. (scilicet ad annum 1160.) postmodùm corruptam, deforma-
 „ tamque, gravem in modum semper fuisse, adeoût, & nomen, quo ar-
 „ gentea vocabatur amiserit.

„ Eugenius deinde IV. anno 1440. hanc portam pristino decori resti-
 „ tuit, ductam ex ære magno sumptu, miro artificio expressis ibi magnis,
 „ & præstantioribus rebus gestis suis, non quidem ex argento, prospiciens
 „ altius, ne fortè aliquando, quemadmodum superioribus temporibus in-
 „ fanda prædonum cupiditate violaretur, cui & impressa sunt epigrammata
 „ in testimonium gestarum ejus, quæ nos addidimus hujuscemodi:

*Hæc sunt Eugenii monumenta illustria Quarti,
 Excelsi hæc animi sunt monumenta sui.*

Item aliud:

*Ut Greci, Armeni, Aethiopes, hic aspice ut Indi
 Romanam amplexi sint, Arabesque Fidem.*

Vasarus refert Eugenium IV. anno 1431. cum audisset Florentiæ æneas ^{Par. 2. pag. 254.}
 fores extrui à Laurentio Ghiberto pro Templo Divi Joannis Baptiste, ha-
 rum fabricam commisisse Antonio Filareto, & Simoni fratri Donati Floren-
 tini Sculptoris, qui labores suos duodecim annos integros in eis constru-
 endis infumpserat; post quos anno 1445. die 14. Augusti in portis collocarunt.
 Blondus addit aurum æri fuisse superinductum. In parte interiori hæc verba
 leguntur ab Artifice insculpta: CAETERIS OPERAE PRETIUM,
 FASTUS, FUMUSQUE MIHI. Insuper permultæ sunt icunculæ cho-
 reis signa lætitiæ ob opus absolutum indicantes.

Harum meminit Leo Baptista Albertus, ubi ait [Nos Romæ ad ^{De re ædific. lib. 2. cap. 16.}
 „ Petri Basilicam vidimus, cum ab Eugenio Pont. Max. valvæ restitueren-
 „ tur, ubi hominum manus injuriam rapiendo argento, quo olim fuerant
 „ vestitæ, non intulissent, solidas, & integerrimas annos plus 550. perdu-
 „ rasse, nam si rectè annales Urbis Romæ interpretamur, tot ab Hadria-
 „ ni III. Pont. temporibus, qui eas posuit, ad quartum Eugenium sunt].
 Sed corrigit Leonis Alberti errorem Torrigius, iustitutus Hadriano III.
 Leonem IV. qui eas januas argenteas restituit.

Illas describit Illustris. Ciampinus cap. 5. Veter. Monument. asseritque
 earum altitudinem palmorum esse 33. latitudinem verò 16. $\frac{1}{2}$. & iconem
 exponit, in cujus vertice hæc verba leguntur insculpta: PAULUS V.
 PONT. MAX. RESTAURAVIT ANNO PONTIFIC. XV. De quo ^{In Arch. Vatic.}
 Pontifice scribens Jacobus Grimaldus in MS. pag. 189. ait [Anno XIII.
 „ Paulus V. portas magnificentissimas marmoreas Vaticanæ Basilicæ dedit,
 „ atque liminibus sub magnis lapidibus cinericis graniti Orientalis durif-
 „ simi complures ad subjectam formam æreos nummos posuit, & octo dies
 „ antè festum Apostol. Petri, & Pauli anno 1619. Pontific. XV. valvas
 „ æneas, ab Engenio IV. fabricatas, metallo auctas, ut altiores novis
 „ portis redderentur, & aptarentur, optimè restitutas, medias, ut olim,
 „ erant collocavit]. Expressit deinde nummos Grimaldus sub liminibus
 positos, fueruntque illi, qui imaginem ejusdem Pontificis præferebant, in
 adversa verò facie frontem Templi Vaticani.

Cæteras Januas idem Eugenius IV. ligneis tabulis munivit, in quibus Salvatoris, Beatiss. Virginis, ac SS. Petri, & Pauli imagines exculpserat Frater Antonius Ordinis Prædicatorum, Eugenium insuper genuflexum, passiones eorundem Apostolorum, Sanctam Plautillam, Divum Paulum Plautillæ velum restituentem, Eugenium itidem diadema Sigismundo Imperatori imponentem, unionem Græcorum cum Romana Ecclesia, Oratores Aethyopicos antè Pontificem genuflexos, plurimasque ejus temporis historias, addita hac inscriptione:

Torrignus
de Cryptis
Vatic. pag.
155.

Has portas ligneas fecit Frater Antonius Michaelis de Viterbio Ord. Prædicat. Anno Domini 1433.

Eas iterum confecit Paulus V. anno 1606. ex trabibus, quæ veteris Basilicæ tectum sustinebant.

Torrignus
MS. apud
Canoniam
Cappellam.

Idem.

Ubi olim erat Janua, quæ Romana vocabatur, extat Porta, quæ Sancta dicitur, clausa pariete, in quo Crux ænea aureis radiis circumdata, quam Joannes Baptista Calandra Vercellensis formavit, illa à Summo Pontifice post viginti quinque annos Jubilæo recurrente aperitur, de qua plurima dicenda sunt in tractatu de Numismatibus Pontificiis.

Porticum autem absolutam fuisse anno 1614. die Decembris duodecima affirmat Torrignus datis lætitiæ signis campanarum sonitu, ac æneorum tormentorum strepitu, deindè ab Clemente X. ejusdem Porticus pavimentum ornatum fuit mixtis marmoribus egregiè compositis, fasciis itidem, clipeisque intersparis, in quibus cælata ejus Pontifici stemmata Eques Berninus fategit exornari.

De re ædif.
lib. 7. cap. 14
Rer. Liturg.
lib. 1. cap. 20
Vet. Mon.
nim. pag. 14

Bona ibid.

Homil. 28.
ad Pop. An-
tioch.

Oratio de
amor. pau-
per.

Ferreis verò cancellis clausit Madernus, quos æneæ fibulæ obfirmant, ne importunis horis pervia ulli esset; sed die tantum ad sacras actiones, & devotis Fidelibus pateret. Sicut enim Porticus prophanis Basilicis Servorum gratia antiquitus additas fuisse refert Leo Baptista Albertus, ita sacris Christi-fideles addiderunt, ut in eis publicè Pœnitentes primi ordinis starent, antè fores Ecclesiæ, ait Cardinalis Bona, nempe ii (addit Illustriss. Ciampinus) qui ad pœnitentiam admissi palàm crimina confitentes, cilicio, & cinere horridi, plorantesque veniam, ac preces ab introeuntibus exposcebant. Eratque ibidem locus egenis mendicantibus attributus; licèt enim illis, sicut & cæteris Fidelibus precum causa Templi fores paterent, non tamen intrà Templi parietes ab orantibus eleemosynam petere permittebantur, ne sacra agentibus, Deumque precantibus molesti essent. Propterea ait Divus Chrysostomus [Antè Ecclesias, & Martyrum monumenta pro foribus pauperes sedent, ut nos ex hujusmodi spectaculo multum capiamus utilitatis]. Et Gregorius Nazianzenus [Petitionum gemitus internis Templi cantibus ex adverso respondent, atque adversus mysticas voces miserabilis luctus excitatur.

CAPUT XXVIII.

De Porticu superiori, & Mœnianis.

UPRADICTIONE Porticus alteram habet Porticum pari magnitudine superstructam, multis etiam Parastatis, Epystilio, Zophoro, & Coronice ordinis compositi ornatam. A lateritio pavimento ad coronam 64. palmis assurgit, ab ista ad fornem 36. Pares Porticum à Basilica dividens quinque vitreas fenestras habet. In eisdem Porticus aditibus duo insunt vestibula, quæ binas turres campanarias præstolantur. Illorum alterum meridiem versus Sancti Officii Domum respicit, alterum verò ad Pontificias Aedes perducit. Omnium ejus partium mensuras, ac delineationem clarius suprapositæ tabulæ subiiciunt.

In ea extantibus Podiis, seu Mœnianis soliti Pontifices triplicem capere Coronam, & plaudentem Populum salutari prece, signoque lustrare. Quandoquidem Mœniana scripsimus, non inutile erit ejus nominis originem commemorare. Notat Nardinus, quod Festus docet, Mœniana appellata fuisse à Mœnio Censore, qui primus in Foro ultra columnas tigna projecit, quo ampliarentur superiora spectacula. Asconius in Divinat. ait: „ [Mœnius cum Domum suam venderet Catoni, & Flacco Censoribus, „ ubi Basilica ædificaretur, exceperat jus sibi unius columnæ, super quam „ tectum proiiceret, & provolantibus tabulis indè ipse, & posteri ejus spe- „ ctare munus Gladiatorum possent, quòd etiam tum in Foro dabatur]. Ex illo igitur Columna Mœnia vocitata est, causis hujusmodi. De quibus fufius agunt Alexander ab Alexandro cap. 11. lib. 9. & Cælius Rhodiginus lib. 28. cap. 10.

At longè diversa, ut dictum est, de causa Mœniana Paulus V. extruxit, ut nempe sacram Benedictionem statutis temporibus Fidelibus elargirentur Summi Pontifices, ac Sacri Romani Pontificatus insignia coram plaudentibus Populis reciperent, quæ omnia antiquitus peragi solebant apud Basilicam Salvatoris in campo Laterano à Constantino Magno extructam, deindè è fenestris, quæ supra fores Vaticanæ extabant, juxtà conjecturam Illustris. Ciampini. Post annum verò 1497. in Mœnianis, quæ Alexander VI. absolvit, & Paulus II. excitaverat (non verò Innoc. VIII. ut Scriptor quidam alioqui cruditissimus affirmavit) opus dirigente Juliano Architecto è Pago Majano Fæfulanæ Diocesis, ut Vasarus refert, quòd abundè demonstrant ærea Numismata sub eodem Paulo II. cusa, quæ in fundamentis reperta fuisse sub Paulo V. affirmat Torrigius. Duodecim illa erant in triplicem ordinem distributa, & quindecim parastatis, columnis superadditis exornata, prout repræsentatur in nostra Tabula 61. juxtà exemplar delineata, quòd extat in pariete Bibliothecæ Vaticanæ coloribus fideliter expressum.

Ut autem Porticum hanc Paulus excitaret anno 1610. enarrat Grimaldus die 21. Octobris post everfam Basilicam everfas etiam fuisse aedes magnas Innocentii VIII. sub num. 5. indicatas, in quarum primo ordine magnum

Lib. 5. c. 4.

Cap. 4. De
Sac. Edif.Pag. 205.
259.Pag. 100.
Crypt. Vat.

Fig. 61.

magnum Rotæ Auditorium, Registra Pœnitentiariæ, Bullarum, Supplicationum, & Plumbum. In secundo Dataria, Secretaria Brevium, & Magistri Domus habitatio. In tertio superiori aula nobilissima, cum multis cubilibus laquearibus aureis, & picturis ornatis, quibus Carolus V. & alii Principes excepti sunt, antè longa Porticus cum parastatis Tyburtinis, supra quam mcenianum simile surgebat antè magnum atrium Palatii, retrò atrium Basilicæ, à capite Sacellum Pauli III. infra quod erat Camera Apostolica, locus ad recipiendos census Cameræ Apostolicæ debitos, subtus erat Ecclesia Sancti Vincentii, prophanatas tres naves fornicatas habens, cum 18. columnis magnis. Ad pedes mcenianum marmoreum ad Benedictiones ab Alexandro VI. magnificentissimè extructum, & Turris Campanaria erat, in his lapidea Remunata Sixti IV. & Innocentii VIII.

Palatium in summo graduum, respiciens Ecclesiæ Porticum, erat: Domus item sub num. 6. antiquissima Cardinalium Archipresbyterorum à Cardinali Pallotto munita, & ornata picturis, quàm Cardinalis die 1. Augusti excindendam Fabris reliquit, hæc opera Josephi Ciceri hominis in hoc genere insignis, qui à dicta fronte lapsus interiit, unico ictu concidit succissis murorum pedibus. Leo III. hoc ædificavit Palatium Hospitium Peregrinorum cum Balneo. Habebat Palatium 80. cubicula. Restituerat olim illud Riccardus Oliverius Cardinalis Constantiensis, ut versus illi marmorei in fronte Palatii testes:

Anast. fol.
206.

*Quàm benè stare vides, quondam disiecta jacebam,
Et decus hoc facies fert modò culta novum.
Riccardus normanna tuus Constantia Præsul
Cardineæ struxit gloria magna Togæ.
Presbyter ut Veneto Paulo regnante secundo,
Primus in hac Petri, qui fuit Ecclesia.*

Die insuper 1. Septembris anni 1610. à Turri Campanaria à Leone IV. facta, demittere cæperunt Campanas. Inter mcenianum ad Benedictiones, & Palatium Archipresbyteri erat facies anterior, Basilicæ supra 35. gradus marmoreos, & in facie opus musivum antiquissimum. Hæc facies habebat tres portas marmoreas 1. 2. & 3. cum nomine NICOLAI V. ducentes in atrium Basilicæ, ornatas quatuor magnis columnis Aegyptiaci lapidis, supra portas hæc cernebantur imagines operis tessellati. In medio Salvator sedens in gemmata fede cum libro in manibus aperto, in quo: EGO SUM RESURRECTIO ET VITA, in quadam rota stellis ornata. Hinc indè supra caput Salvatoris tres Angeli, in quolibet latere manus versus Salvatorem extendentes, & insipientes, infra duo Angeli rotam tenentes, Sub rota extabat musivum fulgori simile. A dextris duæ imagines Sanctorum offerentes coronas Salvatori, à sinistris aliæ duæ. In Zophoro hæc legebantur: CHRISTE TIBI SIT HONOR PAULUS QUOD DECORAT OPUS. Hoc enim musivum fecit Sanctus Paulus I. ut notat Anastasius J. Hactenus dixi verbis supradicti Grimaldi.

Duplici

Fig. 174

TABULA 01. FRONS TEMPLI ET PALATII VATICANI SVB SIXTO V. DELINEATA

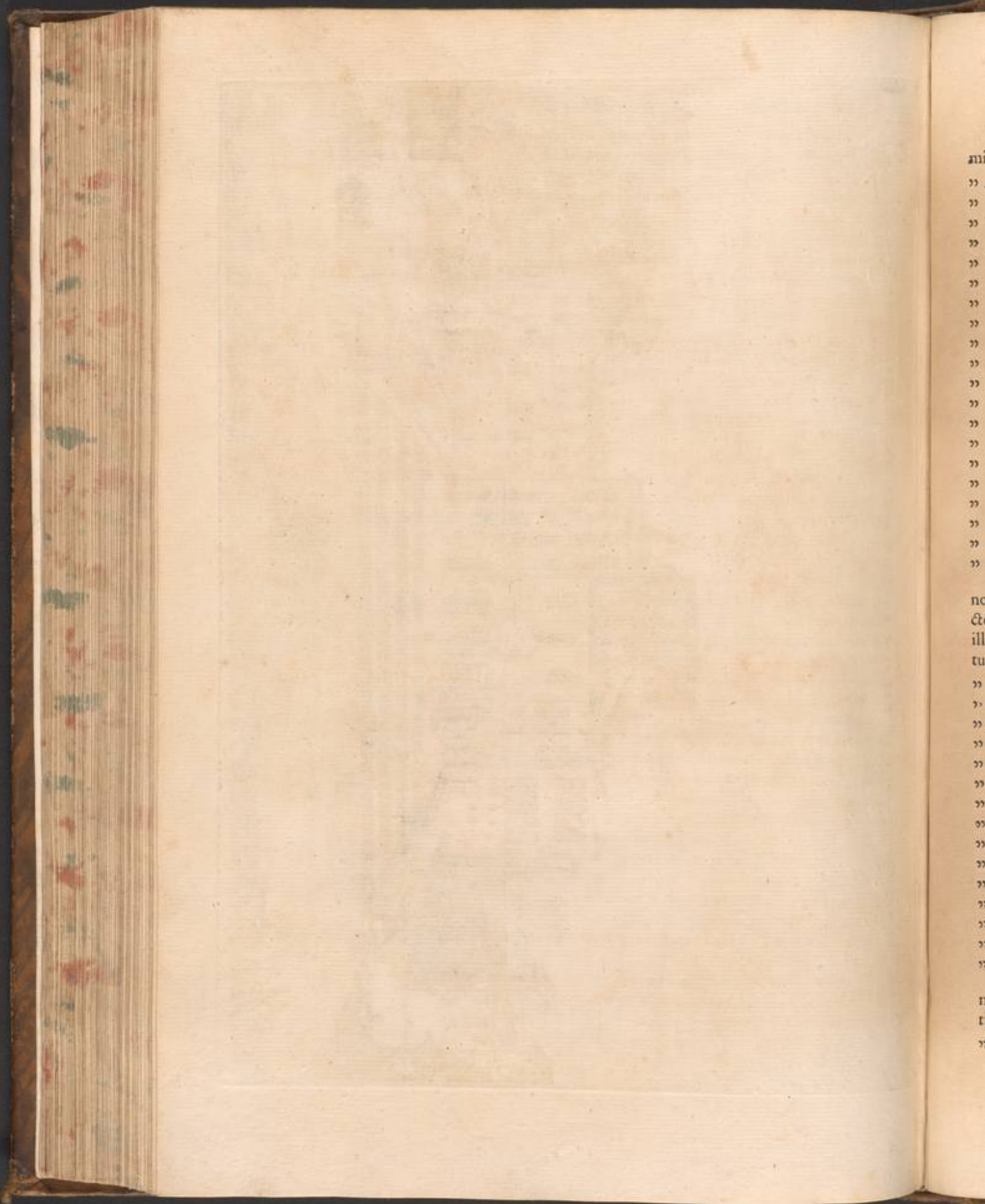
TABULA 61. FRONS TEMPLI ET PALATII VATICANI SVB SIXTO V. DELINEATA

lica-
 gistri
 bili-
 Prin-
 supra
 rium
 lica,
 Ec-
 18.
 s ab
 , in

rat :
 m à
 Au-
 hoc
 cidit
 um
 erat
 nar-

co-
 edi-
 35-
 cics
 V.
 iaci
 dio
 uo:
 ta.
 rer-
 te-
 nes
 oro
 DD
 orat

mi

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

no

de

ill

tur

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

”

n

l

”

Duplici supradicta Porticu ædificata, Basilicæ frontem deesse non permisit Pauli V. magnificentia [Quamobrem anno 1608. die Martis 15. Julii hora duodecima cum tribus quartis (sunt verba ejusdem Grimaldi) coram Illustr. & RR. DD. Aloyfio Rainalduccio, Bernardino Paulino, Camillo Brino, & Paride Pallotto Canonicis fuit dictis anno, die, & hora, positus primus lapis Tyburtinus ad construendam frontem novi Vaticani Templi jussu, & impensa S. D. N. Pauli V. pulsatis campanis Basilicæ, & bombardis explosis. Fuerunt in maceria, & sub Tyburtinis lapidibus dum facies construeretur posita multa, & plura Numismata ærea unius ferè hostiæ forma cum imagine Sanctis. Domini Pauli V. nudato capite, pluviale induti, & litteris in giro: PAULUS V. BURGHESIUS ROMANUS PONT. MAX. ANNO SAL. MDC VIII. PONTIF. III. Ex alia parte Templum Divi Petri, cum lemmate: ET PORTAE INFERI NON PRAEVALEBUNT. Supremum verò lapidem imposuerunt anno 1612. addita hac inscriptione: IN HONOREM PRINCIPIS APOSTOLORUM PAULUS V. BURGHESIUS ROMANUS PONT. MAX. AN. MDC XII. PONT. VIII. Quàm si fortè censorio oculo Zoilus quis legerit, pauca circa illam subdere existimamus, ne prudentissimi Pontificis sapientiam damnare audeat, ac si Petro Templum ineptè dicarit, cum soli Deo verè, & propriè Tempia omnia, ac Altaria erigantur, ut docet Divus Augustinus de Civitate Dei lib. 8. cap. 27.

Pag. 121.

Pluribus igitur de causis Sanctorum nomina Templis tribuuntur, & nominibus Sanctorum Basilicæ ornantur, vel quia Deus illis in locis Sanctorum ministerio illustria quædam potentie sue opera præstitit, vel quia illi suo Sanguine loca illa Deo sacrarunt, vel denique, quia Sanctorum virtutes ibidem ad Dei gloriam desideramus celebrare. [Honoramus, ait Hieronymus, reliquias Martyrum, ut eum, cujus sunt Martyres adoremus. Servos, ut honor Servorum redundet ad Dominum, qui ait: *Qui Vos suscipit, Me suscipit. Man. o*] Item Sanctus Augustinus [Sanctorum Corpora, & præcipuè Beatorum Martyrum reliquias tamquam Christi membra sincerissimè honoranda, & Basilicas eorum nominibus appellatas, velut loca sancta Divino cultui mancipata, affectu piissimo, & devotione fidelissima adeundas credimus, Si quis contra hanc sententiam venerit, non Christianus, sed Eunomianus, & Vigilantianus creditur]. Sanctus Leo Papa [Christiani priusquam ad Beati Petri Basilicam, quæ Uni Deo vero, & vivo est dedicata, &c.] Et Sanctus Augustinus [Non Martyribus Tempia, Sacerdotia, Sacra, & Sacrificia constituimus, quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Honoramus sanè memorias eorum tamquam Sanctorum hominum Dei, qui usque ad mortem suorum Corporum pro veritate certarunt, ut innotesceret vera Religio.

Apud Duran. lib. 1. cap. 3.

Epi. 17. ad Ripariis.

De Eccl. dogm. c. 73.

Serm. 7. de Nat. Dom.

Lib. 8. de Civit. Dei cap. 27.

Hiscæ, pluribusque rationibus ritè insculptam Divo Petro inscriptionem ostentat Basilicæ frons à Maderno delineata, & quidem magis longitudine extensa, quàm altitudine sublimis. Non enim altiores metas illi tribuit, ne Tympanum Tholi intuentibus delitesceret. Columnas habet, quarum

quarum diameter palmos duodecim comprehendit, altitudinem simul cum Basi, & Capitulo 123. palmi expleat. 26. verò Epistylum, Zophorum, & Coronidem. Supra hanc alium imposuit ornatum, mixtis, adeoque diffusionis partibus redundantem, quem aliqui Atticum, sed spurium ordinem appellarunt. Angustum supereminet pluteum, supra quod posita sunt Simulacra XII. Apostolos referentia. Ea annis 1613. 14. & 15. exsculperunt Artifices varii, sub Porticibus Bibliothecæ Vaticanæ. Opus anaglyphum, quod mediano imminet aditui, & Christum refert Divo Petro Claves tribuentem Ambrosius Bonvicinus Mediolanensis exsculpsit, quem falsò Malvicinum dicit Titus pag. 5. Cæteræ ejus partes stylo clariùs, quàm calamo oculis subiiciuntur in Tabula 62. orthographica, quæ hanc Basilicæ frontem exactissimè delineatam exhibebit. In quibus omnibus construendis plusquam sexcentum millia nummorum Paulus insumpsit.

Balconus
pag. 171.

Fig. 62.

C A P U T   X X I X .

De Turribus Campanariis.

ALEM Frontem exhibuit Pontifex duplici Numismate, in quorum altero verò anno 1608. sui Pontificatus V. ut verbis utar Jacobi Grimaldi, duo Campanilia lateribus frontis apposita non erant, quia post absolutam frontem judicatum est ad ipsam latiore, & augustiorem reddendam fore necesse utrique lateri frontis binas Turres Campanarias, altissimas, & magnificentissimas connectendas, atque excitandas, quamobrem initium fundandi dederunt, à parte Palatii Apostolici, lapides Tyburtinos ad porticus latitudinem à solo ad culmen usque imponendos.

MS. pag.
189.

Alterum verò anno 1613. Pontificatus XV. usum hæc additamenta exhibebat. Placet hic fusiùs referre, quæ Grimaldus scripsit de fabrica haurum Turrium pag. 180. [In fundando, inquit, novo Campanile Carolus Madernus Architectus voluit omnimodè reperire argillam solidam, & magno labore, ut infra dicitur, terram egresserunt palmis Romanis 135. & ibi firmamentum, ut dicunt, invenerunt. Hæc ad memoriam notare placuit. Tota illa pars augustissimæ frontis, quæ à Porta Templi ducente in Sacellum S. Gregorii ad Palatium Apostolicum se in longum protrahit profunda pal. plus minùs 67. est fundata supra optimam argillam. A dicta porta S. Gregorii ad novum usque Campanile, quòd modicum est spatium ex improvisò in totam profunditatem, & abyssum se convertit, ut certè mirandum sit valdè, & notatu dignum. Carolus Architectus in fundando angulo novæ frontis ad meridiem cum centum quinque palmis jam terram egressisset, nec soliditatem invenisset, palis adegit totum terrenum, intersitia palorum silicibus, & lateribus optima ex calce complanando, ac supra palos ipos plateam Tyburtinam fecit, in qua stat totum fundamentum angulare; frontem altam ad duas hominum staturas per

Ex Arch.
Basil. Vatic.

TABVLA

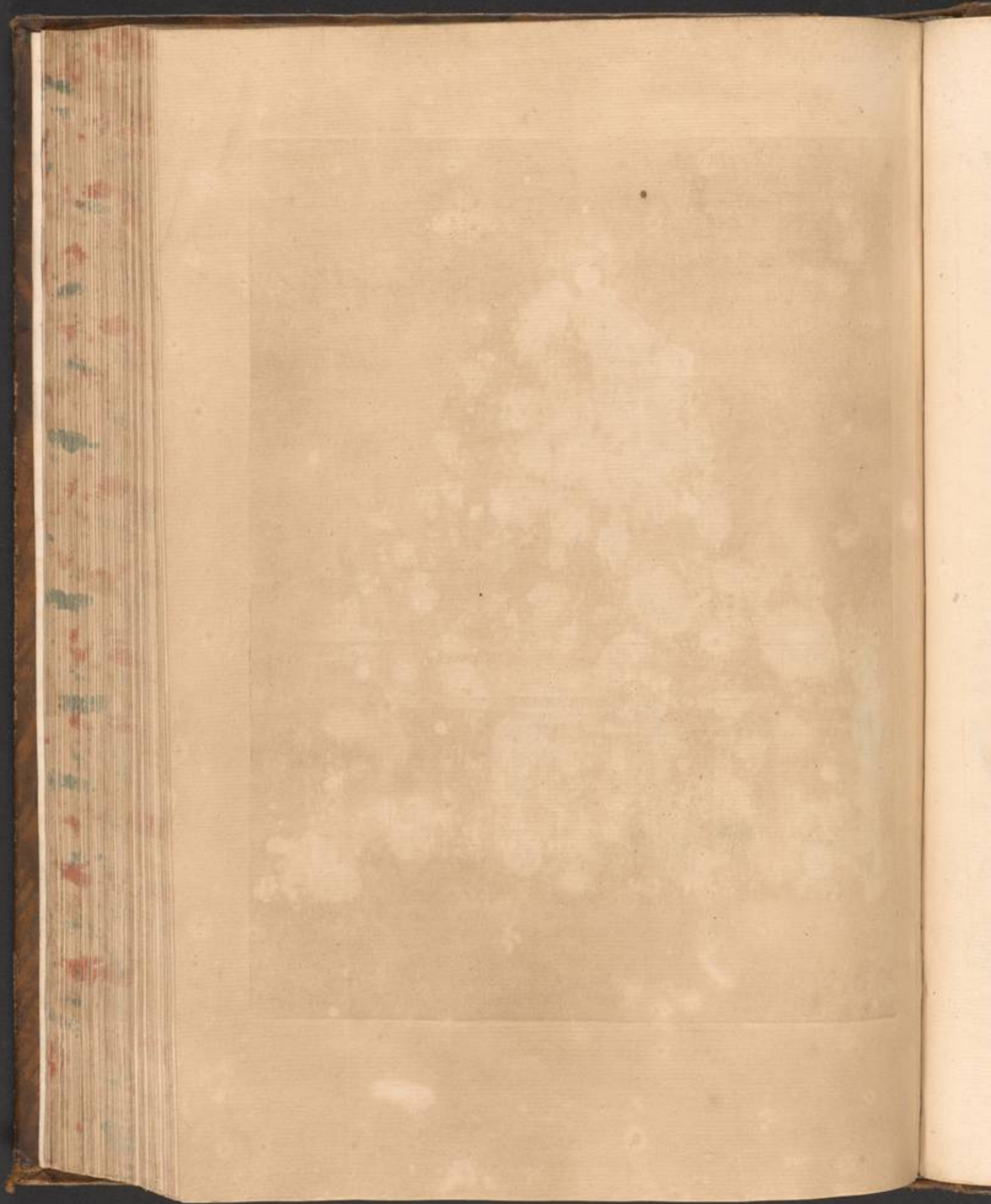
62.

pag. 176.

FRONS BASILICAE
A PAVLO V.

VATICANA
ADIFICATA

PLAN OF THE TEMPLE OF
APOLLO AT MILETUS
IN IONIA

PLAN OF THE TEMPLE OF
APOLLO AT MILETUS
IN IONIA

PLAN OF THE TEMPLE OF
APOLLO AT MILETUS
IN IONIA

TVRRIS CAMPANARIA
A MARTINO FERRABOSCO
EXCOGITATA

TVRRIS CAMPANARIA
A CAROLO MADERNO
DELINEATA

DIVERSA TVRRIS PRO CAMPANIS
A MARTINO FERRABOSCO
DELINEATA

per longum medium tanquam catenis glutinavit magnis lapidibus Tybur-
 tinis; magnam denique in eo fundando adhibuit diligentiam. Verum,
 ut arbitror, cum de ipso angulo dubitaret, statuit Campanile profundius
 fundare usque ad argillam virginem, effosumque est pal. prædictis 135.
 immensum aggerem tantæ moli submitiendo, & quantum Nolarium oc-
 cupat ad subjectam plantam solidum totum, magna licet impensâ, op-
 timi, & generosissimi Principis Pauli V. Pontif. Max. summis viribus
 perficiendo, ut profundissimus, & latissimus lapidum acervus foret hu-
 merus validissimus ipsi angulo, & toti fronti. Hujus igitur Nolarii fun-
 dandi initium ad Dei gloriam, & Janitoris Aetherei honorem Cæmen-
 tarii dederunt die 1. Augusti ipsi glorioso Principi Apostolorum sacra,
 hora 19. feria 4. A solo viæ publicæ, ducentis ad Aedem Campi Sancti,
 & Palatium Sancti Officii, custodiamque Equitum lævis armaturæ inve-
 nerunt viam antiquam silice stratam profundam palmis 50. Romanis]

Palmis centum tota terra mota erat, quod, ut arbitror, fuisse ibi pro-
 fundam vallem multò antè, quam Circus extrueretur, ad argillam effodien-
 dam, à proximis montibus repletam. Palmorum igitur 90. & 100. circiter,
 quibus replementum apparebat; magna profunditas! admiratio non modica.

Egesta igitur terrâ palmis centum & sex, Architectus dubitans, ne li-
 gnorum machina rueret, & periculum fronti effodiendo juxtà illam infer-
 ret, sex puteos in quolibet fundamento ad subjectam plantam fieri manda-
 vit, quos profundos palmis 29. semis, & alios plùs, minùs profundiores,
 & altiores usque ad solidam argillam fecerunt, puteos in imo optima calce
 cum silicibus, & postèa lapidibus repleverunt, idem fecerunt in quolibet
 interstitio, sive spatio inter puteos sito, & sic in Dei nomine ad culmen
 usque fundamenta ipsa calce, & lapidibus, non sine magno labore sunt
 jacta. Die, nocteque, diebus festis, & in magnis Solemnitatibus, etiam
 nocte Natalis Domini evacuatores aquarum de nocte, die verò terræ effo-
 sores continuè desudabant. Quintum fundamentum angulare Campanilis
 palmis 100. effossum ruitu ex improbitate cui minaretur, venit
 Architectus magna trabe per transversum ad terræ planum apposita, liga-
 tisque funibus per inum fundamentum trabiculis, & fulcimentis lignorum
 ruinæ contulit. Vicinæ Domus statim ruinas dederunt, Ecclesia Campi
 Sancti undique rimosa, Domus, in qua panis, & vini elemosyna à Sum-
 mo Pontifice erogatur, tanquam melogranatum aperta. Jàm sunt men-
 ses 11. semis, quibus continuò labore, & indicibili sumptu huic arduo
 operi insudant.

Jactis hujuscemodi fundamentis, perductaque mole usque ad frontis
 cacumen, ut exhibet Numisma, Turres pro campanis collocandis Paulus V.
 non absolvit, hac potissimum de causa, quòd labile fundamentum judica-
 tum fuerit, ineptumque ad novum pondus sustinendum, quòd Madernus
 delineaverat. Earumdem exemplar huc attulimus, è tabula acceptum,
 quàm Matthæus Greuter Romæ sculpsit anno 1613. aliaque diversa illi
 adjunximus à Martino Ferrabosco delineata in Tabulis 13. & 14. quas de
 Templo Vaticano Illustris. D. Jo. Baptista Coftagutus senior anno 1620.
 typis edi curavit.

Fig. 63.

Sed cum nulla earum Turrium species in praxim redacta fuerit sub Paulo Pontifice, Urbanus VIII. qui apprimè compertum habebat, quantum essent Campanilia non ad ornamentum dumtaxat, sed ad sacrum Templi usum necessaria, Purpuratis Fabricæ Præfectis commisit, ut ea excitari curarent. In memoriam enim revocabat eruditissimus Pontifex excellam Turris molem, quàm anno circiter 780. Hadrianus I. excitaverat, referente

„ Anastasio [Eum Pontificem, ex nimia fervoris dilectione pro honore,

„ Beati Petri Apostolorum Principis, & ornatu ipsius Sancti Patriarchii

„ construxisse, atque ædificasse ibidem noviter Turrem miræ pulchritudi-

„ nis decoratam coherentem Porticui, quæ descendit ad Balneum, ubi &

„ deambulatorium, scilicèt solarium suum, cancellis æreis nimis pulcher-

„ rimè construi fecisse].

Quàm quidem Turrim ad usum campanarum excitatam fuisse aliqui sibi persuaserunt, hoc tamen æquè incertum, ac incertum est, quòd refert Illustris. Costagutus de Templo Vaticano pag. 10. anno scilicèt 1167. duas Turres campanarias hinc indè ad Basilicæ januas exitisse collocatas, fortassè eo argumento ductus, quòd inibi Sacellum esset, appellatum Sanctæ Mariæ ad Turres; sed cum diceretur etiam Sanctæ Mariæ in Turri, ut notat Illustris. Ciampinus, nihil certum eruitur. Eas quidem mente conceperat Nicolaus V. erigendas propè magnificam Basilicam, quàm ab eo excogitatam descripsit Manettus, ubi ait [In utraque hujus vestibuli extremitate singulæ Turres è pulchris marmoribus in altum ultrà centum cubitos erigebantur. Quæ quidem ad munitionem Templi, & ad oportunam Canonicorum horarum pulsationem simul famulabantur. Pro comperto quidem habemus Leonem IV. Sum. Pont. anno 850. unicam Turrim pro campanis extruxisse, dicente Anastasio: *Fecit etiam ibi in Ecclesia S. Petri ipsum Campanile, & posuit campanam, cum malleo æreo, & cruce aurata.* Eam tamen ab Heraclio Imperatore anno 610. ædificatam fuisse eruditissimus Pompejus Sarnellus affirmat in Basilicographia cap. 50. probatque ex Numismate reperto in fundamentis anno 1610. quo anno sub Paulo V. diruta fuit ad novum Ecclesiæ additamentum extruendum, & ipsius Heraclii imagine insignito; sed meo quidem iudicio fallaci argumento ductus. Potuerunt enim condi Numismata sub Heraclio cusa in fundamentis, quæ jussu Leonis locabantur, ut pluries factum ab aliis novimus.

De illa scribens Blondus, ait: *Talem Turrim Campanariam omnium primam in Orbe terrarum fuisse.* Quòd intelligi debet, vel quia cæteris sua pulchritudine præerat, vel quia altitudine cæteras superabat.

Illam affirmat Angelus Rocca, antè quam aliæ erigerentur, Basilicæ Vaticanæ fuisse adjunctam. Verùm ex pluribus monumentis satis, superque pro comperto habuimus, antè annum 431. Sanctum Paulinum Nolanum Antistitem aliam Turrem pro campanis extruxisse, & Sabinianum Papam antè annum 605. campanarum usum Ecclesiis præscripsisse,

Cæterum, quo tempore cæperit in lucem dari campana, minimè convenit inter Scriptorum Cætus. Baronius in tomo primo quinquagesimo & octavo anno campanas in usu fuisse testatur, tum scilicèt, cum pax Ecclesiæ data. Nam antè Constantiniani tempora Fideles in unum per Cursores, &

Diacon-

Cap. 4. De
Sac. Aedif.
pag. 84.

In ejus vita
MS.

Pag. 133.

Cap. 15. de
campanis.

Sarnellus
cap. 50.

Martin. Por-
ton. lib. or-
din. Rom.
cap. 1. de
offic. Cust.

Diacōns cogebantur, uti memoriæ proditum est à Divo Ignatio, qui anno ab Orbe Redempto 93. vixit, in epist. 11. Cujus verba apud Baronium, ipsum leges, nullo permisso tintinnabuli publico usu, faviente in Christi-fideles odio. In eadem sententia fuit Maggus libello de Tintinnabulis cap. 2. Postquam autem odia Ethnicorum Principum refrixerant, mentionem fecerunt inter alios campanarum Audovenus, qui anno 650. vitam Sancti Eligii Episcopi conscripsit. Polidorus Virgilius lib. de Inventoribus rerum sexto adscribit inventum Fabiano Pontifici, qui floruit anno 606. Joannes Antonius Castellionæus antiquit. Basilicæ Vicentinæ fasciculo 2. par. 1. ex D. Hieronymo, qui vixit anno 422. & in Regulis Monachorum cap. 33. campanæ meminit. Qui autem campanæ usum à Sancto Paulino Episcopo manasse contendunt, id ipsum affirmare necesse habent, cum is S. Hieronymi coetaneus fuerit. Imò anno 360. tintinnabula tractare dicuntur Meletiani Hæretici Theodoretō Episcopo Cyrenensi auctore, qui vixit anno Domini 450. lib. 4. Hæretic. fabularum. Svetonius in vita Augusti ostendit tintinnabula in usu fuisse cum viveret, nempe tempore, quo Christus natus est. Rursus apud Polybium Historicum Græcum, qui vixit 200. annos antè Christum natum, ejusdem instrumenti facti mentionem, ut ejus antiquissima planè origo censenda sit; Ecclesiasticus quidem, seu Sacer campanæ usus potius, quàm ejus instrumenti inventum Sancto Paulino communiter adscribitur, prophanum tamen usum antè Christum natum, multis annorum centuriis cepisse liberè asserendum est, cum etiam in Thermis, & aliis Urbium locis ad varia munia apud Ethnicos receptum fuisse constet. Observat Aloysius Novarinus in Encyclopædia Epistolari, fuses, qui campanis servirent, offerri alicubi solitos publico Civitatis nomine, ut campanæ, cum tempestates ingruerent, sonum ederent [Ea quoque causa

» (ait Joannes Bollandus 22. Januarii de Sancto Dominico Abbate juxta
 » Soram) Fulginate, quotannis ad Sancti Dominici Monasterium sum-
 » ptu publico mittere superioribus sæculis consuevere, nummos aliquot,
 » pannum laneum, in vestem deinde convertitur, ac riuos unpellendis Ecclesiæ
 » campanis. Patet id ex Archivis Fulginiensibus, constatque quamdiù id
 » Senatus nomine perfectum est, nihil Urbis à grandine, aliave acris inju-
 » ria detrimenti allatum.

Concil. To-
let. cap. 2. de
offic. Cust.

Ep. 132.

Mansit supraddicta Turris à Leone IV. ædificata usque ad ann. 1303. sed deinde detrimentum ingens passa est liquatis campanis flammarum vi, quas fortuito post Principis Apostolorum festum ventus excitaverat; sed illas statim Bonifacius VIII. reddidit ære addito majores, ut constat ex codice Archivi Vaticani, in quo Benefactorum nomina referuntur. Inter eas, quas ignis liquavit una numerabatur à Gregorio IX. anno 1231. Pontificatus sui IV. Basilicæ concessa, de qua Anastasius ita scripsit: *Ceteras Urbis & vastitate corporis, & boatu sonoritatis excedit.*

Apud Rai-
nald. rom. 3.
122. 408.

Rutilius Alberinus in sua historia universali MS. refert, anno 1333. fulminis impetu eam Turrim multis in partibus læceratam fuisse, campanis tamen integris remanentibus. Ciacconius in Clemente VI. narrat, anno post Virginis partum 1352. paulò antè ipsius Pontificis mortem, dirum, cometem fulsisse, & quatrduum antè ejus obitum quarto nonas Decembris

Apud III.
Giamp.

Turrim Cymbalariam Sancti Petri (sic eam appellabant) fulmine cælitus tactam, magnaue ex parte culmen ejus dissectum, & vi ignis campanas fuisse fusas; sed anno 1353. alias loco earum, & quidem majores Innocentius VII. substituit, quarum maximam refert Torrigius ponderasse libras septendecim mille his verbis inscriptam:

In nomine DOMINI, MATRIS, PETRIQUE, PAULIQUE.

*Accipe devotum, parvum licet, accipe munus,
Quod Tibi CHRISTE, datum, PETRI, PAULIQUE
triumphum*

*Explicat, & nostram petit, populisque salutem
Ipforum pietate dari, meritisque refundi.*

ET VERBUM CARO FACTUM EST.

*Anno millesimo trecentesimo cum quinquagesimo
Additis & tribus, Septembris Mense colatur,
Ponderat & millia decies septiesque librarum.*

In alia verò ponderante mille centum & decem libras, sequentia verba legebantur:

*In nomine PATRIS, & FILII, & SPIRITUS Sancti. Amen.
Ad honorem DEI, & Beate MARIAE Virginis, & Beatorum Aposto-
lorum PETRI, & PAULI.*

VERBUM CARO FACTUM EST.

*Solve jubente Deo, Terrarum PETRE catenas,
Qui facis, ut pateant Cælestia Regna Beatis.*

*Hæc Campana, cum alia majori ponderante 16000. post consum-
ptionem ignito fulgure Anno præcedente, fusa est Anno DOMINI
M CCCC LIII. Mense Junii.*

Ponderat hæc in X. & centena novarum. Amen.

Torigius
MS. de Va-
tic. Basili.

Cæteræ fuerunt mole, ac pondere minores. Sub Nicolao IV. aliam Campanam formarunt cum hac inscriptione:

Anno DOMINI MCC LXXXVIII.

*Ad honorem DEI, & B. MARIAE Virginis, & S. THOMAE
Apostoli, tempore Fratris Joannis de Leodio Ministri factum fuit hoc
opus de legato quondam Domini Riccardi Domini Papæ Notarii.
Guidottus Pisanus me fecit.*

In alia verò sic legebatur:

Nomine DOMINICO PATRIS, PROLISQUE, SPIRATI.

*Ordine tertiam PETRI primæ succedere noscant
Per dies paucos quotquot sub nomine dicta
Sanctam Ecclesiam colunt in agmine Trino.*

In

In ultima hæc verba videbantur:

*Mentem sanctam spontaneam honorem DEO, & Patria liberationem,
Ave MARIA gratia plena, DOMINUS tecum,
Benedicta Tu in Mulieribus, & benedictus Fructus Ven-
tris Tui.*

Tyberius Alpharanus, citatus à Paulo Aringo, indicat eandem Turrim restitutam esse anno 1574. sub Gregorio XIII. scribens [Dùm funda-
menta denudò jacerentur, ab effodientibus inter cætera perelegans quod-
dam cubiculum Sacelli instar repertum fuisse]. Antiquæ Turris formam in
nostra Tabula 5. exhibuimus, qualeni sub Sixto V. Pictor expressit in
Bibliotheca Vaticana, quadrilateram, senis fenestris in singulis faciebus
apertis, quas columnæ bifariam dividunt. Rotundo vertice, non tamen
acuminato, & pyramidalis, sed Tholi instar absolvitur, supra quem Crux
inerat cum Gallo æneo, & aurato (qui in Archivo Basilicæ adhuc servatur)
juxtà morem antiquum, de quo Alciatus in Emblemate:

Rom. Sub-
terr. lib. 2.
cap. 3. pag.
215.

*Instantis, quòd signa canens det Gallus eoi,
Et revocet Famulas ad nova pensa manus,
Turribus in sacris effingitur --- --- ---*

Et Gulielmus Durandus in Rat. Divin. Offic. declarat, ideò sacris Turribus
impositum, ut Prædicatores designaret [Gallus enim, qui profundæ noctis
pervigil horas suo cantu dividit, dormientes excitat, diem appropin-
quantem præcinit, sed priùs se ipsum alarum verberare ad cantandum
excitat, optimè illos exprimebat]. Pompejus Sarnellus addit [Ut in-
mentem Peccatorum revocaretur Divi Petri sletus, ac veniæ spem con-
ciperent. à proxima Cruce, in qua Divinus Homo pro eorum salute
mortem obivit.

Lib. 1. c. 1.
p. 22.

In Bibli-
cographia
pag. 134.

Itaque Urbanus, ne Basilicæ hoc utile ornamentum deesset, cum ex-
tremos frontis angulos ejus substructioni fundatos locum maximè idoneum
censeret, illud primùm in australi angulo ad occasum divergente jussit im-
poni. Berninus igitur sua, qua pollebat Architectonicæ artis peritia molem
festinanter extruxit, postquam Pontificiis oculis subjecerat ejus exemplar
lignum, quòd adhuc in officina Fabricæ servatur.

Primo lapides posuerunt die 26. Januarii anno 1638. sub quibus
singulis in angulis ærea Numismata condidero. Duplici tum Columna-
rum, tum Parastadum ordine illud componebatur, quorum primus Co-
rinthium, duobus ultrà septuaginta palmis elevatum, præferebat; secundus
verò Compositum, in quo primum stylobata quatuordecim palmorum col-
locata, Parastadas, Columnas, Scapos, Zophorum, & Coronidem in spatio
palmorum quadraginta sex cum dimidio comprehensa substinebant. Totum
opus absolvebat alius ordo Atticorum regulis delineatus, palmorum qua-
draginta quinque. Qui omnes in unam summam redacti, palmos septua-
ginta septem cum dimidio ultrà centum conficiebant. Huc usque nobilif-
simum

Baldinoc-
cus in vita
pag. 24.

Fig. 64.

Lib. 5. c. 1.
pag. 262.

finum opus è Tyburtino lapide perduxerat Berninus, eidemque Pyramidem ligneam imposuerat Pontificiis insignibus, Candelabris, & Statuis Doctorum Romanæ Ecclesiæ ornatam, ut tanquàm absolutum antè finem, oculos intuentium exleret. Ejus Iconem Tabula sequens 64. legentibus præbet ab exemplari ipsiusmet Bernini acceptam, cui addidimus mensuras quales Eques Carolus Fontana simili iconismo appinxit, ubi sic loquitur: » [Dicta Campanaria Turris ab ordine parvo, & fronte, ex qua avulsa » fuit usque ad secundam altitudinis mensuram ascendebat palm. 155. & » à præfato ordine, usque ad crucis cuspidem palm. 247. & à frontis gra- » dibus usque ad crucem palm. 450. & à plateæ planitie usque ad dictam » crucem palm. 447.] In quibus mensuris patet magnum discrimen esse inter illas, & mensuras à D. Philippo Balduino supra relatas. Hic enim affirmat tres illos ordines centum septuaginta septem palmis commensurari, Eques verò Fontana dempta pyramide superimposita cum cruce palmorum quinquaginta quinque, eosdem in spatio palmorum centum & nonaginta duorum comprehendit. Cui nam horum fides sit adhibenda judicet Lector.

MS.

Insidabat moles instabili fundamento tanto ponderi substinendo inepto. Madernus enim, qui (ut ait Fontana lib. 5. cap. 4. pag. 259.) *spretæ Plasticorum officinâ artem Architectonicam sibi immeritò vindicavit*. Brevi tempore post ædificationem inscitia suæ argumenra cognovit in Porticus compagibus, in quibus tum ob fundamenta saxorum congerie inconsultò oppleta, tum etiam ob aquas è vicino colle irruentes, paulatim humo prolabente, multi hiatus, ac rimulæ apparuerunt. Quamobrem quadraginta & duos puteos altissimos, & capaces fodit, juxta porticus, & frontis fundamenta, quos deindè optimis cæmentis opplevit, ut refert Grimaldus. Cum igitur magis, ac magis semper in dies rimulæ relaxarentur, proximæ ruinæ metum incutiebant, illamque procul dubio futuram, ajebant, ob novum saxorum pondus à Bernino additum.

Hinc bellicum carere contra illum invidia cæpit. Præproperam nimis illius fidem multi damnabant, eoquod antè molis impositionem fundamenti latebras propriis oculis non perlustrasset, ut, omnibus diligenter inspectis, operi stabiliret perennitatem. Nec defuere, qui Summi Pontificis prudentiæ detraherent, quæ in sola Bernini solertia cum tanto jacturæ discrimine, fiduciam poneret; illum, ajebant, non minori animi audacia, quàm artis peritia præditum esse: nec ommittebant Romæ verecundiam, quæ cum Viros semper omni arte, Architectonica præsertim insignes, aluisset, tunc temporis unico Bernino Vaticani fabricam dirigente, eorum inopiâ laboraret.

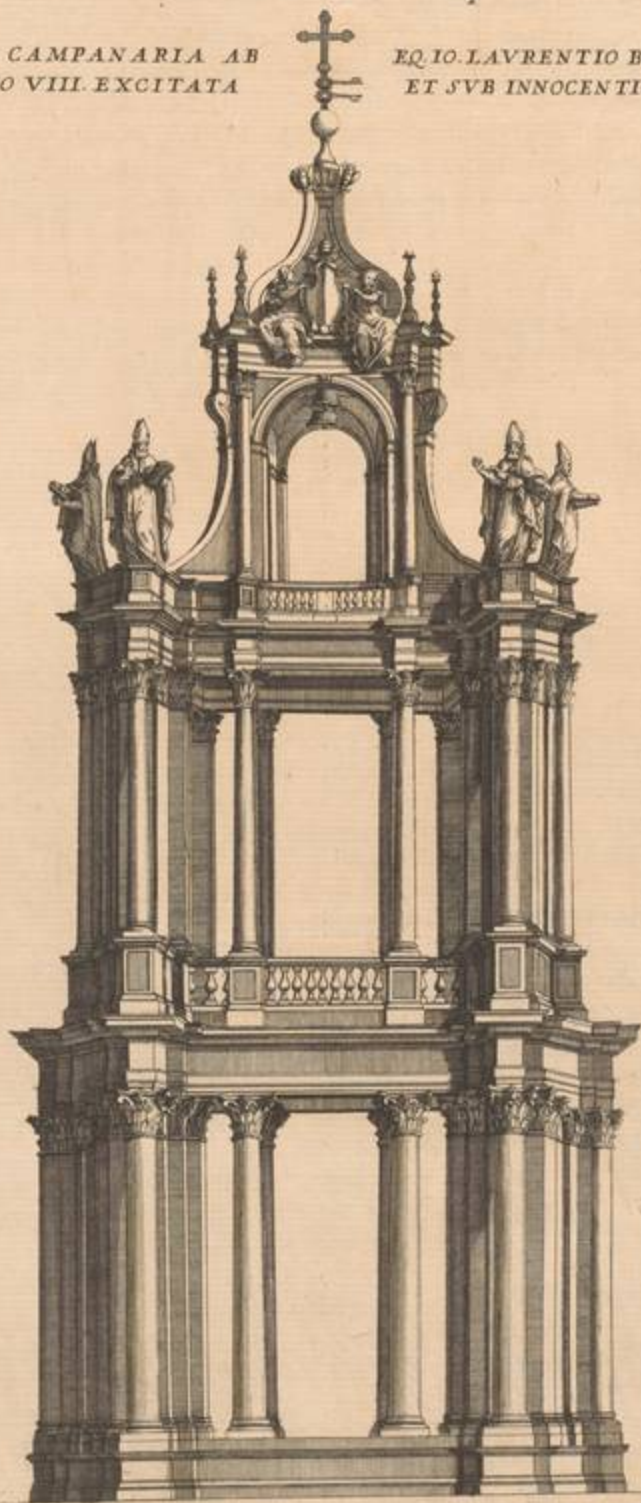
Cum ergò, ut indicatum est additæ Turris mole fornicum, porticusque rimulæ magis in dies relaxarentur, & ob eam causam in Berninum conceptam non pauci excitarent invidiam, molem totam illico evertendam suadere conati sunt, ne tota Templi facies, imò porticus ipsa, tot impensis à Paulo excitata, ruinâ, quàm minitabatur, penitus deperiret. At furdo cecinissent, & fastigium, quod deerat, operi incepto imposuisset Berninus, nisi mors è vivis abripuisset Urbanum. Verùm eo defuncto, & Inno-

TABVLA 64.

pag. 182.

TVRRIS CAMPANARIA AB
SVB VRBANO VIII. EXCITATA

EQ. IO. LAVRENTIO BERNINO
ET SVB INNOCENTIO X. DESTRVCTA

In
no
no
xi
C
ol
fo
ja
n

S
P
fi

C
A

C
I
n
r

Y
C
I

Innocentio X. ad Pontificale Solium evecto, cum publicis acclamationibus novæ aliquorum querelæ ingeminatæ sunt, ac motus novus bellicum canere iterum cepit contra Berninum, invidiâ aliquorum certò asserente proximam ruinam ob ejus causam imminere. Quamobrem pluribus convocatis Cardinalium, & Peritorum Comitibus, de ratione disceptatum est, quæ obviam tanto iretur discrimini, sed in varias sententias divisis. Aedificium funditus evertendum ajebant aliqui, alii verò ingentium lapidum molibus jactis, novam, ac tutiorem basim illi substruendam; columnarum novo ornatu fulciendum affirmabant nonnulli.

Cæsar Braecius Archidiaconus Montis Polytiani anno 1644. edidit Senis tractatum, quem Innocentio X. Summo Pontifici inscripsit, in quo primum damnavit delineationem Maderni, postea Turres minores proposuit, & frontem delineavit majorem, cum hac inscriptione:

FACIEM TEMPLI A PAULO V. IN HONOREM PRINCIPIS APOSTOLORUM ERECTUM, INNOCENTIUS X. PERFECIT ANNO SAL..... PONTIF.....

Martinus Longus singulari peritiâ Architectus impressit anno 1645. dissertationem de ejusmodi Campanilis instauratione, quàm eidem Summo Pontifici obtulit, docuitque viam, à se excogitatam eam Turrim incolumem servandi, sultus exemplo Salomonis, à quo suo Templo substructa moles fuit, quæ validissimi instar aggeris relaxatas Templi compages sustineret, ut refert Villalpandus. Sic Longus amplam è Tyburtinis lapidibus plateam primum ponere excogitavit ea in parte, in qua Turris fundamentum paulatim in lubrico colle labebatur, deinde novis semper molibus superadditis, veluti pyramidem circa illud efformare ad plateam usque, in qua Porticus Parastatæ assurgebant. His alias ingentes columnas addere, quibus fulcimentum, & decor augetur.

His omnibus ritè perpensis, objecta diluit Berninus apud Pontificem, qui remedia potius adhibenda, quàm molem destrui peroptabat. Asserebat ille, se ab imprudentiâ nota liberum, cum post accuratum examen, fidem præstiterit Joanni Colarmeno, & Petro Paulo Drio primariis fabricæ Opificibus, qui operam suam sub Paulo V. in fundamentis posuere. Asserebantque, illa esse ad molem sustinendam aptissima: se paruisse Decreto Congregationis super Fabricâ deputatæ post dictum examen emanato: Hiatus ex eo provenire, quòd recens fabrica suo pondere aliquantulum subsideret; ac pro comperto sibi esse eam perpendiculariter elatam, ad nullam partem inclinare, rectis undique lateribus ad libellam diligenter examinatis, quòd non accidit, cum alicujus fabricæ partes ob fundamenti instabilitatem ab aliis relaxatæ dissolvuntur.

Verùm cum semper in dies magis dehisceret moles extracta, partium relaxationes longè majores judicatæ sunt, quàm ex subsidentia fuissent (in ea enim scissuræ fiunt exiguæ, ob partium scilicet tenuem contrahentiam) quàm ob causam Pontificis jussu anno 1647. magnifica mole cita dejectione Templi faciem exonerarunt.

Quare

Baldinore.
in vita.

Quare falsò scripsit Pacichellus: *Quòd invalide fundata Vaticane Turres magnificæ Urbano VIII. feliciter regnante ceciderunt.*

Duodecim circiter millia nummorum in labore consumpta fuisse asserit Fontana, postquam in ejus operis constructione centum millia & amplius Urbanus VIII. erogaverat. Conquærente postmodum ipso Innocentio X. ut refert Balducci in vita Equitis Bernini, quòd imperiti cujusdam Administrati suasionem importuna ad eam demolitionem præcipiti decreto proposuisset.

Verùm ne hujuscemodi decor augustæ Templi fronti deesset, novæ Turris Campanariæ duplicem ideam proposuit Eques Franciscus Rainaldus Romanus Architectus peritissimus, quàm Coronidi frontis imposuisset, ablato ordine (ut pondus minueretur) quem Atticum spurium vocarunt Periti. Illam Tabulâ ençâ 65. & Tabula 66. sub numero 1. insculptam proposuimus ex auctoris delineatione acceptam, apud Hæredes servatâ, ne tanti Viri speciosum inventum è papyraceis monumentis longo temporis decursu obliteraret oblivio. Aliam etiam Turrim delineatam obtulit Pontifici Cæsar Braccius in nostra eadem Tabula 66. sub num. 2. expressam.

Non absimilem ejusmodi Turris ideam nuperrimè proposuit Eques Fontana in libro 4. de Templo Vaticano cap. 9. & lib. 5. cap. 4. addidit methodum, qua potuerant fabricæ incolumitati prospicere, & vacillans Turris firmiter contineri in declivi situ; substruendo, validissimi aggeris instar, molem ad sustinendum aptam; quæ methodus licet modò inutilis videatur Turri jam penitus dejecta, eam tamen immeritò destructam clarissimè demonstrat, quæ tantopere ad Basilicæ decorem, & elegantiam conferebat.

C A P U T X X X.

De Scalis antè Basilicam positis.

UNC de Scalis, per quas ad Basilicam datur ascensus aliquandelibabimus. Eas à Constantino Imperatore fabricatas fuisse narrat Panvinius his verbis [Gradus marmoreos antè Basilicam fecit Constantinus]. Juxtà veterem morem, qui Basilicas in excelso ut plurimum loco collocabant, narrante Aulo Gellio [Quintum Catulum in Capitolii restitutione voluisse Arcam Capitolinam deprimere, ut pluribus gradibus in Aedem conscenderetur, suggestusque Templi Jovi dicati, pro fastigii magnitudine altior fieret]. Et Livio libro 8. [Annium Latinorum Oratorem, cum commotus ira se ab vestibulo Templi citato gradu proriperet lapsus, per gradus capite graviter offensus, impactum imò ità esse saxo, ut sopiretur.]

Docet Vitruvius in constructione Templi non quærendum esse an gradus Templis sint apponendi, sed tamquam necessariam partem eos poni debere, quòd non parum faciat ad majestatem, & dignitatem Templi, si à cætero

ALIA TVRRIS CAMPANARIA AB

EQVITE FRANCISCO RAINALDO DELINEATA

PLATE I

THE GREAT TEMPLE AT AEGYPTUS

*Frons Basilicæ Vaticanæ
cum Turri Campanaria
ab Equite Rainaldo delineata*

*Eadem frons cum diuersa
Turri Campanaria a Cesare
Braccio excogitata*

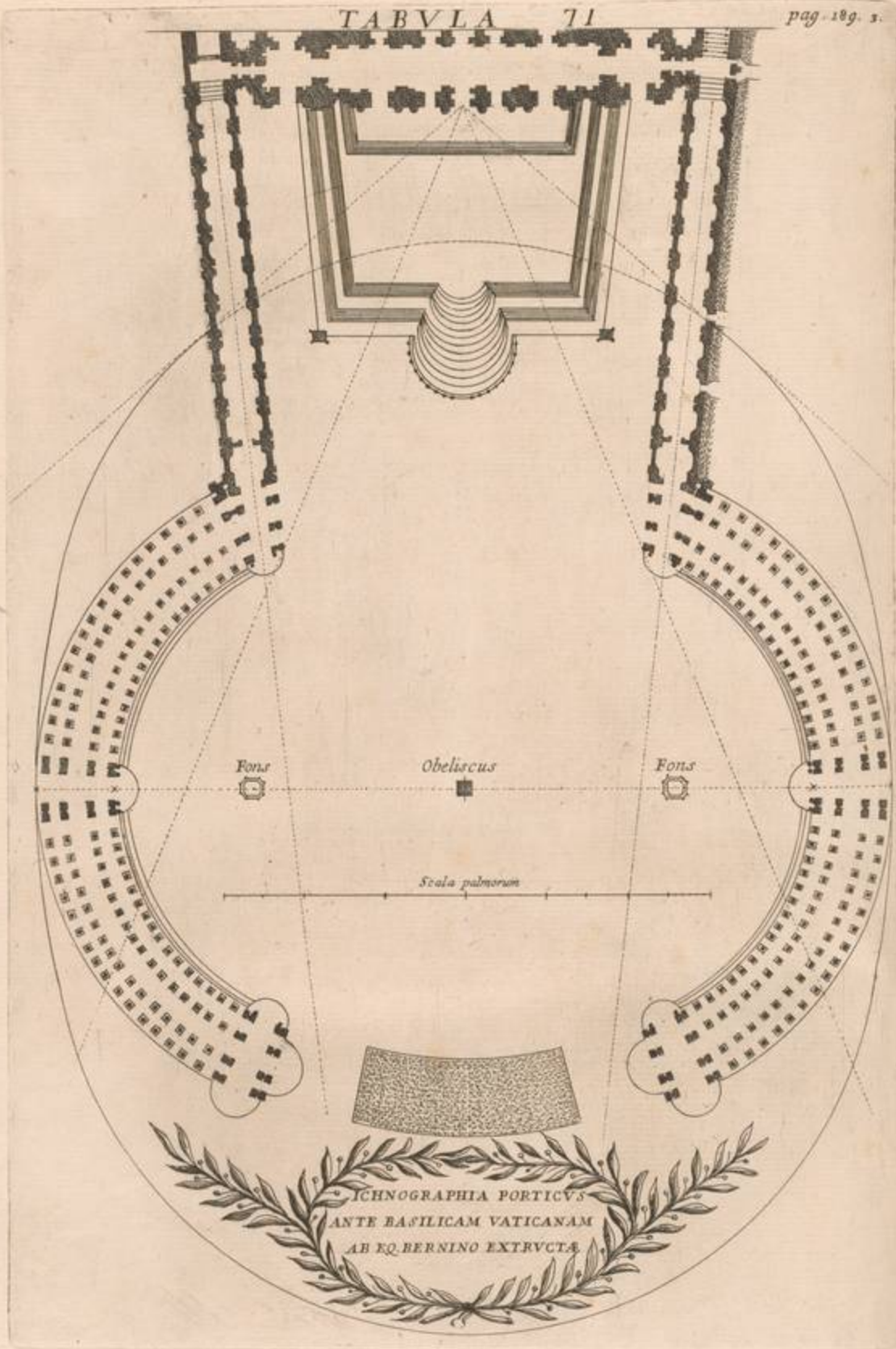

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

à cætero Urbis solo extet. Canonicus Romanus in descript. Vatic. Basilicæ præfatos gradus constructos fuisse tradit ex Romuli demolito Sepulchro, quod tamen Marlianus lib. 5. cap. 22. suæ Typographiæ Urbis Romæ, non Romuli, sed Scipionis Africani fuisse ait. Eos numero triginta sex fuisse affirmat Torrigius, sed veriùs Severanus, cui adhæret Illustris. Ciampinus fuisse tantùm triginta quinque, in quinque ordines ita distributos, ut quemlibet ordinem septem gradus occuparent, exiguisque areæ tractus illos distingueret. Omnes autem graduum ordines ducentos palmos sua longitudine juxtà areæ, atriique latitudinem adæquabant. Latitudine verò omnes simul cum interjacentibus areolis ab ima telluris Planitie ad Aream magnam superiorem palmos nonaginta quinque. Notat Illustris. Ciampinus, idè quemcumque scalarum ordinem septem constare gradibus, eò quod Architecti in graduum distributione imparè numerum observent.

Num. 48.

MS.
Pag. 43. &
48. cap. 4.Pag. 9. de
voci cor-
rect.

» [Natura enim (ait ille) semper cum ascendimus, ad sinistrum pedem
» primo movendum nos inclinat, & in eodem gradum plerumque sisti-
» mus; undè si gradus pares sint, dexter pes in ultimo sistit gradu, fini-
» ster verò remanet suspensus, quasi ipse vellet ascensum terminare.
» Quare ascendens quamdam patitur molestiam, quia cum Natura sinistro
» pede velit quietem invenire, illa nequaquam fruitur.

Omnibus graduum ordinibus imminabat Area maxima, quàm Vestibulum, seu Suggestum Basilicæ antiqui dixerunt, & Suggestum Areæ superioris Sanctus Leo appellavit, ut distingueret ab aliis inferioribus areis. Post Constantinianum Imperium annis plusquam octoginta supra centum elapsis, Symmachus Pontifex circa annum 500. ut refert Anastasius, *eisdem gradus ampliavit, & alios gradus construxit sub tigno dextrâ, levâque.* Ubi notandum est *Tigni* vocabulo significari ab Anastasio Contabulationem, sive Tectum: Tignus enim dicitur à Tegendo: eaque de causa constructos eos gradus fuisse opinatur Illustris. Ciampinus, *ut in umbraculam dici ab Aestu, & in securitatem à pluvia pro majori Populi orantis commoditate inservirent.* Cum narret Bibliothecarius Christi-fideles antiquitùs devotionis gratia ascendere illos consuevisse, & multoties flexis genibus.

Livius 48.

Serm. de
Nat. Dom.Cap. 4.
pag. 39.In Grego-
rio IV.

Pag. 65.

Et Dominus Abbas Carolus Bartholomæus Piazza in sua Ephemeride Vaticana Carolum Magnum Romam profectum vivente Hadriano I. Pontifice Summo, & Divi Petri Basilicam petentem hanc scalam genusculum ascendisse; quam tamen piam actionem Baronius non refert, dicens tantùm *illum omnes gradus singillatim ejusdem Sanctissimæ Beati Petri Ecclesie deosculatum esse.* Quem pium usum, ut Alexander VI. excitaret, singulos gradus flexo poplite, & devotè ascendentibus, septem indulgentiæ annos ipsam concessisse affirmat Torrigius.

In MS.

Anno succedente septingentesimo nonagesimo quinto Leo III. eos gradus vetustate consumptos restituit. Et narrat Torrigius Benedictum XII. anno sui Pontificatus V. (qui fuit à partu Virginis 1338.) comisisse Antistiti Anagnino eorum Tignorum demolitionem, quorum fabricam Joannes XXII. anno 1316. iterum perfici Canonicis Basilicæ concessit.

Bibliot. &
Severanus
pag. 48.
In MS.

Post annum octingentesimum decimum sextum, quo Leo III. harum

OIdoin.
pag. 1025.Vasar. par. 2
pag. 298.To. 2. pag.
1076.

scalarum Restitutor, ut diximus, ex hac vita migravit, anni ferè sexcenti & duo ultrà quadraginta effluerant, quibus Christi-fideles ex toto Terrarum Orbe ad Sacra Apostolorum Limina accedentes, eos gradus assidue conscenderunt, cum Pius II. illos multis in locis vel amotos, vel confractos restaurari iussit, prægrandibus Statuis Sanctorum Apostolorum ad infimas graduum extremitates hinc inde collocatis, ut eorum venerationem in ipso primo limine conciliaret. Eas è marmore formavit Minus Fesulanus Sculptor sub eodem Pio II. de quibus scribens Ciacconius, ait adventasse Romam Despotam Moreæ Demetrium, qui Caput Sancti Andreae detulit sub eo Pontifice, eumque procerum fuisse, & pulchrum aspectu, ad cuius exemplar Papa Paulus II. (intellige Pium II.) Statuam ingentem marmoream Sancti Pauli, quæ extat ad scalas Sancti Petri effingi fecit.

Aedificata postea Basilicâ à Paulo V. anno 1616. ii gradus redacti fuere ad viginti quatuor, & quidem fronti Basilicæ proximiores, quorum longitudo palmorum erat nonaginta, & SS. Petri, & Pauli Symulachra. Pii II. iussu in iis posita expoliri, ornari, & ejus Pontificis nomine restitui curavit, addita in basibus inscriptione, videlicet sub Petri Statua:

PAULUS V. PONT. MAX. VETERUM SCALARUM GRADIBUS ADMOTIS NOVAE BASILICAE RESTITUIT ANNO DOMINI MDCXVII.

In circuitu ejusdem basis:

PETRO CAELI JANITORI PAULUS V. PONTIF. MAX. ANNO XII.

Sub Simulachro autem Divi Pauli:

PAULUS V. PONT. MAX. SCALIS ANTIQVIS RESTITUTIS INSTAURAVIT ANNO DOMINI MDCXVII.

Et in circuitu:

PAULO VASI ELECTIONIS PAULUS V. PONTIF. MAX. ANNO XII.

Non tamen veteris scalæ altitudinem hos 24. gradus coæquasse existimandum est. Antiquitas enim Forum Vaticanum, sicuti totum Romanum Solum, humilius fuisse pluribus è monumentis constat. Porrò arguitur primò ex horario Obelisco, cujus umbra Gnomonis instar, Solares cursus in subiecta planitie Campi Martii quondam indicabat, postea verò ipsi subiectus delitescens. Secundò, ex collocatione Templi Agrippæ, ad quod per gradus Romani conscendebant, & Columnæ Trajanæ, multorumque ædificiorum, quæ prætermittimus, ne à Vaticano Campo discedamus, in quo Obelisci tota pars Leonibus subiecta tempore Sixti V. prorsus latebat sub solo,

folo, deinde supra aggestam humum ab Equite Dominico Fontana palmis circiter 33. elevatus, ut apparet in Tabula scenographica, quam Eques Carolus Fontana exposuit in suo libro de Templo Vaticano pag. 117.

Alexander demum VII. scalas quoque aliter, quam Paulus V. construxit, & ad viginti & unum gradus illas reduxit in triplicem seriem distributos, quarum quæque septem continet, & quidem proximiores Templo, sunt è lapide Tyburtino, reliqui remotiores in duplicem ordinem dispositi è pario marmore. Hos intermediat semicircularis gradatio, per quam Pontificis, & Regum Sedilia facilè convehuntur, ascenditque singulis annis Tributarius Regni Neapolitani Mannus in solemni Apostolorum Principis Festo. Hanc declivem gradationem numidico lapide stravit Berninus, gradibus ita sagaciter incurvatis, ut cum rectis gradibus, licet altioribus, simul aptè conjungerentur, planamque intermediam arcam parum superarent; Symulachris insuper SS. Petri, & Pauli novam basim subjecit, ut illa eminentiori in loco collocata Populi venerarentur.

CAPUT XXXI.

De Porticibus ab Alexandro VII. extructis.

BASILICAE gradibus in subjectum Forum si oculos convertamus amplissimum Theatrum sese offert, quòd Alexandri VII. quatuor Numismata nobis indicarunt, quorum duo anno 1661. ejus Pontificatus VII. cusa, sinistram Theatri partem Palatio Pontificio proximam præferunt. Totum verò alia duo anno duodecimo in lucem edita. In unico ex illis epigraphe est:

VATICANI TEMPLI AREA PORTICIBUS EXORNATA:

Singula insuper hanc aliam ostendunt:

FUNDAMENTA EJUS IN MONTIBUS SANCTIS.

Quàm aptè eruditissimus Pontifex hanc inscriptionem addiderit, ex ipsis proximis collibus conici clarissimè potest, Vaticano scilicet, & Janiculensi, quorum glebas, non solum sacer Martyrum cruor saturavit, tunc
 „ quando (referente Tacito lib. 15.) pereuntibus edita erant ludibria,
 „ ut Ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affi-
 „ xi, aut flammandi, aut ubi defecisset dies in usum nocturni luminis ure-
 „ rentur, hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, & Circense ludicrum
 „ edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel curriculo insistens]. Sed
 Apostolorum ipse Princeps, ac ejus Sepultura reddidit sacros, omniaque
 penitus ethnica Religionis monumenta delevit.

Igitur Alexander VII. Porticum Vaticanam, quàm 150. fermè ab

hinc annis unâ cum ipso Principis Apostolorum Templo designatam à Nicolao V. nullus Antecessorum aggredi ausus fuerat, ipse à fundamentis inceptam ad umbylicum penè produxit. Eximium certè, atque insigne opus, quod *nullis veteris Romæ secundum* dixit in suo marmore Pisano Chimentellius.

Cap. 15.

Præscripserat jam Michael Angelus Bonarota peramplam Porticum in parte occidentali Basilicæ emicycli formam in medio habentem, & in duo alia bracchia hinc indè extensam, è quibus omnia Basilicæ latera inspicere à circumventibus commodè possent. In foro verò orientali antè Basilicam aliam duplicem Porticum collocare excogitaverat sub Paulo V. Carolus Madernus, additis hinc indè januis cum paribus ornamentis extructis, quarum altera ad Palatium Vaticanum, altera verò ad Canonicorum Aedes daret ingressum. Sed utriusque ideam tantùm conceptam, nullus absolvit, & ne penitus illis demortuis deperiret, Sixtus V. in pariete Bibliothecæ Vaticanæ coloribus exprimi iussit delineationem Bonarotæ, utriusque verò delineationem Ichnographicam æreis in tabulis incidere curavit Illustris. Costagutus, illamque in nostris paginis indicamus in Tabula ultima.

Aliam Porticum excogitavit Maderno defuncto Papyrius Bartolus in triplicem contignationem divisam, & quadratam formam habentem, cujus Iconisum Matthæus Greuter incidit, in quo Fontem à Paulo V. extructum in linea, forum bifariam secante, collocabat.

Fig. 67.

Non absimiles sub Alexandro VII. delineavit Eques Franciscus Rainaldus, alteram quidem in quadrilateram speciem, inflexam, alteram verò in clypsim arcuatam. Utriusque Ichnographiam sequens Tabula 67. repræsentat.

Fig. 68.

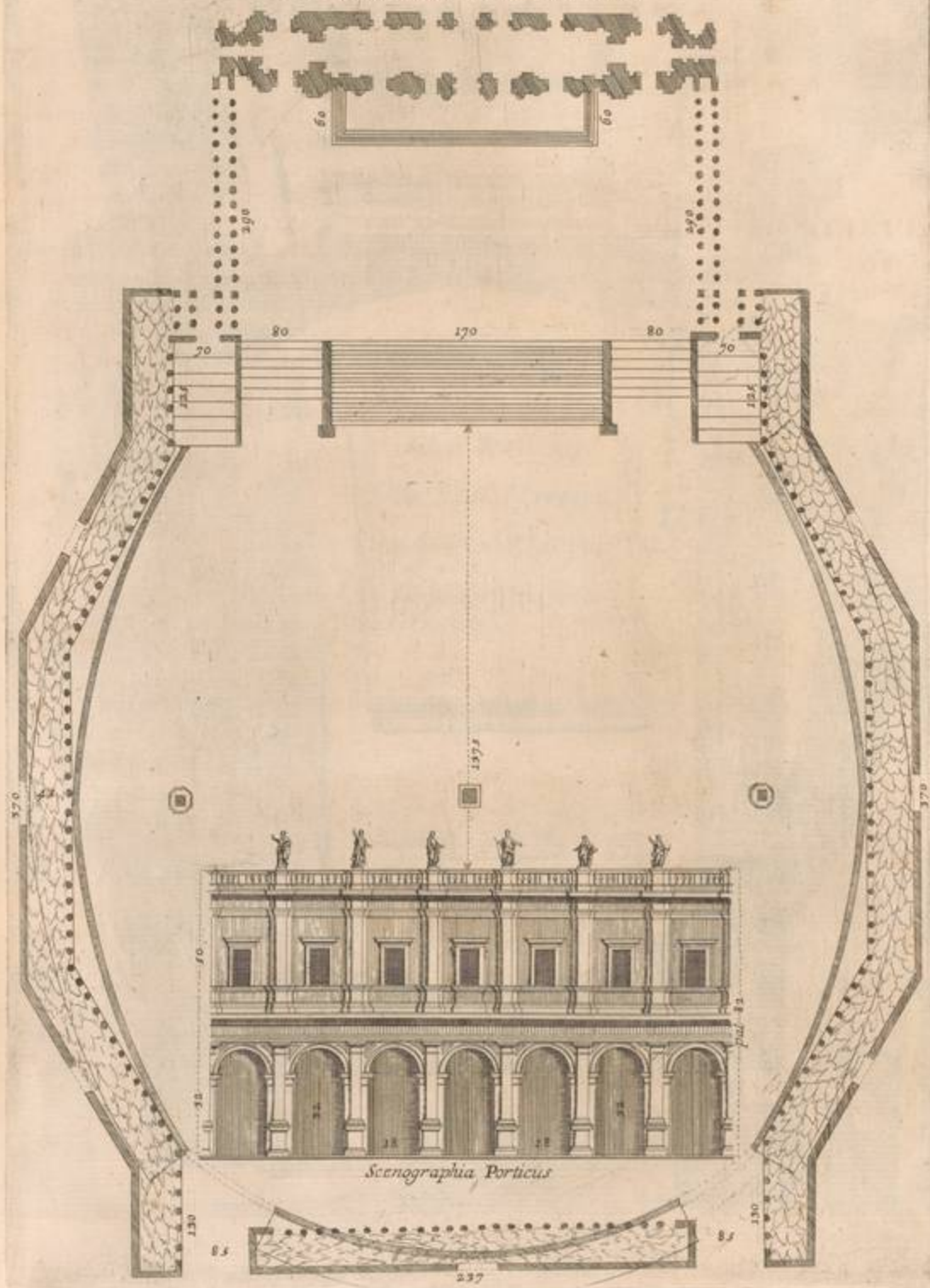
Plures eodem tempore Pontificiis oculis Berninus exposuit, primam paralellogramma efformabat, quod in sequenti Tab. 68. transversis lineis expressam damus sub numero 15. & orbicularem figuram sub numero 14. ut in eadem Tabula repræsentatur, qua veluti corona cingeretur Obeliscus à Sixto V. antè Basilicam erectus; ad utriusque fabricam Domus quamplures punctatim à nobis delineatas opus erat evertere.

Cæteras Tabulæ partes numeris exculptis indicabuntur:

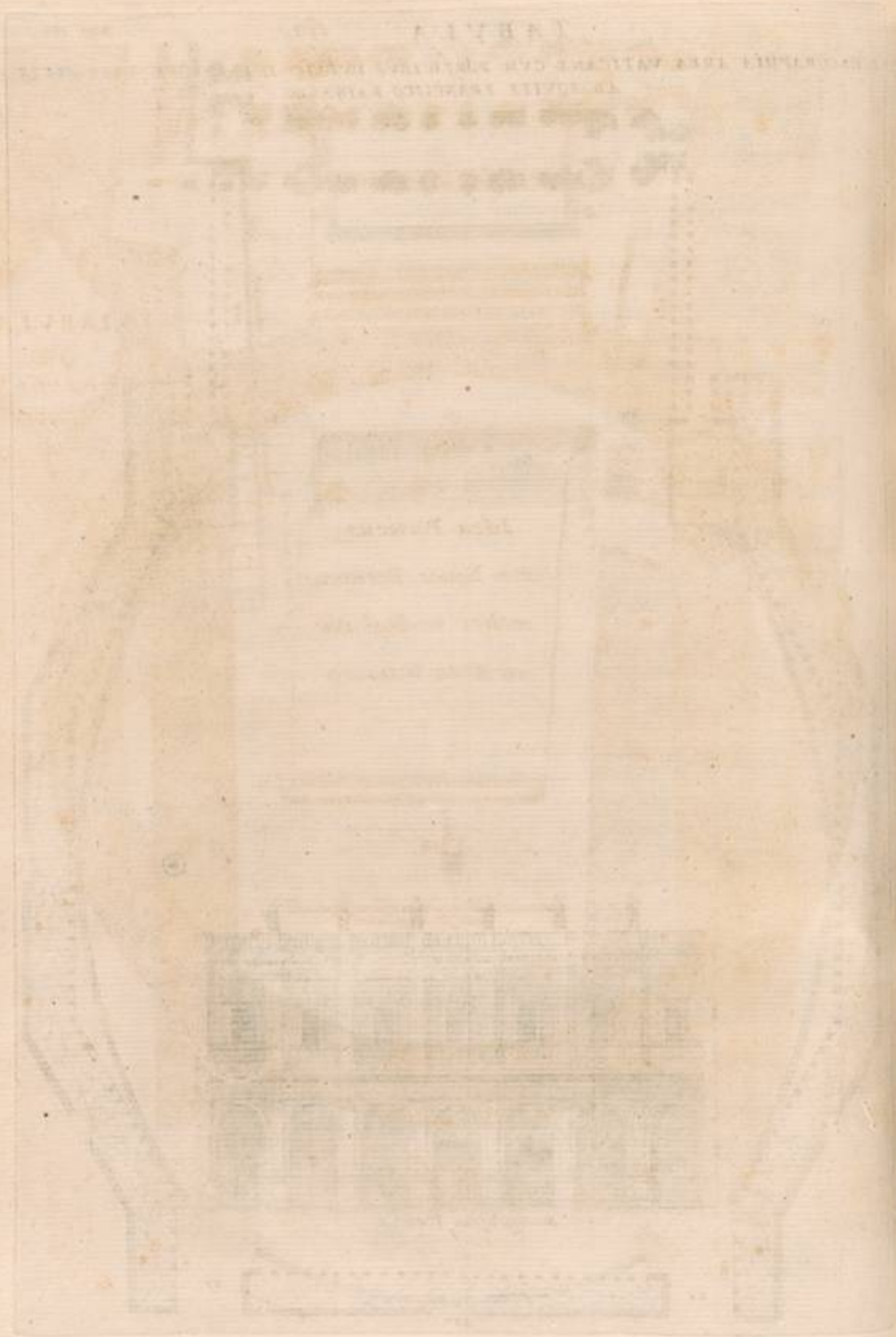
- 1 Ingressus Palatii Pontificii.
- 2 Domus Sanctæ Inquisitionis.
- 3 Janua Urbis, vulgò di Cavallegieri.
- 4 Palatium Familiæ Cæsæ.
- 5 Via ad Templum Sancti Spiritus.
- 6 Aedes Cyborum, & pro Pœnitentiariis.
- 7 Archivum Urbis.
- 8 Via antiqua Civitatis Leoninæ.
- 9 Eiusdem Civitatis Via nova.
- 10 Templum Sanctæ Catharinæ.
- 11 Fons à Paulo V. extructus.
- 12 Locus Obelisci,

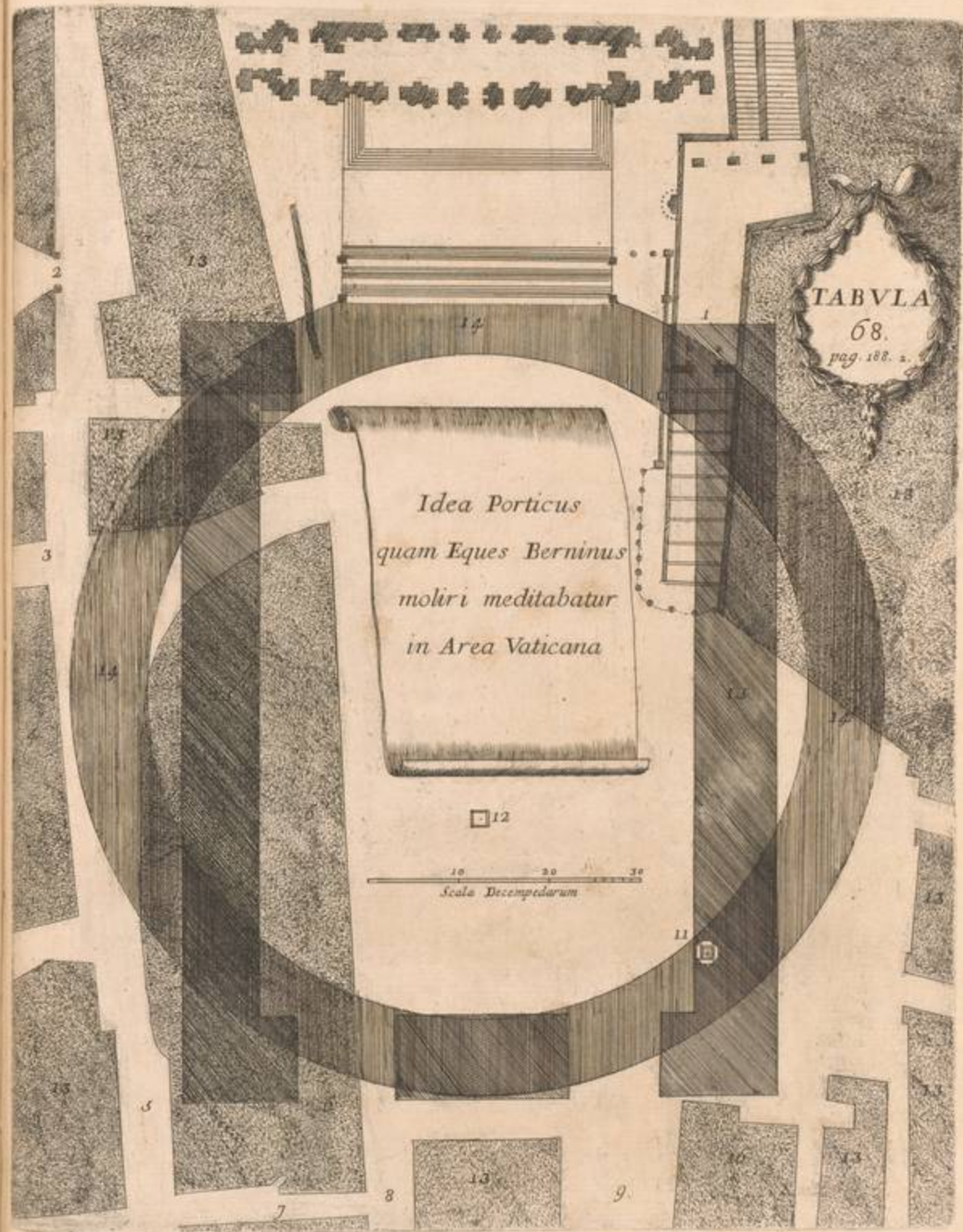
Domus

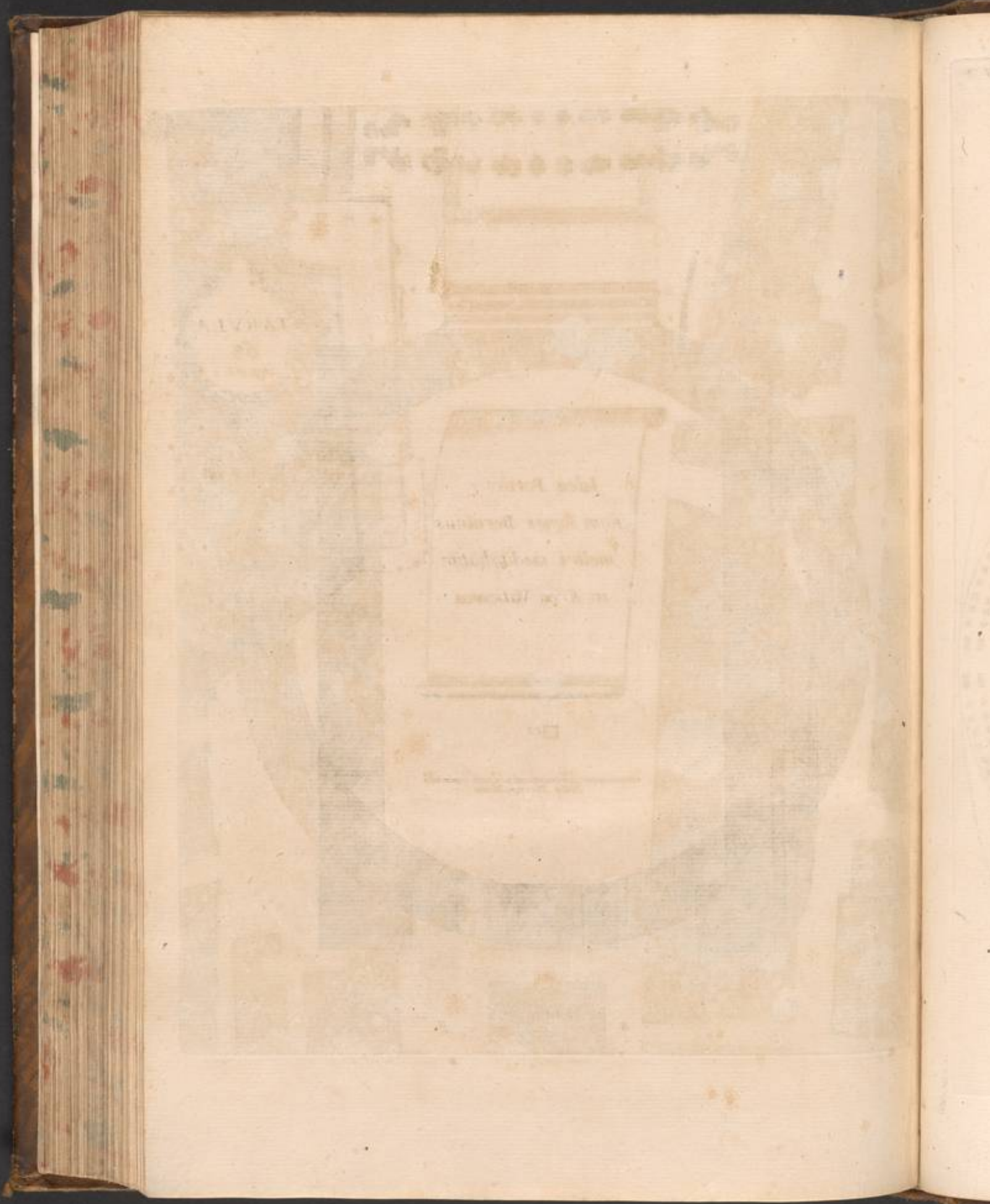
ICHTNOGRAPHIA AREA VATICANAE CVM PORTICIBVS DVPLICI INFLEXIONE DISPOSITIS
 AB EQVITE FRANCISCO RAINALDO

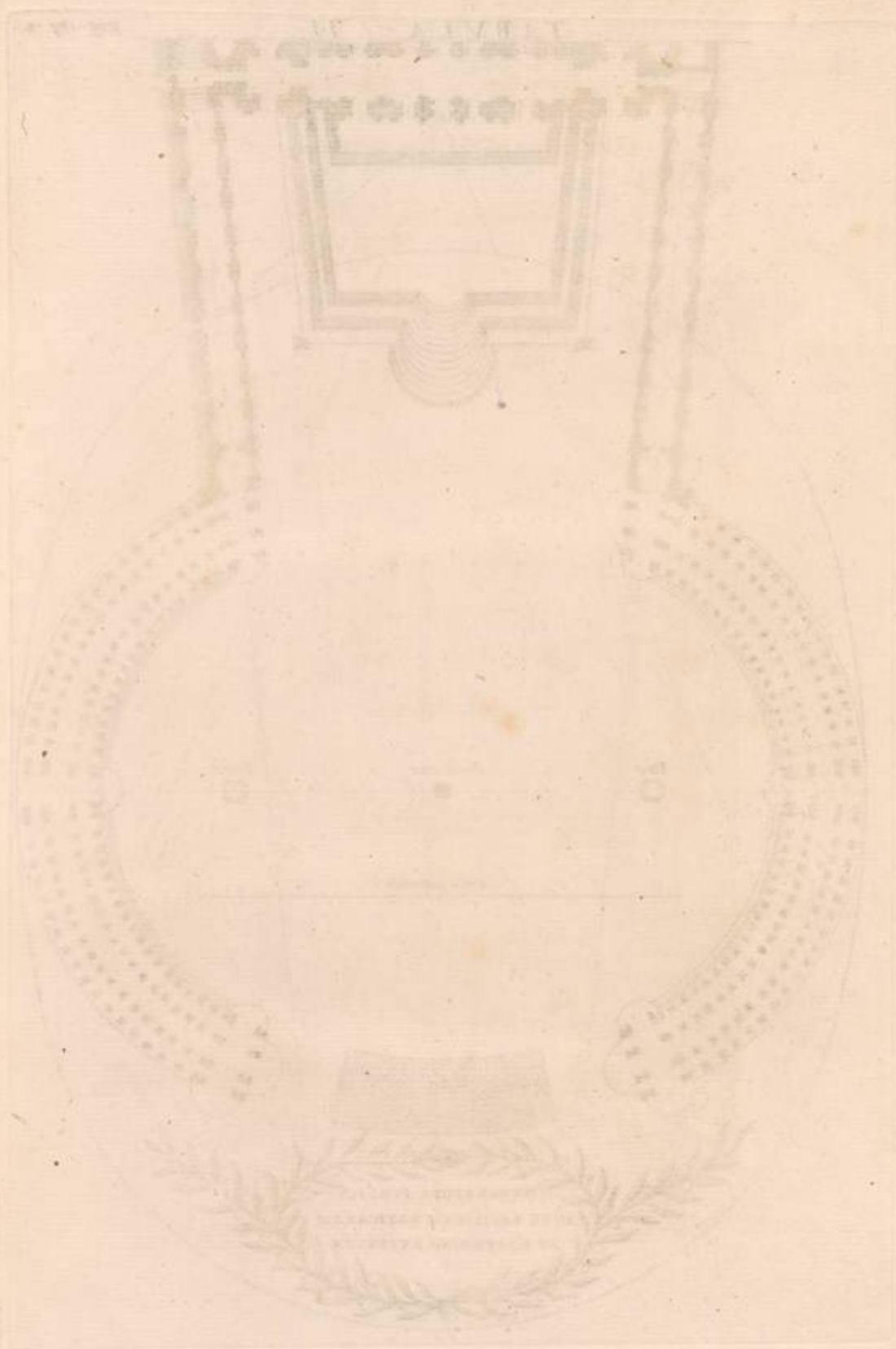

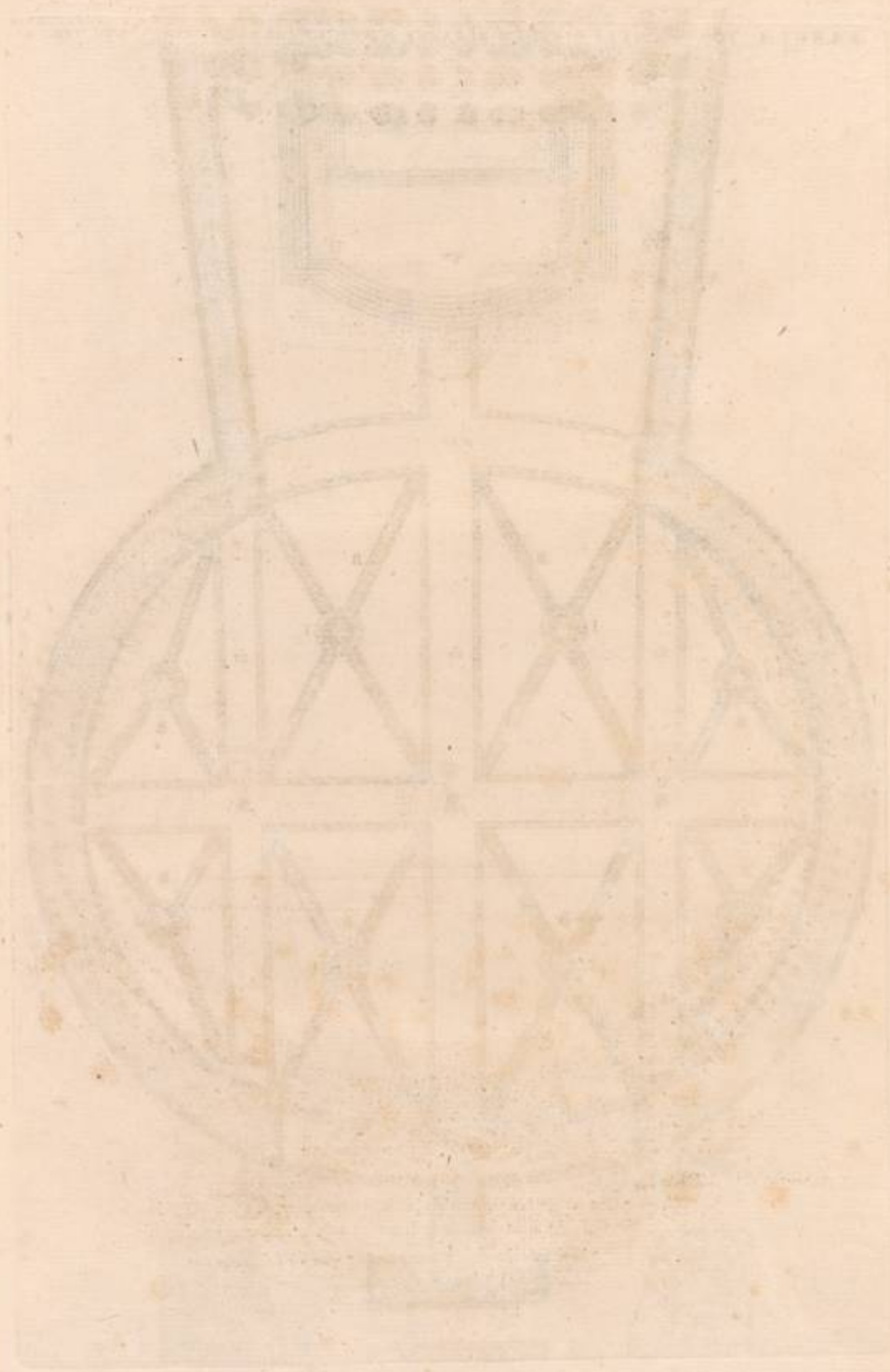
Scenographia Porticus

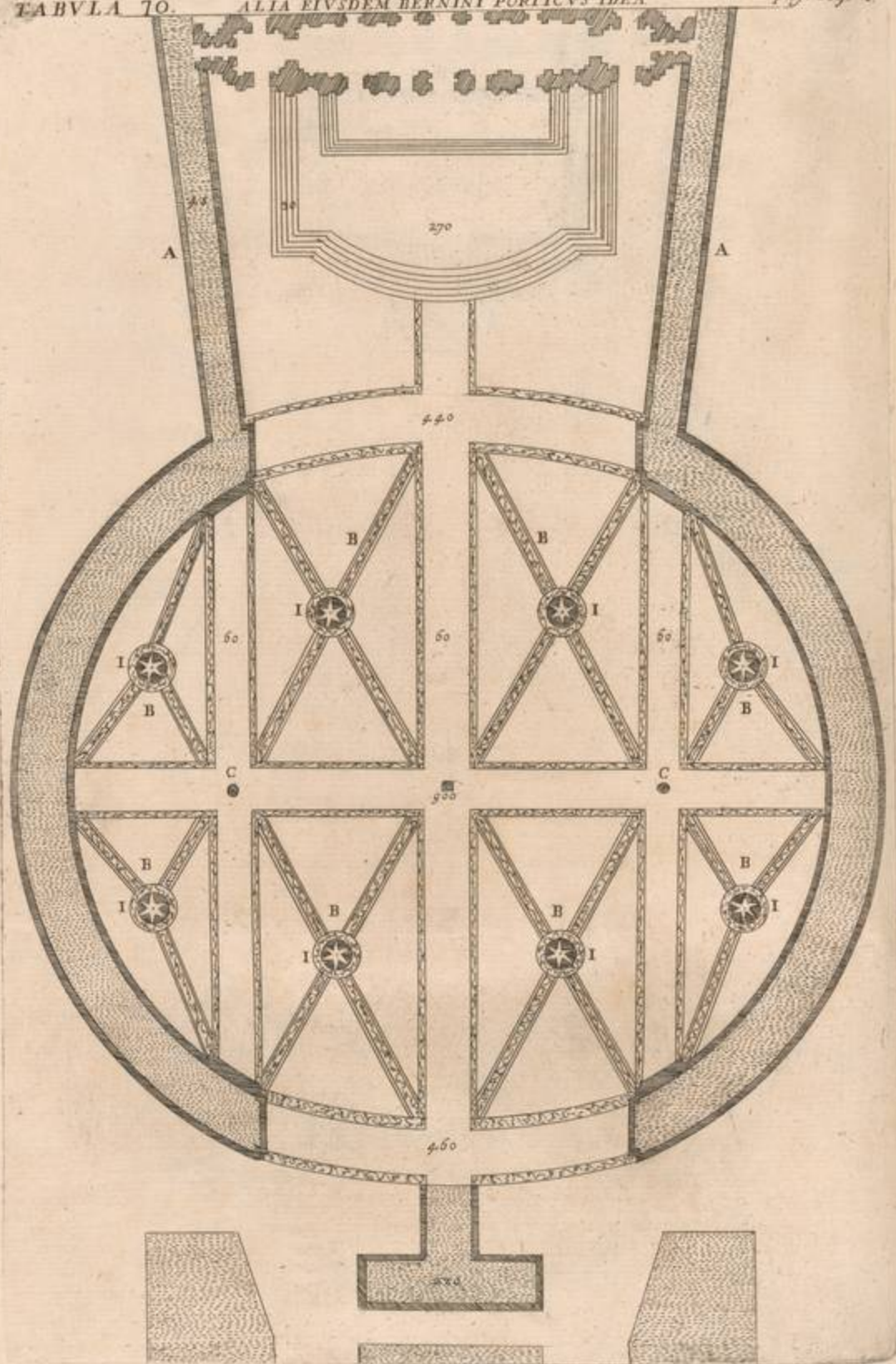

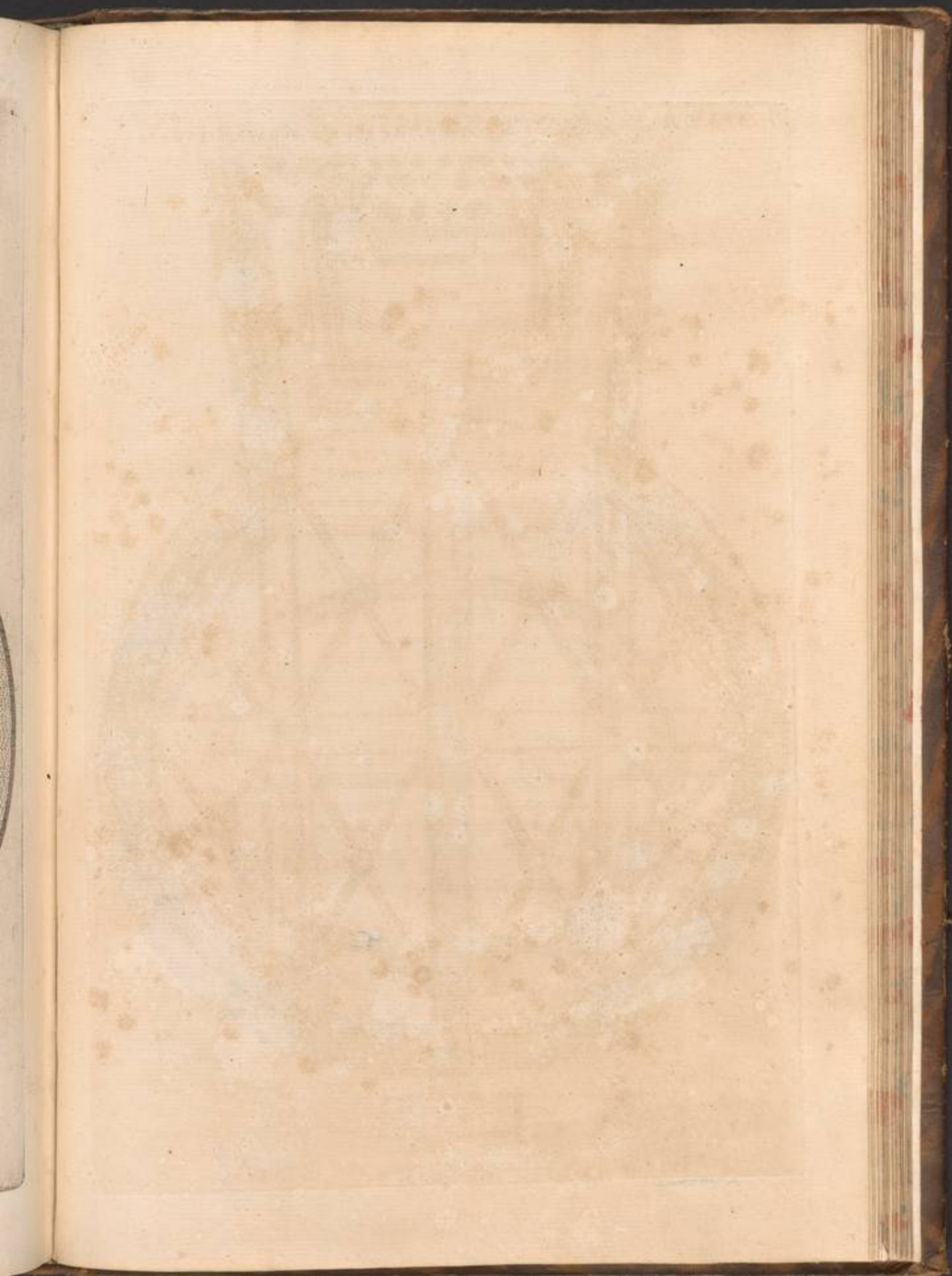

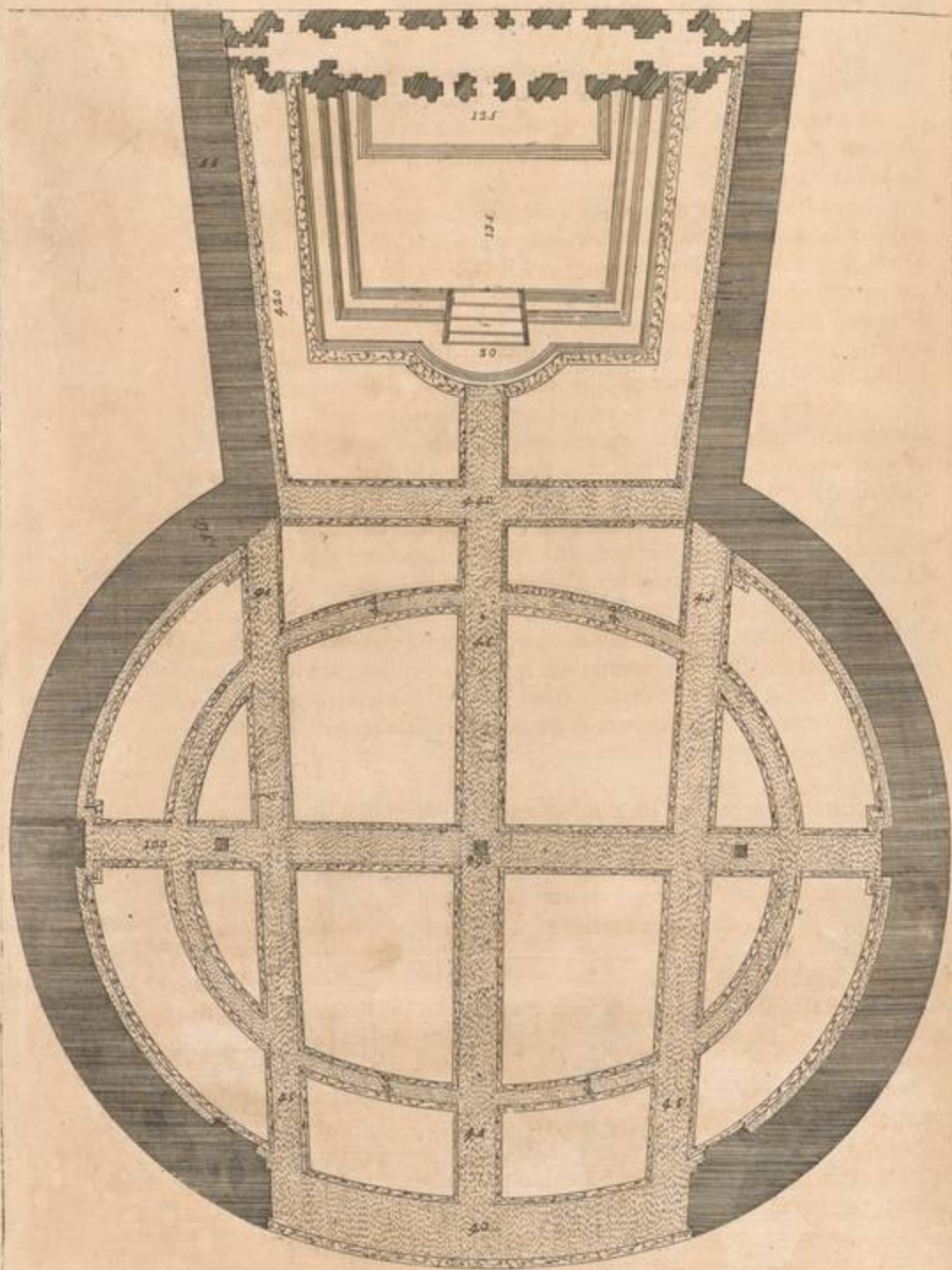

- 13 Domus diverforum.
 14 Ichnographia Porticus rotundæ.
 15 Ichnographia Porticus quadrilateræ.

Verùm cum in circulari Theatro centrum non obtineret Obeliscus utramque hanc Porticus speciem tanquam dissonam accuratissimus Pontifex rejecit.

Quamobrem aliàs excogitavit ferax Bernini ingenium, non quidem circulari linea absolutas, sed ovata, quarum centrum Obeliscus occupabat. Duas delineatas exponimus ex Auctographo ipsius Bernini in Bibliotheca Excellentiss. Principis Ghisii asservato. Duobus veluti brachiis in utraque continuata Porticus AA. rectèque extensa frontem Basilicæ complectitur; sed scalæ antè fores diversimodè collocatæ videntur, & Area insuper Fori diversis lineis BB. ex Tyburtino, pario, & filiceo lapide reticulata, adjectis pulcherrimis Fontibus CC. pluribusque in locis, videlicet in II. Gentilitio Ghisii Domus sydere, cujus radii marmoream cratem efficiebant, ad imbrium aquas hauriendas, ut inde per subterraneos ductus in Tyberis alveum faciliùs excurrerent.

Fig. 69.
 & 70.

Alia denique in Tab. 71. illam expressimus, quam cæteris sagacissimus Pontifex prætulit, ut magnificentiorem, ac excelsa Basilicæ mole omnium dignissimam. Nec humanæ gloriæ stimuli ad arduum alioqui opus piissimi Pontificis animum inducere, ut non nemo venenato livoris calamo ausus est affirmare. Apage proçacem mentem, quæ de tanto Pontifice hæc temerè audes agitare. Ad tabulam æneam, in qua ejus Porticus Ichnographiam sub ipso Alexandro VII. exculpfit Romæ Joannes Baptista Bonacina publica ex auctoritate, ac æquissimi super Typographis deputati Tribunalis censura. In ea scalpro incisa leges hæc verba:

Fig. 71.

» Cum & Hyeme ob vim pluviarum, & Aestate ob Solis vehementiam accessius per Plateam ad Vaticanum Divi Petri Templum, & Apostolici Palatii functiones sit valdè incommodus, & penè intolerandus, » complures Summi Pontifices Porticum ibi excitare cogitarunt. Hoc eodem publici boni studio permotus Summ. Pont. Alexander VII. ac etiam, » ut magnificentiam Templi augetur, ejusque prospectum eminentiorem redderet, hanc Porticum crexit, quaternis columnarum ordinibus distinctam, tribusque ambulationibus intus apertis, ut & peditum, & curruum » commoditati consuleret.

Hoc ipsum innuit Inscriptio, quàm doctoris Castro post Alexandri mortem eruditus calamus appinxit his verbis:

» Vaticani Templi Sanctitatem Maximus Alexander, ut Generi humano augustiorem redderet, circumduxit admirandam Porticum, quàm Theatrum dixeris, ubi gestum facit cum Majestate Religio.

Relazione
 dell' Effigie
 que, per
 Pavolo Mo
 nca.

mpore
re af-
laram
Por-
, unā
supe-
umby-

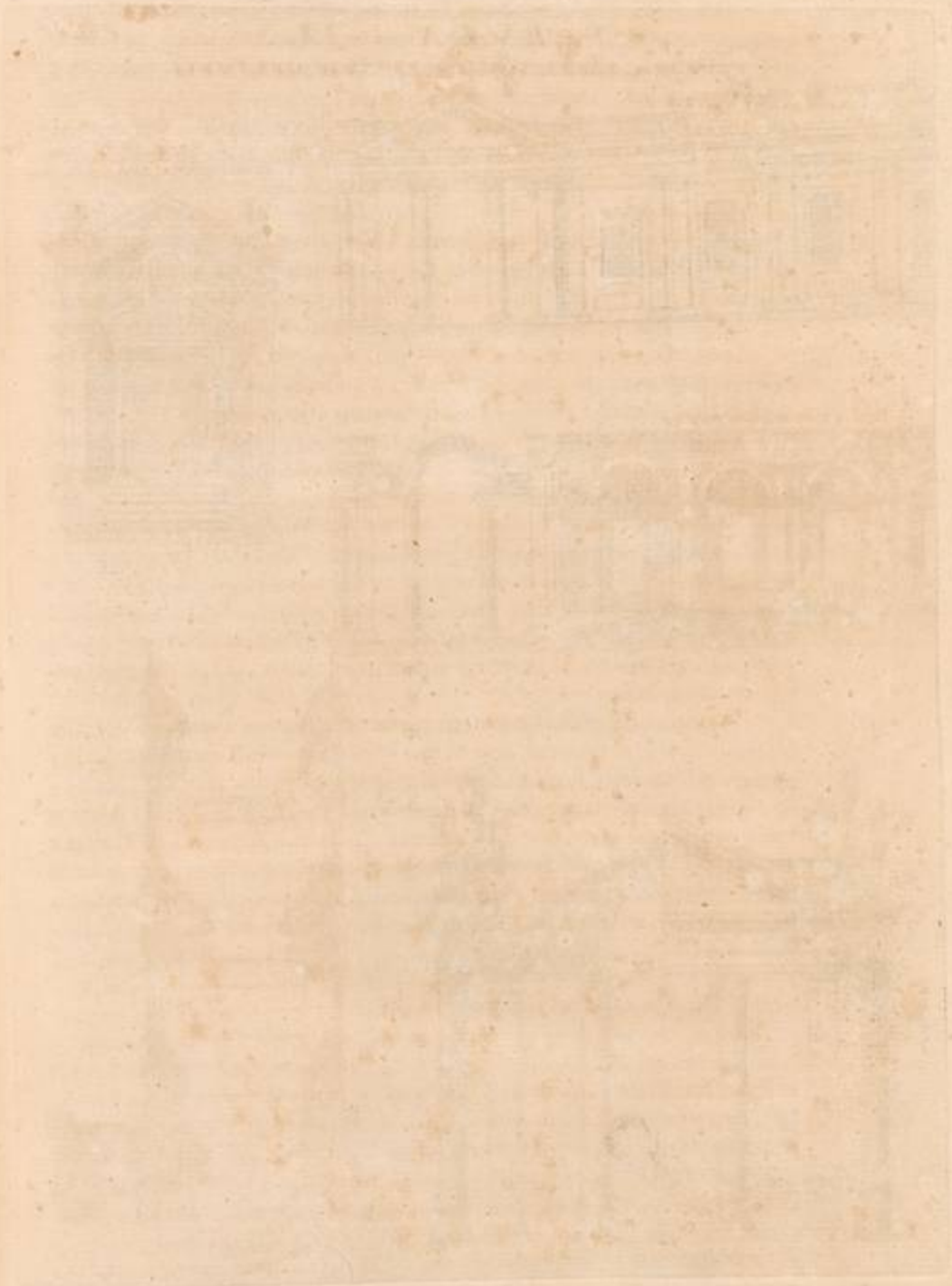
impe-
ffima,
ie 25.
coram
imum
tificis,

ngulis,
eo. ut
i; sed
te ad-
as cir-
itudi-
Populo
nt, ubi
ates co-

extensis
qualis,
titudo,
Harum
Coronix
cularem
scriptio

alaustra
pondent
a com-
lica piē
um fe-
conspi-

duntur,
quod ad
Pala-

Pag. 710.
in addit. ad
Ciaccon.

His adde, quæ Augustinus Oldoinus retulit [Cum autem tempore
contagiosæ luis, vetito commercio plebecula diurno quæstu vivere af-
fucta inopia conficeretur, præter eleemosynæ largiora subsidia præclaram
iniit ejus non inutiliter pacendæ rationem, instituta substructione Por-
ticus Vaticanæ, quàm centum quinquaginta fermè ab hinc annis, unà
cum ipso Principis Apostolorum Templo designatam, nullo tamen supe-
riorum Pontificum aggredi auso, ipse à fundamentis inceptam ad umby-
licum penè perduxit.

Martinell.
in Roma
ricreata
giornata 1.

Disiectis igitur pluribus Aedium partibus, quæ Porticus fabricæ impe-
dimento erant, inter quas præcipuè fuerunt Domus Cyborum nobilissima,
& Raphaelis Sanctii ab eodem constructa, & picturis exornata, die 25.
Augusti anno 1660. Ipse Pontifex Sacro Cardinalium Cœtu stipatus coram
Romanæ nobilitatis Proceribus, ac Populi frequentissima Turba primum
lapidem posuit, ac plurima Numismata, quorum altera pars Pontificis,
altera verò ipsius extruendæ Porticus Speciem ostentabat.

Quadruplici columnarum serie Porticus constat, in quarum singulis,
non quidem insunt quadraginta columnæ, adeoque omnes simul 320. ut
Rever. Abbas Mabillon enunciavit in pagina 50. to. 1. Musæi Italici; sed
triginta duæ, & omnes simul 129. quibus si totidem ex adversa parte ad-
dantur efficitur numerus 256. Ex tribus ambulacris inter columnas cir-
cumductis, quæ medium situm occupant, duplo majorem habent latitudi-
nem pro rhedis excipiendis, quàm illa, quæ utrinque adjacent, Populo
liberum iter præbentia. Quadraginta octo insuper Parastatæ interjacent, ubi
præcipuè in aream Porticus aditus patent, quibus aliæ 24. prominentes co-
lumnæ sunt additæ.

Quadruplicis ordinis columnæ tantam crassitiem habent, ut extensis
bracchiis tres Viri eas penè dimetiantur, illa tamen crassities est inæqualis,
nam extima intimam superat, licet columnis omnibus insit æqualis altitudo,
illis præscripta ab Architecto, ad substinaenda æqualia ornamenta. Harum
Basis etruscas leges ostendit, Columnæ, Epistylia, Zophori, & Coronix
Jonicas, Doricas verò Capitula. Ambulacris mediis fornicem in circularem
formam extracti imminet, sub quibus magnis characteribus hæc inscriptio
legitur expressa ea in parte, ubi in orientem absolvitur:

IN UMBRACULUM DIEI AB AESTU.

IN SECURITATEM A TURBINE, ET PLUVIA.

Cæteris minoribus lembi speciem referentes. Supra Epistylia Balauftra
insistunt Parastatis interjectis, singulisque columnarum spatiis respondent
Signa è Tyburtino lapide, alta singula palmis tredecim, exhibentia com-
plures SS. Pontifices, & Martyres, quorum Sacræ Reliquiæ in Basilica piè
coluntur. Ubi præcipua sunt ostia Ambulacrorum, inter Statuarum fe-
riem Alexandri VII. Gentilitia Stemmata, subjecto ejus nomine conspi-
ciuntur.

Porticum inter & Templi frontem duo recta ambulacra protenduntur,
quorum dexterum Clemens IX. perfecit sinistrum Alexander, per quod ad
Pala-

TABVLA 72.

pag. 191.

EIVSDEM PORTICVS PARTES CVM MENSVRIS

Pars exterior porticus recte

Torna ducens ad porticum rectam

Pars interior eiusdem porticus

Ichnographia porticus recte

Transitus ad porticum rectam, & porticum ovali

Palatium itur Pontificium, utrumque Parastatis exornatur, ac fenestris, & in subjectam Fori aream declivi processu facilem descensum præbent, gradus insuper sunt adjecti, ubi utrinque janua easdem ambulationes intercludit. Eam Columnæ ordinis Corinthii, cum Epistylis, Zophoro, & Corona exornant, supra alteram SS. Petri, & Pauli, alteram verò Redemptoris, & Divi Petri extant imagines.

Totius Porticus mensuras luculenter recensuit in suo libro 5. de Templo Vaticano cap. 27. Eques Fontana.

Illum adeat studiosus Lector. Hic tantum illa referemus, quas Bernini jussu Italico idiomate retulit in sua Ichnographica Tabula Joannes Petrus Bonacina:

Diameter longitudinis lineæ exteriores Columnas conjungentis	palm. 1052. $\frac{1}{2}$.
Linea latitudinis	palm. 505.
Longitudo lineæ inter interiores columnas	palm. 899. $\frac{1}{4}$.
Latitudo	palm. 752.
Latitudo Ambulationis exterioris	palm. 12. $\frac{10}{11}$.
Ambulationis mediæ	palm. 23. $\frac{1}{11}$.
Ambulationis interioris	palm. 12. $\frac{10}{11}$.
Diameter Columnæ exterioris	palm. 7. $\frac{5}{11}$.
Interioris	palm. 6. $\frac{1}{11}$.
Altitudo Basis, Columnæ, & Capituli	palm. 57. $\frac{1}{11}$.
Altitudo Epistylis, Zophori, & Coronis	palm. 14. $\frac{4}{11}$.
Altitudo Basis, supra quam extant Statuæ	palm. 9. $\frac{1}{11}$.
Altitudo Statuæ	palm. 13.

Addit Fontana fundamentum esse palm. 13. profundum.

Verum hæc omnia in adjecta Tabula 72. numerorum beneficio oculis clarius exhibentur. Tota autem ampli Theatri moles octingenta quinquaginta millia nummorum absumpsit.

Debitas Bernino laudes ob hujus admirandæ Porticus fabricam minuire non nemo conatus est, opponens primò, quòd à Bonarotæ delineatione discesserit. Secundò, quòd malè Theatrum illud ita collocarit, ut ejus major diameter parallela esset Basilicæ fronti; sic enim illa, scilicet linea AB in exposita Tabula 71. indicata responderet omninò longitudini Basilicæ, illique conjungeretur. Omnes in Elypsos ambitu comprehensi, ubique ejusdem Basilicæ frontem inspicerent, ac Mœnium, ubi Pontifex sacras Benedictiones impertitur, quòd certè quamplurimis celatur in Area ACD ut consideranti patebit. Verum in tali delineatione usus est summa sagacitate Berninus; cum enim in parte Boream respiciente Aedes Pontificiæ situm occuparent, ad hanc partium distributionem illum coegerunt, ac ne idem Palatium destrueret, talem Porticus speciem prudenter excogitavit. His adde, quòd refert in ejus vita Philippus Balduccius, videlicet ea ratione hanc Porticum collocasse, ut nempe Pontificio Palatio magis adharendo Fori prospectus eidem pateret, ac aditus Scalis regis directè respondens.

Fig. 72.

Pag. 28.

CAPUT XXXII.

De Fontibus in Foro collocatis.

N amplo expositæ Porticus Theatro centrum obtinet Obeliscus, & aquarum Fontes hinc indè dispositi Vaticanum Forum condecorant: qui certè silentio haud possunt præteriri. De his igitur primò aliqua delibabimus, deindè de Obelisco fusiùs tractaturi.

Sunt itaque Fontes antè Templum non tantùm ad ornatum, sed ad utilem, ac piissimum usum extructi. Illos primùm antè Tabernaculum Dei collocari ipse Deus imperavit Moyfi, cum dixit: *Facies, & labrum æneum cum basi sua ad lavandum*, ut scilicèt, inquit Abulensis, *ad aquam continendam, qua lavarentur primò Sacerdotes, antequàm ad Sacra accederent, secundo partes Victimarum, quæ imolabantur*, quo ritu voluit eisdem admonere internæ puritatis, ut meminissent Sacerdotes sibi deinceps non humi, sed per æthera incedendum esse, ait Philo de Victimis. Id imitati sunt Gentiles in suis prophanis Sacris. Undè illud Hesiodi: *Illotis manibus Sacra tractare est nefas*. Hinc & Sacerdotes novæ Legis in Missa manus lavant, quin & omnes Christiani olim ingressuri Ecclesiam lavabant manus, tum ut puritatis internæ admonerentur, tum quia manibus excepturi erant Sacram Eucharistiam, eaque de causa pro Foribus Ecclesiæ positum erat, ut vas aquæ ad purificationem, cujus loco postea remansit vasculum aquæ benedictæ positum in ingressu Ecclesiæ.

Exod. 30.
18.
Agud Cornel. a Lap.
ibid.

Testatur hunc antiquissimum morem Sanctus Paulinus, qui vixit anno 410. hoc carmine:

*Sancta nitens Famulis interluit atria lymphis
Cantharus, intrantumque manus lavat amne Ministro.*

Et loquens de Divi Petri Basilica, Fontem describit in Atrio quadriportico collocatum; sic enim ad Alethium scribit epistola, non trigesima prima, ut dicitur in Biblioth. Patrum tom. 27. pag. 96. sed epist. 33.

„ Juveni præclaro (inquit Divus Paulinus) qui pro defuncta Uxore,
„ Ruffina filia Sanctæ Paulæ epulum præbuit omnibus Romæ Pauperibus
„ in Basilica Apostolorum Principis. In atrio cantharum Ministro mani-
„ bus, & oribus nostris fluente ructantem fastigiatus solido ære Tholus
„ ornat, & inumbrat, non sine mystica specie quatuor columnis salien-
„ tes aquas ambiens. Decet enim ingressum Ecclesiæ talis ornatus, ut quòd
„ intùs Mysterio salutari geritur, spectabili pro Foribus opere signetur &c.]
„ Declaratque pluribus structuræ ejus Fontis mysterium. Quæ omnia Sancti
„ Damasi operi tribuuntur, cum antè ipsum aquæ dispersæ nullius usus,
„ sed detrimenti essent Mortuorum Sepulchris, ipsi nimirum Cœmeterio Vati-
„ cano.

Bron. to. 4.
anno 384.
Pontif. 18.
nu. 19.

Hunc

Hunc Fontem circa annum 500. exornatum fuisse à Symmacho Pontifice refert Anastasius, inquiens: *Cantharum Beati Petri cum quadriporticu marmoribus ornavit, & ex musivo Agnos, & Cruces, & Palmas ornavit.* Explicat hæc ornamenta Pompeus Ugonius, referens, fuisse à Symmacho additas quatuor columnis porphyreticis à Sancto Damaso positas, quatuor alias, quæ æneum tectum, cum Pavonibus pariter æneis, quos accepit, referente Panvinio, è Mole Hadriani.

In eundem Fontem penitus arefactum ob aquam deperditam, quam Sanctus Damasus adduxerat, Aquam, Sabbatinam vulgò dictam, Hadrianus Pontifex corrivavit circa ann. 780. ut scribit Anastasius, his verbis: [At verò jam per evoluta viginti annorum spatia Forma, quæ vocatur Sabbatina, nimis confracta existens, per quam decurrebat aqua per Centenarium in atrio Ecclesiæ Beati Petri Apostoli, simulque & in Balneo juxtà eandem Ecclesiam sito, ubi Fratres nostri Christi Pauperes, qui ad accipiendam elemosynam in Paschalem festivitatem annuè occurrere, & lavari solebant. Aqua ex eadem forma neque in atrium B. Petri, neque infrà Civitatem decurrebat, dum ipsa Forma, ut dictum est, diruta extitit ob centum arcus ipsius Formæ magnæ altitudinis constructos, & è fundamentis demolitos, atque destructos, ut jam nulla spes videretur esse eisdem arcus, vel fractam Formam reedificandi, atque restaurandi, ipse Beatissimus, ac Sanctissimus Præful aggregans multitudinem Populi per semetipsum ad fabricandum, atque restaurandum eandem Formam præparavit, & tantam curam, ac sollicitudinem in ejusdem Formæ fabrica exhibuit, quòd etiam noviter à fundamento eam renovavit, atque restauravit, & confestim Centenarium illud, quòd ex eadem Forma in atrio Ecclesiæ Beati Petri decurrebat, dum per nimiam neglectus incuriam plumbum ipsius Centenarii furtim iam plurima ex parte exinde ablatum fuisset, reliquum plumbum conquisitum protinus isdem præcipuus Pastor addita multitudine plumbi ipsum Centenarium noviter fecit, & Deo auspice aqua in atrio Beati Petri, simulque & in præfato Balneo, verum etiam & intus Civitatem, idem in Genuculo, ubi Molæ macinabant; sicut antiquitus abundanter decurrere fecit]. Hactenus Bibliothecarius de Fonte in Atrio Basilicæ aquam Sabbatinam emanante, de qua plura dicenda erunt in explicatione Numismatis Pauli V. qui eam iterum Romæ restituit.

De eodem Fonte scripsit Petrus Mallius, quæ sequuntur [In Paradiso Sancti Petri est Cantharum, quod fecit fieri Symmachus Pont. columnis porphyreticis ornatum, quæ nimirum columnæ tabulis marmoreis cum Gryphonibus connexæ pretioso cælo æneo coopertæ cum floribus, & Delphinis deauratis aquas fundentibus. In medio verò hujus Canthari in eo est Pineæ æneæ, quæ fuit coopertorium cum Sineo æneo, & deaurato super Statuam Cibeles matris Deorum in foramine Pantheon, in qua videlicet Pineæ subterranea fistula plumbea subministrabat aquas in qua videlicet Pineæ subterranea fistula plumbea subministrabat aquas per foramina muri omnibus indigentibus eâ, & per subterraneam fistulam quædam pars fluebat ad Balneum Imperatoris juxtà Aguleam.

Alium Fontem porphyreticum, apud gradus Basilicæ positum fuisse

à Symmacho Pontifice narrat idem Mallius: *Ad Cbrismatis Unctionem, feria secunda post Pascha faciendam*. De quo etiam Severanus centum ferè
 Pag. 48. „ post elapsos annos ab Hadriani Pontificatu Nicolaus I. præclara ergà
 „ Pauperes præditus pietate, ut Anastasius affirmat, ob eam Claudorum,
 „ atque Cæcorum, nec non & diversis pœnis affectorum in Porticu Beati
 „ Petri Apostoli jacentium, ad oram Tyberini fluminis, ad sitim auferen-
 „ dam, non posse gressus conspiciens tendere, ac diversarum gentium,
 „ quæ undique pro sceleribus Apostolica Limina propriis expetebant, uti-
 „ litatem divinitus attendens, jussit minimè corpori suo parcens, For-
 „ mam Aquæductus, qui multis à temporibus fuerat, & ad Beatum Pe-
 „ trum Apostolum ob hoc aqua non ducebatur, in meliorem, quàm fuerat
 „ certamine quamplurimo revocari statum, ità ut non solum hominibus
 „ profuerit debilibus, sed etiam omnibus Ecclesiam Beati Principis Apo-
 „ stolorum aduentibus præcipuum opus extiterit].

Præter dictos Fontes, quos in Atrio Quadriportico, & propè Scalas
 Pontifices extruxerunt, alium duxit Innocentius VIII. in medium Forum,
 quem olim apud Antiquarios celebrem fuisse affirmat Floravantes Marti-
 nellus in Roma Sacra. Ejus meminit Torrigius, citatque verba Diarii MS.
 Pag. 283. quæ sunt [Innocentius VIII. anno 1490. ædificavit in Platea Sancti Petri
 Pag. 578. „ Fontem marmoreum cum lapidibus figuratis cum duabus urnis rotun-
 „ dis una super aliam cum magno artificio, prout videri potest, quem
 „ postea Alexander VI. in meliorem formam ædificavit gentilitio stemmate
 „ decoratum].

Postquam verò Paulus V. aquam olim dictam Trajanam, seu, ut alii
 nominarunt, Sabbatinam, restituit, non quidem à lacu Sabate acceptam,
 sed in agro Braccianensi è saluberrimis fontibus collectam, veteribus aquæ
 Alstetinae ductibus restitutis, novisque additis anno 1612. Pontificatus
 sui VII. eamque è suo nomine Paulam appellavit; in Civitate Leonina plu-
 res egregios fontes extruxit, quorum duo antè frontem Basilicæ Vaticanæ
 extiterunt; alter quidem muro insertus Palatii Pontificii sub Navicula mu-
 fivo opere expressa, quinque è tubis aquam eructans commoditati Peregrin-
 norum, alter verò in ipso Foro celsissimè assurgens trecentis palmis ab
 Obelisco distans, spumantesque globos eiciens, pro quibus trecentas aqua-
 rum uncias Janiculo deductas ad ejus Fontis amœnitatem destinavit. In
 hoc Fonte, ad altitudinem sexaginta quatuor palmorum clato, porphyre-
 ticum labrum è marmore numidico primùm decedentes imbres recipit, è
 quo postea in subjecta vasa dilabuntur amnium instar adeò copiosè profli-
 liendo, ut inter elegantissimos, uberimosque Fontes totam Italiam deco-
 rantes, hic primùm sibi vendicet locum in Vaticana Platea, à Carolo Ma-
 Pag. 87. derno sub Paulo V. collocatus. Illum Hieronymus Pretus insignis Poeta
 frequenti carmine eleganter expressit:

tionem
tum ferè
ara ergè
adorum,
icu Beati
auferen-
gentium,
unt, uti-
s, For-
tum Pe-
m fuerat
ominibus
pis Apo-

è Scalas
Forum,
Martii MS.
li Petri
s rotun-
, quem
temmate

ut alii
ceptam,
ous aque
ntificatus
ina plu-
aticanz
ula mu-
Peregri-
lmis ab
as aqua-
vit. In
orphyre-
cipit, è
è profi-
n deco-
olo Ma-
Poeta

ndosa

ONDOSA Mole ogn' bor d'acque feconda
 Appiè del Vaticano il capo estolle
 L'aito di spuma è biancbeggiantè, e l'onda,
 Benche gelida sia, gorgolia, e bolle.

Quasi corona il marmo orna, e circonda,
 Misto à perle stillanti argento molle,
 Cade un fiume d'intorno, e l'aria inonda,
 E par, che procelloso ondeggi un colle.

Meraviglie di PAVOLO: I marmi, i monti
 Nuovo Encelado Santo innalza, e muove,
 E trabe nuovo Mosè da Pietre i Fonti.

E mentre è il Ciel sereno, il nostro Giove,
 Che i torrenti sottterra al cenno hà pronti,
 Gl'innalza, e senza nube i nemi piove.

Eundem Fontem Alexander VII. è suo loco amotum in eo collocavit fitu, indicato in nostra Ichnographia Porticus sub littera O aliumque similem Fontem construi iussit in opposita parte meridiem respiciente; verum ob ejus obitum hæsit opus; ejusque constructio etiam toto Clementis IX. Pontificatu neglecta fuit. Verebantur enim Fabricæ Præfecti ne aqua sufficeret, quàm è lacu Braccianensi in Ductus Pauli V. immittere meditabantur ad similem Fontem efficiendum. Omnibus tamen, quæ ad perennitatem aquarum pertinebant ritè examinatis ab Eminentissimo Joanne Costaguto, tum Clericorum Camera Apostolicæ Decano, & Aquis Præfecto, statutum fuit consimilem posse construi, eamque ob rem brevi temporis intervallo sua, qua pollet, solertia Eques Carolus Fontana illum excitavit, ac D. Petri festo die, ob æquitationis tempore aquæ fœlici, ac perenni cursu, publicoque cum plausu è plumbeis fistulis emanarunt. Quibus plurimas ob causas eidem Fonti sublatis, & postea ab Innocentio XI. redditis, dum fœlici, perpetuòque cursu decurrunt, tum Romani, tum Advenæ delectantur. Et ne absentium oculis suum desit oblectamentum, ejus Fontis Iconem ad vivum expressi in sequenti Tabula 73. subjecimus.

His circa Fontes apud Basilicam Vaticanam extractos delibatis, ad Obeliscum oculos convertamus.

Fig. 73.

C A P U T   X X X I I I .

De Obelisco à Sixto V. in Foro Vaticano erecto.

Pag. 155.
Lib. 5. cap. 8

EDIUM videtur hic occupare ampli Fori locum, in quo Sixtus V. feliciter illum collocavit. Verum si exactè ejus mensuras accipiat studiosus indagator, ducatq; lineam à centro magni Tholi per medium januæ Basilicæ, qua forum Bisariam dividatur, animadvertet centrum Obelisci ab ea distare quindecim palmis cum dimidio, Boream versus collocati, ut refert Joannes Petrus Bellori in vita Dominici Fontanæ, cui talem errorem tribuerunt aliqui. Eques tamen Carolus Fontana in suo tractatu de Vaticano Templo affirmat talem errorem derivasse ex delineatione Caroli Maderni. Ità enim ille conjunxit sub Paulo V. additamentum Basilicæ alteri parti à Bonarota ædificatæ, ut non rectam lineam efformaret, sed ad Meridiem deflecteret, qui error satis apparet cum inspicitur hinc angulus acutus indè verò obtusus, ubi Parastatæ Sacello Gregoriano conjunguntur. Ego tamen puto non ab eorum Virorum imperitia, talem errorem irrepsisse, verum ab Artificum incuria, fundamenta ponentium à linea diametrali aberrantia, vel quia tam lineam omnium partium directricem malè posuerint, à pariete intermedio adhuc extante impediti.

Erectionem ejus Obelisci plures Auctores suis in paginis retulerunt, inter quos præcipuè Eques Dominicus Fontana adjectis Iconismis, in quibus machinas delineavit ad ejus erectionem adhibitas. Anno demùm proximè elapso 1694. Eques Carolus Fontana in opere, quòd texuit de Templo Vaticano libro 3. duodecim Tabulis adjectis easdem luculentius comprehendit, adactus, ut ipse ait, non tam à mutua sanguinis affinitate, sed ne ejus Viri monumenta, æreis tabulis incendio absumptis, penitus interirent.

In earum prima tabula expressit Obeliscum in antiquo Circo collocatum, deindè in Area antè frontem Basilicæ.

In 2. Succulam, seu machinam tractoriam duobus vectibus trajectam, circa quam ductorius funis obvolvitur.

In 3. Planitiem, in qua Trabium compago collocabatur, ac Ergatæ ad amovendum Obeliscum aptæ.

In 4. ipsam Trabium compaginationem.

In 5. totam lignorum coagmentationem, ac ipsum Obeliscum ferro munitum, & Polispastis.

In 6. Obelisci primam amotionem à loco antiquo.

In 7. methodum, qua beneficio Trochlearum, & Peritrochiorum, Obeliscus supra ligneum stratum jacuit.

In 8. Obeliscum jacentem in tramite aggeribus suffulto, supra quem ad novum locum erectionis deductus est.

In 9. ligneam compaginem circa stylobatam collocatam, supra quam Obeliscum posuerunt.

In 10.

A.

Fo.

in quo Six-
s mensuras
magni Tholi
datur, ani-
n dimidio,
a Dominici
arolus Fon-
m derivasse
ulo V. addi-
tam lineam
c cum inspi-
ello Grego-
impenita,
rita ponem-
um partium
impediti.
retulerunt,
ais, in qui-
emum pro-
uit de Tem-
entius com-
s affinitate,
tis, penitus

Circo collo-

s trajectam,

ac Ergate

liscum ferro

trochiorum.

supra quem

supra quam

In 10.

TABVLA 74.
PROSPECTVS LATERALIS ANTIQVÆ BASILICÆ ET LOCVS VBI ERAT OBELISCVS ANTE PONTIF. SIXTI V.

pag. 67.

Obeliscus Vaticanus

In 10. Obeliscum cum Trochleis, atque Ergatis dispositis ad ejusdem erectionem.

In 11. Suggestum, in quo jacebat ad motionem aptatum, Polyastorum, ac Cylindrorum beneficio.

In 12. Succulas in Foro dispositas ad erectionem.

Illas adeat curiosus Lector, nos interim brevissimam, omnia tamen comprehendentem, enarrationem de hujus Obelisci erectione subteximus, ne Vaticanæ Basilicæ decus præcipuum negligamus, non quidem ad inutilem pompam, sed Divini Nominis gloriam à Sixto V. magnis sumptibus collocatum.

Itaque inter Obeliscos, quos Romani Imperatores in Urbem ex Aegypto transfulerunt non infimus ille fuit, quem in Circo Vaticano erexit Calligula. Illum fuisse à Pherone Sesostris filio, ac Aegyptiorum Rege fabricatum demonstrare conatur in suo Commentario de Obelisco Petrus Angelus Bargæus, ac Soli sacratum, deinde fractum, cum humi deponeretur; nam Obeliscum Pheronis fuisse centum cubitorum affirmat Plinius; Vaticanus autem quadraginta octo cubito^{rum} ~~equare~~. Confirmat suam opinionem ex Plinio, ubi hæc scribit: *Abies admirationis præcipue in navi, quæ ex Aegypto Caii Principis jussu Obeliscum in Vaticano Circo statutum, quatuorque truncos lapidis ejusdem ad sustinendum eum ad-*
duxit. Lib. 17. c. 40

Scripsit Joannes Palatius in vita Sixti V. *Totilam Gothorum Regem hunc, & alios evertisse, & solo equasse.* Pater Claudius du Molinet ad Numisma VIII. Sixti V. narrat Sixtum decrevisse illum Cruci consecrare, tunc neglectum humi jacentem, ruderibusque, ac terrâ penè obrutum, ac delitescentem. Sed claudicat utriusque relatio. Postquam enim Gothi cum Totila Romam aggressi Obeliscos Arietum impetu suis è basibus dejecerunt, unicus in solo Vaticano stetit incolumis, ut colligitur ex Horosio lib. 7. cap. 37. & ex Baronio. Quippè etiam Alaricus Gothorum Rex cum Romana opes diriperentur, jussit omnem sacram suppellectilem SS. Petri, & Pauli Basilicis reddi, & Christi-fideles ad eos confugientes voluit illatos, qua de causa proximus Basilicæ Obeliscus pristinam servavit integritatem. Vide etiam Baron. ad ann. 547. tom. 7. To. 5. ann. 410.

Insidebat quidem propè fabricam, stylobatis sub agesta humo delitescentibus, immerfus, ut refert Mercatus usque ad priscam Caii inscriptionem, quæ exsculpta legebatur circa basim Obelisci his verbis. Fol. 366.

DIVO CAES. DIVI JULII F. AUGUSTO TI. CAES.
DIVI AUG. F. SACRUM.

Sed tamen erectus, ut apparet in Tabula 74. eo modo delincatus, Fig. 74.
ut extat in Bibliotheca Vaticana.

Lapidem ex quo constat, appellarunt Tebaicum; è Fodina enim in Tebaide sita erui solebat hic lapis. Eum dixerunt etiam Sienitem à Syene, Fodinis propinqua. Et eundem Henricus Salmuth vocavit Ophytem in Tit. 32.
notis ad Pancirolum. Latus lib. 11. par. 2. Italica voce nominat *Piropo-*
cido;

cido, quæ significat illum maculis igneis aspersum esse, & vulgò dicitur *Granito Orientale*. Summo ejus acumini conjungebatur Globus æreus auro circumtectus, qui Julii Cæsaris cineres continuisse ferebatur, sed falsò. Morem enim fuisse apud antiquos Aegyptios, ac Romanos globos æreos collocandi in verticibus Obeliscorum, affirmat Mutius Panfa tract. de Vaticana Bibliotheca, ut indicarent, vitam Hominum in Obelisco expressam, paulatim minui, ejusque finem cum Cælo jungendum, à Globis superimpositis expresso. Quàm etiam ob causam Globos imponebant columnis milliaria indicantibus, ut scilicet hoc salutari documento Viatores omnes erudirent. Cæterùm cineribus Cæsaris illum semper caruisse Dominicus Fontana deprehendit, cum sine ulla partium compositione, ac penitus vacuum illum recognovit.

Pag. 104.

Cùm ergò inter omnes Obeliscos, qui Romæ ornamento fuerant, unicus hic Vaticanus integer, & erectus, sed humili in loco delitesceret, prout apparet in Tabula supraposita, in Vaticana Bibliotheca delineata, ubi Sixtus V. coloribus exprimi jussit, nonnullis Pontificibus incescit cupidus illum, ex antiqua *basì* dimotum, situ nobiliori decorandi [Inter omnes
 » primùm Nicolaus V. arduum hoc opus moliri animo agitavit, de quo
 » Manettus in ejus vita MS. hæc commemorat. Amplissima, & ornatif-
 » sima Area, & ut Græci dicunt Platea, quàm in Vaticana regione medi-
 » tabatur, ingentissimum illum, ac maximum Obeliscum in ipso aræ me-
 » ditullio è regione ad intermediam prædicti vestibuli portam in hunc mo-
 » dum pulcherrimè simul, atque devotissimè collocabat, nam pro quatuor
 » pusillis æneisque Leonibus, quibus Colossus ipse non pro basibus, ac
 » sustentaculis paulò superficiei Soli altioribus utitur, quatuor magnas toti-
 » dem Evangelistarum Statuas, ac solido, liquefactoque ære in staturam
 » humanam fabrefacta conflatas, in superficiei Soli distantibus inter se pro-
 » portionibus, secundùm Colossi latitudinem ponebat; super quibus æneis
 » Statuis diversis invicem figuris, juxtà varias cujuscunque personæ condi-
 » tiones, perpolitissimè sculptis Colossea moles sustentabatur. In summi-
 » tate verò ipsius Colossi alteram JESU Christi Salvatoris nostri Statuam
 » dextera ejus manu auream Crucem bajulantis, ex ære confectam accom-
 » modabat]. Hùc usque Manettus.

Anton. Pi-
 gafacta tra-
 ctat. de O-
 belisc. im-
 press. ann.
 1536.

Post Nicolaum V. Julius II. à Bramante, Paulus III. ab Antonio Sangallo. Julius III. à Michaeli Angelo Bonarota ad locum, ubi nunc est transferri peroptarunt, demùm Gregorius XIII. idem opus ipso vivente perficiendum speravit. Nec defuerunt, qui sæpè animo agitaverint, qua ratione, quo sumptu, quibusve machinis tam immanis moles è sede, in qua fuerat posita, integra evelleretur, & in Area Vaticana sic statueretur, ut augustissimi Templi vestibulum non modò ornare, sed etiam venerari videretur, idque quo minùs fecerint, causam omninò fuisse possumus existimare, quòd partim sumptu deterriti, partim Artificum inscitiz diffusi, vel immatura morte sublati, vel aliò animum traduxerint, & à pulcherrimi facti gloria revocaverint. Stabat itaque Trabs illa faxea obscuro in loco, videbaturque quotidie ab externis Nationibus non omninò sine Christianæ pietatis detrimento. A facris enim Altaribus in sui admirationem omnium oculos

oculos convertebat, quorum etiam plerique Cæsaris cineres venerabantur, quos in sphaera illa inaurata Obelisco imposita inclusos esse, sed falso, ut diximus, ex vulgi opinione sibi persuaserant. Quamobrem, ne diutius cum tanto nominis Christiani dedecore, tam antiquum antiquæ impietatis, & flagitiorum monumentum superesset, atque, ut animos Hominum potius ad verum Dei cultum induceret Sixtus V. à sua sede evellendum existimavit, & imposita illi Cruce in celebri loco statuendum. Ab hac adeò laudabili cogitatione nullæ difficultates, neque rei Nummariaë, quæ exhausto penitus Aerario, summæ erant, neque magna Annonæ penuria, qua vehementer laborabatur, deterere Sixtum potuerunt, quo minus opus tam laboriosum, & à nullis antea tentatum, aggrediretur. Vulgò non deerant, qui illum reprehenderent, Vespasiani auctoritate muniti, qui Artifici cuidam pollicenti se in Capitolium magnas quasdam Columnas exigua impensa perduciturum, respondit, velle se plebeculam pascere. Optimè ille quidem, si ut Obeliscum transferret, in pascenda plebe, Eum sese, quem esse oportebat, non præstitisset. Nemo enim fuit, qui negaret Sixtum in ullo defuisse, undè quisquam se copiosè aleret, nec à reliquis operibus cessatum fuit, in quibus plurimorum inopia quotidiano victu sustentabatur ingenti vi pecuniarum, quàm amantissimus Pater erogabat.

Duas igitur partes incredibili sapientia in opere adeò insigni excitando implevit Sixtus, quarum altera est, ut uno, eodemque tempore beneficentissimum Patrem, & Summum Principem se ostenderet; altera ut Crucem ejus apici imponendo Religiosissimi Sacerdotis, & Pontificis Maximi personam gereret. In quibus quidem omnium bonorum consensu tantus extitit, quantus ne desiderari quidem à quoquam potuit.

Pietatem Sixti celebrat Cosmus Gozus in suo Dialogo Romæ impresso anno 1586. affirmans sapientissimum Pontificem significasse in quadrangulo Obelisci lapide Ecclesiæ Fundamentum, in Leonibus ejusdem, firmitatem, quatuor Montibus, quibus incumbit totidem Mundi partes illi subjectas. In Cruce verò imposita Redemptorem omnibus dominantem; in Stella Cruci subjecta Virginem Deiparam, per quam Orbi toti Divina gratia perfunditur.

Apud Martiell. pag. 15.

Itaque animum ad exornandam Urbem, & ad pietatem in Hominum mentibus imprimendam, cum se totum adjecisset Pontifex, ejus jussu quamplurimi sua mente agitarunt, qua ratione, quibusve machinis tam immanis moles è sede, in qua erat, integra evelleretur, & in Area Vaticana statuerent. Joannes Petrus Bellori in vita Dominici Fontanæ asserit ejus generis peritos Architectos Quingentos Romæ convenisse, quorum singuli suas ideas obtulerunt ad tantam Molem amovendam. Extat Opusculum Romæ impressum anno 1583. in quo Camillus Agrippa Mediolanensis methodum exposuit transferendi Obeliscum ab antiquo ad novum locum, & quidem stantem, absque eo quod humo primum prosterneret: additque à multis diversas excogitatas fuisse. Aliqui enim eam facillè asportandam opinabantur Vectis beneficio, alii validis Helicum viribus, alii denique Rotæ denticulatæ auxilio, qua paulatim ad terram deprimi posset, iterumque extolli. Inter hæc Pontifici operam suam obtulit Bartholomæus Ammannatus

Pag. 145.

natus Architectus Romam missus à Magno Ethruriæ Duce, qui tamen integrum anni spatium sibi concedi rogabat, ut operi perficiendo maturè studeret; Dominicus etiam Fontana ligneam machinam Pontificiis oculis subjecit, in qua beneficio Trochlearum parvus Obeliscus è plumbo conflatus pari facilitate deprimi, ac elevari poterat. Eodemque artificio fragmenta Obelisci ex Mausoleo Augusti dimovit, aliòque transtulit, ut omnibus excogitatum à se methodum futuri operis comprobaret.

Dominicus
Fontana
pag. 10.

Hic antequàm adeò arduum opus aggrediretur, multa mente agitavit ad optatum finem consequendum, singulari primùm exploravit industriam, quantum ponderis munita Spartis, & Trochleis unica Ergata circumacta quadrigæ viribus movere posset, comperitque, vicena circiter ponderis millia quamlibet attrahere. Quamobrem quadraginta Ergatas præparavit effrendis octocentenis millibus librarum, quas inesse in lapide Obelisci deprehenderat. Insuper binos Vectes ad reliquum onus decies centenarum & quadraginta trium millium, quingentarum triginta & septem librarum, quas dabant munimenta tum ferrea, tum lignea Obelisco addita.

Rejctis igitur cæterorum Artificum inventis, Dominici Fontanæ ideam probavit Sixtus, illamque, ut majori cautela exequi posset, eidem binos peritissimos Architectos præfecit, scilicet Jacobum à Porta, & Bartholomæum Ammannatum, qui statim loco designato, ubi Obeliscus erigendus erat, in eo trabem excelsam collocari curarunt. Tulerat hoc ægrè Fontana, sui que animi angores Pontifici exposuit, ut dedecori consuleret, quòd sibi imminere arbitratur; ajebat enim sese facilè boni nominis jacturam facturum, si ideas à se excogitatas alii infeliciter exequuti fuissent, nec illis errores, si fortè accidissent, vulgus tribuisset, sed Inventori. Quam ratione prudentissimus Pontifex permotus, soli Fontanæ totum opus perficiendum commisit, quòd, ut impigrè exequeretur, cognita arenosæ telluris instabilitate, supra quàm collocandus erat Obeliscus, quadratum fundamentum sexaginta palmorum quocunque in latere, & triginta trium extensum in profunditate anno Sixti Pontificatus II. jecit supra solum, crassioribus lignis, viginti quinque palmos sua longitudine æquantibus, obfirmatum. In eo binas thecas è lapide Tyburtino reconditas fuisse narrat Platina, quarum singulæ duodecim continebant Numismata ænea omnia Sixti imaginem præferentia. Alia insuper à variis adjuncta ex ære, ac argento, cum duobus aureis, quorum altera pars Pii V. effigiem ostendebat, altera verò Justitiam cum Religione conjunctam. Addit Latus, cæteroqui meritò damnatus Auctor, supra marmoreum solum, antequàm basis collocaretur latinis characteribus exsculptum fuisse Nomen Pontificis, Architecti, Annus itidem, quo fabrica extruebatur, multosque Proceres ex Medicea, Columnensi, ac Ursinorum Familiis Numismata addidisse ex consensu Sixti, ejusdem Pontificis imagine insignita.

In vita
Sixti lib. 2.
par. 2.

Hoc fundamento posito copiosum instrumentorum apparatus fecere, quorum ope machina erat amovenda. Inter ea quadraginta quatuor crassiores funes, quorum aliqui decempedas centum, seu palmos mille æquabant longitudine, aliqui verò ducentas. Opus deindè aggreditur Fontana, cuius seriem hic addo iisdem verbis exaratam, quibus legitur in Hispaniam tunc

tunc temporis missa, & Romæ impressa anno 1586. in qua quidquid actum fuerit die 29. Aprilis 10. & 17. Septembris in translatione Obelisci accuratè sic explicatur:

[Vigesima nona Aprilis sub ipsa luce opus incæptum est. Erat Obeliscus validissimis octo columnis ligneis per latera circumvallatus, quæ concatenatæ, atque aliis succrescentibus, & connexis ipsum apicem ad sex palmos præcellebant, crassitiemque explebant palmorum quatuor cum dimidio, altitudinem verò centum viginti trium. Præfatis octo columnis totidem fastigia superimposita, à quibus perpetuè intrà, extràque succedentes fulcruræ statuta Tigna sustentabant; sic enim ruinæ, & inflexionibus prospectum. Tota verò ipsa machina fortissimis laminis, ferreisque clavis à vertice ad calcem religata plurimis & retinaculis, & ductoriis funibus (hos Cannabos vocant) undequaque suffulta. Itaque quadraginta primùm Trochleæ à totidem movendæ Ergatis, validissimis trabibus, quæ Fastigiis inerant appensæ horum singulis Homines quindecim, Equi duo destinati, qui ad nutum Præfecti (quando unicuique Ergato unus præerat) præsto essent. Præfecti verò ipsi id acceperant, ut cum Tubæ sonitus signum daret, moverent, cum verò campanulæ, *sisterent*. Nec aliter his, qui vectibus quinque aderant, inunctum est, porrò illæ septuaginta palmorum longitudine ex fortissimis trabibus compactæ erant, tresque ab Obelisci fronte, duo à tergo conspiciantur. Primo impetu ferrea quædam lamina, quæ machinam, molem ipsam ambientem religabat, disrupta est, qua tamen unius horæ spatio accommodata, decem demùm impulsibus, duos palmos ac dimidium in altum Obeliscus elevatur; ne tamen tanta pendente mole finistrum quid accideret, cunei statim, ac Tignorum cæsura, quibus obniteretur, suppositæ, tum deindè asseribus, ac cylindris cubi quidam, ac tessera, quibus insidebat, dimotæ, & quoddam curriculi genus suppositum, quòd Italis *Strascino* appellatur. Ergata deindè, trabes, & canabi, cæteræque operæ mutata, & in diversam formam compositæ, dies nimirum sex iis impensi, post quos, idest Maii septima, ima pars Obelisci quatuor Ergatorum vi, quæ à tergo movebantur, cæteris, quæ à fronte erant funes remittentibus trahi paulatim cœpit, ipse verò opere clementissimè currebat; dum ut antea ad Tubæ sonitum posteriora Ergata laxis anterioribus impellebantur, ad campanulæ verò quiescebant cuncta. Igitur duabus antè occasum horis famosissima Moles integra omninò, ac sine ulla prorsus jactura humi decubuit; eo die etsi minimè loco dimota, tamen viæ impedimenta, qua deducenda erat sublata sunt; in sequentem autem lucem ab ipso Obelisco ad Aream, ubi nunc visitur, tumulus aggeritur viginti duos palmos ea loci parte, qua prior stabat, in finem eminentiùs; surgebat enim ille paulatim, ita ut ab Area ad Obeliscum in longitudinem 118. ejus mensuræ, quàm Italis ex decem palmis ad veteris Decempedæ similitudinem constantem, Cannam vocant, declivi fastigio decideret. Nè verò agger immensa Mole fatisceret, validissimis trabibus undequaque præmebatur, quæ loco catenarum limis, & tigillis connexæ erant. Hæc itaque Moles sex Ergatorum vi trahi cœpta est (illa fuisse quatuor affirmat Bellorus in vita Dominici Fontanæ pag. 152.) Et quòd per id temporis in Bononia Pontifex cenaret (ea

est Regiæ pars, quæ illac patet prospectus) brevius quidem, quàm credi potest, urgente Principis præsentia peracta est. Verùm cum eo tempore æstivi Soles supramodum sævirent, cessatum est dies aliquot, nè scilicet cannabi, cæteraque linea nimio calore conflagrarent.

Itaque decima Septembris die Sancto Nicolao Tolentinati sacra, quem ut singularem Patronum Sixtus venerabatur, prima lucis horâ erigi cœpit Obeliscus, cujus jam mucro subtus machinas jacebat: erant enim columnæ octo simili fabrica constructæ fulcimentis stabilitæ, concatenatæ, connexæ, ac priores illæ, quarum meminimus: illas tamen unum & quadraginta palmos pro loci eminentia superabant: super has fastigia totidem; fastigiis inerant trachleæ ab ergatis similiter movendæ. Tota verò ipsa machina externo, internoque chomate muniabatur, externumque plurima tigna, & trabes undequaque sustinebant. Ergata autem quadraginta sex, Equi centum quadraginta, Homines sexcenti (ocingentos scribit Bellorus) quorum Ergatorum quatuor, ima Obelisci partem trahentibus, reliqua à cuspide ad medium religatum erigebant. Quid multa? eadem horâ vigesima quarta quadragesima septem Ergatorum nisibus, seu, ut refert Bellorus quinquaginta ac duobus, Iteit Moles. Cujus rei signo accepto à Custodibus Hadrianæ Molis, plausum fecere æneorum tormentorum strepitu, & suas festivas voces addiderunt Operarii omnes, qui Dominicum Fontanam supra humeros exceptum, nova triumphii pompâ Domum detulere, sociantibus interim Tympanorum sonitu, Tubarumque clangore, ut tanti Architecti peritia celebraretur.

Tum deindè decimâ septimâ Septembris tessera, queis antea nitabatur suppositæ sunt, & ad perpendiculum collocatur. Tandem vigesima sexta ejusdem mensis gloriosissimo triumpho delecta est. A Pontifice autem ad id muneris destinatus Ferrantinus Episcopus Amerinus, & Cancellariæ Apostolicæ Regens, solemne prius in Divi Petri Templo Sacrificium fecit, indè ad Obeliscum frequenti supplicatione peracta, multa que super Sanctissimæ Crucis statuam æream, sed inauratam piè precatus, illam tradidit Diacono, sacris adhuc vestibus induto, à quo denique in mucrone collocata est, atque unâ tunc cuncta tormentorum genera, quæ in Sancti Angeli Arce erant, assiduos dedere bombos. Itaque, quòd olim desperatum planè opus judicatum est, id aurea Sixti V. Pontificis ætas perfecit, & absolvit.

Res frequentissimo Theatro peracta est, atque ex vulgi more non sine perpetuis acclamationibus. Sepserat autem jam pridem trabibus Architectus amplam arce partem, ut ab opere multitudinem arceret, undè convicinas Domos Curia Proceres adimplebant, reliquum omne confertissima peditum, Equitum, Carpenterum turba occupabat. Et meritò plaudabant; nam nil aliud Obeliscus antè Petri Aedes à Sixto Petri Successore collocatus, significabat, nisi Circi tot sæculis probrosum nomen, crudelissimique Tyranni memoriam uno die penitus oblitteratam, & superstitionis cineribus disiectis salutare vivificæ Crucis signum, gloriosè erectum, ac nobilissimum Religionis nostræ trophæum clarissimum de Paganismo triumphum æternum, veræ pietatis monumentum.

Huic narrationi libet aliam adnectere circa Crucem Obelisco impostam, quàm Paulus Alaleonus Sacrarum Cæremoniarum Magister in suis Diariis Posterorum memoriæ consignavit, his verbis:

» [Die 26. Septembris fuit collocata Crux in acumine Obelisci superioribus diebus erecti, benedicta ab Episcopo Amerino Canonico Sancti Petri, post Missam solemniter celebratam super Altare Sanctiss. Crucifixi in Templo Vaticano, & facta Processione ad Altare erectum propè Obeliscum, ubi erat Crux benedicenda, & Antiphona cantata in Processione: *O Crucis victoria, & admirabile lignum, super omnia ligna Cedrorum tu sola excelsior, in qua Vita Mundi pependit, in qua Christus triumphavit, & mors mortem superavit in æternum*; cum aliis cæremoniis, &c. Diaconus, adjuvantibus aliis Clericis, & Artificibus sustollit eam, & cum collocata fuerit in summitate Obelisci, omnibus inferiùs genuflectentibus, tum cantatur à Cantoribus: *O Crux ave spes unica in hoc salutis tempore, piis adauge gratiam, reisque dele crimina.* Et dictis aliis precibus, sublata fuit Crux cum argano, quàm unus ex Artificibus ligatus cum canopo tenebat, indutus sacco rubro, Diaconus verò ascendit superiùs. &c. 1

In hac sacra supplicatione refert Torrigius interfuisse viginti Basilicæ MS. Canonicos, 28. Beneficiatos, 18. Clericos pariter Beneficiatos, 4. Mansionarios, 18. Musicos, 6. Sacerdotes Cappellanos, 2. Cæroferarios, Vexillum cum Campanula, 2. Præfules, quorum alter Patriarcha erat Constantinopolitanus. Ad apicem Obelisci ascenderunt Vincentius Bolognetus Beneficiatus, Matthæus Argentus Clericus Beneficiatus, & Petrus Ugonuccius Sacrista.

Narratione Alaleonis reſcripta, aliam luculentiorẽ inveni exaratam in lamina, in qua Obelisci imaginem incidit eo tempore Joannes Guerra, & publica luce donavit. Illam huc affero ex Italico idiomate translata:

Hora decima quinta die 26. Septembris, post Sacra solemnĩ ritu peracta, Episcopus Ferrantinus Pluviali indutus rubro, ad Obeliscum cum Clero iter fecit, sacra interim Preces canente: *O CRUCIS Victoriæ.* Psalmos: *Quare fremuerunt Gentes. Domine quid multiplicati. Cantate Domino canticum novum. Dominus regnavit; & Cantate Domino.* Quibus absolutis, Episcopus primùm manu in formam crucis extensa Obelisco benedixit, concinente Clero Antiphonam: *Signum Salutis*; & Psalmum: *Exurgat Deus*; postquàm Mitra decoratus Sacer Antistes ait: *Exorcizo Te, &c.* Deindè Mitrà deposita: *Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum.* Oremus: *Domine JESU Christe, &c.* Post orationem lustrali aqua ter asperſit Obeliscum, ejusque quatuor facies ter cultro signavit. Quibus peractis tradidit Diacono Crucem Obelisco imponendam, quàm funium beneficio ad apicem elatam, illique insertam, cantante interim Musicorum Choro Hymnum: *Vexilla Regis prodeunt, &c.* Adstantes in Foro sunt venerati, & sacrum Pontificis Diploma à Diacono lectum audierunt, ac plaudentibus æneis tormentis in Arce Hadriani sacram actionem Cantico *Te Deum* absolverunt.

In parte Occidentali:

CHRISTUS VINCIT,
CHRISTUS REGNAT,
CHRISTUS IMPERAT,
CHRISTUS AB OMNI MALO
PLEBEM SUAM DEFENDAT.

In parte Orientali:

ECCE CRUCEM DOMINI,
FUGITE PARTES ADVERSAE
VICIT LEO DE TRIBU JUDA.

Septentrionem versus:

SIXTUS V. PONT. MAX.
CRUCI INVICTAE
OBELISCUM VATICANUM
AB IMPURA SUPERSTITIONE
EXPIATUM, JUSTIUS,
ET FELICIUS CONSECRAVIT
ANNO MDLXXXVI. PONTIF. II.

Sub hac Inscriptione aliam addidit, quâ Architecti Nomen immortalitati dicaretur, his verbis:

DOMINICUS FONTANA EX PAGO MILIAGRI
NOVOCOMENSIS TRANSTULIT,
ET EREXIT.

In summitate demùm Obelisci Basilicæ fronti respiciente:

SANCTISSIMAE CRUCI
SIXTUS V. PONT. MAX.
CONSECRAVIT.
E PRIORE SEDE AVULSUM,
ET CAESS. AUGG. AC TYB.
I. L. ABLATUM MDLXXXVI.

Quæ omnia ab ipso lapide loquente enunciari bellè finxit Fulvius Cardolus hoc Distico: Ciaccon.
pag. 216.

*Aegyptus Soli, binis me Roma dicavit
Augustis, sacras Tu piè Sixte CRUCI.*

Bellorus
in vita
pag. 155.

Re demùm peracta ob fœlicem laboris exitum Summus Pontifex lætus regis muneribus munificentissimè Fontanam ditavit. Collo enim ejus torquem aureum jussit imponi ab Eminentissimo Cardinali Azzolino, cui addidit quinquies mille aureos nummos, pensionem annuam duorum millium nummorum itidem aureorum, fructusque decem millium aureorum, quos decem Milites Lauretani singulis annis percepturi erant. Trabes insuper omnes, funes, ferrum, ac instrumenta omnia, quibus in glorioso opere usus ille fuerat, quorum valor viginti millia nummorum æquabat. Quæ munera Pontificiæ liberalitatis, ac generosi animi Sixti V. argumenta toti terrarum Orbi luculenter suppeditarunt.

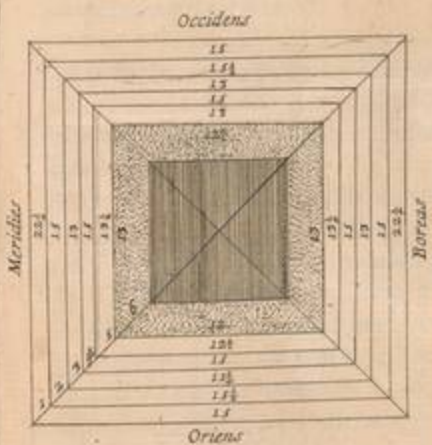
Ut verò nostra de Obelisco Vaticano perficiatur enarratio, ejus mensuræ superfunt indicandæ, ac lapidis pondus, è quibus certè Pontificis magnificentia, & Architecti virtus clariùs elucescunt. Eas tamen diversimodè enunciatas ab Auctoribus invenio. Aliquas indicavit Camillus Agrippa Architectus Mediolanensis in suo Opusculo, in quo methodum proposuit transferendi Obeliscum. Alias Philippus Pigafetta, diversas Eques Carolus Fontana, diversas etiam Hieronymus Catena in Icone ejusdem Obelisci, quàm Sixto V. regnanti ~~obitum anno 1587.~~ quas idcirco mihi suadeo accuratissimè desumptas fuisse ex calculis ipsiusmet Dominici Fontanæ Architecti; eas omnes, ut clariùs Lectori enarrentur, in sequenti Tabula 75. expressimus.

Sed magis inter se discrepant supradicti Auctores in calculo ponderis ejusdem Obelisci, quòd, antequàm opus aggrediretur Fontana, necesse fuit investigare, ne Ergatarum vires in attrahendo deficerent. Antequàm singulorum supputationem subiiciam, sciendum est, singulis palmis cubicis non idem pondus librarum ab eis tribui, undè fortassè calculi diversitas emanavit. Quidam enim illorum concedunt palmis singulis libras octoginta, sex, alii majorem, alii verò minorem quantitatem. Eques autem Dominicus Fontana octoginta sex palmos tribuit, asseritque se hunc numerum ab experientia edoctum. Omnes tamen conveniunt in assignandis palmis cubicis 30. quibuslibet Carris, quæ mensura est Romana antiqua lapidum. Utcunque hæc se habeant, eas referam ex illorum paginis fideliter acceptas.

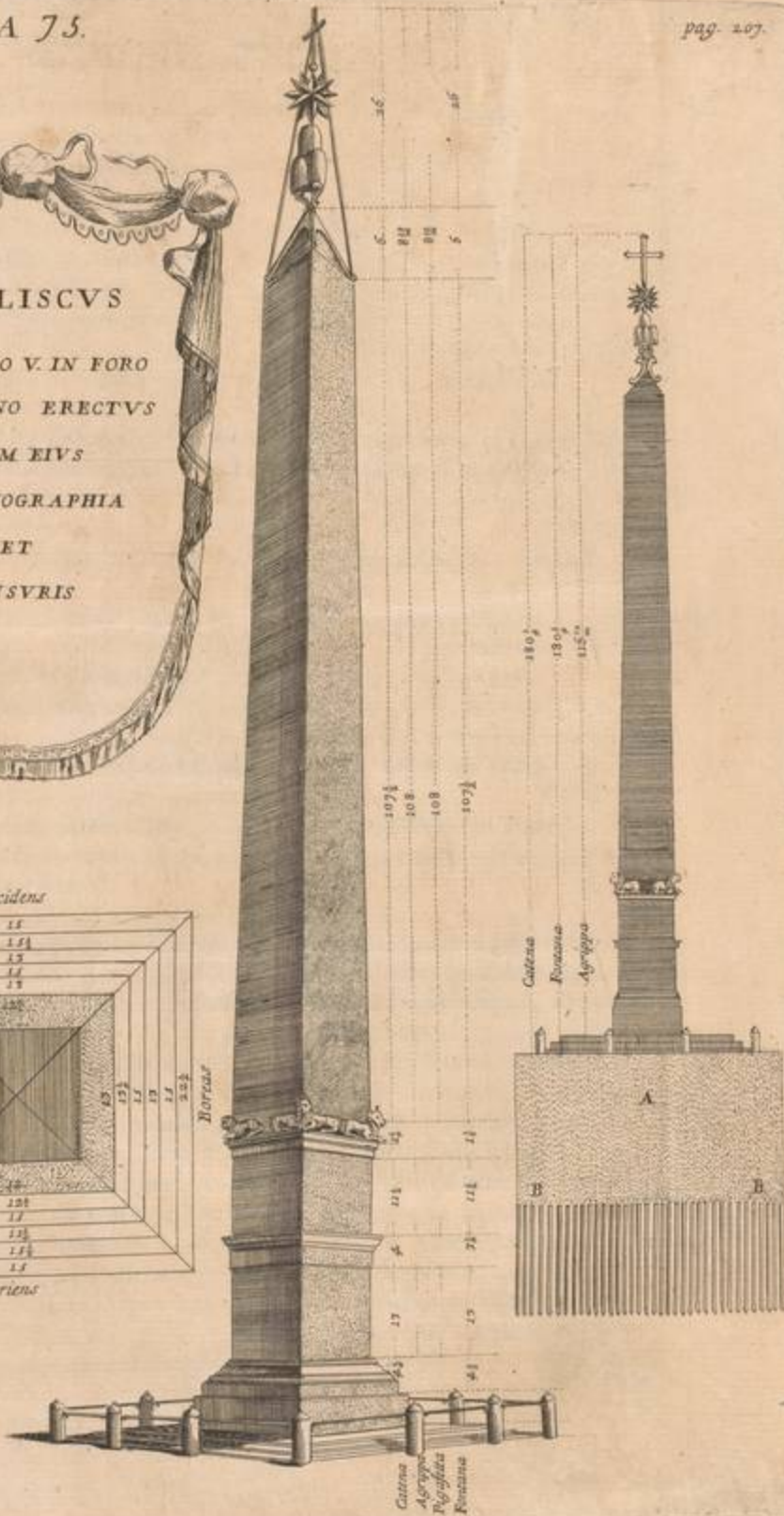
Et primùm de ipso solo Obelisco sine basi loquentes:

	Henricus Salmuth Agrippa	affirmat	datis singulis palmis	ponderare
	palm. cub.	11114.	lib. 100.	1180. 000.
Mercatus		11544.	86.	956. 148.
Philippus Pigafetta		11114.	87.	966. 918.
Hieronymus Catena		11544.	86.	992. 787.
Dominicus Fontana		11544.	86.	993. 537.

Addit Pigafetta pondus, quòd habebant vœstes, repagula, cingula, herpagines ferreæ, quibus oportuit tantam molem lapideam cingi, ut posset faciliùs moveri, quæ omnia libras æquabant 1042. 824. ut supputat Georgius Draudius in adnotationibus ad Salini memorabilia par. 1. fol. 13. hoc

1. Solea 2^a
2. Basis
3. Stylobata
4. Coronelapsis
5. Basis prima
6. Obeliscus

LIBRARIUS

GRILLI

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

DE

LIBRARIIS

hoc
qua

Ad
hoc
gint

Quo
hoc
& q

nico
fuit
quac
actio
eos
gint
que
aute
ligio
mole
Vig
gina
Tab
Obe

hoc est decies centena millia, quadraginta duo millia, octingentas & viginti quatuor libras.

Pigafetta verò ut sequitur:

Repagula straminea num. 140. libras	3780.
Lignea ex ulmo	21640.
Cingula ferrea	44160.
Triginta duæ Trachleæ	6400.
	<hr/>
Quarum summa complet libras	75980.

Adeoque totus Obeliscus sic munitus æquabat suo pondere lib. 1042. 428. hoc est decies centena millia, quadraginta duo millia, quadringentas & viginti quatuor.

Huic ponderi aliarum partium pondera subiicit Pigafetta, videlicet:

Stylobatarum palm. cub.	2091.	lib. 179826.
Basis	1288.	110768.
Soleæ è lapide Numidico	785.	67510.
Soleæ è marmore Pario	155. $\frac{1}{4}$	93120.

Qui palmi simul uniti sunt 4319. libræ 451224.

Quòd si hæc summa alteri superiori addatur habebuntur lib. 1493. 652. hoc est decies centena millia, quadringentæ nonaginta tria millia, sexcentæ & quinquaginta duæ.

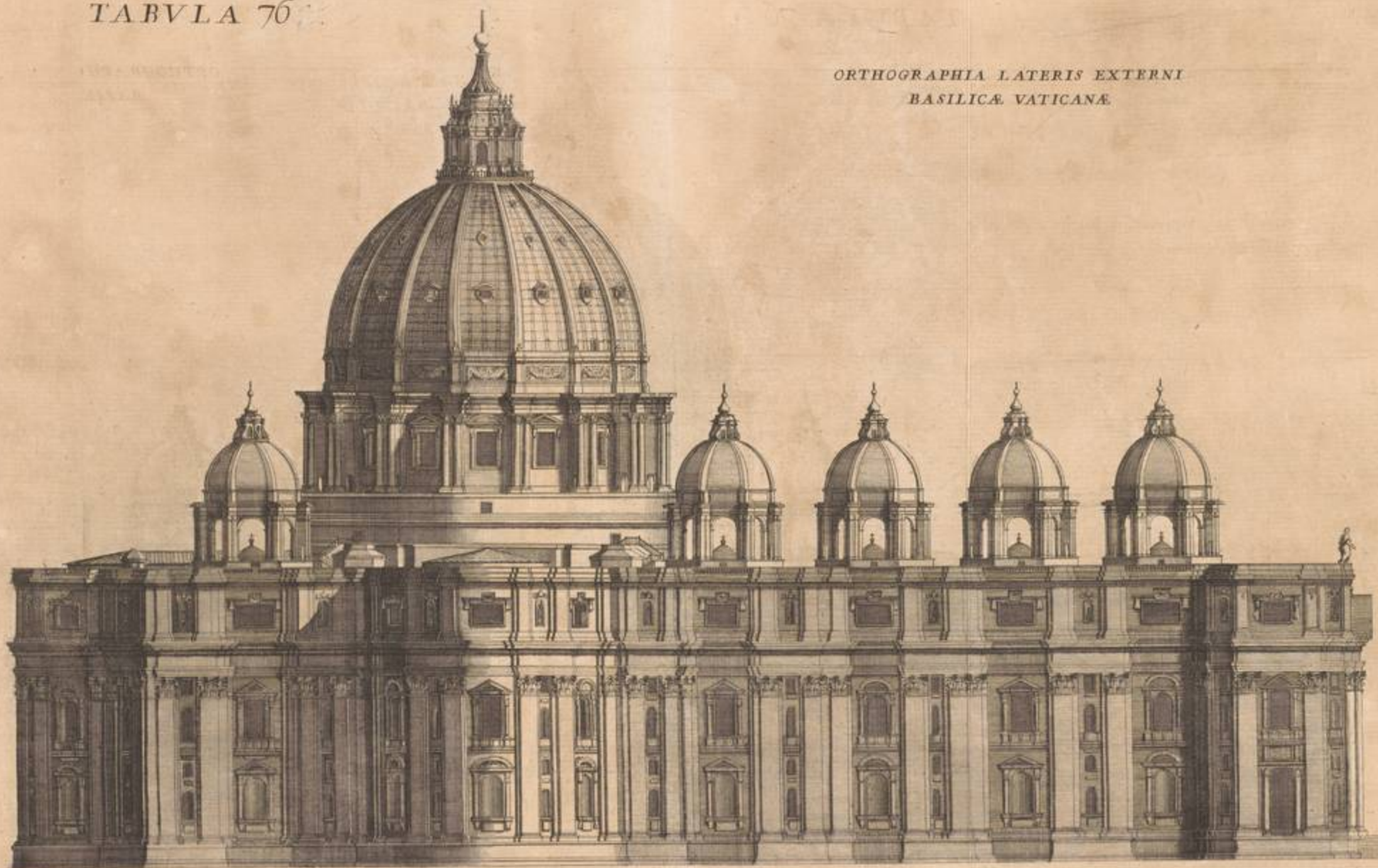
In hujus magni ponderis demissione, translatione, & erectione Dominico Fontana dirigente, octingenti Viri insudarunt, inter quos Antesignanus fuit quidam Matthæus Typhernates, ac centum sexaginta Equi, Ergata, quadraginta circumagentes, præter alios quadringentos Operarios, diversis actionibus addictos, & factò calculo sumptuum impensorum, inventum est eos ascendisse ad summam triginta septem millium nongentorum septuaginta quinque scutorum, excepto ære Crucis, ejusque ornamentorum, atque Leonum, quòd Reverendæ Cameræ Apostolicæ erat. In perficiendo autem toto opere annus integer consumptus est, quo quidem Sixti V. Religio, ac magnanimitas semper commendabitur, quòd immanem solidi saxi molem felici molimine in obsequium Sanctissimæ Crucis constituerit. Vigebit semper apud Posteris operis adeò excelsi memoria, quòd non paginæ tantum, sed saxa, atque ærea Numismata contestantur. Duo in nostra Tabula expressimus, ipso Sixto regnante in lucem edita. Eorum alterum Obeliscum præsentat cum lemmate:

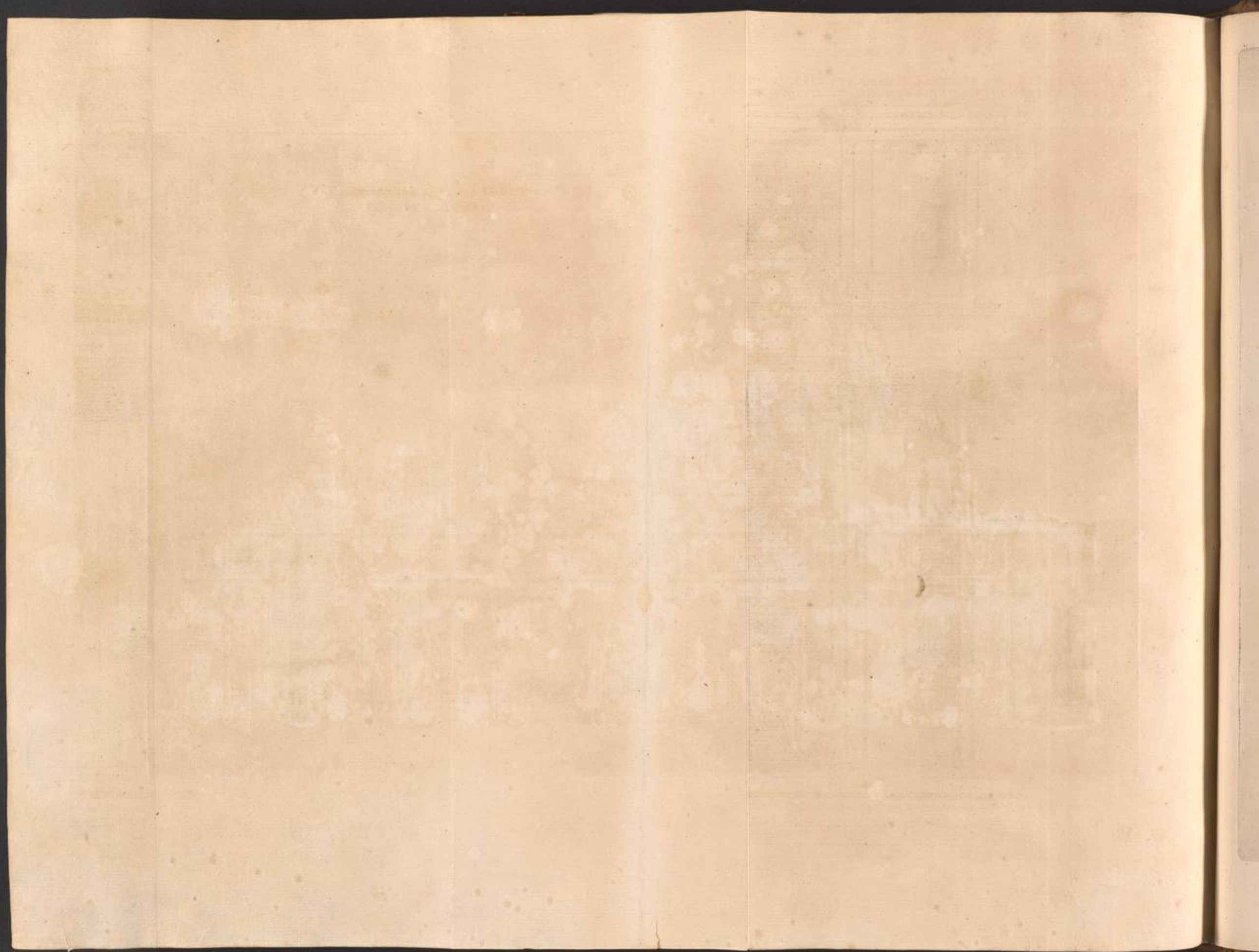
SACRA PROPHANIS PRAEFERENDA.

Quo

TABVLA 76

ORTHOGRAPHIA LATERIS EXTERNI
BASILICÆ VATICANÆ

Faint, illegible text and a large, faint rectangular frame or table structure, possibly a ledger or account book page.

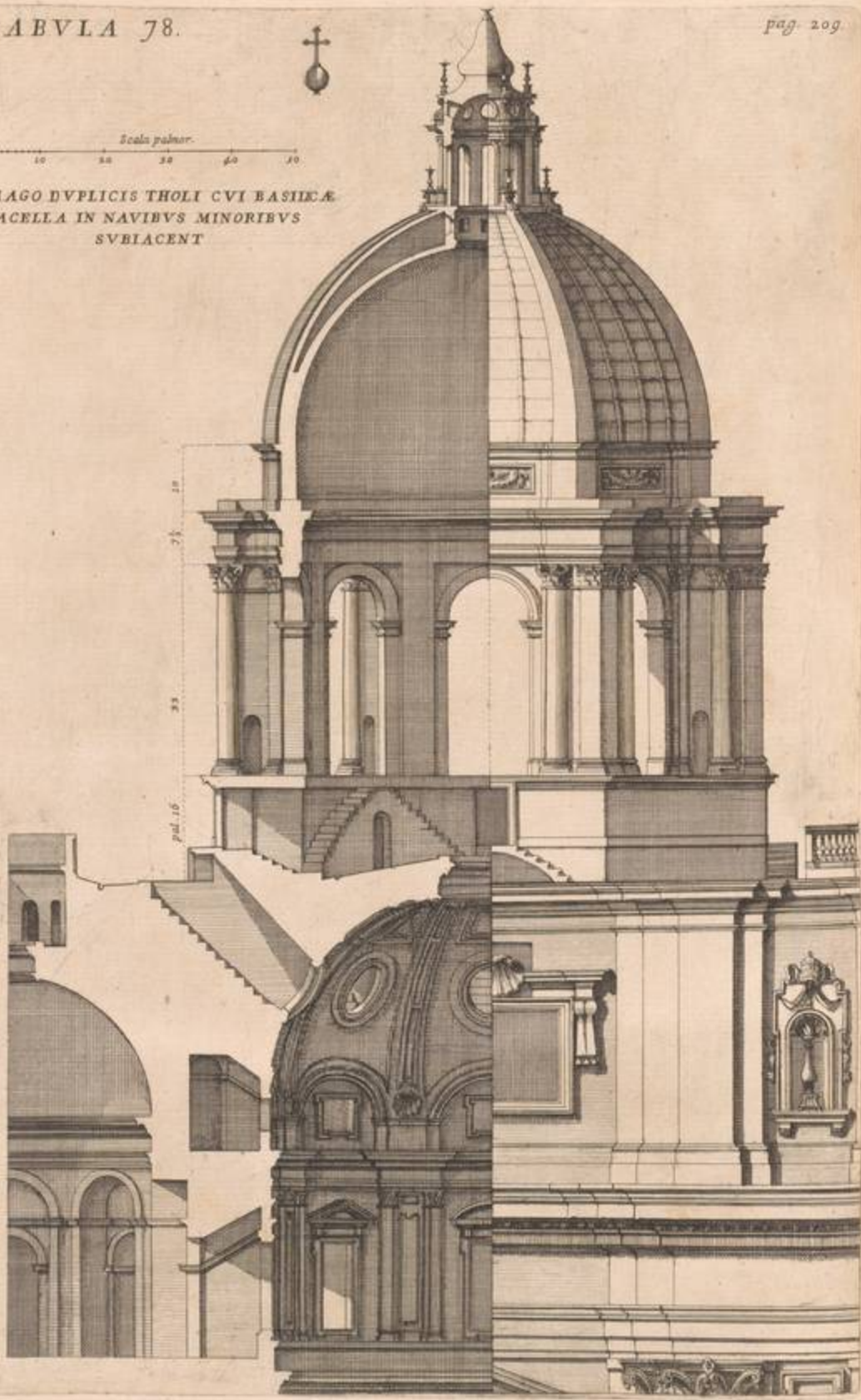
THE GREAT CHURCH OF ST. PETER'S
ROME - ARCHITECTURE OF THE INTERIOR
BY G. B. GIOVANNI

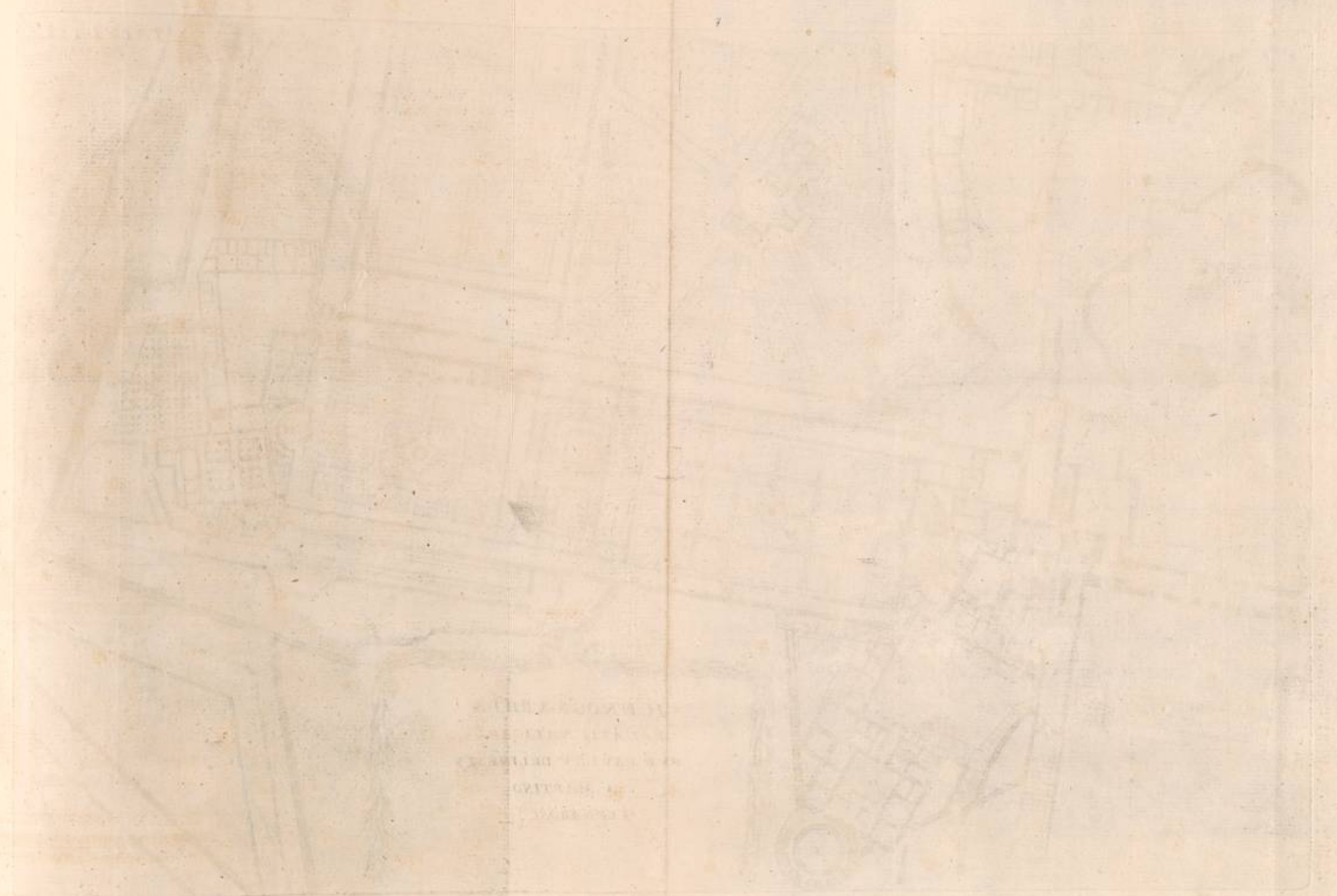

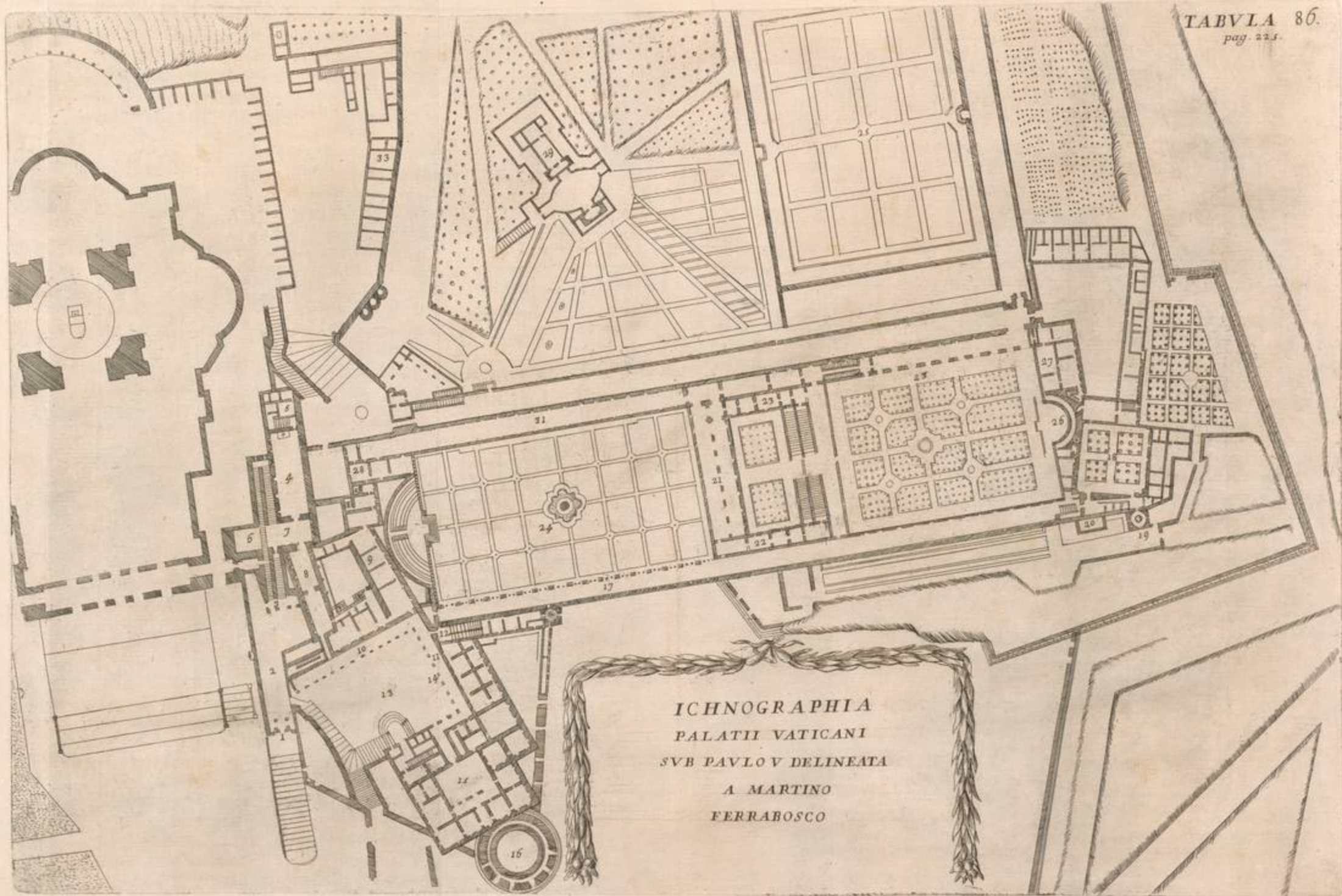
Scala palmor.
10 20 30 40 50

IMAGO DVPLICIS THOLI CVI BASILICÆ
SACELLA IN NAVIBVS MINORIBVS
SVBIACENT

THE ARCHITECTURE
 OF THE CITY OF
 DELHI
 BY
 J. H. R. ...

pa
in
Bo
gu
fe
ill
Sa
nb
cio
pic
co
fig
ful
Zo
Ja
"
"
"
"
"
"
m
pl
ru
D
re
q
m
op
in
m
lo
tu
fa

- M. Fenestra major itidem exornata.
 N. Fenestra minor.
 O. & P. Loculamenta pro Statuis.
 Q. Fenestra, per quam lumen in Templum ingreditur.
 R. Alia fenestra minor.
 S. Aliud loculamentum ornatum.

Ubi autem paries his ornamentis ditatus absolvitur emicant in hac parte Meridionali in Tabula expressa quinque minores Tholi, totidemque in opposita Boreali, non quidem ut modò extant, sed ut futuri sunt, juxtà Bonarotæ, & Maderni delineationem. Imposuerat enim ille quatuor Angulis Basilicæ majoribus Tholos rotundo fornice absolutos, hic autem alios sex in ovalem figuram arcuatos extruxit in Sacellis adjunctis; verùm omnes illi, sub majoribus Templi fornicibus delitescunt, præter duos imminentes Sacellis Gregoriano, & Clementino, supra quos alios Tholos extruxere, non tantùm ad Basilicæ ornatum, sed ad arcendos imbres, quorum stillidìa maximum afferebant Fabricæ nocumentum. Eorum Iconem in appiã Tabula 78. exponimus, in qua Tholi testudo conspicitur duplici muro conflata, estque interior sphericè rotundatus, exterior in octangularem figuram inflexus. Hunc juxtà octo latera, in quæ dividitur, octo fulcimenta sustentant Columnis, Basi, & Capitulo Corinthiis exornata, & Epistylis, Zophoro, & Coronice Jonicis. Eidem Laterna quoque imponitur, quæ Jacobi Barotii, à quo fuit delineata, peritiam commendat.

Fig. 78.

Mensuras utriusque Tholi sic refert Eques Carolus Fontana [In Lib. 5. c. 22. & 27.]
 „ Tholo inferiori Tympani laxamentum est palm. 68. Altitudo à stylobate
 „ ad summam Coronicem palm. 34. Stylobata Coronæ imposita ad pal-
 „ mos assurgit 6. $\frac{1}{4}$. A Stylobatis Plano ad summum hyatum Tholi pal-
 „ mos 33. $\frac{1}{4}$. A summa arcuum Corona ad hyatum Tholi eundem pal. 74.
 „ Fenestræ latæ palm. 6. altæ 12. Epistylum, Zophorus, & Coronix quar-
 „ tam inter quintamque partem spatii à Parastade, Basi, & Capitulo occu-
 „ pati sibi usurpant].

Superioris verò Tholi mensuræ ex Iconismi numeribus, & scala palmorum addita facilè deprehenduntur.

Hæc ea est Sacra Vaticani Basilica Apostolorum Principi erecta, & plurimorum post Constantinum Imperatorem Pontificum studiis ducentorum ferè annorum spatio, ac ingentibus nummorum expensis condecorata. De ea scribens Eques Carolus Fontana, post recensitos quamplures Auctores, qui Tempia quædam veluti portenta Antiquorum celebrarunt, inter quos Herodotum, qui plerisque Asiæ Fanis ampla tribuit encomia, illa minora esse ait, quàm Vaticani, & Salomonis Tempia promerentur. Hanc opinionem jam pridem ab aliis Auctoribus conceptam evincere conatus est insignis Poeta Hieronymus Prætus in epistola, quàm suis Carminibus præmisit, in qua Vaticanam Basilicam à quamplurimis molibus Antiquorum longè superari affirmat, sive ejusdem amplitudo, sive expensæ, sive ornatu, sive Architecturæ delineamenta perpendantur. Sed apage aded odiosam comparationem. Vaticanam enim Basilicam, Ethnicorum fabricis post-

Lib. 6. c. 19. 4

habitis, admirandus semper venerabitur Fidelium Cœtus, vel unicum ob titulum, quem fronte præfert, Sacro Cœlorum Clavigero dicata. Cæterum quis universa ad eam Basilicam spectantia suis paginis comprehendere, seu calamo posset enunciare? quo labore metiri, conferre inter sese magnitudinem, situm, ordinem, formam, elegantiam partium, ac totius Templi artem demirari? Impossibile etiam dictu est, quàm magna argenti, aurique vis in ea construenda fuerit erogata, quàm magna itidem erogabitur, in ea perficienda. Sudant quotidie Artifices quamplurimi, ut omnibus ejus partibus ultimam manum imponant; tanta enim Molis est amplitudo, ut ipsi tempore dies videantur deesse, quibus omnia quacunquæ ex parte absoluta dicantur. Expectat adhuc aliam Summorum Pontificum Seriem, quorum eximia pietas ingentes thesauros tribuat in Beati Petri obsequium, quibus tandem hanc Vaticanam Basilicam cæterarum proculdubio Principem, omni decore exornatam Posteritas demiretur.

Cap. 12.
MS. de præ-
rogativ. Ba-
sil.

Lib. 6. c. 2.

Demiramur utique nos, inexplicabiles pecuniæ summas, quas instantæ molis extruptione absumptas fuisse scimus. Narrat Torrigius expensarum summam anno 1506. usque ad annum 1620. relatam Paulo V. à Carolo Maderno, qui illas exacto calculo numeravit fuisse quadragies centena millia, ac quinquaginta millia nummorum. Eques verò Carolus Fontana post adnumeratos centum & undecim milliones, præter centum & viginti duo palmorum cubicorum millia, qui continentur in muris Basilicæ, Fundamentis, Porticibus, Ambulacris, subterraneis Colluviariis, Plateis, atque totius ædificii substructionibus, eorum pretium affirmat adæquare sex & tricenos milliones supra centum & quatuordecim millia & sexcentos quinquaginta nummorum Romanorum. His adde pretium Globi ænei, qui Tholo imminet, ferri, ac plumbi copiam, qua Tholus ipse munitur, musivorum ornamenta, aurum, quo fornices decorantur, tectæ, marmorata, alia decem minora hemisphæria, marmorea symulacra, Altarium ornatum, eorumque picturas, Pavimentum diversis lapidibus variegatum, Columnas æreas cum magna ænea umbella, Divi Petri Sepulchro imposita, Cathedram, ejusque æreum auro micantem ornatum, Sepulchra Summorum Pontificum, fenestras vitreas, ferreas crates, æneas Fores, Fontes, Obeliscum, Columnas, quorum omnium pretium idem Eques Fontana affirmat se deprehendisse decies mille millium, cum 800. millibus & 532. nummos adæquare. Quamobrem Basilicæ totius pretium implet summam 46. mille millia cum 800. millibus 498. nummorum, relictis aliis expensis factis in delineationibus, & ideis, in demolitione multarum partium jam extructarum, sacræque, ac pretiosæ supellectilis, quàm post Constantinum Carolus Magnus, plurimique Pontifices ad sacra peragenda Mysteria, non ad opulentia ostentationem, sed in veræ pietatis argumentum, magnificè erogarunt. Quibus de causis fœlicem Vaticanum collem jure dixerimus, in quo tot ingentes, tantosque thesauros in obsequium Principis Apostolorum Fideles omnes deposuerunt. [Fœlicem in-
» quàm, & beatum dixerimus Vaticanum Campum (loquar verbis piissimi
» Massæi Veggii) quàm licet ingens olim populorum turba Judæorum
» vanitati intenta frequentarit, nunc Sanctissimo unius Apostoli Petri no-
mine

Pag. 414.

„ mine excitata, ex omni Terrarum Orbe confluens longè ingentior quo-
 „ tidiè multitudo invifat, omnis ætatis, omnis sexus, tenuis simul, & præ-
 „ potens non ad explendas, quòd illi factitabant, ebrias suas, & pudendas
 „ voluptates, sed ad sanandas cupiditates, & promerendas cælestium bo-
 „ norum promissas retributiones. Fœlicem non falsò eum iterùm, & bea-
 „ tum dixerimus, quem etfi Romani olim Imperatores tanto studio, &
 „ amore coluerint, dùm effrenes tantùm suas libidines exfatiarent; nunc
 „ Romani Sacratissimi Pontifices multò illis & dignitate, & auctoritate, &
 „ majestate superiores meliùs colunt, totum Orbem sua summa Pontificia
 „ potestate moderantes, & Apostoli Petri, cujus Sedi successerunt meritis
 „ innitentes, omnibus leges, & jura dent gentibus, dirigant vitam, com-
 „ ponant mores & studia, quibus omnes pareant Magistratus, obsequan-
 „ tur Principes, inclinent se Reges, & colla submittant.

CAPUT XXXV.

*De Porta Palatii Vaticanani à Paulo V. & Scalis Regiis
 ab Alexandro VII. extructis.*

BASILICA ritè perlustrata, ac totius ambitus exterioris ornatu
 à parte Meridiana ad Septentrionalem progredientibus, Palatii
 Vaticanani Porta nobis patet consideranda, quàm Paulus V. du-
 plici in Numismate expressit, adjecto lemmate:

PALATII VATICANI PORTA RESTITUTA.

Ad cuius explicationem pauca subiiciam.

Steterat jam Palatii Pontificii Janua, quàm extruxerat Paulus II. &
 Innocentius VIII. refecerat, propè Porticum ab Alexandro VI. absolutam,
 quàm expressimus in nostra Tabula 61. ex Vaticana Bibliotheca acceptam,
 quàm etiam indicavit Martinus Ferrabosco in Tabula VI. sub littera KK.
 Cum autem Paulus V. novum Basilicæ additamentum, illicque proximam
 Porticum excitare decrevisset, eam Palatii partem opus fuit evertere, ubi
 aderat Janua, ideòque novam excitari à Maderno imperavit, & quidem
 in augustiorem speciem delineatam, ut apposita ibi inscriptio testabatur,
 scilicet:

Colligens
 pag. 12.

PAULUS V.
 PALATII ANTERIOREM PORTAM HORARIAM
 TURRES PRIMAE CUSTODIAE
 STATIONEM, ET ARMAMENTARIUM,
 QUOD NOVAE BASILICAE AEDIFICATIONE
 DIRUTA ERANT,
 EXTRUXIT,
 ANNO SALUTIS MDC VIII.
 PONTIF. III.

Fig. 79. Binas ejus ideas Pontifici obtulit Architectus, quas in sua Tabula XXX. & 80. Ferrabofcus expressit, nosque in Tab. 79. & 80. hic appositis exponimus. Illis tamen rejectis tertiam construi voluit eo modo, quo expressimus in *Fig. 81.* Tabula 81. à Martino itidem Ferrabofco delineatam. Ejus ornatum Joannes Vanfantius Flander composuit. Aeneas fores formavit Horatius Cenfor Bononiensis. Imagines Virginis Deiparae, ac Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli delineavit Eques Joseph Cæsari Arpinas, musivo deinde expressas. Angelum insignia Pontificia sustentantem è marmore exsculpsit Nicolaus Corderius.

Imminebat Januæ Turris Campanaria cum Horologio, ad horas dici indicandas extructa, in qua Pontifex collocavit Aes Campanum, quod Callisti III. jussu ad usum Horologii Vaticani fufum fuerat anno 1455. juxta antiquissimum morem indicandi horas beneficio Campanarum, quarum, quidem usum à quibus acceperit Ecclesia non unà est Auctorum inter se dissidentium sententia. Polydorus Virgilius omninò se ignorare fatetur, quisnam Horologii inventor extiterit. Joannes Antonius Castillionæus ait » [Nonnulli censuere, primum omnium Augustum Romæ Campanam in » Turri Templo Jovis Tonantis finitima posuisse, sed contra horum sen- » tentiam pugnant Neoterici omnes, qui Campanas è Turribus Horariis » pependisse testantur antè jacta Reipublicæ fundamenta, scilicet Græco- » rum Instituto, apud quos multò antè fuerint in usu Horologia Vitruvio » teste lib. 9. cap. 9. quo in capite eorundem Inventores pariter recensentur. Vide Garzonum in Platea Univers. & Pancirolum fol. 744.

De hoc instrumento mentio est ab anno 730. apud Alcuinum de Off. Divin. cap. 17. & Martinus Polonus in suis supputationibus ad ann. Christi 604. ait, quòd Sabinianus Pontifex *constituit, ut horæ diei per Ecclesias pulsarentur.* Ad quæ medicatio fuit Platinæ hujusmodi. Hoc fuisse institutum ferunt, ut horæ in Ecclesiis distinguerentur Officii causa. Notat etiam Pater Oldoinus in additione ad ejusdem Sabiniani vitam. Tintinnabulorum grandiorum usum, seu Ecclesiæ Nolanæ ritum ad Romanam, transfulisse, ex qua ad reliquas tum Occidentis, tum Orientis Ecclesias permeasse fatetur ingenuè Volateranus lib. 20. Antropol. pag. 251. his verbis: *Horas diei sono Tintinnabulorum distinxit.*

Sic Paulus V. suos Deceffores imitatus, cum Vaticani Palatii Janua Horologium restituit, quo nempe diei, ac noctis horæ Urbis, & Ecclesiæ com-

Fig. 79.
 & 80.

Fig. 81.

Balleonus
 pag. 176.
 pag. 124.
 pag. 372.

pag. 115.

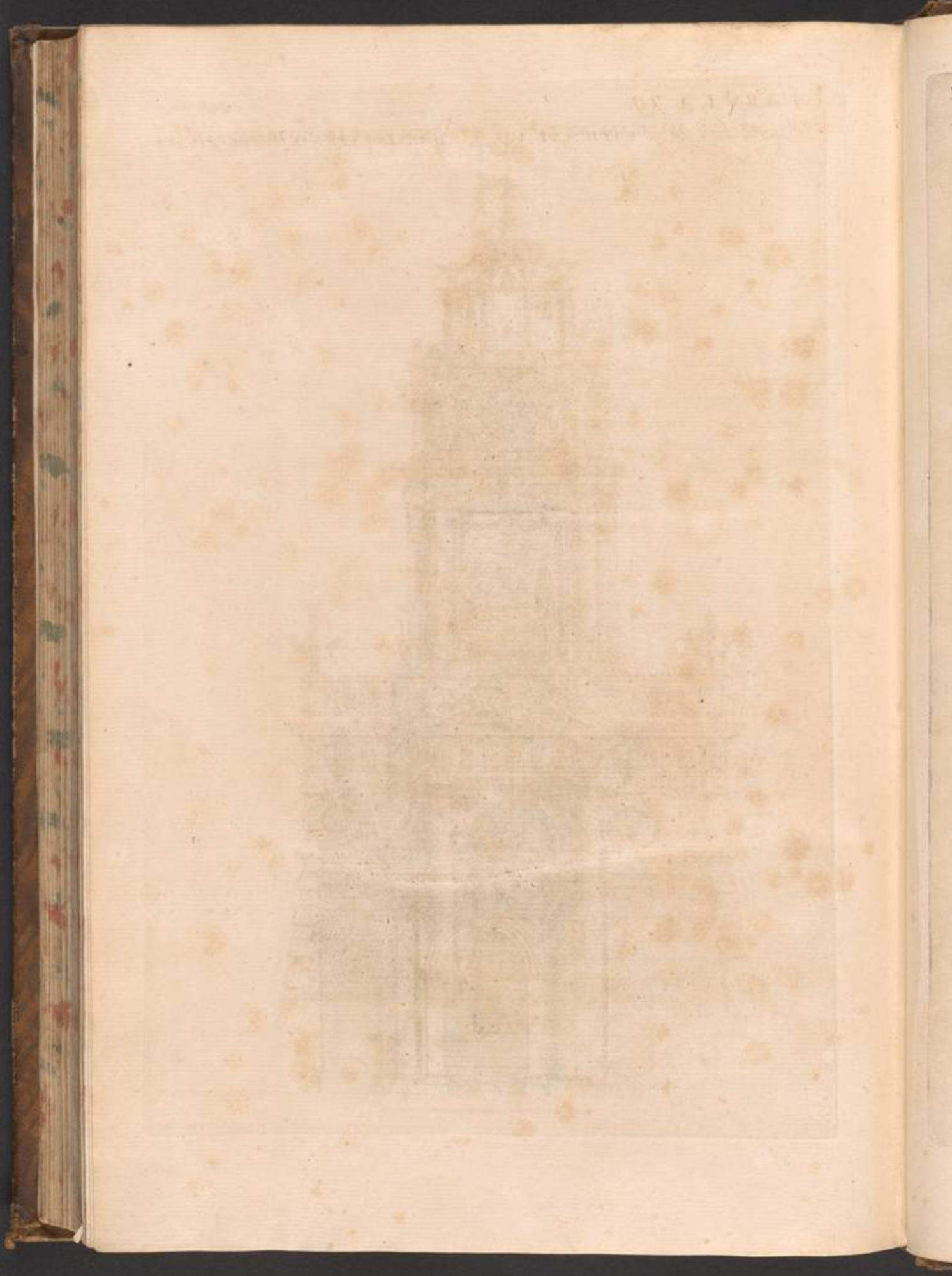
Oldoin.
 pag. 989.

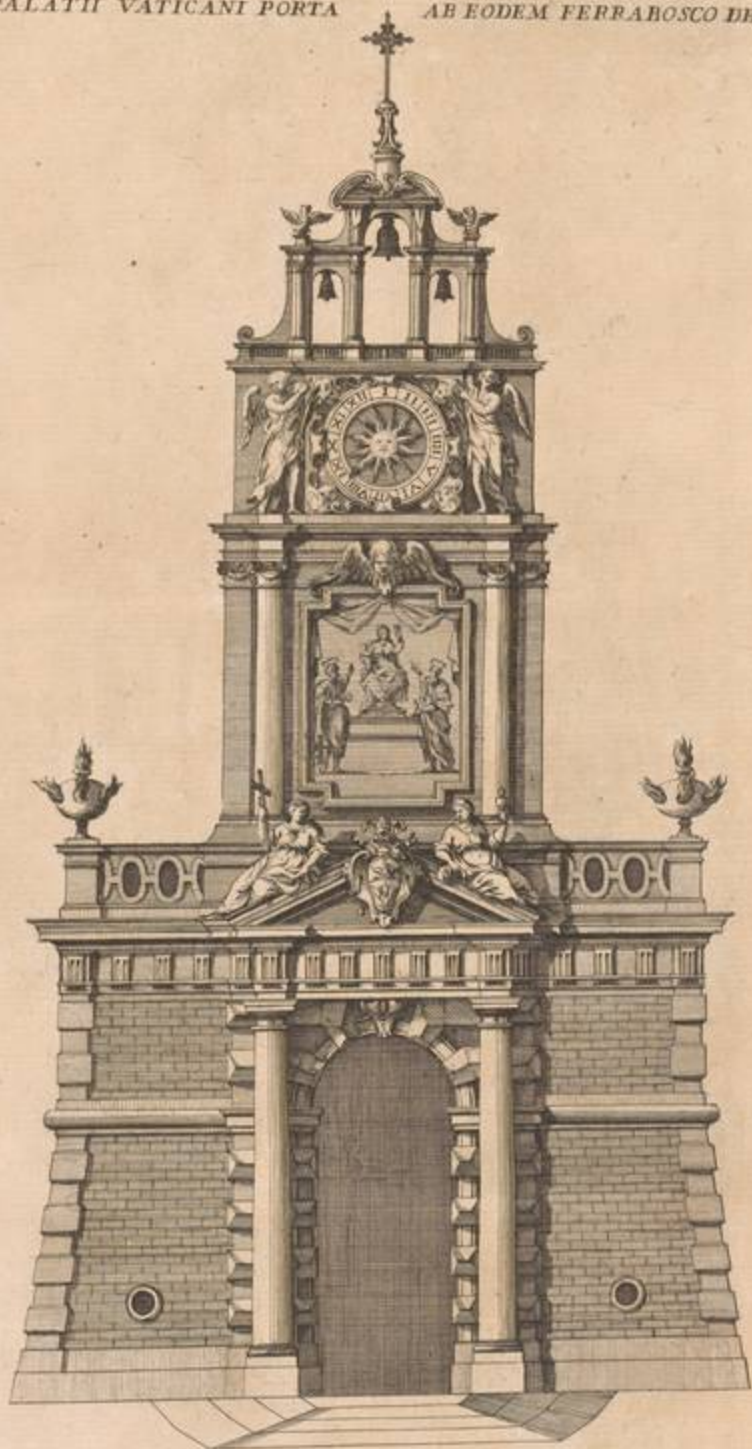
3. de rer.
 In. cap. 8.

Antiq. Bas.
 Vincentinæ
 fasc. 2. par. 1

To. 2. f. 422.
 lxx. C.

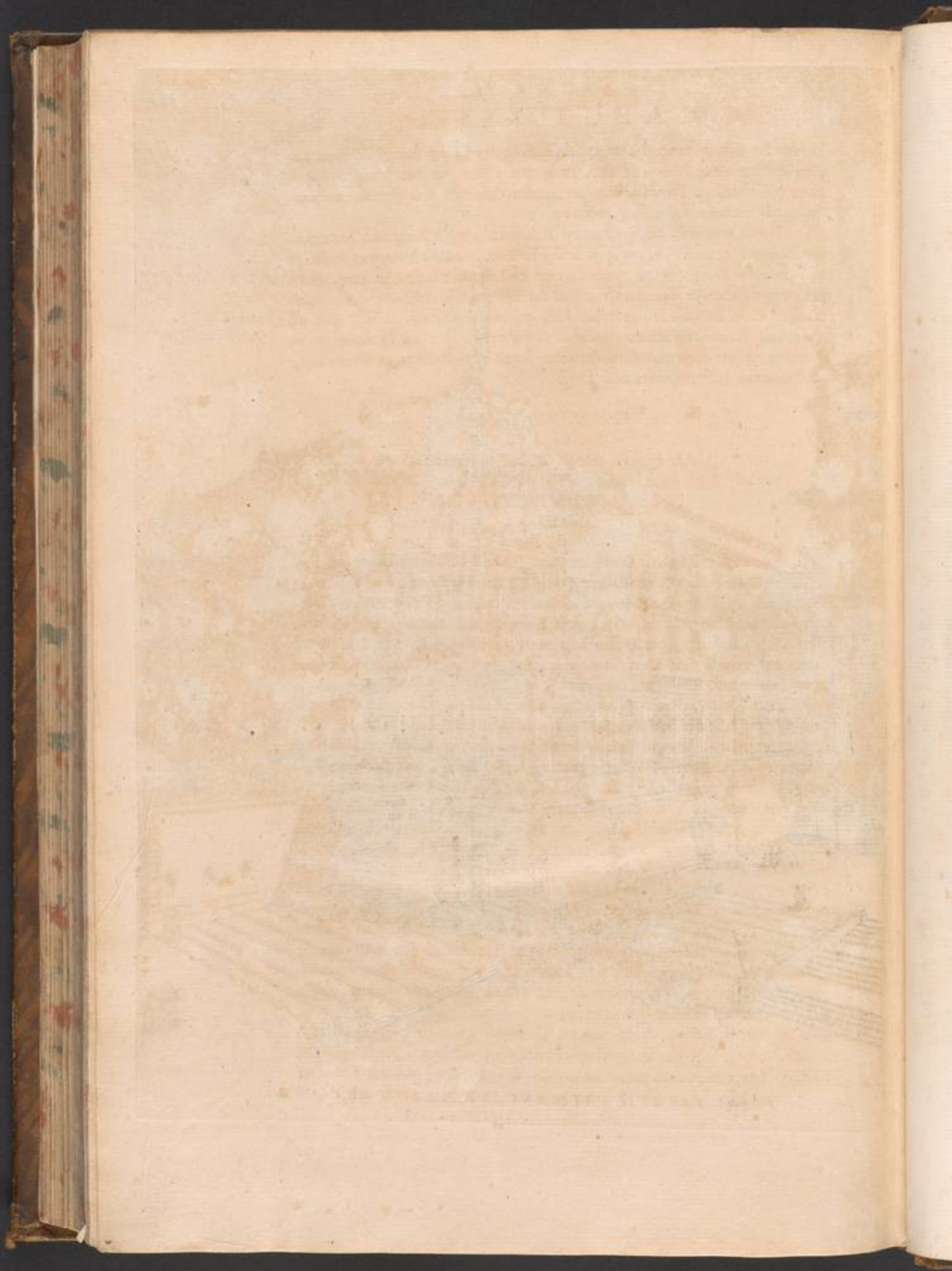

PORCIA PALATHI VATICANI SVB PAVLO V EXTRVCTA

commodo distinguerentur, ac excubiæ dirigerentur in Arce Hadriana parum distante, ubi (sicuti & alibi in munitioribus Arcibus) major Campana pulsatur, ac Tintinnabula per muros disposita suo strepitu respondent, ab excubiis successivè pulsata.

Portâ restitutâ, ut Vaticanum Palatium adiri à Romanis Pontificibus ex dignitate posset, & antiquis Scalis sublatis, novas è Vaticanis Aedibus è Tyburtino lapide Paulus curavit, quæ ex Templi Porticu primùm assurgentes præclaram è marmore Statuam Sancti Petri ab eodem Pontifice erectam obviam habuerunt, indè bipartito excurrentes flexu, altera, quæ ad Orientem vergit in Vaticani Atrium, altera verò, quæ ad Occidentem in Regiam, quàm dicunt Aulam deferebat, quâ verò flectebatur Pontificia, spectabantur Insignia cum hoc Elogio:

PAULUS V. PONT. MAX.
SCALAS,
QUAE E REGIONE SUNT GRADIBUS
AUXIT, ET ORNAVIT
ANNO MDCXV.
PONTIF. X.

Huic Vaticani Palatii Portæ in parte Boreali collocatæ aliam similem in opposita Meridionali construere Pontificis animo inerat, quæ scilicet in aliud Palatium aditum præberet Canonicorum commodo excitandum, lateraque similia hinc indè disposita, cum Fontibus sese mutuo respicientibus, quibus tum Basilicæ frontis tum adjacentis Areæ magnificentia, ac decor magis augetur. Sed Deo sic disponente mors Urbem Pontifice, & hoc novo ornamento Basilicam orbavit.

Stetit Janua à Paulo V. restituta usque ad tempora Alexandri VII. qui cum videret Regiam Scalam, per quàm ad Aulam dabatur ascensus pessimè constitutam, & tanti Palatii dignitati parum consonam, eam iterum construere decrevit. Erat enim in partes geminas divisa, quarum una plusquam trecentis palmis protensa, unico lumine ex ejus fronte irradiante, adeò erat obscura, ut propterea Summi Pontifices, cum è Palatio in Templum Sella gestatoria deveherentur, ac Purpuratorum Comitantium Cætus tenebrososum transitum exhorrescerent.

Cùm itaque novæ Scalæ, ac amplissimæ Porticus construendæ curam Bernino commississet Alexander, opus fuit Januam funditus evertere, ut novis ambulacris locum aptiorem concederet, & Palatio Pontificio augustiorem ingressum. Undè abundè constat, quàm immeritò Bernino gloriam detrahere conata fuerit quorundam invidia. Licet enim ille magnificam Palatii Januam solo æquarit, non tamen ullo despicientiæ, seu contemptus stimulo inductus (ut ajebant aliqui) verùm necessitate coactus, nobile aliqui Maderni monumentum evertit.

Si autem antiquæ Scalæ status à Paulo V. restitutæ cum novo tum Scalarum, tum ingressus à Bernino constructo conferatur, facillè quisquis artis Architectonicæ, ac Simetriæ peritus deprehendet, quantas Berninus laudes,

laudes, & gloriam ex earum fabrica sibi demeruerit. Ipse met Berninus non rarò fatebatur Amicis, quòd si unquam ex aliquo opere gloriam lucratu fuerat; ex hac certè *Scalarum* constructione, in qua tot difficillimas res generosis ausis moliri non dubitaverat.

Obstacula enim adèdò ingentia sese illi objecerunt, ut penè impossibile opus futurum deprehenderet; verumtamen, dùm simul Pontificis non minus, quàm suæ famæ periculum metuebat, nullis parcens laboribus omnia evincere solerti industria conatus, egregiam fabricam perenni gloriæ *Alexandri VII.* Pontificis, ac sui nominis foeliciter excitavit. Validè primùm magnarum trabium fulcris Aulam Regiam, Sacellum Sixti, aliudque à Paulo, qui illud extruxerat, Paulinum dictum, parietibus antiquæ *Scalæ* superimposita suffulcivit, & quidem adèdò frequenti lignorum invicem colligatorum compage, ut densam sylvam efformarent, qua excelsæ molis pondus sustineretur, ne veterum murorum substructione deficiente, transversum unguem ab antiquo situ discederet. Sacellis itaque, ac Regiâ Aulâ hisce futuris sustentatis, novos parietes extruxit Berninus, novosque validissimos fornices, quibus imposterum firmiter fervarentur, & novæ *Scalæ* gradus commodissimos distribuit, quos è multiplici fenestrarum apertione clarissima luce illustravit. Sic veteris *Scalæ* horrorem ablegans, nobilissima addidit ornamenta columnarum è Tyburtino lapide hinc indè dispositarum, rosarum in fornice, ac gentilitii *Stemmatls* *Alexandri VII.* quòd duplex *Fama* sustentat, adjectis insuper stellulis, encarpis, ac puellis, aliisque plasticis ornamentis, quibus intuentium oculi mirificè oblectantur. Quæ omnia, ut magis Pontifex condecoraret, marmoreum *Symulacrum* addidit Magni *Constantini* Equo infidentis, quòd antea *Innocentius X.* Bernino efformandum commiserat, ut in *Basilica Vaticana* immortale *Fundatoris* monumentum collocaret. Eminent illud supra marmoream *Basim*, speciem referens admirantis *Crucem*, quæ auro splendida in opposito rutilat arcu, sub nobili sipario, cujus lacinia eleganter crispata *Regium* veluti *Tentorium* efformant. Quæ omnia clariùs innotescunt in additis *Tabulis*, quarum prima num. 82. signata transversam *Scalarum* continet delineationem, secunda verò num. 83. ingressum ostendit, quem iussit exprimi *Alexander* in *Numismate*, addito lemmate:

Baldinucci
in vita
pag. 34.

Fig. 82.
& 83.

REGIA AB AULA AD DOMUM DEI.

Definit enim *Scala*, ubi *Porticus* patet *Basilicæ*, quæ *Domus Dei* à *Divino* Oraculo nuncupatur. Principium verò habet, ubi aditus referatur ad *Aulam Regiam* *Palatii Pontificii*, cujus vastitatem, excelsamque molem à pluribus *Summis Pontificibus* excitatam admiramur.

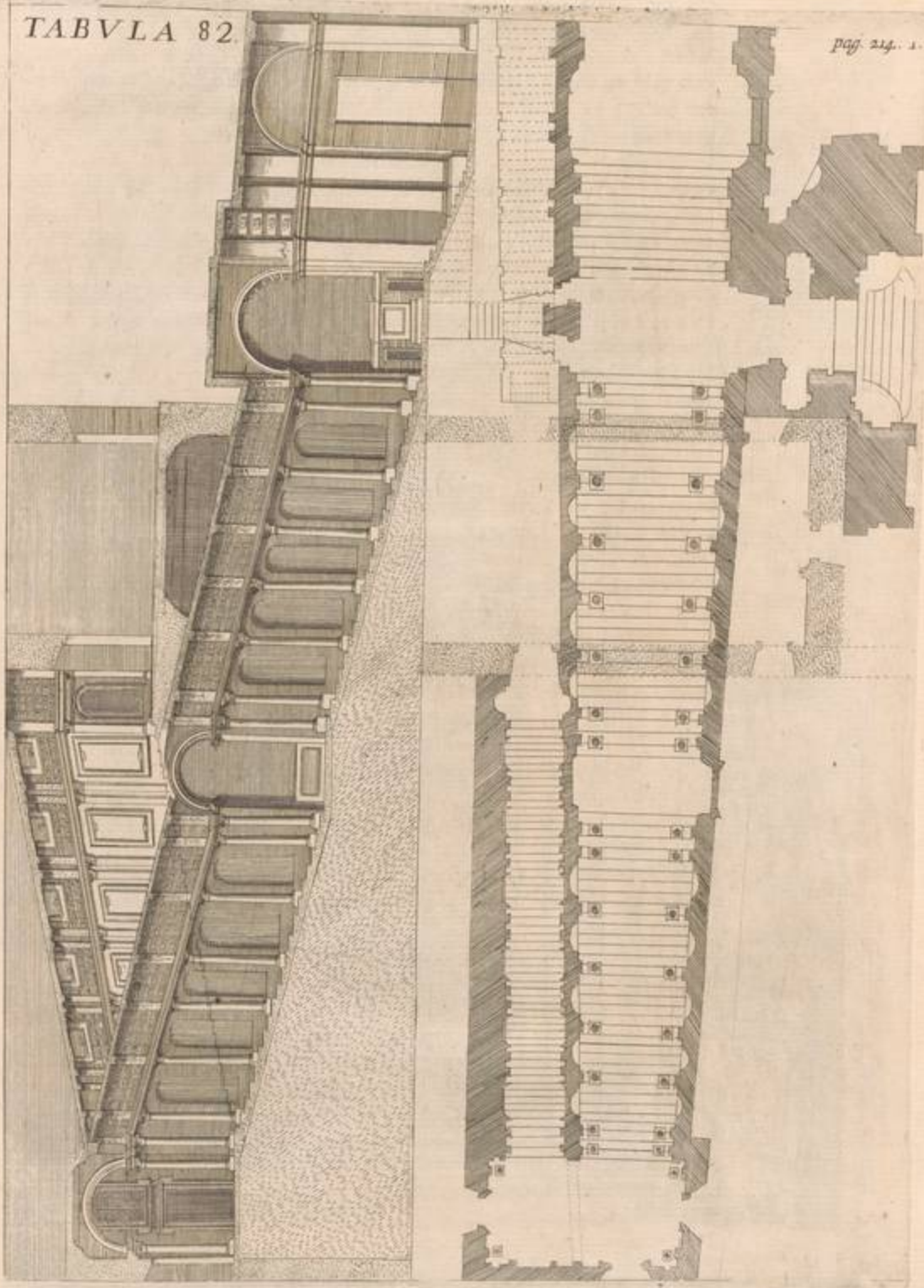
Fig. 84.

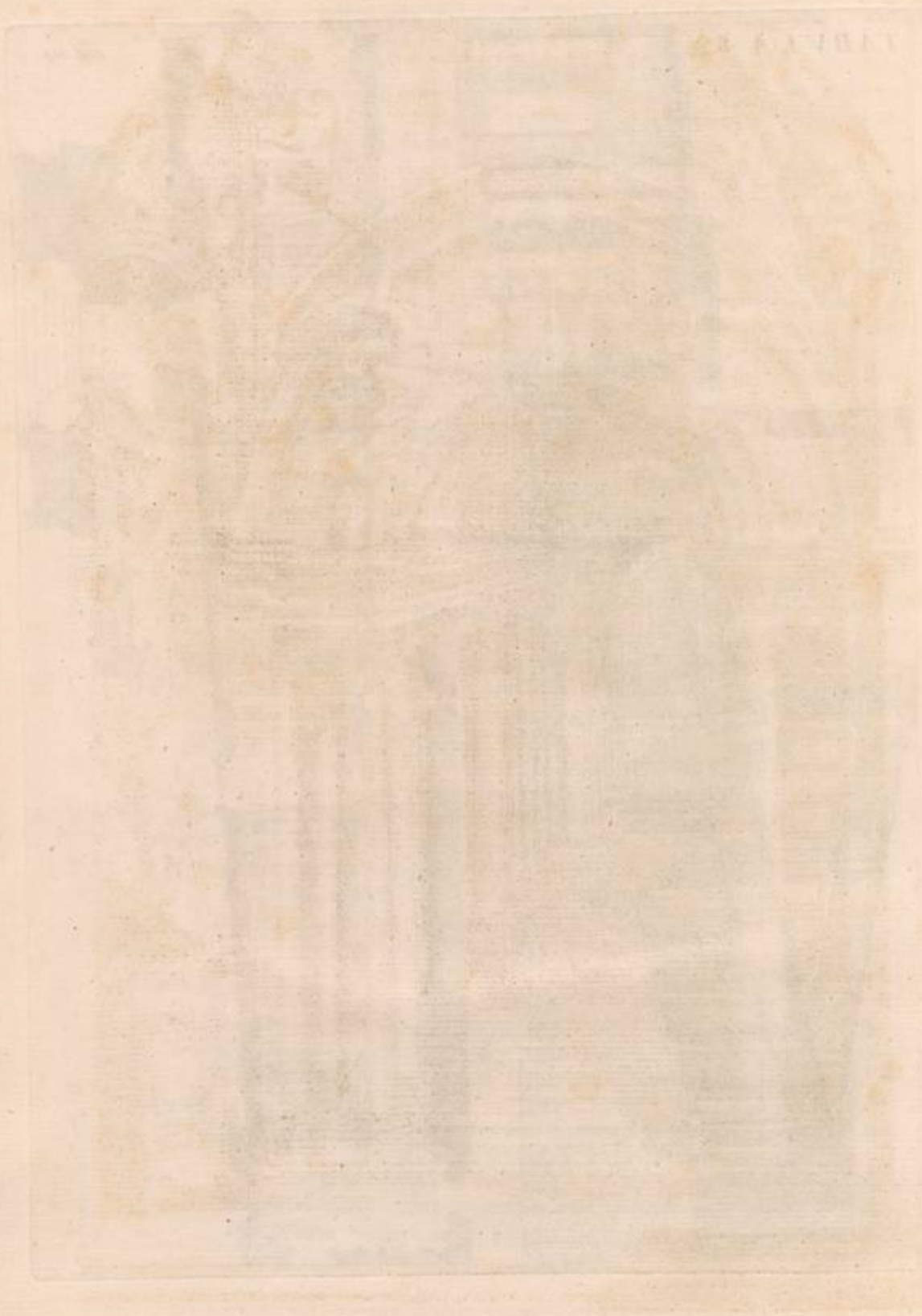
In *Tabula* verò 84. *Constantini* *Symulachrum* Equo infidentis præsentatur, quòd peritissimo suo scalpro insculpsit *Arnoldus Van Westerhout* *Antuerpiensis* hujus ævi ea in arte celeberrimus.

Deficeret calamus, si ejus *Palatii* singulas partes describere auderet, sed de eo omninò silere probrosum esset scribenti de *Vaticana Basilica*. Quamobrem *Ichnographicas* *Tabulas* hic exposui, quarum altera ostendit

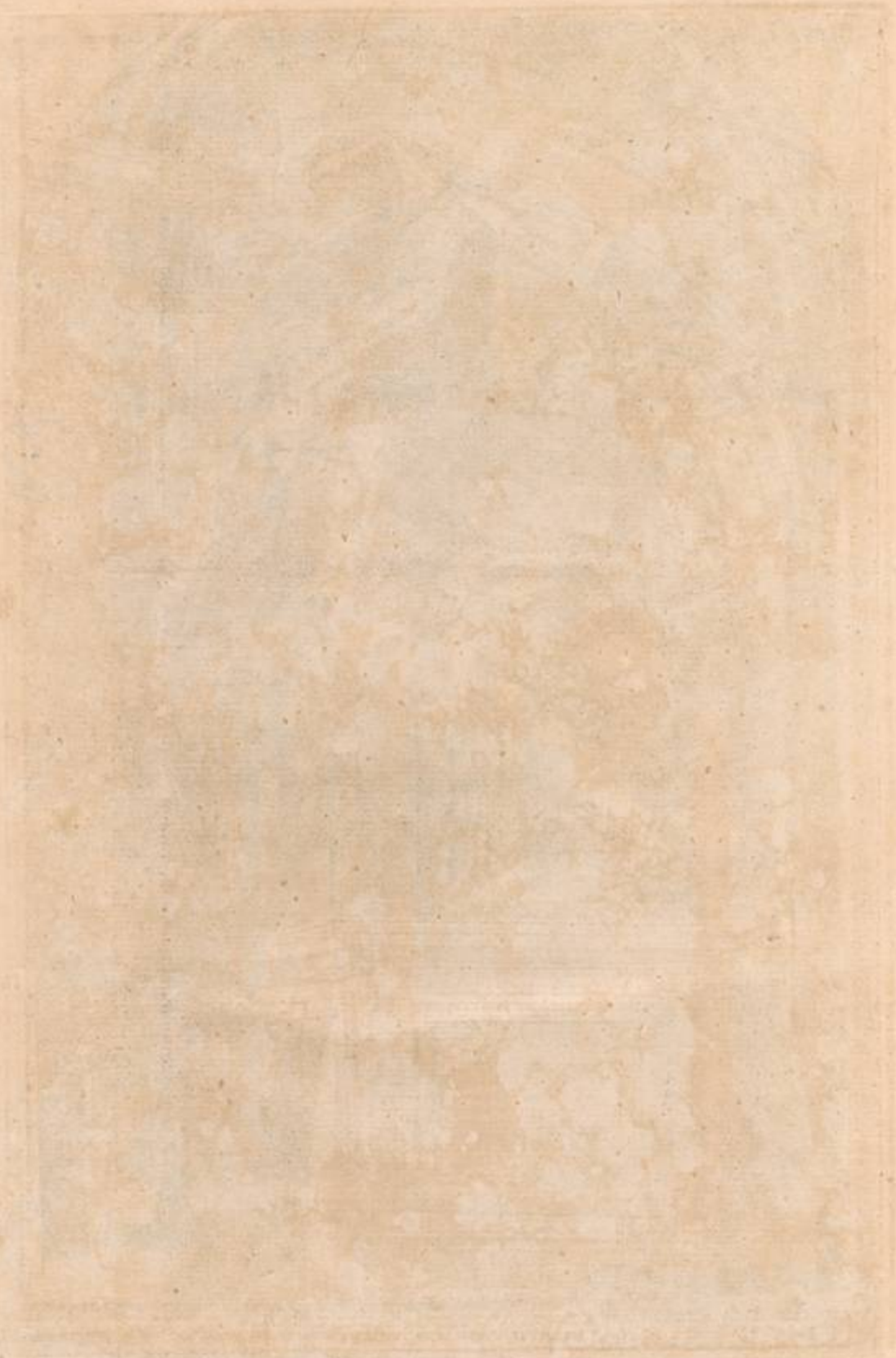
Imma-

TRANSVERSA SCALARVM DELINEATIO CVM ICHNOGRAPHIA EARVNDDEM

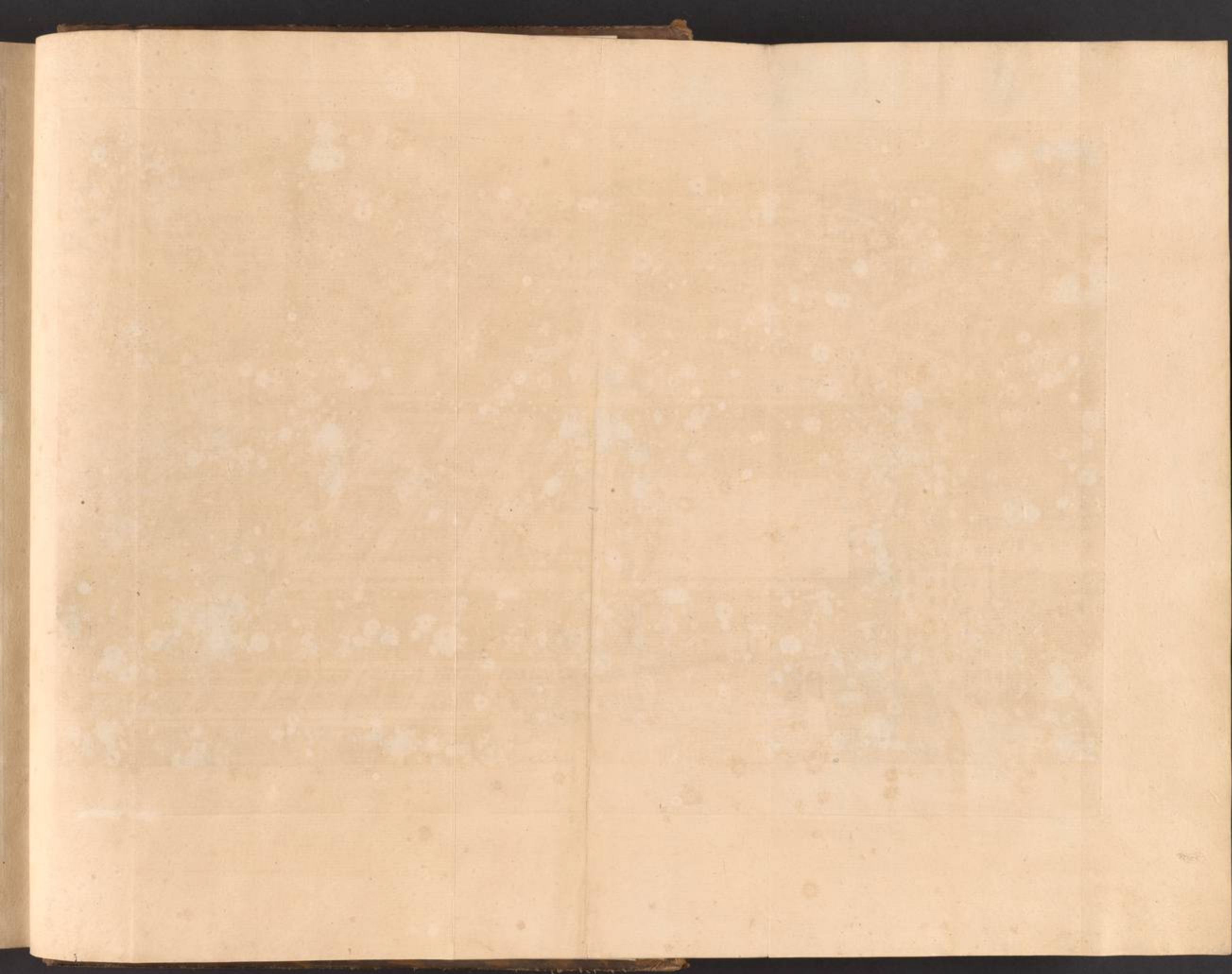

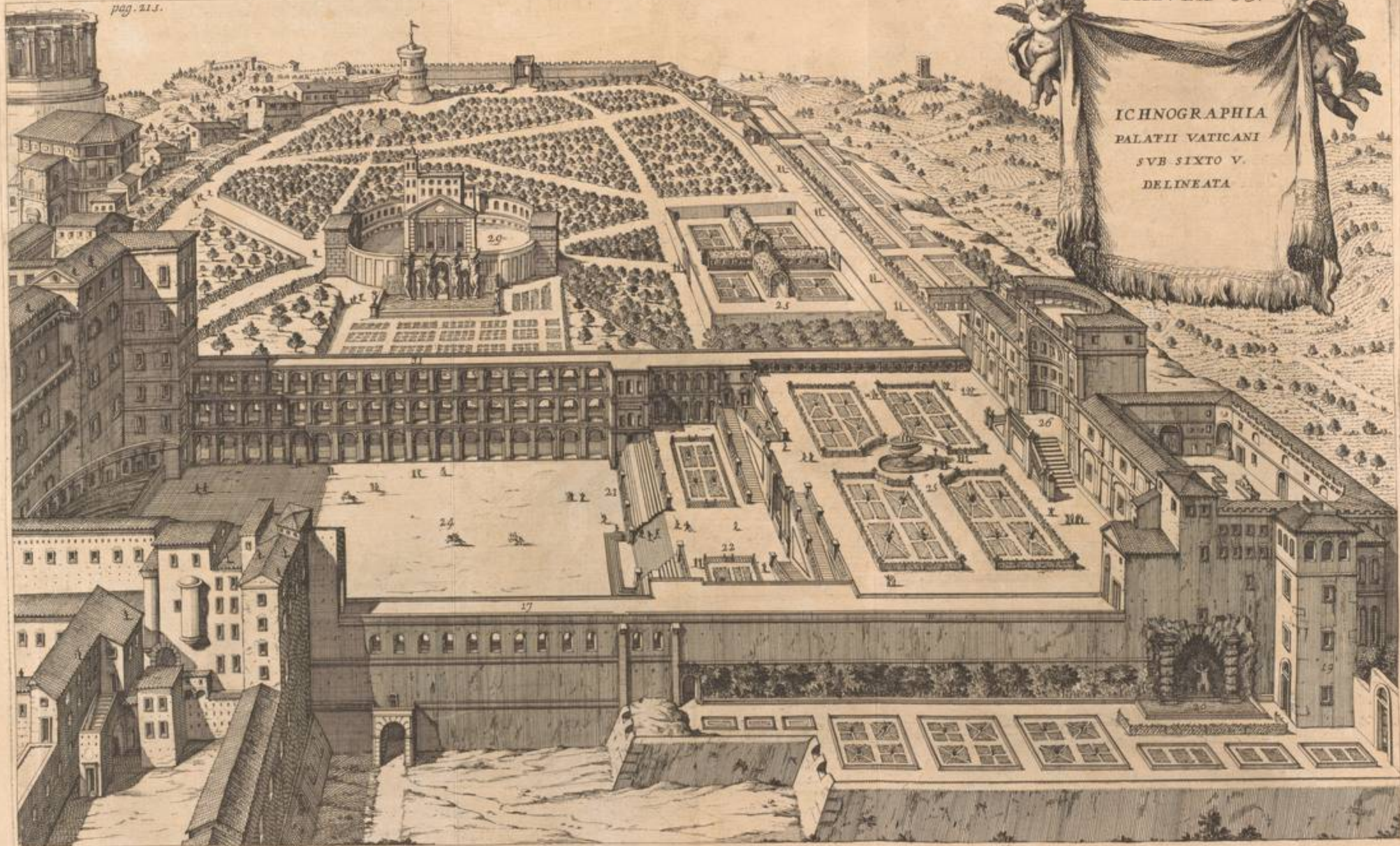

CONSTANTINI MAGNI IMPERATORIS SIMVLACRVM AB EQ. BERNINO
EXCVLPTVM PROPE SCALAS PALATH VATICANI COLLOCATVM

ICHTNOGRAPHIA
PALATII VATICANI
SVB SIXTO V.
DELINEATA

Im
cia
Ma
tin
tu
po
me
den

My
quib
bus
stin
con
gis
gul
pub

»
»
»
»
»
»
»
»
»

de
dib
lun
gu
Ill

»
»
»

Immanium Vaticanarum substructionum, Hortorum, & Nemorum ædificia, prout tempore Gregorii XIII. extabant, illaque expressit anno 1574. Marius Kartarus; altera verò totam etiam Palatii aream indicat, à Martino Ferrabosco sub Paulo V. delineatam, ut absentium oculis subiicerentur, ac unico intuitu omnes ejus partes, prout tunc extabant recognosci possent, brevi cum relatione eorum, quæ ad fabricam spectantia è monumentis licuit eruere. Sed antequàm illas indigitemus, Chronologicam ejusdem fabricæ enarrationem præmittimus.

CAPUT XXXVI.

*Palatii Vaticani Ichnographia, ejusque Chronologica
Descriptio.*

ETUSTISSIMUM in Vaticano Romanorum Pontificum, domicilium extitisse, plura quidem argumenta suadere videntur; & primò tot Divorum Corpora ab Anacleto condita, Populos omnes ad Sacrum Petri Limen evocantia, salutaris dein Arcana Mysteriorum, tum dispensatio Verbi, Sacer demùm ipse regenerationis Fons, quibus pii quoque illi Cætus stans temporibus in Vaticano celebrati, quibus tres & triginta Pontifices perpetua successione præfuere. Tandem restinctis Tyrannorum odiis res Christiana respirans, Constantino curante, convaluit, & tanti Regis pietate trium sæculorum laboribus Pontifices Regis æterni vices gerentes, regia dignitate fulsere, & Lateranas Faustæ Augustæ Domos tenuere, ex paupere tecto evecti, ut Generis Humani Republicam moderarentur. Referente Baronio his verbis [Pontifices, qui
» persequutione urgente Domibus publicis spoliati, nec privatis uti tutò poterant, in Cryptis degentes, mox à Constantino Imperatore Regia publica Domo donati fuere, nequaquam passo absque publico ædificio veræ Religionis Pontifices Maximos Romæ agere. Quæ nam autem fuerit Regia Domo à Constantino Melchiadi Romano Pontifici concessa anno sui VII. non ex apocrypho testimonium petimus, sed à certo, antiquo, dignoque Auctore accipimus, nempe ab Optato Milevitano contra Parmen. lib. 1. qui illud fuisse tradit in Domo Faustæ in Laterano; Domo enim Faustæ dicebantur Aedes Constantini Lateranenses, &c.]

Neque tamen æstimandum est apud Vaticanam Basilicam, ad quam de more sacra operaturos Pontifices sapiùs oporteret accedere, cum incredibile sumptu conderetur, & in solitudine procul ab Urbe confisteret, nullum hospitium, sub quo Pontifices reficerentur, & quiescerent, vel ab Augusti liberalitate, vel ab ipso Divo Silvestro extructum fuisse. Dicitur ab Illustris. Ciampino [Constantinus à dextris extrà quadriporticum, & parietes Basilicæ ad Austrum, Pontificum Romanorum commodo, ac majestati consulens, magnæ molis Episcopium erexisse, quòd inde injuriâ temporum, & Hominum incuriâ penè collapsum in quorundam Canonicorum

Ad ann.
312. Const.
7.

Cap. 4. de
Sac. Basilicæ.

» nicorum Domus, nec non in Palatium Sancti Officii Sanctæ Inquisitionis
 » cessit, situm ejus ostendit littera P. in Tabula 7. Alterum etiam Episco-
 » pium à sinistris ad Septentrionem dextera, è diametro oppositum etiam
 » extruisse]. Floravantes tamen Martinellus, qui scripserat anno 1655.
 Pag. 140. in annotat. 6. super Templo Sancti Nicolai affirmavit *nulla auctoritate*
confirmari posse Constantinum talia Episcopia extruisse, verùm à Sym-
macho Summo Pontifice erecta.

Utrumque hæc se habeant, quotquot postea in Aedibus Vaticanis Pontifices moram duxisse traduntur, non humiles in eo Sedes illos habuisse existimandum est. Liberior memoratur non multò post Constantini decessum ad Divum Petrum sæpè commoratus. Illi namque ex Urbe sæpius ejecto, & sæpius in Urbem revocato, Populos docenti per fugium in suburbanis Cœmeteriis extitisse traditur. Negandam autem aliquam Liborio Sedem haud opinor apud illam, quàm sæpè frequentabat Basilicam. A Liborio ad Symmachum usque annos centenos, & ferè quinquagenos per Græciæ turbas, per Cæsarum, & Barbarorum libidinem agitati Pontifices, Domo pulsi vagi fuere. Quippè ubi Sacrorum labare majestas cæpit sisti difficillimè potuit. Liborio laboribus fracto, reliquisque Pontificibus salute in ancipiti posita, Principatus retinendi facultatem ereptam fuisse videri potuit, & mutuam in perniciem odio intestino sævientes Romani, Barbaris irrupentibus ultrò desertos Imperii limites prodidere.

Nec à Liborio miseranda Romanarum rerum series ad Symmachum usque processit, claræ nimirum illæ, & apud mortalium deterrimos invidiosæ Pontificum opes nimis citò conciderant, Urbs demùm ipsa Regina Terrarum Gothis ab Imperatore Zenone spontè permessa, Italiæque Regnum humi prostratum jacebat. Hinc Italicarum rerum regimen Ravenna fuit, Theodoricus ipse Victor infectus Arriana Labe, fastuque barbarico tumens, insultare victis, Divina omnia raptare, & Præfuli Symmacho vim inferre studebat; sic opibus imminutis ipsa quoque simul est neglecta Pontificis reverentia, & prostrata Majestas, donec Rege mitiore Vaticanum in secessum abderet sese, quiete fruiturus. Itaque securitatem nactus, & quietem, Basilicæ labantis latera fulsit, magnis Aedibus utrinque conditis, quas ipse, & Pontifices futuri incoherent. Anno enim 498. teste Anastasio, postquam Atrium quadriporticum ornasset, eodem in loco *Episcopia dextrâ, levâque fecit*, quo quidem nomine Pontificium Palatium indicatur, sicuti etiam dicebatur Episcopium Lateranense Palatium apud Sanctum Joannem. Earum Aedium amplitudinem, & formam in tanta fugientis ævi distantia oblitteratam ad nos vix nominis fama perduxit. Post Symmachum haud meliora tempora ad Leonem usque III. Romam exceperere. Trecentos integros annos laboravit hinc dominatione Gothorum, indè Prætorum præliis, & Civium potentiorum perfidia, Cæsarumque effrenato animo in Sacra, & in Pontifices sævientium. Ferarum denique gentium Legiones à gelida Regione in Romanos Agros erumpentes Romanam Ditionem iterùm invasere, & prostravere quidquid præteritis cladibus superfuerat, Constantis Cæsaris fraudibus ipsæ Divorum Aedes expilatæ, & quidquid in Urbe virium remanserat, omninò consumptum.

Neque

Neque tamen interea Pontificia dignitas fordere permiffa, quam studia Populorum, claraque probitas Præfulum etiam in fquallore venerabilem reddidere. Fuerunt enim ingentia donaria à Regibus multis ad pedes Summorum Sacerdotum demiffa. Quò circa non adeò mirum, fi longas per ætates apud eorum temporum Scriptores magnum fit de Vaticanis Aedibus filentium. Illud potiùs mirandum inter præcipites temporum conversiones Vaticana Palatia Regiam ad magnificentiam furrexiffe, ut illorum ambitu Reges, & Cæfares ad Petri Limina properantes exciperentur. Hinc Regem Carolum Gallorum Decus, folemnia Chrifti Refurgentis in Auguftiffima Divi Petri Basilica cum Hadriano celebraturum, primò exceperere Vaticana Palatia, nec multò poft ipfum Hadrianum eodem magno Hospite claruere. Tertius enim Leo, poftquam ad Aram Divi Petri Auguftum Caroli Caput Cæfareo diademate redimivit, eum Vaticanis in Aedibus diutiùs commoratum quoddam Diploma vetuiffimum Longobardorum characteribus exaratum, fervatum in Archivo Basilicæ conteltatur. Et Vaticanis etiam in

Capl. X.
falcic. XII.

A Leonis IV. Pontificatu ad Cœleftini III. Regnum non læviores præteritis rerum conversiones Italiam univerfam, Pontificiamque ditionem vexavere. Magna Græcia, Latium, Roma ipfa à Saracenis ferro, flammifque vaftata, neque continuerunt fe ab opibus auguftæ Basilicæ diripiendis. Alii deindè fucceffere hostes magis deteriores. Borealis Turbo Pontificum decus ferè omninò prostravit; crexit tamen illud Magnus Otho. Tria infuper damnata capita Pontificias Infulas aliquando corripuere, tresque fimul Antiftites Chrifti tunicam lacerare funt aufi. Propitiùs interea Deus res humanas in Cœleftini III. finu quiefcere juffit, anno 1192. Hinc inter ceteras curas non poftrema fuit inftauratio Vaticani Palatii jam propè diruti, cujus veftigiis Innocentius III. hærens anno 1200. Vaticanas Aedes insignibus Domiciliis auxit [Cum fecit fieri Domos iftas de novo Cappellariam cameram, & Cappellam Panettariam, Bucellariam, Coquinam, & Marefcaftiam, Domos Cancellarii, Camerarii, & Elecmofynarii, Aulam autem confirmari præcepit, ac refici Logiam, totumque Palatium claudì muris, & fupra Portas erigi Turres, & etiam Domum inter claufuram Palatii, quam ad habitacionem Medici deputavit]. Verba hæc funt accepta ex ejus vita MS. in Archivo Apoftolico Vaticano affervata. Quantum autem tunc effet Palatium Vaticanum indicio eft, quòd Petrus II. Aragoniæ Rex cum ingenti comitatu veniens ad Urbem, ut per manus Innocentii III. Regni coronam acciperet, Pontificiis Aedibus in Vaticano exceptus eft.

Plorina in
ejus vita.

Donatus
pag. 361.

Caterùm quæcumque superfuerant ex magnis Aedibus Innocentianis, Nicolao V. Palatium exornante, concidere. Rotundam Turrin in crepiddine montis, Templo ad Auftrum imminentem, ex tot operibus Innocentii

superstitem adhuc miramur, cum Pontificias Aedes non modò Porticibus, Aulis, Cubiculis, Arcisque ornaverit, sed Mœnibus etiam, Turribusque, & Propugnaculis seferit, ac munierit. Joannem sanè Armenorum Episcoporum Principem Innocentianis in Aedibus cum magno Præsulum, & Sacerdotum Cœtu anno 1216. Honorius III. perhumaniter excepit, quòd Armenis characteribus exarata, & in Bibliotheca Vaticana servata volumina confirmant, quibus titulus est *Polorchio* à fol. 277. Arabico characterè. Nicolaum quoque III. Aedibus jam ab illo excitatis delectatum fatis, superque probarunt Horti Fontibus irrigui, arborumque proceritate peramæni, Mœnia in Urbis speciem circumducta, inscriptique lapides, & paginarum documenta. De eo loquitur Martinus Cusentinus. In Hortis autem hæc legebatur Inscriptio parieti affixa:

✠
 ANNO DOMINI MCCLVIII.
 SANCTISSIMUS PATER DOMINUS NICOLAUS PAPA III.
 FIERI FECIT PALATIA,
 ET AULAM MAJOREM, ET CAPPELLAM,
 ET ALIAS DOMOS ANTIQUAS AMPLIFICAVIT.
 PONTIFICATUS SUI ANNO I.
 ET ANNO II. PONTIFICATUS SUI
 FIERI FECIT CIRCUITUM MURORUM
 POMERII HUIUS.
 FUIT AUTEM PRAEDICTUS SUMMUS PONTIFEX
 NATIONE ROMANUS EX PATRE
 DOMINI MATTHAEI RUBEI
 DE DOMO URSINORUM.

Frequentius deindè Pontifices Vaticanum incoluere. Nicolaum IV. Vaticanis in Aedibus commorari fuetum illius arguunt litteræ ad Aragonem, Tutanamque Tartarorum Reges in Vaticano scriptæ apud S. Petrum 4. nonas Aprilis. Paribus argumentis Bonifacium VIII. illas anno 1296. coluisse, constat præsertim ex ejus epistola 538. fol. 150. Biblioth. Vatic. directæ Rectori Archi-ospitalis Sancti Spiritus in Saxia de Urbe. Absentibus verò Pontificibus mirum in modum Vaticani lares fuerunt dilecti, maximasque inter curas non postrema Vaticani restituendi cura semper apud illos fuit, ut Legatos ipsos Urbis Vicarios ei muneri destinaverint. Quòd ab Urbano V. præstitum anno 1366. non ignoramus, ex Regeft. fol. 127. Urbani successor Gregorius XI. cum suam Urbi dignitatem jam reddidisset anno 1378. in avitis Vaticani laribus deceffit. Comitiam tum primùm Vaticanis in Aedibus ad eligendum Pontificem indixere Patres, & celebrarunt. Urbanum VI. in Vaticano Sacello Sacra celebrasse narrant Acta Cereemoniarum fol. 59. nondùm aureo diademate solemnè ritu coronatum; sed ad illum usque diem Aedes Lateranæ sæpius Pontifices detinuerant. Interea temporum motus, & rerum, opes Romanas funditus everterunt, æquata solo Mœnia, & in Romæ vestigio vix agnoscebantur tantæ magnitudinis ruder-

In Bibliot.
Vatic.

re, cum Bonifacium IX. ingens gloriæ cupido sollicitabat, ut ad Divi Petri Sepulchrum perpetuam Sedem Successoribus sisteret, cum præsertim Laterana Domus rueret Urbe jam propè prostrata. Quamobrem Aeliam molem egregia munitione roboravit, tutamen propè Basilicam Divi Petri incolentibus, & Vaticanas Aedes Pontificibus nobilissimas excitavit. Quòd postea reliqui Pontifices consilium sequuti sunt. Innocentius VII. vix umquam à Vaticano abfuit. Illic, & Gregorius XII. perpetuò fuit, dum præfuit. Alexander Vaticanos quidem lares in Pontificatu non vidit, cum Bononiam discessisset, per Ferdinandum tamen Legatum Ludovico Siciliae Regi Vaticanas Aedes exhibuit, ubi Regio cultu exceptus fuit, quem etiam Regem Joannes XXIII. celebri pompâ in idem Palatium induxit. Ea quoque tempestate Palatium cum Arce conjunxit, extracta perpetua Porticu, per quam ad Arcem Pontifici cubiculum exeunti, quotiescunque libuisset tutus, & secretus pateret accessus. Hæc narrat Hadrianus Petrus in suis Diariis his verbis [Decimaquinta Junii dictus Dominus Noster Papa Joannes XXIII. » fecit incipere murare, & fieri facere murum, & andasineum de Palatio » Apostolico usque ad Castrum Sancti Angeli per multos Magistros. Item » fuit incæptum Fundamentum inter Palatium Apostolicum, & Portam » Viridariam. Et ut construi posset, dirutæ fuerunt aliquæ Turres Urbis » Leonianæ, quæ numero erant 44.

Martinum V. Basilica, & Vaticana Palatia habuerunt munificentissimum. Eugenium verò Martini Successorem ad firmanda eadem Palatia, inopinata tecti ruina excitavit. Nicolaus etiam V. non præstantiore solum structura Palatinas Aedes reddidit augustiores domiciliis, ambulationibus, Sacellis geminis, laxiore sinu constructis, sed valido Turtium, & Mœnium molimine adversus Bellorum tormenta firmare illas aggressus, tantum opus haud perficere valuit, magni tamen conatus testis adhuc superest marmorea pars munimentorum, & rotunda Turre Neroniana prae ingenti vertice despiciens, quæ adhuc extat sub Palatio à Sixto V. excitato, de eo Pontifice loquens Massæus Veggius, hæc habet [Nicolaus demum V. nobiliore » etiam, ac præstantiore structura, & cultu auxit, amplificavitque, addi- » tis etiam ad arcendam vim ventorum vitreis specularibus eximie pictu- » ratis, quibus non tam Palatium ipsum, quam totam insuper Basilicam » præclaro certè opere illustravit]. Eadem etiam Pio II. mens fuit; nam Palatini parietes erecti, cubiculaque plura titulos præferunt Pii. Successere Pauli II. Aedes amplissimæ superioris ædificationis oblitteraturæ splendorem, ni posteriores illis obfuisent Porticus, & Ambulationes ingentibus pilis impositæ, magnisque substructionibus Basilicæ adnixæ, Turrita frons Palatii, ingens Aedium firmamentum in Regiæ majestatis splendorem, educa. Architectum ejus fabricæ fuisse Julianum de Majano affirmat Va-

farus. Sed non minore amplitudine, sumptive reparator Urbis, & amplificator Sixtus IV. Ambulationes, & Porticus Urbem totam prospicientes instituit, quæ terras humiles perosæ Cælum petere viderentur. Sixto Vaticana Palatia debent Bibliothecam sede nobiliore collocatam, Sacellum, inter Orbis miracula numerandum, Aulas ampla laxitate capaces, sedes

In Diario
Ant. Petri
ab an. 1402.
ad 16.

Fol. 45.

Pag. 259.

certas assignatas Palatii Ministris, vagis antea, Prætorianis extructa Domicilia, quorum excubiis tum primum Regia muniri cœpit Helvetiis à Sixto inductis, Portam servandam posuit Innocentius VIII. Summis Pontificibus non impar; novas insuper ad Basilicam Aedes Pauli II. substructionibus imposuit foro imminentes.

Ab Alexandro Borgia Porticum solidatam ætas mirabitur, qua Palatio Arx Aelia jungitur, Turrim admirando opere Palatino Theatro impostam, Cubiculis, & Aulis auro, & colorum varietate renidentibus augustum Pontificum Domicilium. Borgianis etiam ædificationibus triplex illa marmorea Porticus merito nobis est adnumeranda, quæ excellenti artificio Innocentianas ad Aedes foro superstructa, visa est usque ad Pauli V. tempora, undè stans solemnibus Plebi ad Urbem confluenti Pontifices ritu antiquo benedicerent. Hanc dejectam non sine gravi Vaticanarum Aedium jactura deploramus.

Crevit sub Julio II. ædificandi labor in duplici illa milliaria Porticu à Palatio ad Villam Innocentii deducta, firmissimis anteridibus fulta, quibus tecta ambulatio super erecta videtur. Apud quoque illa est amplissima in jugi celsitudine ad Cælum elata, ad quam Porticus è Palatio pertingunt. Ascenditur ex Hortis ad Villam per gradus cochleæ, miro, & novo Architecturæ experimento in Villæ fastigium educæ; succedunt enim ita alter alteri Architecturæ ordines, falluntque adeò ascendentes oculos, ut mutatam quidem ædificandi formam agnoscat, ubi verò mutatur non præsentiat. Designaverat etiam Julius, fundaveratque Theatrum in Valle, Palatium, & Villam interjacente, Porticibus marmoratis inclusa, quòd postea Pius erexit. Armamentarium præterea in ambulatione inferiore construxit, ad Portam illam rustici operis, quæ Neronianos in Hortos spectat, par amplitudine reliquis Julii ædificationibus, & firmitate præstans universis. Pulcherrimum etiam craterem, in Vaticanum è Thermis Titi à Julio ductum huic quoque est adnumerandus; Crater ex solido Aegyptio lapide incorrupto in latitudinem duorum & triginta palmorum circumducto adhuc spectatur, extenuata per laborem plurimum crassitie, ut duos palmos nusquam excedat. Tantorum operum molitores fuere Julianus Giambertus, & Bramantes.

Julio Leonem decimum adnectit læta posteritas. Triplices illæ Palatinæ Sixti Porticus educæ Cælo, Cubicula Pontificum, Aulæ per amplæ plastici operis emblematis, & spirantibus Raphaelis Urbinatis imaginibus ornata, ac distinctæ, Leonis X. testantur munificentiam. Clemens VII. cui non animus, nec bonarum artium amor, ac studium, sed fortuna magni Principis virtutes perosa defecit, Porticibus, & Columnis (quas Julius III. ad Villam suburbanam postea transtulit) Palatinam Aream ornavit. Aulæ etiam, quibus Sacre Fratrum Senatus haberi consuevit, Cubicula in Aulicorum ministrantium, & in usus Procerum extructa, Clementis liberalitate Vaticanas Aedes auxere.

Nec Paulum III. Romanis Cæsaribus animi magnitudine parem, Aula Regia, fornice constructo, & operibus plasticis, ac Architecturæ niteris, umquam conticescet. Additum etiam à Paulo Scalarum decus
Aulæ

Aulæ Regiæ, Sacellum ad Aulam statutum Bonarotæ picturis celeberrimum, Atria, Porticus, Portæ, Aulæ, Cubicula, univèrsaque ferè Vaticanæ Palatii fundamenta reposita, Juliana ambulatio ex ipso Palatio ad Villam Innocentianam collapsa à Paulo restituta magni Principis munificentiam celebrabunt.

Julius III. quæcumque primò cogitaverat in ornamenta Innocentiæ Villæ conferre, ad suburbanum rus postea transtulit. Ostium tamen elegans ad illam, atriumque interius, ubi marmorea Cleopatra in specu reclinata quiescit, picturæ, & plastici operis splendore decoravit. Cubicula non pauca instruxit, & auxit.

Paulus IV. ut erat animo excelsio fundamenta in Nemore jecit Villæ quidem angustioris, sed pulcherrimæ. Pius autem IV. ædificandi cupidus Villam eandem, & Hortos, Theatrumque à Julio II. designatum erexit, caveam auxit, & gradibus instruxit. Alteram perpetuam Porticum, Julianæ similem, è regione Hortorum, & Nemoris ad Villam Innocentii perduxit, & extulit. Fontes præterea, Turres, Aulas, Ambulationes, Porticus, & pleraque Palatii decora vel instituit, vel restituit, vel ornavit.

Gregorius XIII. pauperum, & artium parens Turrim ad Theatrum sublimi culmine celebrem Ventorum flatus indicantem, undè illi nomen constituit, eoque à Pontificiis Cubiculis ambulationem tectam produxit fornicibus, auro, & colorum varietate distinctis, inscriptis utrimque parietibus Pontificiæ Ditionis Urbibus, & Agro. Domicilia quoque Aulas, & Porticus triplices in Meridie surgentes, Leonis Porticibus conjunxit, indito Bononiæ titulo, quæ pari quoque auri, & colorum fulgore decoravit. Triplices reliquas Porticus, quibus magnæ Areæ Palatinæ Orientale ambitur latus Sixtus V. præclaris facinoribus immortalitatem nactus addidit, ad Palatium, quod à fundamentis excitavit, novum in Palatio Palatium, ex quo subjectæ Urbis jucundissimus est prospectus, quod ab aliis Pontificibus deinde exornatum hodiè iidem incolunt. Idem Scalas fecit ab Aedibus Vaticanis in Templum Divi Petri, quibus clam Populo descenderent Pontifices. Easdem Aedes Bibliotheca nobilitavit.

Gregorius XIV. perpetuam sui memoriam relicurus brevi in Principatu Palatii decus amplificare contendit, dum superiores Gregorii XIII. Aulas, & Cubicula picturæ, & auri decore augebat, Borgiæ verò ædificationes Cubiculorum numero amplificabat.

Clemens insuper VIII. ornari etiam multa potuisse docuit, dum in Sixti Palatio Clementinam Aulam in Regium decus excoluit, præstanti picturæ artificio, & pretiosis marmorum crustis, dum Ambulationes, & Aulas vetustis in Aedibus excitavit, vel restituit.

Paulus V. ædificationum varietate ædificandi studium nullis terminis circumscribi posse declaravit. Gemina Palatia veteri Palatio circumposuit, alterum ad Borgiæ Turrim, qua Pontificio ex intimo Cubiculo facilis descensus in imos Hortos patet; ea montis regione Palatinas Aedes antea patentem Porta firmissimis antheridibus, valvisque munita clausit, Hortosque ipsos, tum primùm lateritio pariete tribus Portis interjectis sepsit, viam-

viamque latissimam ad Aream usque Vaticanæ Typographiæ stravit, fornice triumphali posito in Areæ limine. Alterum verò Palatium Paulus extruxit in solo Innocentiani diruti. Portam etiam marmoream composito Architecturæ opere in Solem Orientem ad forum erexit, ut supra indicavimus, quæ Columnis Aegyptiis signis Angelorum è pario marmore colosseis opere tessellato, excelsa Turri, ænea Mole horarum indice, ære Campano horaria spatia multiplici fonitu distinguente, æneis duplicibus valvis, propugnaculis bellico tormentorum apparatu, Prætorianorum Armamentario, & Excubiis, Forum amplissimum ingressuros procul alliciebat, terreatque. Vestibulum interiùs addidit, & Aream cum gemina Porticu foribus validissimis solidatam. Palatinum quoque Armamentarium, omni bellica supellectili, & armorum copia instruxit, ingens subsidium ad improvisa pericula. Horrea Palatina multiplici Annona replevit, Equilia, Stabulasque amplificata, aquationi abundè provisum, quando per aereos tramites inductis aquarum fluminibus, opere, sumptuque vix æstimabili Leonianam Urbem aquarum inopia siti confectam saluberrimo rore rigavit, & largo undarum imbres perfudit. Testis est in Area illa magna Vaticani Palatii Fons in rorem spumantem liquefcens, & in lacum præcipiti flexu sese mergens; sub ipsa quoque Petri Navicula Jotti celeberrimi Pictoris tessellato labore ficta, vis aquarum ingens marmoreum in labrum emissa sitientibus advenis salubres latices juxta Templi gradus de more antiquo posita. Accedit Fons iisdem ductibus, nobilique ornatu in Aream Prætorianorum non exiguam aquæ vim emittens, sublimis quoque Fons ad imos Hortos, ubi Portam alterius Palatii post ipsum Templum à Paulo erectam, docuimus, ex quo in Palatina Domicilia innumeri Fontes derivantur ingenti labro, undarum copia, & molis magnificentia, pulchritudineque spectandi. Excelsa quoque Porticus è regione Hortorum apud Apfidem Bramantis ad Innocentianam Villam erecta, dorso Fontem sustinet, quem è profundis terræ visceribus emergens in excelsam altitudinem exilit. Craterem, quem ex Thermis Titi eductum à Julio II. memoravimus, obruerant rudera, memoriamque omnem pulcherrimi operis perdidissemus, nisi cæmentarii fenis indicium Principem excitasset, ut Aream Theatri admirabundo spectaculo exornaret, ut ex inscriptionibus sequentibus:

PAULUS V. PONT. MAX.
 PALATII VATICANI
 MULTIS IN LOCIS INSTAURATI,
 ATQUE AMPLIFICATI SPLENDOREM,
 HORTORUM ADJACENTIUM
 AMOENITATEM PERENNI
 SALUBRIS AQUAE COPIA
 DE SUO NOMINE NUNCUPATAE
 REVOCAVIT,
 AUXIT ANNO DOMINI MDCXIV.
 PONTIF. VIII.

PAU-

PAULUS V. PONT. MAX.
AD AUGENDUM PALATII PROSPECTUM,
ET HORTORUM DECOREM
FIERI JUSSIT
PONTIF. ANNO IV.

CRATEREM LOCO DEJECTUM,
QUO JULIUS II. ERUTUM
E RUINIS THERMARUM
TITI VESPASIANI CONSTITUERAT:
RENOVATA, EXORNATAQUE
BASI RESTITUIT
ANNO V.

PAULUS V. PONT. MAX.
CRATEREM ANNIS AMPLIUS XL.
TERRA OBRUTUM
AD HUIUS AMPLISSIMI THEATRI
VETUS ORNAMENTUM EFFODIENDUM,
ERIGENDUMQUE MANDAVIT
PONTIF. ANNO V.

Urbanus VIII. qui Palatium incoluit, multa ad commoditatem Pontificum, & Aulicorum utilitatem composuit, propè Aulam Clementinam. Ambulationem Gregorii XIII. Camera fatiscente tutò munivit: sublapsæ identidem parietum loricæ, quibus cosmographicas per tabulas Italia elegantè exprimitur, pristinum pigmentorum splendorem induxit. In ea hæc extat inscriptio:

URBANUS VIII. PONT. MAX.
AMBULATIONIS GREGORIANÆ
FUNDAMENTUM AB AQUÆ SUBLABENTIS
NOVA PARIETES,
ET FORNICEM AB IMBRIUM,
ET TEMPORIS INJURIA
VINDICAVIT.

PICTURAS IN DIES PENE OBSOLESCENTES
INSTAURAVIT.
VNIVERSUM OPUS SACRATUM,
TECTUMQUE PRISTINO DECORI
RESTITUIT
ANNO DOMINI MDC XXXI.
PONTIF. VERO VIII.

In Xisto autem legitur:

URBANUS VIII. PONT. MAX.
 DATARIAM EX INNOCENTII VIII. PALATIO
 A PAULO V. ALIO TRANSLATAM,
 INDE HOC IN LOCO CONSTITUIT,
 ANNO DOMINI MDCXXXIII.
 PONTIF. X.

Et in Ambulacro:

FORNICES, ET PARIETES
 HUIUS AMBULATIONIS,
 IMBRIUM PENETRABILI MADORE LABEFACTATOS,
 ET VETUSTATE DEFORMES,
 MAGNAQUE EX PARTE RUDES
 RESTITUIT,
 ET PERFECIT,
 AMBULATIONEMQUE UNIVERSAM DESUPER,
 QUA TEGULIS, ET IMBRICIBUS;
 QUA LATERITIO HYPATRO AD ARCENDAS
 IN POSTERUM TEMPORIS INJURIAS
 MUNIVIT,
 ET AD HANC FORMAM REDEGIT
 ANNO DOMINI MDCXXXIII.
 PONTIF. X.

Ad Januam Aulae, Rotae Judicibus in Vaticano praescriptam Urbani
 opus aliud declarat sequens Inscriptio:

URBANUS VIII. PONT. MAX.
 ROTAE TRIBUNAL
 SUIS PRISCIS SEDIBUS
 OB INNOCENTIANAS AEDES
 SOLO AEQUATAS
 ORBATUM CERTO DOMICILIO
 RESTITUIT
 ANNO SALUTIS MDCXXVIII.
 PONTIF. V.

Sermoni silentium finem imponat, cum vel unum hoc opus egregie
 probaverit, non tantum Summorum Pontificum munificentiam, sed supe-
 rata etiam fuisse vota Mortalium, cum nihil admirabilius in Orbe, nec
 plura sint in uno Palatia, sed plura Oppida in uno Vaticano Palatio con-
 clusa. Numerat enim illud duodecim amplissimas Aulas. Duo maxima,
 Sacella,

Sacella, ad sacras Pontificum Functiones, octo alia minora. Scalas nobiliores viginti. Atria ultra decem. Officinas quamplurimas. Cubicula pro omnibus Palatinis Administris, alia denique pro ipso Pontifice plusquam mille, præter inferiora Domicilia Famulorum, subterraneasque Cellas, variis usibus destinatas, quæ Cubicula si in unam summam redigantur numerum excedunt tredecim millium. Circa quæ aliqua scitu digna adhuc remanent indicanda, quamobrem Tabulam Ichnographicam 86. adæmus, in qua appicti numeri ad brevem enarrationem viam aperient. Fig. 86.

CAPUT XXXVII.

Ichnographia Palatii Vaticani explicatio.

1. ANUA Palatii sub Paulo V. à Martino Ferrabosco cœpta, à Joanne Vasantio Flandro absoluta.
2. Armamentarium pro Helvetiis.
3. Scalæ à Paulo III. ædificatæ.

4. Sacellum à Sixto IV. extractum, in quo Michael Angelus Bonarota extremi Judicii historiam expressit. In regione illi opposita Matthæus Liciensis depinxit Divum Antonium, à Dæmonibus vexatum.

Arrigus Flander Christum è mortuis resurgentem.

Hoc Sacellum ruinæ proximum sub Clemente VII. Antonius à Sancto Gallo validis fulcimentis munivit.

5. Cubicula pro Sacrista Pontificio.

6. Sacellum Paulinum dictum à Paulo III. qui illud excitavit non abfimile Sacello Nicolai V.

In ejus parietibus, eodem Paulo imperante, Michael Angelus Bonarota, Divum Paulum Divina voce perterritum, & Divum Petrum cruci affixum expressit.

Sub Gregorio verò XIII. Laurentius Bononiensis, & Fridericus Zuccarus Vas. 166. in lateribus ejusdem Sacelli suas picturas addidere.

Et Prosper Brixienfis Angelos candelabra sustentantes marmorato opere Balleonus pag. 18. efformavit.

7. Aula, quàm Regiam dicunt antè Sacellum Pontificium, quàm arcuato pariete textit Antonius à Sancto Gallo.

In ea egregias picturas varii expresserunt.

Ugonothorum cladem Georgius Vafarus, adjuvante Donato è Formello ejus discipulus.

Carolus Magnus Provinciam, Patrimonii nuncupatam, Pontifici reddentem Thadæus Zuccarus.

Petrum Aragoniæ Regem opes suas, ac Regnum ipsum Eugenio III. offerentem Livius Agresti Foroliviensis.

Pipinum Ravennam Pontifici reddentem, postquàm Astulphum Longobardorum Regem in vinculis redegisset, Hieronymus è Sermoneta.

Fridericus Zuccarus Gregorium VII. Regem Fridericum à sacro Anathemate liberantem, & Tunesi expugnationem, quàm ejus Frater inceperat. Binas Virtutum Icones supra januam Thadæus Zuccarus, alias in lateribus adjacentes Daniel Ricciarellus.

Laminas fenestrarum vitreas coloribus decoravit Pastorinus Senensis.

Angelum Diadema Pontificium habentem Raphael Regiensis:

Alterum cum Clavibus Laurentius Bononiensis depinxit.

Plastica opera in fornice compegit Perinus *del Vago* dictus.

Daniel verò Volateranus eas figuras, quæ veluti Coronam Aulæ efficiunt.

Cætera ornamenta ejusdem Discipuli composuerunt.

Sicuti Prosper Brixienfis binas Statuas, in quarum medio Stemma gentilitium Gregorii XIII. collocatum fuit.

Alias è regione oppositas Daniel Volateranus.

In proxima Aula Raphael Regiensis depinxit Herculem Caccum interficientem. Et Infantes propè gentilitium Stemma Gregorii XIII. Icones juxtà januam Paris Romanus.

Regiones, & Campos Cæsar Pedemontanus.

Historiam Herculis cum Cane Trifauci Laurentius Bononiensis:

In secundo Cubiculo, ubi Lotio Pedum à Pontifice solet fieri Matthæus Senensis quatuor Anni Tempestates expressit.

Cæteras Icones Joannes Flander.

8. Aula ob Purpuratorum Patrum conventum, publici Consistorii dicta, extructa ab Antonio à Sancto Gallo sub Clemente VII.

In ejus laqueari regnante Gregorio XIII. Hieronymus Mutianus Divini Spiritus adventum expressit.

Inter varia Cubicula Aula est, quàm Ducum appellant, hanc Gregorius XIII. cum proximis Cubiculis picturis exornari jussit.

In illis Zonas depinxerunt Raphael Regiensis, Marcus Faventinus, Joannes Baptista Picenus, & Paris Romanus.

In Aula, per quàm itur ad Turrim, quàm Borgiam dicunt, Perinus Vago Signa Cælestia expressit, Icones flavo colore formatas Livius Fralli ejus discipulus.

Pontificem antè Deiparam genuflexum suo pennicillo efformavit Pinturichius Florentinus.

In superiori contignatione alia sunt Cubicula, in quibus multorum picturæ mira arte fuerunt expressæ.

9. Turris Borgia vulgò dicta ea Palatii pars, quàm Basilicæ proximam Alexander VI. extruxit.

In ejusdem Cubiculis varia pennicillo expresserat Petrus Perusinus simul cum Julio Romano, & Antonius Soddoma Vercellenfis; multa etiam depinxit sub Alexandro VI. Balthasar Peruccius, Petrus Volateranus, Petrus Franciscæ, Lucas Cortonenfis, Petrus Gatta, Bramantinus Mediolanensis; suam etiam operam addidit sub Julio II. Raphael Urbinas, qui jussu Pontificis variis picturis deletis, fornecem depictum à Petro Perusino illæsum servavit, ut erga suum Præceptorem debitum obsequium præstaret.

Laquearia pulcherrimis ornamentis ligneis decoravit Joannes Barilis.

In Aula, quàm Signaturæ dicunt, Frater Joannes Veronenſis variis lignis mira arte ſimul compactis ſedilia exornavit.

Inter Sacella, quæ in Vaticano Palatio numerantur, unum eſt, in quo Pontifices pluries audierunt Sacra.

Illud picturis exornavit ſub Nicolao V. Frater Joannes Fefulanus è Sacra Dominicanorum Familia Pictor egregius. Vafar. pag. 268.

Aula etiam invenitur, Helvetiorum dicta ab Helvetiis, qui in Palatio primæ Cuſtodie ſunt additi.

In ea Jacobus de Luca Religionem, & Sobrietatem unico nigro colore delineavit, Silentium Paris Romanus; plures verò figuras flavo expreſſit Antonius Tempeſta: Jacobus Stella, & Joannes Baptiſta Picanus alia Simulacra inter columnas adjacentia. Balleonus pag. 314.

Cæſar Arpinas Sampſonem Januas Gazæ ſuſtentantem.

Supra Januam, per quàm tranſitus patet ad Porticum ex qua Pontifices ſacras Benediçiones Populo impartuntur, Marcus Senenſis coloribus expreſſit Othonem Imperatorem Provincias Pontificiæ Ditioni reſtituentem.

E regione autem Horatius Sommachinus Bononiensis Arriperti donationem à Luitprando Rege Longobardorum confirmatam.

In Cubiculo Aulae Helvetiorum propinquo Apoſtolos incertus Auçtor delineavit.

In Aula Constantini dicta Julius Romanus Militum Cohortes depinxit, cæteras Raphael à Burgo, cum aliis Sanctii diſcipulis.

Thomas etiam Laurenti Siculus picturas expreſſit, quæ ſupra Coronicem extant.

In alio proximo Cubiculo hiftoriam Eliodori Julius Romanus, cæteras Raphael Sanctius efformarunt.

In tertio Cubiculo Parnaffi Montem, & Gymnaſium Athenienſe idem Raphael, qui etiam in tertio Cubiculo mira arte expreſſit Civitatem Leoninam incendio conſumptam.

Ejuſdem Cubiculi fornecem coloribus decoravit Petrus Peruſinus.

10. Porticus delineata à Raphaele Urbinate ſub Leone X. Illius fornices variis picturis exornarunt cum ipſomet Raphaele multi Pictores præclari, qui ea ætate, quam auream vocavit Vaſarus, floruerunt, quos inter Joannes Franciſcus, vulgò *il Fattore*, illius diſcipulus, Julius quoque Romanus, Marcus Faventinus, qui Volucres, animalia, cæterasque icunculas expreſſit, quales viderat in ruderibus Palatii Titi Imperatoris propè Templum Divi Petri ad Vincula detecti. Pag. 202.

Joannes Utinenſis depinxit Vites, & Uvas in fornice.

In ſecunda contignatione Raphael è Burgo Diluvium Univerſale, & Hebræos Vitulum adorantes.

Perinus Vago Joſuè Soli imperantem, ac Beſabeam.

Polydorus à Caravaggio Eliæ Curram.

Julius Romanus Aquam è faxo emanantem ob mandatum Moyſis, & Salomonein Fœminarum litem dirimentem.

Peregrinus Mutinensis Christum in Jordane.

Alias Icones Gaudentius Mediolanensis, quæ omnia suo pennicillo Raphael Sanctius absolvit.

Pavimentum autem laterculis composuit Lucas Nebbia, qui in Cubiculis proximis etiam expressit Pontificis insignia.

Vasar.
pag. 319.

Easdem Porticus varia substructione munivit Antonius à Sancto Gallo dictus.

11. Porticibus à Leone X. excitatis, aliàs conjunxit Gregorius XIII. cum variis Cubiculis, quibus Bononiæ nomen indiderunt.

Ibi Fornices Vitibus exornavit Cæsar Pedemontanus.

Aliis picturis Fridericus Zuccarus, & Octavianus Mascarinus.

In Cubiculis verò eleganti pennicillo Jacobus Sementa efformavit sacram historiam Filium Viduæ referentem; Redemptorem in Navicula, & Apostolos Retim in Mare proiicientes.

Raphaellinus verò Regienfis depinxit Christum Hierosolymam solemni cum pompa ingredientem; & Divam Mariam Magdalenam ad pedes eiusdem genuflexam; ipsumque Christum Apostolorum pedes abluentem.

Contignationem verò ejusdem Porticus superiorem picturis exornarunt Nicolaus è Pomerania, Joannes Baptista Picænus, Paris Romanus, Joseph Cæsar Arpinas, Antonius Tempesta, & Matthæus Brillii Flander.

In eadem contignatione Pius IV. fornicem exornari jussit à Nicolao è Pomerania, & Antonio Varese, qui Tabulas Geographicas expressit.

12. Scalæ à Bramante delineatæ, à Joanne Veronense Monacho Olivetano post illius mortem perfectæ. Ut eas in linea recta disponeret sub Paulo III. Sacellum Sanctissimi Sacramenti destruxit, quod suo pennicillo decoraverat Frater Joannes Fefulanus.

Marmoratum opus Joannes Utinensis composuit.

Icones verò expresse runt Julius Romanus, Joannes Franciscus Bononicus, Perinus Vaga, Peregrinus Mutinensis, Vincentius è Sancto Geminiano, & Polydorus Caravaggius.

Antonius autem à Sancto Gallo Scalas addidit, quæ Regia ab Aula ad Basilicam præbebant descensum sub Clemente VII.

Alias etiam Scalas, quæ in eandem Basilicam progrediuntur Sixtus V. extrui fecit, & Lactantius Bononiensis coloribus ornavit.

Vasar.
pag. 325.

Ad diversas contignationes Palatii aliæ Scalæ ascensum præbent, in quibus varii picturas suas addidere.

Donatus è Formello expressit Christum pedes Discipulorum abluentem in extremitate Sclarum, per quas ad Aulam Regiam ascendunt.

In illis verò, per quas itur ad Porticum Leonis X. Divinum Redemptorem, qui Petro imponit, ut Cæsari tributum solvat nummo ex ore Piscis ablato.

In Scalis ad Palatium antiquum ducentibus Divum Petrum supra Mare ambulans, & Socrum ejusdem à morbo liberatam; in aliis Petrum, & Andræam in Navicula laborantes.

Balleonus
pag. 16.

13. Atrium, ex quo ad Sixti V. Palatium ascenditur, in eo percommodum Sclarum ascensum statuit cum Parastatis hinc indè dispositis Pius V.

14. In eodem Atrio sub Porticibus à Gregorio XIII. extructis Fontem collocavit Innocentius X. de quo alibi mentionem fecimus.

15. Palatium, quòd Sixtus V. excitari jussit à Dominico Fontana, multis Cubiculis distinctum, in quibus Summi Pontifices commorari solent cum Vaticanas Aedes incolunt.

In eo est Aula, quam Clementinam dicunt à Clemente VIII.

Illam Joannes Albertus ex Urbe Sancti Sepulchri diversas Aedes delineavit, Campos, Montes, & Nemora Paulus Brillus.

Balconus
pag. 132.

Historias Antonius Urbinas; & Figuras quamplurimas Cherubinus Albertus.

Et in proximis Cubiculis Balthassar Bononiensis, Eques Gaspar Celius, Paschalis Catus, Antonius Surdus, alique depinxerunt.

16. Propugnaculum rotundum ab Antonio Roselino Architecto extructum sub Nicolao V.

Ut illud excitaret partem evertit Palatii Innocentii III. quòd Arnulphus Lapus Florentinus delineaverat.

17. Ambulacrum à Julio II. opera Bramantis extructum anno 1503. ut Innocentianas Aedes in Hortis extructas Vaticano Palatio jungeret.

Illud bina contignatione divisit, quarum prima Doricis regulis efformatur, secunda verò Ionicis.

His imposuisset Hypæthrum quadringentis passus sua longitudine æquans ea in parte, quæ Roma prospicitur, sed mortuo Pontifice magnificum opus non absolvit, sicuti in opposita parte Nemori, & colli proxima, fundamenta tantum jecerat, supra quæ tempore Pii IV. æqualia Ambulacra extruxerunt.

Tale Ambulacrum cum infirmo fundamento Bramans imposuisset, Clementis VII. tempore ingentem ruinam passum Paulus III. reparavit.

In summitate ejusdem propæt Palatium sub Julio II. Aviarium efformarunt, in quo Balthassar Perutius umbris expressit opera, quæ singulis anni mensibus præcipue in campis fiunt.

Vasar.
pag. 145.

18. Atrium Pii IV. jussu Statuis antiquis exornatum Laocontis, Apollinis, & Veneris; quibus sub Leone X. alia addiderunt Signa, videlicet Tyberis, Nili, & Cleopatraz, cætera autem vivente Clemente VIII. addita sunt.

In Palatio ab eodem Pio IV. ibi ædificato Fridericus Zuccarus Zonam in Aula depinxit, Pharaonis insuper, & Moysis Icones.

Fridericus Baroccus Moysen Virgam in Serpentem commutantem.

Cæteras picturas Nicolaus à Pomerancio, & Joannes de Vecchis perfecerrunt.

19. Scalæ à Bramante ædificatæ triplici, & vario ordine Architecturæ.

20. Fons rustico, sed eleganti ornamento decoratus, ingentem aquarum vim emanans.

21. Bibliotheca à Sixto V. crecta in loco, ubi erant Scalæ Atrii.

Ejus parietes, & fornitem idem Pontifex jussit exornari egregiis picturis,

Vasar.
pag. 103.

quas

Vasar.
pag. 117.
Pag. 336.
Pag. 172.
Balleonus
pag. 359.

Vasar.
pag. 386.

quas certatim perfecere Eques Carolus Guidottus, Joannes Baptista à Puteo, Arrigus Flander, Cæsar Nebbia, Antonius Scalvatus Bononiensis, Avancinus Typhernas, Jacobus Stella, Horatius Gentilefcus, Paris Nogarus, Eques Ventura Salimbenus, aliique permulti, inter quos Hieronymus Nannus Romanus, vulgò appellatus *Il poco, e buono*.

22. Cubicula Bibliothecæ proxima pro Custodibus Bibliothecariis, & Scriptoribus.

23. Bibliothecæ Archivum Pontificium secretum addidit Paulus V.

24. Fons in magno Atrio collocatus, cujus Crater (ut refert Grimaldus) Pii IV. tempore sepultus in quodam angulo sub Bibliotheca „ Sixti V. quorundam senum relatu aliqua cum difficultate fuit repertus, „ & priori loco restitutus, in cujus medio scatet altissimus Fons admi- „ rabilis supra basim Tyburtinam, habentem intrâ Draconem cum „ Stemmatibus Sanctissimi Domini Nostri Pauli V.
„ Crater iste ostendit quanta fuit potentia, & fastus Romanorum. Vasa „ hæc marmorea in Urbem in usum Thermarum ducentium. Circuitus „ Crateris est palmorum Romanorum centum & quinque.

In ipso circulo scripta hæc verba leguntur:

JULIUS II. PONT. MAX.
LABRUM
LATITUD. PEDUM XXIII.
S. AB TITI VESPASIANI THERMIS
IN CARINIS TEMPORUM INJURIA
CONFRACTUM
IN VATICANOS HORTOS ADVEXIT,
PRIMAMQUE IN FORMAM RESTITUIT,
ORNAVITQUE,
ANNO SAL. MDIV.
PONTIF. SUI ANNO I.

25. Horti Pontificii, vulgò *Belvedere*, in quibus Antonius Pullarius Palatium Innocentii VIII. delineavit.

Vasar.
pag. 373.

Oldoin. ad
an. 1484.

Ibi cum depingeret Mantenga Mantuanus, ex insignioribus illius temporis Pictor, & Pontifex nihil illi daret Bello divexatus, quòd adversus Turcas parabat, ingressus Cubiculum depictum, vidensque Simulacrum velamine contactum, interrogavit: Quid esset, quòd sub eo lateret? Simulacrum Prudentiæ respondit Mantenga, remoto velamine; cui Pontifex subjunxit: Fac alterum Simulacrum juxtâ illud, quòd Patientiam referat. Absoluta deindè pictura liberalibus, & magnificis donis ipsum Mantengam prosequutus est, qui hilaris, & plenè satisfactus Mantuam rediit.

Vas. par. 3.
pag. 120.

In illis etiam Jacobus Melighinus Architectus Ferrariensis sub Paulo III. multa ædificavit, usus opera Jacobi Barotii.

26. Apsis magna, & excelsa, supra quàm Hypetrum columnis exornatum.

27. Pala-

27. Palatium, quòd Paulus IV. ædificari jussit, dirigente Pirrho Ligorio.
28. Palatium à Pio V. exstructum.
29. Palatium in Nemore excitatum, & Fontibus exornatum à Pirrho Ligorio jussu Pii IV.
- Sanctus Titus Fornicem Scalarum suo pennicillo exornavit, expressitque Beatissimam Virginem in Cælum Assumptam in Cubiculo ejusdem Palatii. Vasfr. pag. 185.
- Et in Aula Nicolaus Pomerancius varias historias efformavit. Alias Thadæus Zuccarus.
30. Aedes à Paulo V. positæ cum Fonte propinquo.
31. Ambulacrum supra Porticum extructum à Gregorio XIII. in Balleonus pag. 158. cujus parietibus ornamenta disposuit Mutianus Piætor.
- Multa coloribus expressit Jacobus Sementa, & Christophorus Roncallus. Geographicas verò Tabulas Ignatius Dantes è Dominicanorum Familia primum, deindè Alatrensis Pastor delineavit.
- Urbanus autem VIII. eandem Ambulationem, Fornice fatiscente, tutò munivit, & Parietum loricis sublapsis, in quibus Italia eleganter exprimitur, pristinum pigmentorum splendorem restituit.
32. Sub Bibliotheca, Horrea disposuit Paulus V.
- Et Armamentarium, quòd deindè Urbanus VIII. cæterisque Pontifices ditantur diverso Armorum genere, quibus sexaginta ferè Hominum milia muniri possunt contra Romanæ Ecclesiæ Hostes si fortè in illos decertandum esset.
33. Propè Aedes à Paulo V. fundatas Furni sunt, in quibus Panis decoquitur pro Pontificia Familia, Militibusque, quos ad Romanæ Urbis tutelam Pontifices alunt.
- Eodem in loco Alexander VII. Officinam Monetarum collocavit, in qua decidentium aquarum vi miro artificio, brevique temporis spatio plura Monetarum genera perficiuntur. Sed de illa uberiùs dicendi genus erit in Numismatum Pontificiorum tractatione.

Atque hæc in honorem Beati PETRI Principis Apostolorum cùm de Basilica, tùm de Palatio Vaticano dixisse sufficiat, quæ ex pluribus monumentis colligere licuit, ut aliquot Pontificum Numismata explicarem. Quòd si tantæ dignitatis argumento non responderem, erudito Lectori videantur; notitiarum inopiæ precor ut tribuat, & Scriptoris exilitatem excuset.

FINIS.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

REVISED

233

CATALOGUS AUTHORUM.
QUORUM MENTIO FACTA EST.

A

de NGELIS *Paulus*.
Allatius *Leo*.
Albertus *Leo Baptista*.
Alpharanus *Tiberius*.
Augustinus *Antonius*.
Alberinus *Rutilius*.
Aringus *Paulus*.
Acta *Eruditorum Lipsiensia*.
s. Augustinus.

B

Baronius *Cæsar*.
Bisciola *Lælius*.
Bibliothecarius *Anastasius*.
Bembus *Petrus Cardinalis*.
Balleonus *Joannes*.
Balduccius *Philippus*.
Bulengerus *Julius Cæsar*.
Bona *Joannes Cardinalis*.

C

Ciampinus *Joannes Præful*.
Carolus *Ferdinandus*.
Ciacconus *Alphonfus*.
Condivus *Afcianus*.
Chiarellus *Dominicus Antonius*.
Cluverius *Philippus*.
Cælius *Gaspar*.
Chimentellus *Valesius*.
Chrysoftomus *S. Joannes*.
Castilioneus *Jo: Antonius*.
Casalius *Jo: Baptista*.
à s. *Carolo Ludovicus*.

D

Donatus *Alexander Soc: Jesu*.
s. *Damasus*.

Durantes *Jo: Stephanus*.
Durandus *Gulielmus*.

F

Fontana *Carolus*.
Fontana *Dominicus*.
Fannuccius *Camillus*.
Ferrabosco *Martinus*.
Foreſtus *Societatis Jesu*.
Fabri *Honoratus Societatis Jesu*.
Fabrettus *Raphael*.

G

Grimaldus *Jacobus*.
s. *Gregorius Magnus*.
s. *Gregorius Turonensis*.
s. *Gregorius Nazianzenus*.
Goltius *Hubertus*.
Gellius *Aulus*.

K

Kirchmanus *Joannes*.

L

Ligorius *Pirrus*.
Laurus *Jacobus*.
Leo *Ostienſis*.
Lipſius *Juſtus*.
Lampridius *Aelius*.
s. *Leo Papa*.

M

Mallius *Petrus*.
Marlianus *Bartholomæus*.
Manellus *Jannotius*.
Mabilonus *Joannes*.
Madernus *Carolus*.

Martinellus Florauantes.
 Marinus Jo: Baptista.
 Mercatus Michael.

N

Nardinus Famianus.
 Novidius Ambrosius.

O

Oldoinus Augustinus Soc. Jesu.

P

Panvinus Onuphrius.
 Plinius.
 Plutarchus.
 Palatius Jo: Baptista.
 Phæbeus Franciscus Maria.
 Polonus Martinus.
 Pancirolus Guidus.
 Pacichellus Jo: Baptista.
 Piazza Bartholomæus.
 Pretus Hieronymus.
 Panfa Mutius.
 Pigafetta Antonius.
 Pollionus M. Vitruvius.

R

Rubeus Michael Angelus.
 Rainaldus Odoricus.
 Rocca Angelus.
 Raynaudus Theophilus.

S

Severanus Joannes.
 Spondanus.
 Serlius Sebastianus.
 Scherderus Laurentius.
 Schelestrates Emanuel.
 Stephanescus Cardinalis.
 Sodo Franciscus.
 Sarnellus Pompeius.
 Salmuth Henricus.

T

Torrigius Franciscus Maria.
 Titus Philippus.
 Tostatus Alphonsus Abulensis.

V

Veggius Maffæus.
 Ugonius Pompeius.
 Vafarus Georgius.
 Ughellius Pompeius.
 Walfridus.
 Volateranus Raphael.

ERRATA.

pag. 21 Ichnographicam
 63 Manellus
 111 Maraldum
 112 Fig. 34
 150 e ancellis
 155 exhibebant
 partibus
 161 Sepulcra
 163 Vrbanas
 231 honerem

CORRIGE:

Scenographicam
 Manettus
 Moraldum
 Fig. 35.
 Cancellis
 exhibebat
 partibus
 Sepulchra
 Vrbanus
 honorem

INDEX RERUM.

235

- A**lexander VI. Rom. Pontifex cubicula addit Palatio Vaticano pag. 220. refecit ambulacrum, quo Ara Hadriani eidem Palatio coniungitur. p. 220.
- A**lexander VII. D. Petri Cathedram sub Apfide Basilicæ collocat cum æreo ornatu 136.
- Altaria** in Basilica Vaticana antiqua 33. & seqq.
- Mortuorum**. S. Bonifacii. De Pereriis. S. Gregorii Magni. S. Georgii 34.
- Annunciationis B. Mariæ**. S. Blasii. S. Nicolai. S. Marci. S. Mariæ. S. Catharinæ. SS. Processi, & Martiniani. S. Mariæ de Prægnantibus. S. Mariæ de Cellis. S. Adriani 35.
- S. Leonis**. S. Mauriti. S. Siluestri. S. Sixti. S. Bartholomæi. De Offibus. S. Antonii. S. Crucis. S. Lucie. S. Annæ 36.
- B. Virginis**. S. Joannis Evangelistæ. S. Joannis Baptistæ. SS. Regum Magorum. Mortuorum. S. Aegidii. S. Nicolai. S. Jacobi. S. Hieronymi. S. Augustini. S. Ambrosii. S. Martini. S. Agathæ. S. Lucie. S. Marci. S. Abundii. B. Mariæ 37.
- SS. Laurentii & Georgii**. Vultus Sancti. S. Mariæ ad Præsepe. S. Tridenti. S. Venceslai. Sancti Antonii Abbatis 38.
- S. Gabini**. SS. Processi & Martiniani 40.
- SS. Simonis & Judæ**. S. Mariæ de Concha. SS. Philippi, & Jacobi. S. Pastoris. 41.
- S. Martialis**. Sanctiss. Crucifixi. SS. Laurentii, & Georgii. B. Mariæ de Turri. 42.
- S. Leonis**. B. Virginis. 113.
- S. Petri cum Simone mago** in terram decidenti. 114.
- SS. Valeriæ, & Martialis**. SS. Simonis, & Judæ. S. Thomæ. S. Petri cruci affixi
- S. Gregorii Magni. 114.
- S. Petri & Andrea. 115.
- SS. Francisci Assis. & Antonii Patavini. 115.
- S. Joannis Chrysofomi. 115.
- B. Virginis in Templo se offerentis. 116.
- D. Petri sanitatem reddentis. 113.
- Altare** ex ligno antiquitus constabat, deinde efficitur marmoreum à D. Silvestro. 147.
- Altaria translata** sub Paulo III. 74.
- Altaria** quæ è veteri Basilica supererant tempore Pauli V. 101.
- Andreas Bolgius** fecit statuam S. Helenæ. 162.
- S. Andreae Templum**. 29.
- Antonius Filaretus** Sculptor insignis januas æreas pro Basilica efformat. 171
- Apfis**, vide Tribuna.
- S. Apollinaris Monasterium**, & Ecclesia. 32.
- Aqua Sabbatina** ab Adriano Pontifice ducta ad Basilicam Vaticanam. 193.
- Arcus Triumphalis** dictus. 44.
- Architecti Romam vocati** pro novo Basilicæ additamento sub Paulo V. 102.
- Atrium** in porticu Basilicæ. 53. Ejus forma, & mensuræ. 16. A quibus ornatum. 53. Partes ejusdem interiores explicatæ. 17. Ejus columnarum numerus qualis extiterit. 17.
- Auctores**, qui scripserunt de Basilica Vaticana. 5.

B Althassari Peruzio fabricæ curæ committitur. 71.

Basilicæ Ichnographia juxtà mentem Peruzii. 71.

Basilica Vaticana in Numismatibus Pontificiis expressa. 10. Eam primò Constantinus Imperator excitavit. 11. Idem duodecim terræ cophinos propriis humeris asportavit. 11. ejusdem

- mensuræ . 14. non eadem apud Au-
 thores . 15. Antiqua diruta . 64. A di-
 versis hostibus fidei Christianæ direpta .
 57. Basilicæ juxtâ typum Bramantis
 Ichnographia . 69. Antiquæ destru-
 ctio à Grimaldo relata . 101. Novæ
 fundamenta quo anno jacta . 65. Ejus
 constructio sub Nicolao V. 60. Addi-
 tamentum à Paulo V. quando incæp-
 tum . 102. Cur eo modo quo videtur .
 104. Primi lapidis positio . 102. Ejus-
 dem inscriptio . 103. A Paulo V. per-
 fectæ descriptio , & Scenographica de-
 lineatio . 106. Lateris exterioris deli-
 neatio . 208. Ejusdem partes , & men-
 suræ . 209. Frontis delineatio . 176.
 Basilicæ Vaticanæ dignitas . 210. Pecunia
 in ejus fabrica expensæ . 210.
 Basilicæ cur Sanctorum nominibus inscri-
 bantur . 175.
 Basilicæ antiquæ forma apud Ethnicos .
 13. Vaticanam fuisse primò à Con-
 stantino fabricatam testantur nummi .
 11. Et lateres parietum idem compro-
 barunt . 12. Celeri fuit ædificatione
 perfecta . 12. Ejus Ichnographia . 13.
 Constabat sex navibus in formam Cru-
 cis dispositis . 13. 19.
 Basilicam Antonius à S. Gallo majorem
 designat . 73. Ejus Ichnographia ex-
 ponitur in tabula 14. pag. 73.
 Baptismatis Fons in antiqua Basilica . 37.
 Ejus Sacellum . 119. In Vaticano qua-
 lis fuerit ejusdem fons . 120. à S. Da-
 mafo restitutus . 120. Ab aliis orna-
 tus . 121. Ejus aquas restituit Urbanus
 VIII. & in fontem congeffit Innocen-
 tius X. 121. Olim servabatur in Sar-
 cophago marmoreo Probi . 122.
 In meliorem formam extrui curat Il-
 lultriss. Præsul Joannes Carolus Vespi-
 nianus . 122. Novi fontis ideas excog-
 cogitavit Eques Carolus Fontana . 122
 126. è lapide porphiretico sepulchri
 Hadriani curat efformari , & ornamen-
 tis aureis exornat . 125. Ejusdem for-
 ma in tabula ærea exculpta . 126.
 Baptisma olim ubique conferebatur . 119.
 Bernardus Rosellinus Architectus . 63.
 Berninus Eques turrim pro campanis ex-
 truit , sed non absoluit . 182. A calum-
 niis defenditur ibid. Cathedram D. Petri
 magnificè exornat jussu Alex. VII. 136.
 Confessione æreum mausoleum impo-
 nit juxtâ Urbani VIII. mentem . 137.
 Difficultates obiectæ ne tale opus ag-
 grederetur . 155.
 Bibliotheca Pontificia . 29. In Vaticanis
 ædibus primùm à Sixto IV. collocatur ,
 deinde Sixtus V. in nobiliorem locum
 transfert . 221.
 Bramantis mors . 69.
- C**ampanæ usus sacer , quo tempore
 cæperit . 178.
 Campanarum Basilicæ numerus , & in-
 scriptiones . 180.
 Campus Vaticanus aeris insalubritate an-
 tiquitus odibilis . 10. Nunc ob D. Pe-
 tri tumulum venerabilis . 41.
 Corradossus insignis Numismatum Scul-
 ptor . 64.
 Cathedra S. Petri lignea quare dicatur
 Prima Sedes . 131. Semper servata in
 Basilica magna cum veneratione . 132.
 135. probatur fuisse D. Petri . 132.
 Ornamentis prophanis decorata &
 quare . 132. 133. Ad eam mitteban-
 tur Neophiti recenter baptizati . 133.
 Pannis pretiosis exornata . 135. Ab
 Alexandro VII. in Apside collocata
 cum pretiosis ornamentis . 136. Sum-
 ma impensarum in tali opere . 136.
 Ejus machinæ delineatio . 136.
 Circus Neronis sub Basilica Constanti-
 niana latebat . 22. Ejus descriptio ,
 mensuræ , & Ichnographia . 24.
 Clemens VII. perficit Tribunâ Basilicæ . 72.
 Clemens VIII. Sacellum magnificum æ-
 dificat . 99. Laminas plumbeas atque
 æneas Tholo maximo imponit . 95.
 Laternam eidem addit . 95.

Clerus Vaticanæ Basilicæ è quibus constet. 116.

Cœmeterium Vaticanum antiquum. 31.

Columnæ Vitinæ ante Altare D. Petri. 147.

Columnæ è variegato marmore addidit Innocentius X. cum aliis marmoris ornamentis. 166.

Confessio, vide Sepulchrum.

Confessionem D. Petri, quomodo Paulus V. exornaverit. 151. 155. Ejus antiqua forma. 140. A variis Pontificibus exornata. 144.

Confessionis ornatus æreus ab Urbano VIII. impositus describitur. 156. in tabula ærea delinatus. 156. Quo tempore positus. 158. Expensarum summa in eodem conficiendo. 159.

Cryptæ sub Pavimento Basilicæ. 152.

Earum descriptio, & delineatio ibid.

Crux in fronte Basilicæ antiquæ. 55.

Cyborium Altari impositum, cuius formæ fuerit. 148. A diversis Pontificibus renovatum. 149.

Descriptio ædificiorum non pertinet solum ad Architectos. 7.

Eugenius IV. palatium Vaticanum ampliat. 219.

Fabricæ exteriores Basilicæ additæ. 28. Qua de causa. 32.

Fenestræ Basilicæ quomodo in ea dispositæ. 49. Earum descriptio. 18. Forma & mensuræ. 49. laminis vitreis ornata à diversis. 49.

Fons Baptismatis in antiqua Basilica. 37
Fons apud gradus Basilicæ. 193. In medio foro Vaticano extructus ab Innocentio VIII. 194. Alius à Paulo V. 194. Idem translatus ab Alexandro VII. eique similis excitatus. 195. Alius in atrio Vaticano exornatus à Simmaco Pontifice. 193. Cur antiquitus fontes additi Templis. 192.

Formosus Pontifex ornavit Basilicam. 45.

Ejus Pontificis cadaver salutarunt imagines depictæ in Basilica. 44.

Fornices extruxit Michael Angelus Bonarota Tiburtino lapide, sine cæmentis. 85. Fornices simul cum ornatu extruxit Bramans. 68. Fornicum extruendorum fulcimenta à Michaele Angelo Bonarota inventa. 68.

Franciscus Mochus exculpfit statuam. S. Andreae. 262.

Frater Jucundus Veronensis Dominicanus suam operam impendit in Fabrica Basilicæ. 70.

Frons antiquæ Basilicæ. 50. 54. A quibus exornata. 54.

GAlli simulacrum Turri campanariæ *cuc olim impositi*. 181.

Gregorius XIII. Turrim-cubicula & Porticum excitat in Palatio Vaticano. 221

Gregorius XIV. Aulas in Palatio Vaticano exornat. 221.

S. Gregorii Oratorium. 32.

S. Gregorii Nazianzeni ossa condita in Sacello Gregoriano. 91.

Hieronimus Mutianus pictor egregius. 90. Ejus sepulchri inscriptio. ibidem.

JAnuæ antiquæ Basilicæ 52. A quibus exornata. 170. & seq. Media olim argentea nunc ænea. 171.

Ichnographia novi Templi primum excogitata. 103. Alia diversa. 104.

Imbrices, vide Tegulae.

Innocentius III. Palatium Vaticanum reficit, & auget. 217.

Inscriptiones in nova Basilica positæ. 106. Ab Urbano VIII. mutata. ibid. Aliæ in fundamentis novæ Basilicæ. 65.

Jacobus Barozius fabricæ præficitur. 89. Ejus origo, & laudes. 89.

Jacobus à Porta post mortem Borozii fabricæ præficitur. 90.

Joannis Ciampini Præfulis Illustrissimi laudes. 10.

Joannes XXIII. porticum primus extruxit, qua coniungitur palatio Vaticano Arx Adriani. 219.

Joseph Montanus picturas Basilicæ miro artificio restaurat. 116.

Julius II. Pontifex novam Basilicam excitavit. 64. Ejus numismata à Carradosso celata. 64. Porticum aliaque ædificia addidit Palatio Vaticano. 220.

Julius III. ædificat in Palatio Vaticano. 221. Fabricam Basilicæ post Paulum, III. profequitur. 79.

Julianus cur à Sancto Gallo dictus. 68. Primum cum Julio II. Novam fabricam meditat. 64.

L Ampadarum ante Confessionem, numerus, & forma. 160. 161.

Laternæ delineatio. 96. Eiusdem descriptio & Ichnographia. 98.

Laurentius Berninus Eques sculpsit statuam S. Longini. 162. vide Berninus.

Laurentius Florentinus vulgò Lorenzetto Fabricæ Præfectus. 74. Inscriptio ejus tumuli. 74.

Lazzaro Bramanti Basilicæ fabrica commissa à Julio II. 64.

Leo X. post obitum Julii II. Basilicæ fabricam profequitur. 70. Cubicula addit palatio Vaticano. 220. Ejus numismata cum delineatione Basilicæ. 72.

S. Maria dicta in Porticu 29. dicta etiam de Febribus. 30.

Martinus V. Palatium Vaticanum auget. 219.

Michael Angelus Bonarota Romam vocatus à Paulo III. pro fabrica absolvenda. 75. Ideam Antonii à S. Gallo improbavit. 75. Novam delineavit. 76. Ejus Ichnographia. 76. egrè tulit Basilicæ antiquæ everfionem. 64. Indignatur contra Bramantem. 64. Ob invidiam aliquorum vexatus. 79. Calum-

nias detegit. 79. In fabricæ cura suam operam gratis impendit. 82. Coronam pro Tholo sub Paulo IV. celeriter ædificat. 85. Ejus mors. Tumulus illi erectus. 89.

Michael Lonigus multa scripsit de antiqua Confessione. 140.

N Avicula è musivo opere à Jotto expressa. 127. ubi collocata. 55. Quot in locis extiterit. 127. An fuerit in atrio posita, ut prophanus cultus ergà Solem nascentem aboliretur. 129. Nicolaus V. novam Basilicam meditat. 60. Palatium Vaticanum auget. 217. 219.

Numismata Summorum Pontificum Basilicam Vaticanam exhibentia. 10.

O Belifcus Vaticanus traslatus à Sixto V. à multis descriptus. 196. à quo fuerit primum erectus. 197. Romæ nunquam humo dejectus. 197. Ejus inscriptiones. 204. Illum transferre in aream Vaticanam voverunt multi Summi Pontifices. 198. Sixtus V. tale opus perfecit in honorem S. Crucis. 199. Opus arduum moliti sunt quamplurimi. 199. Ejus translationis enarratio. 201. In ejus apice Crux collocatur sacro cum apparatu. 203. Ejus mensuræ. 206. Expenfarum summa in ejus erectione. 207.

Ornamenta Basilicæ addita ab Urbano VIII. & Innocentio X. 161.

P Alatum an Pontifices habuerint propè Basilicam Vaticanam. 215. A diversis Pontificibus extructum. 217. Ejus cubicula numerum tredecim millium excedunt. Ichnographia ejusdem duplici in tabula expressa. 215. Chronologica descriptio. 215.

Paulus II. Basilicæ Parietes exteriores tiburino lapide circumvestire decernit. 73

Paulus III. Sacellum, & scalas ædificat in Pa-

- Palatio Vaticano. 220. Amplissimo diplomate Bonarotæ fabricam commisit. 77. parietes Basilicæ anteriores tiburino lapide circumtextit 78.
- Paulus IV. Fundamenta Palatii in Nemore jecit 221.
- Paulus V Basilicam longiorem efficit 99. Antiquam quæ supererat ob ruinæ periculum evertit 100. antequam destrueretur eam delinearî curavit 101. multas cædes, ambulacra, & fontes addit Palatio Vaticano 221. Portam ejusdem nobiliorem aperit 222. Ejus stemma gentilitium in fornice Basilicæ formatum à Provenzali musivo opere 127.
- Pavimentum à quibus compositum è vario marmore 127.
- S. Petri statua cænea in Basilica collocata 130.
- S. Petri Cathedra vide Cathedra.
- S. Petronillæ Templum 30.
- Pius IV. Porticum & Fontes Palatio Vaticano addit 221. Diplomata Pauli III. Julii III. & Pauli IV. renovat & Bonarotam confirmat in fabricæ Præfectura 88. Calumnias illi illatas detegit 88.
- Pictores qui suo pennicillo aliquid expresserunt in Palatio Vaticano 225.
- Picturæ sub Tholo minori in parte dextera Basilicæ à quibus factæ 113. aliæ in Basilica 49.
- In Palatio à quibus factæ 225.
- Plasticum opus à quo fuerit restitutum 169.
- Podium circa parietes Basilicæ 49.
- Porta Palatii Vaticani à diversis Pontificibus extructa 211. Sub Paulo V. diversas delineavit Martinus Ferraboscus 212. Ejus Icon 212. Ab Equite Bernino destructa sub Alexandro VII. 213.
- Porticus antiquæ Basilicæ 50 dicebatur Palmata 53 à quibus ornata 51. apertam cum columnis ante Basilicam delineavit Bonarota 86. 166. à Paulo V. extructa 167. Madernus clausam illam fecit 166. ejus mensuræ & delineatio 166. in Templis ad quem usum facta 172. quo tempore absoluta 172. Porticus superior cum menianis eor addita 173.
- Porticum inter Palatium Vaticanum & Arcem Adriani primû extruxit Joannes XXIII. 219. eandem refecit Alexander VI. 220. Item Urbanus VIII. ibid.
- Porticus in foro Vaticano ab Alexandro VII. excitatæ non ad inanem gloriam sed ad utilem usum 187. & seq. Clemens IX. eas perfecit 190. earum mensuræ 191. cur Berninus illas in eam formam extruxerit 191. Earum varia delineatio Pontifici oblata 189.
- Probi Aedificium 30.
- R**aphael Sanctius Romam accersitur jussu Leonis X. 70.
- Rete Aeneum in porticu Basilicæ 54.
- S**acella novæ Basilicæ Vaticanæ 108. & seq. vide etiam Altaria.
- Sacellû Gregorianum extructum sub Gregorio XIII. 90. à Jacobo à Porta ibid: ejus descriptio ibid. & 92. Clementinû à quibus exornatum picturis 114.
- Sacellum Sacri Baptismatis vide Baptismatis sacellum
- Sacrarium vetus 29.
- Scala quâ dicunt Regiam ab Equite Bernino edificata 214. Ejus Ichnographica delineatio 215.
- Scalæ ante Basilicam fieri solitæ 164. Quæ fuerint ante Vaticanâ 57. 165. eas Paulus V. restaurat 186. Alexander demum VII. in meliorem formam redigit 187.
- Sepulchrum D. Petri quare dicatur Confessio 139. fuit prima Sedes Summorum Pontificum 11.
- Sepulchrum diversorum in sacre Basilicæ cryptis 152. Alia in Basilica videlicet Comitissæ Mathildis 109. num. 3. Sixti

ti IV. 110. Gregorii XIII 110. Clementis X. 112. Urbani VIII. 112. Pauli III. 112. Alexandri VII. 113. Leonis XI. 115. Innocentii VIII. 117.
 Sepulchralis inscriptio in tumulo Antonii à S. Gallo 74. in tumulo Raphaelis 71.
 Sixtus IV. Palatio Vaticano multa addidit 219.
 Sixti V. Laudes 93. 95. Idem Palatium extruxit apud Basilicam 221.
 S. Sofii Monasterium 32.
 Statua B. Virginis vide B. Virginis statua S. Veronicæ, S. Longini, S. Elenæ S. Andree 162.
 Suggestum marmoreum pro Evangelio cantando 44.
 Symmacus Pontifex Palatium Vaticanum primus posuit 216.

Templum S. Mariæ vide S. Mariæ.
 Tectum Basilicæ varii Pontifices refecerunt 46. ejus contignationis expressio 48 Tegulæ antiquæ ejusdem 45
 Testudinem navis majoris ornatu condecorat Carolus Madernus 127.
 Tholi maximi ideam compegit Bonarota 86. Illum construi jubet Sixtus V. 93
 Jacobus à Porta construxit juxta typum Bonarotæ paucis variatis 93.
 Quando fieri cæptus 93. Lignorum cõpaginatio pro ejus fornice extruendo 94. ejus Ichnographia in tabula delineata 95. Tholi ejusdem delinatio 96.

ejusque descriptio & mensuræ 97. 86.
 ejusdem Ichnographia 86. Picturæ in illo à quibus delineatæ 99.
 Tholi maximi rimula Equitis Bernini incuriæ tribuerunt aliqui falsis rationibus innixi 164.
 Tholi Basilicæ imponendi forma juxta typum Bramantis 69.
 S. Thomæ oratorium 29.
 Tribunæ forma & mensuræ 43. à quibus refecta & ornata 43.
 Turris campanaria à Bernino excitata 182. ob ruinæ metum destructa 183.
 Cur templo addita 181. Galli simulacrum cur eidem imponebatur 181. in Basilica Vaticana antiqua multiplex 179. pro nova Basilica diversæ Turres excogitatæ 178. 183.

VAluæ aeneæ propè atrium Basilicæ 55. Columnis ornatae 56. Provinciarum Pontifici subjectarum nominibus insignitæ 56.
 B. Virginis Mariæ statua Redemptorem sinu sustinentis 115. cur juni rem filio illam Bonarota efformaverit 116.
 Urbanus VII. Tholum maximum plumbeis laminis circumvestiri jubet 95.
 Urbanus VIII. multa ad commoditatem Aulicorum componit in Palatio Vaticano 223. Ejus inscriptiones 223.
 Urbani VIII. monumentum lapideum. grati animi ergò à Canonicis positum 16. vide Sepulchrum.

